

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**YAŞAM BOYU ÖĞRENME VE YETİŞKİN EĞİTİMİ
ANABİLİM DALI
YETİŞKİN EĞİTİMİ PROGRAMI**

**TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ
ÇEVRE İDEOLOJİLERİ VE ÇEVRE EĞİTİMLERİ**

DOKTORA TEZİ

DENİZ DİNÇEL

**ANKARA
MAYIS, 2019**

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**YAŞAM BOYU ÖĞRENME VE YETİŞKİN EĞİTİMİ
ANABİLİM DALI
YETİŞKİN EĞİTİMİ PROGRAMI**

**TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ
ÇEVRE İDEOLOJİLERİ VE ÇEVRE EĞİTİMLERİ**

DOKTORA TEZİ

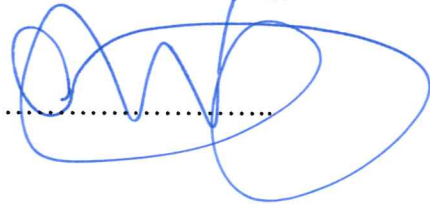

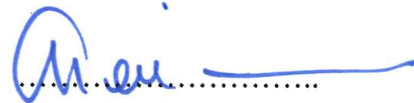
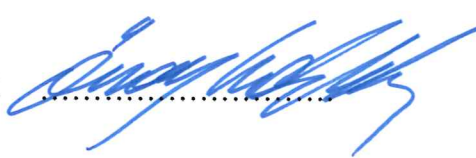

DENİZ DİNÇEL

Danışman: DOÇ. DR. AHMET YILDIZ

**ANKARA
MAYIS, 2019**

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne,

Deniz DİNÇEL adlı öğrencinin hazırladığı “Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Çevre İdeolojileri ve Çevre Eğitimleri” başlıklı bu çalışma Yaşam Boyu Öğrenme ve Yetişkin Eğitimi Anabilim Dalı / Yetişkin Eğitimi Programı’nda jüri üyelerince oy birliği / oy çokluğu ile **Doktora Tezi** olarak kabul edilmiştir.

	<u>Jüri Üyeleri</u>	<u>İmza</u>
Başkan	Prof. Dr. Gaye TEKSÖZ	
Üye	Prof. Dr. Meral UYSAL	
Üye	Prof. Dr. Murat Gürkan GÜLCAN	
Üye	Prof. Dr. Ömay ÇOKLUK BÖKEOĞLU	
Üye	Doç. Dr. Ahmet YILDIZ (Danışman)	

ONAY

Bu tez Ankara Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği’nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından .../.../20... tarihinde, Enstitü Yönetim Kurulunca .../.../20... tarihinde kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Yasemin KEPENEKÇİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgileri akademik yazım kurallarına uygun biçimde raporlaştırdığımı ve bunları etik ilkelere (atıfta bulunulan tüm yapıtlara kaynaklarda yer verilmesi, tezde kullanılan bilgi ve belgelere resmi yollarla ulaşılması ve bunların aslı bozulmadan kullanılması vb.) uygun olarak elde ettiğimi ve sunduğumu bildiririm.

Deniz Dinçel

ÖZET

TÜRKİYE’DE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ÇEVRE İDEOLOJİLERİ VE ÇEVRE EĞİTİMLERİ

DİNÇEL, Deniz

Doktora Tezi, Yaşam Boyu Öğrenme ve Yetişkin Eğitimi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ahmet YILDIZ

Mayıs, 2019, xix+369 sayfa

Türkiye’de çevre eğitimi alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının çevre eğitimi programlarını hedef kitle, uygulama, ölçme ve değerlendirme yöntemleri, eğitim malzemeleri ve içerik bakımından analiz etmeyi amaçlayan bu çalışmada, nitel araştırma yaklaşımı kullanılmıştır. Altı farklı sivil toplum kuruluşunun araştırma grubunu oluşturduğu çalışmada belge incelemenin yanında, 12 kişiyle de derinlemesine görüşme yapılmış ve bazı çevre eğitimi programlarında doğrudan, katılımcı gözlemlerde bulunulmuştur. Araştırmanın sonuçlarına göre; Türkiye’de çevre eğitimi alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları, benimsedikleri çevre ideolojisine göre iki ana gruba ayrılmaktadır: Reformistler ve radikaller. Reformist grupta incelenen sivil toplum kuruluşları çevre sorunlarını, insan-merkezci ve apolitik bir bakış açısıyla toplumsal ve ekonomik konularla ilişkilendirmeden ele alırken, radikal sivil toplum kuruluşları eko-merkezci bir anlayışla, çevre sorunlarını büyüme-odaklı ana akım iktisadi sistemin bir sonucu olarak değerlendirerek, mevcut ekonomik düzeni sorgulamakta ve çevrenin yanında siyasal ve toplumsal konularda da çalışmalar yapmaktadır. Bu yaklaşım farklılığı, çevreci örgütlerin çevre eğitimi uygulamalarına da yansımaktadır. Reformist grupta yer alan sivil toplum kuruluşları çevre eğitimlerini genel olarak Milli Eğitim Bakanlığı ile yakın ilişki içinde, başvuru, ölçme-değerlendirme, raporlama ve sertifikalandırma gibi adımları içeren bir program dâhilinde, standart eğitim malzemeleri kullanarak, geniş kitlelerle uygulamaktadır ve projelerini fonlamak için büyük firmalarla sponsorluk anlaşmalarına sıcak bakmaktadır. Bu örgütlerin, çoğunlukla, tüm halkın katılımına açık eğitim etkinlikleri bulunmamaktadır. Buna

karşılık radikal grupta ele alınan sivil toplum kuruluşları eğitim etkinliklerini, standart eğitim malzemeleri ve program kullanmadan, herkesin katılımına açık şekilde, atölye, panel, sempozyum, kamp gibi formatlarda gerçekleştirmektedir ve şirketler yerine ağırlıklı uluslararası vakıflar ile sivil toplum dayanışma ağlarından destek almaktadır.

Anahtar Sözcükler: Çevre eğitimi, sivil toplum kuruluşu, çevre ideolojisi, ekoloji

ABSTRACT

ENVIRONMENTAL IDEOLOGIES AND ENVIRONMENTAL EDUCATION PROGRAMS OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN TURKEY

DİNÇEL, Deniz

Dissertation, Department of Lifelong Learning and Adult Education

Supervisor: Doç. Dr. Ahmet Yıldız

May, 2019, xix+369 pages

This study's aim is to analyze the target population; methods of application, measurement and assessment; education materials; and content of education programs of non-governmental organizations that are active in environmental education field in Turkey. This investigation relies on qualitative research approach. Study group is comprised of six different non-governmental organizations. Besides examining documents, extensive interviews were done with 12 persons, and direct, participatory observation were made in some environmental education programs. Results of the research show that non-governmental organizations that are active in environment education field in Turkey are divided into two major groups according to environmental ideology they adopted: Reformists and radicals. Non-governmental organizations that are studied within reformist group take the environmental issue in human-centric and apolitical perspective, and they do not associate it with economical issues. Whereas radical non-governmental organizations take an eco-centric approach, and they consider the environmental problems as a result of unlimited growth-focused mainstream economic system, besides they question present economic order and alongside filed of environment they also work in political and social fields. This approach difference is reflected in environmental education programs of environmental organizations. Generally non-governmental organizations within reformist group apply their environmental education widely by using standard education materials, and in close relationship with Ministry of National Education and within a program that involves application, assessment and evaluation, reporting, certification. Moreover, they're

sympathetic to make sponsorship agreements with big companies in order to finance their projects. These organizations mostly don't have education activities that are open to participation of people. In contrast, non-governmental organizations within radical group perform their education activities without using education materials and program. These activities are open to everyone, and take the form of workshop, symposium, camp etc. Instead of companies they get support predominantly from international foundations and civil society solidarity networks.

Keywords: Environmental education, non-governmental organization, environmental ideology, ecology

ÖNSÖZ

Doktora yapmaya karar vermek ve bu tezi yazmak bir çok bakımdan oldukça uzun ve ilginç bir süreç oldu benim için. 2002 yılında bitirdiğim yüksek lisansımın ardından akademiye dönmeyi hiç düşünmezdim, ta ki on sene sonra kendimi doktora yapmayı düşünen bir arkadaşşıma yüreklendirici bir konuşma yaparken bulana kadar...

Bu yolculukta, gerek ders aldığım dönemde gerekse tez danışmanım olduktan sonra, akademik çalışmanın her aşamasında beni destekleyen, yüreklendiren, bana güvenerek geniş bir özgürlük alanı tanıyan, bilgi ve deneyimlerini paylaşarak yol gösteren tez danışmanım, çok değerli hocam Doç. Dr. Ahmet Yıldız'ın önemli bir payı var. Kendisine en içten teşekkürlerimi sunarım. Doktora tezime çok değerli katkılarda bulunan, tıkanığım zamanlarda önerileriyle zihinimi açan, tez izleme komitesinin kıymetli üyeleri, hocalarım; Prof. Dr. Meral Uysal'a ve Prof. Dr. Gaye Teksöz'e de çok teşekkür ediyorum. Kendilerini, tez izleme komitesinin üyelerinden çok, benimle beraber aynı konuya kafa yoran, deneyimli ve bilgili yol arkadaşları gibi hissettirdiler. Tezimin konusunu, yöntemini ve çalışma grubunu belirleme sürecinde, zaman ayırarak, değerli görüşlerini ve önerilerini benimle paylaşan Doç. Dr. Fevziye Sayılan'a, Doç. Dr. Bülent Duru'ya ve Dr. Alper Akyüz'e de çok teşekkür ederim.

Başta her koşulda beni destekleyen, yüreklendiren ve yanımda olan sevgili ailem; annem İnci Dinçel, babam Turgut Dinçel, kardeşim Emre Dinçel ve özellikle tezin son üç ayında çalışmalarını yoğunlaştıran "Dua Timi" (anneannem Mukadder Sağlıcan ve babaannem Mükerrrem Dinçel) olmak üzere, doktora yapmaya karar verdiğim ilk andan, kaynakça bölümünü düzelttiği son ana kadar her aşamasında bana destek olan, bilgi ve deneyimleriyle süreci kolaylaştıran, teşvik eden, cesaretlendiren sevgili öğretmenim ve can dostum Hale Meriç Karabekir'e, bu yolda beraber yürüdüğüm, Ankara'daki elim, kolum olan sevgili dostum Güliz Karaarslan Semiz'e, doktora çalışmamın başından bu yana desteklerini hep hissettiğim çok kıymetli hocalarım İnci Gökmen'e ve Ali Gökmen'e, zor ve durgun zamanlarda yola ışık tutan sevgili dostum Asuman Korkusuz'a, sürecin kritik bir aşamasında tezim için benimle birlikte kafa yoran sevgili Burcu Meltem Arık Akyüz'e, çeviri konusunda benden desteğini hiçbir zaman

esirgemeyen sevgili arkadaşım Mehmet Doğan'a, doktora sırasında yollarımızın kesiştiği ve o günden bu yana destekçim ve "okul kayıt vekilim" olan sevgili arkadaşım Nurcan Korkmaz'a, işaret fişeğini ateşleyen Alp Pir'e ve doktora çalışmam sırasında türlü türlü desteklerle süreci kolaylaştıran Burcu Özgün Ergin'e, Gökçen Hazen'e, Özge Öney'e, Seda Talaakar'a ve Nihal Poyraz Temürcü'ye yürekten teşekkür ediyorum.

Bu araştırmanın çalışma grubunda yer almayı kabul ederek benimle eğitim malzemelerini paylaşan tüm sivil toplum kuruluşlarına ve yoğun programlarında zamanlarını ayırıp, düşüncelerini, deneyimlerini, bakış açılarını, önerilerini ve hayallerini tüm içtenlikleriyle paylaşan araştırmanın kaynak kişileri, sivil toplum kuruluşlarının değerli temsilcilerine teşekkürü bir borç bilirim. Onların paylaştıkları olmasa araştırmam bu derinliğe asla ulaşamazdı.

Tez yazma sürecinde bana gösterdikleri anlayış ve kolaylık için ÇEKÜL Vakfı Kurucularından Sayın Betül Sözen'e, ÇEKÜL Vakfı Genel Müdürü Sayın Sevil Yeşim Dizdaroğlu'na ve ÇEKÜL Vakfı Eğitim Birimi Bilgi Ağacı ekibine de çok teşekkür ediyorum.

Çevre/ekoloji benim için bir çalışma alanı ya da araştırma konusu olmanın çok ötesinde; bir "gönül meselesi". Kendimi bildim bileli bu 'virüs'ü içimde taşıyorum, ancak öyle bile olsa bu yola kendimi adamak kolay olmadı! İlham kaynaklarımdan ilki -ve hala en büyüklerinden biri- yüksek lisansımı bitirir bitirmez karşılaştığım, Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği'nin Kurucusu merhum Victor Ananias'tı. Onun vesilesiyle gittiğim ve iki sene kaldığım Findhorn Ekoköyü, hayatımı kökten değiştirdi. Başta Victor olmak üzere, merhum Eileen Caddy'e, merhum Peter Caddy'e, Dorothy Maclean'a, Findhorn Ekoköyü'nün kapılarını bana ardına kadar açan sevgili May East ile Jonathan Dawson'a, başta Ross Jackson ile merhum Hildur Jackson olmak üzere sayısız ekoköyü bir araya getirerek inanılmaz bir deneyim ağına ev sahipliği yapan Küresel Ekoköyler Ağı'nın kurucularına, çalışanlarına, destekçilerine, yazdıklarıyla ve yaptıklarıyla gerçek bir ilham kaynağı olan Joanna Macy'e, David Orr'a, Fritjof Capra'ya, Satish Kumar'a, Vandana Shiva'ya ve hem Türkiye'de hem de tüm dünyada kadim kültürlerden, çağdaş ekolojik yerleşimlere kadar, dünyanın her köşesinde doğayla kurduğumuz ilişkiyi bir 'diyalog'a çevirmenin yollarını arayan, araştıran, deneyen, bulan, deneyimleyen tüm emekçilere yürekten şükranlarımla...

“Gerçek diyalog ancak, diğèrinin de varlığını ve menfaatlerini kabul ettiğimiz an başlayabilir”.

David Orr

Gaia 'ya...

Ve onunla gerçek bir diyalog kurmak için emek verenlere...

İÇİNDEKİLER

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BİLDİRİMİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ	viii
TABLolar DİZİNİ	xvi
ŞEKİLLER DİZİNİ	xvii
GÖRSELLER DİZİNİ	xviii
KISALTMALAR.....	xix
BÖLÜM 1	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem.....	1
1.2. Amaç	6
1.3. Önem.....	7
1.4. Tanımlar	8
BÖLÜM 2	9
KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	9
2.1. Kavramlar	9
2.1.1. Çevre Kavramı	9
2.1.2. Ekoloji Kavramı.....	10
2.1.3. Öğrenme, Eğitim ve Yetiştirim Kavramları.....	11
2.1.4. Çevre Eğitimi Kavramı	16
2.1.5. Çevre İdeolojisi Kavramı	19
2.2. İnsan-Doğa İlişkisinin Tarihsel Gelişimi.....	21
2.2.1. Doğadan Kopuş: Çevre Sorunlarının Ortaya Çıkışı ve Altında Yatan Dünya Görüşü	21
2.2.2. Doğaya Dönüş: İnsan-Doğa İlişkisini Onarmaya Yönelik Çabalar	30
2.2.3. Neoliberal Dönem	39
2.2.3.1. Neoliberalizmin Ortaya Çıkışı.	39
2.2.3.2. Neoliberalizmin Sivil Toplum Kuruluşları Üzerindeki Etkisi.	40
2.2.3.3. Neoliberal Dönemde Çevre Eğitimi.....	42
2.2.3.3.1. Sürdürülebilir Kalkınma Kavramının Ortaya Çıkışı.....	42
2.2.3.3.2. Çevre Eğitiminden, Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eğitime.	45
2.3. Çevre Eğitimi Akımları	48
2.4. Çevre İdeolojilerine Göre Çevreci STK'ların Sınıflandırılması.....	55
BÖLÜM 3	65
TÜRKİYE'DE ÇEVRE ÖRGÜTLERİ VE ÇEVRE EĞİTİMİ.....	65
3.1. Türkiye'de Çevre Bilincinin ve Çevre Hareketinin Gelişimi	65
3.1.1. İlk Yıllar: 1923-1970	65
3.1.2. Canlanma Dönemi: 1970-1990	66
3.1.3. Neoliberal Dönem: 1990 ve Sonrası	69

3.2. Türkiye’deki Çevreci STK’ların Sınıflandırılması	71
BÖLÜM 4	79
YÖNTEM	79
4.1. Araştırmanın Modeli	79
4.2. Örneklem/Çalışma Grubu	80
4.2.1. Çalışma Grubunun Seçimi	80
4.2.1.1. Araştırma Katılımcılarının Demografik Özellikleri.....	84
4.3. Verilerin Toplanması	85
4.3.1. Belge İncelemesi	86
4.3.1.1. Belgelere Ulaşma.....	87
4.3.1.2. Belgelerin Özgünlüğünü Kontrol Etme.	91
4.3.1.3. Belgeleri Anlama ve Veriyi Analiz Etme.	91
4.3.1.4. Veriyi Kullanma.....	92
4.3.2. Derinlemesine Görüşme.....	92
4.3.2.1. Görüşme Çerçevesinin Hazırlanması.....	93
4.3.2.2. Görüşme Süreci.....	95
4.3.2.3. Görüşmelerin Değerlendirilmesi	95
4.3.3. Katılımcı Gözlem.....	96
4.4. Verilerin Çözümlemesi	97
4.4.1. İçerik Analizi	98
BÖLÜM 5	101
BULGULAR VE YORUMLAR.....	101
5.1. Çevreci STK’ların Temel Betimsel Özellikleri	101
5.1.1. TEMA Vakfı	101
5.1.1.1. TEMA Vakfı’nın Örgüt Yapısı	102
5.1.1.2. TEMA Vakfı’nın Amaçları, Hedefi ve Temel Değerleri.....	103
5.1.1.3. TEMA Vakfı’nın Faaliyet Alanları	103
5.1.1.3.1. Orman ve Kırsal Kalkınma Çalışmaları	104
5.1.1.3.2. Çevre Politikaları Çalışmaları	104
5.1.1.3.3. Uluslararası İlişkiler.....	105
5.1.1.3.4. Örgütlenme ve Gönüllülük Çalışmaları.	105
5.1.1.3.5. Gelir Getirici Faaliyetler.	106
5.1.1.3.6. İletişim Çalışmaları	106
5.1.1.3.7. İnsan Kaynakları Çalışmaları	106
5.1.1.3.8. Eğitim çalışmaları	107
5.1.2. Türkiye Çevre Eğitim Vakfı (TÜRÇEV).....	109
5.1.2.1. TÜRÇEV’in Örgüt Yapısı	109
5.1.2.2. TÜRÇEV’in Amaçları ve Hedefi.:	110
5.1.2.3. TÜRÇEV’in Faaliyet Alanları	110
5.1.2.3.1. Mavi Bayrak Programı.....	111
5.1.2.3.2. Yeşil Anahtar Programı.	111
5.1.2.3.3. Eko-Okullar Programı.....	111
5.1.2.3.4. Okullarda Orman Programı.....	112

5.1.2.3.5. Çevrenin Genç Sözcüleri Programı..	112
5.1.3. DenizTemiz Derneği/TURMEPA.....	112
5.1.3.1. TURMEPA'nın Örgüt Yapısı..	113
5.1.3.2. TURMEPA'nın Amaçları ve Hedefi..	114
5.1.3.3. TURMEPA'nın Faaliyet Alanları..	114
5.1.3.3.1. Atık Toplama.	115
5.1.3.3.2. Gönüllülük Çalışmaları.	115
5.1.3.3.3. İletişim Çalışmaları.	116
5.1.3.3.4. Gelir Getirici Faaliyetler.	116
5.1.3.3.5. Uluslararası Çalışmalar.	117
5.1.3.3.6. Eğitim Faaliyetleri.	117
5.1.4. Yeşil Düşünce Derneği	119
5.1.4.1. Yeşil Düşünce Derneği'nin Örgüt Yapısı.	119
5.1.4.2. Yeşil Düşünce Derneği'nin Amaçları ve Hedefi.	120
5.1.4.3. Yeşil Düşünce Derneği'nin Faaliyet Alanları.....	121
5.1.4.3.1. Ekoloji ve Sürdürülebilirlik..	121
5.1.4.3.2. Demokrasi ve Medya.	122
5.1.4.3.3. İklim Değişikliği ve Enerji.....	123
5.1.4.3.4. Yeşil Ekonomi.	124
5.1.5. Yeryüzü Derneği.....	125
5.1.5.1. Yeryüzü Derneği'nin Örgüt Yapısı.....	125
5.1.5.2. Yeryüzü Derneği'nin Amaçları, Hedefi ve Temel Değerleri.....	126
5.1.5.3. Yeryüzü Derneği'nin Faaliyet Alanları.	126
5.1.5.4. Yeryüzü Derneği'nin Bileşeni Olduğu Oluşumlar.	129
5.1.6. Permakamp Kooperatifi	129
5.1.6.1. Permakamp Kooperatifinin Örgüt Yapısı.	130
5.1.6.2. Permakamp'ın Amaçları, Hedefi ve Temel Değerleri.	131
5.1.6.3. Permakamp'ın Faaliyet Alanları..	132
5.1.6.3.1. Gıda Üretimi ve Gıda Birliği.	132
5.1.6.3.2. Topluluk Oluşturmak.	133
5.1.6.3.3. Eğitim.:	134
5.2. Çevreci STK'ların Çevre İdeolojileri.....	135
5.2.1. Çevreci STK'ların Kuruluş Amaçları ve Faaliyet Alanları	136
5.2.1.1. Reformist STK'ların Kuruluş Amaçları ve Faaliyet Alanları.....	136
5.2.1.2. Radikal STK'ların Kuruluş Amaçları ve Faaliyet Alanları..	141
5.2.2. Çevreci STK'ların Örgütlenme Biçimleri.....	143
5.2.2.1. Reformist STK'ların Örgütlenme Biçimleri.	144
5.2.2.2. Radikal STK'ların Örgütlenme Biçimleri.....	147
5.2.3. Çevreci STK'ların Kurumsal İlişkileri ve İşbirlikleri	152
5.2.3.1. Reformist STK'ların Kurumsal İlişkileri ve İşbirlikleri.	153
5.2.3.2. Radikal STK'ların Kurumsal İlişkileri ve İşbirlikleri.....	158
5.2.4. Çevreci STK'ların İnsan-Doğa İlişkisine Yaklaşımı	164
5.2.4.1. Reformist STK'ların İnsan-Doğa İlişkisine Yaklaşımı.....	164
5.2.4.2. Radikal STK'ların İnsan-Doğa İlişkisine Yaklaşımı.....	178

5.3. Çevreci STK'ların Benimsedikleri Çevre İdeolojilerinin Çevre Eğitimleri Üzerindeki Etkileri.....	193
5.3.1. Çevreci STK'ların Benimsedikleri Çevre İdeolojilerinin Hedef Kitleleri Üzerindeki Etkileri.....	194
5.3.1.1. Reformist STK'ların Hedef Kitleleri.	194
5.3.1.2. Radikal STK'ların Hedef Kitleleri.....	198
5.3.2. Çevreci STK'ların Benimsedikleri Çevre İdeolojilerinin Eğitimlerini Uygulama, Ölçme ve Değerlendirme Yöntemleri Üzerindeki Etkileri	201
5.3.2.1. Reformist STK'ların Uygulama, Ölçme ve Değerlendirme Yöntemleri.:	201
5.3.2.2. Radikal STK'ların Uygulama, Ölçme ve Değerlendirme Yöntemleri	212
5.3.3. Çevreci STK'ların Benimsedikleri Çevre İdeolojilerinin Eğitim Malzemeleri Üzerindeki Etkileri.....	216
5.3.3.1. Reformist STK'ların Eğitim Malzemeleri.	216
5.3.3.2. Radikal STK'ların Eğitim Malzemeleri.....	219
5.3.4. Çevreci STK'ların Benimsedikleri Çevre İdeolojilerinin Eğitim İçerikleri Üzerindeki Etkileri.....	221
5.3.4.1. Reformist STK'ların Eğitim İçerikleri.....	221
5.3.4.1.1. TEMA Vakfı.	222
5.3.4.1.2. TÜRÇEV.....	237
5.3.4.1.3. DenizTemiz Derneği/TURMEPA.....	258
5.3.4.2. Radikal STK'ların Eğitim İçerikleri.	266
5.3.4.2.1. Yeşil Düşünce Derneği.	267
5.3.4.2.2. Yeryüzü Derneği.....	279
5.3.4.2.3. Permakamp Kooperatifi.....	289
SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	303
6.1. Sonuçlar	303
6.1.1. Çevreci Örgütlerin Benimsedikleri Çevre İdeolojilerine İlişkin Sonuçlar	304
6.1.2. Çevreci Örgütlerin Benimsedikleri Çevre İdeolojisinin Çevre Eğitimleri Üzerindeki Etkilerine İlişkin Sonuçlar.....	306
6.2. Öneriler	311
KAYNAKLAR	317
EKLER.....	331
EK 1. Türkiye'de Çevre Alanında Faaliyet Gösteren STK'ların Listesi	332
EK 2. İzin Yazıları	350
EK 3. Katılımcı Bilgi Formu	356
EK 4. Görüşme Çerçevesi.....	357
EK 5. Görüşme Değerlendirme Formu	360
EK 6. Katılımcı Gözlem Formu.....	361
EK 7. TEMA Vakfı Gerçek Kişi ve Hükmi Şahıs Kurucu Üyelerinin Listesi	362
EK 8. TÜRÇEV Gerçek Kişi Ve Hükmi Şahıs Kurucu Üyelerinin Listesi.....	363
EK 9. TURMEPA Yönetim Kurulu Üyelerinin Listesi	365
EK 10. Yeşil Düşünce Derneği Yönetim Kurulu Üyelerinin Listesi.....	366

EK 11. Yeryüzü Derneği Yönetim Kurulu Üyelerinin Listesi	367
BENZERLİK BİLDİRİMİ.....	368
ÖZGEÇMİŞ	369

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1 Çevre Eğitimi Alanındaki Çevre Algılarının Tipolojisi	5
Tablo 2 Örgün Yaygın ve İnfomal Eğitim Arasındaki Farklar	14
Tablo 3 İnfomal Öğrenme Türleri	15
Tablo 4 Çevre Eğitimi Akımları Arasındaki Felsefi Farklar	49
Tablo 5 Yetişkin Çevre Eğitimi Felsefeleri	50
Tablo 6 Çevre Eğitimi Alanındaki Eğitim Paradigmalarının Tipolojileri	52
Tablo 7 Çevre Eğitimi Alanındaki Farklı Akımlar	54
Tablo 8 Modern Çevrecilik Akımları	56
Tablo 9 Çevreci Akımların Üçlü Sınıflandırılması.....	58
Tablo 10 Türkiye’deki Çevreci Sivil Toplum Kuruluşlarının Sınıflandırılması	72
Tablo 11 Türkiye’deki Çevre Hareketlerinin Sınıflandırılması-1	74
Tablo 12 Türkiye’deki Çevre Hareketlerinin Sınıflandırılması-2	75
Tablo 13 Türkiye’deki Çevre Hareketleri	76
Tablo 14 Türkiye’de Bölgesel ve Ulusal Çapta Faaliyet Gösteren Çevre Hareketleri	82
Tablo 15 Görüşme Katılımcılarının Yaşa Göre Dağılımı	84
Tablo 16 Görüşme Katılımcılarının Kişisel ve Mesleki Bilgileri.....	85
Tablo 17 Araştırmanın Alt Amaçlarına Ulaşmak İçin Seçilen Veri Oluşturma Yöntemleri	86
Tablo 18 Belge İnceleme İçin Oluşturulan Örneklem Çerçevesi	87
Tablo 19 Araştırmanın Üçüncü Alt Amacı İçin Toplanan Belgelerin Listesi	88
Tablo 20 Çevreci İdeolojiler Arasındaki Ayırt Edici Özellikler.....	99
Tablo 21 Reformist Örgütlerin Kuruluş Amaçları.....	137
Tablo 22 Radikal Örgütlerin Kuruluş Amaçları ve Faaliyet Alanları.....	141
Tablo 23 Reformist STK’ların Örgütlenme Biçimi ve Kurumsallaşmalarına İlişkin Bulgular.....	144
Tablo 24 Radikal STK’ların Örgütlenme Biçimi ve Kurumsallaşmalarına İlişkin Bulgular.....	147
Tablo 25 TÜRÇEV’in Çevre Eğitimi Programları ile SKH’ler Arasındaki İlişki.....	174
Tablo 26 Reformist Çevre Örgütlerinin Çevre Eğitimi Programlarının Hedef Kitlesi	194
Tablo 27 Radikaller Çevre Örgütlerinin Çevre Eğitimi Programlarının Hedef Kitlesi	199
Tablo 28 Reformist Örgütlerin Çevre Eğitimi Programlarının Malzemeleri.....	217
Tablo 29 Minik TEMA Eğitim Programında Yer Alan Etkinlikler.....	223
Tablo 30 Yavru TEMA Eğitim Programında Yer Alan Etkinlikler	226
Tablo 31 Ortaokul TEMA Eğitim Programında Yer Alan Etkinlikler	230
Tablo 32 Lise TEMA Eğitim Programında Yer Alan Etkinlikler.....	234
Tablo 33 Eko-Okullar Programı Konu Başlıkları	238
Tablo 34 Sınırsız Mavi Programı Konu Başlıkları	258
Tablo 35 Deniz Eğitim Atölyeleri Öğretmen El Rehberi Konu Başlıkları	262
Tablo 36 2016, 2017 ve 2018 Yılında Düzenlenen Yeşil Diyalog Toplantılarının Programları	268
Tablo 37 2016, 2017 ve 2018 Yılında Düzenlenen Yeşil Ekonomi Konferanslarının Programları	269
Tablo 38 2016, 2017 ve 2018 Yılında Düzenlenen Yeşil Kampların Programları....	273

Tablo 39 Yeşil Politika Okulu-2014 Programı	276
Tablo 40 Bahar Dersleri Programı	278
Tablo 41 Yeryüzü Derneği'nin Yetişkinlere ve Çocuklara Yönelik Düzenlediği Atölyeler	279
Tablo 42 Gıda Toplulukları Çalıştayı Programı-2016	283
Tablo 43 Üçüncü Tohum Takas Şenliği Programı	286
Tablo 44 Ekolojik Çocuk Kampı Bir Günlük Programı	296

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1 Çevre Eğitimi Alanındaki Çevre Algılarının Tipolojisi	12

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel 1: Yeşil Okul Afişi 1	271
Görsel 2: Yeşil Kamp Çadır Alanı.....	271
Görsel 3: Yeşil Kamp Ders	271
Görsel 4: Yeşil Kamp Açık Sınıf.....	271
Görsel 5: Repair Cafe Etkinliği 1.....	287
Görsel 6: Repair Cafe Etkinliği 1.....	287
Görsel 7: Permakamp Yürüyen Ev	297
Görsel 8: Permakamp Dome.....	297
Görsel 9: Permakamp Çocuk Oyun Alanı	297
Görsel 10: Permakamp Orman Yürüyüşü.....	297

KISALTMALAR

- ABD: Amerika Birleşik Devletleri
BM: Birleşmiş Milletler
ÇED: Çevresel Etki Değerlendirmesi
ÇEVKO: Çevre Koruma ve Ambalaj Atıkları Vakfı
DB: Dünya Bankası
DDT: Dichlorodiphenyltrichloroethane
EPA: United States Environmental Protection Agency
FEE: Foundation for Environmental Education-Uluslararası Çevre Eğitim Vakfı
FoE: Friends of the Earth
IEEP: Uluslararası Çevre Eğitimi Programı
IMF: International Money Foundation
IPCC: International Panel on Climate Change
IUCN: Uluslararası Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği
MEB: Milli Eğitim Bakanlığı
SKE: Sürdürülebilir Kalkınma için Eğitim
STGM: Sivil Toplum Geliştirme Merkezi
STK: Sivil Toplum Kuruluşu
TEMA: Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı
TOD: Türkiye Ormancılar Derneği
TMMOB: Türkiye Mimar ve Mühendis Odaları Birliği
TURMEPA: Deniz Temiz Derneği
TÜRÇEV: Türkiye Çevre Eğitim Vakfı
UN: Birleşmiş Milletler
UNCED: Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı
UNDP: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNESCO: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNEP: Birleşmiş Milletler Çevre Programı
WWF: Dünya Doğayı Koruma Vakfı
YDD: Yeşil Düşünce Derneği

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Bu bölümde problem ortaya konulmuştur. Araştırmanın amacı ile amacına bağlı olarak yanıt aranan problemlere, araştırmanın önemine, sayıltılarına, sınırlılıklarına ve tanımlara yer verilmiştir.

1.1. Problem

Tarihin belli dönemlerinde insanlar belli sorunlarla karşılaşmış ve bunların çözümlerine öncelik vermek zorunda kalmıştır. Günümüz toplumlarının çözüm bekleyen konularının başında ise ekolojik sorunlar gelmektedir. Her ne kadar insan, varoluşundan bu yana doğanın önüne koyduğu sınırlarla mücadele etmek zorunda kalmış olsa da, iklim değişikliği, ormansızlaşma, biyolojik çeşitliliğin azalması, hava, su, toprak kirliliği gibi çevre sorunları hiçbir zaman bugün olduğu kadar yaygın ve tehlikeli boyuta ulaşmamıştır. 2013 yılı Mayıs ayında, insanlık tarihinde ilk kez, atmosferdeki karbondioksit seviyesi 400 ppm'e (bir milyon birimdeki parçacık miktarı) ulaşmıştır (IPCC, 2014). 1880 yılından bu yana ölçülen NASA verilerine göre; 2015, 2016 ve 2017 tarihteki en sıcak yıllar olarak kayıtlara geçmiştir (NASA, 2019). Her yıl çoğunluğu gelişmekte olan ülkelerde yaşayan 60.000 kişi iklim değişikliğine bağlı afetler sebebiyle yaşamını yitirmekte, milyonlarca kişi ise göçe zorlanmaktadır. Biyolojik çeşitlilik son 44 yılda %60 oranında düşüş göstermiştir (WWF, 2018). Son elli yılda Amazon Ormanlarının %17'si sadece hayvan otlatmak amacıyla kesilmiştir. Yaşayan Gezegen Raporu'nun verilerine göre insanların bir sene içinde tükettiği doğal kaynakları, gezegenin yenilemesi 18 ay sürmektedir (WWF, 2012). Yani mevcut durumda insan etkinliklerini sürdürebilmek için 1,5 gezegene eşdeğer doğal kaynak kullanılmaktadır. Yapılan tahminler, gidişat böyle devam ettiği takdirde, 2030 yılında insanların yıllık taleplerini karşılamak için iki gezegene eşdeğer doğal kaynağa ihtiyaç duyulacağını göstermektedir (WWF, 2012). Jeologlar, insanların dünyaya olan etkisinin en üst düzeye çıktığı bu dönemi, "İnsan Çağı" anlamına gelen Antroposen (Anthropocene) olarak adlandırmaktadır. Dünya artık geri döndürülmesi zor bir sürece girmiştir. Bu durum hem insan yaşamını hem de insansal olmayan (non-human) yaşamı tehdit etmektedir.

Ekolojik sorunların geçmişi, tarımın keşfedildiği İlk Çağ'a kadar uzansa da, bu sorunların dünyadaki yaşamı tehdit eden boyutlara ulaşması Aydınlanma Çağı'nda yaşanan bilimsel ve teknolojik gelişmeler ve hemen akabinde gerçekleşen Sanayi Devrimi ile başlamıştır. Sanayi Devrimi, toplumların sosyal, ekonomik ve siyasal yapısının temelini oluşturan tarıma dayalı üretim yerine fabrika üretiminin hâkim olmasını sağlamıştır. Fabrika üretimi bir yandan hammadde için doğal kaynaklara olan ihtiyacı arttırırken, diğer yandan yoğun enerji kullanımını gerektirmiş, böylece insanlar yüksek kalorili enerji kaynaklarına yönelmişler ve kömür, odun yerine gittikçe daha fazla oranda, kullanılmaya başlanmıştır. Bu yönelim basit bir enerji kaynağı değişiminden çok daha önemli bir olaydır. İnsanlık varoluşundan bu yana su, rüzgâr, odun, hayvanlar gibi yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanmıştır. Ancak kömürün enerji kaynağı olarak kullanılmasıyla birlikte, Endüstri Devrimi başlamış, insanlık tarihinde ilk kez yenilenebilir olmayan bir enerji kaynağı kullanılmış ve yenilenemez enerji kaynaklarına bağımlılığın ilk adımı atılmıştır. 1800 yılında dünya genelindeki kömür tüketimi yaklaşık 10 milyon ton iken, bu rakam 1850'de 76 milyon tona, 1900 yılında ise 760 milyon tonun üzerine çıkmıştır. On dokuzuncu yüzyılın sonunda, sadece iki yıllık bir zaman diliminde dünya on sekizinci yüzyılın tamamından daha fazla kömür tüketmiştir (Ponting, 2012). On dokuzuncu yüzyılın sonlarında kömürün yanında petrol de yoğun olarak kullanılmaya başlanmış, 1890 yılında 10 milyon ton petrol üretilirken, bu rakam 1920 yılında on kat artarak 95 milyon tona, 1970 yılında ise 2,3 milyar tona ulaşmıştır (Ponting, 2012). Ucuz petrolün bir enerji kaynağı olarak kolayca elde edilebilmesi, hem toplumları sınırlayan enerji sıkıntısını ortadan kaldırmış hem de Sanayi Devriminin ve kapitalizmin yayılması için gerekli altyapıyı sağlamıştır. Böylece büyük miktarda enerji tüketen toplumlar ve yaşam biçimleri ortaya çıkmıştır.

Yenilenebilir olmayan enerji kaynaklarının ve doğal varlıkların sınırsız endüstriyel büyüme için hızla tüketilmesi, ekolojik sorunların ortaya çıkmasına ve 1960'lardan itibaren ciddi boyutlara ulaşmasına sebep olmuştur. Bu durum, dünyanın taşıma kapasitesini sorgulayan yayınların yapılmasına ve ekolojik sorunların altında yatan sebeplerin tartışılmasına yol açmıştır. Çevre korumaya yönelik sivil toplum hareketleri de yeni toplumsal hareketler bağlamında ortaya çıkmaya başlamış ve doğal hayatı korumayı amaçlayan birçok sivil toplum örgütünün temelleri yine bu yıllarda atılmıştır. Giderek artan kamuoyu baskısı sonucunda, "çevre" uluslararası toplumun önemli bir gündem maddesi haline gelmiş, 1970'lerden itibaren çevre sorunlarının

çözümüne yönelik birçok uluslararası toplantı düzenlenmiş ve ulusal anayasalarda “sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı” yer almıştır. Bu gelişmelerle beraber, pek çok toplumsal konuda olduğu gibi, bu sorunların çözümünde de eğitim, hem sivil toplum kuruluşları hem de uluslararası kurumlar tarafından etkili bir çare olarak görülmüş ve çevre eğitimlerinin sayısında hızlı bir artış olmuştur.

Çevre eğitiminin tarihi onsekizinci yüzyılda ortaya çıkan Romantizm akımına kadar gitse de, çağdaş anlamda çevre eğitimi elli yıllık bir geçmişe sahiptir. Kavram ilk kez 1969 yılında Bill Stapp tarafından tanımlanmış, 1972 yılında Birleşmiş Milletlerin düzenlediği “İnsan Çevresi Konferansı”yla beraber uluslararası toplumun önemli gündem maddelerinden biri haline gelmiştir (Gough, 1997). Konferansın sonuç bildirgesinde, UNESCO’nun çevre eğitimi alanında yapılacak uluslararası çalışmalara öncülük etmesi önerilmiş, bunun üzerine UNESCO 1975 yılında Uluslararası Çevre Eğitimi Programını (IEEP) başlatmıştır. Bölgesel konferans ve seminerlerin ardından, IEEP ilk kez 1977 yılında Tiflis’de, bakanlar seviyesinde “Hükümetlerarası Çevre Eğitimi Konferansı”nı düzenlemiştir. Bu konferans ile çevre eğitimi, küresel düzeyde yapısal ve hedefsel niteliğini kazanmış, konferansın bildirgesi ve önerileri, “çevre eğitiminin, insan eğitiminde yerini alması için bir dönüm noktası teşkil etmiştir” (Ünal ve Dımışkı, 1999, s.143). UNESCO’nun IEEP kapsamında çevre eğitimiyle ilgili düzenlediği uluslararası toplantılar on yılda bir devam etmiş; 1992 yılında Rio de Janeiro’da düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansıyla beraber IEEP, eğitime sürdürülebilir kalkınma boyutunu getirmekle görevlendirilmiş ve çevre eğitiminin yerine sürdürülebilir kalkınma için eğitim (SKE) geçmeye başlamıştır.

Türkiye’de de dünyadakine benzer bir süreç yaşanmış, çevre hareketinin ortaya çıkışı ancak sanayi alanındaki gelişmelerin ekolojik sorunlara sebep olmasıyla 20. yüzyılın ortalarında başlamıştır (Esengün, Sayılı ve Akça, 2006). 1970’li yıllarda sanayileşmeye bağlı çevre sorunları ivme kazanmış, buna paralel olarak çevresel konularla ilgili ilk tepkiler de ortaya konmuştur. 1980 sonrasında serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinin çevreye verdiği zararlar, muhalif çevre hareketlerinin de yükselmesine sebep olmuş, 1970’lerde harekete hâkim olan apolitik yaklaşım, yerini daha politik çevre mücadelelerine bırakmıştır. Çevreci sivil toplum örgütlerinin çalışmaları ve çevre hareketlerinin oluşturduğu kamuoyu, hükümetler üzerinde de baskı yaratmış, 1978 yılında Başbakanlığa bağlı bir Çevre Müsteşarlığı kurulmuş,

1982 Anayasası'nda "sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı" yer almıştır (Keleş, Hamamcı ve Çoban, 2012).

1990'larda etkisini iyice hissettiren neoliberal politikalarla beraber Türkiye'deki çevre hareketi de yeni bir döneme girmiş, bir yandan çevre alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarının sayısı hızla artarken, diğer yandan çevrecilik apolitik bir değer haline almaya başlamıştır. Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA) gibi çevre alanında çalışan büyük STK'lar kurulmuş ve "sürdürülebilir kalkınma için eğitim" kavramı, dünyayla beraber Türkiye'nin de gündemine girmiştir. İzleyen yıllarda, diğer tüm alanlarda olduğu gibi çevre alanında çalışan STK'larda da kurumsallaşma ve profesyonelleşme eğilimi artmış, çevreci hareketler, hükümet organizasyonları ile uluslararası kurumlar içinde daha fazla nüfuz bulmaya başlamış, çevre ve çevre eğitimi, sivil toplum kuruluşlarının yanında, resmî kurumlar, siyasi partiler, kitle iletişim araçları ve şirketlerin de gündemini meşgul etmeye başlamıştır.

Bugün Türkiye'de çevre eğitimi alanında çalışan pek çok kamusal-özel kurum ve kuruluş vardır. Kamusal alanda Millî Eğitim Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı çevre bilincinin geliştirilmesi ve çevrenin korunması için çalışmalar yapmaktadır. Bu kurumların yanında belediyeler, üniversiteler ve birçok özel sektör kuruluşu çevreyi koruma konusunda çalışmalar yürütmektedir. Ancak Türkiye'de çevre eğitimi alanında faaliyet gösteren kurumların başında sivil toplum kuruluşları gelmektedir. Sivil toplum kuruluşları (STK); resmî kurumlar dışında bağımsız olarak çalışan, politik, sosyal, kültürel, hukukî ve çevresel amaçları doğrultusunda lobi çalışmaları yürüten, üyelerini ve çalışanlarını gönüllülük esasına göre alan, kâr amacı gütmeyen ve gelirlerini bağışlar ve/veya üyelik ödemeleri ile sağlayan kuruluşlardır.

Duru'nun (1995) "Çevre Bilincinin Gelişimi Sürecinde Türkiye'de Gönüllü Çevre Kuruluşları'nın Rolü" üzerine yaptığı alan araştırması da, çevre alanında çalışan STK'ların en önemli faaliyetlerinden birinin eğitim olduğunu doğrulamaktadır. Araştırmanın sonuçlarına göre; çevre örgütlerinin en çok gerçekleştirdikleri ilk iki etkinliğin, eğitim etkinlikleri (%77.2 oranla konferans ve panel düzenlemek, %62,8 ile eğitsel çalışmalarda bulunmak) olduğu ortaya çıkmıştır. Aynı araştırmada farklı çevre ideolojilerini benimseyen çevre örgütlerinin üyelerine,

“size göre örgütünüzün temel görevleri neler olmalıdır?” sorusu yöneltilmiş, araştırmaya katılanların %88.3’ü, bu soruya “eğitsel çalışmalarda bulunmak” cevabını vermiştir. Bu bulguların da gösterdiği gibi çevre eğitimi, ülkemizdeki çevreci STK’ların öncelikli faaliyet alanlarındandır.

Her ne kadar çevre kaygısı ortak olsa da, çevre alanında çalışan sivil toplum kuruluşları, insan-doğa ilişkisine yaklaşımlarına, endüstriyle doğa arasındaki tercihlerine, demokrasi ve politika anlayışlarına, siyasal eğilimlerine ve eylem türlerine göre, benimsedikleri çevre ideolojileri bakımından büyük bir çeşitlilik göstermektedir. Çevreci STK’lar arasında görülen bu çeşitlilik, çevre eğitimi alanına da yansımış, yaklaşım, içerik, yöntem bakımından farklı çevre eğitimi akımlarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Sauv  (1996, s.13) çevre eğitimlerini; çevre anlayışları, ana özellikleri, ve yöntemleri bakımından altı grupta toplamıştır. Bu gruplar Tablo 1’de özetlenmiştir.

Tablo 1

Çevre Eğitimi Alanındaki Çevre Algılarının Tipolojisi

ÇEVRE	İLİŞKİ BİÇİMİ	ANA ÖZELLİKLERİ	EĞİTİM YÖNTEMLERİNE ÖRNEKLER
Doğa	Takdir etme, saygı duyma, koruma	“Saf” çevre; bir “ibadethane” ya da yeniden doğuş yeri olarak çevre;	Doğa sergileri, Doğanın bir parçası olarak hissetmek
Kaynak	Yönetme	Hepimizin ortak biyofiziksel mirası, yaşam kalitesinin sürdürülebilmesi	Azaltma, geri kazanım, faturaları kontrol
Sorun	Çözme	Biyofiziksel çevre, kirlilik tarafından tehdit altında olan doğal kaynaklar	Problem-çözme yöntemi, Örnek olay
Yaşanacak yer	Öğrenilecek, planlar yapılacak, özen gösterilecek yer	Tarihi, sosyokültürel ve teknolojik unsurlarıyla her gün içinde yaşadığımız çevre	Yaşadığımız yerin çevresinin hikâyesi, Eko-bahçe projeleri
Biyosfer	Hepimizin içinde yaşadığı yer	Uzay gemisi olarak dünya, gezegensel bilincin objesi, canlı-cansız herşeyin birbirine bağlı olduğu dünya	Küresel bir konuda örnek olay, Farklı kozmolojilere dair hikâye anlatımları
Topluluk projesi	Dahil/müdahil olunacak şey/yer	Sosyal eleştirel analizin odağı, topluluk için politik bir mesele	Dönüştürücü öğrenmeyi amaçlayan katılımcı süreçler, Çevre konulu forumlar

Kaynak. Sauv , 1996, s.13

Tablo 1’de de görüldüğü gibi çevre eğitimi düzenleyen kurumların çevre anlayışı, düzenledikleri çevre eğitiminin içeriği, mesajları, yöntemleri ve çevre sorunlarını çözmek için önerdiği stratejiler açısından çok belirleyici olmaktadır. Bu durum şaşırtıcı değildir; zira eğitim hiçbir zaman değerlerden bağımsız olmamıştır. Orr’un (1992, s.90) da belirttiği gibi: “Eğitimin her türüsü çevre eğitimidir”. Katılımcıları çevreleyen fiziksel çevre, eğitim programına dâhil edilen veya edilmeyen konular, gizli ya da açık bir biçimde kullanılan dil, bunların tamamı çevre hakkında mesajlar vermektedir. Bu sebeple çevre eğitimlerinde, eğitimi sunan sivil toplum kuruluşunun insan-doğa ilişkisine dair benimsediği değerler, inançlar ve fikirler, diğer bir deyişle çevre ideolojisi, çevre sorunlarının kaynaklarına dair ortaya koyduğu sebepler ve çözüm önerileri açısından belirleyici bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla çevre eğitimleri asıl olarak, bu eğitimleri düzenleyen kurumların sahip oldukları çevre ideolojisi ile ilintilidir. Fakat Türkiye’deki çevreci sivil toplum örgütlerine ilişkin alanyazın incelendiğinde, bu kuruluşların benimsedikleri çevre ideolojilerinin nasıl farklılaştığı ve bu farklılaşmanın düzenledikleri çevre eğitimlerini nasıl etkilediğine dair bir araştırmaya rastlanmamıştır. Yukarıdaki bilgiler ışığında, Türkiye’de çevre eğitimi düzenleyen sivil toplum kuruluşlarının çevre ideolojilerini ve benimsedikleri çevre ideolojilerinin, bu kurumların düzenledikleri çevre eğitimlerini, hedef kitle, uygulama, ölçme ve değerlendirme yöntemleri, eğitim malzemeleri ve içerik açısından nasıl etkilediğini analiz etmek bu araştırmanın problemini oluşturmaktadır.

1.2. Amaç

Bu araştırmanın genel amacı; Türkiye’de çevre eğitimi alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarının benimsedikleri çevre ideolojilerinin, bu kuruluşların düzenledikleri çevre eğitimlerini nasıl etkilediğini analiz etmektir. Bu genel amaç kapsamında şu sorulara yanıt aranmıştır:

1. Türkiye’de ulusal düzeyde çevre eğitimi alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının temel betimsel özellikleri nelerdir?
2. Bu kuruluşların benimsedikleri çevre ideolojileri nasıl farklılaşmaktadır?
3. Bu kuruluşların benimsedikleri çevre ideolojileri, çevre eğitimi programlarını;
 - a. hedef kitle,
 - b. uygulama, ölçme ve değerlendirme yöntemleri,

- c. eğitim malzemeleri ve
- d. içerik bakımından nasıl etkilemektedir?

1.3. Önem

Ekolojik sorunlar her geçen gün artmaktadır. Bu sorunların temelinde insanın doğayla kurduğu ilişki yatar. Zira Jardins'in (2006, s.35) de belirttiği gibi;

Çevre sorunları, ne salt ne de daha çok bilim ve teknoloji sorunlarıdır. Çevre sorunları insan olarak neye değer verdiğimiz, ne tür yaratıklar olduğumuz, ne tür bir yaşam sürdürdüğümüz, doğadaki yerimizin ne olduğu, nasıl bir dünyada kendimizi geliştirebileceğimiz gibi temel bir takım soruların sorulmasını gerektirir.

İnsan-doğa ilişkisinin onarılması ve doğayla yeniden uyum içinde yaşanması için çevre eğitimi, hem sivil toplum kuruluşları hem de uluslararası kurumlar tarafından etkili bir araç olarak görülmüştür. Ancak çevre eğitiminin nasıl uygulanacağı ve içeriğinin ne olması gerektiği önemli bir sorun olarak belirmektedir. Sadece açık alanda yapılan temizlik ve teorik bilgilerle sınırlı tutulan çevre eğitimi etkinliklerinin, insanın doğayla kurduğu ilişkiyi dönüştürme potansiyeli tartışılır. Düzenlenen çevre eğitimlerinin, bozulan insan-doğa ilişkisini onarma kapasitesi, bu eğitimleri düzenleyen kuruluşların çevre ideolojileri ile yakından ilintilidir. "İnsanlar doğanın ayrılmaz bir parçası mıdır, yoksa doğadan ayrı hatta bir anlamda daha üstün müdür?" (Ponting, 2012, s.140). Doğa, insanların yararı için kullanılacak bir kaynak mıdır, yoksa insana olan yararından bağımsız, başlı başına bir hak öznesi midir? Bu soruların yanıtları, insanın doğa ile kurduğu ilişkide hangi eylemlerin meşru olduğu konusunda büyük önem taşımaktadır.

Ülkemizde çevre eğitimi ağırlıklı olarak sivil toplum kuruluşları tarafından düzenlenmektedir. Ancak bu kuruluşların, düzenledikleri çevre eğitimlerinde, 'çevre'yi ve çevre sorunsalını nasıl ele aldıkları bilinmemektedir. Türkiye'deki çevreci sivil toplum örgütlerinin düzenledikleri çevre eğitimlerine ilişkin alanyazın incelendiğinde, bu STK'lar tarafından düzenlenen çevre eğitimleri hakkında kapsamlı bir araştırmaya rastlanmamıştır.

İnsan-doğa ilişkisini onarmanın önemli bir aracı olarak görülen çevre eğitimlerinin kapsamlı bir analizi; çevre eğitimi alanında yapılan olumlu uygulamaların fark edilmesi ve cesaretlendirilmesi ile varolan eksikliklerin görülmesi ve giderilmesi açısından önemlidir. Çevreci sivil toplum kuruluşlarını ve

düzenledikleri çevre eğitimlerini çevre ideolojisi bakımından analiz etmeyi amaçlayan bu tez çalışması, ayrıca ileride bu alanda yapılacak akademik çalışmalara örnek oluşturması ve kaynak sağlaması açısından da önem taşımaktadır.

1.4. Tanımlar

-**Çevre Eğitimi:** Toplumun tüm kesimlerinde çevre bilincinin gelişmesi, çevreye duyarlı, kalıcı ve olumlu davranış değişikliklerinin kazandırılması ve doğal, tarihi, kültürel, sosyo-estetik değerlerin korunması, aktif olarak katılımın sağlanması ve sorunların çözümünde görev alınması için düzenlenen eğitim etkinlikleridir (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2004, s.452).

-**Çevre İdeolojisi:** İnsan-doğa ilişkisine dair inanç sistemlerini, fikirleri, değerleri ve tutumları tanımlar. “Çevre ve çevresel konularla ilgili ne yapmalıyız ve niçin?” sorularını yanıtlamaya çalışır (Novikau, 2016, s.16).

-**Eko-merkezci etik:** İnsan için yararlı olup olmamasından bağımsız olarak doğadaki tüm varlıkların içkin bir değere sahip olduğunu savunan etik sistem (Keleş ve diğ., 2009).

-**İnsan-merkezci (merkezinde insan olan) etik:** Yalnızca insanların ahlaki bir değere sahip olduğunu varsayan kuram. Buna göre her ne kadar doğal dünya ile ilgili sorumluluklarımız olduğunu söyleyebilirsek de doğal dünyaya *karşı* doğrudan sorumluluklarımız yoktur (Jardins, 2006, s.526).

-**Sivil Toplum Kuruluşu:** Resmî kurumlar dışında bağımsız olarak çalışan, politik, sosyal, kültürel, hukukî ve çevresel amaçları doğrultusunda lobi çalışmalarını yürüten, üyelerini ve çalışanlarını gönüllülük esasına göre alan, kâr amacı gütmeyen ve gelirlerini bağışlar ve/veya üyelik ödemeleri ile sağlayan kuruluşlardır.

BÖLÜM 2

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde ilk olarak, sırasıyla; çevre, ekoloji, öğrenme, eğitim, yetiştirim, çevre eğitimi ve çevre ideolojisi kavramlarına değinilecektir. Ardından insan-doğa ilişkisine dair tarih boyunca değişen düşünce ve inanç sistemleri ile bilimsel ve teknolojik gelişmelerin, çevre hareketi ve çevre eğitimi üzerindeki etkileri ortaya konacaktır. Üçüncü bölümde farklı çevre eğitimi akımları betimlenecek, son olarak sivil toplum kuruluşlarının, benimsedikleri çevre ideolojilerine göre alanyazında yer alan farklı sınıflandırma yöntemleri ele alınacaktır.

2.1. Kavramlar

Bu araştırmanın genel amacı; Türkiye’de çevre eğitimi alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarının benimsedikleri çevre ideolojilerinin, bu kuruluşların düzenledikleri çevre eğitimlerini nasıl etkilediğini analiz etmektir. Bu sebeple bu bölümde sırasıyla çevre, ekoloji, öğrenme, eğitim, yetiştirim, çevre eğitimi ve çevre ideolojisi kavramları ele alınmıştır.

2.1.1. Çevre Kavramı

Çevre kavramı eski Türkçe “çevür” fiilinden türemiştir ve “bir şeyin yakını, dolayı, etrafı” anlamındadır (Türk Dil Kurumu, 2016). Çevre kelimesinin İngilizce karşılığı olan “environment” kelimesi ise Fransızca etrafında anlamına gelen “environ” kelimesinden türemiştir. Sözcüğün anlamından da anlaşılacağı üzere başlı başına “çevre” diye bir şey yoktur. Çevre, “‘kuzey’, ‘güney’ gibi ilişkisel bir sözcüktür ve iki ögesi vardır: çevrelenen ve çevreleyen” (Ünder, 1996, s.4). Bu tanımda çevrelenen genelde insan veya başka bir organizma, çevreleyen ise bu organizmanın etrafındaki her şeydir. Her ne kadar organizmanın içi ile dışını bu şekilde ayırmanın, organizma kapalı bir birim olmadığı için, geçerliliği sorgulansa da kural olarak çevre bir canlının derisinin dışındaki her şey olarak kabul edilir (Miser, 2010).

Çevre sözcüğü 1970’li yıllara gelene kadar, yukarıda belirtilen “ortam”, “dolaylarında” anlamında kullanılırken, 1970’lerden sonra sözcüğün içeriği

genişlemiş ve bugün kullanılan anlamını almıştır. Genel bir tanımla çevre; “insan etkinlikleri ve canlı varlıklar üzerinde hemen ya da uzunca bir süre içinde dolaylı ya da dolaysız bir etkide bulunabilecek fiziksel, kimyasal, biyolojik ve toplumsal etkenlerin belirli bir zamandaki toplamıdır” (Keleş vd., 2012, s.51). Başka bir tanıma göre çevre; “bir canlı organizmayı veya bir canlı topluluğunu yaşama süresince etkileyen her türlü biyotik ve abiyotik (sosyal, kültürel, tarihsel, iklimsel, fiziksel) faktörlerin tümüdür” (Yücel ve Morgil, 1998, s.84). Türk Çevre Mevzuatının temelini oluşturan Çevre Yasası’na göre ise çevre; insanların ve diğer canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde buldukları fiziksel, biyolojik, sosyal, ekonomik ve kültürel ortamdır (T.C. Çevre Kanunu).

“Çevre” sözcüğünün kapsamına genellikle şu varlıklar girer: (1) Evcil ve yaban hayvanlar; (2) kültür bitkileri ve doğal bitkiler ve (3) yaban varlıkların yaşadıkları ortamlar (habitatlar) (Keleş vd., 2012; Ünder, 1996). Görüldüğü gibi “çevre” sözcüğü, genellikle insan olmayan ancak insanın dolaylarında, etrafında olan varlıklara, mekânlara işaret eder. Bu durum kavramın, insan-merkezli bir mantığın ürünü olduğu için eleştirilmesine ve ‘insan ve çevresi’ yaklaşımını reddedenler tarafından, “çevre” ve “çevreci” gibi sözcükler yerine “ekoloji”, “ekolojist” kavramlarının kullanılmasına sebep olmuştur. Çalgüner’e (2003, s.9) göre “çevre kavramından, ‘ekoloji’ye geçiş sadece bir terminoloji değişmesi değildir”. Çevre ile ekoloji kavramları arasında çok önemli içerik ve yaklaşım farkları bulunmaktadır. Bu farklar tezin ilerleyen bölümlerinde detaylı olarak ele alınmıştır.

2.1.2. Ekoloji Kavramı

İlk kez 1869 yılında Alman biyolog Ernst Haeckel tarafından kullanılan ekoloji sözcüğü, Yunancada yaşanan yer, yurt, hane, ev anlamına gelen “oikos” ile bilim, söz ya da söylem anlamına gelen “logia”/”logos” sözcüklerinden türemiştir. Yurt/yerleşme/hane/ev bilimi anlamına gelmektedir (Keleş vd., 2012; Smith, 1992). Ekoloji, çevre ile ilişkili olmasına rağmen “çevre bilimleri” ile eş anlamlı değildir. Çevre bilimleri; ekoloji, jeoloji, ekonomi, sosyoloji ve siyaset bilimi gibi birçok farklı disiplini bir araya getirirken, ekoloji başlı başına bir disiplindir.

Ekoloji en genel anlamda; canlılar ile yaşam ortamları arasındaki ilişkiyi inceleyen bilim dalıdır. Odum’un (1971, s.171’den akt: Ünder, 1996, s.96-97) Yunanca köke daha bağlı kalarak yaptığı tanımla ekoloji; “içinde yaşadığımız ve içine kendi insan yapısı yapılarımızı, evcilleştirdiğimiz bitkileri ve hayvanları

yerleştirdiğimiz, bütün sakinleriyle birlikte evre-evin incelenmesidir”. Ekoloji, bir sistemin içindeki canlı organizmaları tek tek incelemek yerine, organizmaların birbirleri ve yaşadıkları ortamlarla olan ilişkilerini inceler, bu bakımdan ekolojinin bütünsel (holistik) bakış açısıyla çalışan bir bilim olduğu öne sürülür.

Ekoloji 1960'lara kadar, biyolojinin bir alt dalı olarak çok küçük bir uzman grubu tarafından bilinirken, 1960'lardan itibaren ivmelenen evre hareketiyle beraber, tanımı, alanı ve içeriği hızla zenginleşmiş, hem bir bilim dalı hem de toplumsal-politik bir hareket olarak değişen, dönüşen ve tartışmalı bir kavram haline gelmiştir (Garrard, 2016). Sözcük bugün bağlamına göre genelde dört farklı anlamda kullanılmaktadır (Haila ve Levins, 1992 s.ix; Akt. Keleş vd., 2012, s.46):

- Doğa olarak ekoloji: Maddi gerçeklik olarak doğa tüm canlıların varoluşunun maddi temeli,
- Bilim olarak ekoloji,
- Düşünce olarak ekoloji: İnsanın varoluşu hakkında bilinen görüşleri de kapsayan ve ne yapmak gerektiğine ilişkin kurallar ngren ekolojik düşünüş.
- Hareket olarak ekoloji: Ekolojik düşünceye uygun olarak toplumun dönüştürülmesini amaçlayan siyasal etkinlikler, ekolojik hareketler.

Böylece uzun yıllar boyunca genelde nesnesini insan dışında kalan canlılar olarak benimseyen ekoloji bilimi, 20. yüzyılın ikinci yarısında insanı da içine alan bir bilim dalı olarak, insan eylemlerinin doğanın işleyişine yaptđı etkilerle de, başka bir deyişle insan-doğa ilişkileriyle de ilgilenmeye başlamıştır.

2.1.3. ğrenme, Eğitim ve Yetiştirim Kavramları

ğrenme yaşamboyu süren ve çevreyle girdiğimiz karmaşık etkileşimler sonucu oluşan davranışsal, bilişsel ve duyuşsal bir dizi değişimi içermektedir (Sayılan, 2012). Öğrenmenin tarihi, en az insanlık tarihi kadar eskidir; insanın varoluşundan itibaren deneme yanılma yoluyla bir öğrenme söz konusudur. İkel ağlarda öğrenme daha çok gündelik hayatın içinde, topluluğun kendi yaşamına içkin bir etkinlikken, avcı-toplayıcı yaşam biçiminden yerleşik yaşama geçilmesi ve toplumsal işbölümünün gelişmeye başlaması, öğrenmenin aktarılması gerekliliğini doğurmuş, böylece “eğitim” kavramı ortaya çıkmıştır.

Eğitim (education) sözcüğünün Latince “educere” ya da “educare” sözcüklerinden türediği düşünülmektedir (Billington, 2011). “Educere” sözcüğünün başındaki “e”; “-den dışarı”, “ileriye” anlamına gelirken, “ducere”; “sürmek”, “götürmek” anlamına gelir. Böylece sözcüğün anlamı “ileriye götürmek” olarak

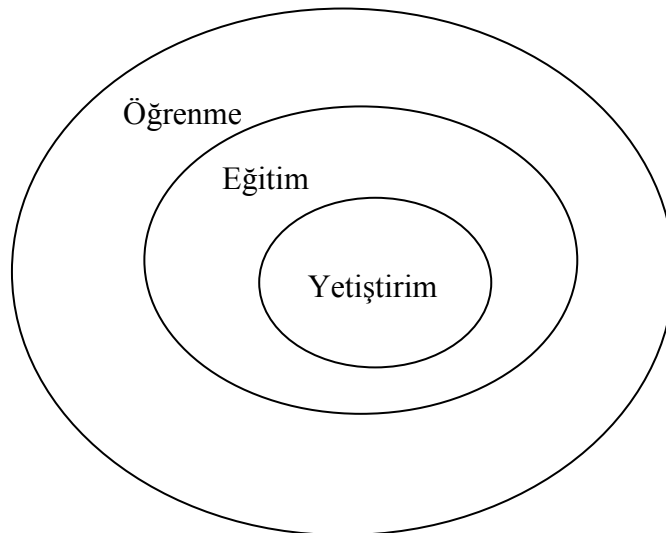
tanımlanabilir. “Educare” sözcüğü ise “öğreneni özel bir beceriyle donatmak için talim ettirmek” manasındadır (Billington, 2011, s.382). Bugün kullandığımız şekliyle “educare” sözcüğü, eğitimden çok yetiştirim (training) anlamını taşımaktadır.

En genel tanımıyla eğitim; “insan davranışlarının bilinçli ve düzenli olarak geliştirilmesidir” (Altunya, 2009, s.317). Yetişkin Eğitimi Terimleri Sözlüğü ise eğitim ve yetiştirim sözcükleri arasındaki farkı şöyle tanımlamaktadır (Titmus, Buttedahl, Ironside ve Lengrand, 1985, s.2):

“Eğitim, her meslek için gerekli bilgileri, ahlakî-manevi değerleri ve anlayışı geliştirme ereğini güden etkinlikler olarak yorumlanır. Eğitimin amacı, gençlere ve yetişkinlere, içinde yaşadıkları toplumu etkileyen gelenekler ve düşünceler, kendi kültürleri ve başkalarının kültürleri, doğa yasaları üzerinde bir anlayış geliştirmek ve iletişimde temel sayılan dilsel ve diğer becerileri kazandırmak için zorunlu olan şartları sağlamaktır”

“Yetiştirme ise bir kimsenin belirli bir işi gereğince yapabilmesi için şart olan tutumların, bilgilerin ve beceri kalıplarının sistemli biçimde geliştirilmesi demektir”.

Türk Dil Kurumu’na göre eğitim; “çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine, okul içinde veya dışında, doğrudan veya dolaylı yardım etme, terbiye” anlamına gelmektedir (TDK, 2018). Öğrenme, eğitim ve yetiştirim kavramları arasındaki ilişki Şekil 2.1’de gösterilmiştir.

Şekil.1. Öğrenme Eğitim ve Yetiştirim Kavramları Arasındaki İlişki

Kaynak. Tight, 2002, s.14

Her ne kadar eğitim deyince ilk olarak akla okul gibi yapılandırılmış öğrenme ortamları ve insan yaşamının belli bir dönemi (çocukluk ve gençlik) gelse de, eğitim, okul ve çocukluk yıllarıyla sınırlandırılmayacak kadar geniş kapsamlı ve çok boyutludur. Özellikle günümüzde bilim ve teknolojiadaki hızlı ilerlemeler, alışlageldik şekilde, eğitim ve öğrenmeyi sadece örgün eğitimle sınırlandırmanın mümkün olmadığını göstermektedir. Knowles'ın (2009, s.128) da belirttiği gibi;

yirminci yüzyılın başlarına kadar önemli kültürel değişmelerin zaman süresi birkaç kuşak gerektiriyordu. Ancak yirminci yüzyılda durum değişmiş; birçok kültürel devrim ortaya çıkmış ve hız kazanmıştır. Bu yeni koşul altında, 21 yaşına kadar kazanılmış olan bilgi 40 yaşına gelinceye kadar büyük ölçüde eskimekte ve 20 yaşlarında iken kişiyi üretici yapan beceriler o kişi 30'larında iken modası geçmiş olmaktadır.

Böylece yirminci yüzyılın ortalarından itibaren geleneksel okul sisteminin dışında gerçekleşen eğitim etkinlikleri giderek artmış, eğitimin hedef kitlesi farklı yaş gruplarını kapsayacak şekilde genişlemeye başlamış ve “halk eğitimi”, “yaygın eğitim”, “sürekli eğitim”, “okul-dışı eğitim”, “yaşam boyu eğitim”, “yaşam boyu öğrenme” ve “yetişkin eğitimi” gibi eğitimin tüm yaşam boyunca devam eden bir süreç olduğunun altını çizen yeni kavramlar, kurumlar ve sistemler ortaya çıkmıştır (Jarvis, 2004).

Alanyazındaki bu terminoloji zenginliği, zaman zaman kafa karışıklığına sebep olmuş, bunun üzerine eğitim ortamına, türüne, modeline göre literatürde çeşitli sınıflandırmalar yapılmıştır. Bunlar arasında en yaygın şekilde kabul göreni, Coombs ve Ahmed'in (1974) geliştirdiği üçlü tipolojidir: (a) örgün (formal) eğitim, (b) yaygın (non-formal) eğitim ve (c) informal eğitim. Örgün eğitim büyük ölçüde kurumsal, bürokratik, müfredata dayalı ve resmî olarak derecelerle, diplomalarla ya da sertifikalarla kabul gören, eğitim ortamında gerçekleşen öğrenmedir. Okul öncesinden üniversite eğitimine kadar olan kurumsal basamaklara ve hiyerarşik bir sisteme işaret eden örgün eğitim, bu nedenle önceden saptanmış/belirli müfredatı takip eden ve resmî olarak yetkilendirilmiş öğretmenler tarafından yürütülen eğitim etkinliklerini kapsamaktadır. Hiyerarşik bir sistem olan örgün eğitimde eğitim bakanlıkları çoğunlukla en tepededir, öğrenciler ise en alttadır. Her düzeyin ya da kademenin sonunda mezun olanların bir sonraki düzeye veya işgücü piyasasına kabul edilmesinin önünü açan bir diploma ya da sertifika verilen eğitim süreci, kademeli olarak işlemektedir (Schugurensky, 2000). İlköğretim, ortaöğretim ya da yükseköğretim kurumlarında gerçekleşen çevre eğitimleri örgün eğitim kapsamında ele alınmaktadır.

Genel olarak kısa dönemli olan ve gönüllülük esasına dayanan yaygın eğitim ise geleneksel okul sistemi dışında düzenlenmiş olan tüm eğitim programlarına işaret etmektedir. Ehliyet kursları, el sanatları, resim, takı-tasarlama vb. hobi amaçlı programlar ve meslekî eğitim amacıyla düzenlenen kurslar yaygın eğitim faaliyetleri arasındadır. Örgün eğitimde olduğu gibi yaygın eğitimde de öğretmenler ya da kolaylaştırıcılar vardır. Ancak bu programlarda, genellikle katılımcıların geçmiş eğitimleri açısından ön koşullar aranmaz. Bununla birlikte, bazı yaygın eğitim programlarında katılımı belgeleyen bir diploma ya da sertifika verilir. Yaygın eğitim programlarının hedef kitlesi çoğunlukla yetişkinlerdir (Schugurensky, 2000). Ülkemizde Halk Eğitim Merkezlerinin (HEM) sunduğu programlar, yaygın yetişkin eğitimi faaliyetlerine en güzel örnektir. Bunun yanında, sivil toplum kuruluşları, belediyeler ya da özel kurumlar tarafından düzenlenen çevre eğitimi programları, seminerler, atölyeler, çalıştaylar, paneller vb. etkinlikler de yaygın eğitim kapsamında değerlendirilmektedir.

İnformal eğitim ise gündelik hayatın özel/kişisel ve örgütlü olmayan tüm bağlamlarında; evde, işyerinde, kütüphanede ve daha birçok mekânda ve zamanda, yapılandırılmamış bir biçimde meydana gelen eğitimidir. Schugurensky (2000, s.2), öğrenme süreçlerinde, eğitim kurumlarının, kurumsal olarak görevlendirilmiş öğretmenlerin ya da önceden saptanmış bir müfredatın olmaması nedeniyle “informal eğitim” yerine, kasıtlı olarak “informal öğrenme” kavramını kullanmaktadır. Livingstone (1999, s.51) informal öğrenmeyi “eğitim kurumlarının müfredatları dışında meydana gelen kavramı, bilgi ya da becerilerin edinimini içeren her türlü etkinlik” olarak tanımlamaktadır. Diğer bir ifadeyle, informal öğrenme; örgün ve yaygın eğitim kurumlarının ve programlarının müfredatları, izlenceleri dışında meydana gelen bütün öğrenmeleri içermektedir. Tablo 2 örgün, yaygın ve informal eğitim arasındaki farkları özetlemektedir.

Tablo 2

Örgün Yaygın ve İnfomal Eğitim Arasındaki Farklar

	ÖRGÜN EĞİTİM	YAYGIN EĞİTİM	İNFORMAL EĞİTİM/ÖĞRENME
Kurumsal	Evet	Bazen	Hayır
Öğretmen	Var	Var	Yok
Hiyerarşik	Evet	Hayır	Hayır

(Devam ediyor)

Tablo 2 (Devam)

Örgün Yaygın ve İnfomal Eğitim Arasındaki Farklar

	ÖRGÜN EĞİTİM	YAYGIN EĞİTİM	İNFORMAL EĞİTİM/ÖĞRENME
Diploma	Evet	Bazen sertifika	Hayır
Sistematik	Evet	Hayır	Hayır
Derecelendirilmiş	Evet	Hayır	Hayır
Müfredata dayalı	Evet	Hayır	Hayır
Katılım	Zorunlu	Gönüllü	Gönüllü/Bilinçsiz

İnfomal öğrenme bir yandan tamamen rastlantısal, insanların farkında olmadığı örtük bir süreç olarak ele alınırken (Tough, 2002), öte yandan insanların yaşadıkları etkinliği, bilinçli bir şekilde önemli bir öğrenme olarak tanımlamalarının, infomal öğrenmeleri gündelik algılarından, genel sosyalizasyondan ve diğer örtük öğrenmelerden farklı kıldığı da belirtilmektedir (Clover ve Hall, 2000; Livingstone, 1999). Diğer bir deyişle, “infomal öğrenmeleri diğer öğrenmelerden ayıran; kişinin edindiği önemli bir bilgi biçimine, anlayışa ya da beceriye ve öğrenme sürecine ilişkin retrospektik/geçmişe yönelik farkındalığıdır” (Türkmen, 2011, s.16). Yukarıda da belirtildiği gibi infomal öğrenmenin çok geniş bir bağlamı kapsaması, kavramın kendi içinde alt kategorilere ayrılmasına sebep olmuştur. Schugurensky (2000), infomal öğrenmeyi, süreçte öğrenenin niyet/kasıt (intention) ve farkındalığı (awareness) olup olmamasına göre, kendi içinde üç alt gruba ayıran bir taksonomi önermiştir. Bu öğrenme türleri; öz-yönelimli öğrenme, rastlantısal öğrenme ve sosyalizasyon/toplumsallaşma ya da örtük öğrenmedir.

Tablo 3

İnfomal Öğrenme Türleri

ÖĞRENME TÜRÜ	NIYET/KASIT	FARKINDALIK (ÖĞRENME ESNASINDA)
Öz-yönelimli öğrenme	Var	Var
Rastlantısal Öğrenme	Yok	Var
Sosyalizasyon (örtük öğrenme)	Yok	Yok

Kaynak. Schugurensky, 2000, s.3

Schugurensky'nin (2000) önerdiği taksonomiye göre sosyalizasyon ya da örtük öğrenme, günlük yaşam sırasında oluşan değerlerin, tutumların, davranışların ve becerilerin içselleştirilmesiyle ilgilidir. Bu öğrenme sürecinde birey ne bir kasıt

taşımakta ne de öğrendiği şeyin farkındadır. Bir çocuğun konuşmayı öğrenmesini bu öğrenme türüne örnek olarak verebiliriz. Rastlantısal öğrenme ise öğrenenin deneyimden önce öğrenme kastı/niyeti taşımadığı ve deneyimin ardından öğrenmenin gerçekleştiğinin farkına vardığı öğrenmeleri anlatmaktadır. Bu nedenle, bu öğrenme türü kasıtsız ancak farkında olunan bir süreçtir. Kızgın ütüye dokunan bir çocuğun bir daha aynı davranışta bulunmaması ya da televizyonda bir program izlenirken öğrenilen bilgiler buna örnek olarak verilebilir. Öz-yönelimli öğrenme ise bir eğitmenin yardımı olmaksızın bireyler tarafından üstlenilen ‘öğrenme projelerine’ işaret etmektedir. Hem kasıtlı hem de farkında olunan bir süreç olan öz-yönelimli öğrenmede, birey öğrenme süreci başlamadan önce öğrenme amacına ve öğrendiği şeyin farkındalığına sahiptir. Bireysel ya da grup halinde gerçekleşen araştırma projeleri ya da yeni bir yemeği yapma çabaları bu öğrenme türüne örnek olarak verilebilir.

İnformal öğrenmeler, kişinin daha fazla bilgi ve beceri edinmesine katkı sunabileceği gibi, mevcut bilgilerini ve ön-kabullerini esaslı bir şekilde sorgulamasını sağlayan öğrenme deneyimlerini de tetikleyebilmektedir. İkinci duruma en güzel örnek eylem içinde öğrenme imkânı sunan toplumsal hareketlerdir (Freire 2010; Mezirow 1997; Akt. Sayılan, 2009; Türkmen, 2011). Bu bağlamda çevre hareketleri de önemli informal eğitim ve öğrenme fırsatları sunmaktadır. Foley’in (1999) Avustralya’nın Yağmur Ormanları’nı korumak için çevre aktivistlerinin yaptığı kampanyaya ilişkin çalışması, bu aktivistlerin kampanya boyunca güç ilişkilerine dair eleştirel bir farkındalık kazandıklarını ve toplumsal değişim için eylem düzenleme konusunda yeni beceriler, bilgiler ve uzmanlık geliştirdiklerini göstermiştir (Walter, 2009). Küresel çapta nükleer karşıtı hareket, hayvan hakları hareketi, eko-feminist hareket ve iklim adaleti girişimi, ülkemizde ise nükleer santrallere, altın madenciliğine, HES’lere ve orman arazilerinin satışına karşı gerçekleştirilen protesto eylemleri aslında informal çevre eğitiminin gerçekleştiği bağlamlardır (Kalouche ve Mielants, 2008; Seçkin, 2008).

2.1.4. Çevre Eğitimi Kavramı

“Çevre eğitimi” kavramı uluslararası yazında ilk kez 1948 yılında Uluslararası Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği’nin (International Union for the Conservation of Nature-IUCN) Paris toplantısında kullanılmıştır (McCrea, 2006). İlk tanımı ise 1969 yılında, William B. Stapp tarafından yapılmıştır: “Çevre eğitimi;

biyofiziksel çevrenin sorunları hakkında bilgili, bu sorunların çözümüne nasıl destek olacağına farkında ve çözüm için çalışmak konusunda hevesli yurttaşlar yetiştirmeyi amaçlamaktadır” (Stapp, 1969, s.30).

Ekolojik sorunların hem insanların hem de tüm gezegenin geleceği için giderek daha tehditkâr hale gelmesiyle, çevre eğitime verilen önem de artmış, buna bağlı olarak tanımı ve kapsamı da geliştirilmiştir. Çevre eğitimi üzerine uluslararası düzeyde ilk konferans, UNESCO öncülüğünde 1977 yılında Tiflis’te gerçekleştirilmiş, konferansın sonunda yayımlanan “Tiflis Bildirgesi”nde çevre eğitimi şöyle tanımlanmıştır:

Çevre ve çevre sorunlarıyla ilgili insanların bilgi ve farkındalıklarını artıran, bu sorunları çözmek için gerekli beceri ve uzmanlığı geliştiren, bilgiye dayalı kararlar verebilmek ve sorumlu eylemlerde bulunabilmek için gerekli motivasyonu, tutumu ve kararlılığı teşvik eden bir öğrenme süreci (UNESCO, 1977).

Benzer şekilde ABD Çevre Koruma Ajansı (EPA, 2017) da çevre eğitimi; “bireylerin çevre konularında araştırma yapmalarını, problem çözme süreçlerine katılmalarını ve çevreyi geliştirmek için harekete geçmelerini sağlayan bir süreç” olarak tanımlamaktadır. Türkiye Çevre Atlasına göre ise çevre eğitimi;

Toplumun tüm kesimlerinde çevre bilincinin gelişmesi, çevreye duyarlı, kalıcı ve olumlu davranış değişikliklerinin kazandırılması ve doğal, tarihî, kültürel, sosyo-estetik değerlerin korunması, aktif katılımın sağlanması ve sorunların çözümünde görev alınması için düzenlenen eğitim etkinlikleridir (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2004, s.452).

Bu tanımların da gösterdiği gibi çevre eğitimi bilgi vermenin yanında, insanların tutumlarını ve davranışlarını da etkileyerek, olumlu ve kalıcı davranış değişiklikleri kazandırmayı ve sorunların çözümünde bireylerin aktif katılımını sağlamayı hedeflemektedir. Nitekim Geray (1997, s.329) çevre eğitiminin ana amaçlarını şöyle ifade etmiştir:

Bireyin toplumsal çevresine ilişkin olarak, çevre hakkını savunmak ve gerçekleştirmek için, çevreye ilişkin kararlara katılma, karar süreçlerini etkileme, sonuçlarını izleme, değerlendirme, denetleme yolunda örgütlü, bilinçli biçimde girişkenliği ele alması; çevreyi korumanın, yıkıma uğratmadan çevreden yararlanmanın gerektirdiği siyasal, yasal, toplumsal, yönetsel her türlü girişimlerde bulunması, sivil toplum örgütlenmelerini geliştirme alışkanlıklarını kazanması.

“Çevre Duyarlılığı İçin Halk Eğitimi Bildirgesi”nde de çevre eğitiminin amaçları şöyle sıralanmıştır (Geray, 1997, s.330-331):

1. Bireyin toplumsal, tarihsel, doğal çevresini bir bütün olarak kavramasını, çevreyle etkileşiminde eleştirel bir bakış, bilinçli bir duyarlılık edinmesini,
2. Çevrenin yok edilmesinin, kirlenmesinin önlenmesi, korunması, geliştirilmesi, çevre sorunlarının çözümü için yasal haklarının, sorumluluklarının bilincinde bir yurttaş olarak çevreyi oluşturan, onu etkileyen kararların alınma süreçlerine etkin biçimde katılması, uygulamayı doğrudan denetleyebilmesi yönünden davranış değişikliği kazanmasını,
3. Toplum yaşamının değişik alanlarında karşılaştığı sorunları çözmek için girişkenliği ele almasına, sivil toplum örgütleri yoluyla kararlara katılmasına, bu konudaki haklarını savunmak, tepkilerini göstermek amacıyla yargısal, yönetsel, siyasal girişimlerde bulunmasına elverişli davranışlar ve tutumlar geliştirmesini,
4. Toplumun sağlık ve gönenci için çevreyi yok etmeden kullanma, yararlanma gereğinin yerine getirilmesini,
5. İnsanca yaşanabilir bir çevrenin kendisinin en doğal haklarından olduğunu, bunun aynı zamanda çoğulcu, katılımcı demokratik bir ortamla yakın ilişkisi bulunduğunu bilmesini,
6. Doğal yaşamın, doğal kaynakların insanlığın gereği için önemini kavramasını,
7. Yaşadığı tarihsel çevre konusunda bilgisini, kültürel kalıtları koruma davranışı geliştirmesini sağlamak.

Görüldüğü üzere çevre eğitimi ile bireylere sivil hayata ve karar verme süreçlerine katılma, bilinçli ve sorumlu eyleme geçme gibi becerilerin de kazandırılması hedeflenmektedir. Ancak Geray'ın (1997, s.323) da ifade ettiği gibi “bireyde, istendik düşünce, davranış, değer yargısı, bilgi ve beceri kazandırma süreci olarak eğitimden, çevre sorunlarının çözümünde de bireyleri değiştirme aracı olarak yararlanmak söz konusu olabilirse de, bu verilecek eğitimin yöneldiği amaçlara, içeriğine ve özüne bağlıdır”. Başka bir deyişle çevre sorunlarının çözümünde eğitimin önemli bir anahtar olduğu görüşünü irdelerken “nasıl bir çevre eğitimi?”, “neyin eğitimi?” soruları önem kazanmaktadır. Çevreyle ilgili bir sorunun anlamlandırılması daima belli bir yerdeki ve zaman dilimindeki belli bir gruba ve bu grubun çevreye karşı öznel inanç sistemlerine bağlıdır (Novikau, 2016). Bu açıdan çevresel sorunlar bilimsel olduğu kadar kültürel de, “zira bu sorunlar doğaya ilişkin bir çevre bilgisiyle bunun kültürel yansıması arasındaki etkileşimin sonuçlarıdır” (Garrard, 2016, s.31-32). Bu sebeple çevre eğitimi veren kurumların çevre anlayışı, çevre sorunlarına yaklaşımı, insan-doğa ilişkisi açısından benimsedikleri değerler, diğer bir deyişle benimsedikleri çevre ideolojisi; düzenledikleri çevre eğitiminin içeriği, mesajları, yöntemleri ve çevre sorunlarını çözmek için önerdiği stratejiler açısından çok belirleyici olmaktadır.

2.1.5. Çevre İdeolojisi Kavramı

İdeoloji sözcüğü Yunanca düşünce/fikir anlamındaki “idea” ile bilim/disiplin, söz, söylem anlamlarına gelen “logia”/”logos” kelimelerinin bir araya gelmesinden oluşmuştur. Kavram ilk kez, Destutt de Tracy adındaki Fransız düşünür tarafından, “doğru ile yanlış, yanlısına ile gerçekliği, safsata ile bilimsel olanı ayırmaya dönük” bilimsel bir disiplini tarif etmek için kullanılmıştır (Meriç, 2007, s.260). Tracy ve beraberindeki entelektüeller ideolojiyi bir “fikirler bilimi” olarak formüle etmişlerdir. Türkçede ise ilk olarak Mehmet Bahattin Toven tarafından 1924 yılında hazırlanan Yeni Türkçe Lügatte “tasavvurat ve mefhumat ilmi” anlamında kullanılmıştır (Meriç, 2007). Türk Dil Kurumu “ideoloji” kavramını; “siyasal veya toplumsal bir öğretiyi oluşturan, bir hükûmetin, bir partinin, bir grubun davranışlarına yön veren politik, hukuki, bilimsel, felsefî, dinî, moral, estetik düşünceler bütünü” olarak tanımlamaktadır (Türk Dil Kurumu, 2017). Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere, ideoloji genelde bireylerin kişisel inançlarını değil, belli bir grubu, kurumu, sosyal ya da politik yapıyı temsil eder. Bu yönüyle ideolojiler grupların tutumlarını, ilgilerini şekillendirebilir, başka grupları hedef alabilir (Novikau, 2016).

İdeoloji ile toplum arasındaki ilişkileri araştıran ilk düşünürlerden biri Karl Marx’tır. Marx’ın ortaya koyduğu ve genellikle sosyalistler tarafından benimsenen ideoloji tanımı şöyledir (Politzer, 2004, s.389): “Kendine özgü verilere dayanarak geliştiğini sanan, gerçekte ise toplumsal ve ekonomik olayların dile gelişi olan, ancak bunun bilincinde olmayan, hiç değilse bu toplumsal olayların kendisini belirlediğini hesaba katmayan kuramsal düşünce”. Marx ideolojiyi “negatif ideoloji” biçimi ile alır. Bu yaklaşımı “*camera obscura*” metaforunda da açıkça görülür:

Eğer her ideolojide insanlar ve onların ilişkileri bize camera obscura’da imişçesine baş aşağı görünüyorsa, bu olayda, tıpkı nesnelere, gözün ağ tabakası üzerindeki tersliğinin onun doğrudan fiziksel yaşam sürecinden ileri gelmesi gibi, onların tarihsel yaşam süreçlerinden ileri gelir (Marx, 1972, s.118; Akt. Novikau, 2016, s. 7-8)

Yukarıdaki tanımlama ile ideolojinin, maddi-gerçek koşulların yansıması değil, maddi gerçekliğin tersine dönmüş ifadesi olduğu ileri sürülmektedir. Buna göre, “ideoloji nesnel gerçekliği ‘çarpıtan’, ‘yanlış aksettiren’ ya da ‘gizleyen’ bir bilişsel girişimdir” (Yeğen, 2015, s.25-26). Yani Marx’a göre ideoloji egemen sınıfın, tabii sınıf üzerindeki hâkimiyetinin zihinsel/algısal/bilişsel uzamını oluşturur. İdeoloji terimine Marx ve Engels tarafından atfedilen bu negatif çağrışımlar, neo-Marxist

düşünürler tarafından gözden geçirilerek daha ‘nötr’ ya da ‘kapsayıcı’ ideoloji tanımları yapılmıştır. Marxizm içerisinde pozitif bir ideoloji kavramlaştırmasının en önemli figürü ise Althusser’dir. “İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları” adlı ünlü çalışmasında Althusser (2014, s.43) ideolojiyi “bireylerin gerçek varoluş koşullarıyla aralarındaki hayali ilişkilerin bir tasarımı” olarak tanımlamıştır. Seliger’e (1976, s.14; Akt. Novikau, 2016, s.9) göre ise ideoloji; “örgütlü sosyal eylemin, özellikle politik eylemin, amaçlarını ve araçlarını ifade ettiği, meşrulaştırdığı ve gerekçelendirdiği fikirler bütünüdür”. Benzer şekilde Pepper (2003, s.2) da ideolojiyi “bir kişinin ya da grubun, dünya nasıl ve nasıl olması gerektiğine dair belli bir bakış açısının, yani dünya görüşünün, temelini oluşturan fikirler bütünü” olarak ifade etmektedir.

1940’ların başından bu yana ideoloji ve politik ideoloji kavramları genelde birbirinin yerine kullanılmaktadır. Politik ideolojiler toplumun politik, sosyal ve ekonomik yapısına dair inanç sistemleridir ve kabaca şu üç soruya cevap vermeye çalışır: “Toplumumuz nasıl olmalı?” “Toplumumuzun bugünkü durumu nasıl?” ve “Var olan düzeni değiştirmek için ne yapmalıyız?” (Novikau, 2016). “Politik ideolojilerin hedefleri ve programları; sosyal hayata dair derin ve temel inançlardan, var olan durumun analizinden ve değişim planından ortaya çıkar ve daima eylem odaklıdır; amaçları düşünmeden öte, var olan düzeni iyileştirmeyi, korumayı ya da bozmayı teşvik ederler” (Naess, 1980; Akt. Novikau, 2016, s.9).

Çevresel konular, genellikle sosyal, politik ve ekonomik sonuçlarına bağlı olarak değerlendirildiğinden, 1970’li yıllar çevre sorunsalının hem siyaset gündeminde hem de ideoloji alanında kendine yer açmasına tanıklık etmiştir. Bu bağlamda çevreci düşüncenin, var olan siyasal ideolojiler tarafından içerilip içerilmediği tartışılan bir konu olagelmıştır. Tartışmanın temelde iki eksenine olduğu ileri sürülebilir. Bunlardan ilki var olan siyasal ideolojilerin, çevre konularını da kapsadığıdır. Buna göre çevrecilik yeni bir siyasal ideoloji değil, var olan siyasal ideolojilerin içinde zaten bulunan ya da onlar tarafından kolayca içselleştirilebilen bir düşünce ve inanç sistemidir. Eko-sosyalizm, eko-anarşizm, eko-liberalizm bu yaklaşıma örnek olarak verilebilir. Diğer ekseninde ise çevreciliğin, liberalizm, sosyalizm, anarşizm, Marksizm gibi ideolojilerden ayrı, başlı başına bir siyasal ideoloji olduğu görüşü yer alır. Yeşil partilerin bu ekseninde yer aldığı söylenebilir. Bu yaklaşımın akademik yazındaki temsilcilerine göre; var olan politik ideolojiler, insan ve doğal dünya arasındaki olası tüm ilişki şekillerini kapsamamaktadır. Bu sebeple

çevrecilik ya da ekolojizm insan-doğa ilişkisi tasavvuruyla, değerler sistemiyle, ürettiği politikalar ve geliştirdiği politika araçlarıyla ideolojiler arasında bir ideolojidir (Çoban, 2012; Dobson, 2016; Eckersley, 1992).

Çevreciliğin ya da ekolojizmin var olan ideolojilerden ayrı bir ideoloji olup olmadığı konusunda bir tartışma, bu tezin amaçlarının dışında olmakla beraber, araştırmacı, tezin amaçları kapsamında insan-doğa ilişkisine dair STK'ların sahip oldukları inanç sistemlerini, değerleri ve tutumları tanımlamak üzere “çevre ideolojisi” kavramını kullanmanın yararlı olacağı görüşündedir. Araştırmada “çevre ideolojisi” kavramı; Novikau'nun (2016, s.16) tanımladığı şekilde ele alınmaktadır: “Çevre ideolojileri; çevre ile ilgili fikirleri, inançları, anlayışları, tutumları içerir ve ‘çevre ve çevresel konularla ilgili ne yapmalıyız ve niçin?’ sorularını yanıtlamaya çalışır”. Özünde çevre ideolojisi; bir inanç sistemidir ve insan-doğa ilişkisine dair doğrularımızı, yanlışlarımızı, tutumlarımızı ve davranışlarımızı düzenler. Tıpkı politik ideolojiler gibi çevre ideolojilerinin de hedefleri ve programları, çevreye dair derin ve temel inanç sistemlerinden, var olan çevre durumunun analizinden ve buna bağlı eylem planından ortaya çıkar. Wissenburg (1997) ekolojik ütopyacılıktan, yeşil tüketimciliğe kadar en az 42 değişik çevreci ideoloji saptamıştır. Bu yaklaşım ve ideolojiler, insan-doğa ilişkisine dair tarih boyunca değişen düşünce ve inanç sistemleri ile bilimsel ve teknolojik gelişmelerin etkisi altında şekillenmiştir.

2.2. İnsan-Doğa İlişkisinin Tarihsel Gelişimi

Bu bölümde insan-doğa ilişkisinin tarihsel gelişim süreci üç ana başlık altında ele alınmıştır. İlk olarak, tarih öncesi çağlardan bugüne, doğaya ilişkin algıların ve kavrayışların, düşünsel, bilimsel ve teknolojik gelişmeler ışığında geçirdiği dönüşüm süreci ortaya konmuştur. İkinci bölümde insan-doğa ilişkisini onarmaya yönelik çabalar ifade edilerek, bu kapsamda çevre hareketinin ve eğitiminin tarihsel gelişimi ele alınmıştır. Son olarak neoliberalizmin ortaya çıkışı ve neoliberal politikaların, sivil toplum kuruluşları ile çevre eğitimi üzerindeki etkileri incelenmiştir.

2.2.1. Doğadan Kopuş: Çevre Sorunlarının Ortaya Çıkışı ve Altında Yatan Dünya Görüşü

Yerleşik yaşama geçinceye kadar insanlar, iki milyon yıllık varoluşlarının tamamında küçük ve hareketli topluluklar halinde, yiyecek toplayarak ve hayvan avlayarak yaşamlarını sürdürmüştür. 10.000 yıl kadar önce hayvanların ve bitkilerin

evcilleştirilmesiyle başlayan süreç tarımı ortaya çıkarmış ve böylece yerleşik hayata geçilmiştir. Ponting'in (2012, s.64) de belirttiği gibi "tarımın ortaya çıkması yalnızca yerleşik toplumları ortaya çıkarmakla kalmamış, toplumun kendisini de kökten değiştirmiştir". Tarımın, avcı-toplayıcı yaşam tarzına en önemli üstünlüğü ihtiyaçtan fazla besin elde edilebilmesidir. Fazla yiyecek üretiminin insanlık tarihi açısından çok önemli etkileri olmuştur. Bunlardan ilki nüfus yoğunluğunun artışıdır. Böylece topluluk avcı-toplayıcı yaşam şekline oranla daha fazla bireyi besleyebilmektedir. Nitekim avcı-toplayıcı topluluklarda doğumların arası yaklaşık dört yıl iken, çiftçi topluluklarda bu süre yaklaşık iki yıldır (Diamond, 2013). Tarımsal üretimin bir başka önemli sonucu da yiyecek fazlasının depolanmasına elverişli olmasıdır. Üretilen yiyecek fazlası topluluk içinde tarımla uğraşmak zorunda olmayan, bürokratlar, din adamları, askerler, zanaatkârlar gibi grupların ortaya çıkmasını sağlamış, büyük toplumsal ve siyasi değişimlerin temelini oluşturmuştur. Böylece tarım toplulukları hızla hiyerarşik bir yapıya geçmişler, MÖ 3000 yıllarında Mezopotamya'da ve Mısır'da, yaklaşık bin yıl sonra Çin'de, iki bin yıl sonra da Amerika kıtalarında, halk üzerinde denetim gücüne sahip, dinsel ve siyasi seçkinler tarafından yönetilen, hiyerarşik ve askeri toplumlar ortaya çıkmıştır. Bu karmaşık ve merkezî siyasal kurumları olan katmanlı toplumlar, kayıt tutmak gibi gereksinimleri için yazıyı ilk icat eden toplumlar olmuşlardır. Böylece bu toplumlar dinsel, ruhsal ve felsefi düşüncenin de ilk temellerini atmıştır (Diamond, 2013; Ponting, 2012).

İnsan-doğa ilişkisinde bugün hâkim olan farklı düşüncelerin köklerini de binlerce yıl öncesinin bu düşünce ve inanç sistemlerinde bulabiliriz. Antik Çağ'da akıl (logos) ve doğa (physis) kesinlikle birbirinden ayrılmayan iki unsurdur. Yunanca bir terim olan physis (doğa) insanı da içine alan, her yerde hâkim olan, bütün şeylere içkin bir büyüme gücü, evrensel güç anlamına gelmektedir. Doğa kendi başına ilahî bir yapıdır ve tanrılar da dâhil tüm varlıklar bundan doğmuştur. Tanrılar doğayı yaratmamıştır, aksine kaynağını doğadan almıştır. Dünyada tanrısal bir mevcudiyet söz konusudur ve evren kendi yarattığı tanrılarla doludur (Gökberk, 2013; Russ, 2014).

Antik Çağın sonlarında Hıristiyanlığın yayılmaya başlamasıyla, Aristo'nun düşünceleri Yahudi-Hıristiyan fikirlerle harmanlanarak, Ortaçağın düşünce ve inanç sistemi oluşturulmuştur. Beşinci yüzyıldan on beşinci yüzyıla kadar hüküm süren Ortaçağ kozmolojisinde Tanrı, Yunan felsefesinin aksine, gerçekliği yoktan var eden, aşkın bir varlıktır. Tüm evren, canlı-cansız tüm varlıklar Tanrının iradesini

gerçekleştirmek için vardır. Doğa, Tanrının tasarımıdır ve tüm yaradılıştaki kutsal bir amaç gizlidir. Kelebekler yaşamın kısalığını hatırlatmak, karıncalar ve arılar insanlara örnek olmak için yaratılmıştır (Pepper, 2003). Ortaçağ kozmolojisinde evrenin organik kuruluşu, “Varlık Zinciri (Great Chain of Being)” fikri ile açıklanmaktadır. Kökleri Platon’a kadar giden bu fikre göre; evren, canlı-cansız tüm yaratıkların hiyerarşik bir biçimde ve derece derece birbirine bağlanmış bir dizisidir. Zincir sonsuz sayıda halkalardan oluşmuştur ve bütün varlıklar bu büyük zincirin içinde bir halkadır. Zincirin en tepesinde “Bir”/“İyi” (Platon), “Tanrı” (Hıristiyanlıkta) vardır. En tepedeki bu mükemmel varlığın enerjisi en üstten, en aşağıya kadar zincirdeki tüm varlıklara değişen oranlarda yayılmaktadır. Varlık Zinciri mükemmel bir sistem olarak yaratılmıştır ve zincirin öyle bir yapısı vardır ki halkalardan biri -canlı ya da cansız parça- yok olursa, kozmik düzen bozulacak, tamlık ortadan kalkacak, dünya tutarsız bir hale gelecektir. Varlık zinciri fikri en basit varlığın bile yaradılış planında bir hikmeti olduğunu ve zincirin hiçbir halkasına zarar verilmemesi gerektiğini ima etmektedir (Bowler, 2001; Pepper, 2003; Ünder, 1996). Tüm varlıkların aşkın bir ruhun parçasını taşıdığı inancı, çeşitli varlıkların, aynı enerjinin değişik görünüşleri olduğunu savunan animist ve panteist inanışlarla da uyumludur. Bu inançlara göre; Tanrı ya da kutsal güç doğada içkin olduğundan doğa ve doğaüstü, kutsal ve kutsal olmayan ayrımı yoktur, var olan her şey kutsaldır ve saygıyı hak etmektedir. Görüldüğü gibi hem Antik Yunan’da hem de Ortaçağ’da, doğa, ‘ruhu olan canlı bir varlık’ olarak ele alınmıştır (Pepper, 2003; Ünder, 1996).

Ortaçağ Avrupa’sı, on altıncı ve on yedinci yüzyıllarda yaşanan Aydınlanma Dönemi ile beraber köklü bir değişime uğramış ve yeni bir dünya görüşünü doğurmuştur. “Mekanist” olarak adlandırılan bu görüşe asıl temelini kazandıran bilimsel gelişme, Galileo ile Newton’un geliştirdiği matematiksel fizik ve Bacon ile Descartes’in bunun üzerine kurdukları felsefi ve metafizik inanç sistemleridir (Ünder, 1996). Galileo-Newton fiziğine göre evren, atomlardan oluşmuş, maddenin hareketlerinden ibaret, saat gibi işleyen mekanik bir obje ya da makinedir. Sayı, şekil, büyüklük, konum cisimlerden ayrılması imkânsız olan ve matematiğin diliyle ifade edilen özellikler “birincil niteliklerdir”. Tat, koku, renk, ses gibi nitelikler ise öznel yani “ikincil niteliklerdir”. Birincil özellikler objektif olarak var olurken, ikincil özellikler sübjektiftir; izlenimlere, duygulara ve fikirlere bağlıdır. Bu sebeple birincil özellikler ölçülebilirken, ikincil özellikler ölçülemez. Ünder’in (1996, s.39) işaret ettiği gibi “birincil-ikincil nitelikler ayrımı, insanların dünyaya ilişkin normal algıları

ya da ‘görünen dünya’ ile ‘gerçek dünya’ arasında kesin bir ayrım yapar”. Benzer bir ayrım Descartes’ın yazılarında da görülür. Descartes’ın öne sürdüğü madde-ruh ikiciliğine göre; mekanik ilkelere göre işleyen, yer kaplayan fakat düşünmeyen madde ile mekanik ilkelere göre işlemeyen, yer kaplamayan ama düşünen ruh/zihin vardır. Descartes’ın bu tezi, doğanın hiçbir giz taşımayan ve akıl yoluyla çözülebilecek bir makine olduğunu ifade etmektedir. Böylece Descartes, Westfall’ın (2015, s.50) deyişiyle “ruhsal her bir izi maddesel doğadan bir cerrah titizliğiyle kazıyarak”, yüzyıllardır insan-doğa ilişkisine hâkim olan eski animist akdi yıkmış ve insanı doğada, ruhu da bedende yabancı bir unsur haline getirmiştir. Evren artık kutsal bir gücün eseri olarak algılanmaz. O, boşlukta devinen, renksiz ve amaçsız bir atom yığıdır (Gökberk, 2012; Ünder, 1996).

Matematik ve fizik yasalarına göre “saat gibi işleyen evren” anlayışı birçok önemli buluşun yapılmasını sağlamış, bu dönemde gezegenlerin, ay ve yıldızların hareketleri en ince ayrıntısına kadar açıklanmıştır. Ancak Newtoncu mekanik dünya görüşü, indirgemeci bir yaklaşımı da beraberinde getirmiştir. Bu görüşün önemli ön kabullerinden biri; bütünün, parçalarının toplamına eş tutulmasıdır. Bu sebeple karmaşık fenomenlerin bütün özelliklerinin ancak onları teşkil eden parçalara indirgenerek anlaşılabilceği görüşü, bilimsel çalışmanın baskın paradigması halini almış ve başta fizik, biyoloji, tıp ile psikoloji olmak üzere bütün bilim dallarını, toplumsal hayatı düzenleyen değerleri ve siyasal kurumları derinden etkilemiştir. İşlevselci dünya görüşü ve davranışçı dünya görüşü, mekanik paradigmanın bir uzantısı olarak ortaya çıkmışlardır (Capra, 2012; Şaylan, 2009; Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Bacon, Descartes ve Newton’un evreni büyük bir makine olarak tanımlaması, insanın doğa ile kurduğu ilişkiyi de derinden etkilemiştir. Yükselen mekanik dünya görüşüyle beraber, Antik çağlarda Tanrıça olarak görülen doğa, parçalara ayrılarak matematiksel formüller toplamına indirgenmiş ve doğanın mekanik tasviri bilimdeki egemen paradigma olmuştur. Bu tasvire göre doğa; edilgen, yaratıcılıktan, zihin ya da düşüncenin herhangi bir özelliğinden yoksun, fail olmayan, salt maddedir (Plumwood, 2004). Organizmadan, makineye doğru doğa tasarımında gerçekleşen bu çarpıcı değişim, insanların doğal çevre hakkındaki düşüncelerinde güçlü bir etki yaparak, atalarımızın yaşadığı organik evrene büyük bir darbe vurmuştur. “Paleolitik insan doğurgan bir Yüce Ana figürüne hürmet ederken, bu figürün erkek, Yahudi-Hıristiyan gök tanrısının tahakkümüyle başlayan yok oluş süreci, sözü edilen bilim insanları

tarafından tamamlanmıştır” (Garrard, 2016, s.98). Böylece besleyip büyüten anlamındaki antik yeryüzü kavramı temelden değişmiş ve organik doğa anlayışı, bir makine tarzındaki dünya metaforuyla yer değiştirerek “araçsal çevre” kavramına ulaşılmıştır (O’Sullivan ve Taylor, 2004). Doğa ‘yararcı mantığın’ gerekliliklerine göre yeniden ele alınmış ve doğayı tahakküm altında tutmak, denetlemek ve ona hükmetmek amacıyla yeni bir kavrayış ortaya çıkmıştır. Descartes’ın şu sözleri bu kavrayışı tüm açıklığıyla ortaya koyar: “Ateş, su, hava, yıldızlar ve semanın bizi çevreleyen bütün cisimlerinin hareketlerini anlayabiliriz, bu güçleri aynı şekilde uygun oldukları amaçlar için kullanabilir ve bu şekilde kendimizi tabiatın hâkimi yapabiliriz” (Descartes, 1986, s.49; Akt. Garrard, 2016, s.98). Mekanik doğa anlayışı, doğanın işletilmesi ve sömürülmesi için bilimsel bir temel olmuştur (Capra, 2012; Jardins, 2006; Liftin, 2012; Macy ve Brown, 1998; Orr, 1992; Shiva, 2012; Sterling, 2002).

O’Sullivan ve Taylor’a (2004) göre mekanik dünya görüşü sadece “araçsal doğa” kavramına yol açmamış, aynı zamanda “araçsal değer”in de ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Ünder (1996, s.60) “araçsal değer”i şu şekilde tanımlamaktadır: “Araçsal olarak değerli olan bir şey kendi başına değerli görülmez, kendiliğinden bir saygı konusu olmaz. Yararlı olduğu sürece, araç olarak değerlidir. Onun yerini tutabilecek başka bir şey bulunursa, bir kenara bırakılabilir ya da yok edilebilir”. Mekanist görüşün etik anlayışına göre; sadece insanların, verili olmayan, başka bir kimse ya da şey açısından herhangi bir yarar ya da işlevden bağımsız olarak, kendine özgü bir iyiliği, kendi içinde bir değeri vardır. İnsan-merkezci (antroposantrik) etik olarak adlandırılan bu yaklaşıma göre, sadece insanlar ‘özel’ olarak değerlidir; diğer varlıkların özel bir değerleri yoktur. Onlar insanların kendi iyiliği için kullanılacak araçlardır. İnsan-merkezci bakış açısı, çevre hakkında bir karar verileceği zaman bu karardan insanların nasıl etkileneceği sorusunu sorar. Çevresel doğru ya da yanlış, insanlar bakımından doğacak sonucun ne olduğuna bağlıdır. Bu bakış açısı çevreyi insanların çıkarı için korur (Jardins, 2006). İnsan zihninin, değerlerin tek kaynağı ve yeri olduğu görüşü, herhangi bir toplumsal veya ahlaki kısıt olmaksızın, dünyayı ve doğal varlıkları, genelde materyalist olan hedeflerimiz için bir araca indirgememize yol açmıştır (Garrard, 2016; Plumwood, 2015).

Bilimsel devrim ve Aydınlanmayla beraber doğanın boyunduruğundan kurtulan ve doğaya hâkim olan “insan” temel ölçü haline gelmiştir. Tanrı düşüncesi hâlâ baskın olmasına rağmen artık bilginin öznesi insandır. “Ego cogitans” (Russ,

2014; s.148), yani kendini bilen özne ortaya çıkmıştır. Nitekim Descartes'ın ünlü sözü “düşünüyorum öyleyse varım” bu dönüşümün en iyi göstergesidir. Newton biliminin, sosyal bilimlerde de baskın bir paradigma haline gelmesiyle, maddenin atomlardan oluşması gibi toplumun da tek tek insanlardan oluştuğu öne sürülmüş, böylece “birey” fikri doğmuş, hukukun ve değerlerin temel kaynağı olarak görülmeye başlanmıştır. Birey fikri ve bireyciliğin baskın bir değer haline alması, liberalizm, mülkiyet hakları ve temsili hükümet gibi yeni yapılanmalara, davranışlara, yeni toplumsal ve siyasal kurumların yaratılmasına neden olmuştur (Capra, 2012).

Mülkiyet hakkı kavramının fikir babası Locke'a göre insanların birlikteliğinin en önemli amacı mülkiyetin korunmasıdır. Özünde Locke'un görüşü şöyledir: (1) İnsanların kendileri, vücutları ve emekleri üzerinde tekel niteliğinde bir hakları vardır; (2) Doğal durumunda toprak sahiptir; (3) Bu nedenle, bir kimsenin sahip olduğu “kendi emeği”, sahibi olmayan toprakla birleştiği zaman, kişinin emeği üzerindeki tekel hakkı toprağa aktarılmış olur (Jardins, 2006; s.444). Görüldüğü gibi Locke, vahşi doğayı, ilhak edilmeye açık, boş, edilgen, sahip olunacak ve kullanılacak bir mal olarak görmektedir. “Bu argüman sadece doğal dünyanın diğer insanlarca (içine emek katılmadığı sürece) ‘sahiplenilmemiş’ olduğunu değil, aynı zamanda onun kendi kendisini ‘sahiplenmediğini’ de varsayar” (Plumwood, 2004, s.151). Vahşi doğa kendi başına değersizdir, değeri insanın emeğinden gelmektedir. Bu varsayım doğanın, kaynaklarla özdeşleştirilmesi ve ürettiği mallara göre değerinin belirlenmesine yol açan güçlü bir insan-merkezci adalet anlayışına sebep olmuştur. Madra'nın (2011, s.29) aşağıdaki sözleri bu anlayışı özetlemektedir:

Biz değerlerimizi kanun olarak kodifiye ediyoruz; böylelikle de, epey bir zamandan bu yana doğayı ve kültürümüz içinde de –yerliler hariç- bir nesne, bir meta olarak ele alıyoruz. Onu, duygusal ya da zihinsel bir bağlamı olmayan, yaşayan ve bizimle de herhangi bir bağlantısı olmayan ahlak dışı bir şey olarak kabul ediyoruz ve böylelikle de yaptığımız her türlü korkunçluğu tahribatı rasyonalize edip ‘kabul edilebilir’ kategorisine koyuyoruz.

Aydınlanma çağının ve düşüncesinin temel öncüllerinden biri de doğrusal ilerleme ya da gelişme fikridir. Tarih öncesi dünyada, tarihin belli bir yönü olmadığına, Ortaçağ Avrupası'nda da Aden Bahçelerinde kaybedilen masumiyetin geri gelmeyeceğine ve kıyamet gününün yakın olduğuna inanılıyordu. Ancak Aydınlanma Çağı'nda bilim ve teknolojiye buluşlar, insanlığın gittikçe daha iyi ve üstün bir amaca doğru hareket ettiğini ifade eden bilginin ilerlemesi fikrini yaratmıştır. İlerlemeci tarih felsefesi olarak da adlandırılan bu yaklaşım Aydınlanma

düşünürleri arasında kesin bir inanca dönüşmüştür. Bu görüşün en önemli savunucularından biri Condorcet'tir. Condorcet maddi, entellektüel, toplumsal, ahlaksal alanlarda sonsuz ilerlemeye inanır. Maddi ilerleme teknolojiyle sağlanacaktır, bu ilerlemenin hammaddesi ise doğadır. Condorcet, doğanın insana sunabileceği kaynakların ve dolayısıyla ilerlemenin sınırsız olduğunu savunur (Ponting, 2012; Russ, 2014; Şaylan, 2009; Ünder, 1996).

Bu değer değişiminin en önemli sonuçlarından birisi, onaltıncı ve onyedinci yüzyıllarda kapitalizmin doğmasıdır. Kapitalizm, milyonlarca yıldır hâkim olan yaşama ve üretme biçimlerine taban tabana zıttır. Avcı-toplayıcı topluluklar çok az eşyayla, toprağa sahip olmadan, toprak ve besin maddelerini tüm canlılarla ortak paylaşarak yaşamışlardır. Tarımın icadından on dokuzuncu yüzyılın başlarına kadar geçen süre içinde ise ticaret ve ulaşımın sınırlı oluşu, insanların çoğunlukla kendi kendine yeten küçük birimler halinde yaşamasını gerektirmiştir (Capra, 2012; Ponting, 2012). Ancak kapitalizmin doğuşu ve akabinde gerçekleşen Sanayi Devrimi ile birlikte toplumların sosyal, ekonomik ve siyasal yapılarında köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Sanayi Devrimi, Avrupa ülkelerinde mevcut üretim biçiminin değişmesini, onun yerine çağımızın üretim biçimi olan fabrika üretiminin hâkim olmasını sağlamıştır. Bu yeni üretim tarzı karşısında geleneksel üretim araçları terk edilerek, seri halinde ve yığın üretim tarzı egemen olmuştur. Yeni fabrikalarda iş gücüne duyulan ihtiyaç, tarlaların ortaklaştırılmasına, kentlerde yaşayanlar için gıdalara el konulmasına ve büyük kitlelerin yüzyıllar boyunca yaşadıkları topraklarını, üretim araçlarını, bırakarak kentlere göç etmesine yol açmıştır. Bunun sonucunda yirminci yüzyılın başında kentlerin sayısı ve nüfusu giderek daha da artmıştır. Bu göç dalgası insanla-yeryüzü arasında var olan madde değiş tokuşunu, Marx'ın deyişiyle "metabolizma"yı bozarak, toprak besleyicilerinin, topraktan uzaklaşmasına sebep olan metabolik bir çatlak yaratmıştır (Clark ve York, 2010; Foster, 2001).

On dokuzuncu yüzyılın sonlarında içten yanmalı motorların bulunması, yirminci yüzyılın başlarında da petrol yakan ocakların geliştirilmesi, kömürün yanında petrolün de yoğun olarak kullanılmasına sebep olmuştur. Ucuz petrolün bir enerji kaynağı olarak kolayca elde edilebilmesi, kapitalizmin yayılmasını hızlandırarak sınırsız ekonomik büyümeye odaklı gelişmeyi de desteklemiş, böylece ekonomik büyüme hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için yegâne hedef ve hükümetlerin başarısının en önemli göstergesi haline gelmiştir. 1980'lerde başlayan neoliberal dönemle beraber daha fazla büyüyen çok uluslu şirketler, doğal kaynaklar,

ucuz emek ve yeni pazar arayışlarını yoğunlaştırmışlar, ormanlar, su ve biyolojik çeşitlilik gibi sahipsiz ya da devlet mülkiyetindeki ortak varlıkların özelleştirilmesini ve çevre yönetiminin, hükümet dışı kuruluşların ticaret, yatırım ve nakil faaliyetlerine uygun biçime getirilmesini talep etmeye başlamışlardır (Shiva, 2012; Şengül, 2008). 1990’larda mikroçipin keşfi ile başlayan küreselleşme devri, ekonomik üretim süreçlerinde büyük bir değişime yol açarak, üretim zincirinin halkalarının sadece fabrika mekânında değil, küresel coğrafi mekânda da parçalanarak yayılmasına imkân sağlayan esnek üretim örgütlenmesini beraberinde getirmiştir. Böylece sanayileşmiş ülkelerde yasaklanan kirletici ve yıkıcı teknolojiler, yasal kısıtlamaların ya hiç olmadığı ya da olsa bile uygulanmadığı ülkelere taşınarak, kirliliğin atık giderim bedelleri ev sahibi ülkelere yüklenmiştir (Erdoğan, 2012; Ponting, 2012; Şengül, 2008). Wall (2013, s.89) bu dönüşüm sürecini şöyle özetlemektedir:

Şirketler gittikçe daha çok uluslu hale gelmektedir. Bunun anlamı daha da güçlü hale gelmeleri ve standartların daha düşük olduğu ülkelere taşınarak çevre ile ilgili yasal düzenlemeleri göz ardı edebilmeleridir. İşgücü maliyetlerinin düşük olduğu ülkelere taşınarak küresel olarak maaş düzeylerini düşürebilmekte, aynı zamanda sağlık hizmetleri gibi devlet harcamalarını azaltırken vergi yükünü tüketicilere yüklemektedirler.

Bu uygulamalar yeryüzündeki doğal kaynakların tükenmesini hızlandırmış, dünyanın her yerinde ekolojik, ekonomik ve sosyal adaletsizliği körüklemiştir.

Bilim insanlarının dünyanın durumu hakkında her yıl düzenli olarak yayımladığı raporlar bu durumu gözler önüne sermektedir. Dünya Doğayı Koruma Vakfı’nın (WWF) yayımladığı Yaşayan Gezegen Raporu’nun verilerine göre; insanların doğal kaynaklara yönelik talebi son 50 yıl boyunca %190 oranında artış göstermiştir, bu da dünyanın ekolojik sistemleri üzerinde muazzam bir baskı yaratmaktadır (WWF, 2018). Rapor, 1970 ile 2014 yılları arasında omurgalı türlerin popülasyonunda toplam %60’lık bir düşüş yaşandığını ortaya koymaktadır. 2000-2013 yılları arasında 92 milyon hektar orman yok olmuştur. Tüm dünyada 50.000 büyük baraj bulunmaktadır ve üzerinde baraj olmayan nehirler de küresel ölçekte yapılması planlanan 3600 yeni hidroelektrik santralinin (HES) tehdidi altındadır. Küresel balık ve su ürünlerinin av hacmi 1950 yılında 28 milyon ton iken, 2014 yılında 110 milyon tona çıkarak, yaklaşık 5 kat artış göstermiştir. Bu artış birçok balıkçılık sahasının aşırı kullanımına ve tahribatına sebep olmuştur. Okyanus yaşamının dörtte birine ev sahipliği yapan mercanların, neredeyse yarısı yok olmuştur.

1960 yılında midesinde plastik kalıntısı bulunan su kuşlarının oranı %5 iken, bu oran bugün %90'a yükselmiştir (WWF, 2018).

Ülkemizde de durum pek farklı değildir. WWF'nin yayımladığı Türkiye'nin Ekolojik Ayak İzi Raporu'na göre; Türkiye'de de tüketim, kişi başına düşen biyolojik kapasitenin %50 üzerindedir (WWF-Türkiye, 2012). Son 40 yılda 1.300.000 hektar sulak alan ekolojik ve ekonomik işlevini yitirmiştir. Amik Gölü, Avlan Gölü, Kestel, Gavur, Yarma, Aynaz, Hotamış, Eşmekaya sazlıkları yok olmuştur. Beyşehir Gölü, Tuz Gölü, Akşehir-Eber Gölleri, Bafa Gölü, Eğirdir Gölü, Kulu Gölü, Sultansazlığı, Sapanca Gölü ise hızla kirlenip, kurumaktadır. Konya Havzasında su seviyesi her yıl 2-3 metre düşmektedir. 2025 yılında ülkemizdeki yağışların %25 oranında azalması, ülkemizin nüfusunun ise 100 milyona ulaşması beklenmektedir. Bu tablo yakın gelecekte Türkiye'nin, su sıkıntısı çeken bir ülke olacağını göstermektedir (WWF-Türkiye, 2014). Tehdit altındaki önemli doğal kaynaklarımızdan bir tanesi de ormanlarımızdır. Dünya Doğal Kaynaklar Enstitüsü'nün Küresel Orman Takip ve Uyarı Sistemi kapsamında yayımladığı rapor, Türkiye 'de Ocak 2000-Aralık 2012 tarihleri arasında net orman kaybının 164 bin 222 hektar olduğunu belirtmektedir (World Resources Institute, 2014). Türkiye İstatistik Kurumu'nun 13 Nisan 2018'de paylaştığı verilere göre; Türkiye'nin 2016 yılı toplam sera gazı salım miktarı, 1990 yılına göre %135,4'lük bir artış göstererek 496,1 Mt CO₂'ye yükselmiştir. Türkiye'nin 1990 yılında kişi başına düşen sera gazı salım miktarı 3.8 ton/kişi iken, bu rakam 2016 yılında 6.3 ton/kişi'ye çıkmıştır (İklim Haber, 2019). Türkiye'de ekolojik ayak izi büyürken; 1996'da 1,2 dünyaya eşit iken bugün 1,9 dünya seviyesinde, biyolojik çeşitlilik azalmaktadır (WWF, 2018). Günümüzde Türkiye'deki Önemli Doğa Alanlarının %90'ı bir veya birden fazla tehditle karşı karşıyadır. Bu veriler dünyada yaşanan ekolojik krizden ülkemizin muaf tutulamayacağını açıkça göstermektedir.

Çevre sorunlarının etkileri sadece ekolojik değil, sosyal olarak da görülmektedir. Nitekim Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) tarafından hazırlanan "İklim Değişikliği 2014: Etkiler, Uyum ve Kırılganlık Raporu", 2019 yılına kadar, dünyanın pek çok bölgesinde mahsul oranında yüzde 15'ten fazla azalma, gıda fiyatlarında ise yüzde 85'e varan artış görüleceğini belirtmektedir (IPCC, 2014). Özellikle gelirlerinin büyük bölümünü gıdaya harcamak zorunda olan yoksul katmanların bu durumdan çok olumsuz etkileneceği açıktır. Küresel olarak hava durumuna bağlı doğal afetlerin sayısı da 1960 yılından bu yana üç katına çıkmıştır. Her yıl çoğunluğu gelişmekte olan ülkelerde yaşayan 60,000 kişi bu afetlerde

yaşamını yitirmektedir (WHO, 2014). Barajlar konusunda da benzer bir durum söz konusudur. Dünya Barajlar Komisyonu'nun yaptığı araştırmalara göre, bugün dünyada en az 50 milyon, büyük ihtimalle 90 milyon insan barajların kurulmasından dolayı zorla yerinden edilip genelde yoksulluğa itilmiştir (Ayboğa, 2012). Annie Leonard, *Şeylerin Hikâyesi* adlı kısa filmde bu durumu şöyle özetlemektedir:

Ekolojik tahribat yüzünden dünyada her gün 200,000 insan kendilerini kuşaklar boyunca besleyip yaşam kaynağı olmuş alanlardan şehirlere taşıyorlar. Pek çoğu gecekondu mahallelerinde yaşıyor, ne kadar zehirli olursa olsun, ne iş olursa yapıyorlar. Gördüğünüz gibi, bu sistemde sadece doğal kaynaklar harcanmıyor, insanlar da harcanıyor. Toplumlar harcanıyor (The Story of Stuff Project, 2014).

2.2.2. Doğaya Dönüş: İnsan-Doğa İlişisini Onarmaya Yönelik Çabalar

Mekanist görüşün insan ve doğa anlayışına karşı ilk güçlü eleştirisi, 19. yüzyılda ortaya çıkan Romantizm akımından gelmiştir. Aydınlanma filozofları akli yücelterek, ona sahip tek varlık olan insanı da biricikleştirmişler ve böylece insan olmayan doğadan ayırmışlardır onu. Romantikler ise;

Aklın değerini azaltıp, duyguları, tutkuları, dolaysız sezgiyi yani insanın, doğanın geri kalan kısmıyla paylaştığı şeyleri yücelterek insan-doğa bağlantısını vurgulamışlar, insanı doğanın bir parçası, sadece fiziksel varlığını korumak için değil, en yüksek düşünceleri ve en soylu özlemleri için ona bağımlı bir varlık olarak görmüşlerdir (Ünder, 1996; s.86).

Kartezyen ikicilik, renk, koku, gibi nitelikleri, ikincil; gerçekte var olmayan ancak insan zihninin bir ürünü olarak tanımlarken, Romantikler, bu özelliklerin ikincil değil doğaya içkin olduğunu savunmuş, böylece doğaya insandan bağımsız bir önem ve bütünlük atfetmişlerdir (Pepper, 2003). Nitekim Romantizm akımının en güçlü savunucuları Diderot ve Rousseau'da "doğa ana" teması güçlü bir biçimde kendini gösterir. Chateaubriand, Hugo ve Vigny gibi Romantikler, Rousseau'yu izleyerek kırsal yaşam biçiminin örnek alınması gereken yönlerini gözler önüne sermişlerdir. Avrupa Romantizmi, Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) aşkinci felsefe akımının ortaya çıkmasını tetiklemiş, Emerson ve Thoreau gibi bu felsefenin tanınmış temsilcileri, gerçeği bilimsel ve teknolojik çözümler yoluyla değil, sezgi, imgelem, şiir ve edebiyat yoluyla yakalayabileceğimizi savunmuşlardır (Russ, 2014; Thoreau, 2007).

Çevre eğitiminin ilk tohumları da Romantikler tarafından atılmıştır. Jean Jacques Rousseau'nun ünlü eseri Emile (1762) doğal ortamda eğitimin önemini vurgularken, İsviçreli eğitimci Louis Agassiz de öğrencilerine kitapları değil doğayı

öğrenmelerini tavsiye etmiştir. Rousseau'nun ve Agassiz'in çabaları, 1891 yılında Wilbur Jackman'nın doğal dünya ile ilişkilerini kesmiş kentlileri eğitmek amacıyla hazırladığı “Devlet Okulları için Doğa Çalışması (Nature Study for the Common Schools)” adlı programın temellerini oluşturmuştur. 1900'lerin başında oldukça popüler olan Doğa Çalışması Hareketi öğrencilere, doğayı takdir etmeyi ve sevmeyi öğretmeyi amaçlamıştır (McCrea, 2006).

Mekanik dünya görüşünü güçlü bir biçimde eleştiren bir başka akım sosyalist ütopyacıdır. Sosyalizmin ütopist damarı; Ortaçağ Avrupa'sında binyıllık mutluluğa inanan topluluklardan başlayarak, Charles Fourier ve Robert Owen gibi erken dönem sosyalist ütopyacılarından, doğada karşılıklı yardımlaşmayı vurgulayan Peter Kropotkin gibi 19. yüzyılın anarşist komünistlerinden, romantik sosyalistlerden ve yirminci yüzyılın “Back to the Land (Toprağa Geri Dönüş)” ile hippie hareketlerine kadar farklı kollarından beslenmektedir (Dawson, 2012). Her ne kadar kendi aralarında farklılıklar gösterse de, bu akımların hepsi, bireyciliği, rekabeti, hiyerarşiyi ve şahsi mülkiyeti ret ederek ana akım politikadan uzak durmuş, âdemi merkezi, küçük, malların ve ürünlerin ortak olarak paylaşıldığı eşitlikçi, topluluklar halinde yaşamayı savunmuşlar ya da denemişlerdir (Pepper, 2003).

Çağdaş çevre hareketlerinin öncüleri de 18. yüzyılda tarih sahnesine çıkmaya başlamıştır. Bunların başında doğa tarihî yazarlarının en ünlüsü Alexander von Humboldt (1769-1859) gelir. Humboldt, doğayı gözlemleyerek, doğa olaylarını çözümlenmeye çalışmış, jeoloji üzerine teoriler geliştirmiş ve “nihayet kozmos kavramını ilk kez her şeyin birbiriyle ilişki içinde olduğu tek bir bütün anlamında, bugünkü ekolojist kavrayışa oldukça benzer bir şekilde formüle etmiş önemli bir bilim insanı”dır (Şahin, 2007). Humboldt'un “bağlantı zinciri” fikriyle açtığı çığır, ABD'nin ilk çevreci STK'sı Sierra Club'ın kurucusu ve “Milli Park” fikrinin babası John Muir'i (1838-1914) derinden etkilemiştir. Doğayı, doğa için koruma akımının en tanınmış temsilcisi Muir, insan eli değmemiş doğayı, insana olan yararından bağımsız olarak korumayı savunur ki, bu bakış ekoloji merkezli (eko-merkezci) etiğin esasıdır (Jardins, 2006; Ünder, 1996). Amerika Birleşik Devletleri'nin ilk çevrecisi olarak kabul edilen George Perkins Marsh ise 1864 yılında yazdığı “İnsan ve Doğa” isimli eseriyle “insanların doğal süreçleri ve doğayı dengede tutan ilişkileri bilmediklerini ve uygarlık tarafından sergilenen sömürücü tutumun yanlış olduğunu” (Ünder, 1996, s.87) belirtmiştir. Marsh'ın kitabının önemli bir etkisi olmuş, ABD hükümeti ülkenin doğal kaynaklarını yönetmek için bir Orman Komisyonu kurulmasını sağlamıştır

(Bowler, 2002). Ekolojik bir dünya görüşünün geliştirilmesinde hiç kuşkusuz en önemli isimlerden bir diğeri Aldo Leopold'dur. Leopold, Bir Kum Yöresi Almanacağı (1949) isimli kitabında "Toprak Etiği" adını verdiği eko-merkezci bir etik sistem geliştirmiştir. Leopold'un ekolojik topluluğunda insanın ayrıcalıklı bir konumu yoktur, insanlar doğanın fatihi değil, ekosistemin birer üyesidir: "Toprak Etiği, Homo sapiens'in rolünü toprak topluluğunun fatihliğinden, sade bir vatandaşına çevirir. Bu, hem topluluk üyelerine hem de topluluğun kendisine saygı duymak anlamına gelmektedir" (Leopold, 2013, s.214). Leopold, insan-merkezci bakış açısının aksine, topluluğun, dolayısıyla özsel değerini, sınırlarını karaları, suları, bitki ve hayvanları kucaklayacak şekilde genişletmiştir (Leopold, 2013).

Muir, Muir ve Leopold'un düşünceleri çevreci ideolojide geniş yer bulmuş, ekolojik dünya görüşünün temellerini atmış ve dünyanın her yerinde çevre hareketlerine ilham vererek, ilk çevreci STK'ların ortaya çıkmasına vesile olmuştur. ABD'de 1885 yılında kuşbilimcilerin bir araya gelerek kurduğu "National Audubon Society", Muir öncülüğünde 1892 yılında kurulan ve bugün hala faaliyet gösteren "Sierra Club", 1865 yılında kurulan İngiltere'nin en eski çevre kuruluşu "British Commons, Open Spaces and Footpaths Preservation Society" ve 1889 yılında kurulan "Royal Society for the Protection of Birds" bunlara örnek olarak gösterilebilir. Günümüz çevreci STK'larının ataları olarak nitelendirilebilecek bu kurumlar, genellikle kirliliği önlemeye yönelik, koruma yönü ağır basan bir kimlik taşımaktadır. Belirli bir büyük sonul amaca dönük, sistemli, sürekli hareketler değil, çoğu kez kendiliğinden gelişen birbirinden kopuk etkinliklerdir ve genellikle avcılık, ormancılık gibi geçim ya da eğlence kaynaklarını kaybetmemek için ekonomik güdülerle ya da yalnızca doğa sevgisinin itelemesiyle hareket etmektedirler. Siyasal karar mekanizmalarını etkilemek ya da siyasetin içinde etkin olarak yer almak gibi kaygıları olmamıştır. Bu yönüyle çevreci STK'ların ilk örnekleri "korumacı" olarak nitelendirilebilir (Duru, 1995).

Bu eğilim çevre eğitimi alanını da etkilemiş, 20. yüzyılın başında etkin olan Doğa Çalışmasından farklı olarak yeni bir tip çevre eğitimi ortaya çıkmıştır: Çevre koruma eğitimi. Özellikle iki önemli olay, bu değişimi hızlandırmıştır. Bunlardan ilki tüm dünyayı sarsan Dünya Ekonomik Bunalımı veya Büyük Buhrandır. Diğeri ise Dust Bowl olarak bilinen, yanlış tarım uygulamaları sonucunda 1930-40 yılları arasında ABD'de ve Kanada'da yaşanan aşırı kuraklıktır. Bu gelişmelerin sonucunda ortaya çıkan çevre koruma eğitimi, doğayı takdir etmeyi ve sevmeyi amaçlayan doğa

eğitimlerinden farklı olarak katı bilimsel gerçeklere odaklanmıştır. Bu iki hareket modern çevre eğitimlerinin temel dayanaklarını oluşturmuştur (Karataş, 2013; McCrea, 2006).

19. yüzyılda yapılan bilimsel keşifler de çevre alanında gerçekleşen düşünsel ve felsefi değişimleri hızlandırmıştır. Charles Darwin'in 1859 yılında "Türlerin Kökeni" isimli kitabını yayımlaması, bilim ve düşünce dünyasında büyük bir devrim yaratmış, Evrim Kuramı insanın doğadaki yerine ilişkin inançları temelden sarsmıştır (Bowler, 2002). Evrim Kuramıyla insan, hiyerarşik varlık piramidinin en üstündeki izole ve ayrıcalıklı konumunu bırakıp, yeryüzünde yaşayan diğer canlılarla akraba haline gelmiştir. Türlerin Kökeninin yayımlanmasından yedi yıl sonra Alman biyolog Ernst Haeckel, canlı varlıkların yaşam ortamlarıyla olan ilişkilerini inceleyen bir disiplini tanımlamak için ilk kez "ekoloji" sözcüğünü kullanmıştır. Ekolojinin en önemli kavramlarından biri "ekosistem"dir. Ekosistem; "belli bir alanda yaşayan ve birbirleriyle sürekli etkileşim içinde olan canlılarla, bunların cansız çevrelerinin oluşturduğu bir bütün"dür (Berkes ve Kışlaoğlu, 1990, s.335). Ekoloji, sistemin tek tek öğelerinden çok, öğeler arası ilişkiler ve süreçler üzerine odaklanır. İncelediği alan, biyolojiden farklı olarak, organizma ile ekosfer arasını kapsar. Eğer incelenen bir organizma ise "kapalı bir birim olarak ele alınmaz, çevresiyle ilişkileri içinde incelenir" (Ünder, 1996, s.103). Bu sebeple mekanist doğa biliminin atomcu ve indirgemeci yaklaşımına karşılık, süreçlere ve ilişkilere odaklanan ekolojinin yöntemi daha bütünseldir (holistic). Haeckel'in çalışmaları, bir yandan endüstriyel kapitalizm tarafından hor görülen Romantik ideallere bilimsel bir temel kazandırırken, diğer yandan ekoloji üzerine yeni bir dünya görüşü inşa etmek isteyenlere, canlıların karşılıklı bağımlılığı, besin zinciri ve taşıma kapasitesi gibi ekoloji biliminden çıkan ilkelerle kılavuzluk etmiştir (Pepper, 2003; Ünder, 1996).

Mekanik dünya görüşünün bilim dünyasında edindiği mutlak yeri asıl sarsan gelişmeler, 20. yüzyılda modern fizikte yaşanan köklü dönüşümlerdir. Yirminci yüzyılın ilk yarısında Alfred North Whitehead, Jan Smuths, Henri Bergson, Ludwig von Bertalanffy ve Levis Mumford'ın insan-doğa ilişkisine dair geliştirdiği teoriler mekanist dünya görüşüne meydan okumuştur (Pepper, 2003). Filozof ve matematikçi Whitehead (1926; Akt. Pepper, 2003), Newton Biliminin makine metaforuna karşılık, "organik mekanizma teorisi"ni ortaya atmıştır. Bu teoriye göre, klasik fiziğin birincil ve ikincil özellikler ayrımının aksine, nesnelere, bağlamlarından bağımsız kendi başına var olan ve değişmeyen şeyler değil, dinamik ve akışkan bir evren içinde bağlama

bağlı olarak ortaya çıkan geçici yapılardır. Whitehead'in teorisi özne-nesne ayrımını ortadan kaldırarak karşılıklı ilişkiyi ve bağlamın önemini vurgulamaktadır. Ludwig von Bertalanffy ise "beliren özellikler" ya da "ortaya çıkan yeni özellikler" anlamına gelen "emergent properties" kavramına dayanarak, bir sistemin özelliğinin, o sistemi oluşturan birleşiklerin ayrı ayrı özelliklerinin toplamına eş olmadığını öne sürmüştür. Von Bertalanffy'nin bu önermesi, yaşamın cansız parçaların toplamına indirgenemeyeceğini savunan Bergson'un "dirimselcilik teorisi (theory of vitalism)" tarafından desteklenmiştir. Benzer şekilde Smuts da bir sistemde değişimin, nicel ve birikimsel değil, anlık sıçramalarla gerçekleştiğini söyleyerek, inorganik maddeden, organik maddenin oluşumunu buna örnek olarak göstermiştir. Bu teoriler, klasik fiziğin temel dayanaklarını oluşturan; özne-nesne ayrımına, nedensellik ilişkisine, değişimin nicel ve birikimli olduğu görüşüne ve maddenin, parçalarının toplamına eş olduğu kabulüne meydan okumaktadır (Capra, 2012; Pepper, 2003).

Whitehead, Smuths, Bergson ve von Bertalanffy tarafından ortaya atılan bu teoriler, yirminci yüzyılın ikinci yarısında, Einstein'in zaman ve mekânı göreceleştiren kuramı; Heisenberg'in kuarkların aynı anda hem hızının, hem de konumunun belirlenemeyeceğini ileri süren "Belirsizlik İlkesi" ve Niels Bohr'un ortaya attığı, maddenin en küçük birimi olan atom parçacıkları arasında nedensel değil, rastlantısal bir ilişki olduğunu gösteren "Quantum Kuramı" tarafından desteklenmiştir. Heisenberg'in "Belirsizlik Kuramı" gibi bilimsel bulgular, Aristoteles'ten beri süregelen iki değerli mantık anlayışının üzerine kolaylıkla bir kuram inşa edilemeyeceğini gösterirken, Niels Bohr'un ortaya attığı Quantum Kuramı modern bilimin "nedensellik" anlayışını sarsarak özne-nesne ayrımını ortadan kaldırmıştır (Capra, 2012; Şaylan, 2006).

Fizikteki bu büyük dönüşüm biyoloji alanındaki başka bir buluşla da desteklenmiştir. Kimyacı James Lovelock ve mikrobiyolog Lynn Margulis, uzun çağlar boyunca güneşten yeryüzüne gelen radyasyonun en az %30 oranında artmasına rağmen, dört milyar yıldır dünyanın ikliminin canlı organizmalar için tamamen ölümcül hale gelmediğini fark etmişlerdir. Nasıl bir insan değişen çevresel şartlara rağmen beden ısısını koruyabiliyorsa, yeryüzü de, hayatın evrimi süresince yüzey ısısını az çok sabit tutmayı başaramıştır. Benzer durumu atmosferin kimyasal kompozisyonu ve okyanusların tuz miktarı gibi diğer çevresel özellikler için de gözlemlemişlerdir. Yunanlıların yeryüzü tanrıçasına atfen Gaia olarak isimlendirdikleri hipotezlerine göre yeryüzü; atmosfer, okyanuslar, karalar ve yaşayan

tüm canlılarıyla beraber canlı bir organizma gibi hareket etmektedir (Lovelock, 1979). Lovelock ve Margulis'in bu hipotezi, dünyanın fizik kurallarına göre işleyen ruhsuz bir makine olduğunu savunan mekanist dünya görüşünün aksine, yerkürenin yaşayan bir sistem olduğunu göstermektedir.

Bu buluşlar yeni bir dünya görüşünün de habercisidir. Yaklaşık 300 yıldır hâkim olan Descartes'çı-Newton'cu bilimin indirgemeci mekanik dünya görüşü yerini, biyoloji, psikoloji, toplumsal ve çevresel olayların topyekûn birbirine bağlı olduğu ekolojik dünya görüşüne bırakmaktadır. Ekolojik paradigmanın özellikleri şöyle sıralanabilir: Gerçeklik karmaşıktır; sistemler, hiyerarşik ve piramitsel değil, aksine önceden kestirilemez biçimde heterarşik düzenlerdir; evren mekanik değil, holografiktir; her şey birbiriyle ilintilidir, her parça bütünün bilgisini taşır; olasılıklar bilinebilir, ancak kesin sonuçlar kestirilemez, gelecek belirsizdir; ilişkiler doğrusal değildir; değişim morfogenetiktir; sistemler, nicel değişimlerden çok nitel değişimi yansıtacak şekilde çeşitlilik, açıklık, karmaşıklık, karşılıklı nedensellik ve belirsizlik gösterirler; gözlemci, gözlenenden soyutlanmış ve uzak değildir, belirli bir bakış açısına sahip katılımcıdır (Scwartz ve Ogilvy 1979; Akt. Yıldırım ve Şimşek, 2011, s.28). Sistem teorisi, gestalt psikolojisi, yorumlamacı paradigma bu yeni dünya görüşünün yansımalarıdır. Bu gelişmeler, insan-doğa ilişkisine dair yeni düşünce okullarının ve çevre eğitiminde de sistematik ve bütüncül yeni yaklaşımların ortaya çıkışını tetiklemiştir. Çevreyi, canlı-cansız her şeyin birbirine bağlı olduğu yaşayan bir organizma, biyosfer, olarak ele alan çevre eğitimleri bunlara örnek olarak gösterilebilir (Sauvé, 1996).

Bilim dünyasında bu gelişmeler yaşanırken, çevre sorunlarına dair yapılan yayınların sayısı da artmıştır. Bunlar arasında özellikle üç önemli eser çevre hareketinde bir dönüm noktası niteliğindedir. Bunlardan ilki 1962 yılında Rachel Carson tarafından yazılan "Sessiz Bahar" isimli kitaptır. Carson (1962) kitabında dichlorodiphenyltrichloroethane (DDT) gibi sentetik tarım ilaçlarının ekosistemler ve insan sağlığı üzerindeki zararlı etkilerini kanıtlarıyla göstermiştir. Carson'ın kitabı çevre hareketine çok güçlü bir etkide bulunmuş, derin ekoloji ve ekofeminizm gibi hareketlere ilham vermiş ve önce ABD'de, sonra tüm dünyada DDT'nin yasaklanmasına giden yolu açmıştır (Özdağ, 2011; Teksöz, 2014). Çevreci ideolojiyi besleyen diğer önemli yayınlar ise; 1968 yılında Paul Ehrlich tarafından kaleme alınan, dünya nüfusunun artışı ile doğal kaynaklar arasındaki bağlantıya dikkat çeken "The Population Bomb" isimli kitap ve 1974 yılında Roma Klübü (Club of Rome)

tarafından yayımlanan “Büyümenin Sınırları (The Limits to Growth) Raporu”dur. Bu yayımlar, mekanik dünya görüşünün ve kapitalist büyümenin önemli ön kabullerinden sınırsız ilerleme fikrinin yeniden sorgulanmasına neden olmuştur. Modern sanayi toplumunu sorgulayan ütopyalar sunan ya da çevre sorunlarını ele alan Barry Commoner, Ivan Illich, Fritjof Capra, Rudolf Bahro ve Ernest Callenbach gibi düşünürler de çevre hareketinin gelişiminde önemli bir pay sahibidir (Duru, 1995).

20. yüzyılın başında çevre hareketlerine hâkim olan “korumacı dalga” bu gelişmelerle beraber yüzyılın sonunda yerini, toplumsal ve siyasi mesajlar taşıyan daha politik bir “ekoloji hareketi”ne bırakmıştır. Bu yıllarda düzenlenen çevre hareketleri yalnızca doğanın korunmasına ve kirliliğin önlenmesine değil, aşırı sanayileşmenin olumsuzluklarına ve kapitalist sistemin tüketiciliğine de dikkat çekmişler, giderek artan biçimde, siyasal alanda etkin olmak için çaba harcamışlardır (Duru, 1995). Bu değişimde 1960’larda ortaya çıkan karşı kültür hareketi, 1968 Paris olayları, 1970’lerdeki nükleer güç karşıtı hareketler ile hippie felsefesinin barışçıl, özgürlükçü ve doğasever etkisi büyüktür (Wall, 2013). Kısacası bu dönemden sonra çevre hareketi siyasal ve toplumsal konularla daha yakından ilgilenmeye ve çevre sorunlarını, içinde geliştiği ekonomik ve toplumsal bağlamla beraber daha bütünsel olarak ele almaya başlamıştır (Duru, 1995; Kavas, 2011).

Bunun bir sonucu olarak, yeşil partiler de 1970’lerin başında tarih sahnesine çıkmıştır. İlk ekolojik siyasi parti Mart 1972’de büyük bir barajın inşasına karşı yağmur ormanlarını korumak için kampanya yürütmek üzere kurulan Avustralyalı “Birleşik Tazmania Grubu”dur (United Tasmania Group). Birleşik Tazmania Grubunun kurulmasından birkaç hafta sonra “Değerler” adlı başka bir yeşil parti Yeni Zelanda’da kurulmuştur. Bunu 1973 yılında İngiltere’de kurulan Halk Partisi izlemiştir (Wall, 2013). Yeşil partiler arasında en önemlisi 1968 öğrenci hareketlerinin üzerine, 1979 yılında kurulan Alman Yeşil Partisi’dir. Alman Yeşilleri dört temel ögenin birleştiği bir platformdan ortaya çıkmıştır: Ekoloji, toplumsal adalet, barış ve taban demokrasisi (Wall, 2013). 1983 yılında Alman Yeşil Partisi’nin 28 üyesi Batı Almanya Parlamentosu’na seçilmiştir.

Tüm bu gelişmeler çevre eğitimini de etkilemiş, çevreyi, sosyal eleştirel analizin odağı, topluluk için politik bir mesele olarak ele alan eğitim yaklaşımları gelişmeye başlamıştır. Bu süreci, dönemin politik ekoloji hareketlerinin yanında, Paulo Freire tarafından 1970 yılında yayımlanan ve gerek eğitim gerekse siyasi eylem teorisi açısından devrim niteliğinde bir çalışma olarak ele alınan “Ezilenlerin

Pedagojisi” de etkilemiştir. Freire’ye göre; bilgi, bir süreçtir ve kendilerini koşullandıran nesnel gerçeklik üzerine insanların bilinçli eylemi sonucunda ortaya çıkar. Ona göre eğitimin özündeki amaç, öğrenenlerde topluma ilişkin eleştirel bir anlayış ve toplumu dönüştürme yönünde kendi kapasitelerini fark etmelerini sağlayan *conscientizaçao*¹ geliştirmektir (Freire, 2010). Eğitim bir “*conscientizaçao*ya yardım” sürecidir. Freire, çevreyi, ‘eylemin odağı’ ve ‘dönüşüm nesnesi’ olarak ele alan eleştirel çevre eğitimi akımlarının ortaya çıkmasını tetiklemiştir (Sauvé, 1996, 2005).

1970’ler, Dünya Doğayı Koruma Vakfı (WWF), Friends of the Earth, Greenpeace, Earth First! gibi doğal hayatı korumayı amaçlayan uluslararası sivil toplum kuruluşlarının da doğuşuna sahne olmuştur. İlk olarak 1961 yılında çevreyi korumak, onarmak ve bu alanda araştırma yapmak amacıyla uluslararası bir grup tarafından Dünya Doğayı Koruma Vakfı (The World Wide Fund for Nature -WWF) kurulmuştur. Bugün 100 ülkede faaliyet gösteren ve tüm dünyada 5 milyon destekçisi bulunan Vakıf, çevre koruma alanında çalışan dünyanın en büyük sivil toplum örgütüdür. Faaliyetlerinin çoğu okyanuslar, ormanlar ve tatlı su ekosistemlerini korumaya odaklanmıştır (WWF, 2014). 1969 yılında ise biyolojik, kültürel ve etnik çeşitliliği korumak ve vatandaşları, çevrenin kalitesini etkileyen kararlarda söz sahibi yapmak için güçlendirmek amacıyla Friends of the Earth (FoE) ABD’de kurulmuştur. Friends of the Earth bugün 75 ülkede faaliyet gösteren büyük bir ağ organizasyonu haline gelmiştir (Friends of the Earth, 2015). 1971 yılında Greenpeace Kanada’da kurulmuş ve çevre tahribatını durdurmak için şiddetsiz ama agresif bir ajanda benimsemiştir (Greenpeace, 2015). 1979 yılında ise gitgide daha da bürokratikleşen, ödün veren ve şirketleşen çevre koruma camiasını protesto etmek amacıyla daha radikal bir grup tarafından Earth First! hareketi başlatılmıştır. Earth First!’ün, bahsi geçen diğer sivil toplum örgütlerinden farklı olarak, üyeleri yoktur, eko-merkezci bir dünya görüşüne sahiptir ve bir organizasyon değil, bir harekettir (Earth First!, 2015).

Bir yandan çevreci sivil toplum hareketlerinin yarattığı baskı öte yandan giderek derinleşen çevre sorunları, uluslararası toplumu da harekete geçirmiş, Birleşmiş Milletler 1972 yılında İsveç’in başkenti Stokholm’de çevre konusunda uluslararası bir toplantı düzenlemiştir. “İnsan Çevresi Konferansı” adıyla düzenlenen bu toplantının en önemli çıktılarından biri; çevre eğitiminin bir ihtiyaç olarak ortaya konmasıdır. Böylece çevre eğitiminin uluslararası alanda sahip olduğu statü ve önem birden

¹ *Conscientizaçao* terimi, sosyal, siyasi ve ekonomik çelişkileri kavramak ve gerçekliğin insanları ezen koşullarına karşı harekete geçmek için gereken öğrenme süreci anlamına gelir (Freire, 2010, s.15).

artmış, toplantı sonunda Birleşmiş Milletler Çevre Programı (United Nations Environment Program, UNEP) kurulmuş ve UNESCO, Uluslararası Çevre Eğitimi Programını (IEEP) başlatmıştır. UNESCO Uluslararası Çevre Eğitimi Programı 1975 yılında Belgrad'da çevre eğitimi konusunda bir çalıştay düzenlemiştir. Çalıştayın sonunda çevre eğitiminin rehber ilkelerini, amaçlarını, hedeflerini ve anahtar kavramlarını içeren; "Belgrat Şartı: Çevre Eğitimi için Küresel Çerçeve" yayımlanmıştır. Belgrat Şartı'nda çevre eğitiminin hedefi şöyle belirtilmiştir: Çevre ve çevre sorunları hakkında farkındalığı olan, bunlarla ilgilenen, mevcut sorunların çözümüne ve yenilerinin önlenmesine yönelik bireysel ve toplu çalışma için bilgiye, beceriye, tutuma, güdüye ve bağlılığa sahip olan bir dünya toplumu yetiştirmek (UNESCO, 1975, s.3). Belgrat Toplantısının sonunda, politikacıların katılacağı çevre eğitimi konulu bir takip toplantısının yapılmasına da karar verilmiştir (Palmer, 1998). Böylece 1977 yılında UNESCO, Tiflis'te 66 üye ülkenin katılımıyla "Hükümetlerarası Çevre Eğitimi Konferansı"ni düzenlemiştir. Bu konferans dünyada çevre eğitimi üzerine uluslararası düzeyde gerçekleştirilen ilk konferans olarak bilinmektedir. Tiflis Bildirgesi çevre eğitiminin, eğitim dünyasında yer bulmasında bir başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir. Tiflis Bildirgesi de, Belgrat Şartı'nda olduğu gibi, çevre eğitimi için üç ana hedef belirlemiştir (Palmer, 1998, s.11):

1. Hem kentsel hem de kırsal alanlarda ekonomik, sosyal, politik ve ekolojik bağlılık (inter-dependence) konusunda ilgi ve farkındalık geliştirmek.
2. Herkese çevreyi geliştirmek ve korumak için bilgi, beceri, kararlılık, değer ve tutum geliştirecek fırsatları sağlamak.
3. Bireylerde, gruplarda ve bir bütün olarak toplumda, çevreye karşı yeni davranış kalıpları yaratmak.

Çağdaş çevre eğitimi kavramının ortaya çıkmasında ve amaçlarının belirlenmesinde önemli etkisi olan bu iki belge, tüm dünyada çevre eğitimi ile ilgili yapılan diğer etkinliklere de yön göstermiştir. UNESCO ve UNEP işbirliğince 1975 yılında Belgrat'ta başlayan bu toplantılar, 2007 yılına kadar devam etmiş ve bu konferanslarda özel olarak çevre eğitimi konusu ele alınmıştır.

Gerek çevreci sivil toplum örgütlerinin çalışmaları gerekse çevre hareketlerinin yarattığı kamuoyu hükümetler üzerinde de baskı yaratmış, Yunanistan 1991 yılında, Avusturya 1982'de, Almanya 1994'de, Fransa ise 2004 yılında anayasalarına çevreyle ilgili maddeleri eklemiştir. Türkiye de bu gelişmelerden uzak kalmamış, 1983 yılında 2872 Sayılı Çevre Kanunu (11/08/1983 tarih ve 18132 sayılı Resmî Gazete) çıkarılmış (Keleş vd., 2012), 2007 tarihinde ise Enerji Verimliliği

Kanunu (02/05/2007 tarih 26510 sayılı Resmi Gazete) yürürlüğe girmiştir (Teksöz, 2014).

2.2.3. Neoliberal Dönem

1970’lerde yurttaş inisiyatiflerinden ve politik ekoloji mücadelelerinden beslenerek güçlü bir muhalefet akım haline gelmeye başlayan yeşil hareket, 1980’lerden itibaren gücünü kaybetmeye başlamış, Duru’nun (1995) ifadesiyle “her demokratik rejimde bulunması gereken bir unsur haline dönüştürülmüştür”. Bu dönüşüm bir yandan tüm dünyada uygulanan neoliberal politikalar tarafından desteklenirken, diğer yandan ‘çevreciliğin’ ideolojik nitelik taşımayan çağdaş bir değer olduğu fikrinin yaygınlaştırılmasıyla perçinlenmiştir (Şahin, 2007). Aşağıda ilk olarak neoliberal dönüşüm süreci özetlenmiş, ardından neoliberalizmin, sivil toplum kuruluşları ile çevre hareketi üzerindeki etkilerine değinilmiş ve son olarak neoliberal politikaların çevre eğitimini nasıl etkilediği tartışılmıştır.

2.2.3.1. Neoliberalizmin Ortaya Çıkışı. İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan ve kurucusu John Maynard Keynes’in adıyla anılan ekonomik sistem tam istihdamla sosyal refahı hedeflemiştir. “Kapitalizmin altın çağı” olarak nitelenen bu dönem, 1970’lerin başında iktisadi krizin kapıyı çalmasıyla sona ermiştir. Vietnam Savaşı, gelişmiş kapitalist ülkelerde kitlesel üretimin iç ve dış pazarlarda meydana gelen ani talep değişikliklerine yanıt verememesi ve petrol fiyatlarındaki artış, sosyal refah devletinin sonunu getirmiştir. Kapitalizm, karşılaştığı bu kriz sonrası çökmemiş, bu krizden çıkış yolu olarak ‘esnek’ bir üretim sistemi geliştirmiştir: Neoliberalizm. Neoliberalizm özünde sermaye ve ticaretin önündeki her türlü engeli kaldıran serbestleşme politikalarını içerir. Kapitalizmin bu yeniden yapılanma sürecinin ana amaçları; birim zamanda daha ucuz ve kaliteli üretimi artırmayı, emeğe olan sayısal gereksinimin azaltılmasını, emeğin yeniden tasarlanmasını, işçi sınıfının sınıfsal gücünün kırılmasını ve sermaye maliyetlerinin azaltılmasını içermektedir (Sayılan, 2009).

Yapısal Uyum Programı adı altında Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (DB) tarafından dünyanın birçok ülkesinde uygulamaya konan bu politikaların sonucunda ulusal ekonomilerin, uluslararası piyasalara eklenmesi gerçekleştirilmiştir. “Toplumsal ihtiyaçların karşılanmasında devletin düzenleyici rolünü köklü bir biçimde değiştiren bu politikalar, toplumsal çıkarların piyasa

merkezinde yeniden tanımlanmasını getirmiş, örgütlü modernliğin temel bileşenleri olan eğitim, sağlık ve sosyal güvenliğin özelleştirilmesini hedef almıştır” (Sayılan, 2006: s.44). Devletin hareket alanını önemli derecede budayan neoliberal politikaların sonucunda, ulus devletlerin siyasal organları ve kurumları, artık sahici anlamda ‘karar’ değil bir tür ‘icra’ mekanizmaları haline gelmiştir (Sancar, 2000). Devlet, sağlık, eğitim ve çevre gibi sermaye için yeni kâr sağlayabilecek alanları piyasaya dâhil edecek kurumsal çerçeveyi yaratmakta ve korumaktadır (Sayılan, 2009; Uysal, 2009; Yıldız, 2012). İnsanların yaşamlarını etkileyen önemli kararlar ise çokuluslu şirketlerin idare merkezlerinde ve küresel finans piyasalarının elektronik ağlarında alınmaktadır. Kuehn bu süreci şöyle özetlemektedir:

Kapitalist küreselleştirme sürecinin hızlandırılması için geliştirilmiş olan neoliberal politikalar, toplumdaki tüm hizmetlerin metalaştırılması ve piyasalaştırılmasıyla karakterize edilmektedir. Böylece, toplum bütünüyle bir piyasaya dönüştürülmekte ve yaşam, piyasa yasalarına göre işler hale gelmektedir. Bu nedenle küreselleşmenin etkisi yalnızca üretim ve ticaretle sınırlı kalmamakta, teknolojik gelişmelerin de katkısıyla, bir yaşam biçimi olarak dayatılmakta ve bir ‘homojenleştirilmiş uluslararası kültür’ oluşturulmaktadır (Kuehn Akt. Ünal, 2005).

Neoliberal dönüşüm sonucunda; ulus devlet gözden düşmüş, sosyal refah devleti çözülmüş, eğitim ve sağlık gibi kamu hizmetleri hızla özel sektöre açılmış, ulusal sanayiler, ormanlar, su ve biyolojik çeşitlilik gibi sahipsiz ya da devlet mülkiyetindeki ortak varlıklar özelleştirilmiş, sendikaların gücü azaltılmış ve kısıtlanmamış serbest piyasa kapitalizmi kabul edilen tek ideoloji haline gelmiştir. Bu uygulamalar sonucunda toplumun farklı kesimleri arasında eşitsizlikler hızla artmış, yoksulluk her geçen gün artarak yapısal bir hal almıştır.

2.2.3.2. Neoliberalizmin Sivil Toplum Kuruluşları Üzerindeki Etkisi.

Neoliberal politikalar sonucunda devletin sosyal hizmetlerinin giderek küçülmesi toplumsal ihtiyaçların karşılanmasında büyük bir boşluk yaratmış, bu boşluk ise sivil toplum kuruluşlarının güçlendirilmesiyle doldurulmaya çalışılmıştır. STK’lar sosyal refah devletinin sağladığı güvenceyi hiçbir zaman sağlayamayacak olmalarına rağmen, yapısal uyum programlarının sebep olduğu toplumsal eşitsizlikleri gidermesi için uluslararası kurumlar tarafından desteklenmiştir. DB ve IMF gibi kurumlar, hantal olduğu, toplumsal kaynakları doğru kullanmadığı ve yolsuzluklara yol açtığı gerekçeleriyle devletin kamusal hizmetlerden çekilmesi gerektiğini öne sürerek, sosyal devletin yerine getirdiği hizmetlerin, daha az bürokratik ve yerel halklara daha

yakın görülen gönüllü kuruluşlar eliyle görülmesini desteklemişlerdir (Ataay, 2008). 1980'lerden bu yana DB, refah ve kalkınma amaçlı STK'lara milyon dolarları aşan fonlar sağlamış, 1990'lardan itibaren ise projelerinin büyük çoğunluğuna STK katılımı koşulu koymuştur. Neoliberal dönemde STK'lara yüklenen bu rol, onların yapılarında ve işlevlerinde büyük değişikliklere yol açmıştır (Arellano-Lopez, 2001; Sinha, 2014; Tandon, 2001).

Fon kaynaklarına erişimlerinin artması STK'ları sadece mali bağımsızlık açısından değil, idari açıdan da etkilemiştir. Kamusal güçlerle ilişkilerinin kuvvetlenmesi sonucunda STK'lar, kurumsallaşmak ve bürokratikleşmek zorunda kalmış ve idari işleri çoğalmıştır. Bu durum STK'ların temel özelliklerinden biri olan karar mekanizmalarındaki esnekliği kaybetmelerine ve giderek daha fazla hantallaşmalarına sebep olmuştur. Uluslararası fon sağlayıcı kurumlar, izleme, değerlendirme, raporlama gibi çok sayıda koşul ileri sürmüş, bu sebeple STK'lar çoğu gönüllülerden oluşan kadrolarını, ücretli ve tam zamanlı çalışan uzmanlarla değiştirmeye başlamıştır. STK'ların profesyonel kadrosunun genişlemesi, yönetim giderlerini arttırmaya başlamış, personele belli bir ekonomik düzey sağlama zorunluluğu onları düzenli gelir kaynakları aramaya itmiştir (Ataay, 2008). Böylece STK'lar kâr amaçlı olmayan ama gelir üretme amaçlı kuruluşlar haline dönüşmüşlerdir. Kuruluşun iç yaşam alanı kendi başına bir amaç olmaya başlamıştır (İnsel, 2002).

Özetle; 1990'lardan itibaren STK'lar gitgide politik faaliyetlerden çekilerek fon desteğiyle, eskiden devletin yerine getirdiği işlevleri bir noktaya kadar üstlenen kurumlar haline gelmeye başlamış, tabanla olan bağları zayıflarken, uluslararası toplumda sahip oldukları güç ve önem artmıştır (Arellano-Lopez ve Petras, 2001). Neoliberal politikaların sivil toplum kuruluşlarında yarattığı bu dönüşüm, çevreci hareketleri de yakından etkilemiş, tabandan beslenen (grassroot) gönüllü ve amatör çevre hareketleri yerini, ulusal ve uluslararası alanda faaliyet gösteren, uzman kadrolara sahip çevreci STK'lara bırakmaya başlamıştır.

Çevrecilik; bir yandan neoliberal politikalarla, profesyoneller tarafından idare edilen STK'larla sınırlandırılırken, diğer yandan giderek normalleştirilerek, 'ana akım bir değer'e dönüştürülmüştür. Bu dönüşüm sürecinin önemli tetikleyicilerinden biri siyasi partilerdir. Yeşil partilerin başta Almanya olmak üzere Avrupa'nın birçok ülkesinde yerel yönetimlere, parlamentolara, hatta koalisyonlara girecek kadar oy

almaya başlamaları, diğer partilerin de çevre konusunu programlarına almalarına sebep olmuştur. Dobson bu dönüşümü şöyle ifade etmektedir (2016, s.20-21):

Geçtiğimiz yirmi yılın en vurucu politik dönüşümlerinden biri, çevreci endişelerin politik yaşamın çeperlerinden merkezine geçişi olmuştur... Politik makama ciddi anlamda aday olan hiç kimse bu revaçta olan eğilimi görmezden gelmeye cesaret edemiyor; sürdürülebilir kalkınmaya karşı konum alan bir politikacı bulmak; seçim kampanyaları esnasında bebekleri öpmekte gönülsüz olan bir politikacı bulmak kadar zorlaşmaya başlamıştı.

Ancak sağ ve sol partilerin ideolojik bir değişim geçirmeden çevreci olmaları Şahin'in (2007) belirttiği gibi;

Çevreciliğin 'partiler üstü' bir mücadele ve ekolojist, dolayısıyla 'ideolojik' nitelik taşımayan bir çağdaş değer olduğu fikrini yaygınlaştırdı. Liberal ve muhafazakâr partiler kendi büyüme ideolojilerini, sosyal demokratlar ise kalkınmacı politikalarını çevreyi koruyarak sürdürmenin yollarını aramaya başladılar. Sonuç, ekolojist değil sürdürülebilir kalkınmacı bir çevre mücadelesinin, yeşil değil renksiz bir ekoloji politikasının teorize edilmesiydi. Çevreci sivil toplum örgütlerinin 'her partiden insanı bir araya getirmesini' de kolaylaştıran bu anlayış, çevreciliği yeşil düşünce geleneğinden koparan temel yönelimlerden biridir.

Çevre bakanlıklarının kurulması, çevrenin kitle iletişim araçlarında yaygın şekilde yer almaya başlaması, şirketlerin çevre alanındaki sosyal sorumluluk projelerine yatırım yapması ve çevre pazarının oluşması bu dönüşümün bir parçasıdır. Bu süreçte uluslararası arenada en önemli rolü Birleşmiş Milletler oynamıştır. Birleşmiş Milletlerin 1972 Stokholm zirvesiyle başlattığı çevrenin korunması için uluslararası işbirliği süreci, sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir kalkınma için eğitim başlıklarıyla bugüne kadar sürmüştür. Çevre eğitimi alanında önemli bir etkisi olan bu dönemin köşe taşları aşağıda sunulmuştur.

2.2.3.3. Neoliberal Dönemde Çevre Eğitimi. 1980'lerden itibaren başlayan neoliberal dönüşümle beraber çevre eğitiminin tanımında ve kapsamında önemli bir değişiklik olmuş ve çevre eğitimi giderek daha fazla "sürdürülebilir kalkınma" çerçevesinde ele alınmaya başlanmıştır. Bu sebeple bu bölümde öncelikle "sürdürülebilir kalkınma" kavramı ve "sürdürülebilir kalkınma için eğitim" akımının ortaya çıkış süreci ele alınacak, ardından bu sürecin çevre eğitimi üzerindeki etkileri tartışılacaktır.

2.2.3.3.1. Sürdürülebilir Kalkınma Kavramının Ortaya Çıkışı. "Sürdürülebilirlik" kavramının bugün kullanıldığı şekliyle kullanıma girmesi,

1970'lerde, ekolojik yıkımı ortaya koyarak gezegendeki yaşamın geleceğine dair endişeleri dile getiren yayınlarla olmuştur. Özellikle 1968 yılında dünyanın geleceğine ilişkin endişe duyan aydınlar ve sanayiciler tarafından kurulan Roma Kulübü'nün yayımladığı Büyümenin Sınırları Raporu, sınırlı kaynaklara sahip bir gezegende ekonomik büyümenin sonsuza kadar sürdürülemeyeceğini, bilgisayar simülasyonu kullanarak göstermeye çalışmıştır. Rapor, dünya nüfusundaki, sanayileşmedeki, kirlenmedeki, gıda üretimindeki ve kaynakların tükenmesindeki mevcut artış hızı devam ederse, gezegendeki büyümenin sınırlarına bir yüzyıl içinde gelineceğini ve büyüme eğilimini değiştirerek, ekolojik ve ekonomik açıdan "sürdürülebilir" bir durum yaratmanın mümkün olduğunu belirtmiştir (Meadows, vd., 1974; Şahin, 2004). Böylece "sürdürülebilirlik" kavramı ekoloji hareketlerinde, ekonomik büyümenin eleştirisi için kullanılmaya başlanmıştır.

"Sürdürülebilirlik" ve "kalkınma" kavramları ilk kez 1980 yılında IUCN, UNEP ve WWF tarafından yayımlanan "Dünya Koruma Stratejisi-World Conservation Strategy" isimli belgede bir arada kullanılmıştır. Bu belge, "sürdürülebilir kalkınma" yoluyla doğal kaynakların korunmasının önemini vurgulamış, böylece koruma ve kalkınmanın birlikte yürütülmesi gerektiği fikri ortaya çıkmıştır. Bu fikri büyük ölçüde destekleyen ve tüm dünyada "sürdürülebilir kalkınma"nın geniş çaplı benimsenmesini sağlayan gelişme ise Birleşmiş Milletlerin, ekonomik kalkınma, çevrenin korunması ve gelecek kuşaklar sorunlarını incelemek üzere kurduğu "Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (WCED)" tarafından yayımlanan "Brundtland Raporu"dur. Diğer ismi "Ortak Geleceğimiz-Our Common Future" olan bu rapor, çevre ve kalkınmayı beraber ele alarak, Dünya Koruma Stratejisi'nin mesajını hem desteklemiş hem de tüm dünyada yaygınlaşmasının yolunu açmıştır. Raporda sürdürülebilir kalkınma; "gelecek kuşakların ihtiyacına cevap verecek kaynaklar tehlikeye atılmadan, bugünkü kuşakların ihtiyaçlarının karşılanması" olarak tanımlanmış, böylece çevre politikalarıyla, kalkınma stratejilerinin bütünleştirilmesi için bir çerçeve sunulmuştur (WCED, 1987). Bu kapsamda eğitim ise sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmenin önemli bir aracı olarak görülmüştür: "İnsanların tutumlarında görmek istediğimiz değişim büyük bir eğitim seferberliğine ve halkın katılımına bağlıdır" (WCED, 1987; Akt. Palmer, 1998, s.16).

Ortak Geleceğimiz Raporu yoksulluğa ve çevre sorunlarına ilişkin önemli vurgular yapmakla beraber, kalkınmayı "ekonomik büyüme" olarak tanımlamıştır

(WCED, 1987). Rapor, sürdürülebilir kalkınma politikaları için kritik önemde yedi hedef belirlemiş, bunlar içinde ilk sırayı “ekonomik büyümeyi canlandırmaya” vermiştir (Palmer, 1998, s.63). Raporda, doğal sistemlerin, ekonomik büyümenin maddesel tabanını oluşturduğu birçok yerde vurgulanmış ve çevre sorunsalı çoğunlukla ekonomik büyüme önünde engel teşkil ettiği için çözüm gerektiren bir konu olarak ele alınmıştır. Bu sebeple Ortak Geleceğimiz Raporu, doğayı ve doğal varlıkları, ‘ekonomik büyümenin uzun vadede garanti altına alınması için yönetilmesi ve adil şekilde paylaşılması gereken bir kaynak havuzu’ olarak görmekte, bu yönetme ve paylaşma işini de sürdürülebilir kalkınma politikalarıyla yapmayı hedeflemektedir.

Bruntland Raporunun öne sürdüğü sürdürülebilir kalkınma fikri tüm dünyada büyük ses getirmiş ve farklı çevrelerde farklı tepkilerle karşılanmıştır. Yeşiller, Raporu, çevre sorunsalının kökeninde yatan Batı’nın büyüme paradigmasını kendine referans almasından dolayı, ağır biçimde eleştirmiştir:

“Sorunlarımıza mevcut kalkınma modeli çerçevesi içinde çözüm bulabileceğimizi düşünmemeliyiz. Brundtland Komisyonu’nun, hükümetler, Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası gibi zarar verici bir yapı içindeyken çözüm bulabileceğini düşünmek akılsızlık olur. Çünkü bu yapılar bize hastalığı verdi, o zaman onların aynı zamanda çare olacağını düşünmek mantıklı olur mu? Bu Komisyonun dezavantajı gibi gözüküyor zira kendisi bu yapı içinden çıktı” (Court, 1990; Akt. Palmer, 1998, s.65).

Bununla beraber sürdürülebilir kalkınma ideolojisi, uluslararası toplum, iş dünyası ve ana akım çevre örgütleri tarafından hızla benimsenmiş ve sürdürülebilir kalkınma politikaları ülke gündemlerinde yerini almaya başlamıştır. Şahin’e (2004) göre bu başarının altında; kavramın “bir araya getirdiği birbirine tamamen zıt, daha doğrusu biri (kalkınma) diğerini (sürdürülebilirlik) ortadan kaldıran iki kavramı uzlaştırma girişimini, sanki bu ikisi birbirini gerçekten destekliyormuş gibi yaparak, bunu da bilimsel bir dil ve yöntem kullanarak yapması” yatmaktadır.

Ortak Geleceğimiz Raporu’nun yayımlanmasından iki yıl sonra Birleşmiş Milletler Genel Kurulu “sürdürülebilir ve çevresel açıdan sağlam bir kalkınmanın tüm ülkelerde geliştirilmesi için” küresel bir toplantı çağrısı yapmış, böylece, ilki 1972 yılında Stockholm’de gerçekleşen “İnsan Çevresi Konferansı”ndan tam yirmi yıl sonra, çevre ve kalkınma odaklı ikinci bir toplantı düzenlenmiştir. 1992 yılında Brezilya’nın Rio de Janeiro kentinde düzenlenen ve ilk toplantıya nazaran çok daha geniş katılımlı bir konferans olan “Yeryüzü Zirvesi-Birleşmiş Milletler Çevre ve

Kalkınma Konferansı'na (UNCED), 120 hükümet başkanı, 170 ülkeden temsilciler ve yüzlerce sivil toplum örgütü katılmıştır. Zirve'de, çevre ve kalkınmanın birbirinden ayrı düşünülmemeyeceği belirtilmiş ve kalkınma çabalarının “sürdürülebilir kalkınma” anlayışıyla gerçekleştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Toplantının ardından yayımlanan Rio Deklarasyonu'nun üçüncü maddesinde kalkınma; hem şimdiki hem de gelecek nesiller için bir hak olarak tanımlanmış, bunun gerçekleşmesi için ise çevrenin korunmasının, kalkınma sürecinin ayrılmaz bir parçası olduğu vurgulanmıştır. Toplantının sonunda “Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi” ile “Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi” imzalanmış ve “Gündem 21” olarak adlandırılan küresel eylem planı hazırlanmıştır. Bu toplantıyla, tüm ülkelerin sürdürülebilir kalkınma politikalarını gündemlerine almaları sağlanmıştır. Böylece 1970'lerde büyümenin eleştirisi olarak ortaya çıkan sürdürülebilirlik kavramı ve politikaları 1980'lerden sonra “artık neoliberal bir pozisyondan seslenmekte, buna da ‘sürdürülebilir kalkınma’ denmektedir” (Şahin, 2004).

2.2.3.3.2. Çevre Eğitiminden, Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eğitime.

Sürdürülebilir kalkınma ideolojisi çevre eğitimini baskın bir şekilde etkilemiştir. Gündem 21'in eğitime yönelik bölümünde çevre eğitimi, sürdürülebilir kalkınmanın önemli bir aracı olarak belirtilmiş, çocuk ve gençlerin eğitimleri sırasında çevre ve sürdürülebilir kalkınma konusunda da yetiştirilmesi öngörülmüştür (UN, 1992). Uluslararası Çevre Eğitimi Konferanslarının üçüncüsü 1997 yılında Yunanistan'da, dördüncüsü ise 2007 yılında Hindistan'da gerçekleştirilmiş ve bu konferanslarda asıl olarak çevre eğitiminin, sürdürülebilir kalkınmayı nasıl destekleyebileceğine odaklanılmıştır (Sauvé, 2005). Buna ek olarak UNESCO 1975-2007 yılları arasında kapsayan “Uluslararası Çevre Eğitimi Programı” projesinin ismini, 1997 yılından sonra değiştirerek, “Sürdürülebilir Bir Gelecek için Eğitim” başlığı altında devam ettirmiştir. Birleşmiş Milletler de 2005-2014 yıllarını “Sürdürülebilir Kalkınma için Eğitim On Yılı” olarak ilan etmiştir.

Sürdürülebilir Kalkınma için Eğitim (SKE) yaklaşımı, çevre eğitimi alanında farklı tepkilerle karşılanmıştır. Çevre eğitiminin, sosyal adalet, Kuzey-Güney diyalogu ve sürdürülebilir kaynak kullanımı konusunda yeterince vurgu yapmadığını savunan eğitimciler, SKE politika ve uygulamalarını memnuniyetle karşılamıştır. Ancak eğitimi, sosyal normların ve davranış kalıplarının ötesine geçerek eleştirel bakabilme becerisi geliştirmek olarak gören eğitimciler, çevre eğitiminin giderek daha

fazla sürdürülebilir kalkınma için eğitim başlığı altında ele alınmasını eleştirmiştir (Berryman ve Sauv , 2016; Hursh, Henderson ve Greenwood, 2015; Huckle ve Wals, 2015; Jickling, 1992; Jickling, 1994; Jickling ve Wals, 2008). SKE'ye yönelik getirilen eleştirilerin başında, nihai değer sistemi olarak insan-merkezciliği teşvik etmesi gelmektedir. Sürdürülebilir kalkınma görüşüne göre ‘dünya; daha adil ve sürdürülebilir şekilde tüketilmesi gereken, insanın hizmetindeki bir kaynak havuzu olarak konumlandırılmaktadır. Eğitim kurumları da dâhil tüm kurumlar buna göre davranmalıdır’ (Berryman ve Sauv , 2016, s.106). SKE kapsamında  evre, çoğunlukla, ‘yönetilmesi gereken kaynaklar’ ve ‘kaynakların tükenmesinden dolayı ortaya çıkan sorunlar’ olarak ele alınmakta, çevreye farklı bakış açılarına ya çok az ya da hiç yer verilmemektedir. Bu sebeple sürdürülebilir kalkınma için eğitim yaklaşımının, insan-doğa ilişkisinin tüm boyutlarını ve derinliğini içeren küresel bir  er eve olamayacağı  ne sürülmektedir (Berryman ve Sauv , 2016; Hursh, Henderson ve Greenwood, 2015; Huckle ve Wals, 2015; Jickling and Wals, 2008).

SKE, sosyal ve kültürel farklılıkları gözetmeden küresel tanımlar yapması ve tüm ülkelere aynı eğitim içeriklerini önermesi yüzünden de eleştirilmektedir.

Baskın sürdürülebilir kalkınma kültürü, kültürel çeşitliliği aşılması gereken bir engel olarak görerek, bütün kültürleri, Batı'nın dünya görüşüne uymaya ve benimseye davet etmektedir.... Birleşmiş Milletler, kültürleri ne olursa olsun, dünyadaki bütün ülkeleri sürdürülebilir kalkınma politikaları ve stratejileri hazırlamaya zorlamaktadır... Sürdürülebilir kalkınma, ulusal politikalar aracılığıyla mecburi tutulduğu için herhangi bir  evre eğitimi projesi ya da sosyo-ekolojik proje, kalkınma amaçlı olsun ya da olmasın, finansal kaynaklara erişebilmek ve kabul görebilmek için sürdürülebilir kalkınma dili ve mantığı çerçevesinde hazırlanmak zorundadır (Berryman ve Sauv , 2016, s.107).

Sürdürülebilir kalkınma için eğitim yaklaşımına getirilen en önemli itiraz, sürdürülebilir kalkınma için eğitimin genel olarak eğitimin ruhuna ve felsefesine aykırı olduğudur. Jickling (1992, s.7-8) bu konudaki eleştirilerini şöyle ifade etmektedir:

Normalde herhangi bir şey ‘için’ eğitimden bahsetmeyiz. Sürdürülebilir kalkınma için eğitimden konuşmak, yetiştirim (training) benzeri bir etkinliği ya da bir amacı gerçekleştirmek için yapılan hazırlığı akla getirmektedir... Eğitim, kişilere, ‘kendileri için’ düşünme becerisi kazandırmalıdır. Sürdürülebilir kalkınma için eğitim, derin ekoloji için eğitim ya da herhangi bir şey için eğitim, öncelikle bu kriterle ters düşmektedir.

 evre eğitimi, katılımcıları, doğa ile ilişki kurmanın farklı yollarını araştırmaya ve denemeye teşvik ederken, Jickling'in de işaret ettiği gibi, sürdürülebilir kalkınma için

eğitimde, eğitimin nihai hedefi “sürdürülebilir kalkınma” olarak önceden belirlenmiştir. Bu sebeple çevre eğitiminde var olan çeşitlilik, sürdürülebilir kalkınma için eğitimde törpülenerek, tek bir amaca yöneltilmektedir: sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması. Ancak eğitimi, önceden belirlenmiş bir yöne doğru insanların davranışlarını değiştirmek için kullanmak, bir yandan düşünümsel özerklik, otonomi, eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesi gibi eğitimin ana amaçlarına tezat oluştururken (Jickling and Wals, 2008), öte yandan sürdürülebilir kalkınma düşüncesinin altında yatan idealleri ve değerleri sorgulayan ekonomik küçülme ya da geçiş ekonomileri gibi alternatif ekonomik modellerin de önünü tıkamaktadır. Berryman ve Sauvé'nin (2016, s.112) de dile getirdiği gibi:

“Çeşitlilik; çevre ile ilişkimizin farklı boyutlarını ele alan çevre eğitiminin çok önemli bir özelliğidir... Eğitim; hem kendi hem de kolektif benliğimizle ilişki kurmayı öğrenmek, kişiliğimizi geliştirmek, insanlarla ve diğer canlılarla empati kurarak yaşamayı öğrenmek ve Oikos'umuzla yani ortak yaşam-evimizle ilişki kurmaktır. Dünyadaki bireysel ve kolektif varlığımızın anlamı hakkındadır, ekolojik felsefe, etik, estetik, politik ve ekonomi hakkındadır.”

SKE'ye karşı çıkan eğitimciler için çevre eğitiminin ana işlevi; sosyal ve çevresel konularla ilgili karar verme süreçlerine katılımı teşvik etmek amacıyla, öğrencilerin, dünyayı nasıl algıladıklarının eleştirel olarak farkında olmalarını sağlamaktır. Bu nedenle çevre eğitimi;

Sadece sosyal yeniden üretim hakkında değil, aynı zamanda, belki de her şeyden önce, sosyal normları, davranış kalıplarını ve yaşam tarzlarını, otoriter bir şekilde alternatif normlar, davranışlar ve yaşam tarzları reçetelendirmeden, eleştirme becerisi yaratabilmektir (Jickling and Wals, 2008, s.7).

Bu sebeple 1980'lerde başlayan neoliberal dönüşümle beraber çevre eğitimi yerine konmaya çalışılan sürdürülebilir kalkınma için eğitim, insan-doğa ilişkisinin felsefi, teorik ve pratik derinliğini yansıtmaması mümkün değildir.

On sekizinci yüzyıldan bugüne insan-doğa ilişkisini, sosyal, tarihi, politik, dinî ve ekonomik bir perspektife oturtarak ele alan bu bölüm; çevre eğitimi alanının, hem insanın doğa ile nasıl ilişki kurması gerektiğine dair değişen düşünce sistemlerinden hem de çevre hareketinin tarihsel gelişim sürecinden derin bir şekilde etkilendiğini göstermiştir. Bunun sonucunda eğitim yaklaşımları, çevre anlayışları, amaçları, yöntemleri ve önerdikleri çözüm stratejileri bakımından farklı çevre eğitimi akımları ortaya çıkmıştır. Bu akımlara ilişkin bilgiler aşağıda sunulmuştur.

2.3. Çevre Eğitimi Akımları

Romantizm akımıyla başlayıp, bugüne kadar devam eden çevre eğitiminin tarih içindeki yolculuğu, farklı çevre eğitimi akımlarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bunlar arasında üç ana akım alanyazında öne çıkmaktadır: çevre hakkında eğitim (education about the environment), çevre içinde eğitim (education from/in the environment) ve çevre için eğitim (education for the environment). *Çevre hakkında eğitim*; çevre ile ilgili kavram, olgu ve bilgilerin, geleneksel öğretim yöntemleri kullanılarak, genelde sınıf ortamında, öğretmen tarafından öğrencilere aktarıldığı çevre eğitimlerini içerirken, *çevre içinde eğitim* yaklaşımında çevre, öğrenme sürecinin gelişmesi amacıyla araştırma ve keşif ortamı olarak kullanılmaktadır. *Çevre için eğitim* yaklaşımında ise amaç; bilgi ve beceri kazanımının ötesine geçerek, çevre ile ilgili davranışları etkileyen değerlerin gelişmesini sağlamak, böylece kişisel çevre etiğini oluşturacak tutumları ve anlayışı geliştirmektir. (Hassard, 2009; Palmer, 1998).

Bu üç çevre eğitimi akımı, altında yatan dünya görüşü açısından incelendiğinde her birinin farklı felsefi akımlardan etkilendiği görülmektedir. Çevre hakkında eğitim, Aydınlanma Çağıyla beraber ortaya çıkan mekanik dünya görüşünün bir uzantısı olan pozitivist geleneğin etkisi altında şekillenmiştir ve genelde davranışçı yaklaşımlarla, çevre hakkında nesnel bilgilerin bir otorite tarafından katılımcılarla paylaşıldığı örnekleri kapsamaktadır. Bu yaklaşımda, katılımcıların yaratıcılıklarına ve deneyimlerine pek alan tanınmaz, katılımcılar bilginin ve önceden hazırlanan çözümlerin pasif alıcısıdır. Pozitivizmin eleştirisi olarak ortaya çıkan yorumsamacılıkla (interpretivist/constructivist) ilişkilendirilen çevre içinde eğitimde, katılımcılar aktif birer öğrenendir ve deneyimsel öğrenme yöntemi ön plana çıkmaktadır. Çevre içinde eğitim, genelde dışarıda gerçekleşmesi, katılımcıların deneyimlerine yer vermesi ve aktif öğrenme süreçlerini desteklemesi sebebiyle katılımcılarda değer ve davranış değişimini tetiklemesi bakımından daha etkin bulunmaktadır. Eleştirel gelenekten etkilenerek ortaya çıkan “çevre için eğitim” akımında ise katılımcılar bizzat bilginin aktif üreticisidir ve çevre sorunsalına eleştirel bir biçimde yaklaşarak, çevre sorunlarını çözmek üzere eyleme davet edilir (Hassard, 2009; Palmer, 1998). Yukarıda özetlenen çevre eğitimi akımları ve bu akımlar arasındaki felsefi yaklaşım farklılıkları Tablo 4’de gösterilmiştir.

Tablo 4

Çevre Eğitimi Akımları Arasındaki Felsefi Farklar

	POZITIVIST	YORUMSAMACI YAPILANDIRMACI	ELEŞTİREL
<i>Amaçlar:</i>			
Çevre Eğitimi Görüşü	'Çevre hakkında' bilgi vermek	'Çevre içinde' etkinlikler	'Çevre için' eylemde bulunmak
Eğitim amacı	Mesleki/beceri	Liberal	Sosyal eleştiri
Öğrenme kuramı	Bazen davranışçı	Yapılandırmacı	Yeniden yapılandırmacı
<i>Roller:</i>			
Çevre eğitiminin amacı/hedefleri/rolü	Dışarıdan dayatmak	Dışarıdan motive etmek	Eleştiri
Eğitmenin ya da öğretmenin rolü	Bilgi sahibi otorite	Çevre içinde deneyimleri düzenleyen kişi	Katılımcı/araştırmacı
Katılımcıların ya da öğrencilerin rolü	Belli disiplinlerle ilgili bilginin pasif alıcısı	Çevre deneyimleri aracılığıyla aktif öğrenen	Yeni bilginin aktif üreticisi
İçeriğin/ Müfredatın rolü	Çevre sorunları için baştan hazırlanmış çözümlerin yaygınlaştırıcısı	Öğrenenlerin çevrelerinin dışsal yorumlayıcısı	Yeni problem-çözme ağlarının katılımcısı
Metinlerin rolü	Çevre hakkında otoriter bilginin hazır kaynağı	Çevre deneyimleri için rehberlik edecek hazır kaynak	Eleştirel çevre araştırmasının ortaya çıkmaya hazır raporları
Düzenleyici ilkeleri	Disiplinler	Kişisel deneyim	Çevre sorunsalı
<i>Bilgi ve güç:</i>			
Bilgiye yaklaşımı	Uzmanlardan gelen nesnel, sistematik, hazır	Sezgisel, yarı-yapılandırılmış, deneyimden gelen öznel	Üretilen/geliştirilen İş birliğine dayalı araştırmadan kaynaklanan
Düzenleyici ilkeleri (otoritenin kaynağı)	Disiplinler	Kişisel deneyim	Çevre sorunsalı
Güç ilişkileri	Baskıcı	Değişken	Meydan okuyan
<i>Araştırma yaklaşımı</i>			
Araştırma	Uygulamalı bilim, Nesnel, araçsal, niceliksel, deterministik, bağlamdan-bağımsız,	Yorumlamacı, öznel, yapılandırmacı, niteliksel, bağlamsal, aydınlatıcı	Eleştirel sosyal bilim, diyalektik, yeniden-yapılandırmacı, niteliksel, bağlamsal, işbirliğine dayalı, özgürleştirici
Araştırma deseni	Belirli, önceden düzenlenmiş	Belirli ve tepkisel	Uzlaşım ve kendiliğinden
Araştırmacılar	Dışarıdan gözlem yapan uzmanlar	Uzmanlar	Katılımcılar
Başlıca örnekler	Hungerford, Peyton ve Wilkie (1983)	Van Matre (1972)	Elliot (1991)

Kaynak. Robottom ve Hart 1993, s.26; Akt. Palmer 1998, s. 147-148.

Tablo 4 incelendiğinde, çevre eğitimi alanı ile felsefe akımları arasında yakın bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu ilişkiyi irdeleyen başka bir çalışma; John L. Elias ve Sharan B. Merriam’ın (1995) “Yetişkin Eğitiminin Felsefi Temelleri” kitabında yer verdikleri beş ana yetişkin eğitimi felsefesinden yola çıkarak, Pierre Walter (2009) tarafından hazırlanan beşli tipolojidir. Elias ve Merriam (1995) yetişkin eğitimi felsefelerini; liberal, ilerlemeci, davranışçı, hümanist ve radikal olmak üzere beş ana grupta incelemiştir. Walter da bu tipolojiyi kullanarak yetişkin çevre eğitimi alanında yapılan çalışmaları, eğitim felsefeleri bakımından gruplandırmıştır. Tablo 5, farklı yetişkin çevre eğitimi felsefelerinin özelliklerini göstermektedir.

Tablo 5

Yetişkin Çevre Eğitimi Felsefeleri

FELSEFE	LİBERAL	İLERLEMECİ	DAVRANIŞÇI	HÜMANİST	RADİKAL
Eğitimin Amacı	Titiz entelektüel çalışma ile bilginin ve anlayışın geliştirilmesi vatandaşların aydınlanması	Sosyal reform ve demokrasi için eğitim, insanların şartlarının iyileştirilmesi	İnsanların hayatta kalmasının garantilenmesi ve acı çekmesinin azaltılması	Özgerçekleştirme aşkınlık, insan mutluluğu, sosyal, duygusal, ruhsal ve entelektüel gelişim	İnsanların sosyal, ekonomik ve politik baskılardan özgürleşmesi, sosyal dönüşüm
Yetişkin Öğrenenlerin Doğası	İnsanlar rasyonel varlıklardır. Öğrenenler boş kaplardır. Zihnin gücüne odaklanılır.	İnsanlar doğuştan iyi ya da kötü değildir. Öğrenenlerin gelişmek için sınırsız potansiyelleri vardır.	İnsanlar belli uyaranlara belli şekillerde tepki vermek üzere programlanmışlardır.	İnsanlar doğuştan iyidir. İnsanlar özünde belli bir özerkliğe sahip, haysiyetli ve özgür varlıklardır. Öğrenenlerin sınırsız potansiyeli vardır.	İnsanlar dünyayı yapılandıran aktif unsurlardır. İnsanlar tarihin ve kültürün yaratıcılarıdır.
Eğitmenin Rolü ve Eğitim Stratejileri	<i>Eğitmen:</i> Otorite ve bilginin kaynağı.	<i>Eğitmen:</i> Bir rehber ve kolaylaştırıcı.	<i>Eğitmen:</i> Edimsel yönetici, davranış mühendisi.	<i>Eğitmen:</i> Kolaylaştırıcı, öğrenenlerin potansiyellerine ve kişisel deneyimlerine yer verir, kişisel gelişim ve öz-farkındalığı teşvik eder.	<i>Eğitmen:</i> Kolaylaştırıcı, activist.

(Devam ediyor)

Tablo 5 (Devam)

Yetişkin Çevre Eğitimi Felsefeleri

FELSEFE	LİBERAL	İLERLEMECİ	DAVRANIŞÇI	HÜMANİST	RADİKAL
Eğitimin Rolü ve Eğitim Stratejileri	<i>Eğitim Stratejileri:</i> Kitap-merkezli pedagoji, ödevler, sokratik diyalog tarzı ders, beşeri bilimler müfredatına dayalı	<i>Eğitim Stratejileri:</i> öğrenen-merkezli, deneyimsel öğrenme, çıraklık eğitimi, bilimsel yönetime odaklanır.	<i>Eğitim Stratejileri:</i> İstenilen davranışı çevre şekillendirir, davranışçı hedefler, ödül&ceza	<i>Eğitim stratejileri:</i> Öğrenme bütüncül, öznel ve problem-odaklıdır ve grup çalışmasıyla, işbirliği içinde gerçekleşir.	<i>Eğitim Stratejileri:</i> Ezilenlerin pedagojisi, diyaloga dayalı praxis.
Öğrenmenin Ölçümü	Konu ile ilgili sınavlar, kompozisyon yazımı, ezber	Gözlem, sergileme	Ölçüt-bağımlı (criterion-referenced)	Kendi kendini değerlendirme, Problem çözme konusunda içgörü kazanımı, kişisel öğrenme kontratları	Eleştirel bilincin artması, politik eylem ve görünür sosyal değişim
İlişkili Programlar, Etkinlikler ve Eğitimciler	Doğa Korumacılar, Audubon Society, Botanik bahçeleri, akvaryumlar, hayvanat bahçeleri, doğa tarihi müzeleri Alice Hamilton, Rachel Carson, Al Gore	Izaak Walton League, National Wildlife Federation, Açık havada yapılan eğitim etkinlikleri, eko-turizm, Koruma hareketi, Federick Law Olmstead, Aldo Leopold	Çevre koruma Fonu, Doğal Kaynakları Koruma Fonu, Çevresel kanunlar/yasal ar yeşil pazarlama, karbon vergileri, geridönüşüm programları, enerji tasarrufu programları, çöp karşıtı kampanyalar	Sierra Club, Wilderness Society, çevre eğitiminin ilk örnekleri, Aşkincılık, Derin ekoloji, spiritüel ekoloji, Koruma hareketi, Henry David Thoreau, John Muir, Julia Butterfly Hill,	Earth First!, Greenpeace, Anti-nükleer, anti-toksin, anti-küreselleşme hareketleri, çevresel adalet, çevreci protesto hareketleri, Dave Foreman, Cesar Chaves, Lois Gibbs, Esperanza Maya

Kaynak. Walter, 2009, s. 5-7.

Tablo 5'in de gösterdiği gibi; yetişkinlere yönelik düzenlenen çevre eğitimleri, yetişkin eğitimi felsefelerinden derinden etkilenmiş, buna bağlı olarak amacı, eğitim sürecinde öğretmen ve öğrenenlere yaklaşımı, ele aldığı konular ve eğitim stratejileri bakımından çok farklı yetişkin çevre eğitimi akımları ortaya çıkmıştır. Türkiye'de de yavaş yavaş yaygınlaşmaya başlayan spiritüel ekolojik programlar, hümanist yetişkin

çevre eğitimi örnekleri arasında yer alırken, nükleer santrallere, altın madenciliğine, HES'lere ve orman arazilerinin satışına karşı gerçekleştirilen protesto eylemleri de aslında radikal yetişkin çevre eğitiminin gerçekleştiği bağlamlardır (Seçkin, 2008). Davranışçı ve liberal yetişkin çevre eğitimi etkinlikleri ise genellikle kurum çalışanlarına ya da öğretmenlere yönelik düzenlenen hizmet içi eğitimlerde görülmektedir.

Çevre eğitimi akımları üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Sauv  (1996) de, eğitime ve çevreye ilişkin kavrayışların, çevre eğitimi alanında yapılan seçimleri belirlediğini göstermiştir. Sauv , Yves Bertrand ve Paul Valois'in (1992) sosyo-kültürel paradigmlar ile eğitim paradigmları arasındaki yakın ve pekiştirici ilişkiyi irdelediği çalışmadan esinlenerek, sosyo-kültürel paradigmların, çevre eğitimine etkisini incelemiştir. Sosyo-kültürel paradigmlar ve bunlara bağlı gelişen eğitim paradigmları ile çevre eğitimi yaklaşımları Tablo 6'da özetlenmiştir.

Tablo 6

Çevre Eğitimi Alanındaki Eğitim Paradigmlarının Tipolojileri

SOSYO-KÜLTÜREL PARADIGMA	İLİŞKİLİ EĞİTİM PARADIGMASI	TEMEL İLKELERİ	ÇEVRE EĞİTİMİ ÖRNEKLERİ
Sanayi: Doğanın üzerinde hâkimiyet kurulması ve büyüme ve verimlilik için rekabet	Rasyonel	Hazır bilgilerin aktarılması	Formal sunumlar; yetiştirime modüler yaklaşım
Varoluşçuluk: Doğaya saygı, kişisel potansiyel ve uyumun araştırılması	Hümanist	Öğrenenin farklı boyutlarının optimal gelişimi; "öğrenme özgürlüğü"	Doğa eğitimi, çevresel değerler eğitimi
Simbiyo-sinerjik: İnsanlık, toplum ve doğa arasında simbiyotik ilişkinin kurulması	Yaratıcı	Toplumsal dönüşüm için bilginin eleştirel bir şekilde yapılandırılması; işbirlikçi öğrenme	Sosyal eleştirel çevre eğitimi, halk eğitimi

Kaynak. Bertrand ve Valois, 1992; Akt. Sauv , 1996, s.17.

Büyüme, rekabet ve verimliliği temel alan "Sanayi Sosyo-Kültürel Paradigması"na göre insanın, doğa ile ilişkisi "egemenlik" üzerine dayanmaktadır. Bu paradigmadan yola çıkan "Rasyonel Eğitim Anlayışı" ise, otorite pozisyonundaki bir öğretmen tarafından, ağırlıklı bilimsel ya da teknolojik hazır bilgilerin öğrencilere

aktarılmasını içermektedir (Sauvé 1996). Bu yaklaşımın çevre eğitimine yansımaları genellikle çevre hakkında bilgilerin, istatistiklerin, rakamların öğrenciler tarafından öğrenilmesini ve ezberlenmesini içermektedir.

Hümanist eğitim paradigması, “Varoluşçuluk Sosyo-kültürel Paradigması” ile ilişkili olarak gelişmiştir ve kişinin kendi potansiyelini ortaya çıkarmasını ve gerçekleştirmesini vurgulamaktadır. Bu paradigmaya göre insan-doğa ilişkisinin temelinde saygı ve uyum yatmaktadır. Hümanist eğitim paradigması, öğrenene ve öğrenme sürecine odaklanır ve kişisel farklılıklar ve öznellik göz önünde bulundurulur. Çevre eğitiminde sezgisel ve duyuşsal etkinliklere yer açılması hümanist eğitim paradigmasından etkilenerek ortaya çıkmıştır (Sauvé, 1996). Yaratıcı eğitim paradigması, “Simbiyosinerjik Sosyo-Kültürel Paradigma” ile ilişkili olarak gelişmiştir ve insanlar, toplum ve doğanın arasındaki simbiyotik ilişkilere odaklanmaktadır. Yaratıcı eğitim paradigması bilginin eleştirel olarak yapılandırılmasını savunmaktadır. Okulların daha açık olması, işbirlikçi öğrenme, sosyal eylem araştırmaları ve sosyal eleştirel çevre eğitimi bu paradigmanın bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır (Sauvé, 1996).

Çevre eğitimi akımlarını inceleyen bu çalışmalar, çevre eğitimi alanının, toplumların içinde bulunduğu sosyal, tarihi, politik, dinî ve ekonomik şartlardan bağımsız ele alınamayacağını ve doğaya/çevreye ilişkin farklı kavrayış biçimleri ile bilgi ve bilginin temellendirilmesine ilişkin felsefe akımlarından derinden etkilendiğini göstermektedir. Bu etkileşim, çevre eğitimi alanında büyük bir çeşitliliğe yol açmıştır. Alandaki bu çeşitliliği anlamak amacıyla çevre eğitimlerini, baskın çevre ve eğitim anlayışı, ana amacı, yöntemleri ve önerdikleri çözüm stratejileri bakımından gruplandıran Sauvé (2005), on beş farklı çevre eğitimi akımı belirlemiştir. Bu akımlar Tablo 7’de özetlenmiştir.

Görüldüğü gibi çevreye ve eğitime ilişkin inanç sistemleri, değerler ve algılar, düzenlenen çevre eğitiminin amaçları, uygulama yöntemleri, içeriği, mesajları ve çözüm önerileri üzerinde belirleyici olmaktadır. Doğa canlı bir varlık mıdır, yoksa insanların yararı için kullanılacak bir kaynak mıdır? İnsan doğadan üstün müdür, yoksa doğanın bir parçası mıdır? Bu soruların cevapları, diğer bir deyişle çevre eğitimi düzenleyen kurumların insan-doğa ilişkisine dair benimsediği çevre ideolojisi, düzenlenen çevre eğitiminin içeriği, mesajları, yöntemleri ve çevre sorunlarını çözmek için önerdiği stratejiler açısından belirleyici olmaktadır.

Tablo 7

Çevre Eğitimi Alanındaki Farklı Akımlar

AKIMLAR	ÇEVRE ANLAYIŞI	ÇEVRE EĞİTİMİNİN AMACI	YÖNTEM	STRATEJİ ÖRNEKLERİ
Doğalcı Nüaturalist	Doğa	Doğayla yeniden bağlantı kurmak.	Duyusal, Bilişsel, Deneyimsel, Yaratıcı/Estetik	Yorumlama; Duyusal oyunlar; Keşif etkinlikleri.
Korumacı	Kaynaklar	Korumacı davranışlar kazandırmak. Çevre yönetimi becerilerini geliştirmek.	Bilişsel, Pragmatik	3R (Azalt, Yeniden kullan, Geri Dönüştür) davranışları geliştirmek; Çevre koruma projeleri.
Problem Çözmeye Odaklı	Çevre sorunları	Sorunun tespitinden, harekete geçmeye kadar problem-çözme becerilerini geliştirmek.	Bilişsel, Pragmatik	Örnek olay inceleme; Problem-çözme projeleri.
Sistemati k	Doğal sistemler	Küresel bir vizyon geliştirebilmek için sistematik düşünmeyi geliştirmek.	Bilişsel	Örnek olay inceleme; Ekosistem modelleri geliştirmek.
Bilimsel	Nesne	Çevre hakkında bilgi edinmek. Bilimsel yöntem becerilerini geliştirmek.	Bilişsel, Deneysel	Olguyu, gözlem, gösteri, deney yoluyla inceleme; Tümdengelim yöntemiyle araştırma.
İnsancıl	Yaşanan ortam	Kişiyi yaşamını sürdürdüğü çevreyi tanıtmak ve takdir etmesini sağlamak. Kişinin yaşadığı bölgeyle kurduğu ilişki aracılığıyla kendisini daha iyi tanıması sağlamak. Aitlik hissi geliştirmek	Duyusal, Bilişsel, Deneyimsel, Yaratıcı/Estetik	Yaşanılan çevrenin incelenmesi; Peyzaj farkındalığı.
Değer-merkezli	Değerler	Eko-merkezli davranışlar geliştirmek. Bir etik sistemi geliştirmek.	Bilişsel, Duyusal ve Ahlaki	Değerlerin analizi; Değerlerin netleştirilmesi; Sosyal değerlerin eleştirisi.
Bütünsel	Bütün varlıklar, Gaia	Çevrenin bütün boyutlarıyla ilişki içerisinde kişinin varlığının farklı boyutlarını geliştirmesi. Dünyaya “organik” bir bakış açısını ve katılımcı eylemleri geliştirmek	Bütünsel, Organik, Sezgisel ve Yaratıcı	Serbest araştırma; Hayalinde canlandırma; Yaratıcı atölyeler; Birbirini tamamlayan stratejiler geliştirmek.
Biyo-bölgesel	Ait olunan yer, Topluluk projesi	Yerel ve bölgesel topluluğun ekolojik gelişimi için yeterlilikler geliştirmek.	Bilişsel, Duyusal, Deneyimsel, Pragmatik, Yaratıcı	Yerel habitatın incelenmesi; Yerel ve bölgesel ekolojik gelişim için topluluk projeleri.

(Devam ediyor)

Tablo 7 (Devam)

Çevre Eğitimi Alanındaki Farklı Akımlar

AKIMLAR	ÇEVRE ANLAYIŞI	ÇEVRE EĞİTİMİNİN AMACI	YÖNTEM	STRATEJİ ÖRNEKLERİ
Praksis	Eylemin odağı	Çevre eylemi için, çevre içinde ve çevre yoluyla öğrenmek. Refleksif becerileri geliştirmek.	Eyleme dayalı	Eylem araştırması; Proje ve faaliyetlerde refleksif bir tutumun geliştirilmesi.
Sosyal Eleştirel	Dönüşümün nesnesi, Özgürleşme alanı	Sosyal ve çevresel gerçekleri dönüştürmek amacıyla parçalamak ve bu süreç içerisinde insanları da dönüştürmek.	Praksis, Refleksif, Diyalog	Söylem analizi; Örnek olay incelemesi; Tartışma; Eylem araştırması.
Feminist	Endişenin nesnesi (Object of solicitude)	İnsan-çevre ilişkisine feminist değerleri eklemek.	Sezgisel, Sembolik, Spiritüel, Yaratıcı/Estetik	Örnek olay incelemesi; Yaratıcı atölyeler; İletişim ve deneyim paylaşımı.
Etnografik	Habitat, Ait olunan yer, Doğa/kültür	Doğa ve kültür arasındaki yakın ilişkiyi fark etmek. Kişinin çevreyle ilişkisinde kültürel boyutun önemini takdir etmek.	Deneyimsel, Sezgisel, Sembolik, Spiritüel, Yaratıcı/Estetik	Masallar; Hikâyeler ve efsaneler; Örnek olay incelemesi; Modelleme; Danışmanlık.
Eko-eğitim	Kişisel gelişimde etkileşimin rolü, Kimlik ediminin odağı	Kişinin kendi kendini çevrenin içinde deneyimlemesi ve çevrenin içinde ve çevre yoluyla gelişmek. "İnsan dışındaki dünya" ile ilişkileri geliştirmek	Deneyimsel, Duyusal, Sezgisel, Sembolik, Yaratıcı	Yaşam öyküsü; Keşif oyunları; İç gözlem; Doğayı dinleme.
Sürdürülebilir kalkınma/ Sürdürülebilirlik	Ekonomik kalkınmanın kaynağı/ Sürdürülebilir bir yaşam için ortak kaynaklar	Sosyal adaleti ve ekolojik sürdürülebilirliği dikkate alan bir ekonomik gelişmeyi desteklemek.	Pragmatik, Bilişsel	Örnek olay incelemesi; Sosyal pazarlama; Sürdürülebilir tüketim etkinlikleri; Sürdürülebilir yaşam için projeler.

Kaynak. Sauv , 2005, s.33-34

2.4. Çevre İdeolojilerine Göre Çevreci STK'ların Sınıflandırılması

Yukarıda da özetlendiği gibi çevre akımları arasında farklı felsefi yaklaşım ve ideolojilerden beslenen büyük bir çeşitlilik mevcuttur (Wissenburg, 1997). Bu çeşitliliği daha iyi anlayabilmek için çevreci hareketler farklı ölçütlere göre sınıflandırmalara tabii tutulmuştur. O'Riordan (1989; Akt. Pepper, 1996) çevreci akımları teknolojiyle ilişkileri açısından iki ana, iki de alt gruba ayırmıştır: Ekomerkezcilik (Gaianizm ve Kommunalizm) ile Teknomerkezcilik (Uyum Sağlama

ve Müdahale). Teknomerkezciler, çevresel sorunları kabul etmekle beraber, ya çağdaş toplumun bu sorunları çözeceğine ve sınırsız büyüme paradigmasını sürdüreceğine inanırlar ya da, biraz daha temkinli olanları, ekolojik ‘kaynakların’ dikkatli kullanımı ve ekonominin ustaca yönetimi ile bu sorunların üstesinden gelinebileceğini savunurlar. Teknomerkezcilerin bu güveni; modern bilime, teknolojiye ve fayda-maliyet analizi gibi geleneksel iktisat mantığına olan inançlarından gelmektedir. Sağ görüşlü tekno-merkezciler, sosyal, ekonomik ve politik yapılarda değişikliğe sıcak bakmazken, sol eğilimli olanlar ılımlı reformlara açıktır. Ekomerkezciler ise insanları, ekosistemin bir parçası olarak görür ve ekolojik yasaların, insan eylemlerinin, özellikle ekonomik büyüme ve nüfus artışının önünde bir sınır teşkil ettiğine inanır. Ekomerkezciler, kontrolü az sayıda kişinin elinde olan modern ve büyük-ölçekli teknolojiler yerine, sınırlı ekonomik ve politik güce sahip bireyler ve topluluklar tarafından da kolayca sahip olunabilecek, küçük-ölçekli, alternatif teknolojileri desteklerler. Bu grupların özellikleri Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8

Modern Çevrecilik Akımları

EKO-MERKEZCİLİK		TEKNO-MERKEZCİLİK	
Gaianizm	Kommunalizm	Uyum sağlama	Müdahale
İnsan ve doğa etiğinin birlikte düşünülmesi gerekliliğine ve doğanın haklarına inanır.	Toplumun; uygun teknoloji ve yenilenebilir kaynak kullanımına dayalı, kendi kendine yeten toplulukları kurma becerisine inanır.	Kurumların çevresel ihtiyaçları gözeterek ölçüm ve değerlendirmeleri yapacağına inanır.	Yönetimsel zekâyâ, piyasa güçlerine ve bilimsel uygulamalara inanır.
Yeşiller; radikal filozoflar	Radikal sosyalistler; adanmış gençler; radikal-liberal politikacılar; entelektüel çevreciler.	Orta-kademedeki yöneticiler; çevre bilimcileri; beyaz yakalı işçi sendikaları; liberal-sosyalist politikacılar	İş ve finans yöneticileri; üst-kademe çalışanlar; sağ-görüşlü politikacılar; kariyer-odaklı gençler, serbest çalışanlar.
Kamuoyu anketlerinde destekçi oranı: % 0,1-3	Kamuoyu anketlerinde destekçi oranı: % 5-10	Kamuoyu anketlerinde destekçi oranı: % 55-70	Kamuoyu anketlerinde destekçi oranı: % 10-35
Katılımcı adaletin kurulması ve kayıt-dışı sosyal ve ekonomik işlemleri hesaba katan âdemi-merkeziyetçi ekonomi için gücün yeniden dağıtılmasını talep eder.		Var olan politik güç yapısının korunması gerektiğini savunur ancak politik, düzenleyici, planlayıcı ve eğitim veren kurumların daha duyarlı ve hesap verebilir olmasını talep eder.	

Kaynak. O’Riordan 1998; Akt. Pepper, 2003, s. 37.

O’Riordan’ın sınıflandırması alanyazında yaygın şekilde kullanılsa da, ekomerkezcilikle, tekno-merkezcilik arasındaki dünya görüşlerini ele almaması sebebiyle eleştirilmiştir. Merchant’ın (1992; Akt. Pepper, 2003) geliştirdiği üçlü sınıflandırma, etik ve ideolojik açıdan bu iki uç arasındaki görüşlere de yer vermesi nedeniyle bu sınırlılığı aşmaktadır. Merchant, serbest piyasa kapitalizmi ve doğaya mekanist yaklaşımı tanımlamak üzere “egomerkezcilik” kavramını kullanmaktadır. Egomerkezciliğin karşısına ise, doğayı makine yerine organizma olarak gören derin ekoloji, spiritüel ekoloji, kültürel feminizm, biyo-bölgecilik gibi akımları kapsayan ekomerkezciliği yerleştirmektedir. Bu iki görüş arasında, insanmerkezcilik (homocentric) adını verdiği, mekanik ve ekolojik yaklaşımların arasında duran bir gruba daha yer açmıştır. İnsanmerkezciler, insanların ihtiyaçlarına ve değerlerine öncelik vermekle beraber, hümanistlikleri, egomerkezcilikteki agresif ve rekabetçi bireysellikle ilişkilendirilen doğaya karşı zarar verici davranışların önüne geçer. Sosyal ekoloji, eko-sosyalizm, hayvan hakları hareketleri bu gruptaki akımlara örnek teşkil etmektedir. Tablo 9, egomerkezcilik, insanmerkezcilik ve ekomerkezciliğin temel dayanakları ile öncü isimlerini göstermektedir.

Çevre akımlarını sınıflandırmaya dair farklı tipolojileri inceleyen Vincent (1993) ve Çoban (2002), çevre akımları arasında, merkezlerine doğayı ya da insanı alma eğilimlerine göre, genelde ikili bir ayrışma olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu ayrışma; insan-merkezcilik ve eko-merkezcilik (Eckersley, 1992), çevrecilik ve ekolojizm (Dobson; 2016), reformist ve radikal çevrecilik, açık ve koyu yeşil, sığ ve derin ekoloji (Naess, 1973), tekno-merkezcilik ve eko-merkezcilik (O’Riordan, 1981), çevreselcilik ve toplumsal ekoloji (Bookchin, 2013) gibi farklı kavramlarla ifade edilse de genelde aynı ideolojik ayrılığa işaret etmektedir. Çevresel sorunlarına yol açan ekonomik büyüme ideolojisini sorgulayarak yerine bütüncül bir yaklaşımla yeni bir sistemin kurulmasını savunanlar çevreci hareketin “derin”, “koyu”, “radikal”, “ekolojist”, “toplumsal” tarafında yer alırken, insan-merkezci bir yaklaşımla var olan sistemi sorgulamadan onarıcı politikaları benimseyenler çevre hareketinin “sığ”, “açık”, “reformist”, “çevreci”, “çevreselci” olarak tanımlanan tarafında yer almaktadırlar. Dobson (2016, s.21-22) “çevrecilik” ve “ekolojizm” arasındaki bu ayrışmayı şöyle dile getirmektedir:

Çevrecilik çevre sorunlarına yönelik yönetsel bir yaklaşımı savunur, bu sorunların üretim ve tüketimin mevcut değerleri ya da kalıplarında temel dönüşümler olmaksızın çözülebileceğinden emindir; *Ekolojizm* sürdürülebilir ve tatmin edici bir varoluşun, hem insan dışındaki doğal dünya ile

ilişkilerimizde ve hem de toplumsal ve politik yaşam biçimimizde köktenci değişiklikleri bir önkoşul olarak gerektirdiği iddiasındadır. (vurgu yazara ait)

Tablo 9

Çevreci Akımların Üçlü Sınıflandırılması

SELF: EGOMERKEZCİ		TOPLUM: İNSANMERKEZCİ		EVREN: EKOMERKEZCİ	
Kişisel çıkar	Dinî	Faydacı	Dinî	Eko-bilimsel	Eko- dinî
Thomas Hobbes, John Locke, Adam Smith, Thomas Malthus, Garret Hardin	Yahudi-Hıristiyan etik	J. S. Mill, Jeremy Bentham, Gifford Pinchot, Peter Singer, Barry Commoner, Murray Bookchin, Sosyal ekofeministler, Solcu yeşiller	John Ray, William Derham, René Dubos, Robin Attfield	Aldo Leopold, Rachel Carson, Derin ekolojistler, Restorasyon ekolojistleri, Biyolojik kontrolcüler, Sürdürülebilir tarımcılar	Amerikan yerlileri, Budizm, Spiritüel feministler, Spiritüel yeşiller
Yükümlülüklerinin Dayanağı					
Kişisel çıkarın en üst seviyede tutulması: her bir birey için iyi olan, toplumun tümü için iyidir.	Tanrının iradesi, Yaratılış-1, Protestan ahlâkı, Bireysel kurtuluş	En fazla sayıda insan için en iyinin düşünülmesi, Sosyal adalet, Diğer insanlara hizmet	Tanrının çocukları olarak insanların yönetmesi, Altın Kural, Yaratılış-2	Ekoloji yasalarına dayalı rasyonel ve bilimsel inanç sistemleri, Ekosistemin uyumu, çeşitliliği, istikrarı ve birliği, Doğanın dengesi ya da kaotik sistem yaklaşımı	Yaşayan ve yaşamayan tüm varlıkların değerli olduğu inancı, Tüm çevreye hizmet, Hem insanların hem de kozmosun hayatta kalması
Metafizik					
Mekanik 1. Madde atomlardan oluşmuştur. 2. Bütün, parçalarının toplamına eşittir. 3. Bilgi, bağlamdan bağımsızdır. 4. Parçaların yeniden düzenlenmesi değişim yaratır. 5. Beden-zihin, madde-ruh ayrımı/ikiciliği	Mekanik ve bütünsel		Organik (Bütünsellik) 1. Her şey birbirine bağlıdır. 2. Bütün, parçalarının toplamından büyüktür. 3. Bilgi, bağlama bağlıdır. 4. Süreç, parçalardan önceliklidir. 5. İnsan ve insansal olmayan doğa bir bütündür.		

Kaynak. Merchant 1992; Akt. Pepper, 2003, s.41.

Benzer şekilde Garrard (2016, s.39) da çevrecileri; “küresel ısınma ve kirlilik gibi çevresel sorunlarla ilgilenen ama bunun yanında kendi yaşam standartlarını da korumayı veya iyileştirmeyi isteyen, radikal toplumsal değişime sıcak bakmayacak geniş kitle” olarak tanımlamaktadır. Derin Ekoloji ekolünün fikir babası Arne Naess ise bu farklılığı “sığ” ve “derin” kavramlarıyla belirtmektedir. Naess’e göre “sığ ekoloji”, çevre kirliliğinin azaltılmasına yönelik teknik önlemlerin alınmasını, kurumların içinde küçük değişikliklerin yapılmasını yeterli gören bir yaklaşıma sahipken, Derin Ekoloji, insanı çevreyle girdiği ilişkilerin bütünselliği bağlamında ele alarak, onu diğer canlılardan üstün bir varlık olarak değil onlarla eşit bir varlık olarak değerlendirmektedir (Naess, 1973). Bu sebeple “‘Sığ’ yaklaşımlar doğaya faydacı bir bakışla yaklaşarak doğal kaynakların insanların yararına korunması gerektiğini savunurken, derin ekoloji doğadaki içsel değerini tanımasını talep eder” (Garrard, 2016, s.42-43).

Reformistler, çevresel değerlerin sürdürülebilirliği için devletle ve resmî kurumlarla iletişim kurmanın önemli olduğunu vurgularlar, genellikle dernek ya da vakıf türünde örgütlenmeyi seçerler ve sürdürülebilir kalkınma için eğitime sıcak bakarlar. Radikaller ise “çevreci” kavramını reddederek, kendilerini “ekolojist” ya da “yeşiller” olarak tanımlarlar. Çevrecilerin aksine, ‘çevreyi’ sorgulanması gereken bir ilişkiler sistemi olarak ele alarak, çevre sorunlarını siyasal alan çerçevesinde çözmeye çalışırlar. Çevre ile ilgili çalışmaların yanında; sosyal adalet, insan hakları, feminizm, savaş karşıtlığı gibi konularla da yakından ilgilenirler (Kavas, 2011).

Reformistler ile radikaller arasındaki temel farklılık “ekonomik büyümenin sınırları” konusunda gün yüzüne çıkar. Radikaller yeryüzünün kaynaklarının sonlu olduğunu bu sebeple endüstriyel büyümenin önüne sınırlar konması gerektiğini savunurken, reformistler, ekonomik büyümenin sınırlandırılması yerine doğal kaynakların daha verimli kullanılması gerektiğine ve teknolojik gelişmelerle bu sınırlılığın aşılabileceğine inanırlar. İklim değişikliğine bir çözüm olarak önerilen “karbon ticareti” bu yaklaşım farklılığına en güzel örneklerden biridir. Kyoto Protokolü’nde yer alan karbon ticareti; ülkelerin kirletme haklarını alıp satabilecekleri bir piyasa sunarak, atmosferi alınıp satılır bir meta haline getirir. Wall’ın (2013, s.50-51) da işaret ettiği gibi;

Bu metalaştırma eylemi, kişinin iklim değişikliğine karşı harekete geçme konusunda hissedebileceği güdüye mali bir değer koyar ve bu değişim yaratma potansiyelini derli toplu bir piyasa işlemine dönüştürür. Bu durumda insanların iklim değişikliğine neden olan toplumsal ve ekonomik yapıların doğası

hakkındaki varsayımları sorgulamalarına gerek kalmaz. Sizin adınıza ‘uzmanların’ harekete geçmesi için bir tıklamanız ve ücretini ödemeniz yeterlidir.

Naess (1995, s.71-72) ise bu farkı şöyle açıklar:

Sığ Ekoloji kirliliğe odaklanır. Belirli bir seviyeye kadar kirliliğe izin verilir. Kirlenmenin üst sınırını yasalar belirler. Bunun yanında kirlitici kimi sanayiler geliştirmekte olan ülkelere ihraç edilmeye çalışılır. Kirlenen havayı ve suyu arındırmak ise teknolojiye beklenir. Kirlilikten sakınılan ürünler geliştirmek yerine kirliliğe dayanıklı türler geliştirilmeye çalışılır. Oysa Derin Ekoloji’de kirlilik biyosferik bir açıdan ele alınır.

Bu bakımdan reformistler teknolojik gelişmeye sıcak bakarken, radikallerin teknolojik çözümlere yaklaşımı daha mesafelidir; teknolojiye mutlak kaçışı önermemekle birlikte, sınırlılıklarını hesaba katarak ve seçici bir şekilde kullanılması gerektiğini savunurlar (Çoban, 2002). Çünkü radikallere göre bilim ve teknoloji; insanlığın gelişmesinin tarafsız motor gücü değil, ideoloji yüküdür ve bugüne kadar “toplum-doğa ilişkisini bir hükmeden-hükmedilen ilişkisine dönüştürmenin araçlarını sunmuştur” (Çoban, 2002, s.27). Bu sebeple teknolojinin, ekolojik, toplumsal ve ahlaki bir bağlama oturtulmadan ve toplumsal sorunların altında yatan temel nedenleri incelemeyen kullanılışının, mevcut ekonomik, toplumsal ve politik pratiklerin sınırları dâhilinde bir çözüm olmayacağına inanmaktadırlar (Wall, 2013). Teknolojiye biçilen rol açısından reformistlerle, radikaller arasındaki bu farklılaşma enerji konusunda kendini açıkça göstermektedir. Radikaller sadece arz değil talep kısmına da odaklanarak, toplumun enerji taleplerini, gezegenin sınırları dâhilinde güvenli ve yenilenebilir bir şekilde üretilebilecek seviyelere çekmeyi önerirken, teknolojiyi savunanlar genellikle meselenin sadece arz tarafına odaklanarak nükleer teknolojiler gibi uygulamalara sıcak bakmaktadır. Yeşil aktivist Wall’ın (2013, s.64) iklim değişikliği ile mücadele konusunda yazdıkları bu yaklaşım farklılığını ortaya koymaktadır:

İklim değişikliği belirli ekonomik güçlerin ve tutumların ürünüdür ve yenilenebilir enerjilerin daha fazla kullanılması tek başına sorunun köklerine dokunmayacaktır. Büyümeye bu derece önem verilen bir toplumda yenilenebilir enerjilerin yaygınlaşmasının yanı sıra fosil yakıt kullanımı azaltılmadığı takdirde iklim değişikliği sorun olmaya devam edecektir. Daha az fosil yakıt kullansak bile artan kaynak talebi temel ekosistemlerin yıkımına neden olarak iklim değişikliğini körükleyecektir. İşte bu bütüncül ekolojik yaklaşım dolayısıyla yeşil politika önleyici ve yapısal çözümlere yönelmektedir.

Benzer bir farklılık geri dönüşüm konusunda da karşımıza çıkar. Reformist çevrecilere göre atık, endüstriyel üretim sürecinin beklenen bir çıktısıdır. Kâğıt, cam, teneke gibi ürünlerin geri dönüştürülerek yeniden kullanılabilir hale gelmesi teknoloji ile mümkündür ve ana akım çevre hareketleri içerisinde çevre kirliliğine çözüm olarak sıkça dile getirilmektedir. Ancak radikallere göre atık, üretim ve tüketimin kaçınılmaz sonucu değildir. Ekolojistler geri dönüşüme karşı çıkmamakla beraber geri dönüşüme haddinden fazla bel bağlamanın, tüketimi azaltma talebini gölgeleyeceğini, asıl vurgunun tüketilmiş bir kaynağı geri dönüştürmekten ziyade, tüketimi azaltmanın üzerinde olması gerektiğini savunmaktadırlar. Özetle radikaller; insanın doğaya hâkimiyetinin teknik araçlarını sunan teknolojik çözümler yerine, ekolojinin yasalarıyla uyumlu, kaynak kullanımında dikkatli, küçük ölçekli, kolay denetlenebilir teknoloji kullanımına sıcak bakmaktadır ve büyüme sorununun sadece teknolojik ilerlemeyle çözülemeyeceğini, insanların değerlerinde, ahlaki düşünce yapılarında ve bunlara ilişkin uygulamalardaki değişikliklerle üstesinden gelinebileceğine inanmaktadır (Çoban, 2002; Dobson, 2016; Schumacher, 2014). Bu inanç onları, ekonomik büyümenin sonsuza kadar sürdürülebileceği bu sebeple hem bireysel hem de kolektif tüketimi azamileştirmenin dünya üzerindeki hükümetlerin hedefi olduğu yönde kabul gören başat paradigmadan keskin bir biçimde ayırır. Bu açıdan Radikaller Aydınlanma Döneminin doğrusal ilerleme fikrine karşıdır. Sınırsız ilerleme fikri, doğanın ilerlemeye bir sınır koymadığını varsayıyordu ancak iklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik kaybı, ozon tabakasındaki incelme, atık sorunu, ekolojik döngülerin bozulması, tarihsel bir ilerlemenin, kaynakları sınırlı bir gezegende mümkün olmayacağını göstermektedir.

Radikaller büyümenin sınırlandırılmasını yalnızca ekonomik alanla sınırlı tutmaz, enerji ve kaynak tüketiminin azaltılmasını nüfusta büyümenin sınırlandırılması ile de ilişkilendirmektedir. Bu görüşün kökleri Thomas Malthus'un 1798 yılında yayımlanan "Nüfus İlkesi Üzerine Bir Deneme" isimli yapıtında bulunabilir. Malthus'un düşüncesine göre insanlar, yaşamak için gerekli besin maddelerini buldukları ölçüde çoğalmaktadır. Ancak nüfusun artışı geometrik diziyle gerçekleşirken, besin kaynaklarının artışı aritmetik diziyle gerçekleşmekte, iki artış oranı arasındaki derin fark insanları besin kıtlığı ile karşı karşıya bırakmaktadır. Açlık ve yoksulluğun önlenmesi için nüfusun belli sınırlar içerisinde tutulması gereklidir (Çoban, 2002; Keleş vd., 2012). Benzer şekilde Naess (1973) de hem insan yaşamının ve kültürlerinin hem de insansal olmayan yaşamın serpilip gelişmesinin, önemli

ölçüde azaltılmış insan nüfusunu gerekli kıldığını belirtmektedir. Radikaller her ne kadar nüfus denetiminin ve azaltılmasının zorunlu olduğunu kabul etseler de baskıcı ve zorlayıcı önlemler yerine insanların bilinçlenmesi yoluyla gönüllü olarak nüfusun azaltılmasını savunmaktadırlar (Çoban, 2012; Dobson 2016). Nüfusun azaltılması savı ‘sınır’a vurgu yaptığı için büyümenin sınırlandırılması ve çevrenin taşıma kapasitesi unsurlarında yer alan sınır kavramı ile bir bütünlük sergilemektedir.

Reformistlerin ve radikallerin dünya görüşlerinin arasındaki en önemli fark, insan-doğa ilişkisinin kavranışında kendini gösterir. Reformistlerin insan-merkezci yaklaşımına karşılık, radikallerin insan-doğa ilişkisine yaklaşımı, eko-merkezcilik ilkesinde ifade bulur. “Eko-merkezcilik doğanın araçsallaştırılmasına karşı çıkar; insan doğada ve doğayla birlikte yaşar, aralarındaki ilişki bir amaç-araç ilişkisi değil, karşılıklı bağımlılık ilişkisidir” (Çoban, 2012, s.20). İnsan, hiyerarşik canlı piramidinin en üstündeki canlı değil, ekosistemdeki yaşam ağında bir halkadır. İnsansal olmayan dünyanın, insana olan yararından, insansal amaç ve çikardan bağımsız, kendinde, içkin bir değeri (intrinsic value) vardır, bu yüzden korunmayı ve saygı duyulmayı hak etmektedir (Jardins, 2006; Dobson, 2016; Ünder, 1996).

Reformistlerle, radikallerin dünya görüşlerinin arasındaki bir diğer fark, “eğitim” konusunda ortaya çıkar. Reformist çevreciler, çevre sorunlarını, “çevre eğitimi” ile okul sistemi içinde çözmeye sıcak bakarken, Radikaller, okulu; endüstriyel yaşam tarzı ve tüketim toplumu için insanları eğitmek amacını taşıyan, genellikle hiyerarşik ve tek taraflı bir bilgi aktarma yeri olduğu için eleştirmektedir. Bu sebeple devlet tarafından kontrol edilen merkezî eğitim sistemi, radikallere göre; sınırsız büyüme idealini taşıyan endüstriyalizme dâhil edici bir kurumdur. Okulları, “tüketici toplumun yenileme ünitesi” (2018, s.95) olarak tanımlayan Illich, bu durumu şöyle tarif etmektedir:

Her bir ülkede üniversite mezunlarınca gerçekleştirilen tüketim, diğer insanlar için bir standart ortaya koymaktadır. İnsanlar bir işte çalışan ya da çalışmayan fakat medenileştirilmiş insanlar olacaklarsa üniversite mezunlarının yaşam standartlarına talip olmalıdırlar (2018, s.52).

Radikaller, okulların liyakata dayalı, tarafsız ve ideolojiden arındırılmış kurumlar olduğu genel-geçer bakış açısına meydan okuyan Freire, Gramsci, Bourdieu, Althusser, Apple gibi eleştirel eğitimcilerin savlarından yola çıkarak, okulların, aslında toplumda var olan eşitsizlikleri gidermek bir yana, bu eşitsizliklerin sürmesini

sağladığını da iddia etmektedir. Althusser (2017, s.40), okulların ideolojik işlevini şöyle tanımlamaktadır:

“Emek gücünün yeniden-üretimi yalnızca niteliklerinin yeniden üretimini değil, aynı zamanda kurulu düzenin kurallarına boyun eğmesinin de yeniden-üretimini gerektirir, yani işçiler için egemen ideolojiye boyun eğmelerinin yeniden-üretimini, sömürü ve baskı görevlileri için ise egemen ideolojiyi düzgün kullanma yeteneğinin yeniden-üretimini gerektirir ki böylece yönetici sınıfın egemenliğini söz ile sağlayabilsinler”.

Althusser, bu önemli görevin, devletin bir numaralı ideolojik aygıtı olarak tanımladığı “okul” a verildiğini öne sürer. Benzer şekilde Zeybek (2014, s.80) de eşitsizliğin okullara rağmen değil, okullar sayesinde devam ettiğini belirtmektedir:

Hepimiz biliyoruz ki hoca girdiğinde ayağa kalkmak, asker nizamında yürümek, saatlerce sınıfta sessiz oturmak zorunda olmak sadece coğrafya-kimya öğretme maksadıyla yapılmıyor. Ders içeriklerinin haricinde, okullar yoluyla bir tür “ulusal terbiye” veriliyor... Bunun yanında da rekabet, hiyerarşi ve itaat öğretiliyor. Dolayısıyla, öğretim derken sadece müfredatta sunulana değil, o bilginin aktarılması sırasında oluşan her türden etkiye bakmak zorundayız.

Bunlara ek olarak radikaller, okullarda öğretmen-öğrenci ilişkisinin hiyerarşik ve tek taraflı olarak kurulmasını da eleştirmektedir. Freire'nin (2010, s.49) “bankacı eğitim modeli” olarak adlandırdığı bu modelde, ‘bilen’ bir özne-öğretmen vardır ve öğrenciler, öğretmenin verdiği bilgiyi sorgulamadan alan ve tasnifleyen ‘nesnelere’ ya da doldurulması gereken ‘boş kaplar’ olarak muamele görür. Freire'ye (2010) göre “bankacı eğitim modeli”, yaratıcılıktan yoksun edilgen kaderciliği besler ve uyumlulaştırılmış insan yaratır; öğrencileri edilgenleştirerek, dünyayı dönüştürmek için ihtiyaçları olan eleştirel bilinci budar ve dünyayı olduğu gibi kabul etmeye daha yatkın bireyler olarak yetiştirilmelerini sağlar.

Özetle; radikaller eğitimi, “asimetrik (eşit olmayan) bir iletişim türü, endüstriyalizme dâhil edici bir kurum, totaliter devletin ideolojik aygıtı olarak” (Nohl, 1995, s.40) görmekte ve okul sistemi içinde gerçekleştirilen çevre eğitimine sıcak bakmamaktadır. Onun yerine, eğitimden çok öğrenmeyi odağa alan, eşit katılım fırsatları sağlayan, düşünme, sorgulama ve tartışma süreçlerini içeren, öğretmen-öğrenci ya da eğiten-eğitilen ayrımını ortadan kaldıran öğrenme fırsatlarından yanadırlar:

Ekolojik bir toplum, çeşitliliği, farklı bilgi ve bilme türlerini kucaklamak zorunda. Monokültür tarım mantığından uzaklaşmak gerekiyor. Coğrafyadan, topraktan, tohumdan bağımsız olarak kendi bildiği doğruyu her yere tatbik etmeye çalışmak yerine, tarımda çeşitliliği, tohumu ve geleceği koruyacak

yeni yöntemler geliştiriliyor. Benzer bir sürecin öğrenme süreçleriyle ilgili olarak da hızla hayata sokulması lazım. Bunun için deneyci, bilişsel olduğu kadar bedensel, okulların dışına taşan bir bilgi aktarımı gerekiyor (Zeybek, 2014, s.91).

Görüldüğü gibi radikal çevrecilerin hayal ettiği toplum, reformistlerin toplum idealinden çok farklıdır. Reformistler; Çoban'ın (2002, s.27) da belirtmiş olduğu üzere “daha çok, çevre ile ekonomiyi ilişkilendiren ve etkinlik, verimlilik, çevresel kaynak kullanmada rasyonellik, yer seçimi vb. gibi ekonomik ilkelerin belirlediği bir çevreye duyarlı büyüme anlayışını yansıtır”. Oysa radikaller, ekonomik büyümenin, teknolojik ilerlemenin ve nüfus artışının, gezegenin kapasitesini dikkate alarak sınırlandırılmasını ve sadece bireysel, toplumsal ve kültürel gelişmenin önünü açacak büyümeyi savunmaktadırlar. Bu açıdan ekolojistlerle, çevreciler arasında önemli bir ideolojik ayrılık söz konusudur. Bu ayrılığın çevreci STK'ların düzenledikleri çevre eğitimlerini hedef kitle, uygulama, ölçme ve değerlendirme yöntemleri, eğitim malzemeleri ve içerik açısından nasıl etkilediği, bu araştırmanın konusudur.

BÖLÜM 3

TÜRKİYE’DE ÇEVRE ÖRGÜTLERİ VE ÇEVRE EĞİTİMİ

Bu bölümde ilk olarak çevre bilincinin ve çevre hareketinin Türkiye’deki tarihsel gelişim süreci ele alınmış ve bu sürecin çevre alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları üzerindeki etkilerine değinilmiştir. Ardından Türkiye’de ulusal çapta çevre alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarını sınıflandırmaya yönelik alanyazında yapılan çalışmalar incelenmiştir.

3.1. Türkiye’de Çevre Bilincinin ve Çevre Hareketinin Gelişimi

Çevre bilincinin ve hareketinin Türkiye’deki gelişim süreci, tarihsel bir perspektife oturtularak üç dönem altında incelenmiştir. İlk olarak 1923-1970 yılları arasında kalan “başlangıç dönemi” ele alınmıştır. Ardından 1970-1990 yılları arasında, dünyadaki gelişmelere paralel olarak, ülkemizde de canlanan çevre hareketlerine odaklanılmıştır. Son bölümde ise 1990’lardan itibaren uygulanan neoliberal politikaların, Türkiye’deki çevre hareketi ve çevre alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları üzerindeki etkilerine değinilmiştir.

3.1.1. İlk Yıllar: 1923-1970

Türkiye’de çevreci STK’ların ortaya çıkışı 20. yüzyılın ortalarını bulmuştur. Çevresel sorunlarla ilgilenilmesi Osmanlı dönemine kadar uzansa da, korumayla ilgili özel hiçbir politika geliştirilmemiş ve çevreye duyulan ilginin artması, Batı’da olduğu gibi ancak sanayi alanındaki gelişmelerin çevre sorunlarına sebep olmasıyla başlamıştır (Esengün, Sayılı ve Akça, 2006). Çevre alanında ilk adımlar devletin önderliğinde atılmış, 1923 yılında toplanan İzmir İktisat Kongresi’nde ormanların çoğalması, ülkenin her yanında ağaç bayramı düzenlenmesi ve bayram günlerinde öğrencilerin ve halkın en azından birer ağaç dikmeye mecbur tutulmaları kararlaştırılmıştır (Kısa, 2008). Akabinde Türkiye Ormancılar Derneği (TOD), 1924 yılında, “Orman Mekteb-i Alisi Mezunları Cemiyeti” adıyla İstanbul’da kurulmuş, Bakanlar Kurulu Kararı ile 1951 tarihinde kamu yararına çalışan dernek statüsünü almıştır. TOD, TMMOB’un kurulmasına da öncülük etmiştir.

1945-1946 yıllarından sonra dernek kurma özgürlüğünün tanınmasıyla birlikte, çevre alanında etkinlik gösteren derneklerin sayısında da artış olmuş, 1953

yılında Tüberküloz ve Toraks Derneği, 1954 yılında Türkiye Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, 1955 yılında Türkiye Tabiatını Koruma Derneği kurulmuştur (Keleş vd., 2012; Kısa, 2008). Bu kuruluşlar genel olarak, kentleşme ve yoğun nüfus hareketleri sonucunda kentlerde altyapı yetersizliği, hava kirliliği, gecekondulaşma, orman talanı gibi sorunlara odaklanmıştır (Şakacı ve Aygün, 2013). Bu dönemde faaliyet gösteren çevreci STK'ların etkinlikleri, doğa korumayı amaç haline getirmekten çok, dünyadaki ilk örneklerine benzer şekilde belli bir yörede yaşayanların, meydana gelen çevre sorunlarını engelleme çabalarıdır (Duru, 1995).

3.1.2. Canlanma Dönemi:1970-1990

1970'lerden sonra Türkiye'de ortaya çıkan çevreci STK'larda, uluslararası gelişmelerle aynı yönde niteliksel bir değişim olmuştur (Adem, 2005). Bu STK'lar seleflerinden farklı olarak çevreyi ormancılık, imar, kirlenme gibi tek tek yönleriyle değil, bütünüyle ele alarak, ulusal çapta faaliyet göstermeyi hedeflemişlerdir. Bunların başlıcaları; 1972 yılında kurulan Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Kurumu, 1975 yılında kurulan Doğal Hayatı Koruma Derneği ve 1978 yılında kurulan Türkiye Çevre Vakfı gibi kuruluşlardır. Hepsi de çevrenin korunmasına yönelik çalışmalar yapmış ancak iç politika ile doğrudan doğruya ilgilenmemişler, çalışmalarını kamuoyu yaratmak ve kamuoyunu etkilemekle sınırlı kalmıştır (Keleş vd., 2012).

1970'li yıllarda sanayileşmeye bağlı çevre sorunları ivme kazanmış, buna paralel olarak çevresel konularla ilgili kentsel tepkiler de ilk defa ortaya konmuştur. 1975 yılında Samsun Bakır İzole tesislerinden akan zehirli atıklardan ürünleri zarar gören köylüler, sessiz yürüyüş yaparak zararlarının ödenmesini istemişlerdir. Silifke Taşucu Balıkçılar Kooperatifi üyeleri 1977 yılında Akkuyu'da yapılacağı söylenen nükleer santrali protesto etmek amacıyla denizde tekneleriyle gösteri yapmışlar, Ziraat Mühendisleri Odası Adana Şubesi "Nükleer Santrale Hayır" kampanyası başlatmış, TMMOB de 1979 yılında "Nükleer Enerji Raporu" hazırlamıştır. Yine 1977 yılında Ankara Elmadağ'da köylüler, yakınlarındaki barut ve çimento fabrikalarının tarım üzerindeki zararlı etkilerinden şikâyetçi olmuşlar, 1978 yılında ise İzmitli Balıkçılar körfezin kirliliğine dikkat çekmek için tekneleriyle bir gösteri düzenlemişlerdir (Duru, 1995; Keleş vd., 2012; Şahin, 2007).

1980 darbesi sonucunda kısıtlanan demokratik hak ve özgürlükler, diğer tüm yurttaş girişimleri gibi çevre bilinci ile çevreci hareketlerin gelişimini de olumsuz

yönde etkilemiştir. Bu yıllarda gerçekleşen ilk eylem, Türkiye'deki insan hakları ihlallerini ve baskıcı yönetimi protesto etmek üzere, Almanya'dan gelen yedi Yeşilin, Ankara Kızılay'da kendilerini birbirlerine zincirle bağlamalarıdır. Bu gösteri kamuoyunda çok ses getirmese de, yeşil hareketin salt doğa korumacılık anlamına gelmediğini Türkiye'de ilk kez göstermiş olmasından dolayı önemlidir (Duru, 1995).

Türkiye'deki çevre hareketinin 1980 sonrasındaki yükselişinde, serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinin çevreye verdiği zararın önemli bir payı vardır. “Özal döneminde hedeflenen kapitalist gelişme ve büyüme, doğaya ve kültürel değerlere sistematik bir şekilde hasar vermiş, artan turizm yatırımları, termik santral projeleri ve kentleşme korumacı niteliğe sahip bir direnişin önünü açmıştır” (Şahin, 2007). Bu anlamda ilk önemli hareketlenme, 1984 yılında Gökova'da termik santral yapılacağı haberleri üzerine yöre halkı tarafından başlatılmış, bu hareket kısa zamanda ülkenin dört bir yanına yayılarak büyük destek almıştır. Gökova direnişi başarıya ulaşmasa da, daha sonra çevre korumaya yönelik gerçekleştirilen toplumsal hareketler için bir örnek teşkil etmiştir (Kavas, 2011).

1986 yılında Ankara Büyükşehir Belediyesi, Zafer Parkı'ndaki çınar ağaçlarını keserek otopark yapmak istemiş, ancak bu girişim Danıştay'da çalışan 41 hâkimin yürütmeyi durdurma istemiyle dava açması sonucu engellenmiştir. Bundan bir yıl sonra, Ankara Büyükşehir Belediyesi bu sefer Güvenpark üzerine otopark ve çarşı yapmayı istemiştir. Çevre Duyarlılığını Yayma Grubu olarak adlandırılan topluluk bir yandan işlemin iptali için idare mahkemesine dava açarken, diğer yandan Güvenpark'ta çeşitli etkinlikler gerçekleştirerek bir imza kampanyası başlatmış, kampanyada 60.000 imza toplanmış, mahkeme de işlemi iptal etme yönünde karar vermiştir (Duru, 1995; Kavas, 2011; Kısa, 2008).

1980 sonrası artan turizm yatırımları da, çevre koruma hareketlerinin gelişmesini sağlamıştır. Bunun en güzel örneklerinden biri nesli tehlike altında olan deniz kaplumbağalarının yumurtladığı Dalyan'daki İztuzu plajına, Kavala Holding ile Alman bir grubun ortaklığıyla yapılması planlanan turistik tesistir. Otel inşaatını durdurmak için çevreci örgütler tarafından gerçekleştirilen yerel direniş, yurt dışından da destek görmüş, protesto mektuplarından, açlık grevine varan eylemler sonucunda inşaat durdurulmuştur (Kavas; 2011; Keleş vd., 2012).

Türkiye'de çevre bilincinin gelişimi açısından önemli bir diğer olay ise 1989'da Aliğa'da termik santral yapılacağından sonra ortaya konan tepkilerdir. İlk olarak yerel belediyelerden destek alan yöre halkı bir direniş hareketi

başlatmış, Aliğa-Yeni Foça karayolu bir süreliğine trafiğe kapatılmıştır. Direniş, kısa sürede sivil toplum örgütleri, meslek kuruluşları ve çeşitli partilerin il ve ilçe örgütlerinden destek alarak büyümüş, ulusal ve uluslararası boyutlara taşınmıştır. Bunlara ek olarak İstanbul'da Akçimento Fabrikası'nı protesto yürüyüşü ve pikniği, İTÜ Taşkışla'yı beş yıldızlı otele dönüştürme isteği üzerine düzenlenen protesto gösterileri, Maçka Kışlası'nın borsa binasına çevrilme arzusu üzerine açılan davalar ve Türkiye çevre hareketinde bir mihenk taşı niteliğinde olan Bergama köylülerinin altın madenine karşı mücadelesi, Türkiye'de çevre bilincinin ve çevreci hareketin gelişimine katkıda bulunan diğer önemli olaylardır (Keleş vd., 2012).

Bu dönemin çevre hareketleri genellikle arazi kullanımına ve genel kent planlamasına dair ortaya çıkan anlaşmazlıklarla, enerji üretimine dair konular etrafında gelişmiştir. Özellikle enerji konusu 1980'lerden önce hâkim olan apolitik çevre koruma anlayışının değişmesine ve çevre hareketlerinin politikleşmesine katkıda bulunmuştur. Böylece doktorlar, avukatlar, meslek odaları gibi daha önce çevre konusuyla ilgilenmemiş ancak politik açıdan aktif kişi ve kurumlar da çevre hareketinin içerisinde yer almaya başlamıştır (Adem, 2005). Bu değişimle beraber, "Türkiye alışık olmadığı bir toplumsal muhalefetle tanışmış, gayet politik olan ve büyük ölçüde tabanda büyüyen bu hareket, 1988 gibi erken bir tarihte Yeşiller Partisi'nin kurulması ile sonuçlanmıştır" (Şahin, 2007).

Bu dönemde görülen çevre hareketlerinin bir başka özelliği ise, birinci dalga çevre hareketlerine kıyasla daha canlı ve yaratıcı olmalarıdır. Amaçlarına ulaşmak için, imza kampanyalarının yanında, halka açık gösteriler, nükleer enerji karşıtı festivaller, sembolik referandumlar, piknikler, konserler, açlık grevleri, Aliğa termik santraline karşı 50.000 kişinin oluşturduğu sevgi zinciri gibi çok farklı yollar denemişlerdir (Duru, 1995). Bu çeşitlilik, dönemin çevre hareketlerinin önemli bir özelliğini de ortaya koymaktadır. Bu da, sembolik referandumların da gösterdiği gibi, katılımcı ve tabandan gelen demokrasiye olan inançtır (Adem, 2005).

Özet olarak 1970'lerden itibaren Türkiye'de sahneye çıkan çevre hareketleri, reformist çevre korumacılardan, radikal ekolojistlere kadar çok farklı kişileri ve kurumları içeren dinamik ve canlı bir dönemi temsil etmektedir. Bu hareketler çevre konularını, demokratikleşme, karar verme süreçlerinde şeffaflık, vatandaşların bilgi edinme ve karar alma süreçlerine katılım hakkı gibi konularla ilişkilendirmişler ve amaçlarına ulaşabilmek için yaratıcı protesto eylemleri ile anayasayı ve yargı süreçlerini devreye sokmuşlardır.

3.1.3. Neoliberal Dönem: 1990 ve Sonrası

1980'lerin sonunda Türkiye'de güçlü bir muhalefet akım olan çevre hareketi, 1990'lardan itibaren bu gücünü kaybetmeye başlamış, Duru'nun (1995) deyişiyle "uslandırılmıştır". Bu değişimin altında yatan en önemli sebep, tüm dünyada olduğu gibi, neoliberal politikalar. Neoliberal dalga Türkiye'de, 24 Ocak 1980 kararları ve ardından gelen askeri darbe tarafından uygulamaya konan yapısal uyum ve istikrar programları ile başlamıştır. Uygulanan programlar kamu harcamalarının kısıtlanmasını ve kamu kurumlarının özelleştirilmesini merkezine almıştır (Sayılan, 2006). Özelleştirmeler sonucunda devletin sosyal hizmetlerinin giderek küçülmesi toplumun farklı kesimleri arasında eşitsizlikleri arttırmış ve toplumsal ihtiyaçların karşılanmasında bir boşluk yaratmıştır, bu boşluk ise sivil toplum kuruluşlarının güçlendirilmesiyle doldurulmaya çalışılmıştır. Küresel çapta sivil toplum hareketlerinde görülen kurumsallaşma ve profesyonelleşme eğilimi Türkiye'deki çevre hareketine de yansımış, bunun sonucunda çevreci hareketler, dernek, vakıf gibi örgütlenme türlerini kullanarak, hükümet organizasyonları ile uluslararası kurumlar içinde daha fazla nüfuz bulmaya başlamışlardır. Bu süreci, 1996'da İstanbul'da toplanan ve sivil toplum hareketlerine büyük canlılık kazandıran HABİTAT II Konferansı hızlandırmıştır (Şahin, 2007). Bu konferans bir yandan Türkiye'deki çevreci hareketlerin ve STK'ların, benzer amaçlara sahip diğer ulusal ve uluslararası organizasyonlarla ağ kurarak vizyonlarını geliştirmelerine vesile olurken, diğer yandan yeni fon kaynaklarıyla tanışmaları sonucu kurumsallaşma ve profesyonelleşme eğilimlerini arttırmıştır. Konferans sonunda Türkiye'deki çevreci STK'ların, bölgesel ve uluslararası proje bazlı işbirlikleri çoğalmıştır (Adem 2005).

Neoliberal dönem, tıpkı Batı'daki gibi, 'çevrecilik'in ana akım bir değer haline dönüştürülmesini de beraberinde getirmiştir. Atauz'a (1994) göre bu dönüşümü "politikada yerelleşme, yerel-somut çevre sorunlarına yönelik uygun ölçekli, uygun teknolojiye yerel politika arayışları biçiminde bir politikleşme, yani, çevreci hareketin kendisine özgü politika yapma biçimleri yaratılmaması" hızlandırmıştır. Bunun sonucunda adım adım gelişen bir tıkanma ortaya çıkmış, bu tıkanmanın yarattığı boşluk ise resmî kurumlar, kitle iletişim araçları ve şirketler tarafından doldurulmuştur (Atauz, 1994). Belediyelerde 'çevre birimleri' oluşturulmuş, siyasi partiler çevre programları hazırlamış, meslek odalarında çevre komisyonları kurulmuş, çevreci defileler düzenlenmiş, gazetelerde çevre köşeleri ve sayfaları oluşturulmaya başlanmış, öğrencilere yönelik "çevre andı" hazırlanmıştır (Duru,

1995). Tüm bunlar sonucunda Atauz'un ifadesiyle (1994); “çevrecilik, giderek, uslu, kurallı, terbiye edilmiş bir biçimde ve izin verilmiş kulvarlarda yol katetmeye” başlamış, “çevreci hareketler, asi ruhunu, kural tanımazlığını ve gençlik dinamizmini kaybederken,... devlet de, bakanlıklar da, belediyeler de, sorunu gerçekten ele almamışlar, sadece sorunun gündemde kazandığı konumdaki potansiyeli kullanmaya çalışmışlardır”.

Hem neoliberal politikalar sonucu sivil toplum hareketlerinde ortaya çıkan kurumsallaşma ve profesyonelleşme eğilimi hem de çevreciliğin gitgide ‘normalleştirilmesi’, ana akım çevreci sivil toplum örgütlerinin de önünü açmıştır. Bu dönemde ulusal çapta etkinlik gösteren ve kamuoyu tarafından iyi bilinen, yüksek sayıda gönüllü ve/veya üyeye sahip çevreci STK’lar kurulmuştur. Bunlardan başlıcaları; Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (1992), Türkiye Çevre Eğitim Vakfı (1993), Deniz Temiz/TURMEPA Derneği (1994), Greenpeace Akdeniz ofisi (1995) ve WWF-Türkiye’dir (2000).

1990’lardan sonra ortaya çıkan bu çevreci STK’lar tıpkı dünyadaki örneklerine benzer şekilde, gelişkin bir örgüt yapısına ve iyi yetişmiş uzman bir kadroya sahiptirler, çevre sorunlarına karşı apolitik bir yaklaşım sergilerler, devletle ve resmî organlarla iletişim kurmaktan çekinmezler, çevre sorunlarının azaltılabilmesi için sanayicilerle ve iş çevreleriyle yakın ilişkiler içerisine girebilirler ya da işbirliği yapabilirler (Adem, 2005; Duru, 1995). Türlerin ve doğanın korunması amacıyla imza kampanyaları açmak, projeler yürütmek ve halkı bilgilendirmek başlıca uygulamalarındandır. Bu amaçla, eğitimler, seminerler, ve farklı konularda kurslar düzenlerler. Sivil toplum kuruluşlarının çevre eğitimi alanında yaptığı başlıca uygulama örnekleri arasında şu projeler yer almaktadır: TEMA Vakfı tarafından uygulanan Minik TEMA, Yavru TEMA, Ortaokul TEMA ve Lise TEMA programları, Türkiye Çevre Eğitim Vakfı tarafından düzenlenen Eko-Okullar, Çevrenin Genç Sözcüleri ve Okullarda Orman Projeleri, Bölgesel Çevre Merkezi tarafından yürütülmüş olan “Yeşil Kutu” ve “Yarın Hava Nasıl Olacak?” projeleri, DenizTemiz/TURMEPA Derneği tarafından düzenlenen Sınırsız Mavi, Mavi Kuşak ve Deniz Eğitim Atölyeleri, WWF-Türkiye tarafından okullara yapılan sunumlar, Coca Cola Hayata Artı Vakfı tarafından hayata geçirilen “Çocukların Meyve Bahçeleri” Projesi, Tuvana Okumaya İstekli Çocuk Eğitim Vakfı (TOÇEV) tarafından hayata geçirilen “Yarının İzleri” projesi, Yeşil Adımlar Çevre Eğitim Derneği tarafından yürütülen “Atık Sanat Olunca” atölyesi (Teksöz, 2014; UNDP, 2012). Bu

listeyi uzatmak mümkündür. MEB ile işbirliği içinde öğretmen ve öğrencilere yönelik gerçekleştirilen bu eğitimlerin yanında, Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği, Yeryüzü Derneği, Yuva Derneği, Doğa Derneği, Yeşil Düşünce Derneği, Greenpeace-Akdeniz gibi çeşitli sivil toplum kuruluşları da birkaç saatten, birkaç güne kadar değişen sürelerde yetişkinlerin katılımına açık ekoloji/doğa/çevre ile ilgili çeşitli atölye, söyleşi, etkinlik, eğitim ve kampanyalar düzenlemektedir.

Görüldüğü gibi Türkiye’de de sivil toplum kuruluşları çevre eğitimi alanında çok etkin bir şekilde faaliyet göstermekte ve bu kuruluşların düzenledikleri çevre eğitimi programları, yaklaşım, içerik, yöntem, hedef kitle bakımından büyük bir çeşitlilik sergilemektedir. Bu zenginlik, kuşkusuz, çevreci sivil toplum kuruluşlarının yapılarına, büyüklüklerine, etkinliklerine, siyasal eğilimlerine ve eylem türlerine göre geniş bir yelpazede yer almalarından kaynaklanmaktadır. Çevre eğitimi alanında faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerini daha iyi tanıyabilmek amacıyla, bir sonraki bölümde alanyazında çevreci STK’ları farklı ölçütlere göre sınıflandıran çalışmalar incelenmiştir.

3.2. Türkiye’deki Çevreci STK’ların Sınıflandırılması

Türkiye’de çevre alanında faaliyet gösteren STK’lar yapılarına, büyüklüklerine, etkinliklerine ve benimsedikleri çevre ideolojilerine göre çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. Bu araştırmada kullanılan sınıflandırmaya geçmeden önce, alanyazında çevreci STK’lara dair yapılan sınıflandırmalar Tablo 10’da gösterilmiş ve aşağıda kısaca özetlenmiştir.

Ural (2005) çevreci STK’ları; a. yöresel çevre sorunlarının üstesinden gelmek için kurulan, yalnızca yerel ölçekte etkili olabilen, yeterli bütçeleri ve personeli olmayan küçük kuruluşlar ile b. belirli bir büroları, yayın organları, gönüllü ya da profesyonel tam gün çalışanları olan, genelde ülke ya da bölge çapında etkinliklerini sürdürebilen, birincilere göre daha güçlü ya da büyük olan kuruluşlar olmak üzere, etki derecelerine ve gerçekleştirdikleri eylemlerin erimine göre sınıflandırmıştır. Nohl (1994) ise Türkiye’deki çevreci hareketleri; teknoloji, endüstriyle doğa arasındaki tercih, demokrasi ve politika anlayışı doğrultusunda çevre ideolojileri açısından değerlendirerek dört ana gruba ayırmıştır: a. Yeşiller, b. Köktenci Çevreciler, c. Doğa ve Çevre Korumacıları ve d. Sanayi ve Çevre Korumacıları (Bkz: Tablo 10).

Tablo 10

Türkiye’deki Çevreci Sivil Toplum Kuruluşlarının Sınıflandırılması

KAYNAK	SINIFLANDIRMALAR
Ural (2005)	Bölgesel düzeyde ortaya çıkan yetersiz bütçeli hiçbir kadroya sahip olmayan gruplar, Kısmen bir büroya ve yayınlara sahip üyelerinin çalıştığı gruplar
Nohl (1994)	Yeşiller, Köktenciler (Radikaller), Doğa ve Çevre Korumacılar, Sanayi ve Çevre Korumacıları
İ. Özdemir (2003)	Yeşiller, Radikal Çevreciler, Korumacılar
Adem (2005)	1980 Öncesi Hareketler, 1980 Sonrası Hareketler
Duru (1995)	Çevre Korumacılar, Çevreciler, Yeşil Toplumcular
Kavas (2011)	Radikaller (ekolojistler, köktenciler) ve Korumacılar (liberaller, çevreciler)
Şakacı ve Aygün (2013)	Yeşil Politik Akımlar (Ekolojistler ve Yeşiller), Korumacı ve Çevresel Hakkaniyetçiler (Greenpeace), Çevreciler (Sanayi Çevrecileri, Radikal Eğilimli Çevreciler, Doğa ve Çevre Korumacılar)

Bu sınıflandırmaya göre Yeşiller; kendilerini çevrecilerden ayırırlar, sanayinin beraberinde getirdiği teknoloji ve ilerlemeye köktenci bir şekilde karşı çıkarlar, endüstriyalist uygarlığın temel dayanaklarını sorgulamaya çalışırlar ve insan-merkezci “çevre” kavramını değil, “ekoloji”, “doğa” gibi kavramları kullanırlar. Nohl (1994) bu gruba örnek olarak SOS Akdeniz Bürosunu vermiştir. Köktenci Çevreciler ise ekoloji bunalımını, demokrasi sorunuyla birleştirerek, bilgilenme ve karar verme süreçlerine halkın katılım hakkı üzerinde dururlar. Endüstri toplumunu ve teknolojiyi reddetmeden, politikanın önceliğinin kalkınma yerine hayat kalitesi olması gerektiğini vurgularlar ve ‘ilerleme’ kavramının yeni bir tanımının yapılmasını talep ederler. Bu gruba örnek olarak Doğu Akdeniz Çevre Örgütlerinin Ortak Sekretaryası ve İskenderun Çevre Koruma Derneği verilebilir (Nohl, 1994). Doğa ve Çevre Korumacılar ise, doğanın ve türlerin korunmasına odaklanırlar ve çevrenin korunmasını apolitik olarak ele alırlar. Onlara göre doğanın korunması, endüstri toplumu paradigmasıyla bir çelişki oluşturmaz. Türkiye Çevre Vakfı, Türkiye Tabiatını Koruma Derneği, Doğal Hayatı Koruma Derneği (yeni adıyla WWF-Türkiye), Nohl (1994) tarafından bu grubun örnekleri olarak gösterilmiştir. Son olarak Sanayi ve Çevre Korumacılar ise çevrenin korunmasını, endüstriyel ilerlemeye göre ikincil tutarlar ve kâra odaklanırlar. Çevre Koruma ve Ambalaj Atıkları Vakfı (ÇEVKO) bu tür kurumlara iyi bir örnektir. Nohl (1994), hareketler arasında koşutluk, ayrışma ve eşgüdüm olabildiğini, akımlar arasındaki tartışmalar işbirliğini

zorlaştırırken, Nükleer Karşıtı Platform altında yürütülen eylemlerde olduğu gibi işbirlikleri de yapılabildiğini vurgulamıştır. Benzer şekilde İ. Özdemir (2003) de; a.Yeşiller, b. Radikal Çevreciler ve c. Korumacılar olmak üzere çevreci STK'ları dünya görüşlerine ve çevreye bakış açılarına göre üç gruba ayırmış, Yeşiller Partisi'ni ilk gruba, SOS Akdeniz Platformu'nu Radikal Çevrecilere ve TEMA ile Türkiye Çevre Vakfını ise Korumacılara örnek olarak göstermiştir. Adem (2005, s.73) ise çevreci STK'ların, "etkinlik, büyüklük, amaç, felsefe, kurumsallaşma dereceleri ve söylem konularına göre çok fazla çeşitlilik gösterdiğini" ifade etmiş ve bu durumun sınıflandırmayı zorlaştırdığını belirterek, "1980 Öncesi Hareketler" ve "1980 Sonrası Hareketler" olmak üzere çevreci hareketleri iki ana grupta incelemiştir. Bu sınıflandırmada 1980 darbesini Türkiye'deki STK'ların tarihî açısından bir dönüm noktası olarak kabul etmiştir. 1980 Öncesi Hareketler genellikle belli bir yörede ortaya çıkan çevre sorunlarını engellemeye yönelik korumacı niteliğe sahip, apolitik hareketlerdir. 1980 Sonrası Hareketler ise bir yandan politik çevre akımlarını içerirken, diğer yandan 1990'lardan itibaren kurumsallaşma ve profesyonelleşme eğilimi ile ulusal ve uluslararası düzeyde faaliyet gösteren büyük STK'ları kapsamaktadır. Duru (1995) "Çevre Bilincinin Gelişimi Sürecinde Türkiye'de Gönüllü Çevre Kuruluşları'nın Rolü" üzerine yaptığı alan araştırmasında gönüllü çevre örgütlerini, üyelerinin dünya görüşlerine, çevreye bakış açılarına, önceliklerine, siyasal eğilimlerine ve eylem türlerine göre bir değerlendirme yaparak, a.Çevre Korumacılar, b.Çevreciler, c.Yeşil Toplumcular olmak üzere üç ana gruba ayırmıştır. Bu sınıflandırmaya göre Çevre Korumacılar; doğanın korunmasını amaç olarak benimserler, çevre sorunlarının teknoloji ile üstesinden gelinebileceğine inanırlar, devletle, resmî organlarla, sanayicilerle, iş çevreleriyle iletişim kurmakta ve işbirliği yapmakta zorlanmazlar, eğitsel etkinliklere büyük önem verip halkın çevre konusunda bilinçlendirilmesi gerektiğine inanırlar. Çevreciler; Çevre Korumacılar ile Yeşil Toplumcular arasında kalan bölümde yer alırlar. Bu grupta geliştirilen düşünceler daha çok egemen ilişki türleri, değerler ve dünya görüşü içerisindedir ve Yeşil Toplumcular içinde yer alan birçok uç düşünce, bu tür örgütlerde kendine yer bulmaz. Ancak çevreden yola çıkarak siyasal-toplumsal sorunlar için düşünce üretmeye açıktırlar, hem Çevre Korumacılarla hem de Yeşil Toplumcularla işbirliği yapabilirler ve resmî organlarla sınırlı da olsa ilişki içine girebilirler (Duru, 1995). Yeşil Toplumcular ise siyasal sistem ve toplumsal düzen ile yakından ilgilidirler. Çevre sorunlarını kapitalizmin olumsuz bir sonucu olarak değerlendirirler, bu sebeple

sanayileşme karşıtıdır. Çevreciler’den farklı olarak insan-merkezci değildir; çevreci düşüncenin bir yansıması olan “insan ve çevresi” yaklaşımını reddederler; ekolojiyi temel olarak alırlar. Çevre sorunlarının yanı sıra savaş karşıtlığı, şiddetsizlik, feminizm, insan hakları ile de yakından ilgilenirler (Duru, 1995). Duru’nun sınıflandırmasına göre gruplandırılan çevreci kuruluş ve hareketler Tablo 11’de sunulmuştur.

Tablo 11

Türkiye’deki Çevre Hareketlerinin Sınıflandırılması-1

SINIFLAR	KURULUŞLAR
Çevre Korumacılar	AQUA Kültür Derneği, Doğa Savaşçıları Grubu, Doğal Hayatı Koruma Derneği (yeni adıyla WWF-Türkiye), Samsun Doğayı Koruma Derneği, TEMA, Türkiye Çevre Vakfı, Türkiye Hayvanları Koruma Derneği, Türkiye Ormancılar Derneği, Türkiye Tabiatını Koruma Derneği, Yeşil Çevre Kulübü, Doğa ile Barış Çevre Gönüllüleri Derneği, Bağımsız Hayvan Platformu, Kadıköy Yeşil Kuşak Çevre Öncüleri Grubu, Marmaris Çevre Derneği, Karadeniz Eğitim Kültür ve Çevre Koruma Vakfı, Türkiye Halk Sağlığı Derneği, Yaban Hayatı Koruma Vakfı, Çevre Koruma Araştırma ve Doğa Sporları Derneği, Kırsal Çevre ve Ormancılık Derneği, Zonguldak Çevre Koruma Derneği.
Çevreciler	Çağdaş İstanbul Platformu, İskenderun Çevre Koruma Derneği, İzmir Kültürel ve Doğal Yaşamı Destekleme Derneği, Karadeniz Çevrecileri/Doğal Çevreyi Koruma Derneği, Kültürel ve Doğal Yaşamı Koruma Derneği, Tarsus Çevre Koruma Kültür ve Sanat Merkezi, Turgutreis Gönüllüleri, Yeşil Bisikletliler, Yeşiller Derneği, Nükleer Savaşın Önlenmesi için Hekimler Derneği, İçel Çevre Gönüllüleri, Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL), SOS İstanbul, Batı Akdeniz Çevre Platformu, Doğu Akdeniz Çevrecileri, Galata Grubu.
Yeşil toplumcular	Arkadaş Çevre Grubu, Çevre Duyarlılığı Grubu, Dünya Dostları Derneği, SOS Akdeniz, SOS Ankara, Yeşiller İletişim Grubu

Kaynak. Duru, 1995

Duru’nun çalışmasından esinlenen Kavas (2011), Türkiye’deki gönüllü çevre örgütleri üzerine yaptığı araştırmada, bu örgütleri “radikaller (ekolojistler, köktenciler)” ve “korumacılar (liberaller, çevreciler)” olmak üzere iki ana gruba ayırmıştır ve bu gruplar arasında yukarıda belirtilen farklılıklara benzer bir ayırım çizmiştir. Kavas’ın (2011) sınıflandırmasına göre radikaller ve korumacılar, Tablo 12’de gösterilmiştir.

Tablo 12

Türkiye’deki Çevre Hareketlerinin Sınıflandırılması-2

SINIFLAR	KURULUŞLAR
Çevre Korumacılar	Türkiye Tabiatını Koruma Derneği, Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL), TEMA, Türkiye Çevre Vakfı, WWF-Türkiye, Doğa Derneği, Doğa ile Barış Derneği, Çevre Koruma ve Araştırma Vakfı,
Radikaller	Greenpeace, Toplumsal Ekoloji Grubu, Akdeniz Çevre Platformu, Batı Akdeniz Çevre Platformu, Doğu Akdeniz Çevre Platformu, Marmara Çevre Platformu, Karadeniz Çevre Platformu, Türkiye Çevre Platformu, Nükleer Karşıtı Platform, Derelerin Kardeşliği Platformu, Yeşiller Partisi, Ege Çevre ve Kültür Platformu

Kaynak. Kavas, 2011

Son dönemde Türkiye’deki çevreci hareketlere dair en kapsamlı sınıflandırmayı Şakacı ve Aygün (2013) yapmıştır. Tarih Vakfı tarafından yayımlanan Sivil Toplum Rehberinin “STK Sektörü: Çevre ve Ekoloji” başlığı altında yer alan 150 çevre hareketi ve Sivil Toplum Geliştirme Merkezi (STGM) Derneği’nin Veritabanında yer alan 561 çevreci STK’yı inceleyen Şakacı ve Aygün (2013), Türkiye’de çevreye doğrudan odaklı 35 dernek, 12 vakıf ve 16 farklı türde örgütlenmiş hareket bulmuştur. Bu hareketleri; tüzüklerine, kuruluş amaçlarına, manifestolarına, söylem ve etkinliklerine bakarak çevresel yaklaşımlarına göre üç ana gruba ayırmışlardır: Yeşil Politik Akımlar, Yeni Ekolojik Yönelimler ve Çevreci Akımlar (Şakacı ve Aygün, 2013). Çevreci Akımlar, Yeşil Politik Akımlara göre niceliksel olarak daha baskındır ve apolitik bir niteliğe sahiptir. Bu gruptaki hareketlerin en önemli etkinlikleri bilinçlendirmedir; söylemlerine ağırlıklı olarak çevre, doğa, koruma, sürdürülebilirlik, duyarlılık, eğitim gibi kavramlar yansır (Şakacı ve Aygün, 2013). Bununla beraber Çevreci Akımların içinde Batı Akdeniz Çevre Platformu, Akdeniz Çevre Platformu, Karadeniz Çevre Platformu gibi radikal eğilimli çeşitli çevreci hareketler de yer almaktadır. Yeşil Politik Akımlar, niceliksel olarak Çevreci Akımlardan daha az sayıdadır ve politik bir niteliğe sahiptir. Türkiye’de çevre düşüncesinin gelişimine katkıda bulunan bu hareketlerin çevresel yaklaşımları sadece çevre meselesinden ibaret değildir, söylemlerine ekolojik sorunların yanı sıra “toplumsal sorunlar, barış, silahsızlanma, toplumsal adaletsizlik, etnik kimlikler, kadın hakları gibi kavramlar yansımıştır” (Şakacı ve Aygün, 2013, s.159). Tablo 13, Şakacı ve Aygün’ün (2013) yaptığı sınıflandırmayı göstermektedir.

Tablo 13

Türkiye'deki Çevre Hareketleri

Yeşil Politik Akımlar	Ekolojistler (radikal ekolojistler)	Ekoloji Kolektifi, Sosyal Ekolojist Dönüşüm Derneği, Toplumsal Ekoloji Grubu, Munzur Vadisi ve Çevresini Koruma Kurulu, Antinükleer Cephe
	Yeşiller	SOS Akdeniz Derneği, Yeşiller İstanbul, Yeşiller Ankara, Yeşiller Bodrum
Yeni Ekolojik Yönelimler	Korumacı ve Çevresel Hakkaniyetçiler	Greenpeace
Çevreci Akımlar	Sanayi Çevrecileri ve Dayanışmacı Çevreciler	ÇEVKO, Çevre Danışma ve Mühendis Birliği Derneği
	Radikal Çevreciler	Arkadaş Çevre Grubu, Doğu Akdeniz Çevre Dernekleri, Batı Akdeniz Çevre Platformu, Akdeniz Çevre Platformu, Karadeniz Çevre Platformu, Gökova Sürekli Eylem Grubu, Sivil Organize Semtler Çevre Kül. İşlet. Koop., Sinop Çevre Dostları Derneği, Tarsus Çevre Kor. Kül. Ve Sanat Merk. Der., Çevre ve Tüketiciyi Koruma Derneği, İskenderun Çevre Koruma Der. Çevre Duyarlılığı Grubu
	Doğa ve Çevre Korumacıları	Akdeniz Foku Araştırma Grubu, Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Der., Büyükçekmece Çevre Koruma ve Güzelleştirme Der., Camili Çevre Koruma ve Geliştirme Der., Çevre Dostları Derneği, Çevre Koruma ve Araştırma Vakfı, Çevre Kültür Kuruluşları Dayanışma Derneği, Çevre ve Kül. Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vak., Çevre Eğit. Sağlık ve Sosyal Yardımlaşma Vak., Çevreyi Koruma ve Geliştirme Der., Deniztemiz Derneği, Diyarbakır Çevre Gönüllüleri Der., Doğa Derneği, Doğa Gezginleri, Doğa Gözcüleri Derneği, Doğa ile Barış Derneği, Doğa İnsan İşbirliği Derneği, Doğa Melekleri Derneği, Doğa Savaşçıları Çevre Örgütü, Doğa ve Çevre Vakfı, Doğa ve Hayvan Sevenler Derneği, Doğal Hayatı Koruma Vakfı, Doğal Hayatı Koruma Derneği (WWF-Türkiye), Doğayı Hayvanları Koruma ve Yaşatma Derneği, Doğu Karadeniz Ekolojik ve Kültürel Araş. Der., Ege Doğal Yaşamı Koruma Derneği, Ekolojik Yaşam Derneği, Gümüşlük Çevre Kor. Kül. Sanat Eğitim Sağlık Der., İstanbul Çevre Konseyi Federasyonu, Karadeniz Doğa Koruma Federasyonu, Karadeniz Eğit. Kül. ve Çevre Koruma Vak., Kırsal Çevre ve Ormanlık Sorunları Araş. Der., Küresel Denge Derneği, Marmara Çevre Platformu, Merdan Ahlak Kültür ve Çevre Der., Orman Çevre Eğitim Gönüllüleri Der., Temiz Enerji Vakfı, Türkiye Anıt Çevre Turizm Değer. Koruma Vak., Türkiye Çevre Eğitim Vakfı, TEMA Vakfı, Türkiye Ormancılar Derneği, Türkiye Tabiatını Koruma Derneği, Ulusal Doğa Koruma ve Belgeselleme Derneği, Yeşil Adımlar Çevre Eğitim Derneği.

Kaynak. Şakacı ve Aygün, 2013, s.158

Alanyazında yapılan farklı çalışmalarda (Bkz: Nohl, 1994; Duru, 1995; Kavas, 2011; Şakacı ve Aygün, 2013) çevreci STK'lar, çeşitli ölçütlere göre sınıflandırılrsa da, izleyen tartışmanın da gösterdiği gibi STK'ların çevreye yönelik yaklaşımlarında, genelde ikili bir ayrışma görülmektedir (Bookchin, 2013; Çoban, 2002; Dobson, 2012; Eckersley, 1992; Naess, 1973). Bu sebeple bu araştırmanın amaçları kapsamında incelenen STK'lar, benimsedikleri çevre ideolojilerine göre iki ana grupta ele alınmıştır: “reformist çevreciler” (kısaca reformistler) ve “radikal çevreciler” (kısaca radikaller). Dördüncü bölümde araştırmanın çalışma grubunda yer verilen STK'lara dair bilgiler sunulmuştur.

BÖLÜM 4

YÖNTEM

Bu bölümde, araştırma probleminin çözümünde izlenen yönteme yer verilmiştir. Araştırma modeli, çalışma grubu, veri oluşturma araçları, verilerin toplanması ve analizinde kullanılan yöntem ve teknikler aşağıda ele alınmıştır.

4.1. Araştırmanın Modeli

Türkiye’de çevre eğitimi düzenleyen sivil toplum kuruluşlarının çevre ideolojilerini ve bu kuruluşların çevre ideolojilerinin, düzenledikleri çevre eğitimlerini, hedef kitle, uygulama, ölçme ve değerlendirme yöntemleri, eğitim malzemeleri ve içerik bakımından nasıl etkilediğini analiz etmeyi amaçlayan bu çalışma, nitel araştırma modelinin kullanıldığı betimleyici bir çalışmadır. Nitel araştırma; “alguların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği” araştırma yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s.39). Bu çalışmada nitel model, bağlamsal duyarlılığı, araştırılan bir obje olarak değerlendirmemesi, insan bilincine ve bu bilincin oluşturduğu sosyal/kültürel çevreye önem vermesinden dolayı tercih edilmiştir. Araştırmada, nitel araştırma desenlerinden; “farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmamızı” (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s.72) sağlayan fenomenoloji (olgubilim) yaklaşımı kullanılmıştır.

Araştırma yönteminin seçiminde, araştırmacının katılımcılarla nasıl ilişki kurmak istediği ve katılımcıların araştırma sürecine katılımlarının niteliği de önemli bir rol oynamıştır. Teorik temeli yorumsamacılık olan nitel araştırma, sosyal gerçekliğin “var olan”, dışarıda bir yerde “hazır duran”, bir şey değil, birey ve grupların kendilerinin inşa ettiği, oluşturduğu bir bütünlük olduğunu ileri sürmektedir (Kümbetoğlu, 2015). Bu sebeple nitel araştırma, sosyal olanın bilgisinin insanların kendi ifade ve anlatılarından derlendiği bir araştırma özelliği gösterir. Nitel araştırmanın temellerini oluşturan fenomenoloji yaklaşımında araştırmaya katılan bireyler önemli veri kaynakları olarak kabul edilir ve onların vereceği yanıtlar daha önceden oluşturulan sorularla sınırlandırılmaz. Araştırmaya katılan bireylerden nicel çalışmada olduğu gibi bir teste yanıt vermeleri ya da daha önceden formüle edilen

sınırlı sorulardan oluşan bir anketi doldurmaları beklenmez. Araştırmacılar bu bireylerin dış dünyayı nasıl algıladıklarını ve nasıl yorumladıklarını anlamak amacıyla onlarla konuşur, onları gözler. Böylece araştırılan konu, ilgili bireylerin bakış açılarından görülebilir ve bu bakış açılarını oluşturan sosyal yapı ve süreçler ortaya konabilir.

Araştırma modelinin seçiminde belirleyici olan bir diğer unsur araştırmacının nitel veriye ulaşmayı istemesidir. Kümbetoğlu (2015, s.43) nitel veriyi şöyle tanımlamaktadır:

Bireylerin, süreçlerin, olguların hakkında, deneyimlerin, davranışların faaliyetlerin tanımlandığı, niyetlerin, isteklerin, değerlerin, fikirlerin, içinde yer aldığı, duyguların hislerin, yansıtılabildiği, bilgilerin, inançların, kanaatlerin ayrıntılı bir biçimde aktarılabildiği bir veri.

Bu sebeple nitel veri, araştırmacının araştırılanla birlikte oluşturduğu bir etkileşim süreci sonunda ulaşılan veridir. Bu araştırmada niteliksel yöntemin zengin, ayrıntılı, kapsamlı verisine ihtiyaç duyulmuştur.

Nitel yöntemin bir diğer özelliği esnek bir araştırma yöntemi olmasıdır. Yıldırım ve Şimşek'in (2011, s.35) de belirttiği gibi "insan davranışı ancak esnek ve bütüncül bir yaklaşımla araştırılabilir ve bu yaklaşımda araştırmaya dâhil olan bireylerin görüşleri ve deneyimleri büyük önem taşır". Bu araştırmada, hem veri oluşturma tekniklerinde ve çalışma grubu seçiminde hem de veri analizinde nitel modelin sunduğu esnekliğe ihtiyaç duyulmuştur.

4.2. Örneklem/Çalışma Grubu

Türkiye'de çevre eğitimi düzenleyen sivil toplum kuruluşlarının benimsedikleri çevre ideolojilerini ve bu kuruluşların çevre ideolojilerinin, düzenledikleri çevre eğitimlerini, hedef kitle, uygulama, ölçme ve değerlendirme yöntemleri, eğitim malzemeleri ve içerik bakımından nasıl etkilediğini analiz etmeyi amaçlayan bu niteliksel araştırmanın çalışma grubunu; TEMA Vakfı, Türkiye Çevre Eğitim Vakfı, DenizTemiz/TURMEPA Derneği, Yeşil Düşünce Derneği, Yeryüzü Derneği ve Permakamp Kooperatifi oluşturmaktadır.

4.2.1. Çalışma Grubunun Seçimi

Nitel araştırmada amaç; seçilen örneklemin genelleme yapılabilecek daha geniş bir evreni temsil etmesi değil (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve

Demirel, 2008); “insan deneyimlerinin çeşitliliğini, zenginliğini yansıtacak anlatıların derlenebileceği, araştırma konusunun derinlemesine kavranabileceği bir örneklem oluşturmaktır”tır (Kümbetoğlu, 2015, s.99). Bu yüzden bir hipotez test etmekten çok, keşfetme ve anlama çabasında olan niteliksel araştırmalarda genellikle amaçsal örneklem seçimi uygun olmaktadır. Bu araştırmada da, amaçsal örneklem yöntemlerinden, “belli niteliklere sahip kişiler, olaylar, nesnelere ya da durumların” (Büyükoztürk vd., 2008, s.91) seçilmesini sağlayan ölçüt örnekleme kullanılmıştır.

Ölçüt örnekleme yöntemiyle çalışma grubuna karar vermeden önce araştırmacı, kapsamlı bir alanyazın taraması yaparak, Türkiye’de çevre alanında faaliyet gösteren hareketler ve STK’lar hakkında bilgi edinmeye çalışmıştır. Bu süreçte araştırmacıya yol gösteren önemli kaynaklardan biri de Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Derneği (STGM) tarafından hazırlanan STK Veritabanıdır. Bu veritabanı Türkiye’deki çevreci hareketlerle ilgili en kapsamlı ve güncel bilgi havuzu olarak nitelendirilebilir (Şakacı ve Aygün, 2013). Bu sebeple araştırma kapsamında yararlı bir kaynak olarak görülmüş ve 15 Ekim 2016 tarihinde “Faaliyet Alanı: Çevre” başlığı altında taranarak, çevre alanında yerel ve ulusal çapta faaliyet gösteren 728 çevre örgütüne ulaşılmıştır (tam liste için bakınız Ek-1). Bu örgütler tek tek incelendiğinde, listedeki kuruluşların çok büyük bir bölümünü mahallî ve il düzeyindeki ya da bir alanın güzelleştirilmesine, korunmasına odaklı hareketlerin oluşturduğu görülmüştür. Ayrıca veritabanında doğrudan çevre alanında çalışmayan bazı örgütlere de “çevre” başlığı altında yer verilmiştir. Bu sebeple listede yer alan hareket ve STK’lar araştırmacı tarafından tek tek taranarak, birden fazla kez kayda geçen, çevreyle ilgisi olmayan, mahallî veya il düzeyinde faaliyet gösteren kurumlar ve hareketler elenerek, bölgesel veya ulusal çapta çevre alanında faaliyet gösteren ve internet üzerinden erişilebilen hareketler/kuruluşlar belirlenmiştir. Daha sonra elde edilen liste, alanyazında var olan diğer kapsamlı çalışmalarla (Bkz: Duru, 1995; Kavas, 2011; Şakacı ve Aygün, 2013) karşılaştırılarak, bölgesel ya da ulusal çapta çevre alanında faaliyet gösteren STK’ların güncel bir listesi oluşturulmaya çalışılmıştır. Ardından alanyazında çevreci hareketlerin hangi yöntem ve sınıflandırmalarla ele alındığı incelenmiş ve bu araştırmalar göz önünde bulundurularak daha önce belirlenen çevreci hareketler; benimsedikleri çevre ideolojilerine göre a. Reformistler, b. Radikaller olmak üzere iki ana grupta ele alınmıştır. Bu gruplar Tablo 14’de gösterilmiştir.

Tablo 14

Türkiye’de Bölgesel ve Ulusal Çapta Faaliyet Gösteren Çevre Hareketleri

SINIFLAMA	ORGANİZASYONUN ADI
Radikaller	Akdeniz Çevre Platformu Arkadaş Çevre Grubu Batı Akdeniz Çevre Platformu Çevre Duyarlılığı Grubu Çevre ve Tüketiciyi Koruma Derneği Derelerin Kardeşliği Platformu Doğu Akdeniz Çevre Platformu Ege Çevre ve Kültür Platformu Ekoloji Kolektifi Greenpeace İç Anadolu Çevre Platformu İskenderun Çevre Koruma Derneği Marmara Çevre Platformu Muğla Çevre Platformu Nükleer Karşıtı Platform Permakamp Kooperatifi S.O.S. Akdeniz Derneği S.O.S. Ankara Gönüllüleri Sosyal Ekolojist Dönüşüm Derneği Tarsus Çev. Kor. Kül. ve Sanat Merkezi Derneği Toplumsal Ekoloji Grubu Türkiye Çevre Platformu Yeryüzü Derneği Yeşil Düşünce Derneği Yeşiller
Reformistler	Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği Çevre Dostları Derneği Çevre Koruma Araştırma ve Doğa Sporları Derneği (DASK) Çevre Koruma ve Araştırma Vakfı Çevre Kültür Kuruluşları Dayanışma Derneği Çevre ve Kül. Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı Çevre Eğit. Sağlık ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Çevreyi Koruma ve Geliştirme Derneği Deniztemiz Derneği, Doğa Derneği Doğa Araştırmaları Derneği Doğa Emanetçileri Çevre Eğitim Derneği Doğa Gezginleri Derneği Doğa Gözcüleri Derneği Doğa ile Barış Derneği Doğa İnsan İşbirliği Derneği Doğa Melekleri Derneği Doğa Savaşçıları Çevre Örgütü Doğa ve Çevre Vakfı Doğa ve Hayvan Sevenler Derneği Doğal Denge Derneği Doğal Hayatı Koruma Vakfı, (WWF-Türkiye) Doğayı Hayvanları Koruma ve Yaşatma Derneği

(Devam ediyor)

Tablo 14 (Devam)

Türkiye’de Bölgesel ve Ulusal Çapta Faaliyet Gösteren Çevre Hareketleri

SINIFLAMA	ORGANİZASYONUN ADI
Reformistler	Ekolojik Yaşam Derneği Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği Küresel Denge Derneği Orman Çevre Eğitim Gönüllüleri Derneği Su Vakfı Temiz Enerji Vakfı Türkiye Anıt Çevre Turizm Değer. Koruma Vakfı Türkiye Çevre Vakfı Türkiye Çevre Eğitim Vakfı Türkiye Çevre Koruma Vakfı Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Kurumu TEMA Vakfı Türkiye Hayvanları Koruma Derneği Türkiye Ormancılar Derneği Türkiye Tabiatını Koruma Derneği Ulusal Doğa Koruma ve Belgeselleme Derneği Yeşil Adımlar Çevre Eğitim Derneği Yeşil Çevre Kulübü Yuva Derneği

Bölgesel ya da ulusal çapta çevre alanında faaliyet gösteren STK’ların güncel bir listesi oluşturulduktan sonra her iki gruptan da ölçüt örnekleme yöntemiyle, çevre eğitimi alanında aktif olarak faaliyet gösteren üç kurum ve/veya hareket belirlenerek araştırmaya dâhil edilmiştir. Araştırma kapsamında reformist grupta yer alan çevreci STK’lardan, Türkiye’de çevre eğitimi alanında en yaygın şekilde faaliyet gösteren üç kurum; TEMA Vakfı, Türkiye Çevre Eğitim Vakfı (TÜRÇEV) ve DenizTemiz/TURMEPA Derneği seçilmiştir. Sıra radikal gruptan seçilecek kuruluş ve hareketlere geldiğinde, süreç bir önceki aşamada olduğu kadar kolay ilerlememiştir. Bunun en temel sebebi elde edilen listede yer alan çevre örgütlerinin halen aktif olup olmadıklarının, aktiflerse çevre eğitimi alanında çalışıp çalışmadıklarının bilinmemesidir. Bu sebeple öncelikle listede yer alan örgütlerin arasında hangilerinin aktif ve çevre eğitimi alanında çalıştığı araştırılmıştır. İnternet ve telefon aracılığıyla ilgili örgütlerle bağlantı kurulmuş ve hangi hareket ve kuruluşların hala aktif olduğu ve eğitim etkinliklerinde bulunduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Bu grupta yer alan hareketlere göre görece daha aktif eğitim etkinliklerinde bulunan üç kurum; Yeryüzü Derneği, Yeşil Düşünce Derneği ve Permakamp Kooperatifi araştırma kapsamında incelenmek üzere seçilmiştir.

Araştırmanın çalışma grubunda yer alacak kurumların belirlenmesinin ardından, araştırmacı tek tek bu kurumlarla iletişime geçerek, kendini ve yaptığı araştırmayı tanıtmış ve eğitim biriminde çalışan, eğitim birimi yoksa kurumun eğitimlerinde aktif olarak yer alan, iki kişiyle araştırma kapsamında görüşme yapmak istediğini ifade etmiştir. Bu süreçte görüşmelere hazırlık için, araştırmanın çok genel olarak konusunu, araştırmacının bağlı bulunduğu üniversiteyi ve danışmanı, görüşmeye katılımın gönüllülük esasına dayandığını, görüşmenin tahmini süresini ve görüşme boyunca ses kaydı alınacağını belirten bir metin araştırmacı tarafından hazırlanarak, görüşme öncesinde tüm katılımcılara e-posta yoluyla iletilmiştir. Araştırmacının iletişime geçtiği katılımcılar görüşmeye gönüllü olarak katılımlarını teyit etmiş ve ses kaydı konusunda izin vermişlerdir. Aşağıda tez kapsamında görüşme yapılan kişilerin demografik özelliklerine ilişkin bulgular sunulmuştur.

4.2.1.1. Araştırma Katılımcılarının Demografik Özellikleri. Araştırma kapsamında, çalışma grubunda yer alan her kurumdan 2 olmak üzere, toplam 12 kişiyle yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşme yapılmıştır. Araştırma katılımcılarının yaşa göre dağılımı Tablo 15’de sunulmuştur.

Tablo 15

Görüşme Katılımcılarının Yaşa Göre Dağılımı

YAŞ	SAYI
30-35	3
36-40	3
41-45	1
46-50	2
51-55	1
61-65	2
Toplam	12

Tablo 15’de sunulan araştırma katılımcılarının yaşa göre dağılımı, tümünün 30 yaş üzeri grupta yer aldığını göstermektedir. Karabekir’in de işaret ettiği gibi (2016, s.164) “araştırmaya katılanların tümünün 30 yaşın üzerinde olmaları hem çalışma deneyimi hem de yaşam deneyimi açısından belli bir olgunluk seviyesi sağlamıştır. Farklı yaş gruplarından katılımcıların olması araştırmaya zenginlik getirmiştir”.

Araştırma katılımcılarının cinsiyet, eğitim durumu ve çevre alanında çalıştığı süreye ilişkin bilgiler Tablo 16’da sunulmuştur. Araştırmaya katılan kişilerin, güvenle

deneyim ve düşüncelerini aktarabilmeleri için kimlikleri gizli tutulmuş, bu sebeple Tablo 16’da, bulgular sunulurken çalıştıkları kurum belirtilmemiştir.

Tablo 16

Görüşme Katılımcılarının Kişisel ve Mesleki Bilgileri

KATILIMCI	CİNSİYET	EĞİTİM DURUMU	ÇEVRE EĞİTİMİ ALANINDA ÇALIŞTIĞI SÜRE (YIL)
RE-1	K	Yüksek lisans	4
RE-2	K	Yüksek lisans	5
RE-3	K	Yüksek lisans	11
RE-4	K	Yüksek lisans	5
RE-5	K	Yüksek lisans	10
RE-6	K	Yüksek lisans	2.5
RA-1	E	Lisans	9
RA-2	E	Lisans	14
RA-3	E	Doktora	10
RA-4	K	Lisans	12
RA-5	E	Lisans	15
RA-6	E	Doktora	1

Tablo 16, görüşme katılımcılarının cinsiyet dağılımının dengeli olduğunu göstermektedir. Bu durum, cinsiyetlerin eşit temsili ve cinsiyetin farklı bakış açısı, yaklaşım ya da uygulamalara etkisinin çalışma grubu genelinde dengelenmesi açısından önemlidir. Görüşme katılımcılarının üçte ikisi, lisans eğitiminden sonra eğitimini sürdürmüştür. Lisansüstü eğitim programını tamamlayan katılımcılardan 5 tanesi, eğitim ya da çevreyle ilgili bir konuda tez hazırlamıştır. Katılımcıların çevre eğitimi alanında çalışma süreleri toplandığında 98.5 yıl yapmaktadır. Çevre eğitimi alanında yaklaşık yüzyılı bulan bu deneyim birikimi araştırma için zengin bir kaynak niteliğindedir.

4.3. Verilerin Toplanması

Bu araştırma kapsamında nitel veri oluşturma tekniklerinden belge incelemesi, yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşme ve uygun olan durumlarda katılımcı gözlem kullanılmıştır. Araştırmanın alt amaçlarına ulaşabilmek için seçilen veri oluşturma yöntemleri Tablo 17’de sunulmuştur.

Tablo 17

Araştırmanın Alt Amaçlarına Ulaşmak İçin Seçilen Veri Oluşturma Yöntemleri

ARAŞTIRMANIN ALT AMAÇLARI	VERİ OLUŞTURMA YÖNTEMLERİ
1. Türkiye’de ulusal düzeyde çevre eğitimi alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının temel betimsel özellikleri nelerdir?	• Belge inceleme
2. Bu kuruluşların benimsedikleri çevre ideolojileri nasıl farklılaşmaktadır?	• Belge inceleme • Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme
3. Bu kuruluşların benimsedikleri çevre ideolojileri, çevre eğitimi programlarını; • Hedef kitle, • Uygulama, ölçme ve değerlendirme yöntemleri • Eğitim malzemeleri ve • İçerik bakımından nasıl etkilemektedir?	• Belge inceleme, • Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme, • Uygun olan durumlarda katılımcı gözlem

4.3.1. Belge İncelemesi

Belge inceleme, “araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar” (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s.187). Belge inceleme tek başına bir veri toplama yöntemi olabileceği gibi “diğer veri toplama yöntemleriyle birlikte kullanıldığında ‘verinin çeşitlendirilmesi’ amacına hizmet eder ve araştırmanın geçerliliğini önemli ölçüde artırır” (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s.188). Belge incelemeye karar vermeden önce, araştırmacının kendisine sorması gereken bazı sorular vardır: Bu araştırmada belgelerin kullanılmasına gerçekten ihtiyaç var mıdır? Ne tür dokümanlara ihtiyaç vardır? Nereden elde edilebilir? (Kümbetoğlu, 2015; Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu sorular cevaplanırken göz önünde bulundurulması gereken en önemli nokta, araştırma probleminin kendisidir. Eğitim ile ilgili araştırmalarda, eğitim alanında ders kitapları, program (müfredat) yönergeleri, öğrenci ve öğretmen el kitapları vb. belgeler veri kaynağı olarak kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu sebeple ana amacı; Türkiye’de çevre eğitimi alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarının benimsedikleri çevre ideolojilerinin, bu kuruluşların düzenledikleri çevre eğitimlerini nasıl etkilediğini analiz etmek olan bu araştırma kapsamında, belge inceleme yönteminin yararlı olacağına karar verilmiştir. Belge incelemenin beş ana aşaması vardır: (1) belgelere ulaşma, (2) belgelerin orijinalliğini kontrol etme, (3) belgeleri anlama, (4) veriyi analiz etme ve (5) veriyi kullanma (Foster, 1995’den akt. Yıldırım ve Şimşek, 2011, s.193).

4.3.1.1. Belgelere Ulaşma. Araştırma kapsamında incelenecek belgelere ulaşmadan önce ne tür belgelere ihtiyaç olacağı sorusu gündeme gelmiştir. Hangi belgelerin analiz edileceğine karar verilirken bir yandan araştırmanın amaçları ve hangi veri setlerinin bu amaçlara ulaşmayı sağlayacağı göz önünde bulundurulmuş, öte yandan erişilebilir ve orijinal veri kaynaklarının neler olduğu değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sonucunda çalışma grubunda yer verilen STK'ların betimsel özelliklerini ve çevre ideolojilerini anlamak için Vakıf Senedi, Dernek Tüzüğü gibi kurucu metinleri ile web sitelerinde yayınladıkları vizyon, misyon ve hedeflerini içeren metinler, faaliyet raporları ve bazı yayınları detaylı olarak incelenmek üzere seçilmiştir. Çalışma grubunda yer alan STK'lar için araştırmanın ilk iki alt amacına yönelik analiz edilen belgeler Tablo 18'de sunulmuştur.

Tablo 18

Belge İnceleme İçin Oluşturulan Örneklem Çerçevesi

ARAŞTIRMANIN ALT AMAÇLARI	ÇALIŞMA GRUBU	İNCELENEN BELGELER
1. Türkiye'de ulusal düzeyde çevre eğitimi alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının temel betimsel özellikleri nelerdir?	TEMA Vakfı	• Vakıf Senedi • Web sitesi • 2016 Yılı Faaliyet Raporu • 2017 Yılı Faaliyet Raporu • 2018 Ekosiyaset Belgesi • İklim değişikliği, su ve HESler gibi güncel çevre sorunları ile ilgili beyan ettiği görüşler
	TÜRÇEV	• Vakıf Senedi • Web sitesi • 2016 Yılı Faaliyet Bülteni • 2017 Yılı Faaliyet Bülteni
	DenizTemiz/ TURMEPA Derneği	• Dernek Tüzüğü • Web sitesi • 2016 Yılı Faaliyet Raporu • 2017 Yılı Faaliyet Raporu
	Yeşil Düşünce Derneği	• Dernek Tüzüğü • Web sitesi • 2017 Yılı Faaliyet Raporu • İklim İçin Yeşil Ekonomi Politikaları Raporu • Yeşil Ekonomi Kampanyacı Kılavuzu
	Yeryüzü Derneği	• Dernek Tüzüğü • Web sitesi • Nesli Tüklenen Termik Geleceğin Enerjisi Güneş Kitabı
	Permakamp Kooperatifi	• Kooperatif Ana Sözleşmesi • Permakamp Etik Manifesto Belgesi • Web sitesi

Araştırmanın üçüncü alt amacı; Türkiye’de ulusal düzeyde çevre eğitimi alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının benimsedikleri çevre ideolojilerinin, çevre eğitimi programlarını; hedef kitle, uygulama, ölçme ve değerlendirme yöntemleri, eğitim malzemeleri ve içerik bakımından nasıl etkilediğini bulmaktır. Bu amaca ulaşmak için öncelikle hangi belgelerin analize tabi tutulacağını karar verilmesi gerekmiş ve çalışma grubunda yer alan STK’ların uyguladıkları çevre eğitimi programları tek tek incelenmiştir. Ardından ilgili STK’ların eğitim birimleri ile iletişime geçilmiş ve eğitimlerinde kullandıkları malzemeler (kitapçık, broşür, poster, vb.) yazılı olarak istenmiştir. Araştırmanın üçüncü alt amacına ulaşmak için toplanan belgelerin listesi Tablo 19’da sunulmuştur.

Tablo 19

Araştırmanın Üçüncü Alt Amacı İçin Toplanan Belgelerin Listesi

ARAŞTIRMANIN ÜÇÜNCÜ ALT AMACI	ÇALIŞMA GRUBU	İNCELENEN BELGELER
Bu kuruluşların benimsedikleri çevre ideolojileri, çevre eğitimi programlarını; a) Hedef kitle, b) Uygulama, ölçme ve değerlendirme yöntemleri, c) Eğitim malzemeleri ve d) İçerik bakımından nasıl etkilemektedir?	TEMA VAKFI	• Minik TEMA Eğitim Programı Öğretmen Rehberi • Yavru TEMA Eğitim Programı Öğretmen Rehberi • Ortaokul TEMA Eğitim Programı Etkinlik Rehberi • Lise TEMA Eğitim Programı Etkinlik Rehberi
	TÜRÇEV	• Eko-Okullar Programı El Kitabı • Eko-Okullar Programı Çöp-Atık El Kitabı • Eko-Okullar Programı Su El Kitabı • Eko-Okullar Programı Enerji El Kitabı • Eko-Okullar Programı Biyolojik Çeşitlilik El Kitabı • Eko-Okullar Programı Programda Çalışılan Diğer Konular • İklim Makinesi: İklim Değişikliği ve Orman • İklim Makinesi Poster • Kâğıdın Hikâyesi • Ormanlar, Ağaçlar ve İklim Hakkında 10 Soru • Orman Ürünleri Etkinlik Kitapçığı • Ormanlardan Elde Edilen Ürünler ve Hizmetler Etkinlik Kitapçığı • Sürdürülebilir Bir Geleceğe Doğru Modern Vatandaşlar • Yaşam Ağı Oyunu • Çevrenin Genç Sözcüleri Broşürü • Çevrenin Genç Sözcüleri Bilgilendirme Kitapçığı • Çevrenin Genç Sözcüleri 2018-2019 Öğretmen Bilgilendirme Sunumu

(Devam Ediyor)

Tablo 19 (Devam)

Araştırmanın Üçüncü Alt Amacı İçin Toplanan Belgelerin Listesi

ARAŞTIRMANIN ÜÇÜNCÜ ALT AMACI	ÇALIŞMA GRUBU	İNCELENEN BELGELER
Bu kuruluşların benimsedikleri çevre ideolojileri, çevre eğitimi programlarını; a) Hedef kitle, b) Uygulama, ölçme ve değerlendirme yöntemleri, c) Eğitim malzemeleri ve d) İçerik bakımından nasıl etkilemektedir?	DenizTemi z/TURMEP A Derneği	Sınırsız Mavi 1. Sınıflar İçin Öğretmen El Kitabı Sınırsız Mavi 1. Sınıflar İçin Öğrenci El Kitabı Sınırsız Mavi 1. Sınıflar İçin Öğrenci Sunumu Sınırsız Mavi 2.-3. Sınıflar İçin Öğretmen El Kitabı Sınırsız Mavi 2.-3. Sınıflar İçin Öğrenci El Kitabı Sınırsız Mavi 2.-3. Sınıflar İçin Öğrenci Sunumu Sınırsız Mavi 4.-5. Sınıflar İçin Öğretmen El Kitabı Sınırsız Mavi 4.-5. Sınıflar İçin Öğrenci El Kitabı Sınırsız Mavi 4.-5. Sınıflar İçin Öğrenci Sunumu Sınırsız Mavi 6.-8. Sınıflar İçin Öğretmen El Kitabı Sınırsız Mavi 6.-8. Sınıflar İçin Öğrenci El Kitabı Sınırsız Mavi 6.-8. Sınıflar İçin Öğrenci Sunumu Sınırsız Mavi 9.-12. Sınıflar için Öğretmen El Kitabı Sınırsız Mavi 9.-12. Sınıflar İçin Öğrenci Sunumu Deniz Eğitim Atölyeleri Öğretmen El Rehberi Deniz Eğitim Atölyesi 1-4. Sınıflar İçin Yaşam Döngüsü Sunumu Deniz Eğitim Atölyesi 5-8. Sınıflar İçin Atıklar ve Deniz Yaşamı Sunumu Deniz Yaşamı Sunumu Deniz Yaşamı Neden ve Nasıl Korunmalıyım Öğrenci Kitapçığı Bilimsel Proje Hazırlama Rehberi Geri Dönüştürüyorum Sunumu
	Yeşil Düşünce Derneği	Yeşil Politika Okulu-I Programı Yeşil Politika Okulu-II Programı Yeşil Politika Okulu-III Programı Yeşil Diyalog Toplantısı-2016 Program Başlıkları Yeşil Diyalog Toplantısı-2017 Program Başlıkları Yeşil Diyalog Toplantısı-2018 Program Başlıkları Yeşil Ekonomi Konferansı-2016 Program Başlıkları Yeşil Ekonomi Konferansı-2017 Program Başlıkları Yeşil Ekonomi Konferansı-2018 Program Başlıkları Yeşil Kamp-2016 Program Başlıkları Yeşil Kamp-2017 Program Başlıkları Yeşil Kamp-2018 Program Başlıkları
	Yeryüzü Derneği	Gıda Toplulukları Çalıştayı Kitapçığı-2016 Kent Bahçeleri Deneyimi: İstanbul Kitapçığı
	Permakamp Kooperatifi	Basılı eğitim malzemesi bulunmamaktadır.

Bu araştırmanın verilerinin toplandığı dönemde TEMA Vakfı çocuk, genç ve yetişkinlere yönelik altı farklı çevre eğitimi programı sunmaktaydı (TEMA, 2017a). Bu programlardan dört tanesi; Minik TEMA, Yavru TEMA, Ortaokul TEMA ve Lise TEMA, öğrencileri hedef alırken, biri (Şehirde Hayat Bilgisi) yerel yöneticilere, diğeri (Yeşil Yaka) ise özel sektör çalışanlarına yönelik hazırlanmıştır. Vakıf, araştırmacıya sadece öğrencilere yönelik geliştirdiği programların eğitim malzemelerini iletmiş, özel sektör ve yerel yönetimlere yönelik hazırladığı eğitimlerin ise el ilanlarını göndermiştir. Bu sebeple araştırma kapsamında Minik TEMA, Yavru TEMA, Ortaokul TEMA ve Lise TEMA eğitim programlarının etkinlik rehberleri belge analizi yöntemiyle incelenmiştir. TEMA Vakfı, Minik TEMA ve Yavru TEMA Eğitim Programlarının Öğretmen Rehberlerini 2018 yılı Ekim ayında güncellemiş, Ortaokul TEMA ve Lise TEMA Eğitim Programlarının Öğretmen Rehberlerini de 2019 yılı güz döneminde güncellemeyi planladığını belirtmiştir. Araştırmacı, Minik TEMA ve Yavru TEMA programlarının güncel kitapçıklarını analiz ederken, araştırma döneminde hazır olmadığı için, Ortaokul TEMA ve Lise TEMA programlarının 2016 yılında basılan kitapçıklarını kullanmıştır.

Çalışma grubunda reformist STK'ları temsilen seçilen bir diğerk örgüt TÜRÇEV'dir. TÜRÇEV beş farklı çevre eğitimi programı yürütmektedir: Mavi Bayrak, Yeşil Anahtar, Eko-Okullar, Okullarda Orman ve Çevrenin Genç Sözcüleri. Mavi Bayrak ve Yeşil Anahtar Programlarının hedef kitlesi turistik tesisleri içermekte, uygulamalar; deniz, kıyı, plaj ve tesislerle ilgili yıl boyunca devam eden etkinliklerden oluşmaktadır. İnsan gücü ve süre ile ilgili sınırlılıklar göz önünde bulundurularak, anlamlı ve derin bir inceleme yapılamayacağı sebebiyle Mavi Bayrak ve Yeşil Anahtar Programları bu araştırmanın kapsamı dışında tutulmuş, TÜRÇEV'in öğretmen ve öğrencilere yönelik düzenlediği Eko-Okullar, Çevrenin Genç Sözcüleri ve Okullarda Orman Programları araştırma kapsamında incelenmiştir. TÜRÇEV, bu programlara ait eğitim malzemelerinin bazılarını kargo yoluyla araştırmacıya iletirken, bazı materyaller ise doğrudan web sitesinden alınmıştır. TÜRÇEV, araştırmacıya Eko-Okullar Eğitim Programının malzemelerinin yenilendiğini ve güncel malzemelerin 2019 yılı Ocak ayında hazır olacağını bildirmiştir. Araştırmacı belirtilen zamanda TÜRÇEV'le iletişim kurarak eğitim programının güncel malzemelerini istemiş ancak sürecin uzadığı, güncel malzemelerin 2019 yılı Eylül ayında hazır olacağı bilgisini edinmiştir. Bu durumda tez kapsamında Eko-Okullar Eğitim Programının hali hazırda var olan kitapçıkları analiz edilmiştir.

DenizTemiz/TURMEPA Derneği de eğitim malzemelerinin bazılarını elden vermiş, bazılarını da e-posta yoluyla araştırmacıya iletmiştir.

Çalışma grubunda radikal STK'ları temsilen Yeşil Düşünce Derneği, Yeryüzü Derneği ve Permakamp Kooperatifi'ne yer verilmiştir. Yeşil Düşünce Derneği ve Yeryüzü Derneği'nin düzenledikleri eğitim etkinlikleri; atölye, konferans, panel, çalıştay, kamp gibi çok farklı formatlarda, hemen her seferinde farklı tema ve konuşmacılarla gerçekleşmekte, standart, basılı eğitim programları ve malzemeleri bulunmamaktadır. Permakamp Kooperatifi de, yapılan görüşmelerde, ilkesel olarak eğitimlerinde standart malzeme kullanmadıklarını belirtmiştir. Bu sebeple araştırmacı, bu kurumların düzenledikleri etkinliklerin program başlıklarını incelemiş ve mümkün olduğunca etkinliklerine katılarak, gözlem yoluyla veri toplamaya çalışmıştır. Araştırmacının katıldığı eğitim programlarına ilişkin bilgiler "Katılımcı Gözlem" başlığı altında sunulmuştur. Böylece belge analizi için ilk adım tamamlanmış, araştırmanın alt amaçlarına ulaşmak için çalışma grubunda yer alan STK'ların hangi belgelerinin analiz edileceği belirlenerek, bu belgelere ulaşılmıştır.

4.3.1.2. Belgelerin Özgünlüğünü Kontrol Etme. Belge incelemenin ikinci aşaması, ulaşılan belgelerin özgünlüğünün (orijinalliğinin) kontrol edilmesidir. Bu aşamada araştırmacı kendine şu soruları sormalıdır: Belgeler birincil yani asıl kaynaklardan mı, yoksa ikincil kaynaklardan mı elde edilmiştir? Elde edilen belgeler asıllarının aynı mıdır? Belgelerin kim ya da kimler tarafından geliştirildiği veya kaleme alındığı belli mi? Belgeleri sağlayan kişiler ilgili kurum ya da kuruluşta yasal olarak görevliler mi? (Kümbetoğlu, 2015; Yıldırım ve Şimşek, 2011). Araştırmanın çalışma grubunda yer alan STK'larla ilgili edinilen belgeler, bu kuruluşların resmî internet siteleri aracılığıyla ve eğitim bölümü çalışanlarıyla yazılı olarak doğrudan iletişime geçilerek, bir aracı olmaksızın, birincil kaynaklardan elde edilmiştir ve orijinalliğine dair bir şüphe bulunmamaktadır.

4.3.1.3. Belgeleri Anlama ve Veriyi Analiz Etme. Belge incelemenin üçüncü ve dördüncü aşaması; belgeleri anlamak ve veriyi analiz etmektir. Yıldırım ve Şimşek (2011, s.197) bu aşamada temel bir soru sormanın faydalı olduğunu belirtmiştir: "Toplanan bu dokümanlar, araştırmada kullanılacak tek veri setini mi oluşturmaktadır? Yani bu çalışma, sadece bir doküman incelemesi mi olacaktır, yoksa dokümanlar diğer nitel araştırma yöntemleriyle birlikte mi kullanılacaktır?" Bu

sorunun cevabı belge incelemesi sonucunda elde edilen verilerin analiz sürecini de belirleyecektir. Yıldırım ve Şimşek'e göre (2011, s.197) “dokümanların diğer veri toplama yöntemleriyle birlikte kullanılması durumunda, karmaşık bir veri analizine ihtiyaç olmayabilir” ancak belge incelemesi araştırmanın tek veri setini oluşturuyorsa belgelerin kapsamlı bir içerik analizine tabii tutulması gerekmektedir.

Türkiye’de çevre eğitimi alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarının benimsedikleri çevre ideolojilerinin, bu kuruluşların düzenledikleri çevre eğitimlerini nasıl etkilediğini analiz etmeyi hedefleyen bu çalışmada dokümanlar, oldukça önemli bir veri kaynağını oluşturmaktadır. Çalışma grubunda yer alan STK’ların betimsel özellikleri ve düzenledikleri çevre eğitimlerinin içeriği asıl olarak bu STK’ların belgeleri incelenerek araştırılacaktır. Bu sebeple belge inceleme, içerik analiziyle yapılmıştır. Bununla beraber sözü geçen dokümanlar tek başına araştırmanın tüm veri setini oluşturmamaktadır. Belge incelemesi, derinlemesine görüşme ile katılımcı gözlem gibi başka veri toplama yöntemleriyle de desteklenmiştir. Böylece belge inceleme sonucunda elde edilen veriler, diğer veri toplama yöntemleriyle elde edilen verilerle karşılaştırılabilecektir. Bu karşılaştırma belge incelemesinin, olası yanlılık, eksiklik, örneklem yanlılığı gibi sınırlılıklarını aşmak ve elde edilen sonuçların geçerliliğini arttırmak için de önemlidir.

4.3.1.4. Veriyi Kullanma. Yıldırım ve Şimşek’in (2013, s.195) de işaret ettiği gibi “dokümanları doğru ve yetkili kaynaktan ve mümkünse yazılı yollardan almak, bu dokümanlara daha sonra çalışmada adı konarak referans verilmesini mümkün kılabilir”. Ayrıca belgelerin bir araştırma kapsamında kullanılması belirli kurum ve/veya kişilere zarar verebilir. Bu sebeple incelenen belgelerin “bir çalışmada kullanılmasına, dahası açık atıfta bulunulmasına yönelik olarak, mutlaka ilgili kişi, grup, kurum ve kuruluşların onayı (mümkünse yazılı olarak) alınmalıdır. Bu sebeple çalışmacı, çalışmaya dâhil edilen STK’ların tez kapsamında inceleyeceği eğitim malzemelerini, dilekçe ile ilgili kurumlardan istemiş ve bu belgelerin analizine izin verdiklerine dair tüm kurumlardan yazılı izin almıştır. İzin belgeleri Ek-2’de sunulmuştur.

4.3.2. Derinlemesine Görüşme

Nitel araştırmaların veri toplama sürecinde farklı tekniklerin kullanılması, verinin çeşitlendirilmesini sağlayarak, araştırmanın güvenilirliğini önemli ölçüde

arttırmaktadır (Kümbetoğlu, 2015; Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu sebeple, bu araştırmada belge incelemenin yanında, derinlemesine görüşme tekniği de elde edilen verilerin geçerliliğini ve güvenilirliğini arttırmak amacıyla kullanılmıştır. Derinlemesine görüşme; “sosyal dünyadaki birçok olgu, süreç, ilişkinin görünümünden ziyade özüne inmeyi, bunların ayrıntılarını kavramayı ve bütüncül biçimde anlamayı mümkün kılan bir veri oluşturma aracıdır” (Kümbetoğlu, 2015, s.72). Alanyazında genellikle iki tür görüşmeden söz edilir: “yapılandırılmış görüşme” ve “yapılandırılmamış görüşme” (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Yapılandırılmış görüşmede, belirli bir sırayla önceden hazırlanmış sorular ve yanıtlar vardır ve genellikle görüşülen kişiden seçeneklerden birini seçmesi istenir (Büyüköztürk vd., 2008). Yapılandırılmamış görüşme ise açık uçlu sorular içeren “keşfe yönelik” (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s.120) bir görüşme sürecidir.

Araştırmacı, araştırma sürecinde hem konuyu serbestçe keşfetmek hem de katılımcıların verdikleri bilgiler arasındaki paralelliği ve farklılığı saptayarak karşılaştırmalar yapmak amacıyla her iki tekniği de içeren “yarı-yapılandırılmış görüşme” tarzını benimsemiştir. Öncelikle katılımcılardan aynı tür bilgilerin alınmasını sağlamak amacıyla açık uçlu sorulardan oluşan bir görüşme çerçevesi hazırlanmıştır. Görüşme çerçevesi; “farklı katılımcılardan daha sistematik, karşılaştırılabilir ve bütünlüklü bilgi elde edebilme” (Kümbetoğlu, 2008, s. 75) olanağı sağlamıştır. Bununla beraber, Karabekir’in (2016, s.132) de belirttiği gibi “tamamen önceden hazırlanmış sorulara bağlı kalmak, görüşme tekniğinden beklenen anlam çıkarma, derinleşme, keşfetme ve içtenliği sağlama olanağını kısıtladığı için”, görüşmeler sırasında daha ayrıntılı bilgi almak ve belirli konuları esnek bir şekilde keşfedebilmek için yapılandırılmamış görüşmelerde olduğu gibi konuşma akışına uygun olarak ek sorular sorulmuş, soruların sırası ve soruluş biçiminde değişiklikler yapılmıştır.

4.3.2.1. Görüşme Çerçevesinin Hazırlanması. Görüşmeler sırasında “araştırma problemi ile ilgili tüm boyutların ve soruların kapsanmasını güvence altına almak amacıyla” (Yıldırım ve Şimşek, 2011) bir görüşme çerçevesi hazırlanmıştır. “Bir sorunun nasıl kurgulandığı ve sorulduğu görüşülenin nasıl yanıt verdiğini etkilediğinden” (Patton, 2002, s.353; Akt. Glesne 2012, s.145), görüşme çerçevesi titiz bir ön çalışma ile oluşturulmuştur. Bu süreçte araştırmacı, araştırmanın amaçlarını göz önünde bulundurarak “eğer anlamak istediğim buysa, hangi

katılımcıya, neyi sormalıyım?” (Glesne, 2012, s.142) sorusunu sorarak, serbest çağrışımla sorular çıkartmıştır. Ortaya çıkan soruları, hem araştırma problemi hem de araştırma konusuna ilişkin temel kavramlar ve tartışmalar bağlamında gözden geçirerek araştırma konusu ile ilgili ilk taslak sorularını oluşturmuştur. Bu süreçte seçilen soruların mümkün olduğunca kolay anlaşılabilir ve açıklayıcı yanıtları teşvik eden, odaklayıcı, görüşülen bireylerin özelliklerine ve bilişsel düzeylerine uygun şekilde hazırlanmasına özen gösterilmiştir. Görüşme sürecinde yanlış anlaşılma ya da anlaşılma olasılığı olan sorular için soruyu başka biçimde ifade eden alternatif sorular da üretilmiştir.

Nelerin sorulacağı yanı sıra soruların sırası da önemlidir. Bu sebeple araştırmacı ilk soruların kolay olmasına dikkat etmiş, “şimdiye ilişkin davranışlar, deneyimler ve faaliyetleri anlatmak ve onlar hakkında konuşmak, görüşülen kişiye daha kolay geldiğinden” (Kümbetoğlu, 2008, s.87), görüşmeye, katılımcıların örnekler vererek sohbeti sürdürmelerini sağlayacak şimdiye ilişkin deneyim/davranış soruları ile başlamayı seçmiştir. Fikir/duygu/inanç sorularını ise görüşme çerçevesinin sonuna doğru yerleştirmiştir.

Yıldırım ve Şimşek’in (2011, s.137) de işaret ettiği üzere “bireysel bilgilere ilişkin sorular (yaş, öğrenim durumu, sosyo-ekonomik durum gibi), genellikle kısa yanıtları gerektiren sorulardır” ve bu sorulara olabildiğince az zaman harcanması önerilmektedir. Karabekir’in (2016, s.134) hazırladığı “Demografik Sorular Formu”nu örnek alarak araştırmacı, kişinin tanımlayıcı bilgilerinin alındığı ayrı bir form hazırlamıştır (bakınız Ek-3).

Hazırlanan görüşme çerçevesi taslağı, araştırmanın konusu bağlamında değerlendirilmek üzere Tez İzleme Komitesi üyeleri, tezin danışmanı ve başka üniversitelerden konunun uzmanı iki kişiye yollanmış, gelen geribildirimler ışığında gerekli değişiklikler araştırmacı tarafından yapılmıştır. Son aşamada da soruların katılımcılar tarafından amaçlandığı gibi anlaşıldığından emin olmak için çevre eğitimi alanında çalışan iki kişiyle pilot uygulama yapılmıştır. Pilot uygulamaların sonunda görüşme yapılan kişilere, görüşme çerçevesine ilişkin nasıl hissettikleri, soruları ve soru geçişlerini nasıl buldukları sorulmuş, önerileri ve değerlendirmeleri de dikkate alınarak görüşme çerçevesi son haline getirilmiştir. Araştırmada kullanılan görüşme çerçevesi Ek-4’te sunulmuştur.

4.3.2.2. Görüşme Süreci. Bu araştırma kapsamında 28 Temmuz 2018 ile 30 Aralık 2018 tarihleri arasında çalışma grubunda yer alan her sivil toplum örgütünden iki olmak üzere toplam 12 kişiyle, yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme yapılmıştır. Görüşmeler, katılımcının çalıştığı kendi ofisinde (n=5), evine ya da işine yakın bir kafede (n=3) ya da katılımcıya uygun bunların dışında başka bir yerde (n=3) yapılmıştır. Görüşmelerden biri Skype programı kullanılarak görüntülü konuşma ile gerçekleştirilmiştir. Görüşmenin, katılımcının ofisinde gerçekleştiği durumlarda, araştırmacı görüşmeyi katılımcı ile yalnız yapmayı denemiş ancak, görüşmeler, bir görüşmenin tamamında, bir görüşmenin ise yarısında odada çalışan başka bir kişinin yanında gerçekleşmiştir.

Katılımcılarla görüşmeler 48 ile 116 dakika arasında, ortalama 71 dakika sürmüştür. Genellikle aralıksız 60-75 dakikanın görüşme için uygun bir uzunluk olduğu belirtilmektedir (Glesne, 2012). Bu çalışmada bu ideal süre 7 görüşmede yakalanabilmiştir. 2 görüşme bir saatin altında sürmüştür ancak sorulara odaklı cevaplar verildiği için, bu görüşmelerden zengin veriler elde edilebilmiştir.

Teknik olanakların sınırlılığı sebebiyle bu çalışmada yalnızca ses kaydı yapılmıştır. Araştırmacı görüşmede ses kaydı alacağını randevu almak için katılımcılarla ilk iletişim kurduğunda yazılı olarak belirtmiş ve tüm katılımcılar görüşme öncesinde ses kaydı alınmasını onaylamıştır. Araştırmacı ses kaydı alınmasına ilişkin izinleri olup olmadığını, katılımcılara görüşmeye başlamadan önce yeniden sormuş, tüm katılımcılar onaylarını teyit etmiştir. Ses kaydı, görüşme kaydını doğrudan bir ses dosyası olarak bilgisayara indirmeyi sağlayan ve uzun sürelerle kayıt alabilen Philips Vocetracer 620 marka cihazı ile alınmıştır. Üç katılımcı, yapılan görüşmenin ses kaydı dökümlerini görmek istediğini belirtmiş, araştırmacı bu katılımcılara ses kaydı dökümlerini e-posta yoluyla iletmiştir.

4.3.2.3. Görüşmelerin Değerlendirilmesi. Görüşme sürecini değerlendirmek, “görüşme yapılan kişinin nasıl konuştuğunu ve nasıl davrandığını resmetmek” (Büyüköztürk vd., 2012, s.157) için görüşme sürecine ilişkin gözlemlerin, görüşmeden hemen sonra not alınması önerilmektedir. Bu süreci gözlem ve değerlendirme soruları olmadan yürütmek, Karabekir’in (2016, s.146) de belirttiği gibi değerlendirmenin “oldukça sistemsiz ve sınırlı” kalmasına sebep olmaktadır. Bu sebeple araştırmacı çeşitli kaynaklardan (Büyüköztürk vd., 2012, s.157; Karabekir, 2016, s.147; Rubin, Rubin, 2015, s.127) ve kendi çıkarımlarından yararlanarak Ek-

5'te sunulan "Görüşme Değerlendirme Formu"nu hazırlamış ve görüşmelerin değerlendirmesini bu form ile yapmıştır.

4.3.3. Katılımcı Gözlem

Çalışma grubunda yer alan reformist STK'ların (TEMA, TÜRÇEV ve DenizTemiz/TURMEPA Derneği) düzenledikleri çevre eğitimi programları çoğunlukla öğretmenler aracılığıyla sınıf ortamında ya da okulda, bir eğitim-öğretim yılına yayılarak yapılan etkinliklerdir. Ayrıca bu STK'ların çevre eğitimi programları için özel olarak hazırlanmış, programın uygulama yönergelerini ve etkinliklerini detaylı şekilde açıklayan kılavuz kitapçıkları ve/veya sunumları bulunmaktadır. Bu sebeple reformist STK'ların çevre eğitimi programlarının içeriğine ilişkin bulgular, bu kurumlardan temin edilen eğitim malzemelerinin belge inceleme ve içerik analizi yöntemleri ile incelenmesiyle ortaya konmuştur. Ancak radikal grupta yer alan STK'ların (Yeşil Düşünce Derneği, Yeryüzü Derneği ve Permakamp Kooperatifi) düzenledikleri çevre eğitimi programlarının içeriğine ilişkin, önceden hazırlanmış basılı kaynaklar bulunmamaktadır. Bu STK'lar, genellikle belli ana başlıklar etrafında söyleşi, panel, konferans, atölye benzeri etkinlikler düzenlemekte ve içerikleri hemen her defasında değişmektedir. Bu sebeple araştırmacı radikal grupta yer alan STK'ların düzenlediği eğitim etkinliklerine mümkün olan durumlarda katılarak eğitim ortamını, uygulama yöntemlerini ve içeriğini yerinde gözlemlemeyi amaçlamıştır.

Katılımcı gözleme başlamadan önce araştırmacının cevaplaması gereken en önemli sorulardan biri "kendinizi sürecin neresine koymalısınız?" (Glesne, 2012, s.88) sorusu, diğer bir deyişle katılımcının rolünün ne olacağının belirlenmesidir. Gözlemcinin rolü iki ayrı uç arasında değişebilir; gözlemcinin sürece bir grup üyesi gibi etkili ve tam olarak katılımı ile hiçbir etkisi olmaksızın sadece gözlemci olarak katılımı (Büyüköztürk vd., 2012). Araştırmacı, katılımcı gözlem sürecinde kendi rolünü, araştırma sorularına, bağlamına ve araştırmada benimsediği kuramsal bakış açısına göre belirlemelidir (Glesne, 2012). Bu araştırmada, çevre alanında çalışan STK'ların benimsedikleri çevre ideolojilerinin, çevre eğitimi programlarını; hedef kitle, uygulama, ölçme ve değerlendirme yöntemleri, eğitim malzemeleri ve içerik bakımından nasıl etkilediğini incelemek amaçlanmaktadır. Bu sebeple araştırmacı katıldığı eğitim programlarında, katılma amacına ve araştırma projesine ilişkin bilgileri programdan önce ilgili kurum çalışanlarıyla paylaşarak, programlara diğer katılımcılar gibi etkin bir şekilde katılmayı seçmiştir. Katılımcı gözleme başlamadan

önce neyin, hangi kapsamda gözleneceğinin de açık bir biçimde ortaya konması gerekmektedir. Bu sebeple araştırmacı tarafından, çeşitli kaynaklardan (Büyüköztürk vd., 2012; Glesne, 2012; Yıldırım ve Şimşek, 2011) yararlanarak Ek-6’da sunulan “Katılımcı Gözlem Formu” hazırlanmış ve gözlemler mümkün olduğunca bu çerçevede yapılmıştır.

Tez çalışması kapsamında araştırmacı Yeşil Düşünce Derneği’nin 09 Aralık 2017 tarihinde İstanbul’da düzenlediği bir gün süreli “Sürdürülebilir Bir Yaşam İçin Alternatifler: Ulaşım, Eğitim, Enerji” konulu 14. Yeşil Diyalog toplantısına ve 01-05 Ağustos 2018 tarihleri arasında, Assos Sivrice Koyu’nda gerçekleştirdiği Yeşil Kamp programına “gözlemci olarak katılımcı” pozisyonunda katılmıştır. Araştırmacı, herkese açık biçimde gerçekleşen Yeşil Diyalog Toplantısından önce Yeşil Düşünce Derneği ile iletişime geçmemiş ancak toplantı sırasında kendini tanıtmış ve tez çalışması hakkında Yeşil Düşünce Derneği Yönetim Kurulu Üyelerine bilgi vermiştir. Ancak Yeşil Kamp Programına kaydını yaptırmadan önce, Yeşil Düşünce Derneği çalışanları ve Yönetim Kurulu üyelerinden oluşan bir gruba araştırması hakkında e-posta yoluyla yazılı bilgi vermiş ve tez çalışması kapsamında kampa gözlemci olarak katılmak istediğini belirterek, izin aldıktan sonra kampa kaydını yaptırmıştır. Bunlara ek olarak araştırmacı, Yeryüzü Derneği tarafından 04 Kasım 2018 tarihinde gerçekleştirilen yarım gün süreli “Repair Kafe” etkinliğine ve Permakamp Kooperatifinin 24-25 Kasım 2018 tarihlerinde Beykoz-Öğümce’deki yerleşkesinde düzenlediği “Ekolojik Çocuk Kampı”na, 24 Kasım Cumartesi günü, gününbirlik katılmıştır. Araştırmacı, Ekolojik Çocuk Kampı’na katılmadan önce, Permakamp Kooperatifi Yönetim Kurulu Başkanı’nı araştırma projesi hakkında bilgilendirmiş ve kamp boyunca gözlem yapmak için kendisinden izin aldıktan sonra kampa kaydını yaptırmıştır.

4.4. Verilerin Çözümlemesi

Nitel veri analizinde temel amaç, sosyal gerçekliğin içerisinde gizil bir biçimde bekleyen bilginin gün yüzüne çıkarılmasıdır (Özdemir, 2014). Her nitel araştırma farklı özellikler taşır ve bu yüzden veri analizi de farklı yaklaşımları gerektirebilir; ancak alanyazında nitel veri analizine dair iki ana süreç öne çıkmaktadır: Betimsel analiz ve içerik analizi (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Betimsel analiz, çeşitli veri toplama teknikleri ile elde edilmiş verilerin daha önceden

belirlenmiş temalara göre özetlenmesini ve yorumlanmasını içeren bir nitel veri analiz türüdür (M. Özdemir, 2014). İçerik analizi ise “toplanan verilerin derinlemesine analiz edilmesini gerektirir ve önceden belirgin olmayan temaların ve boyutların ortaya çıkarılmasına olanak tanır” (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s.223). Bu araştırma kapsamında belge analizi ve yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme ile elde edilen veriler, içerik analizi ile incelenmiştir.

4.4.1. İçerik Analizi

İçerik analizi “yazılı metinlerin içeriğinin, kod belirleme ve tema ya da örüntü oluşturma yoluyla sistematik bir biçimde sınıflandırılarak, yorumlanması işlemi olarak tanımlanabilir” (Özden ve Cavlazoğlu, 2015, s.45). Amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşabilmektir. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır (Neuman, 2013; Yıldırım ve Şimşek, 2011).

İçerik analizine başlamadan önce yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme kayıtlarının dökümü gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı 12 görüşmeden altısının dökümünü kendisi yapmış, kalan altı görüşme için ise yardım almıştır. Görüşme verileri, görüşmenin aslına sadık kalacak şekilde, tüm konuşulanların ve gülme, sessizlik süreleri vb. gibi ifadelerin de belirtileceği şekilde detaylı olarak çözümlenmiştir. Çözümlemenin ardından, ham verilerin, anlamlı bölümlere ayrılarak araştırmacı tarafından isimlendirildiği, kodlama aşamasına geçilmiştir. Kodlama sürecinde araştırmacı, alanyazında var olan bir kodlama sistemini kullanabilir ya da kuramsal temeli olmayan konularda kendisi bir kodlama sistemi geliştirebilir. Bazı durumlarda ise önceden belirlenen bir kod listesine, veri analizi sürecinde çıkan yeni kodları ekleyerek kendi kod listesini oluşturulabilir. Bu çalışmada da benzer bir yol izlenmiştir. Öncelikle araştırmanın alt amaçlarıyla ilgili alanyazında var olan çalışmalar (Bkz: Çoban, 2002; Dobson; 2016; Duru; 1995; Kavas, 2011; Naess, 1973; Şakacı ve Aygün, 2013; Wall, 2013), literatürdeki kuramlara, ana kavramlara ve sınıflandırmalara bakılarak incelenmiş, çevreci STK’ların, çevre ideolojilerine göre iki ana gruba ayrıldığı görülmüştür: Reformistler ve radikaller. Ardından bu grupların, insan-doğa ilişkisi, endüstriyle doğa arasındaki tercih, teknoloji, demokrasi ve politika anlayışı, örgütlenme biçimleri, faaliyet alanları, eğitime yaklaşımları gibi konularda ayırt edici özellikleri belirlenmiştir. Bu özellikler Tablo 20’de sunulmuştur.

Tablo 20

Çevreci İdeolojiler Arasındaki Ayırt Edici Özellikler

	REFORMİSTLER		RADİKALLER	
Kuruluş Hikâyesi ve dönemi	1990'lar	Genelde neoliberal dönemde kurulmuşlardır. Kuruluşlarını BM Çevre ve Kalkınma Konferansı vb. uluslararası süreçle ilişkilendirirler.	Belli tarihler yok	Kuruluşlarını belirleyen belli bir dönem yoktur. Doğayla ilgili hak ihlalleri olduğunda ortaya çıkabilirler.
İnsan-doğa ilişkisine yaklaşımı	İnsan-merkezci	İnsanı doğanın üzerinde tutar. Sadece insanların özsel değeri vardır. Çevreyi insanların çıkarı için korur. Çevresel doğru ya da yanlış, insanlar bakımından doğacak sonucun ne olduğuna bağlıdır.	Eko-merkezci	İnsanı doğanın bir parçası olarak ele alır. Doğanın, diğer canlıların özsel değeri vardır. Doğayı, doğa için korur. Çevresel doğru ya da yanlış biyosferik açıdan ele alınır.
Ekonomi, kalkınma, sürdürülebilirlik ve teknolojiye yaklaşımı	Sürdürülebilir kalkınma	Var olan üretim ve tüketim kalıplarında temel dönüşümler olmaksızın çevre sorunlarını çözmeye çalışır. Endüstriyel büyümenin sınırlandırılması yerine, doğal kaynakların verimli kullanımı savunur. Çevre kirliliğinin azaltılması için teknolojik önlemlerin alınmasına sıcak bakar.	Endüstriye lizmin eleştirisi	Mevcut ekonomik, toplumsal ve politik pratiklerin sorgulanması gerektiği savunur. Endüstriyel büyümenin önüne sınırlar konması gerektiğini savunur. Çevre sorunlarının sadece teknolojik ilerlemeyle çözülemeyeceğini, insanların değerlerinde değişiklikle üstesinden gelinebileceğine inanır. Çevre sorunlarını siyasal alan içerisinde çözmeye çalışır.
Siyasal ve toplumsal konulara yaklaşımı	Apolitik	Apolitik bir yaklaşım benimser Genelde çevre sorunlarını diğer toplumsal konularla ilişkilendirmez	Politik	Sosyal adalet, insan hakları, feminizm, savaş karşıtlığı, demokratikleşme gibi siyasal ve toplumsal konularla ilgilidir.
Eğitime Yaklaşımı	Ana akım	Örgün eğitim içinde çevre eğitimi programlarına sıcak bakar ve MEB ile işbirliği yapar.	Eleştirel	Okulun; endüstriyel yaşam tarzı için insanları eğittiğini savunur. MEB ile işbirliğine mesafelidir.
Faaliyet Alanları	Ana akım	İmza kampanyaları, projeler, eğitim faaliyetleri	Ana akım dışı	Dava açma, boykot, kitlesel gösteriler
Örgütlenme biçimi	Ana akım	Hiyerarşik/Dikey Merkezi	Ana akım dışı	Anti-hiyerarşik/yatay Âdemi merkezi
Kurumsallaşma	Kurumsallaşmış	Ücretli ve tam zamanlı çalışanlardan oluşan uzman bir kadroya ve gelişkin bir ofise sahip	Kurumsallaşmamış	Genelde gönüllü ya da yarı-zamanlı çalışanlara sahip. Ofisi yok ya da ev-ofis
Kurumsal ilişkiler	Yakın	Devlet, özel sektör ve uluslararası kurumlarla ilişkiye sıcak bakıyor ya da ilişki içerisinde.	Mesafeli	Devlet, özel sektör ve uluslararası kurumlarla ilişkiye sıcak bakmıyor ya da ilişki içerisinde değil.

Tablo 20’de belirlenen ayrımlar, araştırmacıya, Türkiye’de ulusal düzeyde evre eğitimi alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının benimsedikleri evre ideolojilerinin nasıl farklılaştığını ve bu kuruluşların benimsedikleri evre ideolojilerinin evre eğitimi etkinliklerini nasıl etkilediğini araştırırken yol gösterici olmuştur. Araştırmacı bu tablodan yola çıkararak başlangıç temalarını, kategorilerini ve kodlarını içeren bir kod listesi hazırlamış, görüşme dökümlerini ve belgeleri bu kod listesiyle sınıflandırarak veri gruplarına isim vermiştir. Bu süreçte yeni kodlar da yavaş yavaş verinin içinden çıkmaya başlamış, “başlangıç listesi” zenginleşerek gelişmiş ve içerik analizinin temel kategorileri ve kodları ortaya çıkmıştır. Bu ilk temel kodlama tamamlandıktan sonra, araştırmacı ikinci aşama olan eksenli kodlamaya başlamıştır. Bu aşamada verilerden çok o zamana kadar belirmiş kodlara odaklanılmış, kodlar arasındaki benzerlikler, farklılıklar, bağlantılar ve ilişkiler göz önünde bulundurularak, kodlar, temalar ve alt kategoriler yeniden düzenlenmiştir. Son olarak araştırmacı seçici kodlama ile hem kodları hem de tüm verileri tekrar gözden geçirmiş, oluşturulan güncel kod listesi ile tüm verilerin yeniden kodlanması sağlanmıştır. Araştırmacı veri oluşturma sürecinde bilgisayar destekli bir veri analiz yazılım programı olan MAXQDA kullanmıştır. Bilgisayar programı kodlara ve farklı ölçütlere göre veriyi geri çağırmak ve kodlanmış verileri tüm görüşme içinde bağlamından koparmadan görmek konusunda araştırmacıya büyük kolaylık sağlamıştır.

BÖLÜM 5

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde, araştırmanın alt amaçlarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Araştırmanın üç alt amacı vardır. Bunlar: (1) Türkiye’de ulusal düzeyde çevre eğitimi alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının temel betimsel özellikleri nelerdir? (2) Bu kuruluşların benimsedikleri çevre ideolojileri nasıl farklılaşmaktadır? (3) Bu kuruluşların benimsedikleri çevre ideolojileri düzenledikleri çevre eğitimlerini; hedef kitle, uygulama, ölçme ve değerlendirme yöntemleri, eğitim malzemeleri ve içerik bakımından nasıl etkilemektedir? Bulgular, bu alt amaçlara cevap verecek şekilde aşağıda sunulmuştur.

5.1. Çevreci STK’ların Temel Betimsel Özellikleri

Bu bölümde araştırmanın çalışma grubunda yer alan STK’ların; TEMA Vakfı, TÜRÇEV, TURMEPA/DenizTemiz Derneği, Yeşil Düşünce Derneği, Yeryüzü Derneği ve Permakamp Kooperatifi’nin örgüt yapılarına, vizyon, misyon ve hedefleri ile faaliyet alanlarına dair temel betimsel özelliklerine ilişkin bulgular sunulmuştur. Bu kuruluşların eğitim programlarıyla ilgili bilgiler, “5.3. Çevreci STK’ların Benimsedikleri Çevre İdeolojilerinin Çevre Eğitimleri Üzerindeki Etkileri” başlıklı bölümde detaylı olarak ele alındığından, bu bölümde sadece özet bilgilere yer verilmiştir.

5.1.1. TEMA Vakfı

TEMA Vakfı, 11 Eylül 1992 tarihinde Karaca Firması’nın sahibi Hayrettin Karaca ve Tekfen Holding Kurucu Ortağı A. Nihat Gökyiğit öncülüğünde Türkiye’nin önde gelen sanayici ve işinsanları tarafından kurulmuştur. Vakıf, 2016 Yılı Faaliyet Raporu’nda kendisini şöyle tanımlamıştır:

En başta topraklarımız olmak üzere, ülkemizin doğal varlıklarının korunması ve savunulması için bilimsel ve hukuksal çalışmalar yürüten... Sürdürülebilir yaşamın sağlıklı ve korunmuş çevre koşullarında mümkün olduğunu savunan... Topraktan gelen toplumsal barışa inanan... Ülkenin ve dünyanın geleceğinde söz sahibi olmak üzere halkla bütünleşen... Gönüllü, bilinçli, öncü, uluslararası ve saygın bir sivil toplum kuruluşudur (TEMA, 2016a, s.14).

TEMA Vakfı'nın gerçek kişi ve hükmi şahıs kurucu üyelerinin listesi EK-7'de, örgüt yapısı, amaçları, hedefleri, temel değerleri ve faaliyet alanlarına ilişkin bulgular ise aşağıda sunulmuştur.

5.1.1.1. TEMA Vakfı'nın Örgüt Yapısı. Vakfın organları; Mütevelliler Heyeti, Yönetim Kurulu, Danışma Kurulu ve Denetçilerden oluşmaktadır. Mütevelliler Heyeti vakfın faaliyetleri ile ilgili genel politikaları belirleyen ana organdır. Heyet, yılda en az iki kere üye sayısının yarıdan bir fazlası ile toplanır ve oyçokluğu ile karar alır, oyların eşitliğinde Başkan'ın oyu iki oy sayılır. Maliye Bakanlığı Müsteşarı, Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşarı, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Müsteşarı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Müsteşarı, Orman ve Su İşleri Müsteşarı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Müsteşarı, Diyanet İşleri Başkanı, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarı ve TRT Genel Müdürü, TEMA Vakfı Mütevelliler Heyetinin tabii üyeleridir (TEMA Vakfı Senedi, 2017).

Yönetim Kurulu on bir üyeden oluşur, üyelerinin görev süresi iki yıldır ve çoğunluk oluşturmamak şartıyla Mütevelliler ile Kurucular dışından seçilmesi mümkündür. Yönetim Kurulu, Mütevelliler Heyeti kararları ve mevzuat hükümlerine uygun olarak Vakfı idare, temsil ve ilzam ile görevli ve sorumludur. Vakfın gayesi doğrultusunda her türlü kararı alır ve uygular (TEMA Vakfı Senedi, 2017). TEMA Vakfı Yönetim Kurulu ayda en az bir kez toplanır ve Kurul tüm toplantılarında, toplantı nisabı olarak üye tam sayısının yarısından bir fazlası ile toplanmayı, karar nisabı olarak da katılanların yarısından bir fazlasının oyu ile karar alma esasını uygular. Kararda oylar eşit olduğunda, Başkanın oyu iki oy sayılır.

Mütevelliler Heyeti kendi üyeleri arasından veya dışardan iki kişiyi, iki yıl için Denetçi olarak seçer. Denetçi seçimleri, Yönetim Kurulu seçimleri ile birlikte yapılır. Denetçiler her hesap yılında Vakfın gelir ve giderleri ile kayıtlarını inceleyip yeminli mali müşavirlerce onaylanan Vakıf hesapları ile birlikte karşılaştırıp, sonuç ve tavsiyelerini, heyet toplantısından 15 gün önce Mütevelliler Heyetine sunulmak üzere bir rapor halinde Yönetim Kuruluna verir (TEMA Vakıf Senedi, 2017). Danışma Kurulu ise, Mütevelliler Heyetinin tespit ettiği konularda danışmanlık yapar ve görüş sunar. Vakfa Mütevelliler Heyeti Başkanlığı, Yönetim Kurulu Başkan ve Yardımcılığı yapmış ve görevi olağan seçim sonucu bırakmış kişiler ile Danışma Kurulunca önerilip Mütevelliler Heyetince onaylanan kişilerden oluşur. Kurul görev bölümünü ve çalışma düzenini kendisi belirler (Daha fazla bilgi için TEMA Vakfı Senedi'ne şu

adresten

ulaşılabilir:

http://www.tema.org.tr/web_14966-2_1/neuralnetwork.aspx?type=24).

TEMA Vakfı bu yapı içinde çalışmalarını; 73 profesyonel çalışan ile Genel Müdürlük, Bilgi Sistemleri ve Raporlama, Çelenk Birimi, Çevre Politikaları ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Eğitim Bölümü, İdari İşler ve Satın Alma Bölümü, İktisadi İşletme Bölümü, İletişim ve Kurumsal İşbirliği Bölümü, İnsan Kaynakları Bölümü, Bağış ve Operasyon Bölümü, Mali İşler, Saha ve Gönüllülük, Orman ve Kırsal Kalkınma olmak üzere 13 farklı birim altında yürütmektedir (TEMA, 2019).

5.1.1.2. TEMA Vakfı'nın Amaçları, Hedefi ve Temel Değerleri. TEMA Vakfı amaçlarını 2016 yılı Faaliyet Raporu'nda şöyle sıralamaktadır:

Ülke topraklarımızı tehdit eden erozyon ve çölleşme tehlikesine dikkat çekmek ve bu mücadelenin bir devlet politikası haline gelmesine katkı sağlamak; Ekosistemi oluşturan toprak, su, orman, biyolojik çeşitlilik gibi doğal varlıkların korunması ve insan kaynaklı iklim değişikliğine ilişkin politikaların oluşturulması için çalışmak; Ormanları korumanın yanı sıra ağaçlandırma çalışmaları yaparak, topluma ağaç sevgisi aşılama; Tarım alanlarını, çayır ve meraları koruyup geliştirmek, bu alanların amaç dışı kullanımını önlemek; Doğal varlıkların korunup doğru şekilde yönetilmesi için gereken yasal düzenlemelere öncülük etmek ve destek vermek (TEMA, 2016a).

TEMA Vakfı, hem web sitesinde hem de 2016 Yılı Faaliyet Raporu'nda öncelikli hedefini “Türkiye Cumhuriyeti'nin tüm temsilcilerine; hükümetlere ve siyasal partilere, resmî ve özel kuruluşlara, eğitim ve medya kuruluşlarına ve halkımıza toprak erozyonunun nedenlerini, vahim sonuçlarını ve ülkemizdeki çölleşme tehlikesini anlatmak” olarak belirlemiştir (TEMA, 2016a, 2017). TEMA, “bu hedef doğrultusunda, siyasi güçleri, doğal varlıkların yok edilmesi ve erozyon sorununa çare bulmadan iktidar olamayacaklarına inandırma çabasıdır. Bu nedenle başta erozyon sorunu olmak üzere çevre sorunlarına karşı duyarlı, bilinçli ve etkin bir kamuoyu oluşturmaya çalışmaktadır” (TEMA, 2017b). Bu amaçlar doğrultusunda TEMA Vakfı çalışmalarını şu temel değerler çerçevesinde sürdürmektedir: sürekli gelişme, güven, sürdürülebilirlik, hesap verebilirlik, siyasi tarafsızlık, işbirliği (TEMA, 2015, 2016a, 2017a).

5.1.1.3. TEMA Vakfı'nın Faaliyet Alanları. TEMA Vakfı çalışmalarını; Orman ve Kırsal Kalkınma, Çevre Politikaları, Uluslararası Çalışmalar, Örgütlenme

ve Gönüllülük, Gelir Getirici Faaliyetler, İletişim Çalışmaları, İnsan Kaynakları Çalışmaları ve Eğitim Çalışmaları olmak üzere sekiz ana başlık altında toplamıştır.

5.1.1.3.1. Orman ve Kırsal Kalkınma Çalışmaları. TEMA Vakfı, Orman Genel Müdürlüğü işbirliğiyle, Türkiye'nin farklı bölgelerinde, bağışçıların desteğiyle ağaçlandırma çalışmaları yapmaktadır. Ayrıca Türkiye'deki orman varlığını arttırmak hedefiyle, Orman Genel Müdürlüğü ve Türkiye İş Bankası desteğiyle 2008 yılından bu yana "81 İlde 81 Orman Projesi"ni de yürütmektedir. Vakfın 2017 Yılı Faaliyet Raporu'na göre; 1992'den bu yana yaklaşık 700 milyon meşe palamudu ve 15 milyondan fazla fidan toprakla buluşturulmuştur (TEMA, 2017a).

Kırsal kalkınma projeleri arasında; Falım Sakızları finansal desteği ve Orman Genel Müdürlüğü işbirliğinde damla sakızı ağaçlarını korumak amacıyla geliştirilen Sakız Ağacı Klon Parkı Tesisi Projesi, Antepfıstığı Araştırma İstasyon Müdürlüğü ve Nestlé DAMAK ile birlikte Gaziantep'te ve Şanlıurfa'da gerçekleştirdikleri Antepfıstığı üretiminde kalite ve verimi arttırmayı amaçlayan "Fıstığımız Bol Olsun" Projesi, çay bahçeleri topraklarında yaşanan sorunlara dikkat çekmek ve toprakların sürdürülebilir şekilde kullanılmasını sağlamak amacıyla Doğu Çay sponsorluğunda gerçekleştirdikleri "Her Dem Toprak İçin" projesi ve Avrupa Birliği Sivül Toplum Diyaloğu-IV programı kapsamında AB ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilen "Sürdürülebilir Tarım Ağı" projesi yer almaktadır (TEMA, 2016a).

5.1.1.3.2. Çevre Politikaları Çalışmaları. TEMA Vakfı çevre politikaları çalışmaları kapsamında, arazi kullanım politikaları, enerji ve madencilik politikaları ve iklim değişikliği politikaları öncelikli olmak üzere çeşitli savunuculuk faaliyetleri yürütmektedir. Vakıf, bu çalışma alanlarında tespit ettiği sorunların çözümüne yönelik yerel savunuculuk faaliyetlerini; karar vericilere lobi, hukuki mücadele ve mevzuat takibi şeklinde yürütür. TEMA Vakfı'nın 2014-2016 yılları arasında yaptığı belli başlı bazı savunuculuk faaliyetleri şunlardır (TEMA, 2015, 2016a, 2017):

- Arazi kullanım politikaları kapsamında Türkiye genelinde 1/100.000 ölçekli çevre düzeni planlarını takip ederek, orman, su, toprak gibi doğal varlıklar üzerinde tehdit oluşturacak plan kararlarının iptali için beş adet dava açmak,
- Çanakkale Karabiga'da yapılması planlanan bir santralin Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) olumlu kararının iptali için dava açmak,

- Change.org’da “Önemli orman ekosistemlerinin yer aldığı, verimli tarım arazilerinde domatesi, kirazı, zeytini, şeftalisi ile Türkiye’nin gıdasını üreten Çanakkale, kömürlü termik santral tehdidi ile karşı karşıya Çanakkale’ye sahip çık!” diyen bir imza kampanyası başlatmak ve kampanyayı sosyal medya hesaplarından duyurmak,
- Konya–Karaman kömür rezervindeki maden sahalarından birinin ÇED olumlu kararının iptali için dava açmak (Konya-Karaman maden sahası ile ilgili davayı Mayıs ayında kazanmışlardır),
- Tüm Türkiye’de 80’e yakın kömürlü termik santral yapımı planlanması sebebiyle, Konya, Karaman, Adana ve Çanakkale’den sonra Eylül ayından itibaren Samsun, Amasya, Eskişehir, İzmir ve Hatay’da da yerelde savunuculuk faaliyetleri yürütmek.

5.1.1.3.3. Uluslararası İlişkiler. TEMA Vakfı, çalışma alanlarıyla ilgili pek çok uluslararası kurum ve kuruluşla çeşitli düzeylerde işbirliği ve ilişki içerisinde. Bu kurumlar aşağıda sıralanmıştır (TEMA, 2017a).

Üyelikleri:

- Dünya Koruma Birliği (IUCN)
- Küresel Çevre Fonu STK Ağı (GEF-NGO)
- Avrupa İklim Eylem Ağı (CAN-Europe)
- Küresel Toprak Ağı (GSP)

Yönetim Kurulu Üyelikleri:

- Kültür ve Sürdürülebilir Kalkınma için Akdeniz Bilgi Ofisi (MIO-ECSDE)
- Avrupa Çevre Bürosu (EEB)
- Drynet Ağı

Akreditasyon:

- Birleşmiş Milletler Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi (UNCCD)
- Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (UNFCCC)
- Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP)
- Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi (ECOSOC)-Danışman STK

5.1.1.3.4. Örgütlenme ve Gönüllülük Çalışmaları. TEMA Vakfının önemli faaliyet alanlarından birini örgütlenme ve gönüllülük çalışmaları oluşturmaktadır. 24

Ocak 2019 tarihinde TEMA Vakfı'nın web sitesinden alınan bilgilere göre; 700 binin üzerinde gönüllüsü olan vakıf, 81 il temsilcisi, 324 ilçe sorumlusu, 81 mahalle/belde/köy/semte sorumlusu ve 161 üniversitedeki Genç TEMA topluluğu ile 647 noktada faaliyetlerini sürdürmektedir (TEMA, 2019). Saha Faaliyet Programı çerçevesinde çalışmalarını yürüten il temsilcileri, ilçe sorumluları ve Genç TEMA'lar, savunuculuktan, gönüllü kazanımına, ağaçlandırmadan, eğitim ve farkındalık çalışmalarına kadar farklı etkinlikleri hayata geçirmektedir. TEMA Vakfı yeni il temsilcilerine ve ilçe sorumlularına yönelik yaklaşık yılda iki kere "Uyum Eğitimi" düzenlemektedir. Bunun yanında gönüllüleri ile tanışmak için bölgesel gönüllü toplantıları da düzenlemektedir (TEMA, 2015, 2016a).

5.1.1.3.5. Gelir Getirici Faaliyetler. TEMA Vakfı gelir getirici faaliyetleri kapsamında 2010 yılından bu yana Türkiye İş Bankası ortaklığıyla Maximum TEMA Kart projesini yürütmektedir. Proje kapsamında Maximum TEMA Kredi Kartını kullanan kişiler, İş Bankası'nın TEMA'ya bağış yapmasını sağlamaktadır. Bunun yanında TEMA Vakfı hemen her sene SMS ile bağış toplamak amacıyla ulusal televizyon kanallarında çeşitli sanatçıların katılımıyla özel bir gece düzenlemektedir. 2018 yılında 1 Nisan Pazar günü "Umut Yeşerten Şarkılar" adıyla düzenlenen gecede 60.000 çocuğun doğa eğitimi almasına katkıda bulunulmuştur. Bunlara ek olarak Vakfın çeşitli proje ve programları için bağış toplamak amacıyla SMS kampanyası, nikâh davetiyeleri vb. uygulamaları da bulunmaktadır.

5.1.1.3.6. İletişim Çalışmaları. TEMA Vakfı çalışmalarını; basın toplantıları, basın bültenleri, özel röportajlar ve sosyal medya paylaşımları ile kamuoyuna duyurmaktadır. 2016 yılında, Yeşil Yaka Programı, Her Dem Toprak İçin Projesi, Sakız Ağacı Klon Parkı ve "Kömür mü? Ömür mü?" Projesi için basın toplantıları düzenlemiştir. Bunların yanında, TEMA Vakfı kuruluş yıldönümü, resmî bayramlar ve 22 Mart Dünya Su Günü, 5 Haziran Dünya Çevre Günü gibi özel günlerde çeşitli iletişim çalışmaları yapmaktadır. TEMA Vakfı'nın gıda güvenliği ve verimli tarım topraklarının korunması için hazırladığı kamu spotu 2016 yılı Haziran ayında yayınlanmaya başlamıştır.

5.1.1.3.7. İnsan Kaynakları Çalışmaları. TEMA Vakfı'nda 2017 yılsonu itibariyle %55'i kadın, %45'i erkek olmak üzere toplam 73 kişi çalışmaktadır. Bu kişilerin yaş ortalaması 40, kıdem ortalaması ise 6 yıldır (TEMA, 2017a). TEMA

insan kaynakları yönetimi süreçlerini iyileştirmek amacıyla 2015 yılında Baltaş Grubu ile çalışmaya başlamıştır. Bu işbirliğinin bir parçası olarak 2016 yılında performans yönetim sistemi için alt yapı çalışmaları yapılmıştır. 2017 yılsonu itibariyle Vakfın çalışanlarına yönelik gerçekleştirdiği eğitimlerin süresi kişi başı 31 saattir (TEMA, 2017a).

5.1.1.3.8. Eğitim çalışmaları. TEMA Vakfı eğitim çalışmalarını “ekolojik okuryazarlık” başlığı altında bir araya getirmiştir. Vakıf ekolojik okuryazarlığı şöyle tanımlamaktadır:

Ekolojik okuryazar; doğayı tanıyan, ona temas eden, doğanın bir parçası olduğunu içselleştirmiş, gündelik yaşamdaki tercihlerinin doğaya etkilerinin farkında olan ve sürdürülebilir yaşam için harekete geçebilen birey olmak anlamına geliyor” (TEMA, 2017a, s.21).

TEMA Vakfı bu kapsamda yetişkinlere, çocuklara ve gençlere yönelik çeşitli eğitim programları düzenlemektedir.

Vakfın yetişkinler için düzenlediği eğitimlerin başında, özel sektör çalışanlarına yönelik Baltaş Grubu ile beraber yürüttüğü “Yeşil Yaka Programı” gelmektedir. 2015 yılında uygulanmaya başlanan programla “sürdürülebilirliğin bir görev olmasının ötesinde, yaşam felsefesi olarak benimsenmesi hedeflenmektedir” (TEMA, 2016a, s.15). Yeşil Yaka Programı kapsamında 2017 yılında dört farklı kurumdan 130 kişiye eğitim verilmiştir (TEMA, 2017a). Buna ek olarak 2016 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi öğretim üyelerinin katkılarıyla, yerel yönetimlerin sürdürülebilirlik alanındaki kapasitelerini arttırmak amacıyla “Şehirde Hayat Bilgisi” isimli bir eğitim programı hazırlanmıştır. Bir tam gün süreyle uygulanan programda sürdürülebilir kentler, ekosistem hizmetleri, sürdürülebilir ulaşım, iklim değişikliği ve gıda güvenliği gibi konular ele alınmaktadır (TEMA, 2015, 2016a).

Ancak TEMA Vakfı'nın en yaygın şekilde eğitim verdiği kitle MEB'e bağlı okullarda görev yapan öğretmenler ve öğrencilerdir. Vakfın okullara yönelik yürüttüğü eğitim faaliyetleri, eğitimi yürüten kişilere göre iki ana grupta sınıflandırılabilir: 1-TEMA Vakfı Gönüllülerin yürüttüğü eğitim programları, 2-MEB öğretmenlerinin yürüttüğü eğitim programları. TEMA Vakfı Gönüllülerinin yürüttüğü eğitim programları; Adım Adım Platformundan sağlanan bağışlarla gerçekleşen, ilkokul üçüncü sınıflara yönelik 8 hafta süreli Ağaç Kardeşliği Projesi, IKEA sponsorluğunda gerçekleşen, ilkokul üçüncü ve dördüncü sınıflara yönelik, 2 ders

saati süreli “Evimiz Dünya Projesi” ve biyolojik çeşitlilik, iklim değişikliği, toprak, su gibi konularda TEMA temsilcilerinin okullarda gerçekleştirdiği sunumları içermektedir. Bu programların tümü TEMA Vakfı Gönüllülerinin bizzat okullara giderek gerçekleştirdiği eğitimlerdir.

Bunların yanında Vakfın en yaygın şekilde gerçekleştirdiği eğitim programlarının ana yürütücüsü öğretmenlerdir. TEMA Vakfı, öğretmenler aracılığıyla, eğitim ve öğretimin tüm kademelerine yönelik çeşitli programlar sunmaktadır. Bu programlar aşağıda kısaca tanıtılmıştır.

- Minik TEMA: Minik TEMA Eğitim Programı, MEB işbirliği ve Türkiye Okul Öncesi Eğitimini Geliştirme Derneği'nin katkılarıyla hayata geçirilmiş okul öncesi eğitim programıdır. Program, okul öncesi çocuklarının doğa ile olan bağlarını güçlendirip, doğada kaliteli zaman geçirmelerini ve bu yolla çocukların fiziksel, bilişsel ve sosyal gelişimlerini desteklemeyi amaçlamaktadır. Minik TEMA Eğitim Programı 2017-2018 eğitim öğretim yılında 81 ilde yaklaşık 38 bin çocukla yürütülmüştür (TEMA, 2017a).
- Yavru TEMA: Yavru TEMA Eğitim Programı MEB işbirliği ile ilkökul kademesinde görev yapan öğretmen ve öğrencilere yönelik hazırlanmış bir programdır. Program ile çocukların; doğada geçirdikleri zamanın artması, doğayı duyularıyla deneyimlemelerinin sağlanması ve hem bedensel hem de zihinsel gelişimlerinin desteklenmesi amaçlanmaktadır. Program, 2017-2018 eğitim öğretim yılında 81 ilde yaklaşık 40 bini aşkın çocukla yürütülmüştür (TEMA, 2017a).
- Ortaokul TEMA: Ortaokul TEMA Eğitim Programı, MEB işbirliği ile ortaokul kademesinde görev yapan öğretmenlerle öğrencilere yönelik hazırlanmış bir programdır ve 1996 yılından beri öğretmenler aracılığıyla uygulanmaktadır. Programın amacı; öğrencilerin doğaya bütüncül bakabilmelerini ve davranışlarının doğaya olan etkilerini fark etmelerini sağlamaktır. Program, 2017-2018 eğitim öğretim yılında 81 ilde yaklaşık 17 bin öğrenciyle uygulanmıştır (TEMA, 2017a).
- Lise TEMA: Lise kademesindeki öğrencilere yönelik hazırlanan programla; gençlerin, doğanın yaşamı nasıl sürdürdüğünü anlaması, sürdürülebilirliği bir yaşam biçimi olarak benimsemesi, kendi çevresinden başlayarak gezegeni ilgilendiren tüm çevre sorunlarına duyarlı ve çözüme yönelik harekete

geçebilen ekolojik okuryazar bireyler olmalarına katkıda bulunmak hedeflenmektedir. Program, 2017-2018 eğitim öğretim yılında 81 ilde yaklaşık 10 bin öğrenciyle uygulanmıştır (TEMA, 2016).

TEMA Vakfı 2017 Yılı Faaliyet Raporundan alınan verilere göre bu programlar; 2016-2017 eğitim öğretim yılında 81 ilde, 80 bini aşkın öğrenci ve 3.400'den fazla öğretmenle, 2017-2018 eğitim öğretim yılında ise yine 81 ilde, 105 binden fazla çocuk ve 4 bin 660 öğretmenle uygulanmıştır. Bu sayıların da ifade ettiği gibi TEMA Vakfı Türkiye'de çevre eğitimi konusunda en yoğun çalışan STK'dır, bu sebeple çevre eğitimi düzenleyen STK'ları incelemeyi amaçlayan bu araştırmanın çalışma grubunda yer almıştır.

5.1.2. Türkiye Çevre Eğitim Vakfı (TÜRÇEV)

TÜRÇEV 1993 yılında, Turizm Bakanlığı önderliğinde, turizmde gelişmiş olan ülkelerde yaygınlaşmaya başlayan, sağlıklı yüzme suyu, donanımlı plaj ve iyi bir çevre yönetimi ile çevre bilinçlendirme etkinliklerini içeren Mavi Bayrak Programı'nın ülkemizde de başlatılabilmesi amacı ile kurulmuştur. Vakfın merkezi, dolayısı ile icra organı Ankara'da olup Antalya'da, Muğla'da ve İzmir'de sorumlu elemanları bulunmaktadır (TÜRÇEV, 2017). TÜRÇEV'in gerçek kişi ve hükmi şahıs kurucu üyelerinin listesi EK-8'de, örgüt yapısı, amaçları, hedefleri ve faaliyet alanlarına ilişkin bulgular ise aşağıda sunulmuştur.

5.1.2.1. TÜRÇEV'in Örgüt Yapısı. Vakfın organları; Mütevelli Heyeti, Yönetim Kurulu ve Denetim Kurulundan oluşmaktadır. Mütevelli Heyeti, Vakfın en yetkili üst karar organıdır, kurucu üyeler, şeref üyeleri ve kuruluştan sonra vakfa büyük ölçüde maddi veya manevi katkıda bulunan ve Mütevelli Heyeti üyeliği, Yönetim Kurulunca kabul edilen seçilmiş üyelerden oluşur. Her yıl bir kere olağan toplanır, bunun dışında, Vakıf Yönetim Kurulu'nun kararı, Denetim Kurulu Üyelerinin tamamının imzasını taşıyan yazılı talebi ya da Mütevelli Heyeti üyelerinin 1/3'ünün yazılı talebi üzerine olağanüstü olarak da toplanabilir. Mütevelli Heyeti, Vakfın faaliyetleri ile ilgili genel politikaları belirleyen ana organdır.

Vakfın temsili ve yönetimi Yönetim Kurulu tarafından sağlanır. Yönetim Kurulu, Mütevelli Heyeti üyeleri arasından 10 asil ve 10 yedek üye olmak üzere 3 yıllık bir süre için seçilir. Ancak bu asil üyelerin en az 3'ünün ve yedek üyelerin en az 3'ünün kurucu üyelerden olması mecburidir. Yönetim Kurulu en az ayda bir kez

toplanır ve kararlar katılanların salt çoğunluğu ile alınır. Yönetim Kurulu, Vakfın genel işleyişinden sorumludur ve başlıca görevleri şunlardır: Vakıf senedinde öngörülen görev ve işlemleri yapmak, Vakfın işlerini yürütecek kadroyu tespit etmek ve personel tayin ve ücretlerini tespit ve gerektiğinde işlerine son vermek, Vakfın bütçe tasarısını ve faaliyet programını hazırlamak ve gerekli yönetmelikleri hazırlamak ve uygulamak (Mütevelli Heyeti'nin ve Yönetim Kurulu'nun tüm görev ve yetkileri için TÜRÇEV Vakıf Senedi'ne şu adresten erişilebilir: http://www.turcev.org.tr/V2/icerikDetay.aspx?icerik_id=25) (TÜRÇEV Vakıf Senedi, 2017).

Vakfın iş ve işlemleri, Mütevelli Heyetinin üyeleri arasından seçilen 3 kişilik Denetim Kurulu tarafından denetlenir. Denetçiler yılda en az 2 defa Vakfın gelir ve giderlerini, kayıtlarını inceler, görüşlerini ve tavsiyelerini yıllık olarak bir raporla Mütevelli Heyeti Başkanlığına sunarlar. TÜRÇEV bu yapı içerisinde çalışmalarını; 17 tam zamanlı çalışan ile Mavi Bayrak, Eko-Okullar, Okullarda Orman, Çevrenin Genç Sözcüleri ve Yeşil Anahtar olmak üzere 5 farklı program altında yürütmektedir.

5.1.2.2. TÜRÇEV'in Amaçları ve Hedefi. TÜRÇEV'in web sitesinde; Vakfın, Mavi Bayrak Programının ülkemizde uygulamaya başlatılması amacıyla kurulduğu dile getirilmektedir (TÜRÇEV, 2019). Vakıf Senedinde ise kuruluş amacı şöyle ifade edilmiştir:

Vakfın amacı; insanın, insan sağlığının, çevrenin korunması ve iyileştirilmesi, kırsal ve kentsel alanda arazinin ve tabii kaynakların en uygun şekilde kullanılması ve korunması, her türlü çevre kirliliğinin önlenmesi, çevre bilincinin geliştirilmesi, ülkenin doğal bitki ve hayvan varlığı ile tabii ve tarihi zenginliklerinin korunmasını ve bu hedefler doğrultusunda; Avrupa Çevre Eğitim Vakfı'nca başlatılmış bulunan Avrupa Topluluğu'nca yürütülen Mavi Bayrak Kampanyası'nın ülkemizde organizasyonu, yürütülmesini ve geliştirilmesini, Rio Çevre ve Kalkınma Konferansında alınan kararlar doğrultusunda uluslararası NGO (Non Governmental Organization–Resmi Kuruluşlardışı organizasyonlar) tarafından yürütülecek çevresel çalışmalarda ülkemizin temsilini ve bu çalışmaların ülkemizde yerleşmesini sağlamaktır (TÜRÇEV Vakıf Senedi, 2019).

5.1.2.3. TÜRÇEV'in Faaliyet Alanları. TÜRÇEV'in web sitesi ile 2016 ve 2017 yılı faaliyet raporları incelendiğinde vakfın ana misyonunun; Uluslararası Çevre Eğitim Vakfı'nın (Foundation for Environmental Education, FEE) programlarını, Türkiye'de uygulanmak olduğu görülmektedir (TÜRÇEV, 2017a). TÜRÇEV

kuruluşunu takiben, FEE'ye (o zamanki adı ile Avrupa Çevre Eğitim Vakfı (FEEE)'na) üye olmuş ve ülkemizi temsilen faaliyetlerine başlamıştır. FEE şemsiyesi altında; plajlara verilen Mavi Bayrak Programını, konaklama tesislerine verilen Yeşil Anahtar Programını ve okullara yönelik hazırlanan Eko-Okullar, Çevrenin Genç Sözcüleri ile Okullarda Orman çevre eğitimi programlarını ülkemizde yürütmektedir.

5.1.2.3.1. Mavi Bayrak Programı. Uluslararası alanda FEE, ülkemizde ise TÜRÇEV koordinasyonunda uygulanan Mavi Bayrak Programının plajlar için 33, marinalar için 24 adet kriteri bulunmaktadır. Bu kriterler şu ana başlıklar altında toplanmıştır; çevre eğitimi ve bilinçlendirme etkinlikleri, çevre yönetimi, güvenlik ve hizmetler, su kalitesi. TÜRÇEV'in 31 Ocak 2019 tarihinde web sitesinden alınan bilgilere göre Dünya çapında toplam 45 ülkede uygulanan program, ülkemizde 1995 yılından bu yana sürmektedir ve 2018 yılsonu itibariyle 459 plaj, 22 marina, 10 yatta uygulanmaktadır (TÜRÇEV, 2019).

5.1.2.3.2. Yeşil Anahtar Programı. Yeşil Anahtar Programı, konaklama tesislerinin, “çevrenin korunması yönündeki girişimlerini ödüllendirerek destekleyen, iklim değişikliğinin önlenmesine ve sürdürülebilir turizme katkıda bulunmayı amaçlayan uluslararası bir eko-etikettir” (TÜRÇEV, 2019). Program ilk olarak 1994 yılında Danimarka'da başlamış, 2002 yılında Uluslararası Çevre Eğitim Vakfı, 2011 yılında ise TÜRÇEV tarafından uygulamaya koyulmuştur. 2018 yılı itibari ile ülkemizde 94 tesiste Yeşil Anahtar Ödülü bulunmaktadır. Uluslararası alanda ise 57 ülkede uygulanmakta olan bu program kapsamında toplam 2900'ün üzerinde Yeşil Anahtar Ödüllü Tesis bulunmaktadır (TÜRÇEV, 31 Ocak 2019).

5.1.2.3.3. Eko-Okullar Programı. Eko-Okullar Programı okul öncesi ile ilk ve ortaokullarda çevre bilinci ve sürdürülebilir kalkınma eğitimi vermek amacıyla 58 ülkede yürütülen uluslararası bir çevre bilinçlendirme ve eğitim programıdır. Program, okullarda ISO 14001/EMAS üzerine kurulmuş bir çevre yönetim sisteminin uygulanmasını da sağlar. Eko-Okullar Programı dâhilinde yaptıkları çalışmalarla ve verdikleri çevre eğitimiyle başarı sağlamış okullara, “Yeşil Bayrak Ödülü” vermesi nedeni ile aynı zamanda bir ödül planı olma özelliğini de taşır. Ödülün geçerlilik süresi 2 yıldır, bu sebeple ödülün her iki yılda bir yenilenmesi gerekir. Eko-Okullar Programı Ulusal Koordinatörü Aynur Çimenci'den e-posta yoluyla alınan bilgilere

göre 2018-2019 eğitim öğretim yılında 466'sı devlet, 621'i özel olmak üzere toplam 1087 okul Eko-Okullar Programını uygulamaktadır.

5.1.2.3.4. Okullarda Orman Programı. Okullarda Orman Programı okul öncesi, ilk ve ortaokullarda uygulanan, amacı orman ekosistemi ile ilgili bilginin ormanın içinde, ormanlara inceleme gezileri düzenleyerek arttırılması ve deneyimlerin uluslararası düzeyde paylaşılması olan bir çevre eğitim programıdır. FEE tarafından 1999 yılında yürütülmeye başlanan programa bugün 26 ülkeden 550.000 öğrenci katılım göstermiştir. Türkiye'de 2004 yılında başlatılan Okullarda Orman Programına, Program Koordinatörü Fatma Köle'den e-posta yoluyla alınan bilgilere göre, 2018-2019 eğitim öğretim yılında 213'ü devlet, 77'si özel olmak üzere toplam 290 okul katılmıştır.

5.1.2.3.5. Çevrenin Genç Sözcüleri Programı. Çevrenin Genç Sözcüleri Programı, gençlerin çevre sorunları üzerine görüş ve fikirlerini topluma aktarabilmeleri için makale, fotoğraf ya da video kaydı yoluyla çevre gazeteciliği yapmalarını hedefler. Amaç, çevresel haksızlıkları dillendirmek ve bunların yetkililer tarafından düzeltilmesini sağlamak için kamuoyu oluşturmakla birlikte, gençlere bazı şeyleri değiştirebilecekleri duygusunu yaşatarak onların çevreye duyarlı vatandaşlar olarak yetişmelerini sağlamaktır. 1995 yılından bu yana 35 ülkede, yaşları 11 ile 21 arasında 750.000 öğrenci Çevrenin Genç Sözcüleri Programına katılmıştır. Çevrenin Genç Sözcüleri Programı Ulusal Koordinatör Yardımcısı Fatma Köle'den e-posta yoluyla alınan bilgilere göre ülkemizde, 2018-2019 eğitim öğretim yılında 18'i devlet, 85'i özel olmak üzere toplam 103 okul Çevrenin Genç Sözcüleri Programına katılmıştır (TÜRÇEV, 2017a; 2019).

TÜRÇEV'in programlarına ilişkin yukarıda paylaşılan bilgilerin de gösterdiği gibi; Vakıf, Türkiye'de yaygın şekilde çevre eğitimi uygulayan STK'ların başında gelmektedir. Bu sebeple araştırmanın çalışma grubunda TÜRÇEV'e de yer verilmiştir.

5.1.3. DenizTemiz Derneği/TURMEPA

DenizTemiz Derneği/TURMEPA 8 Nisan 1994 tarihinde, Türkiye'nin kıyılarının ve denizlerinin korunmasını ulusal bir öncelik haline getirmek amacıyla Rahmi M. Koç'un kurucu başkanlığında ve Deniz Ticaret Odasının öncülüğünde

dernek statüsünde kurulmuştur. Dernek, 1996 yılında uluslararası bir ağ olan Uluslararası Deniz Ekosistemi Koruma Birliği'ne (International Marine Environment Protection Association-InterMEPA) katılarak TURMEPA adını da almış, DenizTemiz Derneği/TURMEPA² olarak anılmaya başlanmıştır. 19 Haziran 2000 tarihinde ise Bakanlar Kurulu kararıyla, kamu yararına çalışan dernek statüsünü kazanmıştır. 2017 Yılı Faaliyet Raporundan alınan verilere göre, 2017 yılsonu itibariyle genel merkezde 499 bireysel, 246 tüzel, şubelerde ise 303 bireysel ve 15 tüzel olmak üzere toplam üye sayısı 1063'tür (TURMEPA, 2017). TURMEPA'nın örgüt yapısına, amaçlarına, hedeflerine ve faaliyet alanlarına ilişkin bulgular aşağıda sunulmuştur.

5.1.3.1. TURMEPA'nın Örgüt Yapısı. TURMEPA'nın organları Genel Kurul, Yönetim Kurulu ve Denetim Kurulu'ndan oluşmaktadır. Genel kurul, TURMEPA'nın en yetkili karar organı olup; derneğe kayıtlı üyelere; şube sayısı üçe ulaştığında da şubenin doğal delegeleri ile şubede kayıtlı üyeler tarafından seçilmiş delegelerden oluşmaktadır. Olağan genel kurul yılda bir yönetim kurulunun çağrısı ile toplanır, seçimler 3 yılda bir yapılır. Genel kurulda her üyenin bir oy hakkı vardır ve kararlar, toplantıya katılan üyelerin salt çoğunluğu ile alınır. Ancak tüzük değişikliği ve derneğin feshi kararları toplantıya katılan üyelerin üçte iki çoğunluğuyla alınabilir. TURMEPA Genel Müdür Yardımcısı Mine Gökner'dan e-posta yoluyla 13 Kasım 2018 tarihinde alınan TURMEPA'nın tüzüğüne göre Genel Kurulun başlıca yetki ve görevleri şunlardır: Dernek organlarını seçmek, ihtiyaç halinde dernek tüzüğünü değiştirmek, yönetim kurulunca hazırlanan bütçeyi görüşmek, derneğin diğer organlarını denetlenmek ve gerek görüldüğünde haklı sebeplerle görevden almak, üyelik işlemlerini yürütmek, taşınmaz malların alınıp satılması konusunda yönetim kuruluna yetki vermek.

TURMEPA'nın temsili ve yönetimi ise Yönetim Kurulu tarafından sağlanmaktadır. Yönetim Kurulu, on yedi asıl ve beş yedek üye olarak Genel Kurulca seçilir. Yönetim kurulu, yılda en az dört kez olağan toplanır ve gerektiğinde olağanüstü toplantı yapabilir. Yönetim Kurulu toplantı yeter sayısı dokuz olup, kararlar salt çoğunlukla alınır. Yönetim Kurulu'nun başlıca görevleri arasında; Derneği temsil etmek, gelir ve gider hesaplarına ilişkin işlemleri yapmak, Genel Kurul toplantılarının tarihini, saatini, yerini ve gündemini saptamak, üyeleri Genel

² Tezin bundan sonraki bölümlerinde DenizTemiz Derneği/TURMEPA, kısaca "TURMEPA" olarak anılacaktır.

Kurul toplantısına davet etmek, Personel Yönetmeliği uyarınca Derneğin yönetsel ve mali işlerini yürütecek yetkili yöneticileri, personeli ve işçileri ile danışmanlar atamak ve gerektiğinde işlerine son vermek gelmektedir. 31 Ocak 2019 tarihinde TURMEPA'nın web sitesinden alınan bilgilere göre Yönetim Kurulu Üyelerinin Listesi EK 9'da sunulmuştur. Derneğin, tüzüğünde gösterilen amaç doğrultusunda faaliyet gösterip göstermediğini, defter, hesap ve kayıtların mevzuata ve dernek tüzüğüne uygun olarak tutulup tutulmadığını ise TURMEPA Denetim Kurulu denetleyerek, denetim sonuçlarını bir rapor halinde yönetim kuruluna sunar.

TURMEPA bu yapı içinde çalışmalarını; 27 profesyonel çalışan ile Genel Müdürlük, Üyelik Şube Organizasyonları ve Hukuk İşleri Bölümü, Gönüllü ve Gönüllü Projeleri Bölümü, Eğitim ve Eğitim Projeleri Bölümü, Kurumsal İletişim, Kaynak ve Üyelik Geliştirme Bölümü, Mali ve Ticari İşler Bölümü, Mali İşler ve İnsan Kaynakları Bölümü ve Koruma Bölümü olmak üzere 8 farklı bölüm altında yürütmektedir. TURMEPA'nın, Antalya, Bodrum, Fethiye, İzmir, Marmaris, Samsun ve Zonguldak olmak üzere toplam yedi ilde şubeleri vardır (TURMEPA, 2017).

5.1.3.2. TURMEPA'nın Amaçları ve Hedefi. TURMEPA amacını Dernek Tüzüğünde şöyle dile getirmiştir: “Deniz ve sahillerin kirlenmesini önlemek ve mevcut kirliliğin temizlenmesi hususunda katkıda bulunmak, bu tür çalışmaları özendirmek, geliştirmek, koordine etmek ve halka mal etmek”. Dernek, web sitesinin vizyon ve misyon başlıklı bölümünde ise genel amacını şu sözlerle ifade etmektedir: “DenizTemiz Derneği/ TURMEPA, kurulduğu günden bu yana deniz ve kıyılarımızın korunmasını ulusal bir öncelik haline getirerek gelecek nesillere, kalkınmada sürdürülebilirlik hedefine ulaşmış, yaşanabilir bir Türkiye bırakmak amacıyla çalışmalarını sürdürmektedir” (TURMEPA, 2019). Ana hedeflerini ise şöyle sıralamaktadır: 1) Denizlerimizin ve kıyılarımızın kirlenmesini önlemek; 2) Kirlilikle mücadeleyi özendirmek, geliştirmek ve halk katılımını sağlamak, 3) Gelecek nesillere yaşanabilir sağlıklı bir ortam bırakmak (TURMEPA, 2019).

5.1.3.3. TURMEPA'nın Faaliyet Alanları. TURMEPA Dernek Tüzüğünde, derneğin faaliyet alanları şu şekilde sıralanmıştır: Kamuoyunun deniz kirliliği konusunda bilinçlenmesini sağlamak için, bir program çerçevesinde eğitim faaliyetlerinde bulunmak, her türlü iletişim olanaklarından yararlanarak bilgi ve enformasyon sağlamak; Deniz kirliliği yaratan her türlü ev, site, gemi, yat, turistik

tesis, sanayi tesisi vb. kaynağın, denizleri kirletmesini önlemek amacı ile çıkartılmış yasa ve yönetmeliklerle uyum içerisinde olmasını özendirmek ve bilinçlendirmek; Çevre ile ilgili faaliyet gösteren tüm kurumlar ve kuruluşlar ile deniz kirliliği ve denizlerin temizlenmesi konusunda bilimsel ve eylemsel işbirliği yapmak; Deniz kirliliği konusundaki sorunları teşhis etmek, envanter çıkartmak, analiz etmek ve çözümler için çalışmalar yapmak, bu konuda üniversite ve bilimsel kuruluşlarla işbirliği yapmak; Yasalar ve Tüzük hükümleri uyarınca, ülke yararına yönelik ve derneğin amaçlarına uygun olarak uluslararası faaliyetlerde bulunmak; Başta denizcilik sektöründe çalışmak isteyen kişilerin sektörde istihdam edilebilirliklerine destek verecek çalışmalarda bulunmak. TURMEPA'nın faaliyet alanlarına ve bu alanlarda yaptığı çalışmalara ilişkin detaylı bilgiler aşağıda sunulmuştur.

5.1.3.3.1. Atık Toplama. TURMEPA'nın yürüttüğü başlıca faaliyetlerden biri atık toplama tekneleri ile kıyı ve denizlerdeki atıkları toplamaktır. TURMEPA, beş adet atık toplama teknesi ile 2017 yılında, Çeşme, Marmaris, Hisarönü ve Göcek koylarında Mayıs ayından Aralık ayına kadar faaliyet göstererek, 2.250 tekneden 1.188.261 litre siyah ve gri su ve 1.167 litre sintine suyu toplamıştır. Bunun yanında TURMEPA Deniz Süpürgesi de İstanbul Boğazında atık toplamıştır. TURMEPA'nın atık toplama tekneleri, Arkas Holding, SANKO Enerji, TÜPRAŞ, Doğuş Grubu ve Ağaoğlu gibi şirketlerin yanı sıra marina ve limanlardan aldıkları sponsorluklarla faaliyetlerini sürdürmektedir.

5.1.3.3.2. Gönüllülük Çalışmaları. Gönüllülük çalışmaları, TURMEPA'nın önemli faaliyet alanlarından biridir. Derneğin, 2017 Yılı Faaliyet Raporunda ve web sitesinde yer alan bilgilere göre, 6700'ün üzerinde gönüllüsü ve 6 farklı ildeki 11 üniversitede Deniz Elçileri Toplulukları (DET) vardır. TURMEPA gönüllülerini şöyle tarif etmektedir:

Yaşam kaynağımız ve iki nefesimizden birini borçlu olduğumuz denizlerimiz ve su varlıklarımızın değerini bilen ve bu değer korunması amacıyla hiçbir menfaat gözetmeksizin kendi isteğiyle bu mavi mücadeleye destek veren, derneğimizin amaç ve hedefleri doğrultusunda, denizleri, kıyıları ve ilgili ekosistemleri korumaya hazır kişiler "TURMEPA Gönüllüsü"dür (TURMEPA, 2017).

TURMEPA 2016 yılında genel merkezinde bir "Gönüllü Evi" açmıştır ve gönüllülerle yürüttüğü çalışmalarını burada sürdürmektedir. Ayrıca 2017 yılında Gönüllü Yönetim Modeli de hazırlayarak uygulamaya başlamıştır. Buna göre

TURMEPA gönüllüleri, öncelikle oryantasyon ve eğitim programına katılmakta, akabinde derneğin savunuculuk, eğitim ve farkındalık faaliyetlerinde yer almaktadır. TURMEPA Ulusal Gönüllülük Komitesi'nin de aktif bir üyesidir.

TURMEPA'nın Gönüllü Projeleri başlığı altında yürüttüğü çalışmalarından biri de "Kıyı Temizleme Hareketi"dir. Şirketlere yönelik bir kurumsal sosyal sorumluluk projesi olan Kıyı Temizleme Hareketinde, derneğe belli bir katkı karşılığında şirket çalışanları, dernek çalışanları ile beraber kıyı temizleme etkinlikleri yapmaktadır. 2017 yılında, 10 firmadan 507 kişinin katılımıyla, 5 farklı ilde kıyı temizliği yapılmıştır.

5.1.3.3.3. İletişim Çalışmaları. TURMEPA çalışmalarını; web sitesi, sosyal medya hesapları, aylık ve yıllık faaliyet raporları ile üyeleri ve kamuoyuyla paylaşmaktadır. Dernek, 2017 yılı Aralık ayında, çalışmaları hakkında kamuoyuna bilgi vermek amacıyla bir basın toplantısı da gerçekleştirmiştir. Bunların yanında TURMEPA, resmî bayramlar ve 5 Haziran Dünya Çevre Günü, 1 Temmuz Denizcilik ve Kabotaj Bayramı, 5 Aralık Dünya Gönüllüler Günü gibi özel günlerde çeşitli etkinlikler düzenlemekte ve iletişim çalışmaları yapmaktadır (TURMEPA, 2017). Dernek ayrıca, "DenizTemiz" adında, 2 ayda bir, süreli bir dergi de yayımlamaktadır. Kasım ayında 49. sayısı yayımlanan dergi, reklam gelirleriyle basılarak, TURMEPA'nın üyeleri ile 3000'ün üzerinde kişi ve kuruma ücretsiz olarak dağıtılmaktadır. Bunlara ek olarak TURMEPA'nın ücretsiz hizmet veren "Acil Mavi" adında bir telefon hattı da vardır. 1997 yılında hizmete giren bu hat, kıyı ve deniz kirliliği ile ilgili şikâyetleri değerlendirerek, resmî kurumlara iletmektedir (TURMEPA, 2019).

5.1.3.3.4. Gelir Getirici Faaliyetler. TURMEPA'nın gelir getirici faaliyetleri arasında; su kaynaklarına zarar vermeyen doğa-dostu temizlik ürünlerinin satışı, her sene kuruluş yıldönümünde, iş ve sanat camiasından ünlü simaların belli bir bağış karşılığı katıldığı yemek organizasyonu ve çeşitli firmaların dernek yararına bağışladığı özel ürünlerin müzayede ile satışı gibi faaliyetler bulunmaktadır. Ayrıca Derneğin web sitesinden, projelerine kaynak yaratmak amacıyla çeşitli ürünlerin de satışı gerçekleştirilmekte ve özel gün kartları ile bağış sertifikaları gibi uygulamalar bulunmaktadır. Bunlara ek olarak TURMEPA, Onursal ve Kurucu Başkanının Rahmi

Koç olmasından dolayı, iş çevreleriyle çok yakın bir ilişki içindedir ve birçok farklı firmadan bağış ve sponsorluklar almaktadır (TURMEPA, 2019).

5.1.3.3.5. Uluslararası Çalışmalar. TURMEPA, çalışma alanlarıyla ilgili pek çok uluslararası kurum ve kuruluşla çeşitli düzeylerde işbirliği ve ilişki içerisindedir. Bunların başında; Uluslararası Deniz Ekosistemi Koruma Birliği (INTERMEPA), Baltık ve Uluslararası Denizcilik Konseyi (BİMCO), kadınların denizcilik, ticaret ve lojistik sektöründe yönetici pozisyonlarda yer almasını destekleyen uluslararası bir ağ organizasyonu olan Wista Hellas ve Uluslararası Taşımacılık ve Lojistik Hizmet Üretenleri Derneği (UTİKAD) gelmektedir. TURMEPA ayrıca, her sene Akdeniz’e kıyısı olan ülkelerde eş zamanlı düzenlenen “Akdeniz’i Temiz Tutalım-Clean Up The Med” etkinliğini ve Ocean Conservancy tarafından, her yıl tüm dünyada eş zamanlı olarak gerçekleştirilen Uluslararası Kıyı Temizliği Kampanyasının Türkiye’deki etkinliklerini koordine etmektedir.

5.1.3.3.6. Eğitim Faaliyetleri. Eğitim, TURMEPA’nın, kurulduğu günden bu yana başlıca faaliyet alanıdır. Dernek, hem faaliyet raporlarında hem de web sitesinde eğitim çalışmalarındaki ana amaçlarını şöyle sıralamaktadır: “Yaşam kaynağımız denizlerimizin önemini anlatmak hedefiyle, deniz kirliliği hakkında farkındalık yaratmak, denizlerin korunması amacıyla bilinç oluşturmak, denizlerimizin karşı karşıya kaldığı tehditleri gözler önüne sermek ve kirliliğe çözüm önerileri sunmak” (TURMEPA, 2019). TURMEPA’nın 2017 yılı Faaliyet Raporunda sunulan bilgilere göre dernek, kurulduğu günden bu yana 8 milyon 250 bin öğrenciye çevre eğitimi vermiştir. TURMEPA’nın öğretmen ve öğrencilere yönelik düzenlediği eğitim programları aşağıda kısaca tanıtılmıştır.

- **Sınırsız Mavi:** İlkokul birinci sınıftan, lise son sınıfa kadar eğitim öğretimin tüm kademesindeki öğrencileri kapsayacak şekilde hazırlanan eğitim, TURMEPA’nın en eski programlarından biridir ve 2006 yılından bu yana devam etmektedir.
- **Deniz Eğitim Atölyeleri:** Okul öncesi, ilkokul ve ortaokul öğrencilerine yönelik hazırlanan atölyenin amacı; çocuklarda, suyun ve denizlerin önemi, deniz kirliliği, denizlerdeki yaşam alanlarıyla ilgili farkındalık oluşturmak ve buna bağlı olarak denizi sevme ve koruma duygusu kazandırmaktır.

- Fark Ettim Denizler Bizim Oksijen Kaynağımız: TURMEPA'nın ilkokul üçüncü ve dördüncü sınıflara yönelik hazırladığı Fark Ettim Denizler Bizim Oksijen Kaynağımız Programı, çocuklara bir yandan denizlerin önemine ilişkin bilgi vermeyi amaçlarken diğer yandan bilimsel proje hazırlama konusunda uygulama yaptırmaktadır.
- Geri Dönüştürüyorum Plastikler: İlköğretim ve ortaöğretim kademelerindeki öğrenciler için hazırlanan program kapsamında denizlerin önemi ve plastiklerin deniz kirliliği konusundaki payı dile getirilerek, plastik kirliliğinin önüne geçmek hedeflenmektedir.
- Sualtı Atık Sergisi ve Eğitim Atölyesi: TURMEPA 2010 yılından bu yana her yaz, "Sualtı Atık Sergisi ve Eğitim Atölyesi" başlığı altında, deniz dibi temizliği etkinliklerinde çıkardığı atıklardan bir sergi oluşturmaktadır. Her sene farklı bir temayla gerçekleştirilen sergi, 2016 yılında "Dünyamızı Tehdit Eden İklim Değişikliği" başlığıyla, 2017 yılında ise "Sorumluluklarımı yerine Getiriyorum, Denizlerimi Koruyorum" temasıyla kapılarını açmıştır. Sualtı Atık Sergisi ve Eğitim Atölyesi, 2016 yılında 1566 öğrenciye, 2017 yılında ise 1100 öğrenciye ulaşmıştır (TURMEPA, 2016, 2017).
- Masmavi Deniz Eğitim Kampı: TURMEPA'nın ilk kez 2011 yılında İzmir'in Seferihisar ilçesinde gerçekleştirdiği Masmavi Deniz Eğitim Kampı Projesi, 2017 yılında, altıncı kez, 3-7 Temmuz tarihleri arasında "Kumsaldaki Ayak İzlerim" temasıyla Çanakkale Karabiga'da, 7-14 yaş aralığındaki 28 öğrencinin katılımıyla düzenlenmiştir. Masmavi Deniz Eğitim Kamplarında çocuklar bir yandan kampın temasına ilişkin çeşitli bilgiler edinirken, diğer yandan sanat ve drama atölyelerine, spor aktivitelerine, kültür ve tekne gezilerine, dalış organizasyonlarına ve farklı oyunlara katılma fırsatı bulmaktadır.
- Diğer Eğitim Programları: TURMEPA yukarıda belirtilen eğitim programlarına ek olarak, TÜBİTAK-MAM'ın hibesi ile hayata geçirilen "Sıcak Noktaların Bütünleşik Yönetimi ve Karadeniz Ekosisteminin Korunması Projesi" kapsamında ortaokul ve lise öğrencileri için "Ekosistem Bilinçlendirme Programı" eğitim seti hazırlamıştır. Projenin eğitimleri Samsun'da ve Sinop'ta öğretmen ve öğrencilerin katılımıyla 2014 yılı Ekim ayından, 2015 yılı Haziran ayına kadar gerçekleştirilmiştir. Buna ek olarak

TURMEPA, Tekirdağ Hayrabolu Belediyesi ve Namık Kemal Üniversitesi işbirliğiyle Ergene Havzası'ndaki kirlilikle mücadele etmek için Karadeniz Havzası Ortak Operasyonel Programı çerçevesinde "Entegre Arazi Kullanımı Yönetimi Modellenmesi Projesi"ni Avrupa Birliğinden alınan hibe desteği ile hayata geçirmiş ve proje kapsamında "Ergene Havzası Ekosistem Eğitim Programı" hazırlanmıştır. TURMEPA'nın yürüttüğü en büyük eğitim projelerinin başında Mitsui & CO., Ltd. desteği ve İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü işbirliğiyle, Ekim 2013-Aralık 2015 tarihleri arasında gerçekleştirdikleri "Mavi Kuşak Hareketi" gelmektedir. Proje kapsamında, 1-4. sınıflar, 5-8. sınıflar, 9-12. sınıflar için bir eğitim kampanyası planlanmış ve eğitim setleri hazırlanmıştır. TURMEPA, ayrıca, 2016 yılı Ocak ayında yine Mitsui & Co., Ltd. Çevre Fonu hibesi ve Çanakkale Çelik, Enerji, Tersane ve Ulaşım Sanayi A.Ş. (İÇDAŞ) desteğiyle, Çanakkale'de Türk Boğazlar Sistemi'nin önemini anlatan ve Çanakkale Boğazı içerisindeki biyolojik çeşitliliğin korunması için bilinçlendirme çalışmalarını kapsayan bir proje de yürütmüştür. Çanakkale Boğazı'nın özellikle insan kaynaklı tehditlerle karşı karşıya olduğuna dikkat çekmek için geliştirilen proje, Ocak 2016–Mart 2018 tarihleri arasında, Merkez, Lapseki, Eceabat, Gelibolu, Gökçeada ve Bozcaada ilçelerinde yürütülmüştür. Hedef kitlesi yetişkinler olan proje kapsamında; İÇDAŞ personeline, İÇDAŞ Yelken Okulu öğrencilerine, Lapseki, Gelibolu ve Eceabat ilçelerinde 65 muhtara, balıkçı kooperatiflerinden 280 kişiye, GESTAŞ Deniz Ulaşım AŞ'den 410 çalışana, Gökçeada muhtarlarına, Bozcaada halkına, öğretmenlere ve turist rehberlerine eğitimler verilmiştir.

5.1.4. Yeşil Düşünce Derneği

Yeşil Düşünce Derneği (YDD), 2009 yılında yeşil düşüncenin ve yeşil politikaların yaygınlaştırılması amacıyla İstanbul'da kurulmuştur. Dernek, çalışmalarını ulusal ve uluslararası ölçekte proje ve kampanyalarla sürdürmektedir (Yeşil Düşünce Derneği, 2019).

5.1.4.1. Yeşil Düşünce Derneği'nin Örgüt Yapısı. Yeşil Düşünce Derneği'nin organları Genel Kurul, Yönetim Kurulu ve Denetim Kurulu'ndan oluşmaktadır. Genel kurul, derneğin en yetkili karar organı olup; derneğe kayıtlı üyelere oluşur. Olağan genel kurul üç yılda bir yönetim kurulunun çağrısı ile

toplanır. Yönetim veya denetim kurulunun gerekli gördüğü hallerde veya dernek üyelerinden beşte birinin yazılı isteği üzerine otuz gün içinde olağanüstü olarak da toplanabilir. Genel kurulda her üyenin bir oy hakkı vardır ve kararlar, toplantıya katılan üyelerin salt çoğunluğu ile alınır. Yeşil Düşünce Derneği'nin tüzüğüne göre Genel Kurulun yetki ve görevleri özetle şunlardır: Dernek organlarını seçmek, ihtiyaç halinde dernek tüzüğünü değiştirmek, yönetim kurulunca hazırlanan bütçeyi görüşmek, derneğin diğer organlarını denetlenmek ve gerek görüldüğünde haklı sebeplerle görevden almak, üyelik işlemleri, taşınmaz malların alınıp satılması konusunda yönetim kuruluna yetki vermek (Yeşil Düşünce Derneği, 2019).

Derneğin temsili ve yönetimi ise Yönetim Kurulu tarafından sağlanır. Yönetim Kurulu, beş asıl ve beş yedek üye olarak genel kurulca seçilir. Yönetim kurulu, tüm üyelerin haber edilmesi şartıyla her zaman toplantıya çağrılabilir. Üye tam sayısının yarısından bir fazlasının hazır bulunması ile toplanır. Kararlar, toplantıya katılan üye tam sayısının salt çoğunluğu ile alınır. Yönetim Kurulu'nun başlıca görevleri arasında Derneği temsil etmek, gelir ve gider hesaplarına ilişkin işlemleri yapmak, Derneğin çalışmaları ile ilgili yönetmelikleri hazırlayarak genel kurul onayına sunmak, Genel Kurulda alınan kararları uygulamak, Derneğe üye alınması veya üyelikten çıkarılma hususlarında karar vermek gibi işler yer almaktadır. Yeşil Düşünce Derneğinin Yönetim Kurulu Üyelerinin Listesi EK 10'da sunulmuştur.

Yeşil Düşünce Derneğinin Denetim Kurulu, Genel Kurul tarafından seçilen 3 asıl ve 3 yedek üyeden oluşur ve Derneğin, tüzüğünde gösterilen amaç ve amacın gerçekleştirilmesi için sürdürüleceği belirtilen çalışma konuları doğrultusunda faaliyet gösterip göstermediğini, defter, hesap ve kayıtların mevzuata ve dernek tüzüğüne uygun olarak tutulup tutulmadığını, dernek tüzüğünde tespit edilen esas ve usullere göre ve bir yılı geçmeyen aralıklarla denetler (Mütevelli Heyeti'nin, Yönetim Kurulu'nun ya da Denetim Kurulu'nun görev ve yetkileri hakkında daha detaylı bilgi için Yeşil Düşünce Derneği'nin Tüzüğüne şu adresten erişilebilir: <http://yesildusunce.org/hakkimizda/>).

5.1.4.2. Yeşil Düşünce Derneği'nin Amaçları ve Hedefi. Yeşil Düşünce Derneği;

ulusal ve uluslararası ölçekte, ekoloji, yeşil politika, doğal yaşam, yeşil ekonomi, iklim değişikliği ve çevre sorunları gibi konularda genel bilgi ve bilinirlik seviyesini yükseltmeyi, araştırma yapmayı, bilgi paylaşımını ve

eğitim programları dzenlemeyi amaç olarak kabul eder (Yeşil Düşünce Derneği, 2019).

Bunun yanı sıra, yeşil bakış açısının ilgilendiği tüm siyasi, hukuki ve ekonomik konularda çalışmak da derneğin amaçları arasındadır. Yeşil Düşünce Derneği bu amaçlara ulaşabilmek için kurs, seminer, konferans ve panel gibi eğitim çalışmaları dzenlemekte, projeler yürütmekte, çalışmalarını duyurmak için yayınlar yapmakta ve benzer amaçlı kurumlarla ortak çalışmalar ve işbirliği yapmaktadır (Yeşil Düşünce Derneği, 2019).

5.1.4.3. Yeşil Düşünce Derneği'nin Faaliyet Alanları. Yeşil Düşünce Derneği'nin web sitesi ve faaliyet raporları incelendiğinde çalışmalarını dört ana başlık altında bir araya getirdiği görölmektedir: Ekoloji ve sürdürülebilirlik, demokrasi ve medya, iklim değişikliği ve enerji, yeşil ekonomi (Yeşil Düşünce Derneği, 2019).

5.1.4.3.1. Ekoloji ve Sürdürülebilirlik. Yeşil Düşünce Derneği'nin, "Ekoloji ve Sürdürülebilirlik" başlığı altında yürüttüğu faaliyetler aşağıda özetlenmiştir.

- Kent Hakları Dizisi: Kent politikalarına yeşil çözümler üretmek amacıyla İstanbul'da Balıkçılık, İstanbul Adalar'da özüm Arayışları, İstanbul ve Büyük Ulaşım Projeleri, Kentsel Dönüşüm Politikaları Karşısında Barınma ve Konut Hakkı, vb. farklı başlıklarda bir yazı dizisi yayınlamıştır (Yeşil Düşünce Derneği, 2019).
- Yeşil Politika Okulu: Yeşil Düşünce Derneği 2012, 2013 ve 2014 yıllarında Yeşil Avrupa Vakfı (Green European Foundation-GEF) desteğiyle "Yeşil Politika Okulu" adı altında bir eğitim programı yürütmüştür. Programda, aktif ve karşılıklı öğrenme yöntemleri ile yeşil politika alanının teorik, siyasi ve pratik temelleri konusunda katılımcılara bilgi, beceri ve tutumlar kazandırılması amaçlanmıştır (Yeşil Düşünce Derneği, 2019; 2017a).
- Yeşil Kamp: Yeşil Düşünce Derneği 2015 yılından bu yana "Yeşil Kamp" adı altında İstanbul dışında 3-5 günlük bir program yürütmektedir. Yeşil Kampların amacı; yeşil politikayı tanıtırken, güncel konuları yeşil bakış açısıyla tartışıp değerlendirebilecek bir ortam yaratmak, devam eden proje ve kampanyaları tanıtmak, yeni kampanyalar için fikir alışverişinde bulunmak,

yeni üyeler, aktivistler ve gönüllülerle tanışabilmektir (Yeşil Düşünce Derneği, 2017, 2019).

- Yeşil Diyalog: 2002 yılından bu yana 15 kez yapılan Yeşil Diyalog buluşmaları bir platform olarak çeşitli STK'lara, aktivistlere, akademisyenlere tartışma zemini sunmayı amaçlamaktadır. Yeşil Diyalog buluşmalarında gıda politikaları, toplumsal cinsiyet, yerinden yönetim, yeşil politikalar, ağ tipi örgütlenmeler, iklim ve enerji, demokrasi ve medya, göç ve mülteciler, şiddetsizlik ve barış gibi birçok konu tartışılmaktadır (Yeşil Düşünce Derneği, 2017; 2017a).

5.1.4.3.2. Demokrasi ve Medya. Yeşil Düşünce Derneği'nin bir diğer faaliyet alanı, yeşil politikanın temel dayanaklarından "katılımcı demokrasi"dir. Bu sebeple Dernek, "insan haklarının korunması ve geliştirilmesi için, başta toplumsal cinsiyet eşitliği olmak üzere, kadın ve LGBTİ mücadelelerinin desteklenmesi ve toplumsal farkındalığın oluşturulması için eğitim programları, araştırma ve saha çalışmaları yürütmektedir" (Yeryüzü Derneği, 2019). Katılımcı demokrasinin yerleşmesi için bağımsız ve özgür medyayı vazgeçilmez bir araç olarak gören YDD, "anti-hiyerarşik, anti-otoriter, katılımcı, bağımsız, çok sesli, yatay iletişimin ve interaktif etkileşimin hâkim olduğu alternatif bir medya düzeninin" tanınması için aktif saha çalışmaları yürütür. Derneğin, demokrasi ve medya alanında yürüttüğü başlıca çalışmaları şöyle sıralanabilir (Yeşil Düşünce Derneği, 2019):

- Alternatif Medya Şenliği: Yeşil Düşünce Derneği, 2011 yılından beri Yeşil Gazete ile birlikte dört defa Alternatif Medya Şenliği düzenlemiştir. Bu şenlikler, iletişim konusunda uzman akademisyenleri ve aktivistleri buluşturarak, ana akım medya düzenine karşı alternatif mecralarda yürütülen mücadeleleri ortaklaştırmayı ve güçlendirmeyi amaçlamıştır.
- İnteraktivist: İnteraktivist; teknolojinin sağladığı avantajları sivil alana taşımayı amaçlayan bir projedir. Proje; "Türkiye'nin yedi bölgesindeki sivil toplum kuruluşlarına ve aktivistlere, hak temelli kampanyalarda video/görsel kullanımını arttırmaya, kampanya iletişim stratejileri geliştirmek için gerekli alt yapıyı oluşturmaya, yurttaş gazeteciliği gibi yeni kavramların ve yaygın sosyal medya araçlarının etkin kullanımını sağlamaya" yönelik dört günlük kapsamlı bir eğitim programından oluşmaktadır (Yeşil Düşünce Derneği, 2019). Avrupa Komisyonu'nun desteği ile yürütülen proje kapsamında, hak

ihlallerine karşı aktivistlerin seslerini duyurmalarına ve geleneksel medyaya karşı kendi medya araçlarını geliştirmelerine katkıda bulunmak için, Diyarbakır, Trabzon, Bursa, Mersin, İzmir, Kayseri ve Ağrı'da dört günlük atölyeler düzenlenmiştir (Yeşil Düşünce Derneği, 2017a).

5.1.4.3.3. İklim Değişikliği ve Enerji. Yeşil Düşünce Derneği, iklim değişikliğinin sebep olduğu ekolojik krize karşı bütüncül politikaların geliştirilmesi, iklim değişikliğini önlemek için karbon salımlarının hızla ve radikal biçimde azaltımı, fosil yakıt tüketiminin sınırlandırılması ve iklim değişikliğinin etkilerine uyum çalışmalarının desteklenmesi amacıyla çeşitli faaliyetler yürütmektedir. Bu kapsamda 'Türkiye'deki Kömür Gerçeği' hakkında bir araştırma projesi sürdürmekte ve kömürün iklim değişikliği ile yerel yaşama etkilerine dair bulguları raporlaştırmaktadır. Bunun dışında farklı şehirlerde tarım ve enerji uygulamalarının etkileriyle ilgili toplantılar yapmaktadır. Derneğin bu alanda sürdürdüğü faaliyetleri arasında; "Yereli Yeşillendir, İklimi Yeşillendir" ve "İşini Güneşe Dön" projeleri ile nükleer enerjiyle ilgili güvenilir ve güncel bir bilgi kaynağı oluşturmayı amaçlayan "Nükleersiz" projesi bulunmaktadır (Yeşil Düşünce Derneği, 2017; 2017a).

- **İşini Güneşe Dön Projesi:** 2016 yılı Şubat ayında başlayıp 2017 yılı Mayıs ayında tamamlanan "İşini Güneşe Dön" Projesi, Yeşil Düşünce Derneği tarafından, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın Sektörel Yatırım Alanlarında Genç İstihdamın Desteklenmesi Hibe Programı kapsamında yürütülmüştür. Projenin uzun vadeli amacı; gençlerin yenilenebilir enerji alanında girişimciliklerinin artırılması ve istihdam kapasitelerinin geliştirilmesi, yenilenebilir enerjinin yerelde yaygınlaşması için uygulama örnekleri ile birlikte toplumun alandaki bilgi birikiminin artırılması ve bu yönde politika oluşturma çabalarının desteklenmesidir. Bu amaç doğrultusunda; Çanakkale'deki teknik liseler ve dengi okullarda, 17-25 yaş arası gençler için 8 hafta süreli bir eğitim programı düzenlenmiş, Adatepe mevkiinde Pilot Enerji Merkezi kurulmuş, yenilenebilir enerji kooperatiflerinin teşvik edilmesi için çeşitli çalıştaylar yapılmış ve Çanakkale'de yerel ve uluslararası temsilcilerin katılımıyla Yenilenebilir Enerji Kooperatifleri Konferansı düzenlenmiştir (Yeşil Düşünce Derneği, 2017a).

- Yereli Yeşillendir, İklimi Yeşillendir Projesi: İklim değişikliği alanında derneğin yürüttüğü bir başka proje ise Türkiye Cumhuriyeti ve Avrupa Birliği tarafından ortak finanse edilen Türkiye’de İklim Değişikliği Alanında Kapasitenin Geliştirilmesi Hibe Programı çerçevesinde Bornova Belediyesi ortaklığıyla 15 Eylül 2017 tarihinde uygulanmaya başlayan “Yereli Yeşillendir, İklimi Yeşillendir” projesidir. Projenin amacı; yurttaşların, bireysel girişimcilerin, kooperatif girişimlerinin ve yerel yönetimlerin iklim değişikliği, iklim değişikliğine uyum ve azaltım yöntemleri ve yenilenebilir enerji alanlarında kapasitelerini arttırmak ve konu ile ilgili yayınlar hazırlamaktır (Yeşil Düşünce Derneği, 2017a).

5.1.4.3.4. Yeşil Ekonomi. Yeşil Düşünce Derneği ekonomi ve ekolojinin birbirini olumsuz etkilemesi yerine birbirinden beslenerek yeniden tasarlanması için yerel ekonomi ağları, geçiş ekonomileri, sürdürülebilir insan yerleşkeleri, onarıcı tarım pratikleri ve gıda toplulukları, büyüme ve kalkınmacılık paradigmasının eleştirileri konularında çalışmalar yürüterek, atölye ve konferanslar düzenlemektedir. YDD’nin yeşil ekonomi alanında yürüttüğü başlıca faaliyetler aşağıda özetlenmiştir.

- Yeşil Ekonomi Konferansları: YDD 2009’dan bu yana her yıl Heinrich Böll Stiftung Derneği ile birlikte düzenlediği “Yeşil Ekonomi Konferansları” ile ekolojik, ekonomik ve toplumsal sorunlar konusunda çalışan, fikir üreten kişi ve kurumları bir araya getirerek sistem alternatiflerini ve çözüm önerilerini tartışmaktadır (Yeşil Düşünce Derneği, 2019).
- Yeşil İklim Yeşil Ekonomi Projesi: Mayıs 2016’da başlayıp, Temmuz 2017’de tamamlanan “Yeşil İklim, Yeşil Ekonomi” projesi Türkiye Cumhuriyeti ve Avrupa Birliği tarafından ortak finanse edilen Sivil Toplum Diyalogu Programı çerçevesinde Yeşil Avrupa Vakfı (GEF) ve Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi desteğiyle gerçekleştirilmiştir. Projede yeşil ekonomi çerçevesi içinde iklim değişikliğiyle mücadele ve iklim değişikliğine uyum amacıyla Türkiye’nin azaltım ve uyum hedeflerine uygun somut politika önerileri geliştirecek çalışmalar yapılmıştır. Proje kapsamında iklim, enerji ve toprak kullanımı alanlarında üç ayrı çalıştay düzenlenmiş, Çanakkale, İzmir, Bursa ve Brüksel’de yerel aktörler ziyaret edilmiş, “İklim İçin Yeşil Ekonomi Politikaları” isimli bir rapor yayınlanarak, Ankara, İstanbul ve Brüksel’de gerçekleşen toplantılarla tanıtımı yapılmıştır (Yeşil Düşünce Derneği, 2017).

Araştırmanın çalışma grubunda Yeşil Düşünce Derneğine; hem radikal grupta yer alması hem de bu grupta yer alan diğer STK'lara nazaran, Yeşil Politika Okulu, Yeşil Kamp, Yeşil Diyalog, Yeşil Ekonomi Konferansları gibi uygulamalarla daha aktif bir şekilde eğitim alanında etkinlik göstermesi sebebiyle araştırmanın çalışma grubunda yer verilmiştir.

5.1.5. Yeryüzü Derneği

“Sürdürülebilir, ekolojik ve şenlikli yaşam” mottosuyla yola çıkan Yeryüzü Derneği, 2009 yılında kendini “ekolojist” olarak tanımlayan yedi kişi tarafından “sivil toplum kuruluşlarının koca bütçeli projelerle ve profesyonel maaşlı çalışanlardan oluştuğu, hatta bir anlamda şirketleştiği bir iklimde gönüllü kalmaya devam etmek” amacıyla kurulmuştur (Yeryüzü Derneği, 2017). Çıkış noktası ekolojik bir topluluk oluşturmak olan Derneğin çalışma alanları arasında; sürdürülebilir yaşam, iklim değişikliği, enerji, kent bahçeciliği, permakültür, kırsal kalkınma ve eğitim yer almaktadır.

5.1.5.1. Yeryüzü Derneği'nin Örgüt Yapısı. Yeryüzü Derneği'nin organları Genel Kurul, Yönetim Kurulu ve Denetim Kurulu'ndan oluşmaktadır. Genel kurul, derneğin en yetkili karar organı olup; derneğe kayıtlı üyelere oluşur. Genel Kurulun olağan toplantısı üç yılda bir Aralık ayı içinde yapılmaktadır. Yönetim veya denetim kurulunun gerekli gördüğü hallerde veya dernek üyelerinden beşte birinin yazılı isteği üzerine otuz gün içinde olağanüstü de toplanabilir. Genel kurulda her üyenin bir oy hakkı vardır; üye oyunu şahsen kullanmak zorundadır. Genel kurulda, aksine karar alınmamışsa, yönetim ve denetim kurulu üyelerin seçimleri gizli oylama ile diğer konulardaki kararlar ise açık olarak oylanır.

Derneğin temsili ve yönetimi ise Yönetim Kurulu tarafından sağlanır. Yönetim Kurulu, beş asıl ve beş yedek üye olarak genel kurulca seçilir. Yönetim kurulu, tüm üyelerin haber edilmesi şartıyla her zaman toplantıya çağrılabilir. Üye tam sayısının yarısından bir fazlasının hazır bulunması ile toplanır. Kararlar, toplantıya katılan üye tam sayısının salt çoğunluğu ile alınır. Yeryüzü Derneği tüzüğünde yer alan bilgilere göre Yönetim Kurulu'nun başlıca görev ve yetkileri şunlardır: Derneği temsil etmek veya bu hususta kendi üyelerinden birine veya bir kaçına yetki vermek, gelir ve gider hesaplarına ilişkin işlemleri yapmak derneğin çalışmaları ile ilgili yönetmelikleri hazırlamak, genel kurulda alınan kararları uygulamak, bütçenin uygulanmasını

sağlamak, üye işlemlerini onaylamak (Yeryüzü Derneği, 2019). Yeryüzü Derneği Yönetim Kurulu Üyelerinin Listesi EK11’de sunulmuştur.

Derneğin Denetim Kurulu, Genel Kurul tarafından seçilen 3 asıl ve 3 yedek üyeden oluşur ve derneğin, tüzüğünde gösterilen amaç ve amacın gerçekleştirilmesi için sürdürüleceği belirtilen çalışma konuları doğrultusunda faaliyet gösterip göstermediğini denetler (Mütevelli Heyeti’nin, Yönetim Kurulu’nun ya da Denetim Kurulu’nun görev ve yetkileri hakkında daha detaylı bilgi için Yeryüzü Derneği’nin tüzüğüne şu adresten erişilebilir: <https://yeryuzuderneği.org/about/tuzugumuz/>).

Dernek, kurulduğu günden bu yana tamamen gönüllülük prensibiyle çalışmakta, bütün faaliyetleri gönüllü koordinatörler ve gönüllü olarak çalışanlar tarafından yürütülmektedir. Gönüllülük ise, “sıralı gönüllülük” sistemiyle, belli bir görevin bir dönem yapılması ve devredilmesiyle sürdürülmektedir. Derneğin profesyonel çalışanı ya da şubeleri bulunmamaktadır (Yeryüzü Derneği, 2017).

5.1.5.2. Yeryüzü Derneği’nin Amaçları, Hedefi ve Temel Değerleri.

Yeryüzü Derneği’nin web sitesinde derneğin vizyonu şöyle ifade edilmiştir: “Doğanın bilgeliğini geri kazanarak yaşamına geçirmiş bir topluluk ve dayatılan yaşam tarzından bunalmışlara ilham veren bir dernek olmak”. Bu doğrultuda misyonlarını “Ekolojik yaşamı öğrenmek, deneyimlemek ve desteklemek. Bu amaçla şenlikli topluluklar oluşturmak” olarak belirlemişlerdir (Yeryüzü Derneği, 2019). Görüldüğü gibi derneğin üyeleri aslında bir ‘topluluk’ olmayı hayal etmektedir

Yeryüzü Derneği’nin tüzüğünde ise derneğin amacı şöyle belirtilmiştir:

Dernek, sürdürülebilir yaşam prensiplerinin hayata geçirilmesini sağlamak, ekolojik, paylaşımcı ve doğayı koruyan toplumun gerçekleşmesi için faaliyetler düzenlemek, bu tür faaliyetlerin düzenlenmesini teşvik etmek, bu konuda çalışmalar yürüten kişi ve kuruluşlara destek vermek, enteraktif eğitim faaliyetleri düzenleyerek toplumun konu ile ilgili kapasitesini arttırmak.

Yeryüzü Derneğinin değerleri web sitesinde belirtildiği sırayla; tahakkümsüzlük, sorgulayıcılık, katılımcılık, samimiyet, esneklik, şenlikli, tembellik hakkı, yalnızlık hakkı, özsorumluluk, dayanışma, paylaşımcı, keyfekeder, hoşgörü ve açık yürekliliktir (Yeryüzü Derneği, 2019).

5.1.5.3. Yeryüzü Derneği’nin Faaliyet Alanları.

Yeryüzü Derneği yukarıda belirtilen amaçlarına ulaşabilmek için özetle şu konularda çalışmalarını sürdürmektedir: Doğa ile insanın yeniden buluşmasını sağlayarak, ekolojik bilincin

yerleşmesine katkıda bulunmak; Toplumsal ve insani ihtiyaçları ekolojiye uyum çerçevesinde yeniden tanımlamak, doğal gereksinimlere denk düşen üretim ve tüketim modellerini, teknolojileri, mimarileri desteklemek ve uygulamak; Organik tarımın oluşumuna ve gelişimine katkıda bulunmak, ulusal ve uluslararası düzeyde ekolojik tarım faaliyetlerinde bulunmak, ekolojik tarım ile ilgili projeler üretmek ve geliştirmek; Sürdürülebilir ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının yaygınlaşması için faaliyetler ve araştırmalar yapmak, ulusal ve uluslararası düzeyde yenilenebilir enerji faaliyetlerinde bulunmak, yenilenebilir enerji ile ilgili projeler üretmek ve geliştirmek; Ekolojik turizm faaliyetlerinin yaygınlaşması ve tanıtımı için etkinlikler düzenlemek, ilgili kapasite geliştirme ve bilinçlendirme kampanyaları yürütmek; İklim değişikliği ile mücadele çerçevesinde, adaptasyon ve azaltım ile ilgili yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde çalışmalar ve araştırmalar yapmak, iklim değişikliği ile ilgili projeler geliştirmek; Amacına uygun olarak, ekolojik yaşamın etkinleştirilmesi ve gelişmesi için araştırmalar yapmak, bireylerin demokratik topluma katılımını sağlamak, konu ile ilgili doğrudan veya dolaylı uzmanlığı bulunan gerçek ve tüzel kişiler ile işbirlikleri yapmak, ortaklaşa veya tek başına, kurs, seminer, konferans ve panel gibi eğitim çalışmalarını düzenlemek, kapasite geliştirme ve bilinçlendirme kampanyaları yürütmek; Tüm çalışmalarını yerel ve geleneksel değerlere öncelik vererek yapmak ve her fırsatta takas mekanizmasını çalıştırarak doğal tarım, hayvancılık ve üretim ile kendine yetmeye çalışmak (Yeryüzü Derneği Tüzüğü, 2017). Bu kapsamda Yeryüzü Derneği'nin yürüttüğü başlıca projeleri ve etkinlikleri aşağıda açıklanmıştır.

Repair Cafe: Repair Cafe toplumların sürekli tüketime yönlendirildiği bir dünyada, eskijen ve bozulan eşyaları atmak yerine gönüllü onarım ustalarıyla ücretsiz olarak onarım hizmeti veren gönüllü bir oluşumdur. Repair Cafe de işin bir tarafını onarım (Repair) süreci oluştururken, diğer tarafını ise katılımcıların beklerken sohbet etmeleri ve ikramların yapılması ile Café ortamı oluşturmaktadır. Projenin amacı tüketimi azaltmak ve dayanışmayı, birlikte sorun çözmeyi, para ekonomisi dışında armağan ekonomisini hayata geçirmektir. Repair Café, düzenli olarak her ayın ilk Pazar günü herkese açık olarak gerçekleştirilmektedir (Yeryüzü Derneği, 2017).

Gıda Toplulukları: Gıda topluluğu; etik, sağlıklı, doğal üretim yapan üreticiler ile tükettiği gıdanın nereden geldiğini bilmek isteyen tüketiciler arasında bağ kurmayı, böylece, aracıları (tedarikçileri) aradan çıkararak, tüketiciyle, küçük üreticinin

arasında kopan bağları yeniden kurmayı amaçlar. Ayrıca kırsalda yaşayan küçük organik üretici desteklenerek, konvansiyonel tarımın kimyasal ilaçlarla toprağı kirleterek yarattığı ekolojik tahribatın azaltılması hedeflenir. Gıda toplulukları şöyle işler: Dernek gönüllüleri üretim koşullarını bildiğı ve güvendiğı üreticilerin ürünlerinden oluşan listeyi, ayda bir gerçekleşen dağıtım toplantısından 2 hafta önce bütün üyelere mail/sosyal medya yoluyla bildirerek siparişleri toplar ve üreticilere iletir. Siparişler gelince dağıtım mekânında buluşulur ve ürünler, siparişi veren kişilere teslim edilir. Sipariş için toplanan ücret ise doğrudan üreticiye verilir (Yeryüzü Derneğı, 2017).

Yeryüzü Ekoköyü: Yeryüzü Derneğı ekolojik köy kurmak amacıyla 2013 yılında Pamukova'da bir arazi satın almıştır. Bu arazide ekolojik ve yerel mimari tekniklerini kullanarak, imece usulü ile bir bina yapmışlardır. O günden bu yana sürdürülebilir yaşamı deneyimlemek isteyenleri emek-takası ya da günlük belli bir ücret karşılığı burada ağırlamaktadırlar (Yeryüzü Derneğı, 2017).

Kent Bahçeleri: Yeryüzü Derneğı 2011 yılından beri Kent Bahçeleri Projesi'yle kendisine bahçe kurmak veya bahçesini geliştirmek isteyenlere ücretsiz tohum-fide dağıtmakta ve konuyla ilgili eğitim vermektedir. Proje, her sene 1 Mart'ta tohum ve fide almak isteyen kişilerin başvuruları ile başlamakta, ardından başvuran kişilerle yüz yüze görüşüp tanışmak, bahçe oluşturmak konusunda fikir alışverişi yapmak ve istedikleri tohum çeşitlerini ve fide adetlerini öğrenmek amacıyla farklı yerlerde semt buluşmaları yapılmaktadır. Semt buluşmalarından sonra "Yeni Başlayanlar için Ekim-Dikim Atölyesi" düzenlenerek, başvuran kişilere ücretsiz olarak eğitim verilmekte ve Mayıs sonunda projeye başvuranlar tohum ve fidelerini almaktadır (Yeryüzü Derneğı, 2017).

Takas Şenliğı: Yeryüzü Derneğı 2012 yılı Ekim ayından bu yana takas şenlikleri düzenlemektedir. Takas şenliğı, artık kullanılmayan ve ihtiyaç duyulmayan her türlü ürünün, herhangi bir parasal bedel alınmadan, diğerlerinin getirdiğı ürünlerle bire bir değış tokuş edildiğı bir etkinliktir. Bu uygulamada amaç, ihtiyaç fazlası ürünlerin ihtiyacı olana ulaşmasını sağlamak ve hem ekonomiye hem de çevre korumaya katkıda bulunmaktır. Şenlik iki bölüm halinde gerçekleşmektedir. Birinci bölüm, getirilen ürünlerin kayıt edilmesi, sınıflandırılması ve sunuma hazırlanması aşamalarından oluşur. İkinci bölümde ise katılımcıların, getirdikleri ürün sayısı kadar ürün almaları sağlanır. Ürün çeşidi konusunda bir kısıtlama yoktur; her tür giysi, oyuncak, film/müzik/oyun cd/dvd'leri, kitap, elektrikli/elektronik araç/gereçler,

mutfak eşyaları, takılar, ev yapımı ürünler (reçel, salça, makarna vb.) takas edilebilir. Takas edilecek ürünlerin, temiz, sağlam, çalışır ve kullanılabilir durumda olması gereklidir. İstenirse getirilen ürünler ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmak üzere bağışlanabilir (Yeryüzü Derneği, 2017).

Eğitim Etkinlikleri: Yeryüzü Derneği yukarıda sayılan bu projeleri kapsamında ve yanında, yetişkinlere ve çocuklara yönelik, bahçecilik, permakültür, yenilenebilir enerjiler, alternatif eğitim, şiddetsizlik, doğal malzemelerle temizlik vb. başlıklarda çeşitli eğitim, atölye, sempozyum, panel ve çalıştaylar düzenlemektedir. Derneğin eğitim etkinliklerine dair detaylı bilgiler Bölüm 5.3’de paylaşılmıştır.

5.1.5.4. Yeryüzü Derneği’nin Bileşeni Olduğu Oluşumlar. Yeryüzü Derneği, amaçları doğrultusunda çalışmalar yapan aşağıdaki ağlarla ve oluşumlarla işbirliği ve ilişki içindedir (Yeryüzü Derneği, 2017).

- Workaway: Avrupa çapında, ekoköy ya da ekoçiftlikleri ziyaret ederek, buralarda konaklamak ve çalışmak isteyenlerin başvurduğu bir sistemdir. Yeryüzü Derneği’ne 2014 senesinden itibaren workaway üzerinden misafirler gelmektedir.
- İklim İçin: Pek çok STK’nın bir araya gelerek oluşturduğu iklim değişikliğini önlemek için etkinlikler düzenleyen bir kolektiftir.
- İklim Ağı: İklim değişikliği üzerine projeler üreten bir topluluktur.
- Fosil Yakıttan Kurtul İnsiyatifi
- Temiz Hava Platformu
- HelpXer
- Balkan Ekoloji Ağı

Yeryüzü Derneği de, tıpkı Yeşil Düşünce Derneği gibi, hem ekolojist bir duruşa sahiptir hem de bu grupta yer alan diğer örgütlere kıyasla daha aktif bir biçimde atölye, kamp, söyleşi gibi eğitim etkinlikleri düzenlemektedir. Bu sebeple araştırmanın çalışma grubuna dâhil edilmiştir.

5.1.6. Permakamp Kooperatifi

Kendini “şehirler çevresinde permakültür esasları ile tasarlanmış gerçek gıda üreten, çocuk dostu, ortak yaşam alanları oluşturulması projesi” olarak tanımlayan

Permakamp'ın³ temelleri 2013 yılında atılmıştır (Permakamp, 2019). Ana çıkış noktası; doğanın kurallarına göre tasarlanan alanlarda, üretken ve ortak yaşam alanları kurarak, tüketici destekli tarım yapmak, bunu yaparken doğa içinde daha fazla yaşayabilme fırsatı yaratmak ve çocukları doğada yaşam konusunda daha içten ve derin eğitebilmektir. Permakamp üyeleri 2017 yılında sınırlı, sorumlu bir tüketici kooperatifi kurmuşlardır. Permakamp'ın başlıca çalışma alanları arasında; bütüncül tasarım, permakültür, gıda üretimi, ekolojik mimari, topluluk oluşturma ile deneyime dayalı öğrenme ve eğitim yer almaktadır.

5.1.6.1. Permakamp Kooperatifinin Örgüt Yapısı. Permakamp, sağlıklı gıda üreten, çocuk-dostu ortak yaşama alanları oluşturmak amacıyla bir araya gelen 35 aile tarafından kurulan bir topluluktur. Topluluk organik gıda üretme ve dağıtma süreçlerini kolaylaştırması amacıyla 2017 yılında, organları Genel Kurul, Yönetim Kurulu ve Denetim Kurulu'ndan oluşan sınırlı sorumlu bir tüketici kooperatifi de kurmuştur. Genel kurul, Kooperatifin en yetkili karar organı olup; kooperatife kayıtlı üyelere oluşur. Genel kurulun olağan toplantısı yılda bir kere Ocak-Haziran ayları içinde yapılmaktadır. Genel kurulda her üyenin bir oy hakkı vardır; üye oyunu şahsen ya da yazılı olarak başka bir ortağı temsilci seçerek kullanabilir (Permakamp Kooperatifi Ana Sözleşme, 2018).

Yönetim kurulu, genel kurulca en az bir, en çok dört yıl için seçilir ve en az üç asil ile üç yedek üyeden oluşur. Yönetim Kurulunun asil ve yedek üyeleri genel kurulda en çok oy alanlar arasında sıra ile belirlenir. Genel kurul lüzum görürse yönetim kurulu üyelerini her zaman değiştirebilir. Permakamp Kooperatifi Yönetim Kurulu, genel hatlarıyla, kooperatif işlerini titiz bir şekilde yürütmek ve kooperatifin başarısı ve gelişmesi yolunda gayret sarf etmekle yükümlüdür. Denetim Kurulu ise genel kurul tarafından, en az bir yıl için ortaklar arasından veya dışarıdan en az iki veya daha fazla asil ve bir o kadar da yedek üyeden oluşur. Denetim kurulunun başlıca görevleri arasında; kooperatif işlemlerinden bilgi edinmek ve gerekli kayıtların düzenli olarak tutulmasını sağlamak için en az üç ayda bir kooperatif defterlerini incelemek, bütçe, bilanço ve gelir-gider defterini denetlemek, en az üç ayda bir defa kooperatifin nakit mevcudu ile menkul değerlerini kontrol etmek, yönetim kurulunun ihmali halinde

³ Permakamp Projesi, kooperatifin kurulmasından önce başladığı ve kooperatiften daha geniş bir oluşumu temsil ettiği için araştırmacı, kurumu, tez içinde genellikle "Permakamp" olarak ifade etmiştir.

genel kurulu olağan veya olağanüstü toplantıya davet etmek gelir (Permakamp Kooperatifi Ana Sözleşme, 2018).

5.1.6.2. Permakamp'ın Amaçları, Hedefi ve Temel Değerleri. Permakamp; eğitim, çocuk-aile zamanı konusunda alternatifler sunmak, etkinlik ya da serbest zamanlarda daha verimli ve endüstriyel olmayan üretimlere yer açmak amacıyla kurulmuştur. Permakamp'ın web sitesinde projenin amacı şöyle açıklanmıştır:

“Metropole en fazla 1 saat mesafelerde yaratılacak alanlarda permakültür meraklıları tarafından tasarlanacak projeleri uygularken, bunu aynı zamanda çocuğunu doğaya yakınlaştırmak isteyen ailelere bir fırsat olarak sunabilmek; gerçek gıda üretmek bunu hakkaniyetli sistemlerle paylaşmak, Permakültür uygulamalarını yaygınlaştıracak atölyeler aracılığı ile geniş bir kitleye uygulama alanı sağlamak, çocuklarımızı eğiten okullarımıza destekçi alan ve uygulamalar yaratmak, bunları yaparken de belki de birkaç gönüllü aileye yaşam ve geçim alanı yaratacak bir faydalar birliği yaratmaktır” (Permakamp, 2019).

Permakamp Kooperatifi Yönetim Kurulu Başkanı Alpay Oğuş tarafından e-posta ile araştırmacıyla paylaşılan, “Kurucu Şartları ve Etik Manifesto Belgesi”nde temel değerleri şöyle ifade edilmiştir:

- Ekoloji: Doğal yaşayabilmek ve doğal yaşamı deneyimlemek için kurduğumuz bu alanda doğaya ve doğal çevremize saygılı olmak çok önemlidir. Üretim aşamasında size ulaşana kadar yüzlerce zararı olan, size ulaştıktan sonra da sizi zehirleyen endüstriyel ürünleri kullanmamaya ve kullanımını azaltmaya niyetliyseniz aday olunuz. Yerleşkemizde hiçbir zaman paketli ürünler tüketmeyiz. Ekolojik bağlarımızı bilmediğimiz ürünler hakkında referans oluşturmayız
- Üretim: Birey olarak uzmanlık alanlarımız var. Bir de hayallerimiz. Bildiklerimiz ile diğerlerinin bildikleri arasında bir köprü kurmak ana hedeflerimizdendir. Endüstriden kaçabilmek için üreteceğiz, onu paylaşacağız, eksiklerimizi öğrenecek, bildiklerimizi öğreteceğiz. Çoğalmak ancak böyle mümkün olacak.
- Çocuklar: Çocuklarımız topluluğumuzun en değerlileri. Onların tüm etik değerlerimize vakıf olması, tohumu, fideyi, gıdayı, doğayı öğrenmesi ve kollamasını istiyoruz. Ancak öğretirsek, deneyimlemesine izin verirsek, şartları yarattırsak bu mümkün. Bunları yapacağız.

- Tasarım: Öğümce yerleşkesi bir bütüncül tasarıma sahip. Bu tasarım yıllar içinde güncelleniyor. Bu güncellemelerden haberdar olunuz. Ne yapıyor ya da ne yapmayı teklif ediyorsanız bu tasarıma uygun olmalı ya da eklenmiş olmasına dikkat ediniz. Guruba haber vermeden ya da tasarıma uygunluğunu kontrol etmeden bir yapı inşa edemez ya da bir şeyi sökemezsiniz.
- Sürdürülebilirlik: Permakamp teorisini ortaya koyarken insanlarımızın endüstriyel işlerde daha çok çalışmasına yol açacak bir döngünün içerisine girmesini istemedik. Bunun yerine yaratılan ortak yaşam alanına daha çok emek harcayıp yerleşkenin tüm mali giderlerini karşılayabilmek için burada projeler üretmesini, hibeler almasını sağladık, hala da bunu devam ettirmeye çalışıyoruz. Bunu hepimiz becerebildiğimiz kadar yapabilmeliyiz. Sürdürülebilir olmamız şarttır.
- Toprak, Su, Hava: Ürüne değil toprağa bakacağız. Artmasını sağlayacak yolları bulacağız. Toprağa karışacağız. Suyu koruyacağız. Saklayacağız. Toprağımızı ve bizi beslemesi için ne gerekiyorsa yapacağız. Çevreyi ve havayı kirletmeyeceğiz.
- Geri dönüşüm, takas, hibe: Bizim ve çevremizin birçok ihtiyacı var. Bunlar şu anda ihtiyacı olmayanlar tarafında da çöpe atılan şeylerde oluşuyor. Dünya üzerinden daha az tüketime sebep olacak her türlü organizasyonu üretecek ve uygulayacağız.

Permakamp yukarıda belirtilen amaçlarına ulaşmak için aşağıda sıralanan alanlarda faaliyet göstermektedir.

5.1.6.3. Permakamp'ın Faaliyet Alanları. Permakamp faaliyetlerini; ekolojik yaşam, topluluk kurmak, eğitim, kent bahçeciliği, gıda üretimi, kompost, yürüyen ev yapımı gibi alanlarda sürdürmektedir. Bu kapsamda yürüttüğü ana projeleri ve etkinlikleri aşağıda açıklanmıştır.

5.1.6.3.1. Gıda Üretimi ve Gıda Birliği. Permakamp'ın ana amaçlarından biri gıda konusunda sorumluluk almak ve küçük ölçekli üreticiyi destekleyecek gıda toplulukları kurmaktır. Topluluk, ihtiyaç duydukları gıdanın bir kısmını yerleşke içinde üretirken, üretmedikleri gıdaları küçük, ekolojik üreticilerden temin

etmektedirler. Permakamp'ın gıdayla ilgili görüşleri web sitesinde şöyle ifade edilmiştir:

Gıdamızın sorumluluğunu alarak, yetişmesini öğrenmek, çocuklarımıza öğretmek istiyoruz. Gıda bilincini, toprağı, suyu çocuklarımıza miras bırakmak, tohumu saklayabilmek, paylaşabilmek istiyoruz. Atalık tohumlarımıza sahip çıkılmasına yardım etmek istiyoruz (Permakamp, 2019).

Bu amaçlara ulaşabilmek, sağlıklı gıda üretmek veya temin etmek için 2017 yılında Permakamp Tüketim Kooperatifini kurmuşlardır. Kooperatifte iki tür üyelik mevcuttur: (1) Kurucu üyeler: Kurucular tüm işleyiş ve yatırımlarda sorumlu olan üyelere; (2) Tüketici üyeler: Kooperatif çatısı altında üretilen ya da temin edilmiş ürünleri indirimli satın alabilmek için belirlenmiş yıllık aidatı ödeyen üye türüdür. Bunlara ek olarak Permakamp web sitesinden, Türkiye'nin farklı yerlerinde yaşayan üreticilerin ürünlerinin satışı da yapılmaktadır.

5.1.6.3.2. Topluluk Oluşturmak. Permakamp'ın başlıca çalışma alanlarından biri de 'topluluk oluşturmak'tır. Bütüncül tasarımda en fazla önem verdikleri konunun "topluluk" olduğunu ifade eden üyeler bu konudaki amacını şöyle dile getirmektedir: "Topluluğumuzun öğrenmeyi, geliştirmeyi, paylaşımı iyileştirmek için gerekli tüm destekleri oluşturmasını, çevresini ve kendisini değiştirmek için gerekli deneyimin peşinden koşmasını sağlamaya çalışacağız" (Permakamp, 2019). Topluluk içindeki ana hedeflerinden birinin "tüketim alışkanlıklarını eleştirmek ve değiştirmek" olduğunu ifade eden kooperatif üyeleri, daha az tüketerek, daha az harcayarak, kazanma ihtiyaçlarını azaltarak, kendilerine ve ailelerine daha çok zaman ayırmayı planlamaktadır. Grup üyeleri tüketimi ve atık miktarını azaltabilmek için geri-dönüşüm, tamir, takas, yeniden kullanım gibi alanlarda da faaliyet göstermektedir ve bütün etkinliklerinde takas ve tamir masası kurarak kullanılmayan ya da bozuk eşyaların yeniden kullanılması için katılımcılarını teşvik etmektedir.

Permakampa katılmak isteyen kişiler için topluluk çeşitli profiller sunmaktadır. Bunlar aşağıda sıralanmıştır (Permakamp, 2019).

- **Kurucu/Gönüllü:** Permakamp'ın kurulumundan sorumlu üyeler. Topluluk oluşturulması, finansal yatırım, projelerin oluşturulması ve takibi, bütünsel bir tasarımın çıkıp işler hale getirilmesi bu üyeler tarafından yapılmaktadır.
- **Permakültürçü/Gönüllü:** Permakültürel tasarım aşamasına gelen Permakamp'ın tasarım aşamasında çalışacak permakültür tasarımcıları ve gönüllüler.

- Gönüllü: Belli bir saat çalışma karşılığı konaklama ve yemek takas eden kişiler.
- Konaklayıcı/Gönüllü: Kurulan permakampların üyeleri arasında kamplarda sürekli ya da dönüşümlü konaklayacak üyelerin bulunmaması durumunda kampı gözetlemek amacı ile kalan yerel köylüler.
- Çiftçi: Kurulan kampın tasarımı ya da planları doğrultusunda, gerekirse ücret karşılığında çiftçilik yapacak kişiler.
- Katılımcı: Ücret karşılığı permakamplarda düzenlenen etkinlik ve atölyelere katılan kişiler.
- Kampçı: Ücret karşılığı permakamplarda etkinliklere katılarak ya da katılmadan konaklayan kişiler.
- Bahçeci: Ücret karşılığı permakamplarda konaklayarak, aktivitelere katılarak ya da katılmadan belirlenmiş metrekarelerde bahçe bakan ve hasadını alan kişiler.
- Hasatçı: Sadece kamplarda üretilen ürünlerle ilgilenen ve ücret karşılığı ürünleri alan kişilerdir.
- Site üyesi: İnternet üzerinden bilgi paylaşımı yapan kişilerdir.

5.1.6.3.3. Eğitim. Permakamp Kooperatifinin başlıca çıkış noktasını çocuklar ve doğa oluşturmaktadır. Permakamp kurucuları kendi çocuklarının doğa ile kurduğu ilişkiyi onarmak ve çocukların doğada gözlem ve deneyim yoluyla öğrenme süreçlerini arttırmak amacıyla Permakamp'ı kurmuştur. Permakamp'ın eğitimle ilgili hedefleri web sitesinde şöyle ifade edilmiştir:

Çocuklar en kıymetlimiz. Onların geleceği için çaba sarf edeceğiz. Onların toprağı ve gıda yetiştirmeyi öğrenmesi çok önemli. Bastığı yere dikkat etmeyi kodları arasına yerleştirmesi çok önemli. Gıda ormanımız ve sebze bahçelerimiz çocuk-dostu yerler olacak. Zarar vermesin diye korumak yerine zarar vermemesini öğreteceğiz (Permakamp, 2019).

Kooperatif, bu amaçlarına ulaşmak amacıyla çocuklara (ve ebeveynlerine) yönelik üç farklı program düzenlemektedir: Serbest Gezen Çocuklar, Ekolojik Kamplar ve Öğretmenimiz Doğa. Permakamp çocukların yanında yetişkinliklere yönelik de, çalışma alanlarını içeren başlıklarda gününbirlik çeşitli eğitim etkinlikleri ve atölyeler düzenlemektedir. Permakamp Kooperatifi, gerek çocuklara gerekse yetişkinliklere yönelik düzenlediği etkinliklerden değişen miktarlarda ücret talep etmektedir. Kurucu

Üyeler dışındaki kişiler için Permakamp'a ücretsiz olarak katılım ise, ancak gönüllülük yoluyla, Kooperatifin çeşitli etkinliklerinde çalışarak mümkün olmaktadır.

Serbest Gezen Çocuklar: Serbest Gezen Çocuklar, Permakamp Kooperatifinin okullarla işbirliği içinde uyguladığı, yaklaşık bir eğitim-öğretim yılına yayılan ve aynı sınıfın yıl içinde 15-20 defa Permakamp'ı ziyaret etmesini içeren eğitim programıdır. Araştırmacının Permakamp Kurucularıyla yaptığı görüşmelerden edindiği bilgiye göre; Serbest Gezen Çocuklar Programına katılım için, çocukların tercih ettikleri programa ve kahvaltıyı yerleşkede yapıp yapmadıklarına göre çocuk başına belli bir ücret talep edilmektedir. Yine görüşmelerden edinilen bilgilere göre şu anda bu programa kayıtlı 13 okul bulunmaktadır ve bu okullardan 5 tanesi devlet okuludur.

Öğretmenimiz Doğa: Okulların, Permakamp'ı günübirlik ziyaret etmesi için kurgulanan programda, ziyaret eden sınıflar, bu güne özel oluşturulan 6 farklı temadan birini seçerek, gün boyunca seçtikleri konu ile ilgili araştırma, gözlem ve etkinlikler yapmaktadır. Bu programda da katılan öğrencilerden seçilen programa ve kahvaltının yerleşkede yapılıp yapılmadığına göre kişi başına belli bir ücret alınmaktadır.

Ekolojik Çocuk Kampları: Permakamp, çocukların doğada geçirecekleri zamanı arttırabilmek ve AVM vb. kapalı mekanlar ya da yemek üzerine kurulu pikniklere bir alternatif oluşturabilmek için ekolojik kamplar düzenlemektedir. Hafta sonu düzenlenen kamp programının ücreti kişi başı 320 TL'dir ancak çocuklar için farklı yaş gruplarına göre farklı bir ücretlendirme bulunmaktadır.

Permakamp Günü: Kooperatifin, Permakamp'ta bir günün nasıl geçtiğinin deneyimlenmesi amacıyla ebeveyn olsun, olmasın herkese açık biçimde gerçekleştirdiği etkinliktir. Katılımcılar, gün boyunca tohum ekmek, çapa, bahçe bakımı, tamirat, çocuklar için oyun alanlarının kurulması vb. çeşitli etkinliklerde yer almaktadır. Çocuklar için de farklı atölye programları gerçekleştirilmektedir. Permakamp Günü'ne kişi başı 100 TL katılım ücreti bulunmaktadır.

5.2. Çevreci STK'ların Çevre İdeolojileri

Türkiye'de ulusal düzeyde çevre eğitimi alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının benimsedikleri çevre ideolojilerini belirleyebilmek için öncelikle, alanyazında çevreci STK'lara dair yapılan kapsamlı çalışmalar ve sınıflandırmalar (Çoban, 2002; Duru, 1995; Kavas, 2011; Şakacı ve Aygün, 2013)

incelenmiştir. Bu inceleme sırasında, çevreci hareket ve STK'ların, yapılarına, büyüklüklerine, etkinliklerine ve dünya görüşlerine göre çeşitli şekillerde sınıflandırılırsalar da, insan-doğa ilişkisine yaklaşımları bakımından genelde iki ana gruba ayrıldıkları görülmüştür (Bkz: Tablo 20). Bunun üzerine araştırmacı, literatürdeki sınıflandırmalardan yola çıkarak, ulusal düzeyde faaliyet gösteren çevreci STK'ları, çevre ideolojilerine göre iki ana grup altında sınıflandırmıştır: Reformistler ve radikaller. Her gruptan, çevre eğitimi alanındaki etkinlikleri, ulaşılabilirlikleri, tezin çalışma grubunda yer almak isteyip istemedikleri göz önünde bulundurularak üç örgüt seçilmiştir. Reformist gruptan TEMA Vakfı'na, TÜRÇEV'e ve TURMEPA'ya, radikal gruptan ise Yeşil Düşünce Derneği'ne, Yeryüzü Derneği'ne ve Permakamp Kooperatifi'ne araştırmanın çalışma grubunda yer verilmiştir. Araştırmacı, tezin ilk aşamasında yaptığı bu sınıflandırmanın doğruluğunu kontrol etmek amacıyla, çalışma grubuna seçtiği STK'ların kurucu belgelerini, web sitelerini, faaliyet raporlarını, iklim değişikliği, su, enerji gibi konularda beyan ettiği görüşlerini ve derinlemesine görüşmelerden elde ettiği verileri, Tablo 20'de belirtilen ayrımlar ve ana temalar etrafında belge ve içerik analizi yöntemiyle inceleyerek, elde ettiği bulguları aşağıda sunmuştur.

5.2.1. Çevreci STK'ların Kuruluş Amaçları ve Faaliyet Alanları

Alanyazında reformist ve radikal çevreci örgütlere ilişkin yapılan araştırmalar (Bkz: Çoban, 2002; Duru, 1995; Kavas, 2011; Nohl, 1994; Şakacı ve Aygün, 2013), bu kurumların kuruluş amaçlarına ve faaliyet alanlarına göre farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur. Bu sebeple araştırmacı, tez kapsamında incelediği sivil toplum kuruluşlarının çevre ideolojilerini belirlemek için, öncelikle bu kurumların kuruluş amaçlarına ve faaliyet alanlarına dair topladığı verileri, içerik analizi ile incelemiştir. Elde edilen bulgular reformist ve radikal örgütler için ayrı başlıklar altında sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

5.2.1.1. Reformist STK'ların Kuruluş Amaçları ve Faaliyet Alanları.

Araştırmanın reformist grubunda yer alan STK'lardan TEMA Vakfı ve TURMEPA, Türkiye'nin önde gelen sanayici ve iş insanları tarafından sırasıyla 1992 ve 1994 yıllarında, TÜRÇEV ise Turizm Bakanlığı önderliğinde 1993 yılında kurulmuştur. Reformist örgütlerin kuruluş amaçlarına ilişkin web sitelerinde ve faaliyet raporlarında yer alan metinler Tablo 21'de sunulmuştur.

Tablo 21

Reformist Örgütlerin Kuruluş Amaçları

KURUM ADI	KURULUŞ AMACI
TEMA Vakfı	TEMA Vakfı'nın amaçları web sitesinde ve 2017 yılı Faaliyet Raporu'nda şöyle açıklanmıştır: • Ülke topraklarımızı tehdit eden erozyon ve çölleşme tehlikesine dikkat çekmek ve bu mücadelenin bir devlet politikası haline gelmesine katkı sağlamak, • Toprakla birlikte dünya üzerindeki ekosistemi oluşturan su, orman, biyolojik çeşitlilik gibi tüm doğal varlıkların korunması ve insan kaynaklı iklim değişikliğine dair politikaların ve toplumsal bilincin oluşturulması için çalışmak, • Kendiliğinden yetişen doğal ormanları korumak, ağaçlandırma çalışmaları yaparak topluma ağaç sevgisi aşılacak, • Tarım alanları, çayır ve meraları korumak, geliştirmek, amacı dışında kullanılmasını önlemek, • Doğal varlıkların korunması ve doğru şekilde yönetilmesi için gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasına öncülük etmek, destek vermek. (TEMA, 2019). “Türkiye Cumhuriyeti'nin tüm temsilcilerine; hükümetlere ve siyasal partilere, resmi ve özel kuruluşlara, eğitim ve medya kuruluşlarına ve halkımıza toprak erozyonunun nedenlerini, vahim sonuçlarını ve ülkemizdeki çölleşme tehlikesini anlatmak. Tüm bu konularla ilgili toplumda farkındalık ve bilinç oluşturmak” (TEMA, 2017a)
TÜRÇEV	“Vakfın amacı; insanın, insan sağlığının, çevrenin korunması ve iyileştirilmesi, kırsal ve kentsel alanda arazinin ve tabii kaynakların en uygun şekilde kullanılması ve korunması, her türlü çevre kirliliğinin önlenmesi, çevre bilincinin geliştirilmesi, ülkenin doğal bitki ve hayvan varlığı ile tabii ve tarihi zenginliklerinin korunmasını ve bu hedefler doğrultusunda; Avrupa Çevre Eğitim Vakfı'nca başlatılmış bulunan Avrupa Topluluğu'nca yürütülen Mavi Bayrak Kampanyası'nın ülkemizde organizasyonu, yürütülmesini ve geliştirilmesini, Rio Çevre ve Kalkınma Konferansında alınan kararlar doğrultusunda uluslararası NGO (Non Governmental Organization–Resmi Kuruluşlardışı organizasyonlar) tarafından yürütülecek çevresel çalışmalarda ülkemizin temsilini ve bu çalışmaların ülkemizde yerleşmesini sağlamaktır” (TÜRÇEV Vakıf Senedi, 2019)
TURMEPA	“TURMEPA, ülkemiz kıyı ve denizlerinin korunmasını ulusal bir öncelik haline getirmek ve gelecek nesillere temiz denizlerin kucakladığı yaşanabilir bir Türkiye bırakmak amacıyla, 8 Nisan 1994 tarihinde Rahmi M. Koç'un kurucu başkanlığında, Deniz Ticaret Odası ve bir avuç deniz sevdalısıyla birlikte başlatılmış bir sivil toplum hareketidir” (TURMEPA, 2017). “DenizTemiz Derneği/ TURMEPA, kurulduğu günden bu yana deniz ve kıyılarımızın korunmasını ulusal bir öncelik haline getirerek gelecek nesillere, kalkınmada sürdürülebilirlik hedefine ulaşmış, yaşanabilir bir Türkiye bırakmak amacıyla çalışmalarını sürdürmektedir • Denizlerimizin ve kıyılarımızın kirlenmesini önlemek, • Kirlilikle mücadeleyi özendirerek, geliştirmek ve halk katılımını sağlamak, • Gelecek nesillere yaşanabilir sağlıklı bir ortam bırakmak” (TURMEPA, 2019).

Tablo 21'in de gösterdiği üzere; TEMA Vakfı faaliyetlerini ağaçlandırma, kırsal kalkınma, eğitim ve savunuculuk alanlarında yürütürken, TÜRÇEV ve TURMEPA ağırlıklı, doğal kaynakların korunması, çevre eğitimi, ekoturizm, deniz ve kıyı temizliği konularında çalışmaktadır.

TEMA Vakfı, TÜRÇEV ve TURMEPA'nın web sitelerinde ve faaliyet raporlarında yer alan metinler, kuruluş amaçları ve faaliyet alanları açısından incelendiğinde; en önemli etkinlikleri arasında “bilinçlendirme”nin geldiği ve söylemlerine genellikle “çevre ve doğa koruma”, “topluma ağaç sevgisi aşılama”, “eğitim”, “duyarlı, bilinçli ve etkin kamuoyu oluşturma” gibi çevrenin geliştirilmesi ve doğanın korunmasıyla ilgili kavramların yansıdığı görülmüştür. İncelenen belgeler, bu kurumların çevreyle ilgili problemleri, sosyal adalet, insan hakları, kadın hakları, şiddetin reddi vb. konularla ilişkilendirmediğini göstermektedir.

Araştırmacı, reformist grupta ele aldığı örgütlerin çevre sorunsalını, siyasal ve toplumsal konularla ilişkilendirmediğine dair belge analizi ile elde ettiği bulguları doğrulamak amacıyla, yaptığı derinlemesine görüşmelerde tüm katılımcılara “İnsan hakları, sosyal adalet, demokratikleşme, katılım vb. konularda da faaliyetleriniz var mı?” sorusunu sormuş, TURMEPA'dan görüşmeye katılan kişiler (RE-5 ve RE-6) bu alanlarda bir çalışma yapılmadığını ifade etmişlerdir.

RE-5: Yok, yok, yok hayır, bizim konumuz çevre, deniz ve çevre.

RE-6: Şöyle aslında biz, kuruluş amacımız zaten denizlerle ilgili insanları bilinçlendirmek. Çünkü denizlerin ne kadar önemli olduğunu birçok insan maalesef bilmiyor...bizim yaptığımız tüm çalışmalarda, biz denizleri vurguluyoruz. Fakat bunun içerisinde, her zaman kapımız, herkese açık.

TEMA Vakfı (RE-1 ve RE-2) ile TÜRÇEV'den (RE-3) görüşülen kişiler ise bu konuyu çevre bağlamında ele alarak yanıt vermişlerdir.

RE-1: Açıkçası benim bildiğim kadarıyla, bu süre içerisinde sadece bu başlıklar altında bir çalışma, bir proje olmadı. Ama tabii ki “su” da çok temel bir hak, “hava” da temel bir hak, onun dışında “katılımcılık” dediğinde zaten bir sürece doğayı korumaya dair olan süreçte katılımcılığı ve savunuculuğu katıp, çok ciddi eğitimlerden de insanları geçirip atölyelerle donanımlarını arttırmaya çalışıyor özellikle çevre politikaları bölümü.

RE-2: Aslında şey yani, eee şöyle aslında daha çok doğanın hakkı diyelim yani daha çok sessizlerin hakkı üzerinden eylemlerimizi yapıyoruz. Onun haricinde toplumsal cinsiyet vs. yok. Ama tabii ki bir şey olarak her zaman o sivil toplum dünyasının içerisinde olduğunuz zaman ne olursa olsun, çok tam olarak vizyon, misyonu olmasa da, ona dair yapılacak her şeyde olmaya çalışıyoruz. Şimdi mesela çok yakın bir zamanda içine dâhil olduğumuz,

mesela İklim Elçileri projesine ek bir tane proje yaptık, kadınların mesela, yani o projenin temel şeyi, kadınların daha çok ön planda olduğu bir projeydi. İşte sahada da, örgütlenmede, o oranı sağlamaya çalışıyoruz yani çok erkek yoğunluğu olmasın, kadınlar da ön planda olsun vs. gibi.

RE-3: Yani çok genel anlamda işte çevreyi korursanız bir şekilde e doğrudan ya da dolaylı yoksulluğun azalmasına da katkıda bulunursunuz. Yoksulluğun azalmasına katkıda bulunursanız, insan haklarına da çok önemli bir katkıda bulunmuş olursunuz. İnsan haklarına katkıda bulunursanız, işte kadın sorununa da bir şekilde doğrudan ya da dolaylı yine mutlaka katkıda bulunursunuz aslında hepsi birbiriyle çok bağlantılı.

Bu ifadelerin de gösterdiği gibi araştırmacının reformist grupta yer verdiği STK'lar, faaliyetlerinde siyasal sistem ya da toplumsal düzenle, çevre sorunları arasında doğrudan bir ilişki kurmamakta, çevre sorunlarını apolitik bir yaklaşımla ele almaktadır. Nitekim RE-2 çevre meselesinin 'siyaset üstü' bir konu olduğunu dile getirmiştir:

RE-2: Şimdi yaptığımız şey siyaset üstü bir şey, çevre alanında çalıştığımız için ve biraz da aslında konu politik bir düzleme çekilmeye de çok müsait olduğu için mümkün olduğunca şey yapmaya çalışıyoruz yani biz bu siyaset üstü kimliğimizi üste, yani siyasi kimliğimizi bırakıp, siyaset üstü yerde korumaya çalışıyoruz. Ama tabii ki yatırımlar olsun sürdürülebilirlik üzerine yapacağımız her şeyde de söz söylemeye devam ediyoruz.

Bu ifadeler, literatürde reformist çevreci STK'lara ilişkin yapılan çalışmalarla çok büyük ölçüde örtüşmektedir. Türkiye'deki çevreci hareketleri; teknoloji, endüstriyle doğa arasındaki tercih, demokrasi ve politika anlayışı doğrultusunda çevre ideolojileri açısından değerlendiren Nohl (1994) ve Duru (1995) "Çevre Korumacılar" grubunda yer verdikleri reformist örgütlerin, doğanın ve türlerin korunmasına odaklanarak, çevrenin korunmasını apolitik olarak ele aldıklarını belirtmiştir.

Tezin reformist grubunda ele alınan STK'larla ilgili araştırmacının dikkatini çeken bir başka nokta; bu üç kurumun da, 1992 yılında BM tarafından Brezilya'nın Rio de Janeiro kentinde gerçekleştirilen Çevre ve Kalkınma Konferansının akabinde kurulmuş olmasıdır. Nitekim TEMA Vakfı'nın, kuruluş hikâyesine dair web sitesinde ve faaliyet raporlarında yer verdiği bilgiler, BM Çevre ve Kalkınma Konferansı ile Vakfın kuruluşu arasındaki yakın ilişkiyi göstermektedir.

TEMA Vakfı'nın kuruluş döneminde, doğa koruma konusu ülke gündeminde bugünkü kadar öne çıkmamıştı. Kamuoyu doğadaki bozulmaların farkına yeni yeni varmaya başlamıştı. Sosyal sorumluluk kavramı henüz gelişmemişti, iş adamları hayırseverlik adı altında çalışmalar yürütüyordu. 1992 Haziran'ında Brezilya'nın Rio de Janeiro kentinde yapılan dünyanın ilk "Yeryüzü" Zirvesi, devletlerin insanın ekosistemler üzerinde yarattığı tahribatı kabul etmesi ve

buna karşı verilen mücadeleleri küreselleştirerek ön plana çıkarması açısından önemli bir dönüm noktası oldu. Zirve, aynı zamanda sivil toplumun güçlü bir aktör olarak sahneye çıkmasında önemli rol oynadı....TEMA Vakfı, Rio Zirvesi'nden sadece birkaç ay sonra, 11 Eylül 1992 tarihinde kuruldu (TEMA, 2017b).

Benzer şekilde TÜRÇEV de Vakıf Senedinde kuruluş amacını: “Rio Çevre ve Kalkınma Konferansında alınan kararlar doğrultusunda uluslararası NGO (Non Governmental Organization–Resmi Kuruluşlardışı Organizasyonlar) tarafından yürütülecek çevresel çalışmalarda ülkemizin temsilini ve bu çalışmaların ülkemizde yerleşmesini sağlamak” olarak ifade etmiştir (TÜRÇEV, 2019).

Görüldüğü üzere; hem TEMA Vakfı hem de TÜRÇEV kuruluşunu, Çevre ve Kalkınma Konferansıyla ilişkilendirmektedir. Araştırmanın “Kavramsal Çerçeve ve İlgili Araştırmalar” başlığı altında ele alındığı gibi, bu konferans birkaç bakımdan oldukça önemli bir toplantıdır. Bunlardan ilki tüm dünyada “çevrecilik”in ana akım bir değere dönüştürülmesi sürecinde önemli bir rol oynamıştır. İkincisi bu konferansla kalkınma, çevre ile ilişkilendirilerek “sürdürülebilir kalkınma” kavramının hükümetler ve iş çevrelerinin gündemine girmesi sağlanmıştır. Son olarak zirve, neoliberal politikaların akabinde sivil toplum kuruluşlarında yaşanan apolitikleşme, uzmanlaşma, büyüme ve profesyonelleşme eğilimini özellikle çevre alanında çalışan STK’lar açısından hızlandırmıştır. Bu bakımdan, kamunun ve büyük sermaye gruplarının, BM Çevre ve Kalkınma Konferansı’ndan hemen sonra, çevre alanında çalışan sivil toplum kuruluşları kurarak çevresel sorunlarla ilgilenmeye başlamaları aslında, neoliberal dönemin de ruhuna uygun olarak, kalkınmanın devam etmesinin bir ön şartı olarak gerçekleşmektedir. Bu sebeple TEMA Vakfı’nın ve TÜRÇEV’in kuruluşunu, BM Çevre ve Kalkınma Zirvesi’yle ilişkilendirmesi, bu kurumların, neoliberal dönemde sivil toplum kuruluşlarında ve çevre hareketinde yaşanan dönüşümü simgelemesi açısından önemlidir.

TEMA’nın kuruluş öyküsünde dikkati çeken bir başka nokta, BM Çevre ve Kalkınma Konferansı öncesinde ülkemizde, çevre ve doğa koruma kavramlarının öne çıkmadığını belirtmesidir. Böylece TEMA, örtük olarak, kuruluşundan önce çevre koruma alanında bir boşluk olduğunu ve bu boşluğu doldurduğunu ifade etmektedir. Ancak çevre hareketinin Türkiye’deki tarihsel gelişim süreci incelendiğinde bu bilginin gerçeği yansıtmadığı görülmektedir. 1980-1990’lı yıllar ülkenin dört bir yanında, politik ve tabanda büyüyen ekoloji mücadelesinin yükseldiği dönemdir (Şahin, 2007). Bu sebeple TEMA Vakfı yukarıda alıntılanan metinde, çevre ve doğa

koruma konularını daha çok hükümetlerin gündeminde yer alıp almadığına göre değerlendirmiş, 1992 öncesinde tabanda süren ve çoğu zaman politik bir nitelik taşıyan çevre mücadelesini göz ardı etmiştir.

5.2.1.2. Radikal STK'ların Kuruluş Amaçları ve Faaliyet Alanları.

Araştırma kapsamında radikal grupta ele alınan Yeşil Düşünce Derneği ve Yeryüzü Derneği 2009, Permakamp ise 2013 yılında kurulmuştur. Bu örgütlerin kuruluş amaçlarına ilişkin bilgiler Tablo 22'de sunulmuştur.

Tablo 22

Radikal Örgütlerin Kuruluş Amaçları ve Faaliyet Alanları

KURUM ADI	KURULUŞ AMACI
Yeşil Düşünce Derneği	“Yeşil Düşünce Derneği, 2008 yılında yeşil düşüncenin amacıyla İstanbul’da kuruldu. Yeşil politikanın temel alanları olan yeşil ekonomi, yeşil enerji politikaları, iklim değişikliği, çevre kirliliği, doğa koruma, sürdürülebilirlik, katılımcılık, demokrasi, barış, kadın ve LGBTİ konularında politika oluşturma, bilgi paylaşımı yapma, toplumsal farkındalık yaratma için yayınlar, araştırmalar, konferanslar ve eğitimler yoluyla çalışma yürütmektedir.” (Yeşil Düşünce Derneği, 2014). “Yeşil Düşünce Derneği, “ulusal ve uluslararası ölçekte, ekoloji, yeşil politika, doğal yaşam, yeşil ekonomi, iklim değişikliği ve çevre sorunları gibi konularda genel bilgi ve bilinirlik seviyesini yükseltmeyi, araştırma yapmayı, bilgi paylaşımını ve eğitim programları düzenlemeyi amaç olarak kabul eder. Bunun yanı sıra, yeşil bakış açısının ilgilendiği tüm siyasi, hukuki ve ekonomik konularda çalışmak da derneğin amaçları arasındadır” (Yeşil Düşünce Derneği Tüzüğü, 2017).
Yeryüzü Derneği	Dernek, sürdürülebilir yaşam prensiplerinin hayata geçirilmesini sağlamak, ekolojik, paylaşımcı ve doğayı koruyan toplumun gerçekleşmesi için faaliyetler düzenlemek, bu tür faaliyetlerin düzenlenmesini teşvik etmek, bu konuda çalışmalar yürüten kişi ve kuruluşlara destek vermek, enteraktif eğitim faaliyetleri düzenleyerek toplumun konu ile ilgili kapasitesini arttırmak amacı ile kurulmuştur (Yeryüzü Derneği Tüzüğü, 2019).
Permakamp Kooperatifi	“Permakamp; şehirler çevresinde Permakültür esasları ile tasarlanmış gerçek gıda üreten, çocuk dostu, ortak yaşam alanları oluşturulması projesi”. “PERMAKAMPLAR Projemiz, temel olarak özgün doğanın kurallarına göre tasarlanan alanlarda üretken ve ortak yaşam alanları kurmak ve bu alanlarda tüketici destekli tarım yaparak gıda ihtiyaçlarımızı karşılarken doğa içinde daha fazla yaşayabilme fırsatı yaratma, çocuklarımızı bu konuda daha içten ve derin eğitebilme esaslarına dayanmaktadır” (Permakamp, 2019).

Radikal grupta yer alan sivil toplum örgütlerinin web sitelerinde ve faaliyet raporlarında kuruluş amaçlarına ve faaliyet alanlarına ilişkin paylaşılan metinler incelendiğinde, söylemlerine genellikle “ekoloji”, “ekolojist”, “yeşil politika”, “topluluk kurmak” gibi kavramların yansıdığı ve kendilerini çevreci gruplardan

ayırdıkları görülmüştür. Yeşil Düşünce Derneğinden görüşülen RA-3 ve RA-4, Derneklerinin kuruluş amacı sorulduğunda; “yeşil düşüncenin yaygınlaştırılması” cevabını vermişlerdir.

RA-3: Derneğimizin kuruluş amacı yeşil düşüncenin geliştirilmesi, yaygınlaştırılması ve gündelik hayatta da yaşama geçmesini sağlamak. Yeşil düşünce eee aslında bir ilkeler bütünü. Temelde Yeşiller Partisi'nin kuruluş sürecinde 2008'de ortaya çıkmış bir ilkeler bütünü. Eee yeşil düşünce etik değerler üzerine kurulmuş bir düşünce sistemi. Siyasal yelpazeye de biraz farklı bakan, tam karşıdan bakan bir düşünce biçimi mevcut siyaset arenasında, alanında bütün dünya siyasetinde, dünyanın geleceğini, gezegenin geleceğini, toplumun ve uygarlığın geleceğini tehlikede gören, dert edinen insanların küresel ölçekte mücadelelerinin bir adı aslında yeşil düşünce. Ee yeşil düşüncenin tanımı tabii çok farklı ve çok geniş, barış hareketinden, feminist harekete kadar, hatta eee yerel ekolojik hareketlere, bireysel hak ve özgürlüklere, LGBT hareketine kadar, toplumsal cinsiyet kavramının oluşturulmasına kadar, bir çok alanda daha iyi bir dünya, yaşanabilir bir dünya, yaşamın sürdürülmesini ilke edinen bir düşünce sisteminin genel adı. Politika alanındaki ismi yeşil düşünce.

RA-4: 2009 yılında kuruldu Yeşil Düşünce Derneği. Kuruluş amacı ise yeşil politikaların Türkiye'de yaygınlaşmasını sağlamak üzere çeşitli faaliyetler yürütmek, politika oluşturmak, aktivite faaliyetlerini ve kampanyacılık faaliyetlerini örgütlemek, bu alanda çalışma yürütmektir. Yeşil politikanın bütün alanları, aslında tek başına çevre ve ekoloji bazlı değil, toplumsal cinsiyet, demokrasi, ifade özgürlüğü, ayrımcılığa karşı, türcülüğe karşı mücadele gibi bir çok geniş kapsamdaki alanda faaliyet yürütmektir.

Yukarıdaki ifadelerin de gösterdiği gibi kuruluş amaçları bakımından radikal örgütlerle, reformist örgütler arasında büyük bir fark vardır. Reformist örgütlerin kuruluş amaçlarına ilişkin söylemleri esas olarak, "çevrenin korunması", "doğanın ve doğal varlıkların korunması" gibi kavramlara odaklanırken, radikal örgütler ana amaçlarını "yeşil düşüncüyü yaymak" "politika oluşturmak", "topluluk kurmak", "ekolojik yaşamı deneyimlemek" olarak belirlemektedir. Bu yaklaşım farklılığı, faaliyet alanlarına da yansımakta, radikal örgütler, sadece çevre alanında değil, demokrasi, ifade özgürlüğü, toplumsal cinsiyet, LGBT hareketi, türcülük gibi konularda da çalışmalar yürütmektedir. Yeşil Düşünce Derneği çalışma alanlarına ilişkin web sitesinde şu bilgileri paylaşmıştır:

Yeşil politikanın temel dayanaklarından katılımcı demokrasi modelini temel alarak çalışmalarımızı yürütüyor ve politika oluşturuyoruz. Yeşil düşüncenin temel prensiplerini oluşturan insan haklarının korunması ve geliştirilmesi için, başta toplumsal cinsiyet eşitliği olmak üzere, kadın ve LGBTİ mücadelelerinin desteklenmesi ve toplumsal farkındalığın oluşturulması için eğitim programları, araştırma ve saha çalışmaları yürütüyoruz (Yeşil Düşünce Derneği, 2019).

Yeşil Düşünce Derneği'nden RA-3 ve RA-4 ile Yeryüzü Derneği'nden RA-2, çalışmalarına insan hakları, demokrasi gibi başlıkların dâhil edilip edilmediği hususunda şu bilgileri paylaşmışlardır:

RA-3: Dâhil ediyoruz bütün bu konuları, o konuyla ilgili alt gruplarımız var çalışan. Mesela geçen, geçen yıl daha doğrusu en çok o zaman gündemdeydi barış akademisyenleriyle ilgili dayanışmak için toplantılar organize ettik. Onların derslerini sürdürebilmeleri sağlamak için alan açtık. Yaptığımız radikal işlerden bir tanesi buydu. Ama tabii bir insan hakları örgütü değiliz biz. Yani Af Örgütü gibi çalışmıyoruz ya da bir demokrasi örgütü değiliz.

RA-4: Doğrudan kadın ya da queer politikalar alanında çalışmıyoruz ama biz bunu hani crosscutting bir alan olarak gördüğümüz için bütün çalışmalara uygulamaya çalışıyoruz Şöyle oluyor: Yaptığımız toplantı ve etkinliklerde mutlaka toplumsal cinsiyet dengesi ve toplumsal cinsiyet politikalarına dair kota, bunu öncelik pozitif ayrımcılık olarak bu önceliği vererek düşünüyoruz. İşte toplantılarda kadın-erkek konuşmacı sayısının dengede olması, bir etkinlik toplantı yapıyorsak ve bu katılımlı yani seçmeli bir etkinlikse burada kadın-erkek dengesi ve aynı zamanda LGBT bireyler için de temsiliyet oranının olması konusunda öncelik veriyoruz. Bu konuda hassasiyet gösteriyoruz.

RA-2: Biz termik santralleri insan hakları bağlamında çalışıyoruz 3-4 yıldır. Burada mülkiyet hakkı, barınma hakkı, iş edinme hakkı, çevre hakkı, sağlıklı çevrede yaşama hakkı gibi kavramlar üzerinden termik santral çevrelerinde neler olmuş onlara bakıyoruz.

Alanyazında radikal sivil toplum örgütlerine ilişkin yapılan çalışmalara (Bkz: Çoban, 2002; Dobson 2016; Duru, 1995; Kavas, 2011, Nohl, 1994; Şakacı ve Aygün, 2013) paralel olarak, bu bulgular da, araştırmada radikal grupta ele alınan STK'ların, çevre sorunsalını tek başına ele almak yerine, siyasal sistem ve toplumsal düzenle beraber, sorgulanması gereken bir ilişkiler bütünü olarak gördüklerini ve ekolojik sorunların yanında, insan hakları, demokrasi, barış, kadın hakları gibi konularda da faaliyette bulduklarını göstermektedir. Bu yaklaşım onları apolitik reformist örgütlerden keskin bir biçimde ayırarak, politik grupta yer almalarına sebep olmaktadır.

5.2.2. Çevreci STK'ların Örgütlenme Biçimleri

Literatürde reformist ve radikal çevreci örgütlere ilişkin yapılan araştırmalar, bu örgütler arasında görülen bir diğer önemli ayrımın, örgütlenme biçimlerinde ortaya çıktığını göstermiştir. Reformist örgütler genelde vakıf ya da dernek statüsünde, merkezî ve hiyerarşik yapılar kurarken, radikal örgütler çoğunlukla platform ve

kolektif gibi yatay ve merkezî olmayan örgütlenme biçimlerini benimsemektedir (Çoban, 2002; Duru, 1995; Kavas, 2011; Nohl, 1994). Bu sebeple araştırma kapsamında ele alınan STK'ların örgütlenme biçimlerine ilişkin veriler de toplanarak, analiz edilmiş ve elde edilen bulgular reformist ve radikal grupta yer alan STK'lar için sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

5.2.2.1. Reformist STK'ların Örgütlenme Biçimleri. Araştırmanın reformist grubunda yer alan üç STK'dan ikisi (TEMA ve TÜRÇEV) vakıf, biri (TURMEPA) dernektir. Bu kurumların örgütlenme biçimlerine ilişkin bulgulara ulaşabilmek için, kurucu metinleri, faaliyet raporları ve web siteleri incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda her üç kurumun da idare, temsil ve ilzamından ana sorumlu merciinin yönetim kurulu olduğu ve yönetim kurullarının da oyçokluğu ile karar verdiği görülmüştür. Ayrıca hepsi tam-zamanlı çalışan profesyonel bir kadroya, farklı birimlere ve şubelere sahiptir. Bunlara ek olarak TEMA Vakfı ile TURMEPA'nın geniş bir gönüllü kitlesi de mevcuttur. Reformist örgütlerin örgütlenme biçimlerine ve kurumsallaşmalarına ilişkin belge analizi sonucu ulaşılan bulgular Tablo 23'de sunulmuştur.

Tablo 23

Reformist STK'ların Örgütlenme Biçimi ve Kurumsallaşmalarına İlişkin Bulgular

KURUM ADI	ORGANLARI	İDARE MERCİİ, KARAR ALMA YÖNTEMİ	ÇALIŞAN SAYISI	ŞUBE VE TEMSİLCİLİK	GÖNÜLLÜ SAYISI
TEMA Vakfı	Mütevelli Heyeti Yönetim Kurulu Danışma Kurulu Denetim Kurulu	Yönetim Kurulu-salt çoğunluk	73	81 İl Temsilcisi 324 İlçe Sorumlusu 82 Mahalle/belde Sorumlusu 161 Üniversitede Genç TEMA	720.000
TÜRÇEV	Mütevelli Heyeti Yönetim Kurulu Denetim Kurulu	Yönetim Kurulu-salt çoğunluk	15	Antalya, Muğla ve İzmir	Az sayıda
TURMEPA	Genel Kurul Yönetim Kurulu Denetim Kurulu	Yönetim Kurulu-salt çoğunluk	27	Antalya, Bodrum, Fethiye, İzmir, Marmaris, Samsun ve Zonguldak	6700

Belge inceleme yoluyla edinilen bu bulguların kontrol edilmesi, yazılı kaynakların dışında pratikte reformist örgütlerde işlerin nasıl yürüdüğü ve çalışanların karar verme süreçlerine dâhil edilip edilmediğinin anlaşılması için araştırmacı, derinlemesine görüşmelerde katılımcılara şu soruları yöneltmiştir: “Kurumunuzun örgütlenme biçiminden bahsedebilir misiniz?”, “Kurumunuzda bir karar alınacağı zaman nasıl bir süreç işliyor?” ve “Karar süreçlerinde çalışanların fikirleri alınıyor mu?”. Katılımcıların bu sorulara verdikleri yanıtlardan bazı örneklere aşağıda yer verilmiştir.

RE-2: E karar alma kısmında tabii ki hani son sözü yönetim veriyor yani orada bir hiyerarşik yapımız var. İşte yönetim kurulu, genel müdür yani bir icra var, genel müdür yardımcıları, bölüm başkanları, koordinatörler gibi dağılıyor sorumlular vs. Ama şey yani hem bölüm başkanları hem genel müdür yardımcıları aslında mümkün olduğunca herkesin katılımcı olduğu bir şey yapmaya çalışıyorlar karar almalarında. Ama son onayı yönetim veriyor.

RE-5: Yapımız şöyle işte; dediğimiz gibi, bir yönetim kurulumuz var, altında genel müdürümüz var, altında genel müdür yardımcıları var, genel müdür yardımcılarının bağlı olduğu da diğer birimlerin, birim yöneticileri de diyebiliriz, hani mutlaka bir sorumlu oluyor.

RE-3: Eeee Genel Kurul var en üstte. Yönetim Kurulumuz var. Genel Müdürümüz var ofiste, her programın ulusal koordinatörü var ve program asistanları var. Kararlar Yönetim Kurulu tarafından alınıyor bizler tarafından da uygulamaya geçiriliyor.

RE-3, çalışanların karar süreçlerine katılıp katılmadıkları noktasında şu bilgileri paylaşmıştır:

RE-3: Şöyle biz belirli dönemlerde yönetim kurulunda gidişatla ilgili sunumlar yapıyoruz herkes kendi programıyla ilgili sunumlar yapıyor. Yönetim Kurulu karar alıyor ama o konuda demokratik bir yapımız var diyebiliriz, bizim görüşlerimiz ışığında bizim verdiğimiz bilgilerle belli kararlar alınıyor. O şekilde bir karşılıklı konuşarak, anlaşarak bir sonuca varma durumumuz var yani.

Katılımcıların çalıştıkları kurumların örgütlenme biçimini açıklarken söylemlerine yansıyan ‘üstte’ ve ‘altta’ kavramlarının da ifade ettiği gibi, her üç kurumda da hiyerarşik bir örgüt yapısı vardır ve karar verme süreçlerinde çalışanların görüşleri alınmakla beraber, son kararı yönetim kurulları vermektedir.

Bu üç örgütten ikisi yoğun olarak gönüllülerle çalışmaktadır. TEMA Vakfı’nın güncel gönüllü sayısı 720.000’dir. 81 ilde, İl ve İlçe Temsilcileriyle, Mahalle Sorumluları bulunmaktadır ve illerde yürüttüğü hemen hemen tüm çalışmalarını gönüllüleri aracılığıyla gerçekleştirmektedir. TURMEPA’nın ise 2017 yılı Faaliyet Raporundaki rakamlara göre 6700 gönüllüsü vardır. Bu sebeple araştırmacı,

gönüllülerin karar verme süreçlerine katılıp katılmadığına ilişkin bilgileri de edinmek istemiş, bu amaçla “Karar süreçlerinde gönüllülerin fikirleri alınıyor mu?” ve “Bir gönüllünüz bir etkinlik ya da eylem yapmak istediğinde ya da size bir öneri ile geldiğinde nasıl bir süreç işliyor?” sorularını görüşme çerçevesine dâhil etmiştir. TEMA Vakfı’ndan RE-2, Vakfın karar alma süreçlerine gönüllülerini de dâhil etmek için, Yönetim Kurulu’nda iki üyeyi, İl Temsilcilerinden seçtiğini dile getirmiştir.

RE-2: Gönüllüler Yönetim Kurulu’nun içerisinde, yani iki tane temsilcimiz her yönetim kurulunda oluyor. Mesela şu anda Diyarbakır ve Mersin Temsilcileri bizim yönetim kurulumuzdadır. Bundan önce Bursa ile Rize’ydi örneğin. Onlar da tüm toplantılarda hem söz hakkı olmuş oluyor hem sahanın aslında nabzını tutmuş oluyorlar, görüşleri alarak.

Bununla beraber sahada yürütülecek tüm faaliyetler merkez ofis tarafından planlanarak, uygulayacak kişilere iletilmektedir.

RE-2: Saha faaliyet programı var. Şöyle söyleyeyim yürüyüş için alınacak izin yazısından, stant için kullanılacak dilekçeye, malzemelere kadar aslında her şeyiyle tüm hani içeriklerin hem yazıldığı hem onlar için ihtiyaç olan neyse onların işte eklerde verildiği, bilgi notları da keza öyle...böyle gerekli tüm evrakların olduğu bir program. Onlar açıyorlar ay, ay ne yapılması gerekiyorsa, illa ama o etkinliklerin hepsini yapmak zorunda değil, bazıları seçmeli etkinlik, tabii ki kendi isteklerine göre de etkinlikleri hem şekillendirebiliyorlar hem yeni etkinlikler ekliyorlar.

TEMA’nın gönüllüleri bu saha faaliyet programının dışında bir etkinlik gerçekleştirmek istediği takdirde, TEMA’nın görüşünü alması gerekmektedir.

RE-2: O TEMA Temsilcisi olarak orada hareket ettiği için oradaki şey, mutlaka bizden bir görüş alması lazım. Mesela basına bir demeç veriyorken, basın bülteni veriyorken, bize gönderiyor kendi yazsa da, bizim iletişim ekibi bakıyor, çevre politikaları işte orman kırsal kalkınma, artık kimin alanıysa o bakıyor, düzeltmelerini yapıyor.

TEMA Vakfı’nın örgütlenme biçimine ve karar alma süreçlerine ilişkin yukarıda yer verilen bulgular; Vakfın hiyerarşik bir örgüt yapısına sahip olduğunu ancak bu yapı içinde sahadaki gönüllülerine yer açmak amacıyla, Yönetim Kurulu’nda iki il temsilcisine yer verdiğini göstermektedir. Bununla beraber Vakfın gönüllülerinin sahada yürüteceği tüm çalışmalar, merkez ofis tarafından planlanmakta, eğer gönüllüler bunların dışında bir etkinlikte yer almak isterlerse, TEMA Vakfı Genel Merkezinden görüş almaları gerekmektedir.

TURMEPA’da ise gönüllüler yönetim ve karar alma süreçlerinde yer almamakta, merkez tarafından planlanan programı uygulamaktadır. RE-5, Dernek

bünyesinde gönüllülerin bağımsız olarak çalışma yapıp yapmadıkları sorusuna şu yanıtı vermiştir:

RE-5: Yok, yok. Biz tercih etmiyoruz. Bu konu, yani konularla ilgili, hani bu denizin, çevrenin konu başlıkları neyse, bizim için tehdit oluşturan, çevresel açıdan, insanlar açısından, biyoçeşitlilik açısından, o konulardaki önemli günler ve buna bağlı olan etkinlikleri, gönüllü bölümümüz planlıyor, ona göre, faaliyetler yapılıyor.

Görüldüğü gibi reformist grupta yer alan STK'ların hem resmî evraklarındaki bilgiler hem de bu kurumlardan görüşme yapılan kişilerin ilgili sorulara verdikleri yanıtlar; bu kurumların merkezî ve hiyerarşik, diğer bir deyişle dikey, bir örgüt yapısına sahip olduklarını ve karar alma süreçlerinde çalışanlarına ve gönüllülerine dar bir alan tanıdıklarını ortaya koymaktadır.

5.2.2.2. Radikal STK'ların Örgütlenme Biçimleri. Radikal grupta ele alınan üç STK'dan ikisi dernek, biri ise kooperatif olarak kurulmuştur. Her üç kurumun da ana organlarını; genel kurul, yönetim kurulu ve denetim kurulunun oluşturduğu ve yönetim kurullarının da oyçokluğu ile karar verdiği görülmüştür. Yeşil Düşünce Derneği tam-zamanlı profesyonel çalışanlara sahipken, Yeryüzü Derneği ve Permakamp gönüllü emeği ile faaliyet göstermektedir. Radikal örgütlerin örgütlenme biçimlerine ve kurumsallaşmalarına ilişkin belge analizi sonucu ulaşılan bulgular Tablo 24'de özetlenmiştir.

Tablo 24

Radikal STK'ların Örgütlenme Biçimi ve Kurumsallaşmalarına İlişkin Bulgular

KURUM ADI	ORGANLARI	İDARE MERCİİ, KARAR ALMA YÖNTEMİ	ÇALIŞAN SAYISI	ŞUBE VE TEMSİLCİLİK	GÖNÜLLÜ SAYISI
Yeşil Düşünce Derneği	Genel Kurul Yönetim Kurulu Denetim Kurulu	Yönetim Kurulu-salt çoğunluk	3	Yok	25-100
Yeryüzü Derneği	Genel Kurul Yönetim Kurulu Denetim Kurulu	Yönetim Kurulu-salt çoğunluk	Yok	Yok	270
Permakamp Kooperatifi	Genel Kurul Yönetim Kurulu Denetim Kurulu	Yönetim Kurulu-salt çoğunluk	Yok	Öğümce Yerleşkesi Dhamada Yerleşkesi Zeytinliboğaz Yerleşkesi	274

Radikal grupta ele alınan örgütlere ilişkin belge analizi yoluyla edinilen bulguların kontrol edilmesi ve bu örgütlerin günlük hayatta nasıl işlediğinin ortaya konulması amacıyla, karar verme süreçlerine ilişkin reformist kurumlardan görüşmelere katılan kişilere sorulan soruların aynısı, radikal kurumlardan görüşmelere katılan kişilere de yöneltilmiştir. Buna göre Yeşil Düşünce Derneği'nden görüşülen kişiler (RA-3 ve RA-4), kararların esas olarak Yönetim Kurulu tarafından alındığını ancak çalışanların ve gönüllülerin sürece katılması için çeşitli yolları denediklerini ifade etmişlerdir.

RA-3: Artık daha fazla gönüllü ile çalışıyoruz, gönüllülerle birlikte kararlar verip bundan sonra ne yapacağımızı planlamayı düşünüyoruz. Katılımcı ve doğrudan demokrasiyi hedef alan, şeffaf, açık bir dernek olma iddiasındayız.

RA-4: Aslında bu da çok yeni bir yapı, yeni oluşturmaya çalışıyoruz. Başka, farklı türden işleyen bir yapı vardı, daha genişti, aktif olan üyelerin hepsinin dâhil olduğu bir karar mekanizmasıyla biz bu süreçleri götürmeye çalışıyorduk ama tabii çok etkili olmuyordu bu. Hem zor oluyordu hem de sonuçta o da bir şey, bir hiyerarşi aslında çok demokratik bir yöntem olmuyor. Çünkü seçili mekanizmalar değil gelmek isteyen herkes geliyor ama gelecek cesareti bulamayan insanlar dışarıda kalıyordu. Ya da ona vakti olmayan insanlar dışarıda kalıyordu. O yüzden iki senedir şey yapıyoruz, dernek Yönetim Kurulu var, 5 kişiden oluşuyor. Onlar aktif karar mekanizmasından sorumlu. Aktif olmak isteyen dernek üyelerini de dâhil edebileceğimiz ara toplantılar oluyor ama bunu bir mekanizmaya bağlamadık. Şu anda onu konuşuyoruz, gönüllüler, gönüllü ekibi ve şey dernek üyeleri arasındaki mekanizmayı nasıl sağlayacağız diye çünkü ikisi de aslında emek harcanan bir alan, üyeye, gönüllü arasındaki farklılığı nasıl yürüteceğiz diye. Eylül ayında bir toplantı yapacağız mesela bu süreci nasıl yönetebiliriz, üye gönüllü arasındaki iletişim, karar süreçlerine katılım, beraber planlama üzerine biraz Eylül ayından sonra oturacak ama şu anda YK, gönüllüler ise konu-bazlı ve aktivizm-bazlı her konuda katkı sunabiliyorlar. Bu derneğin kurumsal kimliğini de ilgilendiren bir şeyse Yönetim Kurulundan karar çıkıyor ama normal uygulanan bir politikaysa genelde orada tartışılıp, dernek çalışanlarıyla beraber karar verip uygulamaya devam ediyoruz.

RA-4 dernek çalışanlarının da yönetim kurulu toplantılarına katıldığını belirterek, yönetim kurulunun kararları uzlaşma ile aldığını ifade etmiştir.

RA-4: Evet, katılıyoruz. Katılıyoruz. Bu da konuştuğumuz bir konuydu, katılım olsa mı olmasa mı diye ama katılıyoruz en sonunda bunun daha etkinleşeceğini düşündük.

Anlatılanların da gösterdiği gibi Yeşil Düşünce Derneğinde kararlar esas olarak Yönetim Kurulu tarafından uzlaşma yoluyla alınmakta ancak çalışanlar da Yönetim Kurulu toplantılarına katılmaktadır. Bunun yanında üyelerin ve gönüllülerin karar alma süreçlerine katılımı için farklı yollar denenmektedir.

Yeryüzü Derneğinden derinlemesine görüşmelere katılan RA-1 ve RA-2 ise Derneğin örgütlenme biçimini “yatay” olarak tanımlayarak, karar süreçlerinde üye, gönüllü ayrımı yapmadan herkese eşit söz hakkı tanıdıklarını ifade etmiştir.

RA-1 Kendi aramızda da hiyerarşik bir yapılanma yoktur. Derneğin işte en yeni üyesi ile en eski üyesi aynıdır ve birbirine hatta abi, abla vesaire diye de hitap etmez, bey diye de hitap etmez, herkes birbirine yaşına bakmaksızın, statüsüne bakmaksızın adıyla hitap eder. Eee böyle bir yatay örgütlenmemiz de var. Dolayısıyla biz gönüllülerle, üyeleri birbirinden hiçbir şekilde ayırmıyoruz dediğim gibi sadece biri ödenti veriyor, biri vermiyor, onun dışında hiçbir ayırım yok ve bütün kararları da konsensüs ile alıyoruz yani herkesin katılımı ile alıyoruz. Şöyle de bir ilkemiz var: Toplantıya katılanın görüşü önemlidir onlar bir karar vermişse toplantıya katılmayanın söz hakkı yoktur. “Niye öyle bir karar aldınız” deme hakkı yoktur. Öyle bir şeyi varsa, itirazı varsa toplantıya gelseydin deriz ona. Öyle bir yapılanma öyle bir yönetim anlayışımız var.

RA-2: Bizim dernekte başkan yok. YK yok, yatay. Biz de katılmak isteyen ister gönüllü ister üye olsun aralarında da bir fark yok üye çünkü aidat ödüyor, gönüllü ödemiyor.

Yeryüzü Derneğinin yatay olarak örgütlenmiş olması, dernek faaliyetlerinin yürütülme biçimine de yansımakta, kararlar âdemi merkezi bir şekilde işi yapmaya gönüllü olan ekipler tarafından verilmektedir.

RA-1: Şimdi bir öneri geldiğinde bunu önce biz şeylerimizle mail grubumuzda bir tartışıyoruz. Yani oturup Yönetim Kurulu falan toplanmıyor bu iş için. Mail grubuna diyoruz ki “falan yerden böyle bir talep var, buna nasıl destek oluruz, kimler katkıda bulunabilir, nasıl katkıda bulunabilir” bunları şey yapın, mail grubunda ilgi duyan arkadaşlardan yanıtlar geliyor yani yavaş yavaş orada şekillenmeye başlıyor, eğitimin şekli, desteğin şekli, kimin katkıda bulunacağı falan belli oluyor. Ondan sonra o insanlara diyoruz ki “tamam bu proje sizde, alın yürütün”. Bu kadar basit. Ha birileri ben yaparım diyorsa, yapıyor. Ben yaparım diye çıkmıyorsa, çıkmıyor.

RA-2: Bizim derneğimiz bir su basman yani bir çatı derneği değil. Bu su basman dernekte etkinlik yapmak isteyenlere imkânlar sunuyor. Nedir imkân? Dernekte bir etkinlik yapmak istiyor bir grup, bir topluluk, gönüllüler, bir kişi falan her neyse, yasal bir izin lazım, evet dernek üzerinden alınıyor. Mekân lazım, dernek üzerinden alınıyor. İlişki lazım başka STÖ’lerle, dernek üzerinden kuruluyor. Proje alınacak, dernek üzerinden alınıyor. Bu bir su basman, bu su basmanın üstüne çıkan birey yahut topluluklar bir etkinlik üretiyorlar, bütçesinden, yönetimine sürdürülebilirliğine kadar kendileri sorumlu, hayata geçiyorlar... Anlatabiliyor muyum? Yani bir su basman, hiç kimsenin üzerinde hiyerarşi kurmuyor, şunu şöyle yapacaksın, bunu böyle yapacaksın demiyor.

RA-2: İşte gıda topluluklarımız var, 13 tane gıda topluluğumuz var İstanbul çapında. Bunlar doğrudan üreticiden aldıkları ürünleri, tüteticisi ile

buluşturuyorlar. Her gıda topluluğu bağımsız, üreticisini seçme konusunda bağımsız, bütçesi bağımsız, bütçesini kontrolü kendi içinde yapıyor.

Permakamp Kooperatifi'nden görüşmelere katılan RA-5'de kendi içlerinde yatay bir örgütlenmeyi hayata geçirmeye çalıştıklarını ifade etmiştir.

RA-5: Gerçekte işlemler bu türde ee nasıl diyeyim size %51'in söz hakkı olduğu, parmak kaldırırsan işte beri kısmın, diğer kısmın hiçbir ihtiyacını gözetmeden sadece bir oy çokla diğerlerini, falan bir sistem, bizim burada işlemiyor. Temel olarak bizim işletmeye çalıştığımız sistem içerisinde sorumluluk alan insanların, sorumluluk aldıkları alanlarda, sorumluluk aldıkları yetilere güvenmek, güvenmiyorsak da yani daha doğrusu güvende bir sıkıntı varsa da bunu mümkün olduğunca derinlemesine konuşmak üzerine kurulu.

RA-5: Bir gönüllü de herhangi bir şey yapmak istediğinde, yapmak istediği şey yapıyla mı alakalı, tarımla mı alakalı, çocuklarla mı alakalı, neyse, hangisiyle alakalıysa temelde bütün herkesle konuşmak yerine o bölümün sorumlusuyla bağlantılandırıyoruz o kişiyi.

Radikal örgütlerin kararlara katılım ve karar alma süreçlerini daha derinlemesine anlayabilmek için araştırmacı, görüşme yaptığı kişilere bu örgütlerde fikir ayrılığı ya da çatışma durumlarının nasıl ele alındığına ilişkin de çeşitli sorular yönelmiştir. Yeryüzü Derneğinden RA-2 her toplantıda, toplantıya katılan kişileri gözeten bir gözlemci olduğunu ifade ederken, Permakamp Kooperatiften RA-5 de böyle durumlarda sosyokrazi⁴ yöntemine başvurduklarını dile getirmiştir.

RA-2: Her toplantımızda bir gözlemci var. O gözlemci enerji durumu düşeni takip ediyor. Düşüyse birinin enerji durumu onu dışarı çağırıyor onun görevi o. "Ne oldu?" "Bir laf seni mi kırdı?" "Sen kendini dışlanmış mı hissettin?", "Neden böyle oldu?". Anlatabiliyor muyum, onu tekrar iyileştirmeye çalışıyor.

RA-5: Yani şöyle söyleyeyim temelde çok büyük sorunlar da çıkmıyor zaten. Neden çünkü bir uygulama ile ilgili karar verilmesi gerektiğinde, birincisi biz kuruluş amaç ve tüzüklerimize bakıyoruz çünkü biz o tüzükleri çok ayrıntılı çalıştık. Başlangıçtaki hedef ve oryantasyonlarımızda ve toplantılarımızda aldığımız kararlar ve bu kararların uzantılarıyla alakalı, derin bir dokümantasyona sahibiz. Bu dokümanların içerisinde zaten aslında her türlü tarif temel olarak var. Ve herkes bunu bilerek katılıyor. Ve bu katılımlarda da her zaman yani işte bu kaynaklara bakarak geçmişte neleri tasarlamıştık, zaman içerisinde neyi, neleri değiştirmiştik ve bunları nasıl yapıyoruz diye sürekli olarak geçmişteki bu yönergelerimize bakıyoruz. Ama tabii sonuçta bazı konularda derin tartışmalar çıkıyor. Bu tartışmalarda da "sosyokrazi" dediğimiz bizim yani %100, %100 insanların tamamının mutlu olduğu, %100

⁴ Sosyokrazi, ekip üyeleri arasında tam şeffaflığı sağlayacak güven ilişkisi ve bağlantı kurma yoluyla, herkesin karar alma süreçlerine katılmasını ağlayan kolektif bir karar alma sistemidir (Sivil Sayfalar, 2019).

tamamının ikna olduğu bir noktaya gelmeden tartışmayı sonlandırmıyoruz ya da uygulamayı. Çok rahatlıkla yani çünkü bu çok zor bir şey değil de aslında. Gerçekten de çünkü tartışma çıkan noktalara baktığımızda, bu tartışmalar, temelde etik taraflarda pek tartışma çıkmıyor zaten. Çünkü o etikler çok doğru oturtulmuştu zamanında. Uygulamalar konusunda bazı sorunlar çıkabiliyor. Burada da herkesin ihtiyacını gözeterek ilerlemeye çalışıyoruz. Yani herkesi duymaya çalışıyoruz.

Yukarıda anlatılanların da gösterdiği gibi reformist örgütlerle radikal örgütler arasında örgütlenme biçimi, kurumsallaşma ve karar alma süreçleri bakımından çok büyük farklar vardır. Bütün kurumların kurucu metinlerinde kararların Mütevelli Heyeti, Genel Kurul ve/veya Yönetim Kurulu tarafından oyçokluğu ile alındığı belirtilse de, radikal örgütler uygulamada bu yapıyı aşmaya çalışarak, çalışanlarını ve gönüllülerini karar alma süreçlerine dâhil etmek için çeşitli mekanizmalar geliştirmiştir. Yeşil Düşünce Derneği Yönetim Kurulu uzlaşma ile karar vermektedir ve çeşitli toplantılarla çalışanlarının ve gönüllülerinin görüşlerini almaktadır. Permakamp Kooperatifi ve Yeryüzü Derneği ise karar mekanizmalarında salt çoğunluk yerine sosyokrazi yöntemini hayata geçirmeye çalışmaktadır. Bu konuda en radikal yöntem Yeryüzü Derneği tarafından uygulanmaktadır; Dernek, karar süreçlerinde üyeler ile gönüllüler arasında hiç bir fark gözetmeden herkese eşit söz ve oy hakkı tanımaktadır. Bu örgütler karar süreçlerinde hayata geçirdikleri anti-hiyerarşik uygulamaları, benimsedikleri çevre ideolojileri ile ilişkilendirerek, karar süreçlerine neden gönüllüleri de katmak istediklerini şöyle açıklamışlardır:

RA-3: Yeşil ilkelerden bir tanesi bu. Yeşil olarak yaşamanın temel, vazgeçilmez unsurlarının bir tanesi bu. Dernekte de biz bu ilkeleri hayata geçirmeye çalışıyoruz.

RA-2: Biz ekolojist olarak tanımladığımız için kendimizi, o toplumsal ilişkilerde de bir dönüşümü tasarlıyoruz. şiddetsiz bir iletişim, hiyerarşsiz bir iletişim, temsilin olmadığı, yataylığın olduğu bir yönetim şekli, Sosyokrazi, hepsini tartışıp, uyguluyoruz.

Reformist örgütlerle, radikal örgütler arasında örgütlenme biçimi bakımından bir diğer önemli fark, kurumsal büyümeye yaklaşımlarında görölmektedir. Reformist örgütler, Türkiye çapında şube, üye/gönüllü sayılarını arttırma yönünde çalışmalarda bulunurken, Radikal örgütler “yeşil” ya da “ekolojist” dünya görüşlerinin ifadesi olarak özellikle kurumsal olarak büyümekten kaçındıklarını ancak benzer kurumların oluşması için örnek teşkil etmeyi amaçladıklarını belirtmişlerdir.

RA-1: Birçok dernek yapılaşmasına, yapılanmasına baktığımızda işte “yirmi tane şubemiz var, otuz tane şubemiz var, bütün Türkiye’ye yayıldık” değil! Burada da biz ekolojist davranıyoruz. Nasıl yapıyoruz? Birileri diyor ki ya işte

“İzmir’de şube açmayı düşünüyor musunuz?”. Düşünmüyoruz kardeşim, İzmir’de siz kurun bir dernek. Çünkü biz yerelden yanaysak Yeryüzü Derneği de yerel kalmak durumunda... Büyümekten yana değiliz, ha biz örneğiz. Yeryüzü Derneği yaptığı etkinliklerle, çalışmalarla, yönetim biçimiyle, çünkü böyle yata yönetilen çok fazla da örgüt yok.

RA-5: Permakamp Öğümce Yerleşkesi artık herhangi bir büyüme hedefinde ya da genişleme hedefinde değil. Permakamp tasarımında zaten bir bünyenin yeterince kendini kaldırabileceği orandan daha fazla büyümesine imkân yok. Bunun için çözümümüz; gerek Permakamp kurucularının gerekse ekoloji gönüllülerinin değişik, Türkiye’nin değişik yerlerinde kurdukları bu türde yerleşkelerin güç birliği yapması için, Permakampı bir temel teori olarak planlamaktı. Onun için bizim hedefimiz adım adım, birer birer, bizimle bağlantılı, etiklerimizi savunan ve bizim uygulamalarımıza inanan yerleşke sayımızı arttırarak, eee nasıl diyeyim, o örneği veriyorum genellikle, kendin pişir kendin yecilerin var ya o hani hafta sonları gidilip mangal yapılıp, onların yayılma mantığında, ekolojik gıdasını savunan, yetiştiren, insanlara ekolojik hafta sonları, hafta içleri, okullara ekolojik dersler, sınıflar, açık sınıflar imkanları tanıyan bir yerleşkeler ağı kurmak, ve Permakamp Öğümce yerleşkesinin de bunun için bir referans, bilgi oluşturma yeri gibi tasarlandı zaten Permakamp. Onun için, diğer yerleşkeler için bir referans oluşturuyor.

Yeryüzü Derneği ve Permakamp Kooperatifi temsilcileri tarafından belirtilen bu görüşler, şube sayılarını arttırmaya ya da hali hazırda var olan kurumlarını büyütme istekli olmadıklarını ifade etmektedir. RA-1, neden şube açmak istemediklerini açıklarken dile getirdiği; “Çünkü biz yerelden yanaysak Yeryüzü Derneği de yerel kalmak durumunda” sözleriyle, savundukları görüşlerle, uygulamaları arasında bir bütünlük olması gerektiğini vurgulamıştır. Permakamp Kooperatifinden RA-5 ise “Permakamp tasarımında zaten bir bünyenin yeterince kendini kaldırabileceği orandan daha fazla büyümesine imkân yok” sözleriyle, büyümelerinin belli bir sınırı olduğunu belirtmiştir. RA-1 ve RA-5’in söylemlerine yansıyan ‘yerellik’ ve ‘sınır’ kavramları, alanyazında radikal örgütleri tanımlamaya ve sınıflandırmaya ilişkin yapılan çalışmalarla birebir örtüşmektedir. Bu çalışmalar, yeryüzünün kaynaklarının sonlu olduğu sebebiyle, “sınır” kavramının radikal örgütler için çok önemli bir yer teşkil ettiğini göstermektedir (Çoban, 2012; Dobson, 2016; Meadows v.d., 1974; Schmacher, 2014; Wall, 2013).

5.2.3. Çevreci STK’ların Kurumsal İlişkileri ve İşbirlikleri

Çevre alanında faaliyet gösteren reformist ve radikal örgütlere ilişkin yapılan araştırmalar, bu kurumların, kurumsal işbirlikleri bakımından da farklılaştığını göstermektedir. Reformist örgütler devlet, resmî kurumlar ve iş çevreleriyle yakın ilişkiler kurmaktan çekinmezken, radikal örgütler, devlet kurumları ve iş çevreleriyle

yakın ilişki kurmaya sıcak bakmamaktadır. Bu sebeple araştırma kapsamında ele alınan STK'ların çevre ideolojilerine ilişkin yapılan sınıflandırmanın doğruluğunun kontrol edilmesi amacıyla, bu örgütlerin kurumsal ilişkileri ve işbirlikleri de incelenmiş ve elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur.

5.2.3.1. Reformist STK'ların Kurumsal İlişkileri ve İşbirlikleri. Reformist grupta ele alınan STK'ların kurumsal ilişkileri ve işbirliklerine ilişkin bulgulara ulaşabilmek amacıyla, bu kurumların kurucu metinleri, faaliyet raporları, web siteleri belge inceleme yöntemiyle incelenmiş ve yapılan derinlemesine görüşmelerde konu ile ilgili sorular katılımcılara yöneltilmiştir. Elde edilen bulgular, üç STK'nın da kamu kurumlarıyla, iş dünyasıyla ve uluslararası kurumlarla yakın çalıştığını göstermektedir.

TEMA Vakfı, ağaçlandırma ve kırsal kalkınma projelerinde Orman Genel Müdürlükleri, eğitim projelerinde ise Milli Eğitim Bakanlığı ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile protokoller yapmaktadır. Vakıf, ayrıca, 24 Haziran 2018 seçimleri öncesinde "2018 EkoSiyaset" adlı bir belge hazırlayarak, toprak, tarım, gıda, ormanlar, doğa koruma alanları, biyolojik çeşitlilik, su, iklim değişikliği, enerji politikaları, madencilik ve çevresel etki değerlendirmesi gibi konularda mevcut durumu, sorunları ve çözüm önerilerini seçime katılan tüm siyasi partilerle paylaşmıştır (TEMA, 2019). Bununla beraber TEMA Vakfı yürüttüğü savunuculuk faaliyetleri kapsamında başta kömürlü termik santral yatırımları olmak üzere arazi kullanım politikaları ve Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) süreçlerine ilişkin kamuya karşı pek çok dava da açmıştır. Ancak bu durum vakfın kamuyla yaptığı işbirliklerinin önünde bir engel teşkil etmemektedir. TEMA Vakfı'ndan görüşülen RE-1 bu durumu TEMA'nın siyasi tarafsızlığı ile açıklamaktadır.

RE-1: Açıkçası benim de çok merak ettiğim ve şu an gerçekten hayranlıkla izlediğim bir süreç var. Bir yandan evet Çevre ve Orman Bakanlığı ya da farklı kurumların ÇED'lerin iptal olması, ÇED raporlarının iptal olması için açılan davalar ve kıran kırana bir mücadele var.... Bir yandan da TEMA'nın gerçekten kamuda belki de bu mücadelenin de yarattığı, desteklediği, beslediği müthiş bir saygınlık var. E bu ve benim gördüğüm hiçbir sürtüşme ya da sınırları aşan hiçbir şey şu aşamada yok. Şu ana kadar çok fazla kazanılan dava da var yani Trakya'da, Eskişehir'de, Kaz Dağları yine benim en çok benim bildiğim, onun öncesinde de sayısız mücadele var yıllardır. Çevre Politikaları bölümü gerçekten bu işi içinde avukatlarıyla eee öncesinde tabi alan uzmanlarıyla hazırlanan raporlar, kıran kırana gerçekten müthiş bir tempoyla çalışıyor ve bu işleri hazırlarken hani karşı davaları hazırlarken de sahaya gidip oradaki insanları örgütleyip bilgilendirip sürece, yargı sürecine

dâhil etmeleri gibi çok büyük bir çaba var. Eee ve dediğim gibi kamuyla böyle bir yandan hem dava süreçlerinde karşı karşıya geliyoruz ama tabii ki ortak olan şey TEMA'nın siyasi tarafsızlığı çok net olduğu için her yerde ki, bence o tarzını yaratan şey de o olabilir siyasi tarafsızlık.

TEMA Vakfi sadece hükümetler ve siyasi parti temsilcileriyle değil aynı zamanda iş dünyası ile de yakın ilişki içindedir. Güncel projelerinde işbirliği yaptığı ve fon desteği aldığı kurumlar arasında Türkiye İş Bankası, Nestle DAMAK, Doğuş Çay, Falım Sakızları, IKEA gibi şirketler yer almaktadır. RE-1, TEMA'nın çalıştığı sponsor firmaların seçiminde izlenen sürece ilişkin şu bilgileri paylaşmıştır:

RE-1: Tabii burada TEMA'nın kurumsal işbirliği konusunda firmaların belirlenmesi konusunda çok ciddi bir süreç var onu geçmek çok imkânsız oluyor çok herkesle çalışmıyor TEMA. Öncelikle doğaya zarar veren herhangi bir ortağının eee geçmişte bir projesinin şu an altına imza attığı herhangi bir şeyin olmaması gerekiyor. Bu çok önemli. Çıkardığı ürün tabii ki çok önemli. Çevre politikaları bölümü gerçekten şirketin bundan önceki sürecini, ne üretiyor, hangi sektörde çalışıyor, kimlerle çalışıyor, hangi projelerde yer almış, kamuyla ne kadar yakın eee hakkında açılan davalar var mı, doğaya insana nasıl dokunuyor bu sınırı geçiyor. Örneğin inşaat sektöründe çalışan ya da enerji sektöründe çalışan, plastik üreten bir firmayla zaten masaya oturmuyor bile. Onun dışında hani çok büyük bir, çok ciddi bir kırmızıçizgi var.

RE-1, TEMA Vakfi'nin sponsorluk seçiminde inşaat ya da enerji sektöründe çalışan bir firmayla 'masaya oturmadığını' ifade etmiştir. Ancak Vakfin Mütevelliler Heyetinde Cem Boyner, Faruk Eczacıbaşı, Rahmi Koç, Halis Komili, Sabri Ülker, Hüseyin Özdilek, Asım Kocabıyık, Nihat Gökyiğit gibi inşaattan, enerjiye, gıdadan, temizlik ürünlerine kadar birçok farklı sektörde faaliyet gösteren Türkiye'nin önde gelen sanayici ve iş insanları yer almaktadır. Bu durum, Vakfin sponsor firma seçimi konusunda gösterdiği titizlikle önemli bir tezat oluşturmaktadır.

Araştırmacı, çalışma grubunda yer alan STK'ların sponsor firmalarla nasıl bir ilişki kurduğunu anlamak için görüşme yaptığı kişilere, "Sponsorlu projelerinizde, destek olan kurumlarla çevre eğitimi programlarınızın içeriğini paylaşıyor musunuz?" ve "İçeriklerinizle ilgili sponsorlardan da onay almanız gerekiyor mu?" sorularını yöneltmiştir. Hem RE-1 hem de RE-2 eğitim projelerine sponsor olan firmalarla eğitim içeriklerini paylaştıklarını ve belli sınırlar çerçevesinde sponsor firmanın istek ve önerilerine yer verdiklerini ifade etmiştir.

RE-1: Tabii yani ne anlatacaksınız, biz çocuklara ne anlatacağımız sorusu var. Biz önce bir kurgu hazırlıyoruz onlarla konu, konsept anlaştıktan sonra, bir kurgu hazırlıyoruz. Bu kurguyu sunuyoruz, onların da içine sinen, altına imza atacakları, kurumsal dil olarak sahiplenecekleri bir başlık ise sonra biz içeriğin

tasarımını ve materyal tasarımına geçiyoruz ve her aşamada mutlaka gönderiyoruz. Onlar da tabii kurumların farklı kaygıları oluyor işte kurumsal renkler, logonun olduğu yer, ama onun dışında eğitsel mesajlara tabii ki müdahale etmiyorlar. Onlar için de ok ise sonra MEB'e gönderiyoruz, diyoruz ki "biz böyle bir program hazırladık, materyalleri bunlar, okullarda uygulamak istiyoruz onay ve görüşlerinize". Onlardan da bir revizyon gelirse, onları da yaparak sonlandırıyoruz.

RE-1 ve RE-2 sponsor kurumların, eğitim içeriklerine müdahale edip etmedikleri hususunda şu bilgileri paylaşmıştır:

RE-1: Onlara gelmiyor ama örneğin şöyle şeyler olabilir. Ya biz şu alanda daha çok çalışıyoruz, o yüzden elektrik tasarrufuna biraz daha ağırlık versek mi acaba hani gibi katkıları oluyor bizi yönlendirebiliyorlar ama hani yönetsel olarak veya içerik olarak yine TEMA'nın çok ciddi kırmızı çizgileri var. Olabildiğince kurumu anımsatacak hiçbir çizgiye ve öğeye yer vermiyor özellikle, bunu aşması durumunda hani yok biz yapamayız diyoruz. O var. Firmanın sattığı ürünün bir herhangi bir materyalde anımsatacak reklamını yapacak hiçbir şey kullanmıyoruz sadece logosunu koyuyoruz. Ya da o şirket sadece buzdolabı ya da bir koltuk üretiyorsa illa o koltuğa benzetmek ya da illa bir buzdolabı koyalım, koltuk koyalım şu mesajı verelim gibi, kullandığımız ürün burada olsun gibi ya da kullandığımız bizim karakterimiz bunun içinde olsun kısmına girmiyoruz.

RE-2: Eee evet o şey olabiliyor, onların da görüşlerini alıyoruz. Yani gelen şeylere de "hayır böyle böyle yapılması gerekiyor" diyoruz. Ama şeyi açısından hem kurguyu bilmeleri, hem malzemeleri, materyalleri nasıl bir şey sonuçlanacak falan, o aşamaları onlara iletiyoruz tabii ki.

Bunlara ek olarak TEMA Vakfı, çalışma alanlarıyla ilgili pek çok uluslararası kurumla da çeşitli düzeylerde işbirliği ve ilişki içindedir. Bu bulguların gösterdiği gibi TEMA Vakfı çalışmalarını hem kamu kurumlarıyla ve uluslararası kuruluşlarla hem de iş dünyası ile yakın bir ilişki içinde yürütmektedir.

TÜRÇEV de kamu kurumları, uluslararası kurumlar ve özel sektörden farklı firmalarla çeşitli alanlarda işbirliği yapmaktadır. Yukarıda da işaret edildiği gibi TÜRÇEV, Turizm Bakanlığı önderliğinde, Uluslararası Çevre Eğitim Vakfı'nın (FEE) Mavi Bayrak Programını ülkemizde uygulamak amacıyla kurulmuş, zamanla FEE'nin tüm programlarını Türkiye'de uygulamaya başlamıştır. Bu bakımdan TÜRÇEV, FEE'nin Türkiye şubesi olarak da değerlendirilebilmektedir. Vakıf, kurulduğu günden bu yana, Mavi Bayrak ve Yeşil Anahtar Programları sebebiyle, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile, Eko-Okullar, Okullarda Orman ve Çevrenin Genç Sözcüleri Programları sebebiyle de Milli Eğitim Bakanlığı ile çok yakın çalışmaktadır. Turizm eski Bakanı Abdulkadir Ateş,

Çevre eski Bakanı Doğancan Akyürek, Devlet eski Bakanı Köksal Toptan, Kültür ve Turizm Bakanlığı Müsteşarlık Makamı ve Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırımlar ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, Vakfın şeref üyeleri arasındadır. TÜRÇEV'den görüşülen RE-4, Vakfın, kamu kurumlarıyla kurduğu ilişkilere dair şu bilgileri paylaşmıştır:

RE-4: Mesela deniz suyu analizleri Sağlık Bakanlığı'nın işbirliğiyle yapılıyor arkadaşlarımız zaman zaman zaman Sağlık Bakanlığındaki, işte onunla ilgili birim hangisi bilmiyorum ama beraber denetimlere gidiyorlar. E işte bir sistemleri var böyle harita şeklinde bütün tesisler her şey üzerinde belirtilmiş ona tıkladıkları zaman Sağlık Bakanlığı da oraya verilerini giriyor bildiğim kadarıyla. Turizm Bakanlığı, Turizm Bakanlığı da, TÜRSAB'la da çalışıyoruz. Böyle bildiğim kadarıyla birebir dediğim gibi bir anlaşmaları yok ama iyi ilişkiler söz konusu Turizm ve Sağlık Bakanlığıyla. Çevre konusunda eğitim yani Milli Eğitimle bizim hani öyle bağımlılığı var çünkü şey bu tip işleri devletin o kurumlarından ayrı yapmak pek mümkün olmuyor.

TÜRÇEV kamu kurumlarıyla yaptığı çalışmaların yanında, özel sektörle de çeşitli projeler ve işbirlikleri gerçekleştirmektedir. Vakfın işbirliği yaptığı firmalar arasında turizm alanında faaliyet gösteren tesisler gibi nispeten küçük sponsorlardan, Panasonic, Toyota Europe gibi uluslararası büyük şirketlere kadar farklı kurumlar vardır. Araştırma kapsamında görüşülen RE-3 ve RE-4, TÜRÇEV'in sponsor firmalarla yaptığı işbirliklerine ilişkin aşağıda yer verilen bilgileri paylaşmıştır.

RE-4: Çevrenin Genç Sözcüleri Programında son 3 yıldır bir sponsorlukla çalışıyoruz şöyle denizde kirli karelerle başladık, sonra başka bir işte KETOB; Kemer Turizm Otelciler Birliği 2.yıl, geçen yıl da Alanya belediyesi sponsor oldu. Fotoğraf yarışması kategorisinde ayrı ödül veriyoruz aileleri ile tatil ödülü.

RE-3: FEE'nin sponsoru Toyota Europe, FEE'nin sponsoru. Daha doğrusu şöyle Eko-Okullar programına Toyota Europe sponsor oldu. Bir proje başlatıldı, Büyük Bitki Araştırma Projesi yine web sayfamızda var, belki görmüşsünüzdür. Büyük Bitki Avı Projesinde işte bir duyuru yapıldı, isteyen ülkeler katıldı. Biz de katıldık. Burada her sene belli işte iki kuş türü, iki bitki türü, iki hayvan türü seçiliyor ve o projeye katılan okullar, o türlerle ilgili araştırmalar, çalışmalar yapıyorlar. Daha sonra bunu işte bize raporluyorlar. Biz, bir sayfa var, oraya yüklüyoruz okul çalışmalarını. Podyoya, yine Podyo diye bir portal oluşturuldu FEE'le diğer ülkeler arasında oraya yüklüyoruz çalışmalarını. Daha sonra işte Toyota da onu alıp, Toyota Motor Europe, Toyota Avrupa tarafından finanse ediliyor. O da alıp, sanırım kendi belgelerinde işte yaptığı çalışmalarda sosyal sorumluluk projelerinde kullanıyor bunları.

FEE'nin, TÜRÇEV'e maddi olarak destek olup olmadığı konusunda RE-3 şu bilgileri paylaşmıştır:

RE-3: Evet. Yani FEE olmuyor, Toyota Motor Europe oluyor, evet. Katılan işte katılan belli bir okul sayısını aşarsanız belli miktarda işte katkı sağlıyor.

Biz de onları alıp, işte yaptığımız çalışmaların finansmanında kullanıyoruz. İşte “Örnek Etkinlikler Kitapçığı”nın basımında kullanıyoruz. Okullara kargolama masrafı olarak kullanıyoruz ya da o iş için tam zamanlı bir eleman alıyoruz belli dönemde çalışmak üzere, onun işte maaşı olarak kullanılıyor. Bir şekilde tekrar projeye geri döndürülüyor yani o yapılan.

Bunların yanında TÜRÇEV’in yürüttüğü Okullarda Orman Programı kapsamında hazırlanan “İklim Değişikliği ve Orman: İklim Makinesi Kitapçığı” ile artık güncel olmayan ancak daha önce kullanılan “Okullarda Orman El Kitabı”nın grafik tasarımı ve baskısı Dedeman Maden İşletme Şirketinin desteğiyle yapılmıştır. Görüldüğü gibi TÜRÇEV çeşitli projeleri için madencilik ve otomotiv sanayi gibi çevresel etkileri yüksek sektörlerden destek almaktan çekinmemektedir.

TURMEPA da hem kamu kurumları hem de iş dünyasıyla yakın ilişkiler içindedir. Vakıf, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığıyla çeşitli projelerinde işbirliği yapmaktadır. TURMEPA’nın, Rahmi M. Koç tarafından kurulması, Derneğin sanayi ve iş çevreleriyle de yakın bir ilişki içinde olmasını sağlamaktadır. TURMEPA 2017 yılında, aralarında Ağaoğlu Şirketler Grubu, Aksoy Holding, Arkas Holding, Coca-Cola Foundation, D-Marin, İÇDAŞ A.Ş., Koçtaş A.Ş., Mitsui&Co., Ltd., Sanko Enerji, TÜPRAŞ ve Zen Diamond gibi şirketlerin olduğu birçok farklı kurumdan destek almıştır. Araştırmacı, TURMEPA’nın sponsorlarıyla kurduğu ilişkileri ve sponsorların eğitim projelerinin içeriğine ya da kurgusuna müdahil olup olmadıklarını anlamak amacıyla, görüşme yaptığı kişilere eğitim içeriklerini sponsor firmalarla paylaşıp, paylaşmadıklarını sormuştur. RE-5 prensip olarak işbirliği yaptıkları tüm kurumlarla eğitim içeriklerini paylaştıklarını belirtirken, RA-6 da bir projede sponsor firmanın talebi üzerine, normalde çalıştıkları hedef kitleden farklı bir kitleyle çalıştıklarını dile getirmiştir.

RE-5: Yani şöyle, ben şahsım adına söyleyeyim, ben her zaman için şeyden yanayım; paylaşımdan ve şeffaflıktan yanayım. Çünkü niye? Eğer paylaştığınız, verdiğiniz eğitimde size sponsor olan bir kurumu rencide eden, farkında olmadan, kasti değil, bir cümle kurmuş olabilirsiniz, bir görüntü koymuş olabilirsiniz, hassas olduğu bir nokta olabilir. Onun için ben her zaman şahsım adına her zaman, bu benim kendi iş prensibim, hani sizle de çalışsam derim ki, bakın böyle bir şey yapıyorum, içerikte, bu sizin için uygun mu, eklemek ya da görüşünüz varsa, iyileştirilmesi gereken bir husus hani sizden görüş alalım diyoruz tabii ki. Yani Milli Eğitime de aynı şeyi yapıyoruz. Sonuçta eğer onlar da, mesela şimdi yeni projede de bütün paydaşlarımıza yayınlayacağımız, yapacağımız her şeyi, haftalık rapor halinde, kısa kısa bilgilendiriyoruz. Eğer soruları olursa da cevaplıyoruz, gelip, katılabilirler de.

RE-6: Geçen sene yani 2018 Mart'ta sona eren bir projemiz vardı, 27 aylık bir projemizdi, Çanakkale'nin 6 ilçesine gittik ve burada biz genelde, çocuklara ulaşıyoruz, okullara gidiyoruz, çocuklar geliyorlar bize veya üniversiteler, fark etmiyor. Fakat Çanakkale özellikle yetişkin eğitimleri üzerineydi.

RE-6, Çanakkale'de neden yetişkin eğitimi düzenlediklerini şöyle açıklamıştır:

RE-6: Şöyle bizim bir Japon firmasından aldığımız hibeyle biz yürüttük bu projeyi. Daha önceden biz gene aynı firma bize hibe vermişti ve çocuklar üzerine, işte İstanbul Boğazi üzerine biz çalışmıştık. Bu sefer kendileri bizden, çok güzel çok başarılı geçtiği için, çok memnun kalmışlardı. Bu sefer eğitimlerimizi yetişkinlere yönelik yapmamızı istediler. Biz de tabii ki, neden olmasın, bizim için de güzel bir tecrübe olur, seve seve biz de kabul ettik.

Reformist grupta ele alınan STK'ların kurumsal ilişkileri ve işbirliklerine dair ulaşılan bulgular, bu örgütlerin devlet, uluslararası kurumlar, sanayi ve iş çevreleriyle yakın ilişkiler kurduklarını ve faaliyetlerini yürütürken işbirliği yaptıklarını göstermektedir. TEMA Vakfı özel sektörle yaptığı işbirliklerinde belli kriterleri gözetirken, TÜRÇEV ve TURMEPA, otomotiv, madencilik, enerji vb. çevresel etkileri yüksek sektörlerde faaliyet gösteren firmalarla da ortak çalışmalar yürütmektedir.

5.2.3.2. Radikal STK'ların Kurumsal İlişkileri ve İşbirlikleri.

Araştırmanın radikal grubunda ele alınan STK'lar da yürüttükleri çalışmalar kapsamında çeşitli ulusal ve uluslararası kurumlarla işbirliği yapmaktadır. Radikal örgütler arasında en aktif olanı Yeşil Düşünce Derneğidir. RA-4'ün paylaştıkları, Derneğin faaliyetlerini hayata geçirirken, kamu kurumlarıyla, belediyelerle ve farklı STK'larla işbirliği yaptığını ortaya koymaktadır.

RA-4: Yeşil Düşünce Derneği birazcık daha aslında geniş bir alanda bu çalışmayı yürütüyor. Ama spesifik olarak çalışan kurumlarla bağlantı halindeyiz, mesela gıda toplulukları Yeryüzü Derneği'nin, derneğin de bir gıda topluluğu var mesela, Yeşil Düşünce Derneğinin gıda topluluğu, Yeryüzü Derneği'nin gıda toplulukları ağı altında bunu kurduk ve bu konudaki çalışmalarımızı yaparken örneğin. Yılıni hatırlayamayacağım ama, Yeşil Diyalog toplantıları yapıyor on beş yılı aşkın süredir, Yeşil Düşünce Derneği, yani Yeşiller tarafından organize ediliyor. Yeşil Düşünce Derneği tarafından da son dört yıldır, beş yıldır organize ediliyor. Bir gıda çalıştayı yapmıştı, bunu işte Yeryüzü Derneği ve gıda kooperatifleriyle beraber yaptık işte Buğday, Yeryüzü Derneği beraber organize ettik bu işi partnerlerle çok yakın bir şekilde tabii ki o alanda çalışıyoruz yaygınlaştırılması üzerine. Yine yenilenebilir enerji kooperatifleri konusunda da aynı şekilde, Kooperatif Genel Müdürlüğü ile çalışıyoruz. Dönem dönem Yenilenebilir Enerji Genel Müdürlüğü vardı, şu anda yok artık, onlarla irtibatı sürdürüyoruz. Troya Çevre Derneği ile yakın partneriz. Başka kuruluşlar da tabii ki var. Greenpeace, Solar

Baba tek başına sivil toplum da değil aslında bunun sektörel ayağı da, çok yakın ortaklıklar içinde çalışıyoruz.

Yeşil Düşünce Derneği'nin başlıca fon kaynakları arasında Yeşil Avrupa Vakfı, Heinrich Böll Stiftung Derneği, Sivil Toplum Diyaloğu Programı, Türkiye Cumhuriyeti ve AB tarafından ortak finanse edilen Türkiye'de İklim Değişikliği Alanında Kapasitenin Geliştirilmesi Hibe Programı yer almaktadır. Yapılan derinlemesine görüşmelerde RA-3 ve RA-4, Yeşil Düşünce Derneğinin şirketlerden ya da firmalardan herhangi bir sponsorluk desteği alıp almadığı sorusuna şu yanıtları vermiştir:

RA-3: Şirket ya da firma sponsorumuz olmadı. Olması da çok zor. Çünkü aslında yeşil düşünce, insanların algıladığının, düşüncelerinin aksine işleyen mevcut ekonomik sisteme, mevcut kapitalist düzene en muhalif hareket. Çünkü tüketim ve tüketim toplumunun varlığına muhalif bir düşünce sistemi yeşil düşünce. Dolayısıyla şirketlerle işbirliği yapmamız çok kolay değil ama tabii bir taraftan piyasanın yeni bir alanı daha açıldı "green wash" deniyor buna. O alan yanıltıcı olabiliyor çoğu zaman, sık eleyip ince dokuyoruz. O yüzden bugüne kadar şirketlerle o tür bir ilişki kurmadık.

RA-4: Yoo doğrudan olmadı. Bu arada şu sayılabilir yani birçok proje yürütüyoruz, iş yapıyoruz çalıştığımız tabii şirketler var, işte basın yayın, tasarım, reklam, orada destek olanlar var tabii, onları söylemek lazım.

RE-3 özel sektörden kendilerine sponsorluk teklifleri gelip gelmediği konusunda; çeşitli tekliflerin geldiğini ancak "politik bir hareket" oldukları için, özel sektörle kuracakları sponsorluk ilişkilerinin özgür fikir üretmelerinin önünde engel teşkil edeceği gerekçesiyle kabul etmelerinin mümkün olmadığını belirtmiştir.

RA-3: Geldi tabii ki. Geldi ama bizim öyle bir pozisyonumuz hiç olmadı. Biz orada olmak istemiyoruz yani. Çünkü biz politik bir hareketin düşüncesinin üretildiği bir mutfaktayız biz. Burada bir şirket, bir firma ya da mevcut piyasa koşullarına entegre olarak fikir üretmemiz, özgür fikir üretmemiz ve bunu savunmamız mümkün olmaz.

Özetle Yeşil Düşünce Derneği; yeşil düşünce alanında yapılan çalışmalara destek sağlayan uluslararası vakıfların, sivil toplum dayanışma ağlarının ve AB'nin fonlarını kullanmaktan çekinmezken, mevcut kapitalist düzene ve tüketim kültürüne muhalif olmaları ve özgür fikir üretmelerinin önünde engel oluşturacağı gerekçeleriyle şirketlerle sponsorluk ilişkisi içine özellikle girmemektedir.

Yeryüzü Derneği de, Yeşil Düşünce Derneği gibi AB fonlarından, Heinrich Böll Stiftung Derneğinden ve Friedrich Ebert Stiftung'ten fon desteği almaktadır. Ancak bunun yanında özel şirketlerle de bazı çalışmalar gerçekleştirmektedir.

Yeryüzü Derneği'nin kurumsal işbirliklerine dair RA-1 ve RA-2'nin paylaştıkları aşağıda sunulmuştur.

RA-1: Örneğin bu yıl Mart ayından itibaren eee Çengelköy'de Emek Mahallesi'nden bir talep geldi. Oradaki 7 eve, evin bahçesine damla sulama sistemli bahçeler yaptık. Mahalleli olarak bizden eğitim istediler, orada onlara bahçe yapmamızı, işte doğal ve sağlıklı tohumlar ve fideler sağlamamızı istediler, onların ekim ve bakımının nasıl yapılacağıyla ilgili eğitim istediler, bunları yaptık, hazırladık, şu anda oradan ürün alıyorlar.

RA-1, bu projede bir sponsorun yer alıp almadığı sorusunu şöyle yanıtlamıştır:

RA-1: Şimdi burada bir sponsor vardı masrafları karşılayacak. Çünkü damla sulama sisteminin bir maliyeti var. Biz Yeryüzü Derneği olarak ekonomik olarak güçlü bir dernek değiliz ama mahallelinin de daha doğrusu o mahallede yaşayıp büyümüş birisi mahallesini güzelleştirmek istediği için "ben masrafını karşılayacağım, buraya bu bahçeler yapılınsın" diye talep etti. Yani, orada bizim eğitimcilerimize de küçük de olsa emeklerinin karşılığı bir miktar para verildi. Ama işte sağlanan tohumlar ve fideler, damla sulama sistemini kurmak için gerekli olan hortumlar ve diğer tesisat malzemelerinin bedelini de bu kişi ödedi. Onları O karşıladı.

Hem RA-1 hem de RA-2 kişisel sponsorların yanında zaman zaman kurumsal sponsorlarla da çalıştıklarını ifade etmiştir.

RA-1: Kişisel sponsorlar da oluyor, kurumsal sponsorlar da oluyor. Bunlar zaten dediğim gibi sadece oradaki yapılan harcamayı karşılıyorlar. İki yıl önce örneğin Beşiktaş Belediyesinin Çiçek Festivali sırasında bir çalışması olmuştu. Orada da, kaç okuldu, 25 civarında okula, anaokulu, ilköğretim okulu vesaire, gene, şeyini, sponsorluğunu belediyenin yaptığı, yükseltilmiş yataklar içinde gene sebze bahçeleri ve gene şey oluşturduk, bitki spirali oluşturduk, o okullardan yarısını bir 10-12 tanesini Yeryüzü Derneği olarak biz yaptık.

RA-2: Alternatif Eğitim Sempozyumunda Friedrich Ebert Stiftung Vakfı o da konuşmacıların uçak parasını verdi. Orada simultane çeviri yoktu ardışık çeviri vardı onu biz yaptık zaten. Uçak parasını verdi konuşmacıların, bir de konuşmacılara bir akşam, akşam diyorum öğlen yemeği verdik, konuşmacılara değil ya, yani sadece yurt dışından gelen konuşmacılara değil herkese bir yemek verdik, onu da verdi, 15 TL kişi başı.

RA-2, çelişkileri olmadığı sürece, ilkesel olarak şirket sponsorluklarına karşı olmadıklarını belirtirken, çelişkili olabilecek durumlara ilişkin şöyle bir örnek vermiştir:

RA-2: Biri kalksa dese ki "biz işte Petrol Ofisi'nden proje alacağız" ee olur mu yani fosil yakıt üretiyor, sen onu meşrulaştırıyorsun. Ona karşı çıkar insanlar.

Araştırmacının eğitim içeriklerini sponsorlarla paylaşıp paylaşmadıkları sorusuna ilişkin, RA-1, genel bir bilgilendirme yaptıklarını ifade etmiştir.

RA-1: Yani sponsor tabii önce genel çerçeveyi sunuyor bize, “biz bu çerçevede bir çalışma istiyoruz ne yapabilirsiniz” diye. Biz de “Şunu, şunu yaparız maliyeti bu olur” diyoruz. Onlara şey veriyoruz, onların istediği içeriği karşılayacak bir bilgilendirme yapıyoruz, onlar da tamam derse, belki bir protokol yapılıyor, bazen protokol bile yapılmadan yaptığımız harcamaların faturalarını verip bedelini tahsil ediyoruz falan öyle bir şey.

RA-2 ise araştırmacının gıda çalıştayının sponsoru olan Heinrich Böll Stiftung Derneğinin, Gıda Çalıştayının programını önden görmeyi isteyip istemediği sorusunu şöyle yanıtlamıştır: “Yoo hiç görmedi bile o gün gelip gördüler”. Yeryüzü Derneği’nden RA-1 ve RA-2’nin paylaştığı bilgiler, Derneğin projeleri için çoğunlukla AB ve uluslararası vakıflardan fon desteği aldığını, ilkeleriyle çelişmediği sürece özel sektörle ortaklık yapmaya karşı olmadıklarını ve Derneğin şirketlerle yaptığı işbirliklerinin genellikle yapılan etkinliğin masraflarının karşılanması kapsamında küçük hibeleri içerdiğini göstermektedir.

Radikal grupta ele alınan son örgüt Permakamp Kooperatifi’nden RA-5 de bugüne dek hiç özel sektörle işbirliği yapmadıklarını ancak sponsorlara açık olduklarını belirtmiştir.

RA-5: Hayır, sponsorla çalışmadık. Sponsorluğa açığız ama, yeryüzünü tüketen ve bizim çalıştığımız alanda, bizim hassasiyetlerimize dikkat etmeyen, çocukları zehirleyen ürünler üreten yani bizim aslında sponsor alanımız çok dar farkındaysanız. Bunların hiçbirisiyle etik olarak çalışamayız da zaten. Yani otomatikman geriye ne bileyim, bilmiyorum pek fazla sponsorluklar kalmıyor hemen hemen. Onun için çok umutlu değiliz zaten. Fonlar ya da hibe programlarından umutluyuz sadece. O da geliştirmeye çalıştığımız alanlardan biri şu anda.

RA-5 daha önce herhangi bir fon başvurusu yapıp yapmadıkları konusunda ise şu bilgileri vermiştir:

RA-5: Şimdiye kadar yapmadı ama yapmak üzere çalışmalar yapıyoruz. Şu anda çünkü artık hem kurumsal yapımız doğru yerinde oturuyor, çalışıyor, tüzel kişiliğimiz yerinde oturuyor, çalışıyor. Ne yaptığımızı biliyoruz. Sunularımız hemen hemen bitti gibi. Bundan sonra hibe programları bizim kapsama alanımız içerisine girecektir diye düşünüyorum.

Görüldüğü gibi Permakamp, etik sebeplerle özel kurumlarla işbirliği yapmaya mesafeli durmaktadır ve bugüne kadar herhangi bir fon ya da hibe başvurusu da yapmamıştır. Kooperatifin ana gelir kaynağını Kooperatif üyelerinin, Kooperatife girerken ödedikleri ücret ile Permakamp’ın programlarına katılan kişilerin ödediği ücretler oluşturmaktadır. Bunun yanında Permakamp ciddi miktarda gönüllü emeğine dayanan bir örgütlenme sistemine sahiptir. RA-6’da Permakamp’ta “Kurucu Aile”

olmanın iki şartı olduğunu dile getirmiştir, bunlardan ilki giriş ücretini ödemek diğeri ise Permakamp'ta belli bir süre çalışmaktır.

RA-6: Permakampa üyelik ve kooperatife üyeliğin iki şartı var. Bir, yani her kooperatifte olduğu için bir giriş ücreti var, yani bu bütün dünyada olduğu gibi. Fakat bizim ikincisi de, bir emek yatırımı bekliyoruz biz. Yani o emek yatırımını tamamlayan üyeler ancak buradaki faaliyetlerden bir gelir elde edebiliyorlar.

RA-6, Permakamp'ta Kurucu Aile olmak için beklenen emek yatırımı konusunda şu bilgileri paylaşmıştır:

RA-6: 5000 saat burada bizzat çalışıyor olmak. Yani 5000 saat de değişebilir ama şu anki güncel, geçerli olan hali bu. O da yaklaşık 3-4 yıl boyunca neredeyse her hafta sonu burada çalışmaya denk geliyor. Ama tabii ki bunu, ne derler, burada bir kart basma sistemimiz yok. Yani her üye kendi takip ediyor. Diğerlerinde de genel bir intiba oluşuyor tabii. Bazen bir arkadaşımız öyle bir iş yapıyor ki, kendi birikimiyle, profesyonel çalıştığı şirketteki bir takım birikim veya ilişkilerle buraya çok büyük bir katkısı oluyor. Onlar hep şey, göreceli saatler. Yani bir anda, çok büyük bir saate denk gelebilir, yani biraz hakkaniyet üzerinden gidiyor bu hesaplar da.

Permakamp ihtiyaçları olan maddi desteği karşılamak için hem çocuklara hem de yetişkinlere yönelik düzenlediği eğitim programlarını ve atölyeleri ücretli olarak gerçekleştirmektedir. RA-6, Öğümce Yerleşkesinin kirasının katılımcıların ödediği ücretlerle karşılandığını dile getirmiştir.

RA-6: Herkes kendi birikimlerinden yıllık bir miktar para versin. Biz ona, ilkesel olarak karşı çıktık. Buranın kendi kendini döndürmesi lazım.... Dolayısıyla yani biz burada, yaptığımız faaliyetlerle, misafir ettiklerimizle, işte gelen çocuklarla vs. hepsiyle bir gelir oluşturup, öyle kirayı ödüyoruz. Kiranın üzerine biraz daha fazla çıkarıp, yatırım yapmak istiyoruz.

RA-6, Permakamp'ta düzenlenen etkinliklere katılmak isteyen ancak katılım ücretini ödemekte güçlük çeken kişiler için ise gönüllülük programları olduğunu ifade etmiştir.

RA-6: Gönüllülük programımız var. Yani burada emek takası işte, mantık gene aynı. Yani burada bizim yapılacak işlerimiz oluyor, yani her zaman olmuyor, yani ya da o kadar yoğun olmuyor. Genelde ama oluyor, yani o işleri yapması karşılığında buradaki etkinliklere katılabilir. Ama tabii ki şöyle bir şey oluyor, yani buradaki etkinlik esnasında mutfakta bulaşık yıkaması gerekiyorsa, işte onun ayarlanması da başka bir şey, yani o da onun kendi yapacağı bir şey. Yani buradaki günün tamamına da %100 dolu dolu o anlamda katılmıyor. Ama işte mutfakta bulaşık yıkamak da aslında bir eğitimin de bir parçası bir yandan vs. vs. Ama öyle imkânlarımız var tabii ki, yani gönüllülük takası olarak da katılabilir.

RA-5 de okul programlarını ücretli olarak yürüttüklerini ancak devlet okullarıyla yaptıkları çalışmalarda bütçeyi daha düşük tutmaya çalıştıklarını ifade etmiştir.

RA-5: Evet, devlet okullarından bu sene, 5 tane devlet okulumuz var. Devlet okullarında bütçeleri biraz daha az tutabiliyoruz. Bu bizim biraz destek programımız kapsamında oluyor. Yani, biraz bu konuyu desteklemek istediğimiz için ama aynı zamanda, şimdiye kadar beceremedik ama, aynı zamanda aslında sponsor firmalara şunu önermek istiyoruz. Diyoruz ki “bu programlara devlet okullarına sponsor olun”. Şu ana kadar bunu sağlayamadık ama, arzumuz devlet okullarının sayısının artması ve bu bütçeleri devlet okullarına sağlayan sponsor firmalar aracılığıyla bu ihtimalleri ve bu seçenekleri devlet okullarına daha da fazla verebilmek.

RA-5 ve RA-6'nın verdiği bilgiler; Permakamp'ın ihtiyaçlarının, Kurucu Ailelerin gönüllü emeği ve düzenledikleri eğitim ile atölye programlarına katılan kişilerden alınan ücretlerle karşılandığını ve bugüne kadar bir sponsorla çalışmadıklarını ortaya koymaktadır. Hem RA-5 hem de RA-6 sponsorluğa açık olduklarını ancak ilkeleriyle uyumlu sponsor bulmalarının da oldukça güç olduğunu belirterek, hibe programlarına başvurmayı düşündüklerini ifade etmiştir.

Araştırma kapsamında incelenen STK'ların kurumsal iletişim ve işbirliklerine ilişkin yukarıda sunulan bulgular, reformist örgütlerle radikal örgütler arasında işbirliği yaptıkları kurumlar ve fon kaynakları bakımından önemli bir ideolojik ayrılık olduğunu göstermektedir. Reformist grupta incelenen üç STK da kamu kurumlarıyla ve iş çevreleriyle çok yakın ilişki içinde faaliyet göstermektedir ve enerji, inşaat, madencilik, otomotiv gibi ekolojik açıdan ciddi sorunlara yol açan sektörlerde faaliyet gösteren firmalarla sponsorluk ilişkisi kurmaktadır. Radikal grupta yer alan STKlar ise, özel sektör sponsorlukları yerine, ağırlıklı AB fonlarına, uluslararası vakıfların sağladığı hibelere ve sivil toplum dayanışma ağlarına başvurmakta, genel olarak şirketlerle sponsorluğa mesafeli durmaktadır. Radikal STK'ların temsilcileri yapılan görüşmelerde, mevcut düzene muhalif duruşları sebebiyle ve ilkeleriyle çelişeceği gerekçesiyle, özel sektörle sponsorluk ilişkisi kurma şanslarının çok düşük olduğunu belirtmiştir. Bu bulgular literatürde çevreci STK'ları sınıflandırmaya yönelik yapılan çalışmalarla da örtüşmektedir. Çoban (2002), Dobson (2016), Duru (1995), Nohl (1994), Şakacı ve Aygün (2013)'ün çevreci STK'lara ilişkin yaptığı çalışmalar; Reformist örgütlerin, çevre sorunlarını apolitik olarak ele aldıklarından ve doğanın korunmasıyla, ekonomik büyüme paradigması arasında bir çelişki görmediklerinden dolayı, sanayi ve iş çevreleriyle yakın ilişkiler kurmaktan çekinmediklerini, ancak radikal örgütlerin, çevre sorunlarının, endüstriyel büyüme ideolojisinin bir sonucu olduğu gerekçesiyle, özel sektörle yakın ilişkiler kurmaktan kaçındıklarını göstermiştir.

5.2.4. Çevreci STK'ların İnsan-Doğa İlişkisine Yaklaşımı

Tezin “Kavramsal Çerçeve ve İlgili Araştırmalar” başlıklı bölümünde de belirtildiği gibi, reformist çevre örgütleriyle, radikal çevre örgütleri arasındaki en önemli fark, bu kurumların insan-doğa ilişkisini kavrayışında ortaya çıkmaktadır. Reformist örgütlerin insan-merkezci bakış açısına karşılık, radikal örgütlerin insan-doğa ilişkisine yaklaşımı, eko-merkezcilik ilkesinde ifade bulmaktadır (Çoban 2012; Dobson 2016; Ünder, 1996). Bu yaklaşım farklılığının kendini en açık şekilde gösterdiği alan ise “ekonomik büyüme”dir. Reformistler, ekonomiyle ilgili kararlarda, insanların çıkarlarına öncelik verecek şekilde hareket edilmesini savunurken, radikaller doğanın ve diğer türlerin de yaşam haklarını gözeterek, ekonomik büyümenin sınırlandırılması gerektiğini ileri sürmektedir (Çoban, 2002; Dobson, 2016; Duru, 1995; Naess, 1973; Nohl, 1994; Wall, 2013). Bu sebeple tezin çalışma grubunda yer alan STK'ların benimsedikleri çevre ideolojisine ilişkin yapılan sınıflandırmanın doğruluğu araştırılırken, hem bu kurumların doğrudan insan-doğa ilişkisine dair söylemleri hem de ekonomi, sürdürülebilirlik ve kalkınma konusunda beyan ettiği görüşleri analiz edilmiş, yapılan derinlemesine görüşmelerde katılımcılara, bu yönde sorular yöneltilmiştir. Belge inceleme ve görüşme dökümlerinin analizi sonucu ulaşılan bulgular, reformist ve radikal grupta ele alınan STK'lar için ayrı başlıklar altında aşağıda sunulmuştur.

5.2.4.1. Reformist STK'ların İnsan-Doğa İlişkisine Yaklaşımı. Reformist grupta ele alınan STK'ların insan-doğa ilişkisine yaklaşımına ilişkin bulgulara ulaşmak amacıyla, bu kurumların vizyon, misyon ve hedeflerini içeren belgeleri, faaliyet raporları, web sitesi ile iklim değişikliği, su, nükleer enerji santralleri, hidroelektrik santraller (HES) gibi konularda beyan ettiği görüşleri belge inceleme yöntemiyle incelenmiş ve elde edilen bulgular TEMA Vakfı, TÜRÇEV ve TURMEPA için sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

TEMA Vakfı'nın kurucu metinleri, faaliyet raporları ve web sitesinde yer alan söylemleri, insan-doğa ilişkisine dair hâkim çevre ideolojileri açısından değerlendirildiğinde; su, orman, toprak gibi doğal unsurların, kimi zaman insan-merkezci bir yaklaşımla “insan yaşamını ve ekonomiyi sürdürmenin kaynakları” olarak konu edilirken, kimi zaman da insan yaşamından bağımsız, başlı başına var olmaya hakkı olan birer “varlık” olarak ele alındığı görülmüştür. TEMA Vakfı'nın

varoluş nedenini açıklarken kullandığı ifadeler bu ikilemi göstermesi açısından aşağıda sunulmuştur.

Ülkemiz yılda 743 milyon ton toprağını erozyonla kaybediyor. Oysa yaşam üreten bir cm toprağın oluşması binlerce yıl sürüyor. Toprak kaybetmeyi göze alamayacağımız kadar kıymetli bir varlık. Bize aşımızı, işimizi, sanayimize hammaddeyi toprak sağlıyor. Eğer toprağımızı kaybedersek hayatımızı da kaybederiz. TEMA'nın varoluş nedeni yaşama yani toprağa sahip çıkmak, korumaktır. (TEMA, 2017b; 2019)

Bu metinde toprak, “varlık” olarak tanımlanmasına rağmen, sadece insana olan faydaları bakımından ele alınmış, toprağın, “kaybetmeyi göze alamayacağımız” kıymetinin kaynağı, “bize aşımızı, işimizi, sanayimize hammaddeyi” sağlamasına bağlanmıştır. Metnin sonunda ise toprak kaybının, “hayatımızı kaybetmek” ile eş olduğu belirtilerek, Vakfın varoluş nedeninin, toprağı, diğer bir deyişle, hayatımızı korumak olduğu ifade edilmiştir. Benzer bir ikilem, Vakfın 2B/2A orman arazilerinin satışına ilişkin beyan ettiği görüşlerde de ortaya çıkmaktadır:

Yaklaşık 10 yıldır ülke gündemini meşgul eden 2B ormanlarının satışını içeren tasarı 18 Nisan'ı 19'una (2012) bağlayan gece yarısı çoğumuz uykudayken yasalaştı. Meselenin özündeki "Ormanlar satılabilir varlıklar mıdır?" sorusu hiç gündeme gelmedi. Bunun yerine Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde ormanların rayiç bedelin yüzde kaçına satılması gerektiği, ödemelerin kaç taksitte yapılacağı, nakitte ne kadar indirim gidileceği tartışıldı. Sonra eller kalktı, “2B ormanları vasfını kaybetti, artık orman değil, işgalcilerine satılacak arazi oldular” denildi. Yetmedi, 2A düzenlemesiyle orman olarak muhafazasında yarar görülmeyen orman alanlarının araziye dönüştürülmesinin yolu açıldı. Bize hayat veren doğal varlık olan ormanlarımızla ilgili tüm bu gelişmeleri yakından takip ettik, ibretle izledik. TEMA Vakfı olarak 2B, 2A orman alanlarının gözden çıkarılmasının, satılmasının büyük bir hata olduğunu biliyoruz ve soruyoruz: Gelecek nesillere nasıl hesap vereceğiz?... üzülerek görüyoruz ki, kısa vadeli ekonomik kazanç ve rantı düşünen, doğayı sadece sömürülecek bir hammadde kaynağı sanan, sağlıklı ekosistemler olmazsa insanın yeryüzünden silineceğini bilmeyen bir anlayışla karşı karşıyayız. Ülkemiz, dünyamız ve tüm insanlık için üzgünüz, ama mücadelenin bitmediğini de tüm kararlılığımızla ilan ediyoruz: TEMA Vakfı olarak, bu yasanın takipçisi olacağız, başvurulabilecek tüm hukuki haklarımızı sonuna kadar kullanacağız ve geçmişte olduğu gibi halkımıza 2B ve 2A tehdidini bıkmadan usanmadan anlatmaya devam edeceğiz. Gücümüz yettiğince, çocuklarımıza, torunlarımıza, gelecek nesillere sağlıklı bir ekosistem bırakan bir Türkiye'ye ulaşmak için sizlerin de destekleri ile elimizden geleni yapacağız. TEMA'nın 2B ve 2A konusundaki temel yaklaşımı ve çözüm önerileri aşağıda özetlenmiştir.

- Orman yan yana gelmiş ağaç topluluğu değildir!
- Ağaçları kesince orman ortadan kalkmaz!
- Ormanlarda milyonlarca canlı yaşar!
- Orman bir ekosistemdir!
- Ağaçları keserek ekosistemi bozarsanız, en sonunda tüm sistem çöker!

- TEMA Vakfı, orman alanlarının orman dışına çıkarılmasına ve satılmasına karşıdır. Bu yaklaşım, yeni işgalleri teşvik edecektir.
- Çözüm için temel anlayış, işgali hukukileştirmek değil, ormanları korumak olmalıdır. Çünkü orman kaynak değil, torunlarımıza devredeceğimiz doğal varlığımızdır.
- Egemenlik hukukuna tabii olan ormanları satmaya, devlet dahil hiçbir kişinin ya da kurumun hakkı yoktur.
- Anayasanın 169/son fıkrası ile 170. Maddesi ve 6831 sayılı Kanunun 2. Maddesi bütünüyle kaldırılmadan ve 1. maddesindeki tanım da düzeltilmeden 2B sorunu çözülemez.
- 2A maddesi ile tarım, yani bitkisel üretim yapılabilen arazinin orman olarak muhafazasında yarar olmaması” yaklaşımı ve anlayışı her şeyden önce bilime aykırıdır. Bitkisel üretim yapılan ve aslı orman olan alanda ormanın yeniden oluşmasında engel yoktur.
- Çözüm için ecrimisil uygulanabilir, süreli mülkiyet gibi yeni kavramlar geliştirilebilir (TEMA, 2019).

TEMA Vakfı'nın 2B/2A orman arazilerinin satışına ilişkin web sitesinde paylaştığı bu metin hem eko-merkezci hem de insan-merkezci vurgular taşımaktadır. İlk paragrafta yer alan "Ormanlar satılabilir varlıklar mıdır?" sorusu, "Orman bir ekosistemdir!" ve "Çünkü orman kaynak değil, torunlarımıza devredeceğimiz doğal varlığımızdır" vurguları eko-merkezci bir yaklaşımı yansıtırken, "Bize hayat veren doğal varlık olan ormanlarımız", "sağlıklı ekosistemler olmazsa insanın yeryüzünden silineceğini bilmeyen bir anlayışla karşı karşıyayız" cümleleri de ormanları insan yaşamı bakımından ele almıştır.

Vakfın web sitesinde, "TEMA Vakfı su konusunda ne diyor?" başlıklı bölümde ise şu görüşlere yer verilmiştir:

Su bir kaynak değil, bir doğal varlıktır. Su ticari bir meta olarak düşünülemez. Yeterli miktar ve kalitede suya erişim bir insan hakkıdır. Bunun yanı sıra su sadece insanların değil, tüm Doğa Ana'nın hakkıdır. TEMA Vakfı olarak suyu yukarıdaki üç temel ilke çerçevesinde yorumluyoruz. Suyu yaşamın kaynağı olarak görüyor ve "yaşamı savunmak" ilkemiz çerçevesinde sularımızı bir kanuna kavuşturmak istiyoruz.

TEMA Vakfı'nın, suya ilişkin bu söylemleri; suyu sadece insan yaşamını sürdürme odaklı değil, eko-merkezci bir yaklaşımla, tüm doğa için bir hak olarak gördüğünü ve ticari bir meta olarak alınıp satılmasına karşı çıktığını göstermektedir. Ancak konu HES'lere geldiğinde, TEMA Vakfı HES'leri "su kullanım hakkı" kapsamında değil, "enerji ihtiyacı" bağlamında ele almaktadır.

TEMA'nın HES konusundaki görüşü, "Doğaya zarar veren tüm HES projelerinin karşısındayız." cümlesiyle özetlenebilir. Türkiye'nin önümüzdeki on yıllar için yapılan elektrik ihtiyacı öngörülerine göre, 2023'e kadar yapılması planlanan hidroelektrik santrallerin (HES), ihtiyacın yalnızca %5'i karşılayacağı tahmin edilmektedir. İnşa edilecekleri bölgedeki ekosisteme olan

etkileri ve yine bu bölgede yaşayan vatandaşlarımızın görüşleri temel alındığı sürece, hidroelektrik santrallerin ülkenin elektrik ihtiyacının karşılanması noktasında bir çözüm olabileceği düşünülebilir. Ancak mevcut uygulamalar bu durumdan son derece uzak olduğunu göstermektedir. Yapılan HES’lerde ekosistemin yaşam hakları ihlal edilmekte, toplumsal muhalefetler görmezden gelinmektedir. TEMA Vakfı, pek tabii olarak, bu uygulamalara karşıdır. Öte yandan, ülkemizin dereleriyle ilgili herhangi bir adım atılması düşünülmeden önce katılımcı yöntemlerle hazırlanacak bütüncül havza planlarının mutlaka tamamlanması gerekmektedir. (TEMA, 2017b).

Yukarıda alıntılanan metnin de gösterdiği üzere TEMA Vakfı, ekosisteme etkileri ile vatandaşların görüşleri temel alındığı ve bütüncül havza planları tamamlandığı sürece, HES’leri elektrik ihtiyacını karşılamak için bir çözüm olarak görmektedir. Ancak HES’ler sadece enerji politikaları kapsamında uygulanan projeler değil, aynı zamanda suyun ticarileştirilmesini, su havzalarının ve toprakların şirketlere devredilmesini amaçlayan projelerdir. Bütüncül havza planı ve/veya can suyu, suların mülkiyeti konusunu çözmektedir, “su kullanım hakkı” halktan alınıp şirketlere devredilmektedir (Karadeniz İsyandadır Platformu, 2011). Vakfın HES’leri enerji sorunu bakımından ele alarak, suyun ticarileştirilmesine dair bir vurguda bulunmamasının sebebi, Mütevelliler Heyeti’nde yer alan bazı iş insanlarının bir yandan da HES projeleri içinde yer alması olabilir. Görüldüğü üzere iş çevreleriyle kurduğu yakın ilişki TEMA Vakfı’nın HES gibi suyun ticarileştirilmesini hedefleyen, önemli çevre sorunlarından biri karşısında, eleştirel olamayan bir duruş benimsemesine yol açmaktadır.

TEMA Vakfı, 24 Haziran 2018 tarihinde yapılan Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel Seçimleri öncesinde “2018 Ekosiyaset Belgesi” hazırlayarak tüm siyasi partilere iletmiştir. Bu belgenin “Özet” bölümünde hem ekosistemlerin hem de gelecek nesillerin haklarına değinilmektedir:

Anayasamızın 56. maddesinde “çevre hakkı”, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamayı herkese bir hak olarak tanımıştır ve bu hak insan odaklıdır. Oysa doğal varlıklar olmaksızın insan da dâhil hiçbir canlı varlığını sürdürmez. Artık insana yönelik bir haktan değil, insanın da bir parçasını teşkil ettiği “ekosistemin haklarından” bahsedilmektedir. “Ekosistemin haklarının” yanı sıra “gelecek nesillerin haklarının” da gözetilmesi uluslararası ölçekte tartışılmaktadır. Gelecek (doğmamış) nesiller, sağlıklı olarak işleyen bir ekosistem ve sağlık, refah ve barış içinde bir dünya düzeni içine doğma ve yaşamlarını sürdürüp, kendilerinden sonraki nesilleri oluşturabilme hakkına sahip olmalıdırlar. “Sürdürülebilir yaşam hakkı” olarak da değerlendirilebilecek bu haklar kapsamında, çevrenin insanlığın ortak mirası olarak korunması, iyileştirilmesi ve gelecek nesillere aktarılması gereken bir değer olarak kabul edilmesi önemlidir (TEMA, 2018c).

Aynı belgenin “Sonuç” bölümünde ise siyasi partilere şöyle çağrıda bulunulmuştur:

2018 Ekosiyaset Belgesi ile tüm siyasi partilere, özüne sadece insanı koyan kalkınma ve büyüme odaklı politikalar yerine, ekosistemdeki tüm varlıkları bütüncül bir şekilde ele alan, ekosistem hakkını gözeten ve sadece bugünün değil gelecek nesillerin haklarını da tanıyan politikalar üretme çağrısı yapıyoruz. Bu çalışmada açıklandığı üzere, bu politikaların temel amacı, doğanın ve çevrenin korunması, öncelikli odağı ise sürdürülebilir yaşam olmalıdır. TEMA Vakfı, diğer canlıların da eşit haklara sahip olduğu yaşama haklarına saygı gösterilmesi ve çevre ile doğal varlıkların korunması ve verimli kullanılmasına yönelik yasal düzenlemeler yapılması gerektiğine inanmaktadır. Yasal düzenlemeler, ilke olarak insanın da bir parçasını teşkil ettiği “ekosistemin haklarını” etkili şekilde korumayı amaç edinmelidir. “Çevre yönetimi ve doğal varlıkların korunması” stratejileri ve politikaları hayata geçirilirken, çevresel bilgilere erişim hakkı, çevresel karar alma süreçlerine halkın katılım hakkı ve çevresel konularda yargıya erişim hakkı esas alınmalıdır. Bunlar içinde çevresel bilgiye erişim hakkı, katılım ve yargıya erişim haklarının kullanılabilmesinin ön koşuludur. Çevre ile ilgili karar alma süreçlerine halkın aktif katılımının sağlanması için kamu kararlarına temel olan politikaların kamuoyu ile paylaşılması ve kamuoyunun sürekli bilgilendirilmesi önemlidir.

Düzenlemeler öncelikle beş temel hakkı gözetmelidir: Bilgi edinme hakkı, Katılım hakkı, Başvuru ve dava hakkı, Ekosistem hakkı, Ekosistemin korunmasını talep etme hakkı. Anayasa’da bu hakları yeterince tanımlayıcı yeni hükümlere yer açılmalıdır. Bunlardan “katılım hakkı”, “ekosistem hakkı”, “ekosistemin korunmasını talep etme hakkı”, Anayasamızda düzenlenmemiş olup, ekosistemin korunmasındaki en temel eksikliklerdir. Türkiye Cumhuriyeti bir yandan Anayasa’ya bu konuda bir düzenleme eklerken, çevresel konularda bilgiye erişim ve katılımı düzenleyen ve kısa adı Aarhus Sözleşmesi olan uluslararası sözleşmeyi de imzalamak üzere çalışma programına almalıdır.

2018 Ekosiyaset Belgesinde iki önemli vurgu dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki insan dışında kalan varlıkların ve gelecek nesillerin yaşama hakkına yapılan vurgudur. Diğeri ise belgenin genel olarak hak temelli bir yaklaşımla hazırlanmış olmasıdır. 2018 Ekosiyaset Belgesinde ekosistem haklarının yanı sıra, halkın çevre ile ilgili karar alma süreçlerine katılımının sağlanmasının, anayasal bir hak olarak tanımlanması gerektiği de belirtilmiştir. Bu yönleriyle 2018 Ekosiyaset Belgesi genel olarak eko-merkezci bir bakış açısıyla kaleme alınmıştır ve çevre sorunsalının politik ve toplumsal boyutlarını da kapsamaktadır.

Yukarıda da belirtildiği üzere bir kurumun insan-doğa ilişkisine yaklaşımı doğrudan doğa ve ekolojiyle ilgili görüşlerinden öğrenilebileceği gibi, enerji politikalarına, iklim değişikliğine ve ekonomik büyümeye dair söylemlerinden de çıkarılabilir. Bu sebeple, TEMA Vakfı’nın insan-doğa ilişkisine nasıl yaklaştığını

öğrenebilmek amacıyla, iklim değişikliği ve enerji politikalarına dair beyanları da analiz edilmiştir. TEMA Vakfı, iklim değişikliği konusunda web sitesinde iki ayrı yerde görüşlerini açıklamıştır. İlk olarak savunuculuk çalışmalarını anlattığı bölümde “İklim Politikaları” başlığı altında şu bilgilere yer vermiştir:

Türkiye iklim değişikliği etkilerine en hassas bölgelerden birisinde yer almasına ve en fazla etkilenecek ülkelerden biri olmasına rağmen, son dönemde iklim değişikliğine neden olan sera gazı emisyonlarını en hızlı arttıran ülkelerden de biri olmuştur. İklim değişikliğine karşı dirençli ve ekonomik olarak güçlü bir ülke olma hayalimizi gerçekleştirmek için sera gazı emisyonlarını hızla azaltacak sanayi, ulaşım ve enerji politikalarının ve uyum politikalarının hayata geçirilmesi gereklidir. Büyümenin hızı kadar niteliği de önemlidir. Düşük karbonlu sanayi, enerji ve ulaşım politikaları sayesinde daha fazla enerji güvenliği, daha az trafik tıkanıklığı, daha iyi yaşam kalitesi, iklim değişikliğine karşı daha fazla dayanıklılık, daha yüksek sağlık kalitesi ve daha iyi çevre benzeri çok sayıda başka fayda sağlanacak ve bu faydalar yukarıdaki politikaların yürütülmesi için gerekli olan maliyetlerden daha fazla olacaktır. (TEMA, 2017b)

Görüldüğü gibi TEMA Vakfı, iklim değişikliğinin önüne geçmek için sera gazı emisyonlarını hızlı bir şekilde azaltacak politikaları önermekle beraber, “ekonomik olarak güçlü ülke” ve “büyümenin hızı kadar niteliği de önemlidir” cümlelerinin de ifade ettiği gibi, endüstriyel büyüme paradigmasına dair bir eleştiri getirmemektedir. Vakıf, web sitesinin “Sıkça Sorulan Sorular” bölümünde “TEMA Vakfı İklim Değişikliği Hakkında Ne Diyor, Ne Yapıyor?” başlıklı paragrafta ise şu görüşlere yer vermiştir:

TEMA Vakfı, iklim değişikliğini geri dönülemez noktaya gelmeden ve dünyanın üzerine medeniyetlerimizi kurduğumuz koşullarını kaybetmeden durdurulması gerektiğini savunuyor. Bu amaçla TEMA, iklim değişikliği konusunda politikalar geliştiriyor ve bunları karar vericiler ile paylaşıyor..... Türkiye hükümeti iklim değişikliği ile mücadele adına enerji sektörüne ciddi yatırımlar yapmaktadır. Havza planlaması yapılmadan inşasına başlanan yüzlerce HES projesi, “temiz kömür” adı altında kömüre yapılan yatırımlar bu yatırımların sadece birkaç örneğidir. Tüm bu yatırımların hem ekosistemlerimize verdiği zararlar, hem de iklim değişikliği ile mücadele konusundaki negatif etkilerini göz önüne alarak, TEMA Vakfı, Türkiye’nin mutlak sera gazı azaltım hedefi belirlemesi ve iklim değişikliği ile mücadele ve uyum konularında doğru stratejilerin katılımcı yöntemle belirlenmesi için mücadele vermektedir (TEMA, 2017b).

Bu söylem, TEMA Vakfının, iklim değişikliğini, “dünyanın üzerine medeniyetlerimizi kurduğumuz koşullarını kaybetmemize” sebep olacak kadar ciddi bir tehdit olarak algıladığını göstermektedir. Metinde Türkiye’nin iklim değişikliği ile mücadele adına yaptığı yatırımlar eleştirilerek, çözüm yolu olarak Türkiye’nin sera

gazı azaltım hedefi belirlemesi gerektiği yinelenmiştir. Ancak yine bu azaltımın gerçekleşmesi için ekonomik büyümenin sınırlandırılmasına dair bir vurgu yapılmamıştır. Nitekim Vakıf, 2018 Ekosiyaset Belgesi'nde iklim değişikliğine ilişkin çözüm önerilerini şöyle dile getirmiştir:

İklimi korumak ve değişen iklime uyum için atılması gereken önemli adımlardan birisi Paris Anlaşması'nın TBMM'de onaylanmasıdır. Türkiye'nin kararlı bir şekilde sera gazı emisyonu azaltım hedeflerini ortaya koyması, iklim dostu politikaları savunarak, çevresindeki ülkelere liderlik etmesi ve diğer ülkelere örnek teşkil eden bir azaltım katkı niyeti açıklaması, iklim mücadelesinde önemli bir yol kat etmesini sağlayacaktır. Azaltım ve uyum çalışmaları Türkiye'nin kalkınması için bir engel değildir, tam tersine ülkemizin sürdürülebilir bir şekilde kalkınmasını hızlandıracak bir fırsattır. Yapılması gereken, altyapı yatırımlarının iklim dostu biçimde ve iklim değişikliğine direnci artırarak gerçekleştirilmesidir. Bu şekilde yatırım sürerken ülkemiz kalkınmaya devam edecek, ayrıca iklim değişikliğinin olumsuz etkileri nedeniyle gelecekte görülecek ekonomik kayıplar en aza indirilecektir. Gelecekteki ekonomik büyüme, geçmişin yüksek karbonlu modelini kopyalamak anlamına gelmemelidir. Düşük karbonlu bir ekonomi ile büyümemiz ve kalkınmamız mümkündür (TEMA, 2018c, s.52).

Bu metinde de görüldüğü gibi TEMA Vakfı, iklim değişikliğiyle mücadele ile ekonomik büyümenin bir arada gerçekleşebileceğine inanmaktadır. Bu doğrultuda 2018 Ekosiyaset Belgesi'nde iklim değişikliği ve enerji konusunda yer verdiği çözüm önerilerinin başında, tasarruf ve enerji verimliliği gelmektedir:

Enerji: Türkiye sera gazı emisyonlarının %70'inden fazlası enerji sektöründen kaynaklanmaktadır. Ekonominin büyümesi için gerekli olan enerji talebini karşılamak için karbon emisyonlarını artıracak enerji arzının yerine, önceliğin, enerji verimliliğini artırıcı çözümler geliştirilmesine ve enerji talebinin kontrolüne verilmesi emisyonların azaltılmasına önemli katkı sağlayacaktır (TEMA, 2018c, s.52-53).

Yeni termik santrallerin tesisi yerine, enerji verimliliği ve tasarrufu ile enerji yoğunluğunun düşürülmesi konularının acilen çalışılması ve uygulamaya sokulması ülke ve toplum yararına olacaktır. Ülkemiz, %27 oranında enerji verimliliği ve tasarrufu potansiyeline sahiptir. Demir-çelik ve çimento gibi enerji yoğun sektörler enerji tüketimleri ve yarattığı katma değer açısından gözden geçirilmelidir. Ulusal Enerji Verimliliği Eylem Planı'nda ortaya konulan hedefler daha güçlü hale gelecek şekilde revize edilmeli, sektör bazında spesifik hale getirilmelidir. Yerli kömür politikaları ile gıda havzalarımıza zarar vererek üretilecek 35.000 GWh'lik elektrikten fazlası, sadece konut ve ofislerde alınacak tasarruf ve verimlilik önlemleri ile üretilebilir (TEMA, 2018c, s.65-66).

Yukarıda belirtilmiş olduğu gibi TEMA Vakfı'nın enerji ve iklim değişikliği konusundaki ana çözüm önerilerinden biri tasarruf ve enerji verimliliği politikalarıdır. Bunun yanında Vakıf, yenilenebilir enerji kaynaklarına geçişi de iklim değişikliğine

çözüm olarak önermektedir. Ancak araştırmacı ne web sitesinde ne de 2018 Ekosiyaset Belgesinde, ana akım iktisadi sisteme ya da ekonomik büyüme yaklaşımına dair bir eleştiriye veya ekonomik küçülmeye ilişkin bir görüşe rastlamamıştır. Onun yerine, ekonomik büyümenin, tasarruf, enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı ile devam edebileceği vurgulanmıştır.

Belge incelemenin yanında, TEMA Vakfı'nın insan-doğa ilişkisine yaklaşımını belirlemek amacıyla, Vakıftan görüşülen kişilere “Kurumunuzun ekonomi, sürdürülebilirlik ve kalkınma konusundaki görüşü nedir?” sorusu yöneltilmiştir. RE-2, Vakfın ekonomi ve kalkınma konusundaki yaklaşımını, ağırlıklı israf etmemek ve tasarruf bağlamında ele almış ve TEMA Vakfının çevre sorunlarına ilişkin çözüm önerileri sorulduğunda, temel olarak bireysel seçimlerin çevreye etkilerinin üzerinde durduklarını belirtmiştir.

RE-2: Aslında en basitinden bireysel olarak seçimlerimizin bizi çok etkilediğini, en temel şey bu. Kaç yaşında olursak olalım, onu veriyoruz yani kurumsal şeyde de, yaptığımız her şeyin bir etkisinin olduğunu fark ettirmeye çalışıyoruz... Yani işte aldığın bir kıyafetin aslında etkisinin işte çok litrelerce su olduğunu, hani, hatta bir tane hocamız şey yapmıştı, şekerli çay içtiğinde kaç litre, bir şekerli içtiğinde kaç litre, iki şekerli, yani o şeker dediğin şeyin de aslında bir su tüketimi var falan dedi yani. O mesela başka bir şey açtı herkese. Mesela kurumlarla yaptığımız eğitimlerde de son etkinlik şey, kendi karbon ayak izini çıkarmak ve doğal olarak kaç dünya tüketiyorsun seçimlerinle, işte kaç elektronik aletin var, ne yapıyorsun, ne ediyorsun, doğal olarak hani orada bireysel şey çok önemli öncelikle yaptığın her şeyin hem ekolojik ürünleri kullanmaktan doğaya zarar vermeyecek hem de seçimlere ve tercihlere kadar.

TEMA Vakfı'nın insan-doğa ilişkisine yaklaşımını ortaya çıkarmaya dair incelenen belgeler ve yapılan görüşmeler, Vakfın söylemlerinin zaman zaman ekomerkezci, zaman zaman da insan-merkezci bir pozisyondan seslendiğini göstermektedir. TEMA'nın enerji, ekonomi ve kalkınma politikaları konusundaki söylemleri incelendiğinde ise Vakfın, ekonomik büyümenin sınırlandırılması gerektiğine dair net bir söylemine rastlanmamıştır. İncelenen metinlerde yeşil ekonomi politikalarından bahsedilmemiş, adil paylaşım ya da yerel ekonomilerin güçlendirilmesi gibi konulara değinilmemiştir. Bunlara ek olarak TEMA Vakfı suyun ticarileştirilmesi, HES'ler ve nükleer santraller gibi Türkiye'nin yakıcı çevre sorunları konusunda ya net bir karşı duruş göstermemektedir ya da karşı olduğunu ifade etse bile Vakfın kurucularının eylemleri aksi yönde davranışlar sergilemektedir. Bu durum TEMA'nın çevreyle ilgili sürdürdüğü faaliyetlere gölge düşürerek, samimiyetinin sorgulanmasına sebep olmaktadır.

Araştırmada reformist grupta ele alınan bir diğer STK; TÜRÇEV'dir. TÜRÇEV'in de insan-doğa ilişkisine yaklaşımını belirlemek amacıyla web sitesi ile 2016 ve 2017 yıllarına ait faaliyet bültenleri incelenmiş, ekonomi ve kalkınmaya ilişkin görüşleri analiz edilmiştir. TÜRÇEV'in 2016 Yılı Faaliyet Bülteni'nin önsözünde sürdürülebilirlik kavramı; “bugünün ihtiyaçlarını giderirken yaptığımız tüketimleri, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak gerçekleştirmek” sözleriyle, Brundtland Raporu'nda olduğu gibi, sadece insan-odağında tanımlanmıştır (TÜRÇEV, 2017a, s.1). TÜRÇEV'in uyguladığı; Eko-Okullar, Okullarda Orman ve Çevrenin Genç Sözcüleri Eğitim Programlarının tanıtım metinlerinde de sıklıkla “çevre bilinci”, “çevre yönetimi” ve “çevresel konularda bilinçlendirme” kavramları kullanılmış, çevre, genelde insan-merkezci bir yaklaşımla ‘kaynak’ ya da ‘yönetilecek’ ve ‘hakkında bilgi edinilecek’ bir olgu olarak ele alınmıştır.

TÜRÇEV sürdürülebilir turizmi desteklemek amacıyla FEE'nin iki programını ülkemizde yürütmektedir: Mavi Bayrak ve Yeşil Anahtar. Bu programlara ilişkin Vakfın web sitesinde ve faaliyet raporlarında verilen bilgiler, TÜRÇEV'in insan-doğa ilişkisine yaklaşımı hakkında fikir vermesi açısından aşağıda paylaşılmıştır.

Mavi Bayrak, gerekli standartları taşıyan nitelikli plaj ve marinalara verilen uluslar arası bir çevre ödülüdür. Temiz, bakımlı, donanımlı, güvenli ve dolayısıyla uygar, sürdürülebilir bir çevrenin sembolüdür. Plajlar için özünde temiz deniz suyu sonrasında da çevre eğitimi ve bilgilendirmeye önem veren, gerekli donanımına sahip iyi bir çevre yönetimini temsil etmektedir. Marinalar içinse deniz suyu analizleri istenmemekle birlikte diğer kriterler benzerlik göstermektedir. Mavi Bayrak, uluslararası niteliği ile de turizm açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Çünkü tatil yapmak için bilmediği, yeni tanıyacağı bir yere giderken, insanların uluslar arası garanti içeren ve özelliklerini bildiği bir plaja gitmek için plan yapması kolay olmaktadır. ‘Mavi Bayrak’ bu nedenle güçlü bir araçtır (TÜRÇEV, 2019).

2017 Yılı Faaliyet Bülteninde ise program şöyle tanıtılmıştır:

Mavi Bayrak çevrenin korunması ile plaj ve marinayı kullananların sağlığı ve güvenliğini korumayı hedefleyen kriterlere sahiptir. Bu özelliği ile Mavi Bayrak gerek tur operatörleri ve gerekse tatil programı yapanlar tarafından tercih edilmektedir. Diğer taraftan Mavi Bayrak uluslararası alanda ve turizm sektöründe en çok bilinen ve kullanılan bir ödül programıdır (TÜRÇEV, 2018, s.3).

Bu metinlerde Mavi Bayrak Programının çevresel boyutuna yapılan vurgu zayıf kalmış, konu ağırlıklı insan-merkezci bir bakış açısıyla, turizm açısından taşıdığı önem itibarıyla, tur operatörleri ve tatil programı yapanların gözüyle

değerlendirilmiştir. Mavi Bayrak'a sahip olmanın, deniz ve kıyı ekosistemi ya da diğer türler açısından ne anlama geldiğine dair bilgi verilmemiştir.

Benzer bir yaklaşım Yeşil Anahtar Programı için de geçerlidir. Yeşil Anahtar Programı TÜRÇEV'in 2017 Yılı Faaliyet Bülteninde şöyle tanımlanmıştır:

Uluslararası alanda restoranlar, kongre merkezleri, kamp alanları konaklama merkezlerine verilmekte olan bir eko-etikettir. Ülkemizde konaklama tesislerine verilen Yeşil Anahtar Ödülü programı Türkiye Çevre Eğitim Vakfı tarafından 2011 yılında uygulanmaya başlamıştır. Uluslararası niteliğe sahip olan bu program, tesislerde çevre yönetimi, atık yönetimi, su ve enerji tasarrufu başta olmak üzere 13 ana kriter başlığı ile iklim değişikliğinin önlenmesi ve turizm sektörünün sosyal, kültürel ve doğal çevreye vermiş olduğu negatif etkileri en aza indirmeyi ve böylelikle sürdürülebilir turizme katkıda bulunmayı amaçlamaktadır (TÜRÇEV, 2018, s.18).

Yeşil Anahtar Programına ilişkin web sitesinde paylaşılan bu bilgiler Programın, hali hazırda var olan turistik işletmelerin çevreyle ilgili farkındalığını arttırmak ve kaynak kullanımını azaltmaya teşvik etmek amacını güttüğünü göstermektedir. Yeşil Anahtar Programının iklim değişikliğini önlemek ve turizm sektörünün olumsuz etkilerini azaltmak için sunduğu çözüm önerilerini daha iyi anlamak amacıyla, Programın temel hedefleri ve kriterleri de incelenmiştir. TÜRÇEV'in web sitesinden alınan bilgilere göre programın yedi temel hedefi vardır (TÜRÇEV, 2019):

1. İşletmenin çevreye olumsuz etkilerini azaltarak, enerji ve su tasarrufu, çevre dostu temizlik malzemelerinin kullanımı ve atık yönetimi gibi önlemlerle **Çevrenin Korunması**,
2. Elektrik, su, yakıt, temizlik malzemesi atıklar gibi konularda tüketimin azaltılması sonucunda maliyetin azalması ile **Ekonomik Yönetim**,
3. Ödüllü işletmelerin ve Yeşil Anahtar etiketinin prestiji ile **Pazarlamada Avantaj sağlama**,
4. Sürdürülebilir turizme katkıda bulunulması ile **Turizmin güçlendirmesi**,
5. İşletme sahibinin, personelin ve müşterilerin çevre bilincinin artırılması ve sürdürülebilir kalkınma için **Eğitim**,
6. Enerji ve su tasarrufu konularında farkındalık yaratıp tüketim değerlerini azaltmak için **Bilinçlendirme**,
7. Ödüle sahip olan tesisin uluslararası alanda da tesis bilgilerinin sergilenmesi ile **Tanımlanabilirlik**.

Bu temel hedeflere ulaşabilmek için ise 13 kriter (çevre yönetimi, personel eğitimi, misafirlerin bilinçlendirilmesi, su tasarrufu, yıkama ve temizleme, atık yönetimi, enerji tasarrufu, yiyecek ve içecek, iç çevre, yeşil alan ve bahçeler, yeşil aktiviteler, idare ve yönetim ve kurumsal sosyal sorumluluk) ve her kriter başlığının altında işletmelerin yapması zorunlu olan bazı eylemler belirlenmiştir. Yeşil Anahtar Programının "Su Tasarrufu", "Enerji Tasarrufu", "Yiyecek ve İçecek" ve "Atık

Yönetimi” kriterleri incelendiğinde; tasarruf ve verimli kaynak kullanımına ilişkin yaptırımlar olduğu görülmüş ancak doğayla-dost mimari, tesisin kendi gıdasını ve/veya enerjisini üretmesi, sıfır-atık politikası geliştirmesi, yerel ekosistemin taşıma kapasitesine uygun boyutlarda hizmet vermesi gibi çözümlere yer verilmediği tespit edilmiştir. Ayrıca programın tanıtım metinlerinde çevre koruma etkinlikleri, genellikle getireceği eko-etiket ve bu etiketin, kurumların pazarlanmasına ve tanınırlığına sağlayacağı katkılar açısından ele alınmıştır.

TÜRÇEV, web sitesinde ya da yayınlarında, endüstriyel kitle turizminin sebep olduğu ekolojik tahribata, kültürel çözülmeye ve metalaşmaya değinmemektedir. Nitekim Yeşil Anahtar sahibi oteller incelendiğinde büyük otel zincirlerinin de Yeşil Anahtar Ödülünü almaya hak kazandığı görülmektedir. Bu bulgular; TÜRÇEV’in, sürdürülebilir turizm alanında yürüttüğü faaliyetlerini, apolitik ve reformist bir bakış açısıyla sürdürdüğünü göstermektedir. Vakfın apolitik duruşunun altında yatan en önemli sebep, başta Kültür ve Turizm Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı olmak üzere kamu kurumlarıyla kurduğu çok yakın ilişki olabilir.

TÜRÇEV’in insan-doğa yaklaşımına ilişkin yukarıda sunulan bulguları kontrol etmek amacıyla, Vakfın ekonomi, sürdürülebilirlik, kalkınma ve enerji politikalarına ilişkin beyanları da araştırılmıştır. Bu araştırma sonucunda, Vakfın doğrudan ekonomi ile ilgili bir söylemine ya da HES’ler, kömürlü termik santraller, nükleer santral projeleri gibi enerji politikalarına ilişkin konularda bir beyanına rastlanmamıştır. Bununla beraber TÜRÇEV web sitesinde, uyguladığı programlarla Birleşmiş Milletler tarafından belirlenen Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) arasındaki doğrudan ve dolaylı ilişkiyi gösteren bir tablo paylaşmıştır (Tablo 25).

Tablo 25

TÜRÇEV’in Çevre Eğitimi Programları ile SKH’ler Arasındaki İlişki

ULUSLARARASI ÇEVRE EĞİTİM VAKFI PROGRAMLARI	PROGRAMIN İLİŞKİLİ OLDUĞU SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFİ	
	Doğrudan İlişkili	Dolaylı İlişkili
Çevrenin Genç Sözcüleri Programı	2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 14,15, 16, 17	
Eko-Okullar Programı	4, 11, 17	3, 6, 7, 8, 9, 12, 13, 15, 16
Okullarda Orman Programı	4, 6, 15	2, 3, 7, 8, 11, 12, 13, 17
Mavi Bayrak Programı	6, 8, 9, 10.2, 11, 12, 14, 15	3, 4, 5, 7, 13, 16, 17
Yeşil Anahtar Programı	6, 9, 11, 12, 12.b	3, 4.7, 8, 13, 17

Kaynak. TÜRÇEV, 2019

Tablo 25'in de gösterdiği gibi TÜRÇEV yürüttüğü bütün programlarını SKH'lerle ilişkilendirmekte ve çalışmalarını bu hedefleri destekleyecek şekilde sürdürmektedir.

Gerek TÜRÇEV'in insan-doğa ilişkisine yaklaşımını öğrenmek amacıyla incelenen metinler gerekse Vakıftan görüşülen kişilerin paylaşımları, TÜRÇEV'in söylemlerine ağırlıklı olarak “insan ve çevresi”/“insanın çevresi” yaklaşımının yansıdığını ve doğanın genelde insan-merkezci bir yaklaşımla ‘kaynak’ ya da ‘yönetilecek’ bir olgu olarak ele alındığını göstermiştir. TÜRÇEV'in araştırma kapsamında incelenen metinlerinde, mevcut ekonomik sisteme dair herhangi bir eleştiriye rastlanmamıştır. Vakfın, HES'ler, nükleer santral projeleri, turizm bölgelerine yapılması planlanan termik santral projeleri ya da geçmişte SİT alanı olan koyların yasal statülerinin değiştirilerek imara açılması gibi politik konularda herhangi bir beyanı da bulunmamaktadır. Reformist çevrecilerde tipik olarak görüldüğü üzere, TÜRÇEV'in çevre sorunlarına getirdiği çözüm önerileri, genellikle mevcut üretim ve tüketim kalıplarının dışına çıkmadan, doğal kaynaklara olan talebin, tasarruf yoluyla azaltılması ve kalkınmanın, sürdürülebilir kalkınma anlayışıyla gerçekleştirilmesi yönündedir. Bu bulgulardan yola çıkarak, Vakfın, insan-doğa ilişkisine dair insan-merkezci bir yaklaşımı benimsediğini söylemek mümkündür.

Araştırmada reformist grupta ele alınan son STK; TURMEPA'dır. Araştırmanın yapıldığı dönemde TURMEPA'nın web sitesinde yürütülen güncelleme çalışmaları sebebiyle, web sitesinden kısıtlı bilgi edinilebilmiş, analiz için çoğunlukla Derneğin faaliyet raporlarından ve TURMEPA çalışanlarıyla yapılan görüşmelerden yararlanılmıştır. TURMEPA'nın web sitesi ve 2017 yılı Faaliyet Raporu şu metinle açılmaktadır:

Aldığımız iki nefesten birini denizlerimiz sağlıyor. İhtiyaç duyduğumuz oksijenin yüzde 50-70'ini denizlerimiz üretiyor. Tıpkı karadaki ormanlarımız gibi denizlerimizin altında da oksijen deposu dev ormanlar var. Deniz çayırları ve planktonlardan oluşan, bize nefes veren bu mavi ormanları korumak hepimizin sorumluluğu. Çünkü bu ormanlar yok olursa, nefesimiz kesilecek. İşte bu nedenle deniz varsa, hayat var (TURMEPA, 2019).

Bu metinde denizler, aldığımız iki nefesten birini sağladığı için, insan yaşamını sürdürme odaklı bir yaklaşımla ele alınmış, denizlerin altındaki ormanlar yok olursa, nefesimizin kesileceği gerekçesiyle denizleri korumaya yönelik bir çağrı yapılmıştır.

TURMEPA'nın web sitesinde yer alan “Misyonumuz ve Vizyonumuz” başlıklı bölümde ise şu bilgilere yer verilmiştir:

Türkiye'nin denizlerini ve suyollarını koruma konusunda önemli bir rol üstlenen TURMEPA, ülkemizin bu alanda faaliyet gösteren lider sivil toplum

kuruluşudur. Ülkemiz, deniz ve kıyıların gerek doğal güzellikleri, tarihi ve kültürel kaynakları, gerekse biyolojik çeşitliliği ile hem sualtı hem de su üstü canlı ve cansız varlıkları açısından dünyanın en zengin ülkelerinden biridir. DenizTemiz Derneği/TURMEPA, kurulduğu günden bu yana deniz ve kıyılarımızın korunmasını ulusal bir öncelik haline getirerek gelecek nesillere, kalkınmada sürdürülebilirlik hedefine ulaşmış, yaşanabilir bir Türkiye bırakmak amacıyla çalışmalarını sürdürmektedir.

- Denizlerimizin ve kıyılarımızın kirlenmesini önlemek,
- Kirlilikle mücadeleyi özendirme, geliştirmek ve halk katılımını sağlamak,
- Gelecek nesillere yaşanabilir sağlıklı bir ortam bırakmak (TURMEPA, 2019).

TURMEPA vizyon ve misyonunu dile getirirken, Türkiye'nin deniz ve kıyıların doğal ve kültürel zenginliklerine değinmiş olsa da, denizlerin ve kıyıların korunmasının öncelikli amacının; "gelecek nesillere yaşanabilir sağlıklı bir ortam bırakmak" olduğunu ifade etmiştir. Her ne kadar burada gelecek nesillerin yaşam hakkına ilişkin bir vurgu yapılmış olsa da, konu yine insan-merkezci bir bakış açısıyla ele alınmıştır.

Belge incelemenin yanında, TURMEPA'dan derinlemesine görüşmelere katılan kişilere, kurumlarının insan-doğa ilişkisine yaklaşımını nasıl tanımladıkları sorulmuş, cevapları aşağıda sunulmuştur.

RE-5: Hani, denizin var olduğunu, deniz diye bir canlı varlığın olduğu ve bir yaşam sağladığını, bu sağlanan yaşamın da, insanlar için fayda olduğunu çünkü hani bir gün denizlerimiz biterse, aynı ormanlarımız gibi, oksijen alamayacağımızı vurgulamak.

RE-6: Yani bir şekilde, doğayla, zaten deniz dediğiniz zaten doğa. İlla ki, insan ve doğayı bir yerde buluşturmak. Biz de bu şekilde yapıyoruz. Tabii insanlar buluşuyor ama kirletiyor. Bizim de amacımız bunun doğru bir şekilde kullanılmasını ki devamı da gelsin. Gelecek nesillere de çünkü bu denizleri bırakmamız gerekiyor, deniz olmazsa bizler yokuz.

Faaliyet Raporları ve web sitesindeki metinlere paralel olarak, hem RE-5 hem de RE-6, TURMEPA'nın insan-doğa ilişkisine yaklaşımını tarif ederken, denizleri, genellikle insana olan, oksijen, besin vb. çeşitli faydaları açısından ele almış, bu sebeple korunması gerektiğini dile getirmiştir.

TURMEPA'nın vizyon ve misyonuna ilişkin yukarıda paylaşılan bilgiler, ekonomi ve kalkınma yaklaşımı bakımından incelendiğinde; Vakfın, deniz ve kıyıların korunmasına yönelik çalışmalarını sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde yürüttüğü görülmüştür. TURMEPA'dan görüşülen RE-5, TURMEPA'nın sürdürülebilirlik, kalkınma ve ekonomi konusundaki görüşlerini şöyle özetlemiştir:

RE-5: Yani şöyle, deniz olmazsa gemi olmaz, gemi olmazsa ticaret olmaz. Hani bizim zaten hani bu konudaki Deniz Ticaret Odası bacağı var. Diğer tarafta da deniz olmazsa balıkçılık olmaz, balıkçılık olmazsa ticaret olmaz. Yetiştirme ürün bile yaparsanız o suya ihtiyacınız var. Onun için hani temiz su, temiz deniz bizim için önemli. O da zaten ekonominin herhalde önemli bir bacağı.

RE-5'in paylaşımı; TURMEPA'nın denizleri, ticaret ve balıkçılık gibi insanlara olan faydaları açısından ele aldığını göstermekte, denizleri koruma gereğini ekonomik faydaların devamına dayandırmaktadır.

TURMEPA, hem 2017 Yılı Faaliyet Raporunda hem de web sitesinde, eğitim programlarının temelini Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin oluşturduğunu belirtmiştir:

Eğitim programlarımızın temelini, gelecek nesillere daha iyi bir gezegen bırakmak amacıyla oluşturulan BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nden "Sudaki Yaşam" ilkesini kapsayan 14. madde ile bireysel sorumlulukların önemini kapsayan 12. madde oluşturmaktadır (TURMEPA, 2019).

Bu bilgilerin de gösterdiği gibi TURMEPA çalışmalarını sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde sürdürmekte, eğitim programlarını da SKHlerle ilişkilendirmektedir. Derneğin, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri arasında "Sudaki Yaşam"ın yanında, "Bireysel Sorumluluklar"ı da seçmesi, TURMEPA'nın çevre sorunlarına çözüm önerisini işaret etmesi açısından önemlidir. Nitekim hem RE-5 hem de RE-6, TURMEPA'nın çevre sorunlarına ilişkin ne tür çözüm önerileri getirdiği sorulduğunda, "bireysel sorumluluk"un altını çizmiştir.

RE-5: Bireysel sorumluluk, bireysel sorumluluk.

RE-6: Mesela bu seneki su ayak izinden bahsedelim. Mesela şöyle diyoruz, günlük hayatınızda düşünün, sabah kalktığınızdan beri hangi alanlarda siz suyu kullanıyorsunuz? Dişinizi fırçalarken suyu açık bırakıyor musunuz? Peki, bırakmalı mıyız? Hayır, işte kapatmalıyız. Farklı şeyleri söylüyoruz, çöpleri ayrıştıralım, hepsini bir yere atmamalıyız, bunları yapabilirsiniz, normal günlük hayatınızda yapabilirsiniz. Hatta çiçeklerin sulamasından bile bahsediyoruz. Bunların böyle öğle saati değil de sabah saati veya akşam saati yapılması daha uygun. Çocuklara farklı şekilde bu bilgileri aşılamaya çalışıyoruz. Ve bunları başkalarına da yaymalarını istiyoruz.

TURMEPA'nın web sitesi ve faaliyet raporlarında yer alan söylemleri ile derinlemesine görüşmelerde elde edilen veriler, insan-doğa ilişkisine yaklaşımı bakımından analiz edildiğinde, Derneğin, doğayı, genellikle gıda, oksijen gibi insana olan faydaları bağlamında ele aldığı görülmüştür. TURMEPA'nın araştırma kapsamında incelenen metinlerinde, endüstriyel büyümenin önüne sınırlar konulması

gerektiğine ilişkin herhangi bir söylemine de rastlanmamıştır. Tıpkı TÜRÇEV gibi, TURMEPA da ne faaliyet raporlarında ne de web sitesinde, nükleer enerji santralleri, HES'ler, su havzalarının özelleştirilerek şirketlere devredilmesi gibi politik konularda bir görüş beyan etmemiş, insan dışındaki canlıların yaşam hakkına ilişkin bir vurgu yapmamıştır. Bu bulguların da işaret ettiği üzere TURMEPA, reformist örgütlerde tipik olarak görüldüğü gibi, çevre sorunsalını, apolitik ele almakta, bu sorunları sistem değişikliğinden ziyade eğitimle; bireylerin farkındalığının artması ve buna bağlı olarak daha çevreci davranışlar geliştirmeleri yoluyla çözmeyi önermektedir. Bu bulgulardan yola çıkarak, TURMEPA'nın, insan-doğa ilişkisine dair hâkim çevre ideolojileri bakımından insan-merkezci bir yaklaşımı benimsediğini söylemek mümkündür.

Araştırmanın çalışma grubunda “reformist” olarak sınıflandırılan örgütlerin insan-doğa ilişkisine yaklaşımına ilişkin yukarıda sunulan bulgular; TEMA Vakfı'nın söylemlerinde zaman zaman insan-merkezci, zaman zaman ise eko-merkezci bir yaklaşımın görüldüğünü ancak TÜRÇEV ve TURMEPA'nın ağırlıklı insan-merkezci bir dünya görüşüne sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu grupta ele alınan STK'ların hiçbiri endüstriyel büyüme paradigmasını eleştirmemekte, daha çok tasarruf, verimli kaynak kullanımı, bilinçlendirme etkinlikleri gibi reformist faaliyetlerle çevre sorunsalına çözüm bulmaya çalışmaktadır. Bu bulgular; reformist örgütlerin ekonomik büyüme paradigmasından vazgeçmeden, çevre sorunlarını mevcut üretim ve tüketim kalıpları içinde çözmeye çalıştığına dair alanyazında yapılan çalışmalarla (Bkz: Dobson, 2016; Garrard, 2016; Naess, 1973) da örtüşmektedir. Tez kapsamında reformist grupta ele alınan STK'lar da, gerek endüstriyel büyüme paradigmasını net biçimde eleştirmemesi gerekse insan-doğa ilişkisinde insana olan faydaları önceliklendirmeleri nedeniyle reformist çevreci özelliklerini sergilemektedir.

5.2.4.2. Radikal STK'ların İnsan-Doğa İlişkisine Yaklaşımı. Araştırma kapsamında radikal grupta incelenen STK'lardan sadece Yeşil Düşünce Derneğinin her sene düzenli olarak yayımladığı faaliyet raporları bulunmaktadır. Yeryüzü Derneği çalıştığı alanlara ilişkin genellikle kitap ya da kılavuz kitapçık yayımlarken, Permakamp Kooperatifinin basılı bir yayını bulunmamaktadır. Bu sebeple araştırmada radikal grupta ele alınan STK'ların insan-doğa ilişkisine yaklaşımını belirlemek için, ağırlıklı olarak web siteleri ve derinlemesine görüşme dökümleri analiz edilmiştir.

Yeşil Düşünce Derneği faaliyet alanlarına ilişkin web sitesinde şu bilgileri paylaşmıştır:

Kentleşme, madencilik, tarım ve endüstriyel faaliyetler sonucu ormansızlaşma ve arazi bozunumu, ekosistem ve türlerin yok oluşunu önlemeyi amaçlıyoruz. Bunun için doğa hakları mücadelelerinin desteklenmesi, çevre kirliliğine sebep olan kimyasal, biyolojik ve nükleer kirliliğin azaltılması ve durdurulması, ulaşım, tarım, balıkçılık, hayvancılık alanlarında sürdürülebilir bakış açısı ve kendine yeterli kentler için gerekli alt yapının ve politikaların oluşması için eğitim programları, araştırma projeleri, panel ve toplantılar, yayımlar aracılığıyla ile çalışmalar yürütüyoruz (Yeşil Düşünce Derneği, 2019).

Bu metin, Yeşil Düşünce Derneği'nin faaliyetlerini sadece insan-odaklı değil, ekosistemler ile diğer türlerin de yaşam hakkını kapsayacak ve “doğa hakları mücadelelerini” destekleyecek şekilde yürüttüğünü ifade etmektedir. Aynı metinde kimyasal, biyolojik ve nükleer kirliliğin azaltılmasına ve durdurulmasına yönelik yapılan vurgu da, Derneğin atıklarla ilgili yaklaşımını göstermesi açısından önemlidir. Yeşil Düşünce Derneği, atık sorununu ele alırken, nükleer atıklara da değinmiş ve tasarruf, geri-dönüşüm gibi azaltma yöntemlerinin yanında atıkların “durdurulması”na da vurgu yapmıştır.

Yeşil Düşünce Derneği, web sitesinde iklim değişikliği ve enerji konusunda ise şöyle bir beyanda bulunmuştur:

Küresel ısınma ve iklim değişikliğinin sebep olduğu ekolojik krize karşı bütüncül politikaların geliştirilmesi için faaliyet yürütüyoruz. İklim değişikliğini önlemek için karbon salınımlarının hızla ve radikal biçimde azaltımı, fosil yakıt tüketiminin sınırlandırılması ve iklim değişikliğinin etkilerine uyum çalışmalarının desteklenmesi için çalışıyoruz. Fosil yakıtlara bağlı enerji kullanımıyla kalkınma anlayışına karşı yerelde kendine yetebilir, yenilenebilir kaynakları temel alan adil bir enerji sistemi için enerjinin üretilmesinden tüketimine kadar tüm süreçlere bütüncül bakan politikaların oluşturulmasını savunuyoruz. İklim değişikliğine sebep olan politika ve uygulamaların açığa çıkarılması ve sürdürülebilir alternatiflerinin yaygınlaştırılması için araştırma ve toplantılar aracılığıyla çalışmalar yürütüyoruz (Yeşil Düşünce Derneği, 2019).

Dernek, yeşil ekonomi alanında yürüttüğü faaliyetleri ise şöyle dile getirmiştir:

Ekonomi ve ekolojinin birbirini olumsuz etkileyen değil, birbirinden beslenerek simbiyotik ilişkiler ağı içinde yeniden tasarlanması için yerel ekonomi ağları, geçiş ekonomileri, sürdürülebilir insan yerleşkeleri, onarıcı tarım pratikleri ve gıda toplulukları, büyümecilik ve kalkınmacılık paradigmalarının eleştirileri konularında çalışma yürütüyor, atölye ve konferanslar düzenliyor, uygulanabilir modeller geliştirmeye çalışıyoruz (Yeşil Düşünce Derneği, 2019).

Bu söylemlerin gösterdiği üzere Yeşil Düşünce Derneği, endüstriyel büyüme paradigmasını eleştirerek, iklim değişikliğini önlemek için karbon salımlarının hızla ve radikal biçimde azaltılmasını ve “fosil yakıtlara bağlı kalkınma anlayışı”nın terk edilerek yerine yerel ve yenilenebilir enerji kaynakları, geçiş ekonomileri, onarıcı tarım pratikleri gibi alternatif ekonomik sistemleri önermektedir. Bunlara ek olarak Dernek, enerji konusunu sadece ekolojik açıdan değil, sosyal ve ekonomik açıdan da ele alarak üretiminden, tüketimine adil enerji sistemlerini savunmaktadır.

Yeşil Düşünce Derneği'nin İstanbul Politikalar Merkezi ve Yeşil Avrupa Vakfı ile ortaklaşa gerçekleştirdiği “Yeşil İklim Yeşil Ekonomi” projesi kapsamında hazırladığı “İklim İçin Yeşil Ekonomi Politikaları” başlıklı raporun “Giriş” bölümünde de ana akım iktisadi sistem eleştirilerek, iklim değişikliğine bir çözüm olamayacağı belirtilmiş ve fosil yakıtlardan vazgeçilmesi için bir çağrı yapılmıştır.

Günümüz anaakım iktisadi sistemi iklim değişikliği ile mücadeleyi ve uyumu, alışageldiği üzere, ekonomik büyüme ve onunla bağlantılı teknolojik ilerlemeye havale etmiş görünmektedir. Beklenen, ülkeler zenginleştikçe çevre kalitesinin de düzeleceği, teknolojik gelişmeler sayesinde daha iklim dostu bir yapıya “kendiliğinden” geçilebileceğiydi. Ne var ki, bu piyasacı anlayış 2008 küresel krizi ile duvara toslanmış bulunmaktadır. Ekonomik krizden çıkmak amacıyla canlandırılmaya çalışılan altyapı yatırımları ve tüketim iklim değişikliğinin geri dönülemez noktaya ulaşmasına hizmet etmekten başka bir işe yaramıyor. Mevcut anlayış altında kriz her geçen gün daha da derinleşiyor, dallanıp budaklanıyor.

Dönüşümün ilk kuralı fosil yakıt temelli ekonomik sistemin terkedilmesidir. Bunun için gereken finansal kaynağın büyük bölümü fosil yakıt temelli yapıyı ayakta tutmak için harcanan teşviklerden sağlanabilir... Enerji tüm ekonomik sektörlerdeki büyümenin motorudur. Fosil yakıtlar yerine yenilenebilir enerji temelinde gelişen, nükleer santrallerdeki gibi büyük ölçekli ve merkezîyetçi olmak yerine, çatılara kurulacak güneş panellerinde olduğu gibi küçük ölçekli ve âdemimerkezîyetçi bir sisteme geçişin, ekonomik aktivitenin daha az enerji kullanacak biçimde tasarlanmasıyla birlikte iklim değişikliği ile mücadelede önemli rol oynayacağı görülmektedir.

Görüldüğü gibi raporda da, Derneğin web sitesinde olduğu gibi, fosil yakıt temelli ekonomik sisteme getirilen eleştiri yinelenmiş, ana akım iktisadi sistem ile çevre sorunlarının çözülemeyeceği ifade edilmiştir. Büyük-ölçekli ve merkezî enerji üretim sistemleri yerine, yerel, küçük ölçekli, âdemi merkezîyetçi, yenilenebilir enerji sistemlerinin kurulması önerilmiştir. Bunlara ek olarak, enerji konusunda sadece arza değil, talep kısmına da odaklanarak “ekonomik aktivitenin daha az enerji kullanacak biçimde tasarlanması” gerektiği de dile getirilmiştir. Aynı Raporun “Sonuç”

bölümünde, geleneksel iktisadi yaklaşım yerine yeşil ekonomi politikaları önerilmiştir.

Dünyanın karşı karşıya bulunduğu ekonomik, toplumsal ve ekolojik üçlü krize bütünsel bir yanıt oluşturma iddiasına sahip yeşil ekonomi yaklaşımı, iklim değişikliğinin çözümü için de önemli bir çerçeve çizmektedir. Kalkınmanın ekonomik büyümeye indirildiği, çevresel ve toplumsal kaygıların göz ardı edildiği, hatta ayak bağı olarak görüldüğü geleneksel iktisadi yaklaşımın tersine, yeşil ekonomi toplumsal adaleti ve çevre kalitesini destekleyerek insani gelişmeye öncelik verirken, bir yandan da sera gazı emisyonunu azaltan, kirliliği en aza indiren ve doğayı koruyan politikalar önermektedir. Ekonomik işleyişi sorgulamayan, ancak doğayı korumanın büyümeye engel olmadığını iddia eden, böylece geleneksel kalkınma anlayışını muhafaza etmeye öncelik veren sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının yerine, önceliği iklimi ve doğayı korumaya veren, bir yandan da istihdam artışına, sosyal haklara ve adil çalışma koşullarına vurgu yapan yeşil ekonomi, iklim değişikliğiyle mücadele için ihtiyaç duyduğumuz gerçekçi çerçeveyi sağlayabilir... Bu raporda yer verdiğimiz pasif binalar, enerji kooperatifleri, topluluk destekli tarım, bisiklete dayalı kent içi ulaşım, kent bostanları, onarıcı tarım gibi yenilikçi uygulamaların ortak özelliği bir yandan kolay ve yaygın ölçekte uygulanabilir çevre ve iklim dostu alternatifler yaratırken, diğer yandan da yurttaşların ekonomiye doğrudan katıldıkları, hatta gelir elde ettikleri yeni işler oluşturmalarıdır. Büyük şirketlerin daha fazla kâr elde etmeleri yerine toplulukların, ailelerin ya da bireylerin girişimlerine öncelik verilmekte, bu da sadece yeni iş alanları yaratmakla kalmamakta, giderek tahrip olan toplumsal içermeye ve eşitliğe de olumlu yönde katkıda bulunmaktadır.

Yukarıda paylaşılan metinde, sürdürülebilir kalkınma ile yeşil ekonomi arasında bir ayırım yapılarak, iklim değişikliğinin, endüstriyel büyüme paradigmasını sorgulamayan sürdürülebilir kalkınma uygulamaları yerine, ekonomik büyümenin sınırlandırılmasını savunan ve toplumsal adalete öncelik veren yeşil ekonomi politikaları ile çözülebileceği dile getirilmiştir. Yeşil ekonomi, Derneğin Türkçe'ye çevirdiği "Yeşil Ekonomi Kampanyacı Kılavuzu"nda şöyle tanımlanmıştır:

Yeşil ekonomi, daha çok kâr ve daha çok tüketimden daha iyi ve daha mutlu bir yaşam yaratmakla ilgilidir. Para, gıda, su, enerji ve doğal kaynaklar sınırlıdır. Bunların tersine refah ve mutluluk talebi ise sınırsızdır. Bazı bölgelerde ve sektörlerde yeşil ekonomi uygulamaları halihazırda görülmektedir. Bu tip bir ekonomide sadece gelir, ücretler ve Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) değil refah ve mutluluk da göz önünde bulundurulmaktadır. Daha kaliteli bir yaşam hedefine ulaşabilmek için toplumlarımızın bağımlı olduğu "ne pahasına olursa olsun büyüme" paradigmasından, fosil yakıt tüketiminden ve aşırı tüketimden kurtulması gerekmektedir. Yeşil ekonomi, tüm canlıların refahına önem veren, sürdürülebilir ve arzu edilen ortak bir gelecek tasavvuru olarak görülmelidir (Costanza, 2017'den akt. Yeşil Düşünce Derneği, 2018, s.3).

Hem yukarıdaki tanımda hem de “İklim İçin Yeşil Ekonomi Politikaları Raporu”nda yeşil ekonominin tüm canlıların refahını gözettiği belirtilerek, yeşil ekonomi için büyüme paradigmasından ve fosil yakıt tüketiminden kurtulunması gerektiği dile getirilmiştir. Bu bulguların da işaret ettiği üzere; Yeşil Düşünce Derneği, iklim değişikliğini, sosyal haklar, adil çalışma koşulları, yurttaşların ekonomiye doğrudan katılımı gibi konularla ilişkilendirerek, sadece bir çevre problemi olarak değil, toplumsal açıdan da ele almaktadır.

Web sitesindeki ve yayınlarındaki söylemlerin içerik analizi ile incelenmesine ek olarak, Yeşil Düşünce Derneği’nden derinlemesine görüşmelere katılan kişilere, Derneğin, ekonomi, kalkınma ve sürdürülebilirlik konusundaki görüşleri de sorulmuş ve cevapları aşağıda sunulmuştur.

RA-3: Sürdürülebilirlik kavramının eskidiğini düşünüyoruz. Çünkü sürdürülmesi gereken şey kalkınma değil, sürdürülmesi gereken şey yaşam diye düşünüyoruz. Kalkınma kavramını ciddi bir şekilde sorguluyoruz. Hatta bildiğimiz anlamda kalkınma “büyümek” yerine “küçülme”nin tartışılması gerektiğini düşünüyoruz. Çünkü gezegenin içinde bulunduğu ekolojik krizin bu haliyle, yaşamın, bildiğimiz anlamdaki yaşamın sürdürülmesini müsaade etmediğini görüyoruz.

RA-4 ise Yeşil Düşünce Derneği’nin “yeşil ekonomi” alanında yaptığı çalışmalara örnekler vermiştir:

RA-4: Yeşil ekonomi konusunda biz, makro bir yeşil ekonomi politikası var. Biz bu alana dair alternatif, doğayı da merkeze alan bir ekonomi politikası öneriyoruz. Degrowth konusunu ağırlıklı olarak çalışıyoruz ve bunun uygulanma alanlarına dair tartışmaları yürütüyoruz... degrowth konusunda da aynı şekilde küçülme politikaları, fosil yakıtlara dayalı enerji politikaları yerine, yenilenebilir enerji alanındaki ekonomi ve enerji politikalarının desteklenmesi bu konudaki değişimlerin yapılması gibi çalışmalar aslında her bir konu için spesifik şey, ya da tarım alanında.

RA-4: Özellikle yeşil ekonomi konusunu tartışırken biz enerji konusundan açıyoruz, savunuyoruz ve bu mevzunun merkezleşmesi, merkezden, yerele doğru kaydırılması, yerelleşmesi, demokratikleşmesi, şeffaflaşması ve doğayla uyumlu ve sürdürülebilir hale dönüşmesi üzerine politikalar oluşturuyoruz.

Yeşil Düşünce Derneği’nin ekonomi, kalkınma ve sürdürülebilirlik ile ilgili görüşleri sorulduğunda hem RA-3 hem de RA-4, ekonomik büyüme yerine ekonomik küçülme kavramını dile getirmiştir. RA-4 “doğayı merkeze alan ekonomi politikası” önerdiklerini belirterek, Derneğin web sitesinde ve “İklim İçin Yeşil Ekonomi Politikaları” raporunda belirtilen görüşlere paralel olarak, özellikle enerji üretiminin yerelleşmesi, demokratikleşmesi, şeffaflaşması ve doğayla uyumlu hale gelmesi için politikalar oluşturduklarını belirtmiştir.

Derinlemesine görüşmelere katılan kişilere Yeşil Düşünce Derneğinin insan-doğa ilişkisine yaklaşımı sorulduğunda; RA-3, insanı, doğanın parçası olarak gördüklerini ifade ederken, RA-4 de Derneğin politikalarını oluştururken insanı değil doğayı merkeze aldıklarını dile getirmiştir.

RA-3: İnsan tabii doğanın bir parçası. Biz öyle görüyoruz, biz doğanın hâkimi değiliz ama doğaya karşı da bir takım sorumluluklarımız var. Zaten doğaya uyum Yeşillerin de, Türkiye'deki Yeşillerin de, küresel Yeşillerin de temel ilkelerinden bir tanesi. Yeşil Düşünce Derneği de bu ilke çerçevesinde bakıyor olaya. Yani biz insan olarak, biz doğanın efendisi değiliz. Biz doğanın sadece bir parçasıyız öyle bakıyoruz

RA-4: Yeşil Düşünce Derneği doğayı merkeze alıyor, insanı merkeze almıyor. Politikalarını oluştururken, çalışmalarını oluştururken bunu yapmaya çalışıyor. Yapıyor diyemeyeceğim, yapmaya çalışıyor. Bakış açısında o temel bir politika oluşturuyor, insan merkezli olmadığı için söylemini, dilini de bunun üzerinden kurmaya çalışıyor.

RA-4 doğayı-merkeze alan politikalarına örnek olarak yenilenebilir enerji alanında yaptıkları çalışmaları işaret etmiştir.

RA-4: Şöyle diyebilirim mesela yine enerji mevzusunda yenilenebilir enerji politikalarını biz savunuyoruz. Ama burada insanı-merkeze almıyoruz tek başına. Bir yerde bir fosil yakıt yerine yenilenebilir enerji çalışmalarının uygulanmasını destekliyoruz ama oradaki ekolojik dengeye bu zarar verecek ise, buradaki temel dengenin ekolojik denge, oradaki sosyal, kültürel ve ekonomik denge üzerinden bakılmasını biz öngörüyoruz. Yani kuş yolları üzerine konulacak bir şeyin ekolojik sistemin bütüncül dengesini bozuyor ve burada sadece bir insan faydası üzerinden bir bakış açısının doğru olmadığını düşünüyoruz. Ve tabii ki aslında demokratik mekanizmaları da aynı şekilde değerlendiriyoruz. Tek başına üstten bir karar yerine yereldeki halkın katılımı ve desteğiyle bunun olması gerektiği konusunda hemfikiriz hepimiz. Yerellik konusunda bu konuyu düşünüyoruz. Aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitliği, cinsiyet politikaları konusunda da aynı şeyleri söylüyoruz. Erkek egemen kültüre bu hegemonyaya karşı aslında doğadaki o denge durumunu temel olarak bakış açısında yaklaşım. O da erkek-kadın doğadaki sistem üzerinden bir eşitlik üzerinden biz politikayı oluşturuyoruz. Erkeğin kadına hükmettiği bir politika değil, bunun üzerinden ya da insanların hayvanlara hükmettiği bir bakış açısı değil. Doğayı tamamen merkeze alan ve o eşitlikçi bir bakış açısıyla o ilişkilerin ve toplumsal sosyal ilişkilerin de düzenlenmesi konusunda görüşlerimiz var.

RA-4'ün yukarıdaki ifadeleri, Yeşil Düşünce Derneği'nin politika belirleme sürecinde kararların, sadece insan faydası açısından değil, "ekolojik sistemin bütüncül dengesini" gözeterek alınmasını savunduğunu göstermektedir. Buna ek olarak RA-4, meselenin ekolojik boyutunun yanında, toplumsal ve sosyal boyutuna da değinerek, tahakküm ilişkilerinin de sorgulanması gerektiğini dile getirmiştir.

Son olarak RA-3 çevre sorunlarına ilişkin derneğin çözüm önerileri sorulduğunda; çevre sorunlarının, endüstriyel kalkınma modeli sonucu ortaya çıkan politik sorunlar olduğunu belirtmiş ve çözümün ancak radikal bir dönüşümle mümkün olacağını ifade etmiştir.

RA-3: Çevre sorunlarının politik bir sorun olduğunu düşünüyoruz tabii ki. Mevcut endüstriyel kalkınma modelinin ve sonuçta son yüzyılda ortaya çıkan tüketim toplumunun bir sonucu olduğunu düşünüyoruz. Dolayısıyla endüstriyel gelişme modelinde, tüketim toplumunda radikal bir dönüşüm sağlayamazsak çevre sorunlarının çözülmesi mümkün gözüküyor. Çevre sorunlarını biz daha çok ekolojik sorunlar ismiyle sınıflandırmak istiyoruz. Çünkü çevre sorunlarını bir tür “sokağa çöp atma”, “çimlerin üstüne basma”, “çiçekleri koparma” bunlar önemsiz olduğu için değil, şeklinde tarif edildiğini ama asıl büyük sorunun gezegen ölçeğinde olduğunu, ekolojik bir krize doğru bizi götürdüğünü düşünüyoruz. Bu krizlerin birçoğundan bir tanesi de iklim değişikliği, en önemlisi de iklim değişikliği gibi gözüküyor. Ozon tabakasının delinmesinden, nükleer savaş tehlikesine kadar, çevre sorunları, çevre sorunu olarak algılanan meselelerin çok üstünde devasa boyutlarda küresel ölçekte meseleler. Biz, çevre sorunlarının, asıl sorunların bunlar olduğunu düşünüyoruz. Ekolojik dengenin, gezegenin var olmasının önemli sınırlarından bir tanesi olduğunu, bu dengenin insan faaliyetleri aracılığıyla bozulmasının, felaketin, yaşadığımız felaketlerin asıl sebebi olduğunu, bu ekolojik dengeyi gözetmeyen insan faaliyetlerinin bir biçimde ortadan kaldırılması gerektiğini düşünüyoruz. Bunlardan bir tanesi örneğin, karbonun toprak altında gömülü kalmasını istiyoruz.... Derelerin aktıkları vadideki, böceklerin, tavşanların, ağaçların, bitkilerin hakkı olduğunu, bu hakkın insanlar tarafından gasp edilmesinin doğru olmadığını düşünüyoruz. Dolayısıyla bu görüşlerimiz aslında son derece radikal fikirler. Bu radikal düşüncelerin toplumda ne kadar kabul edileceğini bilmiyoruz ama bildiğimiz bir gerçek var, bu fikirler kabul edilmezse sorunlarımız bizim bildiğimiz bir gezegende yaşamayacaklar, eğer yaşarlarsa.

RA-3, çevre sorunlarını, “ekolojik sorunlar” olarak sınıflandırmak istediğini belirterek, bu sorunların “sokağa çöp atma” yaklaşımının ötesinde gezegen ölçeğinde ve politik sorunlar olduğunu dile getirmiştir. Ekolojik sorunlara çözüm önerilerinden biri “karbonun toprak altında gömülü kalması”dır ki, fosil yakıtların çıkarılmaması pek çok kişi ve kurum için oldukça radikal bir yaklaşımdır. RA-3, “derelerin aktıkları vadideki böceklerin tavşanların, ağaçların, bitkilerin hakkı olduğunu, bu hakkın insanlar tarafından gasp edilmesinin doğru olmadığını düşünüyoruz” sözleriyle de eko-merkezci bir yaklaşımla diğer türlerin yaşam hakkını savunduklarını ifade etmiştir.

Yeşil Düşünce Derneğinin çeşitli yayınları, web sitesi ve dernekten görüşülen kişilerin paylaşımları, insan-doğa ilişkisine dair hâkim çevre ideolojileri bakımından analiz edildiğinde; söylemlerine sıklıkla “türlerin yaşam hakkı”, “doğa hakları”,

“karbon salımlarının radikal biçimde azaltılması”, “ekonomik küçülme” gibi kavramların yansıdığı ve Derneğin sadece insanı değil, doğayı merkeze alan ve diğer türlerin de yaşam haklarını savunan bir dünya görüşüne sahip olduğu görülmüştür. Yeşil Düşünce Derneği’nin ekonomi ve kalkınma konusundaki bakış açısı da reformist örgütlerden oldukça farklıdır. Gerek web sitesinde yer verdikleri metinler gerekse RA-3 ve RA-4’ün ifadeleri, Derneğin ekonomi konusundaki çalışmalarında öne çıkardığı kavramlardan birinin “ekonomik küçülme (degrowth)” olduğunu göstermektedir. Enerji alanında yaptıkları çalışmalarda ise enerji konusunu; sadece çevresel açıdan yenilenebilir olup olmadığına göre değil, aynı zamanda enerji üretiminin yerelleşmesi, demokratikleşmesi, şeffaflaşması ve âdemi merkezi hale gelmesi gibi politik ve toplumsal boyutlarıyla ele almaktadırlar. Dernek, çevre sorunlarının, mevcut endüstriyel kalkınma modelinin bir sonucu olduğuna ve ancak radikal sistem değişiklikleri ile üstesinden gelinebileceğine inanmaktadır. Bu bulgulardan yola çıkarak, Yeşil Düşünce Derneğinin insan-doğa ilişkisine dair ekomerkezci bir yaklaşımı benimsediğini söylemek mümkündür.

Yeryüzü Derneği’nin insan-doğa ilişkisine yaklaşımı da, Yeşil Düşünce Derneği ile paralellik göstermektedir. Derneğin, Bölüm 5.1.’de yer verilen vizyonu ve misyonu ile Tablo 21’de sunulan kuruluş amaçları incelendiğinde; Yeryüzü Derneğinin kuruluşunun özünde, sürdürülebilir yaşam pratiklerini hayata geçiren, doğanın bilgeliğini örnekleyen ekolojik bir topluluk kurmak olduğu görülmektedir. Bu sebeple dernek, çevre sorunlarını sadece ekolojik açıdan değil aynı zamanda toplumsal açıdan da ele almakta, topluluk içi iletişim vb. alanlarda da faaliyet göstermektedir. Nitekim Yeryüzü Derneği’nden RA-2 kuruluş amaçları sorulduğu zaman; Derneğin, “ekolojiye gönüllü” kişiler tarafından kurulduğunu ve “ekoloji” kavramını, “çevre” kavramından ayırdıklarını belirterek, ekolojinin, toplumsal boyutu da kapsadığını dile getirmiştir.

RA-2: Şimdi Yeryüzü Derneği ekolojiye gönüllü 7 kişi tarafından kuruldu. Biz ekoloji kavramını, çevre kavramından ayırıyoruz. Biraz daha çevreyi de kapsayan ama onun ötesinde bireysel ve topluluk ilişkilerine de odaklanan bir şey anlıyoruz ekolojiden. O zamanlar yani biz bunu kurduğumuzda 2009 senesinde bu kadar kapsayıcı başka bir STÖ yoktu. Biz de o zaman Yeryüzü Derneği’ni kuralım dedik ve böyle harekete geçtik.

RA-2 çevre ile ekoloji arasında nasıl bir ayrım yaptıklarını şu sözlerle açıklamıştır:

RA-2: Çevre dediğimiz zaman, çevre STÖ’leri çevredeki bir probleme örneğin, erozyon problemine odaklanıyorlar ve onun üzerine gidiyorlar. Yahut permakültüre odaklanıyorlar, onun üzerine gidiyorlar. Yahut deniz kirliliğine

odaklanıyorlar onun üzerine gidiyorlar. Yahut ağaçlandırma ve bla bla bla. Biz ekoloji dediğimiz zaman daha bütüncül bir şey anlıyoruz. Yani denizyıldızları kumsala vuruyorsa çevreci alıyor bunları denize atıyor. Ekolojist düşünüyor; ne buna neden oldu. Bu bazen bir çevre felaketi olabilir, bazen bir topluluk felaketi olabilir. Örneğin iklim değişikliği bir çevre felaketi midir? Değil, bir insanlığın ürettiği felaket. Bu nasıl ilişkilerden doğuyor, insanlar arası ilişkilerden doğuyor. O zaman bizim insanlar arası ilişkilere de odaklanmamız gerekiyor. Yahut bireyler arası ilişkiye de odaklanmamız gerekiyor. Ekolojiden ben bunu anlıyorum daha bir bütüncül bakış. O yüzden Yeryüzü Derneği yatay bir örgüt.

Görüldüğü gibi RA-2, çevrecilikle, ekoloji arasında bir fark olduğunu belirterek, çevrecilerin belli çevre sorunlarına odaklanarak, onları çözmeye çalıştığını ancak ekolojinin, çevre sorunlarının toplumsal boyutunu da kapsayacak şekilde, daha bütüncül bir bakış açısı olduğunu ifade etmiştir. Yeryüzü Derneğinin insan-doğa ilişkisine yaklaşımı sorulduğunda hem RA-1 hem de RA-2 “saygı duyma”yı vurgulamışlardır.

RA-1: Ya insanı doğadan ayırmak mümkün değil. İnsan doğayla iç içe olmalı, doğaya daha yakın olmalı, doğadaki diğer canlıların yaşamına saygı duymalı, o saygıyı göstermeli. Diğer canlıları yok etmeyi değil, onlarla bir arada yaşamayı öğrenmeli, o konuda bilgi sahibi olmalı diye düşünüyoruz ve sonuçta sanıyorum bizim etkinliklerimize katılan insanlar da bu bilinci ya da bu mesajı alıyorlar.

RA-2: Bunu kendim için tanımlayabilirim ya, Yeryüzü Derneği için tanımlayamam... Saygı duyarak. Saygı duyarak, onu anlamaya çalışarak, ona hükmetmeden, eko-merkezci.

Yeryüzü Derneği'nin web sitesinin açılış sayfasında yer alan; “Sürdürülebilir, ekolojik, şenlikli bir toplumun mümkün olduğuna inanıyor ve 2009 yılından beri bu hayalimizi örmek için yatay, şenlikli ve ‘küçük güzeldir’ diyen bir çember olarak çalışıyoruz” cümlesi, Derneğin, doğa-ekonomi ilişkisine nasıl yaklaştığına ilişkin de ipucu vermektedir. Bu cümlede geçen “küçük güzeldir” vurgusu ile, Ekonomist E. F. Schumacher'in 1973 yılında yazdığı, insanın ekonomiye değil, ekonominin insana hizmet etmesi gerektiğini savunan ve ekoloji hareketleri üzerinde güçlü bir etkisi olan “Küçük Güzeldir: Önceliği İnsana Veren Bir Ekonomi Anlayışı” isimli kitaba gönderme yapılmıştır. Yeryüzü Derneği'nin Tüzüğünde de başlıca çalışma alanları arasında; “Toplumsal ve insani ihtiyaçları ekolojiye uyum çerçevesinde yeniden tanımlamak”, “Doğal gereksinimlere denk düşen üretim ve tüketim modellerini, teknolojileri, mimarileri desteklemek ve uygulamak” gibi ekoloji-ekonomi ilişkisinde, ekolojiyi önceliklendiren faaliyetlere yer verilmiştir. Yeryüzü Derneği'nden RA-2,

Derneğin, sürdürülebilir kalkınma konusundaki görüşü sorulduğunda, sürdürülebilir kalkınmanın mümkün olmadığını dile getirmiştir.

RA-2: Oksimoron. Yani 72’de Büyümenin Sınırlarını yayınladı Roma Kulübü, burada sürdürülebilirlik kavramı ortaya çıktı. Hemen arkasından toplandılar kalkınmayı sürdürülebilir yapabiliriz dediler, sürdürülebilir kalkınma aslında sürdürülebilir kalkınma bir oksimorondur, bir yalandır. Sürdürülebilir kalkınma olmaz.

Derneğin Yönetim Kurulu Başkanı Aytaç Timur ile yapılan ve web sitesinde yayımlanan röportajda, Timur, derneğin ana faaliyet alanlarından gıda toplulukları ile aslında küresel gıda ekonomisini reddettiklerini dile getirmiştir.

Gıda topluluğu olarak konumlandığımız yer bize dayatılan bir beslenme şeklini ve bize dayatılan bir ekonomiyi reddediyor olmamız. Dünyanın son 300 yılını belirlemiş, son kırk yılda atağa kalkmış bir paradigmadan bahsediyorum. Bu paradigmanın öznelere çok güçlüler. Hal böyle olunca sizin sürdürmeyi düşündüğünüz ilişki biçimini sürdürebilmeniz için bir dayanışmaya ihtiyacınız var. Dayanışma söz konusu ise, bunu ancak bir topluluk sağlayabilir. Çünkü birey birey dikilecek ne kimse bu güce sahip, ne kimse bu akla sahip, ne bu derinliğe sahip. Bunu birlikte yapmanın da yolu topluluklar oluşturmaktan geçiyor. Tekrar Illich’e dönersek, amaç *şenlikli topluluklar* oluşturmaktan geçiyor. Ivan Illich şenlikli toplumu kabaca şöyle tanımlıyor: bir araya gelmekten haz alan insanlar. Bu bir aradalıklar hiç bir zaman kurumsallığa dönüşmüyor, çünkü Illich diyor ki, kurumlar insanın kalplerini kurutur, çünkü bir rutine biner, gittikçe bir hiyerarşi olur, her hiyerarşi de eninde sonunda bir tahakküm doğurur. O zaman bunlar bir kere bir araya gelmekten haz alan insanlar. Sonra, ilişkileri yatay, kimse kimseye herhangi bir nedenle, örneğin yaşı sebebiyle bir üstünlük kurmuyor. Ama bir araya gelme ilişkileri aynı zamanda bir forum tadında. Sürekli bir paylaşım var, çünkü tam da bedenimizin içine soktuğumuz şeylerden bahsediyoruz, bu şeyler iki yüz bin yıllık insanlık tarihinde hiç bu kadar kirlenmemişti. Herkesin sıkıntısı var. Bir yanılla bedenimize bu kirli şeyleri almak istemiyoruz, bir yanılla da bunun arkasındaki bütün o kirli ekonomik ilişkileri reddediyoruz (Yeryüzü Derneği, 2019).

Görüldüğü gibi Timur, gıda meselesini, sadece organik üretim bağlamında değil aynı zamanda toplumsal ve ekonomik açıdan da ele alarak, gıda topluluklarıyla, endüstriyel ekonomik sistemi reddettiklerini ve bunu yatay örgütlenen, şenlikli topluluklar oluşturmak yoluyla yaptıklarını ifade etmektedir.

Yeryüzü Derneği ana akım iktisadi sistemi eleştirmenin yanında, alternatif bir sistem olan “takas ekonomisi”ni de hayata geçirmeye çalışmaktadır. Dernek, ekoköy kurmak üzere aldıkları arazinin üzerine yapılan evi, atölyelerle katılımcıların inşa etmesini sağlamış, bunun karşılığında da atölyelere katılanlar ekolojik ev yapımına ilişkin uygulamalı bir eğitim almıştır.

RA-1: O köyün kuruluşu sırasında örneğin üzerine yaptığımız saman evi bir atölyeyle yaptık. Sadece ahşap karkasın kurulmasında bir marangoz bize yardımcı oldu. Ama onun dışındaki işte saman balyalarının yerleştirilmesi, sıvanması, döşemelerin çakılması gibi birçok konuyu biz atölyelerle sağladık. İlk evin yapım atölyesi iki hafta sürdü ve o iki hafta süresince günlük olarak değişmekle birlikte, toplam 65 kişi o evin yapımına katkıda bulundu.

RA-1 katılımcıların Yeryüzü Derneği'nden olup olmadığı sorulduğunda, atölye için açık çağrı yaptıklarını ve hem Dernekten hem de dışarıdan katılımcılar olduğunu ifade etmiştir.

RA-1: Evet evet. Dernekten olan arkadaşlar da vardı. Biz derneğin Facebook sayfasında atölye çağrısı yaptık. Şu şu tarihlerde böyle bir saman ev yapacağız, bilgisi olan, olmayan deneyim kazanmak isteyenler gelebilir diye. Biz orada onlara sadece üç öğün yemeklerini ve konaklamalarını karşıladık, herhangi bir ücret almadan, onlara da ücret ödemedikten bu evi yaptık.

RA-2, takas ekonomisini sadece ev yapımı konusunda değil, bütün projeleri için uygulamaya çalıştıklarını ifade etmiştir.

RA-2: Şimdi her projeye başladığımız zaman burada bize ne kadar ihtiyaç var, bunu ne kadar, nereden, nasıl temin edebiliriz deyip, içinde döndürüyoruz onu. Ama mümkün olduğunca hiç para harcamadan tamamen takas üzerinden çalışmaya çalışıyoruz. Yani bize damla sulama borusu mu lazım, çiftçilere soruyoruz kullanmadığın damla sulama var mı, tohumlar zaten artık kendi kent bahçecilerimiz yetiştiriyor, fideleri kendi kent bahçecilerimiz yetiştiriyor. Bize biri geliyor diyor ki “bana fide veriyorsun, tohum veriyorsun, borcum ne kadar?” Sana diyoruz bir de toplamayı öğreteceğiz, seneye al tohumunu fideleştir, sen seneyeki bahçecilere fide ver. Böylece bir şefkat ekonomisi oluşturuyoruz.

Yukarıda paylaşılan bulguların işaret ettiği gibi Yeryüzü Derneği bir yandan büyümeye odaklı ana akım iktisadi sistemi eleştirirken, diğer yandan gıda toplulukları, kent bahçeciliği gibi uygulamalarla yerel üretime destek olmaya çalışmakta ve takas gibi yöntemlerle para ekonomisine alternatifler yaratarak, tüketim kültürüne karşı koymaya çabalamaktadır. Gerek bu uygulamaları gerekse ekolojik bir topluluk oluşturma yönündeki idealleri ve faaliyetleri, Yeryüzü Derneği'nin ekomerkezci bir dünya görüşünü benimsediğini göstermektedir.

Yeryüzü Derneği gibi Permakamp Kooperatifinin de bir topluluk kurma/olma projesi bulunmaktadır. Permakamp, web sitesinde dayanak noktasını şöyle tarif etmiştir:

PERMAKAMPLAR Projemiz, temel olarak özgün doğanın kurallarına göre tasarlanan alanlarda üretken ve ortak yaşam alanları kurmak ve bu alanlarda tüketici destekli tarım yaparak gıda ihtiyaçlarımızı karşılarken doğa içinde daha fazla yaşayabilme fırsatı yaratma, çocuklarımızı bu konuda daha içten ve

derin eğitebilme esaslarına dayanmaktadır. Bunu yapmaya çalışırken üretime katılan topluluğun zamanla daha fazla insanı etkilemesini ve kendi yaşam haklarını geri istemesini sağlamayı amaçlamaktayız (Permakamp, 2019).

Yukarıdaki metin, Permakamp'ın ana amacının, “doğanın kurallarına göre” tasarlanan, ortak yaşam alanları kurarak, doğa içinde yaşamak olduğunu göstermektedir. Permakamp'ın kurucuları arasında hemfikir olduğu “Kurucu Şartları ve Etik Manifesto Belgesi”nde de ilk madde ekolojiyle ilgilidir:

Ekoloji: Doğal yaşayabilmek ve doğal yaşamı deneyimlemek için kurduğumuz bu alanda doğaya ve doğal çevremize saygılı olmak çok önemlidir. Üretim aşamasından size ulaşana kadar yüzlerce zararı olan, size ulaştıktan sonra da sizi zehirleyen endüstriyel ürünleri kullanmamaya ve kullanımını azaltmaya niyetliyseniz aday olunuz. Yerleşkemizde hiçbir zaman paketli ürünler tüketmeyiz. Ekolojik bağlarını bilmediğimiz ürünler hakkında referans oluşturmayız.

Aynı belgede toprak, hava ve suya ilişkin şöyle bir madde daha bulunmaktadır:

Toprak, Su, Hava: Ürüne değil toprağa bakacağız. Artmasını sağlayacak yolları bulacağız. Toprağa karışacağız. Suyu koruyacağız. Saklayacağız. Toprağımızı ve bizi beslemesi için ne gerekiyorsa yapacağız. Çevreyi ve havayı kirletmeyeceğiz.

Bu belgede yer alan “ürüne değil, toprağa bakacağız”, “Doğal yaşayabilmek ve doğal yaşamı deneyimlemek için kurduğumuz bu alanda doğaya ve doğal çevremize saygılı olmak” gibi ifadeler, Permakamp Kurucularının, yaşam alanlarını tasarlarken sadece insan ihtiyaçlarını referans alarak hareket etmediklerini göstermektedir.

“Kurucu Şartları ve Etik Manifesto Belgesi”nde yer verilen “Üretim”, “Sürdürülebilirlik”, “Geri-dönüşüm, Takas ve Hibe” başlıklı ilkeler ise Permakamp Kooperatifi'nin, ekonomi ve sürdürülebilirlik konusuna yaklaşımını göstermesi açısından önemlidir.

- Üretim: Birey olarak uzmanlık alanlarımız var. Bir de hayallerimiz. Bildiklerimiz ile diğerlerinin bildikleri arasında bir köprü kurmak ana hedeflerimizdendir. Endüstriden kaçabilmek için üreteceğiz, onu paylaşacağız, eksiklerimizi öğrenecek, bildiklerimizi öğreteceğiz. Çoğalmak ancak böyle mümkün olacak.
- Sürdürülebilirlik: Permakamp teorisini ortaya koyarken insanlarımızın endüstriyel işlerde daha çok çalışmasına yol açacak bir döngünün içerisine girmesini istemedik. Bunun yerine yaratılan ortak yaşam alanına daha çok emek harcayıp yerleşkenin tüm mali giderlerini karşılayabilmek için burada projeler üretmesini, hibeler almasını sağladık, hala da bunu devam ettirmeye çalışıyoruz. Bunu hepimiz becerebildiğimiz kadar yapabilmeliyiz. Sürdürülebilir olmamız şarttır.
- Geri dönüşüm, takas, hibe: Bizim ve çevremizin birçok ihtiyacı var. Bunlar şu anda ihtiyacı olmayanlar tarafında da çöpe atılan şeylerden

oluşuyor. Dünya üzerinden daha az tüketime sebep olacak her türlü organizasyonu üretecek ve uygulayacağız.

Bu ilkeler; Kooperatif üyelerinin endüstriyel ürünleri kullanmamaya çalıştıklarını, “endüstriden kaçmak” için Kooperatif içinde üretim ve paylaşım hedeflediklerini ve tüketimin azaltılmasını teşvik ettiklerini göstermektedir. Bu yönleriyle Permakamp Kooperatifi “Kurucu Şartları ve Etik Manifesto Belgesi” endüstri karşıtı bir söyleme sahiptir. Nitekim Kooperatif üyelerinden RA-5, ekonomi, sürdürülebilirlik ve kalkınma konusundaki görüşleri sorulduğunda şöyle cevap vermiştir:

RA-5: Permakampın tasarımında endüstriyel işletme, işleyiş mantığı ve endüstriyel kazançtan kurtulup, ekolojiyle ve gıdyla ilgili yatırımlar yapıp, hayatını bunun üzerinden sürdürebilme ile alakalı ekonomik bir modelimiz var. Yani paradan elimizi ayağımızı çekelim, doğanın içerisinde. Böyle bir şey yok aslında Permakampın özünde de bu ekonomik çözüm var. Ve biz, biz paranın, eee paranın kötü kullanıldığında kötü bir şey olduğunu düşünüyoruz. Bir eşyanın kötü kullanıldığında, fazla sahiplenildiğinde kötü bir şey olduğunu düşünüyoruz. Yeterince bunu olgun, doygun yapabiliyorsa, sana yetebiliyorsa bir yerde bu duyguyla yaşayabiliyorsan Permakamp için bu çözümlere ulaşmak bize göre gayet etik. Ve gayet de, sürdürülebilirliği sağladığı için de arzu ettiğimiz bir şey. Ben öyle normal hayatımı da öyle sürdürmeye çalışıyorum. Mümkün olduğunca az tüketmeye, geri dönüştürmeye çalışıyorum. Mümkün olduğunca minimalist yaşamaya çalışıyorum. Eğlencemi ya da nasıl diyeyim arzularımı dışarıda değil daha çok içimde ve doğanın içerisinde çözmeye çalışıyorum. Ama genel ekonomik perspektife bakarsak, yani büyümenin, kalkınma denen şeyin hastalık olduğunu görüyorum. Yani bir nevi kanser gibi. Büyüme de bir yere kadar, yani büyüdüğünüzde ya da kalkındığınızda bir yerler küçülmüş veya yok olmuş anlamına geliyor bu. Onun için toplumsal ya da ülkesel olarak daha büyük kalkınmanın ya da daha büyük gelişmenin, ya da daha büyük pardon gelişme değil de daha büyük, büyüme oranlarının çözüm olduğunu düşünmüyorum. Kendine yeterliliğin doğru bir model olduğunu düşünüyorum.

RA-5, endüstriyel işletme mantığını nasıl tanımladığı sorusuna şu yanıtı vermiştir:

RA-5: Yani başka insanları sömürerek birilerinin daha çok büyümesi. Endüstriyel mantık budur. Yani bir toprağı yersiniz çok domates almak için, hayvanı yersiniz daha çok süt almak için, insanı yersiniz daha çok şey almak için. Yani bir şeyin fazlasını elde edebilmek muhakkak diğerinin sömürülmesi ile mümkün olur. Ama, ama sürdürülebilir tarımda toprağı, eksiltmeden, kendi gıdanı karşılamak diye bir model var. İnsanı eksiltmeden, insanı da eksiltmeden hem onun hem kendinin ortamın yani oradaki var olan yapının devam ettirilebilmesi, sürdürülebilir olması mümkün bana göre, toprağın da eksiltmeden ürün verebilmesi mümkün. Bu düzenek, bu şartları sağlayan her türlü sistem bana göre endüstriyel değildir. Yani bir şeyi eksiltmeden, bir şeyi eksiltmeden yeterli ürünü verebilen her şey bana göre endüstriyel değildir.

RA-5, büyümeyle ilgili mevcut ekonomik sistemi “kansere” benzeterek, bu şekilde büyümenin başka yerleri/şeyleri küçültme ya da yok etme gibi bir bedeli olduğunu

belirtmiş, kendine yeterliliği doğru bir model olarak gördüğünü ifade etmiştir. RA-5, endüstriyel işletme mantığına ve endüstriyel kazanca karşı olmakla beraber, Permakamp Kooperatifinin ekoloji ve ekolojik gıdayla ilgili yapılan yatırımların karşısında olmadığını da belirtmiştir. Aynı soruyu RA-6 ise şöyle yanıtlamıştır:

RA-6: Yani sürdürülebilir bir kalkınma ve zorunlu olmayan bir kalkınma. Yani şu anlamda, yani kalkınma saplantısı olmadan, yani şey burayı biz seneye iki katına çıkaralım, ondan sonra dört katına çıkaralım, bir sonsuz birikim elde etme döngüsüne girmek gibi bir şey yok. Ama yani mesela bu yürüyen evler projesini, olabildiğince hızlı artırmak istiyoruz. Ama onun sadece işte “burada daha fazla ev olsun”dan ziyade, burada daha fazla ev olması, burada daha fazla insanın vakit geçirmesi, burada daha fazla geçirmesi, buradaki faaliyetlerin daha güçlü olması gibi bir pozitif katkıya hizmet sunacağı için. Ya da biz burada daha fazla bahçede, daha fazla gıda üretirsek kendi yaptığımız, bildiğimiz, kesin emin olduğumuz gıdaya ulaşabiliriz, yani her ne kadar yerel üreticiyi tanıyor, ediyor da olsak, onları işte kontrol etme ya da işte bu mazot yakma sorunlarını da halletmiş oluruz. Yani bizim burada daha fazla, daha böyle kalkındırarak, onu anlıyorum yani büyümeyi, daha fazla burada şeyin olmasını. Yani hep bir amaca yönelik bir kalkınma olmalı, işe yarayan bir kalkınma olmalı diye düşünüyorum, bilmiyorum.

RA-5’e benzer şekilde RA-6 da, Permakamp içinde büyümeye karşı olmadığını ancak yapılacak faaliyetlerin, sonsuz birikim elde etme döngüsüne girmeden, belli bir amaca yönelik gerçekleşmesi gerektiğini düşündüğünü ifade etmiştir.

Permakamp’tan görüşülen RA-5 ve RA-6’ya Permakamp’ın insan-doğa ilişkisine yaklaşımı da sorulmuş, cevaplarına aşağıda yer verilmiştir.

RA-5: Eee şimdi bu, bunu ancak ben bireysel olarak cevaplayabilirim. Çünkü çünkü şöyle bir şey var. ... Bir sürü insan var ve bu insanların hem doğa algıları, hem amaçları hem hayatsal amaçlarının aynı olması mümkün değil. Onun için doğa perspektifinde, benim doğaya bakış açım, doğanın her şeyin çatısı, anası olduğu, toprağın da en kıymetlilerden biri, suyun da en kıymetlilerden biri olduğu, müthiş bir fayda çıkar bağlantıları içerisinde birbirine bağlı müthiş bir silsile olduğunu düşünüyorum. Müthiş, müthiş bir düzen olduğunu düşünüyorum ve bizim ondan her uzaklaştığımızda büyük bir sorunla karşı karşıya olduğumuzu, ona karşı yani doğaya karşı her yaptığımız şeyle beraber biraz daha özümüzden koptuğumuzu düşünüyorum. Ve bunu hani doğa sporlarını yapan birisi olarak hissediyorum. Buradan da Permakamp çözümüne gelirsek eğer, Permakamp çözümünün içerisinde doğa farkındalığı ve doğaya dost uygulamalar yapmak birinci mottomuz diyebilirim. Bunun hemen arkasından gelen en kıymetlimizse; çocuk. Permakampı en çok birleştiren ana unsur çocuk. Onun için toprak, su, hava, çocuk sıralaması Permakampın ana sıralaması diyebilirim.

RA-6 da, Permakamp’ın insan-doğa ilişkisine yaklaşımının özünde doğaya hükmetmek yerine “saygı duymak” olduğunu ifade etmiştir.

RA-6: Karşılıklı saygı, doğanın ritmine saygı duyma. Yani örneğin bizim bir su problemimiz oldu. O problemi çözerken edindiğimiz şey, yani suyla ya da doğayla inatlaşmayacaksın, sadece ona bir yön vereceksin. Yani yön vermesine dair, mesela suya, suya nereye gideceğini güzelce bir şekilde tarif edersen bir sıkıntı yok, ama ben suyu keseceğim oradan damlatmayacağım dediğin zaman, her zaman kaybedeceksin. Mesela bu doğayla inatlaşmamak lazım. Gerçek doğa ile haşır neşir olmak, doğada bulunmak, doğayı dinlemek ile olur ve doğayla inatlaşmamakla olur. Doğaya hâkim olmak, şimdi bu biraz modern insanın da bir şeysi, doğaya hükmetmek. Doğaya hükmetmek değil, doğayla kooperasyon içinde yaşamının yollarını örnekleyerek, deneyimleyerek olur.

RA-5 insan-doğa ilişkisine yaklaşımını tarif ederken; “doğa farkındalığı ve doğaya dost uygulamalar yapmak birinci mottomuz” diyerek Permakamp Kooperatifi için birinci önceliğin doğayla uyumlu yaşamak olduğunu ifade etmiştir. RA-6 da doğayla inatlaşmadan ve doğaya hükmetmeden onunla işbirliği yapmaktan bahsetmiştir.

Gerek Permakamp’tan görüşme yapılan kişilerin paylaştıkları, gerekse Kooperatifin “Kurucu Şartları ve Etik Manifesto” belgesinde yer alan temel değerler, Permakamp Kooperatifinin mevcut ekonomik düzene muhalif olduğunu ve bu düzenden ‘kaçabilmek için’ yerelde üretim ve tüketimi destekleyen sistemleri kurmaya çalıştıklarını göstermektedir. Bu süreçte Permakamp, hem tasarım aşamasında hem de yapılan etkinliklerde, insanı ve insanın ihtiyaçlarını merkeze almaktan ziyade, doğayı merkeze alarak hareket etmektedir. Bu bulgular Permakamp Kooperatifinin eko-merkezci bir yaklaşıma sahip olduğunu göstermektedir.

Araştırmacı, tez çalışmasının başında çevreci örgütlere ilişkin literatürdeki sınıflandırmalardan (Bookchin, 2013; Çoban, 2002; Dobson, 2016; Duru, 1995; Kavas, 2011, Naess, 1973, Şakacı ve Aygün, 2013; Wall, 2013) yola çıkarak, çalışma grubunda yer verdiği STK’ları, benimsedikleri çevre ideolojilerine göre, iki ana gruba ayırmıştır: Reformistler ve radikaller. Tezin ilk aşamasında yapılan bu sınıflandırmanın doğruluğunu kontrol etmek amacıyla, tez kapsamında ele alınan STK’lar, kuruluş amaçları ve faaliyet alanları, örgütlenme biçimleri, kurumsal ilişkileri, insan-doğa ilişkisine yaklaşımları ve endüstri ile doğa arasındaki tercihleri bakımından analiz edilmiştir. Bu analiz sonucunda ulaşılan ve yukarıda sunulan bulgular, araştırmanın başında yapılan sınıflandırmanın literatürde reformist ve radikal örgütlerin karakteristik özelliklerine ilişkin yapılan sınıflandırmalarla örtüşüğünü göstermiştir. Reformist grupta incelenen STK’lar kuruluşlarını, neoliberal dönemde başlayan uluslararası çevre hareketiyle ilişkilendirerek, merkezî ve

hiyerarşik yapılar kurmakta, projelerini yürütürken kamu kurumları ve iş çevreleriyle yakın ilişki içinde çalışmaktadır. Buna karşın radikal grupta ele alınan STK'lar yatay şekilde örgütlenmekte ve iş çevreleriyle sponsorluk ilişkisi kurmak yerine, sivil toplum dayanışma ağları ile uluslararası vakıflarla işbirliği yapmaktadır. Araştırmanın çalışma grubunda yer alan STK'ların insan-doğa ilişkisine yaklaşımları hâkim çevre ideolojileri açısından incelendiğinde elde edilen bulgular; reformist gruptaki STK'ların doğayı, genellikle insana olan faydaları bağlamında ele aldıklarını gösterirken, radikal grupta incelenen STK'ların doğayı merkeze alarak, insanı, doğanın bir parçası olarak gördüklerini ortaya koymaktadır. Bunun bir yansıması olarak reformist STK'lar, ekonomik büyümeye dayalı kalkınma anlayışını eleştirmeden, tasarruf ve verimli kaynak kullanımı gibi yollarla çevre sorunlarına çözüm bulmaya çalışırken, radikal STK'ların hepsi, endüstriyel büyüme paradigmasını eleştirerek, ekonomik büyümenin sınırlandırılması gerektiğini belirtmişlerdir. Bunun yanında radikal grupta yer alan STK'lar, iklim değişikliği ve enerji üretimi gibi sorunları sadece çevresel açıdan değil, toplumsal açıdan da ele alarak, yerel, adil, eşitlikçi ve doğaya saygılı sistemler kurmak için alternatif modeller oluşturmaya çalışmaktadır. Nitekim tez kapsamında incelenen üç radikal örgütten ikisinin, kırsalda ekolojik ilkelere göre tasarlanmış bir yaşam ve topluluk kurma ideali vardır ve bu yönde çalışmaktadırlar.

5.3. Çevreci STK'ların Benimsedikleri Çevre İdeolojilerinin Çevre Eğitimleri Üzerindeki Etkileri

Türkiye'de ulusal düzeyde çevre eğitimi alanında faaliyet gösteren STK'ların benimsedikleri çevre ideolojilerinin, çevre eğitimlerini; hedef kitle, uygulama, ölçme ve değerlendirme yöntemleri ile eğitim malzemeleri bakımından nasıl etkilediğini bulmak amacıyla, çalışma grubunda yer alan STK'ların Tablo 19'da sunulan eğitim malzemeleri, belge inceleme yöntemiyle detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu STK'ların benimsedikleri çevre ideolojisinin, düzenledikleri çevre eğitimlerini içerik bakımından nasıl etkilediğini bulabilmek amacıyla ise incelenen bu belgeler ayrıca içerik analizine de tabii tutulmuştur. Bunlara ek olarak yapılan derinlemesine görüşmelerde konu ile ilgili sorular katılımcılara yöneltilmiştir. Toplanan verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur.

5.3.1. Çevreci STK’ların Benimsedikleri Çevre İdeolojilerinin Hedef Kitleleri Üzerindeki Etkileri

Çevreci STK’ların benimsedikleri çevre ideolojilerine ilişkin elde edilen bulgular, bu kurumların çevre ideolojilerine göre devletle, resmî kurumlarla ve iş çevreleriyle farklı şekillerde ilişki kurduklarını göstermektedir (Bkz: Bölüm 5.2.3). Bu sebeple çalışma grubunda yer alan STK’ların benimsedikleri çevre ideolojilerinin, bu STK’ların düzenledikleri çevre eğitimi programlarının hedef kitlelerini etkileyebileceği düşünülerek, araştırma kapsamında ele alınan kurumların hedef kitlelerine ilişkin bir inceleme yapılmış ve bulgular aşağıda sunulmuştur.

5.3.1.1. Reformist STK’ların Hedef Kitleleri. “Bölüm 5.2.3. Çevreci STK’ların Kurumsal İlişkileri ve İşbirlikleri” başlıklı bölümde de tartışıldığı gibi, reformist grupta ele alınan STK’lar çevre sorunlarına apolitik olarak yaklaşmakta, devlet, uluslararası kurumlar, sanayi ve iş çevreleriyle yakın ilişkiler kurmaktadır. Bu yaklaşımın, reformist örgütlerin çevre eğitimi programlarının hedef kitlesini nasıl etkilediğini bulabilmek amacıyla, TEMA Vakfı, TÜRÇEV ve TURMEPA’nın eğitim programlarına ilişkin belgeler incelenerek, bulgular Tablo 26’da sunulmuştur.

Tablo 26

Reformist Çevre Örgütlerinin Çevre Eğitimi Programlarının Hedef Kitleleri

KURUM	PROGRAM ADI	HEDEF KİTLE
TEMA VAKFI	Minik TEMA	Okul öncesi öğretmenleri ve öğrencileri
	Yavru TEMA	İlkokul öğretmenleri ve öğrencileri
	Ortaokul TEMA	Ortaokul öğretmenleri ve öğrencileri
	Lise TEMA	Lise öğretmenleri ve öğrencileri
TÜRÇEV	Eko-Okullar Programı	Okul öncesi eğitim kurumları, ilkokullar ve ortaokullar
	Okullarda Orman Programı	Okul öncesi eğitim kurumları, ilkokullar ve ortaokullar
	Çevrenin Genç Sözcüleri Programı	Ortaokul ve liseler
TURMEPA	Sınırsız Mavi	İlkokul, ortaokul ve lise öğretmen ve öğrencileri
	Deniz Eğitim Atölyeleri	Okul öncesi, ilkokul ve ortaokul öğrencileri
	Fark Ettim Denizler Bizim Oksijen Kaynağımız	İlkokul üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencileri
	Geri Dönüştürüyorum-Plastikler	İlkokul, ortaokul ve lise öğrencileri

Tablo 26'nın da gösterdiği üzere tez kapsamında incelenen reformist çevre örgütlerinin çevre eğitimi programlarının ana hedef kitleleri, MEB'e bağlı okullar, öğretmenler ve öğrencilerdir. Bu durum şaşırtıcı değildir zira yukarıda da belirtildiği gibi reformist STK'lar kamu kurumlarıyla yakın ilişkiler kurmaktan çekinmemektedir. Bu ilişkinin, reformist çevre örgütlerinin düzenlediği eğitim programlarını nasıl etkilediğini anlamak için, MEB'e bağlı okullarda çalışmanın şartları göz önünde bulundurulmalıdır. MEB bünyesindeki okullarda dışarıdan herhangi bir eğitim programı uygulayabilmek için MEB'den izin almak gerekmektedir. Bu sebeple bu örgütlerin hepsi merkezî ya da mahallî düzeyde MEB ile protokoller yapmakta, eğitim programlarını, MEB'in onayına sunmaktadır. RE-1 bu süreci şöyle özetlemiştir:

RE-1: Bizim okullara girdiğimiz her projede MEB bizimle protokolde, mutlaka projenin ismi mutlaka yazıyor. Eğer yazmıyorsa da ek bir protokol yapıyoruz. O ek protokol olmadan sınıflara, okullara zaten girmemiz imkânsız.

RE-1 eğitim materyallerini MEB'e yollayıp yollamadıkları hususunda şu bilgileri paylaşmıştır:

RE-1: Yolluyoruz. Temel Eğitim Genel Müdürlüğü ile çalışıyoruz. Bu yıl okul öncesi ve ilkokuldaki eğitim programlarını revize ettik, içeriklerini ve materyallerini tasarladıktan sonra MEB'e gönderiyoruz, MEB'den onay alıyoruz. Bütün içerikler okunuyor, kazanımlar kontrol ediliyor, içerikler kontrol ediliyor, çizimler kontrol ediliyor ve bazen hani cümle yapısı dil, afişlerde kullanılan renk, tarza dair de geri dönüşler alabiliyoruz çok büyük revizyonlar almadık ama oradaki bir komisyon tarafından inceleniyor, içerikler uygundur dendiğinde, biz son okumalarımızı yapıp tasarımları vs. üretimi öyle sonlandırıyoruz ve mutlaka her materyale onların uygun göreceği logolar vs. yerleşiyor, dolayısıyla tamamen bir işbirliği kendi başımıza ya da gönüllülerimiz okullara girip zaten etkinlik yapması çok zor.

Benzer bir durum TÜRÇEV ve TURMEPA için de geçerlidir. TURMEPA'dan görüşülen RE-5'in, MEB ile protokol yapıp yapmadıklarına ve eğitim malzemelerini MEB'e yollayıp yollamadıklarına ilişkin paylaştığı bilgiler aşağıda sunulmuştur.

RE-5: (Protokol) Her tarafla var. Her şeyle var. İlle de var, bakanlık nezdinde de var.

RE-5: Tabii. Bütün yayınlarımız gider, hard ve soft copy.

TÜRÇEV de Eko-Okullar ve Okullarda Orman Programlarını uygulayabilmek için MEB ile mahallî düzeyde protokol yapmaktadır. TÜRÇEV'den görüşülen RE-4 bu süreci şöyle özetlemektedir:

RE-4: Protokol var. Eskiden 2012'den önce Bakanlıkla vardı, genel bir protokoldü. 2012'den sonra il milli eğitim müdürlükleri ile yapmaya başladık

sayısını bilmiyorum ama 41 olması lazım. 40 ya da 41 tam hatırlamıyorum çünkü bazen şöyle bir şey oluyor yeni protokoller oluyor, bazen bazı iller protokolleri reddediyor gibi. Okullarda Orman ve Eko-Okullar kapsamında il milli eğitimlerle protokollerimiz var.”

MEB ile protokol yapabilmek için eğitim programı içeriklerinin, MEB tarafından belirlenen müfredat ve kazanımlarla uyumlu olması gerekmektedir. Eko-Okullar Programı El Kitabı, programın müfredatla ilişkisini şöyle dile getirmektedir: “Eko-Okullar Programı müfredatta çevre ile ilgili yer alan bilgilerden yola çıkarak müfredat çalışmalarını ve müfredattan bağımsız olarak çevre bilincini geliştirmeye yönelik okul ve okul dışı etkinliklerini gerektirmektedir” (TÜRÇEV, basım yılı belirtilmemiş, s.8). Aynı kitapçıkta “Müfredat Çalışması” başlığı altında yer alan bilgiler de programla müfredat arasındaki sıkı ilişkiyi vurgulamaktadır:

Eko-Okullar Programı’nın ardındaki ilke, müfredat konuları içerisinde yer alan çevre konularının müfredat içerisinde detaylandırılması ve tüm okuldaki Eko-Okul çalışmalarını etkilemesi ve desteklemesidir. Çalışılan konu ile ilgili müfredat bağlantısı kurulması ayrıca farklı branşlardaki tüm öğretmenlerin program içerisindeki çalışmalarda yer almasını sağlamaktadır (TÜRÇEV, basım yılı belirtilmemiş, s.11).

RE-4 de bu konuda yaptığı çalışmaları şöyle ifade etmektedir:

RE-4: Mesela son şu an çalıştığım şey var okul öncesinde bir öğretmenin Trabzon’da bir tez hazırladı ve okul öncesi etkinlikleri hazırlamış çok güzel. Onu Türk Eğitim müfredat programıyla ilişkilendirip sadece okul öncesi için 25 tane okul öncesi etkinliği hazırladım... E ne yaptım hani işte programda hangi kazanımlara denk gelir, nereye denk gelir biraz onları da yazarak”

RE-1 de eğitim programlarının güncelleme sıklığı sorulduğunda; MEB kazanımlarındaki değişikliklerin programların ana güncelleme kriteri olduğunu dile getirmiştir.

RE-1: Ana güncelleme kriteri MEB’in kazanımları çünkü öğretmenler sınıfta uygulaması üzerine tasarlanan bir kurguyla hazırlandığı için TEMA’nın eğitim programları, MEB’in kazanımları değiştiğinde ya da yönetsel ilkelerinde bir değişiklik olduğunda programlar tekrar yeniden değerlendiriliyor bu önemli bir kriter bizim için.

Reformist örgütler için MEB ile işbirliği yapmanın en büyük avantajı, eğitim programlarının mesajlarının, büyük kitlelere iletilmesini sağlamaktır. Nitekim RE-1’in şu sözleri bu durumu açıklıkla ortaya koymaktadır:

RE-1: Ben TEMA’nın eğitim programlarını sahadaki etkisini ulaştığı çocuk sayısını ve öğretmen sayısını gördüğümde ve şunu hayal ettiğimde bu olmasaydı yani masadan bunu geriye çektiğimde büyük bir boşluk görüyorum.... 7 bölgede yaptığımız geziler sırasında da öğretmenlerin

gerçekten bunun bir ihtiyaç olduğunu çok hissettirdiler, o kadar çok böyle geribildirimleri ve daha fazla ihtiyaçları vardı ki.Var olan sistemde ve öğretmenlerin iş yükünü düşündüğümde, onların eline hazır bir materyal, hazır bir araç gereç vererek özendirildiğinde ki burada önemli olan şeylerden biri de sadece çocuklar değil öğretmenlerin de farkındalığı.

RE-1: 5.000 öğretmenin kütüphanesine ya da masasına bu kitabın geliyor olması yani çocuklarda doğaya dair yaratılacak farkındalık da bu bence birincisi. İkincisi 100.000'i aşan çocuğun eline gözlem kutusunu ya da toprağı gözlemlemesi için bir araç, bir kanal yaratıyorsun bu ayrı bir nokta.

Öte taraftan MEB ile işbirliği içinde program yürütmek belli zorunlulukları da beraberinde getirmektedir. Bunlardan ilki; çevre eğitimi programlarının içeriğinin ana belirleyicisinin MEB tarafından hazırlanan kazanımlar olmasıdır. Dolayısıyla bu kurumlar programlarında MEB'in izin verdiği konuları, MEB'in izin verdiği ölçüde ele alabilmektedir. MEB ile işbirliği içinde çalışmanın getirdiği bir başka zorunluluk ise eğitim programlarına ilişkin iyi geliştirilmiş ve tasarlanmış eğitim materyallerine olan gereksinimdir. Protokol yapmak ve eğitim içeriklerine ilişkin MEB'den onay alabilmek için bu örgütler, MEB'in kazanımlarıyla ilişkilendirilmiş içerikleri olan, yaş grubuna uygun çizim ya da fotoğraflar içeren, grafik tasarımı yapılmış eğitim malzemelerine ihtiyaç duymaktadır. Bu malzemeleri geliştirmek için ise eğitim alanında uzman kişileri, çizerleri vb. istihdam etmek zorundadırlar. Bu durum bir yandan STK'ların eğitim içeriklerinin esnekliğini azaltırken öte yandan kurumun eğitim giderlerini büyük ölçüde arttırmakta dolayısıyla eğitim programlarını uygulayabilmek için fon bulmak amacıyla çeşitli kurumlarla ilişki kurmaya yöneltmektedir.

Önemli bir diğer nokta ise bu örgütlerin siyasi mesajlarının ya da duruşlarının, MEB ile olan ilişkilerini, dolayısıyla eğitim programlarının uygulanmasını, etkilemesidir. Nitekim Reformist örgütlerden görüşme yapılan hemen hemen tüm katılımcılar, Gezi Parkı'nda gerçekleşen olaylardan sonra MEB'in protokolleri yenilemediğini ve bu durumun bazı eğitim programlarının uygulanmasını engellediğini belirtmiştir.

RE-1: Bir de tabii ki öğretmenler için ekolojik okur yazarlık programı var... Bu yıl, yani devam ediyordu ama Gezi Olaylarından sonra biraz ona ara verildi protokoller yenilenmedi... Birçok STK'nın protokolü yenilenmedi.

RE-3: Protokolümüz var. MEB ile protokolümüz vardı, bakanlık düzeyindeydi protokolümüz daha sonra bu protokol 2012 yılında iptal edildi. Daha doğrusu tüm kurumlarla yapmış oldukları protokoller iptal edildi. Okullar Milli Eğitim Müdürlükleriyle çalışmaya yönlendirildi.

Bu bulguların da gösterdiği gibi; reformist STK'ların çevre sorunsalına apolitik yaklaşımları ve kamu kurumlarıyla yakın ilişki kurmaları, bu örgütlerin çevre eğitimi programlarını MEB ile işbirliği içinde uygulamaları sonucunu doğurmaktadır. Bu işbirliği onlara, bir yandan eğitim programlarını büyük kitlelere ulaştırmayı sağlarken, diğer yandan onları devletin belirlediği içeriğe ve malzemelere sadık kalmak zorunda bırakmakta ve zaten benimsedikleri apolitik duruşu daha da sağlamlaştırmaktadır. Nitekim bu araştırma kapsamında reformist grupta ele alınan STK'lar, Gezi Parkı olaylarında yer almamalarına rağmen, bu olaylardan sonra MEB ile yaptıkları protokollerin iptal edildiğini ifade etmişlerdir. Görüldüğü gibi kamu kurumlarıyla yakın ilişkiler kurmak, bu örgütlerin tüm faaliyetlerini ve politik duruşlarını etkilemekte, bu örgütler, çevre eğitimi programlarını uygulamaya devam edebilmek için, ister istemez politik mesajlar vermekten çekinmektedirler. Dolayısıyla çevre eğitimi programlarını MEB ile işbirliği içinde uygulama yönünde yaptıkları bu kurgu, reformist örgütlerin apolitik duruşlarının hem sebebi hem de sonucudur.

5.3.1.2. Radikal STK'ların Hedef Kitleleri. Radikal STK'ların benimsedikleri çevre ideolojilerine ilişkin bulgular, bu kurumların, çevre sorunlarını kapitalist düzenin bir sonucu olarak gördüklerini, bu sebeple çevre sorunsalını siyasal alan çerçevesinde ele aldıklarını ve bu yüzden devletle ve resmî kurumlarla genellikle işbirliği yapmaktan kaçındıklarını göstermiştir. Radikal örgütlerin bu duruşlarının, çevre eğitimi programlarının hedef kitlesine nasıl yansıdığını bulabilmek amacıyla Yeşil Düşünce Derneği, Yeryüzü Derneği ve Permakamp Kooperatifi'nin eğitim programlarına ilişkin bilgiler belge analizi yöntemiyle incelenerek, bulgular Tablo 27'de sunulmuştur.

Radikal çevreci örgütlerin hedef kitlelerine ilişkin Tablo 27'de sunulan bulgular, bu kurumların, çoğunlukla yetişkinlere yönelik programlar düzenlediklerini göstermektedir. Yeşil Düşünce Derneğinin öğretmen ya da öğrencilere yönelik özel bir programı yokken, Yeryüzü Derneği ve Permakamp Kooperatifi okullar, öğretmenler ve öğrenciler ile çalışmaktadır ancak bu çalışmalarında, reformist örgütlerden farklı olarak, MEB ile doğrudan temas kurmamaktadırlar. Araştırmacının görüştüğü tüm radikal örgüt temsilcileri, eğitim programları için izin alınması gerekiyorsa, bu izinleri çalışma yapmak isteyen okulların aldığını belirtmiştir. Permakamp Kooperatifinden RA-5, MEB ile protokollerini olmadığını belirterek, neden MEB ile doğrudan ilişki kurmadıklarını şöyle açıklamıştır:

Tablo 27

Radikaller Çevre Örgütlerinin Çevre Eğitimi Programlarının Hedef Kitleleri

KURUM	PROGRAM ADI	HEDEF KİTLE
YEŞİL DÜŞÜNCE DERNEĞİ	Yeşil Diyalog Toplantıları	Yetişkinler, herkese açık
	Yeşil Ekonomi Konferansları	Yetişkinler, herkese açık
	Yeşil Kamp	Yetişkinler ve aileler, herkese açık
	Yeşil Atölyeler	Yetişkinler, herkese açık
YERYÜZÜ DERNEĞİ	Permakültür Eğitimleri	Yetişkinler, herkese açık ve kurum çalışanları
	Kent Bahçeleri	Yetişkinler, herkese açık
	Repair Cafe	Yetişkinler, herkese açık
	Okullarla Yapılan Atölyeler	Okul öncesi, ilkokul, ortaokul, lise öğretmen ve öğrencileri
	Çeşitli Atölyeler	Yetişkinler herkese açık ve kurum çalışanları
	Çalıştay, Sempozyum, Panel	Yetişkinler, herkese açık
PEMAKAMP KOOPERATİ Fİ	Permakamp Günü	Yetişkinler ve aileler
	Atölyeler	Yetişkinler ve aileler
	Serbest Gezen Çocuklar	Okul öncesi, ilkokul ve ortaokul
	Öğretmenimiz Doğa	Okul öncesi, ilkokul ve ortaokul
	Ekolojik kamplar	Yetişkinler ve aileler

RA-5: Bizim verdiğimiz programları okullar. Çünkü resmî bağlantı yerleri onlar. Biz sonuçta bu resmî bağlantı yeri olmamak için uğraşıyoruz zaten. Yani. Çünkü eğer böyle bir şey olursak, bizim de bu endüstrinin tasarımı ve şekillendiriciliğinden biz de nasibimizi alacağız o zaman. Bu, bu yükü tamamen okullara bırakmış durumdayız biz.

RA-5, MEB ile işbirliği kurmalarının sebebini “endüstrinin tasarımı ve şekillendiriciliğinden” uzak kalmak olarak açıklamaktadır. Bu noktada reformist çevreci örgütlerle, radikal çevreci örgütler arasında çok temel bir ayrım dikkat çekmektedir. Reformist örgütler, programlarını uygulayabilmek için MEB ile işbirliğini ‘olmazsa olmaz’ olarak görürken, radikal örgütler böyle bir ilişki kurmaktan özellikle sakınılmaktadırlar. Bu durum, radikal çevreci örgütlerin programlarının büyük kitleler tarafından uygulanmasının önünde bir engel teşkil etse de, eğitim programlarının içeriklerini, müfredatla ilişkilendirmek zorunda olmadıkları için malzeme ve içerik seçimlerinde daha özgür davranabilmelerini sağlamaktadır.

Radikal çevreci örgütlerin, hedef kitle bakımından reformist çevreci örgütlerden ayrıldığı bir başka nokta; halka açık olarak düzenledikleri etkinliklerdir. Araştırma kapsamında ele alınan reformist çevre örgütlerinin hiçbiri halka açık eğitim

etkinlikleri sunmazken, radikal grupta ele alınan STK'ların tümü birkaç saatlik atölyelerden, birkaç günlük programlara kadar değişen sürelerde herkesin katılımına açık etkinlikler gerçekleştirmektedir. Yeşil Düşünce Derneği tarafından düzenlenen etkinliklerin tümü; Yeşil Diyalog Toplantıları, Yeşil Ekonomi Konferansları, Yeşil Atölyeler ve Yeşil Kamp ücretsiz ve herkesin katılımına açık olarak gerçekleşmektedir.

Benzer şekilde Yeryüzü Derneği de tüm etkinliklerini herkesin katılımına açık ve ücretsiz olarak gerçekleştirmektedir. Bu etkinliklerden bazıları Alternatif Eğitim Sempozyumu ya da Gıda Çalıştayı gibi gününbirlik programlardan oluşurken, bazıları da belli bir döneme yayılan eğitimleri içermektedir.

RA-1: Bu yıl Mart ayından itibaren eee Çengelköy'de Emek Mahallesi'nden bir talep geldi. Oradaki 7 eve, evin bahçesine damla sulama sistemli bahçeler yaptık. Mahalleli olarak bizden eğitim istediler, orada onlara bahçe yapmamızı, işte doğal ve sağlıklı tohumlar ve fideler sağlamamızı istediler, onların ekim ve bakımının nasıl yapılacağıyla ilgili eğitim istediler, bunları yaptık, hazırladık, şu anda oradan ürün alıyorlar.

Permakamp da yetişkinlere ve ailelere yönelik çeşitli kamp programları ve atölyeler düzenlemektedir. Permakamp'ın düzenlediği tüm eğitim etkinlikleri herkesin katılımına açık olmakla beraber, katılım ücretlidir.

Çevre alanında faaliyet gösteren STK'ların benimsedikleri çevre ideolojisinin, bu kurumların düzenlediği çevre eğitimlerinin hedef kitlesini nasıl etkilediğine ilişkin yukarıda sunulan bulgular; reformist grupta yer alan STK'ların ana hedef kitlesini MEB bünyesinde yer alan öğretmenler ve öğrenciler oluştururken, radikal grupta ele alınan STK'ların genellikle yetişkinlere yönelik halka açık etkinlikler düzenlediğini göstermektedir. Bu durum, bu iki grupta yer alan STK'ların benimsedikleri çevre ideolojisi ile yakından ilişkilidir. Reformist örgütler apolitik duruşları ve devletle kurdukları yakın ilişkilerin bir sonucu olarak, çevre eğitimi programlarını genellikle MEB ile işbirliği içinde okullarda uygulamaktadır. Ancak radikal örgütler, hem eğitimi, "endüstriyalizme dâhil edici bir kurum" (Nohl, 1995, s.40) olarak gördükleri hem de devlet ve resmî kurumlarla yakın ilişki kurmak istemedikleri için okul sistemi içinde gerçekleştirilen çevre eğitimine sıcak bakmamaktadır. Onun yerine, genellikle halkın katılımına açık etkinlikler düzenlemekte, okullarla yaptıkları çalışmalarda ise izin süreçlerini okullar üzerinden yürütmektedirler.

5.3.2. Çevreci STK'ların Benimsedikleri Çevre İdeolojilerinin Eğitimlerini Uygulama, Ölçme ve Değerlendirme Yöntemleri Üzerindeki Etkileri

Yukarıda sunulan bulgular, çevre eğitimi alanında faaliyet gösteren STK'ların benimsedikleri çevre ideolojisinin, bu kurumların hedef kitleleri üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Araştırmacı bir sonraki adımda, bu kurumların farklı hedef kitlelerle çalışmasının, düzenledikleri eğitimlerin uygulama, ölçme ve değerlendirme yöntemlerini nasıl etkilediğini araştırmış, elde ettiği bulguları reformist ve radikal örgütler için sırasıyla aşağıda sunmuştur.

5.3.2.1. Reformist STK'ların Uygulama, Ölçme ve Değerlendirme Yöntemleri. TEMA Vakfı'nın tez kapsamında incelenen çevre eğitimi programlarına (Minik TEMA, Yavru TEMA, Ortaokul TEMA ve Lise TEMA) katılım gönüllülük esasına bağlıdır ve programlar öğretmenlerin rehberliğinde, bir eğitim-öğretim yılına yayılacak şekilde uzun-erimli olarak uygulanmaktadır. Uygulama esnasında öğretmenlerden, ilgili programın öğretmen rehberinde yer alan belli sayıda etkinliği gerçekleştirmeleri beklenmektedir. TEMA Vakfı'nın çevre eğitimi programlarının uygulama adımları şunlardır (TEMA, 2018a, 2018b, 2016b, 2016c):

1. Programı uygulamak isteyen öğretmenlerin, TEMA Vakfı İl Temsilcileri ya da İlçe/Mahalle Sorumluları ile iletişime geçerek başvuru yapmaları gerekmektedir.
2. Başvurunun değerlendirilmesinin ardından, öğretmenler başvurularına ilişkin e-posta yoluyla bilgilendirilmektedir.
3. Başvurusu olumlu sonuçlanan öğretmenlere, eğitim malzemeleri (öğretmen rehberi, eğitim posterleri ve gözlem kutusu) TEMA Vakfı'nın İl Temsilcileri veya İlçe/Mahalle Sorumluları tarafından teslim edilmektedir. Buna ek olarak öğretmenler, Vakfın yeni uygulamaya başladığı eğitim portalından da (www.e-tema.org) bazı eğitim malzemelerine ulaşabilmektedir.
4. Eğitim malzemelerini alan öğretmenlerden, bir eğitim öğretim yılı boyunca öğretmen rehberinde yer alan belli sayıda etkinliği (Minik TEMA için 20; Yavru TEMA için 15; Ortaokul TEMA için 10; Lise TEMA için 10) uygulamaları ve biri eğitim öğretim yılının ortasında, diğeri de sonunda olmak üzere iki değerlendirme anketi doldurmaları istenmektedir.

5. Anketleri doldurarak zamanında paylaşan öğretmenlere, TEMA Vakfı ve MEB onaylı katılım belgeleri, öğrencilere ise rozet vb. küçük hediyeler gönderilmektedir.

Görüldüğü gibi TEMA Vakfı'nın çevre eğitimi programları, izleme, ölçme, değerlendirme, onay ve sertifikalandırma gibi adımları olan belli bir plan dâhilinde işlemektedir. Bu süreçte Vakıf personeli öğretmenlerle ya da öğrencilerle doğrudan temas kurmamakta, Vakfın İl Temsilcileri ve İlçe/Mahalle Sorumluları aracılığıyla süreci koordine etmektedir. TEMA Vakfı Eğitim Bölümü çalışanlarının öğretmenlerle bir araya gelmesi ancak bölgesel olarak yapılan değerlendirme toplantıları ile gerçekleşmektedir.

RE-1: Bölgesel değerlendirme toplantıları oluyor, oraya gelen öğretmenler eğer gerçekten TEMA'nın teşkilatlanması içerisinde gönüllü olarak varsa oraya gelebiliyor, orada konuşabiliyoruz. Onun dışında bize her zaman ulaşabiliyorlar, materyal isteyebiliyorlar ama en çok o ildeki temsilciyle görüşüyorlar. Bunun dışında bizler bazen grup görüşmeleri yapıyoruz, bölgesel olarak geziyoruz. Okullarda öğretmenlerle birlikte eee programla ilgili geri dönüşlerini alıyoruz.... 7 farklı bölgeden illere gidiyoruz. 7 farklı bölgeden belli iller seçiyoruz ve o illerde aktif olarak o programı uygulayan öğretmenlerden geribildirim alıyoruz ama onun dışında yüz yüze ee çalışmıyoruz.

Eğitim programlarının başından itibaren, uygulamanın her aşamasında belli bir izleme ve değerlendirme sistemi bulunmaktadır. İlk olarak programı uygulamak üzere temsilcilere başvuran öğretmenlerin başvuruları değerlendirilmektedir.

RE-2: Her başvuruyu kabul edemiyoruz. Her başvuran öğretmeni de kabul edemiyoruz. Çünkü hakikaten zamanı yoksa eğer, hani geçmiş deneyimlerden eğer uygulamadıysa programı, onu bir dahaki sene aynı hani hem enerjiyi, hem kaynağı hem zamanı ayırmıyoruz örneğin yani... yani çünkü orada şey hani, öğretmenin biraz onun gönüllü olduğunu da ikna etmesi gerekiyor çünkü gerçekten bir zaman bir kaynak veya o çocuklar yerine, o çocuklara ulaşmayan materyalin kullanılmadığı bir şey oluyor, neredeyse çöp yani hani, işlevi olmayan, biz de diyoruz ki ona değil de ilgili öğretmene, sırada bekleyene gidilsin gibi.

RE-2 başvuran öğretmenler arasında nasıl seçim yaptıklarına ilişkin ise şu bilgileri vermiştir:

RE-2: Onu işte ilçe sorumlusu, il temsilcisi. Yani çünkü onlar çok yoğun bir şekilde zaten öğretmenlerle şey irtibatında oluyor, başvuruları aldıktan sonra ziyaretler yapıyor, değerlendirme anketlerimiz oluyor, ikinci dönemin başında ve sonunda onu yapıp yapmaması, materyalleri öğrencilere dağıtıp, dağıtmaması bile aslında öğretmenin uygulama motivasyonu ile bilgi sağlıyor. İşte öğrencilerle bir araya geldiğinde onların hani uygulamaya yönelik, zaten öğretmen yapamıyorsa söylüyor ben bunu yapamıyorum diye. Bazen tabii ki

kişisel sebepleri olabiliyor yani hastalık olabiliyor, hamilelik, yani onları tabii ki değerlendirmenin dışında tutuyoruz, çok insani şeyler. Ama hani böyle savsakladıysa diyeyim, hani önemsemediyse de ona hakkı yeniden vermemeye çalışıyoruz bir daha.

Vakıf, programı uygulamak isteyen öğretmenlere belli bir kaynak (işgücü, öğretmen rehberi, eğitim posterleri ve gözlem kutuları) ayırdığı için, uygulayacağından emin olduğu öğretmenlerle çalışmak istemektedir. Değerlendirmesi olumlu olan öğretmenlere eğitim malzemeleri yollanmakta, uygulama süreci de yine İl Temsilcileri ve İlçe/Mahalle Sorumluları tarafından yapılan ziyaretlerle ve öğretmenlerden eğitim öğretim yılının ortasında ve sonunda alınan değerlendirme anketleri yoluyla takip edilmektedir. TEMA Vakfı'ndan RE-1'in sözleri, Vakfın, her program için ayrı ölçme-değerlendirme sistemleri geliştirdiğini göstermektedir:

RE-1: Bu programın Ağaç Kardeşliği programının ölçme ve değerlendirme çalışması ayrı yürüyor. EKOY'un ayrı yürüyecek, hepsinin ayrı ayrı sistemleri olacak, şeyinde öğretmenlerin uyguladığı eğitim programının da hep öğretmenlerin değerlendirilmesi üzerine kurulmuş. Bu yıl öğrencilerden de data alacağımız bir sistem kurgulamaya çalışıyoruz.

Bu bulguların da gösterdiği gibi TEMA Vakfı, uyguladığı çevre eğitimi programlarının etkisini sistematik olarak ölçmeye ve değerlendirmeye önem vermekte, bunun için her programına ayrı ölçme ve değerlendirme araçları geliştirmeye çalışmaktadır. Bunun yanında yukarıda da belirtildiği gibi, Vakıf personeli belli zamanlarda il ziyaretleri yaparak, öğretmenlerin uyguladıkları programlara ilişkin geri-bildirimlerini almaktadır. RE-2 görüşmelere katılan öğretmenlerin nasıl belirlendiğini şöyle açıklamıştır:

RE-2: Orada aslında şeye baktık, anket, yani uygulamayı yapan, hani bu programı uygulamış, iyi görüşleri olan, şimdi bizim orada temsilcilerimiz onu bildikleri için örneğin sen okulundasın ve çok güzel etkinlikler yapıyorsun haberdar etmişsin süreci ama bir öğretmenimiz programın içeriği anlamında sıkıntı yaşamış, dış alana çıkamadığını söylemiş, materyallerinin yeterli olmadığını söylemiş gibi mesela başka şikâyetlerle geldiyse, aslında hem iyi hem uygulamada sıkıntı yaşananlarla mesela gidip görüşmeler yapıldı. Burada işte hep o dediğim gibi yani temsilci bizim hep orada şeyimiz oluyor, o birebir iletişimi kurduğu için o şeyi alıyor. Sonrasında da onlarla görüşmeler yapıldı... Yanlış hatırlamıyorsam her ilden 4 öğretmenle görüşüldü, hani 2 iyi beyanlarda bulunan, 2 sürecinde sıkıntı yaşanan yani oradaki süreç sıkıntısı acaba bireysel mi yoksa program tarafından mı onu anlayalım diye. Yaklaşık da bir 7 ya da 10 ile gidildi.

Bu ölçme ve değerlendirme süreçlerinin sonucunda Vakıf, uyguladığı programı başarıyla tamamlayan öğretmenlere yılsonunda MEB ve TEMA Vakfı onaylı bir katılım belgesi ile öğrencilere rozet vb. çeşitli hediyeler göndermektedir.

Benzer uygulama yöntemlerini TÜRÇEV'in yürüttüğü Eko-Okullar, Okullarda Orman ve Çevrenin Genç Sözcüleri programlarında da görmek mümkündür. TÜRÇEV'in çevre eğitimi programlarına katılmak için, okulların, eğitim öğretim yılının başında (Eylül-Ekim aylarında) Vakfın web sitesinde yer alan başvuru formunu doldurarak, kayıt olması gerekmektedir. Okullarda Orman ve Çevrenin Genç Sözcüleri Programlarına kayıt ücretsizken, Eko-Okullar Programı için başvuran okullardan yıllık 59 Euro karşılığı TL. ücreti TÜRÇEV'in hesabına yatırmaları istenmektedir. Kayıt aşamasının ardından, programın uygulanması için şu adımların atılması beklenmektedir (TÜRÇEV, 26 Kasım 2017).

1. Uygulama Komitelerinin Kurulması: Eko-Okullar ve Okullarda Orman Programlarının yürütülmesi için bir (ya da birden fazla) koordinatör öğretmen öncülüğünde okulda iki ayrı komite kurulması önerilmektedir. Bunlardan ilki; okulun farklı sınıflarından öğrencilerin, bir koordinatör öğretmenle birlikte oluşturduğu Eko-Tim/Orman Timidir. Bu grup programın okuldaki yürütücüsüdür. İkinci komite ise Eko-Timi/Orman Timini desteklemek amacıyla okul müdürü ya da başyardımcısı, okul aile birliği temsilcisi, programa katkısı olabilecek veliler, öğretmenlerden ilgi duyanlar, muhtar ve/veya belediye temsilcisi, okulun Eko-Tim/Orman Timi temsilcisi ve katılmasında yarar görülen diğer kişilerden oluşmaktadır. Çevrenin Genç Sözcüleri Programında da koordinatör öğretmen(ler) eşliğinde programı yürütecek öğrencilerden oluşan Çevrenin Genç Sözcüleri Timi kurulmaktadır.
2. Çalışılacak Konunun Belirlenmesi: Komitelerin kurulmasının ardından ekipler, çalışacakları konuyu belirlemek üzere bir araştırma yapmaktadır. Eko-Okullar Programında çöp-atık, su, enerji ve biyolojik çeşitlilik gibi program kapsamında yer alan temel konulardan birinin çalışılması önerilmektedir. Okullarda Orman Programında ise Uluslararası Çevre Eğitim Vakfı'na bağlı Orman Okulları Koordinasyonu her sene bir tema belirleyerek, programı uygulayan tüm ülke koordinatörlerine bildirmektedir. 2018-2019 eğitim öğretim yılı için belirlenen tema; "Ormanlar ve Sürdürülebilir Şehirler"dir. Çevrenin Genç Sözcüleri Programında ise, Çevrenin Genç Sözcüleri Timi, okullarının yer aldığı bölgedeki çevre sorunlarını araştırarak, üzerinde çalışmak istedikleri bir sorunu belirlemektedir.
3. Eylem Planı Hazırlanması: Eko-Okullar ve Okullarda Orman Programlarını uygulayan okullardan, belirledikleri temaya yönelik yıl boyunca yapacakları

tüm teorik ve pratik çalışmaları gösteren bir “Eylem Planı” ve etkinlik takvimi hazırlayarak eğitim öğretim yılının başında TÜRÇEV’e e-posta ile yollamaları beklenmektedir. Çevrenin Genç Sözcüleri Eğitim Programı için böyle bir zorunluluk yoktur.

4. Gözlem ve Değerlendirme: Eko-Okullar ve Okullarda Orman Programlarında belirlenen eylem planı, öğrenciler tarafından takip edilmekte, uygulanmakta ve değerlendirilmektedir. Çevrenin Genç Sözcüleri Programında belirledikleri sorun hakkında bilgi toplayan öğrencilerden, konuyu tüm boyutlarıyla değerlendirerek bir çözüm önerisi geliştirmeleri ve fotoğraf, makale ya da video ile konuyu haberleştirmeleri beklenmektedir
5. Müfredat Çalışması: Eko-Okullar Programında eylem planında belirtilen çalışmaların arasında bir “Eylem Günü” ile konu ile ilgili bir alan gezisinin yer alması gerekmektedir. Okullarda Orman Programında da, eylem planında belirtilenlere paralel olarak, okullardan en az 1 alan çalışması yapmaları beklenmektedir. Alan çalışmaları; orman gezisi, matbaa veya orman ürünleri ile ilgili inceleme gezisi, fidan dikimi vb. etkinlikler olabilir.
6. Bilgilendirme ve Katılım: Hem Eko-Okullar hem de Okullarda Orman Programında yapılan çalışmalarla ilgili okulun tümünü ve velileri bilgilendirmek için sabit bir pano hazırlanması ve okulun web sitesinde yapılan etkinliklere yer verilmesi beklenmektedir.
7. Programın tamamlanması: Eko-Okullar Programını uygulayan okullardan, ilki birinci dönem sonunda, ikincisi ise eğitim-öğretim yılı sonunda olmak üzere iki etkinlik raporu istenmektedir. Okullarda Orman Programında ise eğitim öğretim yılı sonunda eylem planında yazılan çalışmalara ilişkin, fotoğraf, video vb. malzemeleri de içeren yılsonu raporunun hazırlanarak TÜRÇEV’e e-posta yoluyla ulaştırılması gerekmektedir. Tüm bu aşamaları gerçekleştiren okullara, TÜRÇEV tarafından uluslararası geçerliliği olan bir sertifika gönderilmektedir. Çevrenin Genç Sözcüleri Programında ise, hazırlanan makalelerin, fotoğrafların ya da videoların, her yıl Mart ayı içinde Çevrenin Genç Sözcüleri Ulusal Koordinatörlüğüne yollanması beklenmektedir. Çalışmalarını gerçekleştiren tüm öğretmenlere ve öğrencilere uluslararası geçerliliği olan bir sertifika verilmektedir.

Yukarıda paylaşılan bilgilerin de gösterdiği gibi TÜRÇEV’in çevre eğitimi programları da, TEMA Vakfı’nın programları gibi, bir eğitim öğretim yılına yayılacak

şekilde uzun-erimli olarak planlanmakta ve merkezî olarak koordine edilmektedir. Ancak TEMA Vakfı'ndan farklı olarak, TÜRÇEV'in çevre eğitimi programlarını uygulamak isteyen öğretmenler, başvurularını doğrudan TÜRÇEV'e elektronik posta yoluyla yapmaktadır. Başvuru aşamasında bir ön eleme yapılmamakta, değerlendirme, programın sonunda gerçekleşmektedir. Eko-Okullar ve Okullarda Orman Programlarının uygulama adımları, bu programların, okulda oluşturulan farklı ekipler aracılığıyla, öğretmenleri, öğrencileri, velileri ve yerel aktörleri sürece dâhil etmeye çalıştığını göstermektedir. Bu yönleriyle, bu programlar katılımcı bir yöntemle uygulanmaktadır.

Eko-Okullar ve Okullarda Orman Programlarında bir ödül sistemi de yer almaktadır. Belli kriterleri sağlayan okullara Eko-Okullar Programı için “Yeşil Bayrak”, Okullarda Orman Programı için ise “Kahverengi Bayrak” ödülü verilmektedir. Ödül başvurusu için okulların eylem planını ve yılsonu raporunu yollamış, koordinatörlükten sertifika almaya hak kazanmış ve en az iki eğitim öğretim yılı başından beri programda yer almış olmaları gerekmektedir. Çevrenin Genç Sözcüleri Programında ise; makale, fotoğraf ve video kategorisinde her sene Çevrenin Genç Sözcüleri Ulusal Koordinatörlüğünün belirlediği ulusal bir jüri çalışmalarından en iyi haber makalesi, fotoğraf ve video kaydını seçmekte, fotoğraf dalında 1., 2. ve 3. derece alan öğrencileri Kemer Turizm Otelciler Birliği (KETOB) aileleri ile birlikte tatil ile ödüllendirmektedir (TÜRÇEV, 2018).

Her üç programda da TÜRÇEV personeli eğitimlerde bizzat eğitmen olarak yer almamakta, programın gidişatını uzaktan öğretmenlerin yolladığı fotoğraf, video ve raporlardan takip etmektedir. TÜRÇEV eğitim bölümü çalışanlarının öğretmen ve öğrencilerle bir araya gelmesi ancak yapılan okul ziyaretleri ile mümkün olmaktadır. TÜRÇEV çalışanları ile yapılan görüşmeler geçmişte, okul sayıları daha azken daha fazla okulun ziyaret edildiğini ancak programlara talebin ve uygulayan okul sayısının artmasıyla, okul ziyaretlerinin artık sadece Yeşil Bayrak ve Kahverengi Bayrak başvurusu yapan okullara yapıldığını göstermektedir.

RE-3: Biz bu süreçte okullarda belirli dönemlerde okulları ziyaret ediyoruz. Sayımız azken tabii daha kolaydı, daha çok okulla bir araya gelebiliyorduk, ama şimdi sayımız bini aştı. Her okul değil ama Yeşil Bayrak başvurusunda bulunan okulları, genelde Ankara okullarının hepsini ziyaret etmeye çalışıyoruz. Ankara dışında da tesadüfî örneklem yöntemine geçmek zorunda kaldık çünkü bu sayının hepsini ziyaret etmemiz mümkün değil. Bir sene gittiğimiz okula, başka bir sene gitmeyerek her sene farklı bir yeri ziyaret etme gibi bir yöntem belirledik o şekilde okullarla, öğrencilerle, öğretmenlerle bir

araya gelip, yüz yüze görüşüp, ne durumdalar, eksikleri neler, onların bizden beklentileri neler, neler yapabiliriz gibi konuları bir arada daha güzel görüşüp hallediyoruz.

RE-3, okul sayıları artmadan önce bizzat kendilerinin öğretmen eğitimleri gerçekleştirdiklerini de ifade etmiştir.

RE-3: Şöyle biz aslında 2014 yılına kadar öğretmen eğitimi de çok düzenledik. Ulusal toplantılarımız oluyordu. Her sene farklı işte Bursa'da, Antalya'da, İzmir'de, Ankara'da pek çok farklı ilde koordinatör öğretmen toplantılarımız oluyordu, iki günlük, üç günlük ama dediğim gibi sayı birden çok arttı. 2013 yılından sonra sayımız inanılmaz derecede arttı ve biz bu sayıyı koyacak bir toplantı salonu bulamadık. Bu öğretmenleri sadece oraya getirmek değil, vakıf olarak onların işte konaklamaları, gidiş-gelişleri, milli eğitim izinleri, sayı arttıkça bu daha büyük problem olmaya başladı. Yoksa çok, on seneden fazla toplantılar, öğretmenlerle bir araya gelindi, eğitim çalışmaları yapıldı, üniversitelerden akademisyenler davet edildi, kendi içlerinde çalıştaylar yapıldı, bizim yaptığımız sunumlar oldu, çok güzel toplantılar yaptık. Ama 2014'den sonra bu toplantıları sonlandırmak durumunda kaldık çünkü hem vakıf olarak bizim bütçemizi çok aşmaya başladı hem insan kaynağı olarak bunca okulun çalışmasının yanında bizim öyle bir semineri organize etme ihtimalimiz çok azaldı. Dolayısıyla biraz seminer yerine işte online olarak doküman geliştirme, çeviri yapıp okullara onları iletme şeklinde biraz daha döndürmek zorunda kaldık, yoksa öğretmenlerle de bir araya geliyorduk, yani o da yapıldı.

RE-3'ün ifadeleri; okul sayısındaki artış ve buna bağlı artan iş hacmi sebebiyle okul ziyaretlerinin, dolayısıyla TÜRÇEV personeli ile öğretmen ve öğrencilerin birebir temasının azaldığını, bu temasın ağırlıklı olarak Yeşil Bayrak ya da Kahverengi Bayrak başvurusu yapan okullara kaydığını göstermektedir. RE-4'in ifadeleri de, RE-3'ü doğrular niteliktedir.

RE-4: Tek rapor alınıyor o da işte Mart-Nisan ayında. Raporda mutlaka fotoğraflar, videolar olması gerekiyor çünkü başka türlü gitme şansı yok. Son işte bu yıl şeye başlanacak, bazen şey yapıyorduk işte bir il seçip gidip orada tüm okulları geziyorduk ama artık pratik olmuyor çünkü çok fazla okul var şimdi bayrak uygulamasına geçildi son 2 yıldır. Orman Bayrağı veriliyor bu Türkiye'ye özgü bir ödül sistemi.

RE-4 aynı zamanda programı başarıyla yürüten okullara bir ödül olarak bayrak verilmesinin, okulları sistemde tuttuğunu da ifade etmiştir.

RE-4: ... Bu şey de sağlıyor sistemden çıkmıyorlar böylelikle. A ben 1 yıl çalışmışım seneye bayrağımı da alayım diyor. E denetimler artık bu bayrak alan okullara yapılacak.

Bu bulgulardan yola çıkarak ödül başvurusunda bulunmayan okulların, TÜRÇEV personeli ile hiç yüz yüze iletişim kurmadığını söyleyebiliriz. Bununla beraber Eko-Okullar Programı kapsamında, her sene belli illerde bir şenlik düzenlenmektedir.

RE-3: Her sene şenliğimiz var işte Bursa'da, Ankara'da, Antalya'da, İzmir'de, Eskişehir'de pek çok ilde Eko-Okul şenliklerimiz oluyor bizim yıllardır. O şenliklerde işte okullar bir araya geliyor, amaçladığımız şey, öğrenciyi okul dışına alıp, o ruhu işte tatmasını sağlamak, o Eko-Okullar ruhunu ya da çevreci ruhu. O şenliklerde de işte unutulmaya yüz tutan oyunlar, çocuk oyunları, işte ip atlama, çember çevirme, pek çok farklı oyunumuz var. O oyunlar öğretmenler tarafından oynatılıyor amaçladığımız şey, çocukların doğada zaman geçirmelerini sağlamak. "Böyle bir şey de var, bu da çok güzel bir şey", onu hatırlatmak belki. Bu çalışmalar da yıllardır yapılıyor.

Araştırmacı katılımcılara eğitimlerine ilişkin ölçme ve değerlendirme çalışmaları yürütüp yürütmediğini sorduğunda, hem RE-3 hem de RE-4, istatistik bir ölçme değerlendirme yöntemlerinin olmadığını ancak okulların yolladığı raporların ve kendilerinin yaptığı okul ziyaretlerinin ölçme ve değerlendirme kapsamında değerlendirilebileceğini belirtmişlerdir.

RE-3: Yani ölçme değerlendirme derken istatistik bir ölçme değerlendirme yöntemimiz yok. Ama okullardan dönem sonu raporları istiyoruz, raporlarımız oluyor. Hem birinci dönemin sonunda, hem Şubat'ta hem de Haziran'da okul bize iki defa yılda rapor sunuyor. Raporda yaptığı çalışmalarını detaylandırıyor, fotoğraflarını ekliyor rapora ve onu yine kendi okul profiline yüklüyor. Bu raporlarını inceliyoruz, onaylıyoruz, eksiği varsa geri dönüyoruz, daha iyi olabileceğini bir şekilde aktarıyoruz, nerelerde eksiği var onu belirtiyoruz.

RE-3 öğretmenlerden gelen raporları analiz edip etmedikleri konusunda şunları ifade etmiştir:

RE-3: O raporları biz inceliyoruz. Yapılan eylem planıyla ne derece paralellik arz ediyor. Yapılan çalışmaların ya da planlanan şeylerin ne kadarı hayata geçmiş, ne kadarı öğrenciye dokunmuş. O plandan onu işte, daha doğrusu, 2 yıllık bir çalışma biliyorsunuz Eko-Okullar programı, bu iki yıl boyunca okulun sunduğu eylem planları, dönem sonu raporları, hani sadece tek bir rapora bakıp da karar vermiyoruz biz Yeşil Bayrak sürecinde.

Öğretmenlerin geri-bildirimlerini, program içeriklerini hazırlarken değerlendirip değerlendirmedikleri sorulduğunda RE-3, öğretmenlerden içeriğe dair bir geribildirim beklemediklerini ve gelen geribildirimlerin de çoğunlukla son başvuru tarihlerinin esnetilmesi konusunda olduğunu ifade etmiştir.

RE-3: Yani oradan gelen dokümanlar artı, şimdi o içerikler neyin ne olduğunu anlatıyor daha çok o altı kitapçık. İşte enerji nedir, nasıl tasarruf edilir, su nedir, nasıl tasarruf edilir gibi dolayısıyla orada hani öğretmenlerin geri bildirim vereceği çok bir şey yok. Ama öğretmenler bizden işte neyi talep edebiliyorlar, belki biraz daha bir şeyleri esnetmemizi isteyebiliyorlar. Belki

tarihlerde biraz esneklik yapmamızı isteyebiliyorlar çünkü işte bu sene 12 Ekim’de son kayıt, biraz daha uzatabilir misiniz ya da dönem sonu raporunu mesela hazırlayamamış okul yoğunluğundan dolayı, işte “hazırlayamadım şimdi yükleyebilir miyim, kabul eder misiniz” gibi o tarz yönlendirmeler oluyor. Yoksa hem kitapçıklarda yeterli bilgi var hem de örnek etkinlikler kitapçığımızda hani yeni başlayan bir öğretmen o örnek etkinlikler kitapçığını açıp da, hani hiç bilmeyen bir öğretmen, ben neler yapabilirim dediği zaman örnek alabileceği çok fazla bilgi var.

RE-4 ise aslında okul ziyaretlerinde ‘denetim’ yapıldığını söylemiştir.

RE-4: Yani baktığında aslında yapmıyoruz ama atıyorum bir denetim sırasında yaptığımız şey; çocukları orada bir formumuz var işte okulda neler yapılmış onlar tikleniyor, çocuklara sorular, çocuklar bunlara karşılık veriyor mu gibi gittiğimiz okulu değerlendirdiğimiz bir sürecimiz var buna bir ölçme değerlendirme denirse evet. Çevrenin Genç Sözcülerinde birebir bu şekilde bir ziyaret yok ama Çevrenin Genç Sözcülerinde şöyle bir şey var orada bir yarışma var. Okullarda Ormanda yok mesela. Çevrenin Genç Sözcülerinde direkt bir yarışma var ve bizim elimizde kriterler var. O da bir ölçme değerlendirmeyse aslında orada bir değerlendirme bir yarışma yapıyoruz tam karşılığı değil ama bu şekilde oluyor.

RE-4: Okul sayımız zaten artıyor, bir de denetim var. Ziyaret diyoruz ama aslında denetleme oluyor. Çünkü panosunu inceliyoruz, çocuklarla sohbet ediyorum, sorular soruyorum.

RE-3 ve RE-4’ün ölçme ve değerlendirme süreçlerine ilişkin paylaştığı bilgiler, TÜRÇEV’in eğitim programlarının ölçme ve değerlendirmesini, programları geliştirmeye yönelik öğretmenlerin deneyimlerinden yararlanmaktan ziyade, ödül başvuruları kapsamında, okulların çalışmalarını değerlendirmek amacıyla yaptığını göstermektedir. Her programın sonunda çeşitli ödüllerin (Yeşil Bayrak, Kahverengi Bayrak, çeşitli dereceler) olması, ölçme değerlendirme süreçlerinin, ‘denetim’ süreçlerine dönüşmesine sebep olmaktadır.

TEMA ve TÜRÇEV’den farklı olarak TURMEPA, eğitim programlarını bizzat eğitim bölümü çalışanlarının katılımıyla uygulamakta ve çoğunlukla öğretmenlerden gelen talepler doğrultusunda ya da proje kapsamında belirlenen illerde/okullarda eğitim yapmaktadır. TURMEPA’dan görüşmelere katılan RE-5 ve RE-6 eğitim programlarını uygulama yöntemlerine ilişkin şu bilgileri paylaşmıştır:

RE-5: Onlar talep ediyor, tabii tabii. Talep üzerine gidiyoruz. Ama şöyle, mesela eğer yerelde bir şey yapacaksak o okulları biz tercih ediyoruz. Mesela köy okulunu, hani eğer hedefimiz, projemiz de oysa.

RE-6: Şöyle bizim web sitemizde, şu anda aslında web sitemizde bir takım çalışmalar oluyor. Fakat web sitesi üzerinde bizim bazı materyallerimiz var, oradan direk herkes yararlanabilsin diye, indirip ve yararlanabiliyorlar. Ama daha çok evet eğitimlerimiz yüz yüze oluyor. Bizler okullara gidiyoruz, talep

üzerine veya okullardan bize geliyorlar. En büyük yani oranda bu şekilde oluyor.

Hem RE-5 hem de RE-6 tüm eğitim programlarının Dernek çalışanları tarafından gerçekleştirildiğini ifade ederek, MEB izin süreçleri sebebiyle dışarıdan eğitmen almayı tercih etmediklerini belirtmiştir.

RE-6: Şöyle bizim, genelde, mesela, bakanlıkla yaptığımız bu protokollerde veya Milli Eğitimle yaptığımız protokollerde önceden isteniyor, kimler eğitime katılacak, kim gidecek. Bu prosedür biraz uzun sürdüğü için, yani her zaman elimiz açık değil, bu kişilere yeni kişi eklemek açısından.

Yukarıda paylaşılan bilgilerin de gösterdiği gibi TURMEPA'nın eğitim programlarını eğitim bölümü çalışanları uygulamakta ve MEB'le yaptıkları protokollerde eğitmenlerin isimlerinin önceden bildirilmesi gerektiği için, programlarda eğitmen değişikliği yapmaları ya da gönüllülerinin eğitmenlik yapması pek mümkün olmamaktadır.

TURMEPA'dan görüşmelere katılan kişilere, uyguladıkları çevre eğitimleri kapsamında ölçme ve değerlendirme yapıp yapmadıkları sorulduğunda, her iki katılımcı da programlarına yönelik çeşitli ölçme-değerlendirme araçları geliştirerek uyguladıklarını belirtmiştir.

RE-5: Yapıyoruz. Ankara'yla yapıyoruz, onlar, hocalar bize destek oluyorlar. Yani şöyle; önce bir kere bilgi ölçüyoruz, hani pre-test, post-test denen. Biliyor mu, bilmiyor mu? Ayrıca yetişkin için de yapıyoruz. Yani her projemizde yapıyoruz... Sonra raporlar yapıyoruz, veri yapıyoruz. Milli Eğitim ise Milli Eğitime gönderiyoruz, Yönetim Kurulu ise Yönetim Kurulu'na gönderiyoruz. Dolayısıyla bunları bir de tabii kendimiz için de önemli, en azından hani neyi iyileştirmemiz gerektiğini de, böylelikle fark etmiş oluyoruz. Faydası oluyor tabii. Şimdiye kadar bir olumsuz dönüş almadık, bu sevindirici.

RE-6 uyguladıkları ölçme ve değerlendirme yöntemlerinin, düzenledikleri eğitimin süresine göre farklılık gösterdiğini ifade etmiştir:

RE-6: Çanakkale'de yaptık farklı ölçme değerlendirme. Yani şöyle oluyor, çocuklar mesela Sualtı Atık Sergisine geldiklerinde o kadar kısa süre içerisinde ölçme değerlendirme yapamıyoruz. Ama şöyle, aslında oluyor ölçme değerlendirme, eğitimin sonunda çocuklardan ne öğrendiler diye soruyoruz... Ama farklı projelerimizde mesela kampta çocuklarımız bazen bir hafta kalıyorlar kampta, 5 gün geçiriyorlar. Farklılığı onlara kâğıt üzerinden veriyoruz, yazılı olarak alıyoruz veya dediğim gibi, demin bahsettiğim gibi, bu Fark Ettim Denizler Bizim Oksijen Kaynağımız, DMarine ile yaptığımız bir projemiz, gene aynı şekilde çocuklara ölçme değerlendirme veriliyor ve bizler de çocukların projelerini değerlendirdiğimiz zaman belirli kriterlere göre bu değerlendirmeyi yapıyoruz. Çünkü geri dönüş bizler için çok önemli. Çünkü onlardan gelen geri dönüşüme göre biz de kendimizin artılarımızı, eksilerimizi

öğreneceğiz ve ona göre ileride bir yol çizeceğiz kendimize. Onun için her zaman bizler için çok önemli.

Araştırmacı, TURMEPA'nın eğitim programlarında sertifikalandırma ve ödül sistemi olup olmadığını incelediğinde, D-Marin Kids sponsorluğunda, Göcek, Marmaris ve Didim'in köy okullarında gerçekleştirilen "Fark Ettim Denizler Bizim Oksijen Kaynağımız" projesinde, denizel konularla ilgili bilimsel bir proje yarışması düzenlendiğini ve yarışmada birinci gelen okulların ödüllendirildiğini görmüştür. Ancak diğer programlarında herhangi bir ödül uygulamasına rastlanmamıştır.

Reformist örgütlerin çevre eğitimlerini uygulama, ölçme ve değerlendirme yöntemlerine ilişkin yukarıda sunulan bulgular; TEMA Vakfı'nın ve TÜRÇEV'in eğitimlerini; başvuru, uygulama, raporlama, ölçme ve değerlendirme ile sertifikalandırma adımlarını içeren belli bir plan dâhilinde, bir eğitim-öğretim yılına yayılacak şekilde uzaktan, öğretmenler aracılığıyla uyguladığını göstermektedir. Bu süreçte vakıf çalışanları, programı uygulayan öğretmenlerle kısıtlı biçimde ilişki kurmakta, öğretmenlerin ana iletişim noktası, TEMA Vakfı programlarında Vakfın sahadaki gönüllüleri, TÜRÇEV programlarında ise İl Koordinatör Öğretmenleridir. TURMEPA ise daha çok, öğretmenlerin başvurusu üzerine, kendi eğitim bölümü çalışanları aracılığıyla eğitim programlarını gerçekleştirmektedir. Bu örgütlerin hepsi çeşitli ölçme ve değerlendirme yöntemleriyle uyguladıkları eğitimlerin etkisini ölçmeye çalışmakta, eğitim sürecinin içinde ya da sonunda sertifika ya da ödül gibi bir takım teşvik edici unsurlara yer vermektedir.

Reformist örgütlerin çevre eğitimi programlarını uygulamak için seçtikleri yöntemler, bu örgütlerin hedef kitleleri, dolayısıyla benimsedikleri çevre ideolojisi ile yakından ilişkilidir. Yukarıda da belirtildiği gibi reformist STK'lar hem çevre sorunlarını apolitik bir yaklaşımla ele almaları hem de devlet ve resmî kurumlarla yakın ilişki içinde çalışmalarından dolayı çevre sorunlarını, okul sistemi içinde çevre eğitimi ile ele almaya sıcak bakmaktadırlar (Nohl, 1995). Bu sebeple de MEB ile yakın ilişki içinde çalışmakta, MEB'in bünyesinde yer alan binlerce öğretmen ve öğrenciyle programlar yürütmektedirler. Bu kadar büyük kitlelerle eğitim etkinliklerini yürütebilmek, ancak adım adım planlanmış, sistemli, her aşaması belirlenmiş bir uygulama yöntemi, standart eğitim malzemeleri (Bkz: Bölüm 5.3.3) ve merkezî izleme-değerlendirme sistemleri ile mümkün olmaktadır. Bu yüzden çoğunlukla kurumların kendi çalışanları bu programların uygulama aşamasında yer alamamakta, daha çok sürecin koordinasyonunu, izleme ve değerlendirmesini

yürütmekte, eğitimleri uygulayanlar ya MEB'e bağlı öğretmenlerden ya da kurumların sahadaki gönüllülerinden oluşmaktadır. Bu süreç belli aşamalarda, hem izleme ve değerlendirmeyi kolaylaştırması hem de okulları/öğretmenleri 'sistemde tutması' için sertifika ve ödül gibi çeşitli teşvik mekanizmalarını da gerekli kılmaktadır.

5.3.2.2. Radikal STK'ların Uygulama, Ölçme ve Değerlendirme Yöntemleri. Reformist grupta ele alınan STK'ların eğitim programlarının ana hedef kitlesini MEB bünyesindeki öğretmenler ve öğrenciler oluştururken, radikal grupta ele alınan STK'lar etkinliklerini halka açık şekilde gerçekleştirmekte ve ana hedef kitlesini yetişkinler oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında incelenen radikal STK'ların hepsi eğitim etkinliklerini web sayfaları, e-posta listeleri ve sosyal medya hesapları aracılığıyla duyurmakta, belirledikleri kontenjan dâhilinde, katılımcılarını gelen başvurulara göre seçmektedirler. Yeşil Düşünce Derneği'nden RA-3 etkinliklerini herkesin katılımına açık gerçekleştirdiklerini belirtirken, RA-4 de ücretsiz ve kısıtlı kontenjanı olan etkinlikler için belli kotalar belirlediklerini ifade etmiştir.

RA-3: Açık çağrı yapıyoruz biz. Kontenjan dolduğunda kapatıyoruz.

RA-4: Herkese açık duyuruyla çıkıyoruz ama başvuru alırken seçim yapıyoruz evet kriterlerimize göre. Açık duyuruyla.

Ne gibi kriterleri olduğu sorulduğunda RA-4 şu açıklamayı yapmıştır:

RA-4: Tabii tabii kriterler vardı, alanda çalışmaya hevesli ya da bu farklı alanlarda çalışan o konuda kendini geliştirmeye hevesli insanlar, şey bir kriterleri koyuyoruz ilgi alanındaki insanlar gelsin diye, seçim yaparken belli kendi kotalarımız vardı. Yaş kotası, coğrafi kota, cinsiyet kotası, temsiliyet kotası; STK, ilgili alanlardan akademi ya da öğrenciler, belki memurlar. Bu alanda belli kotaları koyuyorduk. Herkesin yararlanabileceği yani iyi bir sosyolojik denge oluşturmak açısından.

Yeryüzü Derneği'nden ve Permakamp Kooperatifi'nden görüşmelere katılan kişiler de, kurumlarının etkinliklerine ilişkin benzer bilgileri paylaşmıştır.

Radikal STK'ların eğitim etkinliklerinde eğitimci olarak yer alan kişiler araştırıldığında, bu kişilerin kurum içinden ya da kurum dışından olabildiği ve çoğunlukla gönüllü olarak eğitimlerde görev aldığı görülmüştür. Yeşil Düşünce Derneği'nden RA-3 ve RA-4, Permakamp Kooperatifi'nden ise RA-5 konu ile ilgili şu bilgileri vermiştir:

RA-3: Bazen dernekteki çalışanlar oluyor moderatör veya organizatör, bazen gönüllüler oluyor, bazen akademisyen oluyor. Bazen diğer STK'ların yaptığı

projeler oluyor. Örneğin toplumsal cinsiyetle ilgili bir toplantıyı eee feminist hareketin temsilcileri yapıyor örneğin. Veya bugün parti ile ilgili sunumu Bilgi Üniversitesinin akademisyenlerinden bir tanesi yaptı. Veya bir atölye yapacağız, serbest çalışan bir mimar arkadaşımız yapacak bugün yaratıcı tasarım atölyesini. Kendi alanında yetkin olduğunu düşündüğümüz isimleri davet ediyoruz. Genellikle de çok hoşlarına giderek gelmeyi kabul ediyorlar.

RA-4: İki de oluyor, dernek içinden, dernek üyesi, derneği dışarıdan destekleyen, gönüllü ekibi, uzmanlar, akademisyenler çok farklı kesimlerden insanlar geliyor. Şey konusunda çok sıkıntı yaşamıyoruz; Eğitimci bulma, katkı sağlayacak insan bulma konusunda oldukça hevesliler insanlar bu konuda destek olmak, akademisyenler, uzmanlar ve ücretsiz oluyor bunlar, ücretsiz olarak bu desteği veriyorlar.

RA-5: Biz eğitimciyle de çalışıyoruz, yani daha doğrusu öğretmenlerle de çalışıyoruz. Eğitimci olmaya aday olan insanlarla da çalışıyoruz. Bilfiil bu konuda kendisini yetenekli gören insanlarla da çalışıyoruz.

Radikal grupta yer alan STK'ların eğitim uygulamalarına ilişkin herhangi bir ölçme-değerlendirme yapıp yapmadıkları konusunda elde edilen bulgular bu kurumların hemen hiçbirinin sistemli ölçme-değerlendirme yapmadığını göstermektedir. Yeryüzü Derneği'nden RA-1 bu konuda özel bir çalışma yapmadıklarını, katılımcılardan, gözlem ve 'duygusal iletişimle' geribildirim aldıklarını belirtmiştir.

RA-1: Yo yani işin istatistiksel tarafına hiç şey yapmadık, girmedik. Eee biz orada şey ne diyelim, duygusal iletişimle şeyleri görüyoruz, sonuçlarını görüyoruz, onların o memnuniyetlerini görüyoruz. Gözlemlerle şey yapıyoruz, onu gördüğümüz zaman da herhangi bir şeyimiz istatistiksel veri, yani şimdi bize deseniz ki Kent Bahçeleri projesine kaç kişi katıldı, hangi semtten ne kadar katılım oldu. Bütün katılım formlarını tekrar elden geçirip bunlar için bir istatistiksel tablo oluşturmak falan gerekir. Yani onları hiç yapmadık.

Benzer şekilde Yeşil Düşünce Derneği'nden RA-3 de bazı etkinliklerinden sonra çeşitli ölçme ve değerlendirme yöntemleri uyguladıklarını ancak bu yöntemlerin sistematik olmadığını ve daha çok gözlem yoluyla katılımcılarından geribildirim aldıklarını belirtmiştir.

RA-3: Yaptığımız oluyor ama düzenli yaptığımızı söyleyemem çünkü bu bir finansman işi. Bu geri dönüşümü geleneksel yöntemlerle bugüne kadar hep yaptık. Duyarak, görerek, insanların tepkilerini izleyerek, eleştirilerini toplantılarda yüz yüze dinleyerek yaptık ama bir form hazırlayarak geri dönüşüm yapmak, üzerinde çalışmak bir bütçe gerektiriyor. Bugüne kadar yapmadık ama yapılması gerekir, bütçesi olan işleri yapmanın doğru olduğunu düşünüyorum.

RA-3 gibi, Yeşil Düşünce Derneği'nden RA-4 de ölçme değerlendirme çalışmalarını iyileştirmeleri gerektiğini dile getirerek, özellikle katılımcıların geribildirimlerinin hayata geçirilmesinde sorun yaşadıklarını dile getirmiştir.

RA-4: Yapıyoruz aslında ama bu ölçme değerlendirme sistemini yeterince etkin ve aktif kullanamıyoruz bence. Yakınlarda bunun değerlendirmesini yaptık hatta. En büyük eksiklerimizden bir tanesi.

RA-4: Eğer yoğun bir programsa sonunda yüz yüze bir değerlendirmeye alıyoruz. Artı olarak bir değerlendirme formu doldurmalarını istiyoruz. Standart değerlendirme formu. Formdan ziyade yüz yüze değerlendirme yapmak daha samimi ve aslında etkin oluyor. Genelde aslında olumsuz şeyleri söyleyemez gibi bir düşünce olsa bile aslında bence öyle olmuyor, yüz yüze ortamda samimiyetle olumlu ve olumsuz kısımlar daha rahat dile getirebiliyor. Bunları not alıyoruz, bir sonraki etkinlikte daha iyileştirmek üzere değerlendiriyoruz ama yine de uzun vadede ya da orta vadede daha etkili program geliştirme konusunda ölçme değerlendirme metotlarını etkin bir şekilde formüle edemiyoruz diye düşünüyorum ben.

Permakamp Kooperatifinden görüşmelere katılan RA-5, sistematik ölçme ve değerlendirme süreçlerini, endüstriyel yaşam tarzının bir parçası olarak gördüğünden, özellikle kullanmadıklarını ifade etmiştir.

RA-5: Endüstriden uzak kalmaya çalıştığımız en önemli konulardan bir tanesi de bu. Ölçme değerlendirme yine bizim kendi yöntemlerimizle yapıyoruz. Endüstrinin ya da anne babanın şehirde beklentilerinden farklı. Biz bu ölçme değerlendirmeyi, çocuklarda artan doğa farkındalıkları ve bu yöndeki taleplerinin artmasıyla ilgili yapıyoruz. Tabi ki yılsonunda ve yıl boyunca, çocuklar hem bizim kendi anı defterlerimize hem kendi anı defterlerine, çalışma defterleri oluyor çünkü yaptıkları ve yazdıkları şeyleri arşivliyoruz. Bunlar çok dile dökülen şeyler olmasa bile, bunlar çok laboratuvar ölçümlerinde ölçülmüş şeyler olmasa bile bir çizimden, bir hayalden, görülen bir rüyadan, bir anıdan, bir beklentiden ya da annesine söylediği bazı şeylerden biz bunları yıllık olarak kendi içimizde dokümanite edip, paylaşıyoruz. Bizim ölçüm değerimiz bu, ölçme sistemimiz bu... Ölçme sistemimiz bunun üzerine kurulu. Yani Permakampa çocuk gelmek istiyorsa, o gününü orda geçirmek için sabah erken uyanıyorsa, bizim ölçme sistemimiz bu.

RA-5: Ama ama bir şey ekleyeyim “bunun sonucunda tabii şunu görüyor musunuz?” dersiniz, bir yılın sonucunda şu türde gözlemlerimiz var: Çocuklar gıda sebze bahçelerinin üstünde, soğanların üzerine, marulların üzerine, bitkiymiş gibi hiç dikkat etmeden basıyor iken, bu programlar sonucunda, yılsonunda çocuk yürürken, ayağının altındaki sebzelerin ne olduğunu söyleyebilir hale geliyor.

RA-5, standart ölçme-değerlendirme yöntemlerini endüstriyel sistemle ilişkilendirdikleri için, özellikle bu tür ölçme-değerlendirme süreçlerine girmediklerini ve ana ölçme-değerlendirme yöntemlerinin, çocuklarda artan doğa farkındalığı ve doğada olma talepleri olduğunu ifade etmiştir. RA-5 gibi, RA-6 da özellikle programlarında sistematik ölçme-değerlendirme yöntemleri kullanmadıklarını, ana ölçme-değerlendirme araçlarının gözlem ve Permakamp'ta benimsedikleri ilkeleri hayata geçirmek olduğunu dile getirmiştir.

RA-6: Şimdi sistematik bir ölçme değerlendirme değil ama mesela biz mesela, çöpe karşıyız, şimdi plastik paketli bir şey buraya yiyecek sokulamaz mesela. Yani doğal olacak, organik olacak ya da işte deterjan kullanmıyoruz, çünkü biz burada arapsabunu ile yıkıyoruz ve o arapsabunu bulaşık suyumuz bizim çileklerimiz besliyor ve biz o çilekleri yiyoruz. Şimdi ölçme ve değerlendirme şu; yani buraya gelip gitmiş, bir ay gitmiş, üç ay gitmiş, bir yıl gitmiş birisinin, buraya elinde işte ne bileyim, çikolatalı bir şey yiyerek buraya girmesi, bir gösterge. Ölçme sistematik o anlamda. Yani bir şeyin ters gittiğinin göstergesi. Ya da ne bileyim, gidiyoruz biz yaz tatilinde gitmişiz, gelmişiz bir bakıyoruz oraya dolaba birisi bir deterjan koymuş, yani arada böyle, yani bu ölçme değerlendirmeye girer mi girmez mi ama bir takım göstergeler olabiliyor. Bunları yani ölçme değerlendirmeden ziyade, geri besleme döngüsü gibi diyebiliriz, yani o tip şeyler var ufak fikrinsel.

Görüldüğü gibi radikal grupta yer alan STK'ların hiçbiri etkinliklerinin etkisini ölçmek amacıyla sistematik ölçme-değerlendirme araçları kullanmamakta, daha çok gözlem yoluyla katılımcılarının geri-bildirimlerini almaktadır. Reformist gruptaki STK'ların aksine, radikal grupta yer alan STK'lar etkinliklerinde herhangi bir sertifika ya da ödül sistemine yer vermemektedir. Yeryüzü Derneği'nden RA-1'in de belirttiği gibi;

RA-1: Dolayısıyla insanlar dernekle ilişki kurdukça da işte permakültüre yaklaşıyorlar, permakültürün ne olduğunu öğrenmeye çalışıyorlar, onu sorguluyorlar. Bu tür etkinliklerde ve aktivitelerde görev alarak bilgilerini, deneyimlerini arttırıyorlar. Sonra başka yerlerde eğitici olabiliyorlar. Ama bunlar için bizim ne sertifikamız ne başka bir şeyimiz yok sadece insanların deneyim kazanmasını sağlıyoruz, yetiyor.

Yukarıda sunulan bulguların da gösterdiği üzere reformist örgütlerin çevre eğitimleri, izleme, ölçme, değerlendirme, raporlama ve sertifikasyon gibi adımları içermekte ve genellikle MEB'e bağlı okullarda görev yapan öğretmenler tarafından uygulanmaktadır. Bu durum reformist örgütlere mesajlarını büyük kitlelere ulaştırma şansı verirken, öte yandan uyguladıkları çevre eğitimi, sınıf ortamında, egemen ilişki türleri ve değerler çerçevesinde gerçekleşmektedir. Radikal örgütler ise ana akım eğitim sistemini eleştirmelerinden ve bu sistemin dışında kalmayı seçmelerinden ötürü, eğitimlerini, genellikle okul sistemi dışında, yetişkinlere yönelik düzenlemekte ve yüz yüze uygulamaktadır. Radikal STK'lar eğitim etkinliklerini uygularken, ölçme-değerlendirme, raporlama ve sertifikalandırma gibi süreçlere girmeden, etkinliklerini sosyal medya ağlarında ve web sitelerinde duyurmakta, kapasiteleri dâhilinde ilgili kişilerin kayıtlarını almaktadır. Bu yöntem radikal örgütlerin daha az kişiye ulaşmalarına sebep olsa da, içerik, uygulama yöntemleri ve eğitmen seçimi üzerinde inisiyatif kullanabilmelerini sağlamakta, böylece dünya görüşlerine uygun

şekilde, eğitimden çok öğrenmeyi odağa alan, düşünme, sorgulama ve tartışma süreçlerini içeren, öğretmen-öğrenci ya da eğiten-eğitilen ayrımını ortadan kaldıran öğrenme fırsatları ve ortamları yaratabilmektedirler.

Alanyazında radikal çevreci STK'ların eğitim yaklaşımına ilişkin yapılan araştırmalar (Bkz: Hern, 2008; Nohl, 1995) bu örgütlerin evrensel doğru ve nesnellik iddiasını reddettiklerini göstermektedir. Bunun bir yansıması olarak standart bilgi ve bu bilgiyi kanıtlayan ölçme-değerlendirme ve sertifikalandırma sistemlerini de kullanmamaktadırlar. Nitekim tez kapsamında ele alınan reformist örgütlerle, radikal örgütler arasında çevre eğitimlerini uygulama açısından görülen önemli farklardan biri de ölçme-değerlendirme yöntemleri ve sertifikalandırma konusunda ortaya çıkmıştır. Reformist STK'ların hemen hepsi çeşitli ölçme-değerlendirme yöntemleriyle, uyguladıkları programların etkisini ölçerken, radikal STK'ların sistematik ölçme-değerlendirme araçları yoktur ve katılımcıların geri-bildirimlerini daha çok gözlem yoluyla almaktadırlar. Reformist STK'lar hem MEB ile yaptıkları işbirliğinin bir göstergesi hem de eğitimlerini uzaktan uygulamanın bir sonucu olarak izleme ve değerlendirme süreçlerini kolaylaştırmak amacıyla genellikle sertifikalandırma ve/veya ödül süreçlerini işe koşarken, radikal örgütlerin hiçbiri böyle bir uygulamada bulunmamaktadır.

5.3.3. Çevreci STK'ların Benimsedikleri Çevre İdeolojilerinin Eğitim

Malzemeleri Üzerindeki Etkileri

Araştırmacı, tez çalışmasının başında, çalışma grubunda yer alan STK'ların “eğitim malzemelerine yaklaşımı”nı ele almayı düşünmemiştir. Bu sebeple görüşme çerçevesinde bu kurumların eğitim malzemelerine ilişkin sorulara yer vermemiştir. Ancak gerek yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşmelerde katılımcıların paylaştığı bilgiler, gerekse eğitim malzemelerinin incelenmesi sırasında ulaşılan bulgular, benimsedikleri çevre ideolojisine göre reformist STK'larla, radikal STK'ların eğitim malzemelerine yaklaşımları arasında büyük bir fark olduğunu ortaya koymuştur. Bunun sonucunda araştırmacı, bu örgütlerin eğitim malzemelerini de tez kapsamında ele almaya karar vermiş ve ulaştığı bulguları aşağıda sunmuştur.

5.3.3.1. Reformist STK'ların Eğitim Malzemeleri. Tez kapsamında reformist grupta incelenen tüm STK'ların çevre eğitimi programlarında kullandıkları çeşitli eğitim malzemeleri bulunmaktadır. TEMA'nın, TÜRÇEV'in ve

TURMEPA'nın çevre eğitimi programlarının malzemelerinin listesi de Tablo 28'de sunulmuştur.

Tablo 28

Reformist Örgütlerin Çevre Eğitimi Programlarının Malzemeleri

TEMA VAKFI'NIN ÇEVRE EĞİTİMİ PROGRAMLARININ EĞİTİM MALZEMELERİ	
Minik TEMA	• Minik TEMA Eğitim Programı Öğretmen Rehberi • Arkadaşım Meşe Ağacı Posteri • Yeryüzünün Örtüsü: Toprak Posteri • Ekosistemde Neler Oluyor? Posteri • Gözlem kutusu • Programı tamamlayan öğretmenler için katılım belgesi ve öğrencilere Minik TEMA Rozeti
Yavru TEMA	• Yavru TEMA Eğitim Programı Öğretmen Rehberi • Arkadaşım Meşe Ağacı Posteri • Yeryüzünün Örtüsü: Toprak Posteri • Ekosistemde Neler Oluyor? Posteri • Gözlem kutusu • Programı tamamlayan öğretmenler için katılım belgesi ve öğrencilere Yavru TEMA Rozeti
Ortaokul TEMA	• Ortaokul TEMA Eğitim Programı Öğretmen Rehberi • Programı tamamlayan öğretmenler için katılım belgesi ve öğrencilere Ortaokul TEMA Rozeti
Lise TEMA	• Lise TEMA Eğitim Programı Öğretmen Rehberi • Programı tamamlayan öğretmenler için katılım belgesi ve öğrencilere Lise TEMA hediyesi
TÜRÇEV'İN ÇEVRE EĞİTİMİ PROGRAMLARININ EĞİTİM MALZEMELERİ	
Eko-Okullar Programı	• Eko-Okullar Programı El Kitabı • Çöp-Atık El Kitabı, • Enerji El Kitabı, • Su El Kitabı, • Biyolojik Çeşitlilik El Kitabı, • Programda Çalışılan Diğer Konular El Kitabı
Okullarda Orman Programı	• Okullarda Orman Programı Bilgilendirme Kitapçığı • İklim Makinesi Kitapçık • İklim Makinesi Poster • Orman ve Enerji • Kağıdın Hikayesi • Ormanlar, Ağaçlar ve İklim Hakkında 10 Soru • Orman Ürünleri Etkinlik Kitapçığı • Ormanlardan Elde Edilen Ürünler ve Hizmetler Etkinlik Kitapçığı • Sürdürülebilir Bir Geleceğe Doğru Modern Vatandaşlar • Yaşam Ağı Oyunu

(Devam ediyor)

Tablo 28 (Devam)

Reformist Örgütlerin Çevre Eğitimi Programlarının Malzemeleri

TÜRÇEV'İN ÇEVRE EĞİTİMİ PROGRAMLARININ EĞİTİM MALZEMELERİ	
Çevrenin Genç Sözcüleri Programı	• Çevrenin Genç Sözcüleri Broşürü • Bilgilendirme Kitapçığı • 2018-2019 Öğretmen Bilgilendirme Sunumu • Çevrenin Genç Sözcüleri Program afişleri • Çevrenin Genç Sözcüleri Programı yaka kartı • Çevrenin genç Sözcüleri Uluslararası 2017-2018 Yarışması
TURMEPA'NIN ÇEVRE EĞİTİMİ PROGRAMLARININ EĞİTİM MALZEMELERİ	
Sınırsız Mavi	• 1. Sınıflar İçin Öğretmen El Kitabı • 1. Sınıflar İçin Öğrenci El Kitabı • 1. Sınıflar İçin Öğrenci Sunumu • 2.-3. Sınıflar İçin Öğretmen El Kitabı • 2.-3. Sınıflar İçin Öğrenci El Kitabı • 2.-3. Sınıflar İçin Öğrenci Sunumu • 4.-5. Sınıflar İçin Öğretmen El Kitabı • 4.-5. Sınıflar İçin Öğrenci El Kitabı • 4.-5. Sınıflar İçin Öğrenci Sunumu • 6.-8. Sınıflar İçin Öğretmen El Kitabı • 6.-8. Sınıflar İçin Öğrenci El Kitabı • 6.-8. Sınıflar İçin Öğrenci Sunumu • 9.-12. Sınıflar için Öğretmen El Kitabı • 9.-12. Sınıflar İçin Öğrenci Sunumu
Deniz Eğitim Atölyesi	• 1-4. Sınıflar İçin Yaşam Döngüsü Sunumu • 5-8. Sınıflar İçin Atıklar ve Deniz Yaşamı Sunumu • Deniz Eğitim Atölyeleri Öğretmen El Rehberi
Fark Ettim Denizler Bizim Oksijen Kaynağımız	• Denizler Olmasaydı Eğitim Sunumu • Denizleri Neden ve Nasıl Korumalıyım Öğrenci Kitapçığı • Bilimsel Proje Hazırlama Rehberi
Geri Dönüştürüyorum Plastikler	• Geri Dönüştürüyorum Sunumu

TEMA Vakfı, Minik TEMA, Yavru TEMA, Ortaokul TEMA ve Lise TEMA programları için ayrı ayrı öğretmen rehberleri hazırlamıştır. Bu rehberlerin yanında, Minik TEMA ve Yavru TEMA programlarında öğretmenlere, “Arkadaşım Meşe Ağacı”, “Yeryüzünün Örtüsü: Toprak” ve “Ekosistemde Neler Oluyor?” başlıklı üç adet poster ve öğrenciler için gözlem kutuları da gönderilmektedir. Bu malzemeler programı uygulayacak öğretmenlere İl Temsilcileri ya da İlçe/Mahalle Sorumluları tarafından teslim edilmektedir. TEMA Vakfı ayrıca yeni hazırladığı eğitim portalı ile bazı eğitim malzemelerini öğretmenlerle çevrimiçi olarak da paylaşmaktadır.

TÜRÇEV'in uyguladığı çevre eğitimi programlarının da çeşitli malzemeleri bulunmaktadır. Eko-Okullar programı kapsamında, başvuran okullara, her biri yaklaşık 30 sayfalık altı kılavuz kitapçık kargo ile yollanmaktadır. Okullarda Orman ve Çevrenin Genç Sözcüleri Programlarının ise tüm eğitim malzemeleri TÜRÇEV'in web sitesinde açık kaynak olarak sunulmuştur. Programları uygulamak isteyen okullar bu malzemeleri doğrudan web sitesinden indirebilmektedir. TURMEPA da çevre eğitimi programlarına yönelik sunumlar, videolar, öğretmen ve öğrenci kitapçıkları hazırlamıştır. Görüldüğü üzere reformist grupta yer alan STK'lar eğitim programlarına ilişkin, kitapçık, poster, video film gibi yapılandırılmış, detaylı içerik ve çizimlere sahip, MEB müfredatı ile uyumlu, standart eğitim malzemelerine sahiptir. Yukarıda da belirtildiği gibi bu malzemeler bir yandan MEB ile yapılacak protokol çalışması için gerekliyken, öte yandan bu STK'ların eğitim programlarını uzaktan, Türkiye'nin her yerinde uygulamalarını sağlamaktadır.

Söz konusu çevre eğitimi olduğunda, içerik kadar, söylenenlerin örneklenmesi de önem kazanmaktadır. Bu sebeple araştırmacı eğitim malzemelerini biçimsel olarak da incelemiştir. TEMA Vakfı'nın incelenen tüm kitapçıklarında geri-dönüşümlü kâğıt ve doğa-dostu bitki-bazlı boya kullanılmışken, Eko-Okullar Programının kitapçıkları standart mürekkep kullanılarak, ön ve arka kapağı kuşe kâğıda basılmıştır. Bu açıdan program kitapçıklarının geri-dönüştürülmüş kâğıda, doğa-dostu mürekkep ile basılması programa ilişkin geliştirilecek bir alan olarak belirmektedir. Bununla beraber Okullarda Orman ve Çevrenin Genç Sözcüleri Programlarının basılı malzemesi olmaması, kâğıt israfının önlenmesi ve öğretmenlerin sadece gerçekten ihtiyaç duydukları malzemeleri kullanmalarının cesaretlendirilmesi açısından iyi bir uygulamadır. TURMEPA'nın eğitimlerinde kullandığı eğitim malzemelerinin büyük bölümü de web sitesinde açık kaynak olarak sunulmaktadır. Araştırmacıya iletilen malzemeler arasında sadece "Bilimsel Proje Hazırlama Rehberi" basılı bir kaynak olarak verilmiş, diğer tüm malzemeler e-posta yoluyla yollanmıştır. Bilimsel Proje Hazırlama Rehberi beyaz kâğıda, standart mürekkep kullanılarak basılmıştır.

5.3.3.2. Radikal STK'ların Eğitim Malzemeleri. Reformist grupta yer alan STK'ların aksine, radikal STK'ların standart eğitim malzemeleri bulunmamaktadır. Bu durumun başlıca sebebi; radikal STK'ların okulu; endüstriyel yaşam tarzı için insanları eğitmek amacını taşıyan kurumlar olarak görmesi ve okul sistemi içinde gerçekleşecek örgütlü eğitim etkinliklerine sıcak bakmamasıdır:

RA-2: Endüstriyalizmden kastım fabrika bacaları değil okullar. Bize orada 40 dakika ders verip, on dakika teneffüs yaptırıyorlar. Başımızda bir öğretmen, onun üstünde müdür muavini, onun üstünde müdür, milli eğitim müdürü, bakana kadar giden hiyerarşik bir yapı var. Tıpkı fabrika gibi, alıştırtıyorlar bizi, belki de o doğru değil.

Bu sebeple ilkesel olarak standart eğitim programları ve malzemeleri de kullanmamaktadırlar:

RA-5: Amacımız bütün çocukların aynı hedefe ve aynı işleyişe ulaşması değil bizde. Hedefimiz, bütün çocukların hayal ettikleri ve içlerinde ihtiyaç duydukları alanda hareket edebilmesini sağlamak.

Bunun bir yansıması olarak; radikal örgütler, çevre eğitimi programlarını MEB'den bağımsız uygulamaktadırlar. Bu durum onları müfredat kazanımlarıyla uyumlu ve standart hale getirilmiş eğitim malzemesi hazırlama gerekliliğinden özgürleştirmektedir. Nitekim radikal grupta yer alan STK'ların eğitim içerikleri uygulamaya bağlı olarak değişmektedir. Yeşil Düşünce Derneği tarafından düzenlenen Yeşil Diyalog Toplantısı, Yeşil Kamp ya da Yeşil Ekonomi Konferansı her sene farklı temalarla ve konuşmacılarla gerçekleşmektedir.

RA-3: Yeşil Kamplarda da denize ve güneşe ara verdiğimiz zamanlarda sizin de bildiğiniz gibi toplantılar yapıyoruz. Her yıl değişen konularda workshoplar, toplantılar yapılıyor. Son derece renkli geçiyor, konuyla ilgili her yıl değişen arkadaşlar sunumlar yapıyorlar biz de hep birlikte katılıyoruz... Aynı içeriği uyguladığımız hiçbir şey yok ama aynı kampı, Yeşil Diyalogu ve projeleri sürdürüyoruz. İçerikleri değişiyor.

Benzer şekilde Yeryüzü Derneği'nin uyguladığı atölyeler de çoğunlukla bahçe oluşturma, ekim-dikim vb. konularda gerçekleşmekte ve malzemeler atölyenin gerçekleşeceği mekâna göre (hava koşulları, ışık, toprağın durumu vb.) farklılık göstermektedir. Permakamp Kooperatifi ise öğrencilerle uyguladığı "Serbest Gezen Çocuklar" ve "Öğretmenimiz Doğa" programlarında ilkesel olarak, doğanın sağladığı; yaprak, meyve, ağaçlar, toprak, kozalaklar vb. malzemelerin dışında, başka bir malzeme kullanmadıklarını belirtmiştir. Bu STK'ların yetişkinlere yönelik düzenledikleri 2-3 saatlik atölyeler de yine farklı konularda, farklı konuşmacılarla gerçekleştiği için standart malzemeleri yoktur. Bazı atölyeler ise doğal deterjan yapımı, ekme yapımı, sirke yapımı vb. uygulamalı olarak yapılmaktadır.

Reformist ve radikal STK'ların eğitim malzemelerine yansıyan farkların önemli sebeplerinden biri de örgütlenme biçimleridir. Tez kapsamında incelenen tüm reformist STK'ların bünyesinde ayrı bir eğitim bölümü ve bu bölümde tam-zamanlı profesyonel çalışanlardan oluşan bir kadro varken, radikal STK'ların hiçbirinde

eğitim b6l6m6 ve/veya eğitim alanında 7alışan profesyonel bir kadro yoktur. Bu sebeple radikal STK'ların eğitim ve at6lye 7alışmaları 7oğunlukla g6n6ll6ler ya da yarı-zamanlı 7alışan kişiiler tarafından y6r6t6lmektedir. Bu fark, STK'ların ulaştıkları sayılara da yansımaktadır. Reformist grupta yer alan STK'lar her sene binlerce 6đretmenle ve 6đrenciyle uygulama yaparken, radikal grupta yer alan STK'lar daha m6nferit, talep olduk7a ve 7oğunlukla g6n6ll6 emeğiyle eğitim etkinliklerini y6r6tmeye 7alışmaktadır. TEMA Vakfından RE-1 ile Yery6z6 Derneği'nden RA-1'in s6zleri bu durumu t6m a7ıklığıyla ortaya koymaktadır.

RE-1: Hani biz evet 5.000 6đretmene 81 ilde bu materyalleri g6nderip, bu işi yapıyoruz.

RA-1: Ya yılda 1, 2, 3 okul olabiliyor, yani okulların o anki Őeylerine g6re, biz genelde g6n6ll6lerle 7alıştığımız i7in, biz herhangi bir okula size b6yle bir bah7e yapalım diye 7ıkmıyoruz. Talebin onlardan gelmesini bekliyoruz.

Binlerce kişiye eğitim programlarını ulaştırabilmek ise ancak standart eğitim programları ve malzemeleri ile m6mk6n olmaktadır. Dolayısıyla bu 6rg6tlerin benimsedikleri 7evre ideolojisi doğrultusunda 7evre eğitimleri i7in se7tikleri hedef kitleler, hem uygulama y6nteminin hem de eğitim malzemelerinin belirleyicisi olmaktadır.

5.3.4. 7evreci STK'ların Benimsedikleri 7evre İdeolojilerinin Eğitim İ7erikleri 6zerindeki Etkileri

7alışma grubunda ele alınan sivil toplum kuruluşlarının benimsedikleri 7evre ideolojilerinin, d6zenledikleri 7evre eğitimi programlarının i7eriğini nasıl etkilediğini bulmak i7in, bu STK'ların eğitim programları, insan-doğa ilişkisine yaklaşım, doğa ile ekonomi ve teknoloji arasında kurulan ilişki, siyasal ve toplumsal konulara dair mesajları bakımından analiz edilmiştir. Bu analiz sonucunda elde edilen bulgular reformist ve radikal 6rg6tler i7in sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

5.3.4.1. Reformist STK'ların Eğitim İ7erikleri. Reformist grupta incelenen STK'ların benimsedikleri 7evre ideolojilerinin, eğitim programlarının i7eriğini nasıl etkilediğini bulabilmek i7in, Tablo 28'de sunulan eğitim malzemeleri, insan-doğa ilişkisine yaklaşım, doğa ile ekonomi ve teknoloji arasında kurulan ilişki, siyasal ve toplumsal konulara dair mesajları bakımından analiz edilerek, bulgular TEMA Vakfı, T6R7EV ve TURMEPA i7in sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

5.3.4.1.1. TEMA Vakfı. Tez kapsamında TEMA Vakfı'nın öğretmen ve öğrencilere yönelik geliştirdiği dört eğitim programı; Minik TEMA, Yavru TEMA, Ortaokul TEMA ve Lise TEMA ele alınmış, bu programlara ait Tablo 28'de sunulan eğitim malzemeleri içerik analiziyle incelenerek, elde edilen bulgulara aşağıda yer verilmiştir.

1-Minik TEMA Eğitim Programı: Minik TEMA Eğitim Programı, TEMA Vakfı'nın, MEB işbirliği ve Türkiye Okul Öncesi Eğitimini Geliştirme Derneği'nin katkılarıyla hayata geçirdiği okul öncesi eğitim programıdır. 4-6 yaş öğrencilere yönelik hazırlanan programın öğretmen rehberi, 18 tanesi sınıf dışında gerçekleşen aktivitelerden oluşan toplam 30 etkinlik içermektedir. Minik TEMA Eğitim Programı Öğretmen Rehberinde yer alan etkinliklerin isimlerine ve ana temalarına ilişkin bulgular Tablo 29'da sunulmuştur. Minik TEMA Eğitim Programı Öğretmen Rehberinde yer alan etkinlikler; insan-doğa ilişkisine yaklaşım, doğa ile ekonomi ve teknoloji arasında kurulan ilişki, siyasal ve toplumsal konulara dair mesajları bakımından incelenerek bulgular aşağıda sunulmuştur.

- Minik TEMA Eğitim Programı Öğretmen Rehberinde genellikle eko-merkezci bir dil kullanılmış, doğadaki canlı-cansız unsurlar tüm yaşama etkisi bağlamında ele alınmıştır. “Ağacınla Tanış” ve “Arkadaşım Meşe” etkinliklerinde ağaçların faydaları hem insanlar hem de doğa açısından ele alınmış, “Rüzgâr Çorabı Yapıyoruz” etkinliğinde ise hava, başka canlılarla paylaşılan bir müşterek olarak konu edilmiştir. “Arkadaşım Meşe”, “Ağaçların Desenleri” ve “Ağacınla Tanış” etkinliklerinde ise ağaçlardan “arkadaş” olarak bahsedilmiş; “Ağacınla Tanış” etkinliğinde öğrenciler, gözlemledikleri bir ağaçla iletişim kurmaya teşvik edilirken, “Ağaçların Desenleri” etkinliğinde de ailelere, çocuklarıyla birlikte yaşadıkları yere yakın bir yerde bir ağaç arkadaşı edinmeleri önerilmiştir.
- Rehberde insan-doğa ilişkisi bakımından araştırmacının ilgisini çeken bir başka nokta, ekosistem yaklaşımının vurgulanmış olmasıdır. “Doğadaki İlişkiler: Ekosistem” etkinliğinde, öğrencilerin ekosistem kavramını öğrenmeleri ve ekosistem içindeki ilişkileri fark etmeleri hedeflenmiştir. “Arkadaşım Meşe” isimli etkinlikte de “Sizce alaca baykuş ve meşe ağacı arasında nasıl bir ilişki olabilir?” sorusuyla yine doğadaki karşılıklı bağımlılık ilişkisi vurgulanmıştır.

Tablo 29

Minik TEMA Eğitim Programında Yer Alan Etkinlikler

ETKİNLİK İSMİ	ANA TEMA
1-Gözlem Defteri Yapalım	Doğa gözlemlerini kaydetmek için defter hazırlamak.
2-Doğadaki İlişkiler: Ekosistem	Ekosistem içindeki ilişkileri fark etmek.
3-Bahçede çeşitlilik	Çevredeki canlı ve cansız varlıkları kayıt altına almak.
4-Yeryüzünün Örtüsü Toprak	Canlıların toprakla ilişkisini fark etmek.
5-Toprağın İçinde Neler Var?	Toprağın içindeki canlı ve cansızları fark etmek.
6-Burada Kimler Yaşıyor?	Doğal bir alanda yaşayan canlı çeşitliliğini fark etmek.
7-Kompost Yapalım	Organik atıkları değerlendirmek ve gübre oluşumunu gözlemlemek.
8-Topraktan Neler Yapılır	Toprağın farklı kullanım amaçları olduğunu keşfetmek.
9-Tohum Topları	Farklı bitki tohumlarını tanımak ve tohumların yayılmasına yardımcı olmak.
10-Kökler Nereye Gidiyor?	Bitkilerin büyüme sürecini ve köklerin topraktaki hareketini gözlemlemek.
11-Toprak Nereye Gidiyor?	Bitki köklerinin toprağı tuttuğunu fark etmek.
12-Sınıf Bahçesi	Bitkilerin büyüme sürecini gözlemlemek ve yenebilir otları tanımak.
13-Ağacınla Tanış	Ağaçların ayırt edici özelliklerini fark etmek.
14-Arkadaşım Meşe	Meşe ağacının, tohumdan ağaç olana kadarki büyüme sürecini gözlemlemek.
15-Ağaçların Desenleri	Ağaçların kabuklarındaki farklılıkları keşfetmek.
16-Vazodaki Su Nereye Gidiyor?	Suyun bitkilerdeki hareketini gözlemlemek.
17-Musluktan Akan Su Nereden Geliyor?	Su döngüsünü keşfetmek.
18-Kâğıtta Su Döngüsü	Su döngüsündeki aşamaları keşfetmek.
19-Gökyüzündeki Bulutlar	Gökyüzündeki değişimleri fark etmek.
20-Hava Durumu Dedektifi	Hava durumundaki değişimleri takip etmek.
21-Rüzgâr Çorabı Yapıyoruz	Havanın varlığını fark etmek.
22-Kuş Gözlemi	Kuş gözlemini tanımak ve kuşların doğadaki çeşitliliğini keşfetmek.
23-Kuşları Besleyelim	Doğal çevrenin önemli bileşenlerinden biri olan kuşlar için bir yaşam alanı sağlamak.
24-Örümcek Gözlemi	Örümcekleri yakından tanımak ve örümceklerin doğadaki rolünü fark etmek.
25-Doğadaki Şekiller	Doğadaki geometrik şekilleri fark etmek.
26-Sürpriz Doğa Resimleri	Doğadaki bileşenleri farklı biçimlerde yorumlamak.
27- İpuçlarına Bakın	Çevremizi paylaştığımız canlıların farkına varmak.

(Devam ediyor)

Tablo 29 (Devam)

Minik TEMA Eğitim Programında Yer Alan Etkinlikler

ETKİNLİK İSMİ	ANA TEMA
28-Benim Haritam	Yaşadığı çevredeki canlıları ve cansız varlıkları fark etmek.
29-Yeniden Kullan	Eşyaların yeniden kullanımını keşfetmek.
30-Kâğıttan Heykeller	Kâğıdın üretim sürecini öğrenmek ve kâğıt kullanımı konusunda farkındalık kazanmak.

Kaynak. TEMA, 2018a

- Rehberde öne çıkan konu başlıklarından bir diğeri de “biyolojik çeşitlilik”tir. Biyolojik çeşitlilik konusu “Bahçeden Çeşitlilik”, “İpuçlarına Bakın” ve “Yeryüzünün Örtüsü Toprak” etkinliklerinde ele alınmış, öğrencilerin etraflarındaki biyolojik çeşitliliği fark etmeleri ve canlılarla toprak arasındaki ilişkileri keşfetmelerine yönelik etkinlikler sunulmuştur.
- Bununla beraber Minik TEMA Eğitim Programı Öğretmen Rehberinin bazı etkinliklerinde insan-merkezci bir söyleme de rastlanmıştır. “Burada Kimler Yaşıyor” etkinliğinde “çevremizi keşfe çıkıp tıpkı bilim insanları gibi çalışma yapacağız” (TEMA, 2018a, s.32) ve “çevremizde hangi canlıların yaşadığını gözlemledik ve kaydettik” (TEMA, 2018a, s.33) yönergeleri insanı merkeze alan yaklaşımlara örnek olabilir.
- Minik TEMA Eğitim Programı Öğretmen Rehberinde ekonomi, sürdürülebilirlik, kalkınma, teknoloji, siyasal ve toplumsal konularda bir etkinliğe ya da söyleme rastlanmamıştır. Bu konuların programa dâhil edilmemesinin ana sebebi TEMA Vakfı’nın apolitik duruşu olabileceği gibi, programın okul öncesi yaş grubuna yönelik hazırlanmış olması da önemli bir etken olabilir. Bununla beraber Minik TEMA Eğitim Programı Öğretmen Rehberinde yer alan bazı etkinliklerde (“Doğadaki İlişkiler: Ekosistem”, “Burada Kimler Yaşıyor”, “Ağacınla Tanış” ve “Kuş Gözlemi”) imkân dâhilinde fotoğraf çekimi ve/veya ses kaydı alınması önerilmiştir.

2-Yavru TEMA Eğitim Programı: MEB Temel Eğitim Genel Müdürlüğü’nün programlarında yer alan kazanım ve göstergeleri temel alacak şekilde tasarlanan Yavru TEMA Eğitim Programı Öğretmen Rehberi, ilkokul öğrencilerine yönelik toplam 56 etkinlik içermektedir. Bu etkinliklerden 19 tanesi ilkokul 1. ve 2. sınıflara,

kalan 37 tanesi ilkokul 3. ve 4. sınıflara yönelik hazırlanmıştır. Yavru TEMA Eğitim Programında ilkokul 1. ve 2. sınıflar için hazırlanan 19 etkinlik, Minik TEMA Eğitim Programında yer alan etkinliklerin içinden seçilmiştir ve içerikleri neredeyse birebir aynıdır. Bu sebeple araştırmacı, ilk 19 etkinliğe ilişkin yaptığı analizde, Minik TEMA Eğitim Programının analizinde ulaştığı bulgulardan daha farklı bulgulara ulaşmamıştır. Etkinliklerden sadece bir tanesi, içeriği aynı olmasına rağmen, iki rehberde farklı isimle adlandırılmıştır. Minik TEMA Eğitim Programı Öğretmen Rehberinde “Toprağın İçinde Neler Var?” adlı etkinlik, Yavru TEMA Eğitim Programı Öğretmen Rehberinde “Toprağı Tanıyalım” ismiyle yer almaktadır. Bu sebeple, bir önceki bölümde sunulan bulguları tekrarlamamak amacıyla, aşağıda sadece ilkokul 3. ve 4. sınıflara yönelik hazırlanan 37 etkinliğe ilişkin bulgular sunulmuştur. Bu etkinlikler 7 ana başlık altında ele alınmıştır: Ekosistem, Toprak, Ağaçlar, Doğa Gözlemi, Su Varlıkları, Hava, Sürdürülebilir Yaşam ve 16 tanesi sınıf dışında gerçekleşen aktivitelerden oluşmaktadır. Yavru TEMA Eğitim Programı Öğretmen Rehberinde yer alan etkinliklerin isimlerine ve amaçlarına ilişkin bulgular Tablo 30’da sunulmuştur. Yavru TEMA Eğitim Programı Etkinlik Kitapçığında yer alan etkinlikler insan-doğa ilişkisini ele alış, doğa ile ekonomi ve teknoloji arasında kurulan ilişki, siyasal ve toplumsal konulara dair mesajları bakımından içerik analizi yöntemiyle incelenerek bulgular aşağıda sunulmuştur.

- Yavru TEMA Eğitim Programı Öğretmen Rehberinde ilkokul 3. ve 4. Sınıflara yönelik hazırlanan 37 etkinlikten 10 tanesinde eko-merkezci bir bakış açısı ve dil kullanıldığı tespit edilmiştir. “Ekosistem” konu grubu altında dört etkinliğe yer verilmiştir ve bu etkinliklerin tümü de doğada canlı ve cansız varlıklar arasındaki ilişkilere odaklanması açısından eko-merkezci bir yaklaşımı vurgulamaktadır. Örneğin; “Ekosistemde Neler Var?” isimli etkinlikte “doğadaki her şeyin birbirine bağlı olduğunun” (TEMA, 2018b, s.75) altı çizilmiş ve öğrencilere doğadaki canlılar arası ilişkileri vurgulayan “Besin Ağı” oyununun oynatılması önerilmiştir. Eko-merkezci yaklaşıma, diğer bölümlerde yer alan etkinliklerde de rastlanmıştır. “Topraktan Gelen Besinler” etkinliğinde de, toprağın rolü sadece insanlar açısından ele alınmamış, toprağın birçok canlıya besin sağladığı vurgulanmıştır. Aynı etkinlikte, “toprakta yetişen gıdaların üretiminde kimyasal ilaç kullanılması sizce etraftaki böcekleri nasıl etkiler? Kuşları nasıl etkiler?” (TEMA, 2018b, s.93)

gibi sorular sorularak, doğadaki bütün canlılar arasında bir bağlantı olduğu vurgulanmıştır.

Tablo 30

Yavru TEMA Eğitim Programında Yer Alan Etkinlikler

Konu Grubu	Etkinlik İsmi	Amaç
1- EKOSİ STEM	1-Ekosistemde Neler Var?	Ekosistem kavramını ve canlı-cansız varlıkların aralarındaki ilişkileri anlamak.
	2-Biyolojik Çeşitlilik	Yaşamı oluşturan canlılar arasındaki ilişkiyi ve çeşitliliği anlamak.
	3-Fotoğraf Karesi	Doğadaki canlı ve cansız varlıklarla ilgili bir canlandırma yapmak.
	4-Yaratıcı Yazma	Yaratıcı yazma tekniklerini kullanarak ekosistemle ilgili kısa metinler yazmak.
2- TOPRAK AK	5-Toprak Nedir?	Toprağı yakından tanımak.
	6-Topraktaki Hayat	Topraktaki canlı ve cansız varlıkları gözlemlemek.
	7-Toprakta Ne Var?	Toprağın altındaki ve üstündeki yaşamı ayırt etmek.
	8-Çimlenme Deneyi	Bir bitkinin yaşam döngüsünün bir bölümünü gözlemlemek.
	9-Topraktan Gelen Besinler	Toprağın besin sağlamadaki önemini fark etmek.
	10-Sınıf Bahçeleri	Bitki yetiştirmeyi deneyimlemek ve bahçe alanı oluşturmak.
	11-Kompost Yapalım	Organik atıkları değerlendirmek ve gübre oluşumunu gözlemlemek.
	12-Rüzgâr ve Su Erozyonu	Erozyonun nedenlerini keşfetmek.
	13-Erozyonu Önlemek	Erozyonu önlemek için öneriler geliştirmek.
	14-Toprağın Bileşenleri	Toprağın bileşenlerini fark etmek
	15-Toprak Katmanları	Yer altına indikçe toprağın yapısının ve niteliğinin değiştiğini fark etmek.
	16-Toprak Kimlik Kartı	Toprağın niteliğine karar verebilmek için deney yapmak.
3- AĞAÇ LAR	17-Ağaç Hakkında Her Şey	Ağaçların nasıl tanımlandığını öğrenmek.
	18-Arkadaşım Meşe	Meşe ağacının özelliklerini tanımlamak.
	19-Yaprak Çarkı	Ağaç türlerini ve bu türlere ait yaprakları tanımak.
	20-Meşe Ağacına Öykü	Meşe ağacı hakkındaki gözlemleri kurgusal bir öyküye dönüştürmek.
	21-Doğadan Kısa Filmler	Doğadaki bir olayı, anı ya da ilişkiyi filme dönüştürmek.
4- DOĞA DA GÖZL EMİ	22-Çevremizde Neler Var?	Yakın gözlemlemek ve kayıt altına alma
	23-Doğa Kâşifi	Farklı ağaç ve çalı türlerini sorular sorarak tanımlamak ve tür tanımlama sürecini deneyimlemek.

(Devam ediyor)

Tablo 30 (Devam)

Yavru TEMA Eğitim Programında Yer Alan Etkinlikler

Konu Grubu	Etkinlik İsmi	Amaç
	24-Ekolojik Araştırma Alanı	Belirli bir alanda canlı ve cansız varlıkları gözlemlemek.
	25-Böcek Gözlemi	Böcek gözlemciliğini deneyimlemek ve doğal çevre ile ilgili farkındalık geliştirmek.
	26-Kuş Gözlemi	Kuş gözlemciliğini deneyimlemek ve doğal çevre ile ilgili farkındalık geliştirmek.
	27-Geçmiş Yolculuk	Sözlü tarih çalışmasını deneyimlemek ve doğal çevre ile ilgili farkındalık geliştirmek.
5-SU VARLIKLARI	28-Su Varlıkları	Su döngüsünün aşamalarını tanımlamak.
	29-Su Döngüsü Deneyleri	Su döngüsünü gözlemlemek.
6-HAVA	30-Hava Gözlem İstasyonu	Havadaki değişimleri gözlemleyerek bir hava durumu tahmin panosu oluşturmak.
	31-Bulut Gözlemi	Bulut gözlemciliğini deneyimlemek ve doğal çevre ile ilgili farkındalık geliştirmek.
	32-Rüzgârın Yönünü Ölçüyoruz	Rüzgârın yönünü ölçmek için bir araç yapmak.
	33-Yağmurölçer Yapalım	Yağmur miktarını ölçmek için bir düzenek yapmak.
7-SÜRDÜRÜLEBİLİR YAŞAM	34-Evimiz Dünya	Yaşam için gerekli olan doğal varlıkların kullanımında tasarruflu olmaya özen göstermek.
	35-Sıfır Atık	Geri-dönüşüm ve yeniden kullanım kavramlarını tanımlamak.
	36-Benim Çantam Doğa Dostu	Farklı malzemelerin yeniden kullanımını keşfetmek.
	37-Etiketleri Nasıl Okuyalım?	Günlük yaşamda kullanılan malzemeleri incelemek ve doğaya verebileceği zararları fah etmek.

Kaynak. TEMA, 2018b

- Kitapçıkta “Arkadaşım Meşe” ve “Çevremizde Neler Var?” etkinliklerinde ağaçlar “arkadaş” olarak ele alınmıştır. “Çevremizde Neler Var?” etkinliğinde öğrenciler, ağaç gözlemi yapmaya şu sözlerle teşvik edilmiştir (TEMA, 2018b, s.134):

Tıpkı yeni bir arkadaşınızı tanımak gibi. Böylece onu daha çok sever ve korumak istersiniz. Doğadaki canlıları izlerken, kendinizin de doğanın bir parçası olduğunu hissedebilirsiniz. Örneğin, gözlemediğiniz ağaç ile toprağı, havayı ve suyu aslında ortak kullandığımızı fark edebilirsiniz.

“Arkadaşım Meşe” etkinliğinin sonunda da, öğrencilerle beraber bir meşe ağacını ziyaret ederek ona teşekkür etmeleri önerilmiştir. “Kuş Gözlemi” etkinliğinde ise öğrenciler, “Etrafımızda yaşayan kuşların karşılaştıkları

zorluklar neler olabilir?” (TEMA, 2018b, s.144) sorusuyla kuşlara empati yapmaya teşvik edilmiştir.

- Yavru TEMA Eğitim Programı Öğretmen Rehberinde en güçlü eko-merkezci vurgu “Sürdürülebilir Yaşam” ana başlığı altında yer alan “Evimiz Dünya” etkinliğinde yer almaktadır. Etkinlikte, Dünya; “hepimize ev sahipliği yapan ortak yaşam alanımız” (TEMA, 2018b, s.167) olarak tarif edilmiş, toprak, su, besin, temiz hava vb. doğal varlıklardan diğer canlılarla ortak yararlandığımızın altı çizilmiştir. Etkinlikte yer alan bilgi notunda öğretmenlerden öğrencilerle şu bilgileri paylaşmaları istenmiştir (TEMA, 2018b, s.167):

Yaşadığımız gezegen; sağlıklı bir yaşam sürmemiz için toprak, su, besin, ilaç, temiz hava, gibi ihtiyaçlarımızı bize sağlıyor. Biz insanlar da diğer tüm canlılarla birlikte bu doğal varlıklardan ortak olarak yararlanıyoruz. Ancak bunu yaparken, ortak kullandığımız hava, toprak, su varlıklarını bazen farkında olmadan kirletiyoruz ya da ihtiyacımızdan fazlasını tüketiyoruz. Bunun sonuçlarında da hepimiz, gezegenimizdeki tüm canlılar olarak etkileniyoruz...Sağlıklı bir yaşam için dünyamızın sınırlı ve ortak kaynaklarını kullanmayı öğrenmemiz gerekiyor. Hepimiz kendi evlerimizde yaşayabiliriz ama çıkardığımız atık miktarının ya da tüketim alışkanlıklarımızın, tüm canlıların yaşadığı ortak ve tek evimiz olan dünyayı nasıl etkilediğini biliyor musunuz?

- Yavru TEMA Eğitim Programı Öğretmen Rehberinde yer alan etkinlikler; ekonomi, sürdürülebilirlik ve kalkınma konuları bakımından incelendiğinde, bu başlıkları doğrudan ele alan etkinliklere rastlanmamış ancak üç etkinlikte daha az tüketmek ve tasarruf konuları vurgulanmıştır: “Evimiz Dünya”, “Sıfır Atık” ve “Benim Çantam Doğa Dostu”. Bunun yanında; “yalnızca geri-dönüşüm yapmak doğal kaynaklarımızı korumak için yeterli olur mu?” (TEMA, 2018b, s.170) diye sorgulanarak, 5D (Düşün, gerekli değilse tüketme; Daha az tüket; Değerlendir yeniden kullan; Değiştir farklı amaçla kullan ve Dönüştür doğaya geri kazandır) önerilmiştir. Dolayısıyla geri-dönüşümden önce tüketimin önüne geçmeye ve tüketimi azaltmaya dair mesajlar verilmiştir.
- Yavru TEMA Eğitim Programı Öğretmen Rehberinde yer alan etkinlikler; doğa-teknoloji ilişkisine yaklaşımı bakımından değerlendirildiğinde, programda teknoloji konusuna yer verilmediği görülmüş ancak üç etkinlikte (“Çimlenme Deneyi”, “Doğadan Kısa Filmler” ve “Geçmiş Yolculuk”) fotoğraf çekimi ve/veya ses kaydı alınması önerilmiştir. Ayrıca “Çevremizde

Neler Var” ve “Doğa Kâşifi” etkinliklerinde de, öğrencilere, “doğayı bir telefon uygulaması kullanarak gözlemleyecekleri” (TEMA, 2018b, s.138) belirtilerek, Doğa Kâşifi akıllı telefon uygulaması ile etkinliğin gerçekleştirilmesi önerilmiştir. Bu bakımdan TEMA eğitim programları teknoloji-doğa ilişkisine dair konulara eğitimlerinde yer vermemesine rağmen eğitimde teknoloji kullanımı konusuna sıcak bakmaktadır.

- Yavru TEMA Eğitim Programı Öğretmen Rehberinde araştırmacının dikkatini çeken bir diğer unsur; “Toprağın Bileşenleri”, “Toprak Katmanları”, “Toprak Kimlik Kartı”, “Su Varlıkları”, “Su Döngüsü Deneyleri” gibi bazı etkinliklerde, MEB Fen Bilgisi dersi kazanımları ağır basarak, doğa ya da çevre koruma mesajları yerine ağırlıkla müfredatı destekleyici uygulamalara yer verilmiş olmasıdır.

3-Ortaokul TEMA Eğitim Programı: Ortaokul TEMA Eğitim Programı, MEB işbirliği ile ortaokul kademesinde görev yapan öğretmenler ile öğrencilere yönelik hazırlanmış bir programdır. Ortaokul TEMA Eğitim Programı Etkinlik Rehberi “Yeryüzünde Yaşam” ana başlığı altında 4 ana bölüm (Yaşamın Yapı Taşları, Şenlikli Doğa, Sürdürülebilir Toplum ve Doğa Hakkı), her ana bölümün altında 3 alt bölüm ve bu alt bölümlerin içinde yer alan, 18 tanesi sınıf dışında gerçekleşen toplam 43 etkinlikten oluşmaktadır. Ortaokul TEMA Eğitim Programının etkinliklerinin isimlerine ve ana temalarına ilişkin bulgular Tablo 31’de sunulmuştur.

Ortaokul TEMA Eğitim Programı Etkinlik Kitapçığında yer alan etkinlikler insan-doğa ilişkisini ele alış, doğa ile ekonomi ve teknoloji arasında kurulan ilişki, siyasal ve toplumsal konulara dair mesajları bakımından içerik analizi yöntemiyle incelenerek bulgular aşağıda sunulmuştur.

- Ortaokul TEMA Eğitim Programı Etkinlik Kitapçığına genel olarak eko-merkezci bir dil hâkimdir. Su, toprak ve hava gibi doğal unsurlar, “doğal varlıklar” olarak ele alınmış, bu varlıklara tüm canlıların ihtiyaç duyduğunun altı birden fazla etkinlikte çizilmiştir. Hatta “Dokunduğum Toprak” ve “Bu Toprağın İnsanları” etkinliklerinde toprağa, “Su Döngüsü” etkinliğinde de suya canlı özellikleri atfedilmiştir. Örneğin; “Bu Toprağın İnsanları” etkinliğinde toprağı korumak için “toprak ile kurduğumuz köklü dostluğu unutmamak ve güçlendirmek” (TEMA, 2016c, s.44) önerilmiştir.

Tablo 31

Ortaokul TEMA Eğitim Programında Yer Alan Etkinlikler

KONU GRUBU	ETKİNLİK İSMİ	ANA TEMA
HAVA	1-Bugün Hava Nasıl?	Hava durumu ve iklim arasındaki farkları anlamak, rüzgâr tribünü ve yağışölçer yapmak, günlük-haftalık hava durumu gözlemi yapmak.
	2-Yarın Hava Nasıl Olacak?	Hava tahmininin nasıl yapıldığını göstermek, hava haritalarını yorumlamayı öğretmek.
	3- Havanın Başına Gelenler	Hava kirliliğinin nedenleri, sonuçları hakkında bilgi vermek, neler yapılabileceği konusunda fikir yürütmek.
	4-Yöremizde İklim	Türkiye'nin iklimleri ve iklimin, coğrafya, bitki örtüsü ve canlı çeşitliliğine olan etkisi.
	5-Ağaç Halkalarından Geçmiş Zamanlara Yolculuk	Ağaç halkalarına bakarak geçmiş dönemlerdeki iklim, doğal afet vb. koşulların belirlenmesi.
SU	6-İçtiğim Su: Suyumuz Nerede, Nereden Geliyor?	Musluklardan akan suyun nereden, hangi aşamalardan geçerek geldiğini fark etmek.
	7-Suda Yaşam	Sucul ekosistemleri tanımak ve TR'de yaşayan iki nadir sucul türü tanımak: Caretta caretta ve inci kefalı.
	8-Nehirler ve Hikâyeler	Akarsular ve akarsuların buldukları yöreye ekolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik etkileri.
TOPRAK	9-Dokunduğum Toprak	Türkiye'deki farklı toprak çeşitleri, bu toprakların özellikleri ve iklim ile toprak çeşitleri arasındaki ilişki.
	10-Toprağın Yapısı	Toprak oluşumu ve toprağın içerisindeki farklı maddelerin farklı tür toprakların oluşmasına etkisi.
	11-Toprağın Başına Gelenler	Ekosistem hizmetleri kavramı ile tanışmak, toprak sorunları ve bu sorunların nasıl çözüleceği hakkında kafa yormak.
	12-Erozyonu Gözlemleyelim	Erozyonun nasıl oluştuğu, erozyon türleri hakkında bilgilendirme ve erozyonu önlemek için yapılabilecekler.
	13-Toprak Altında Yaşam	Toprak altındaki yaşamla tanışma, besin ağı ve toprak ekosistemi hakkında farkındalık yaratmak.
	14-Bu Toprağın İnsanları	Toprak-kültür ilişkisi, toprağın medeniyetlerin oluşumundaki rolü.
ŞENLİ KLİ DOĞA	15-Yaşadığım Doğa	Biyolojik çeşitliliğin seviyeleri, ekosistem ve tür çeşitliliği arasındaki bağ.
	16-Sulak Alanlarda	Sulak alan ziyareti ve sulak ekosistemi keşfetmek.
	17-Ormanda Bir Gün	Orman ekosistemini tanımak ve oyunlarla keşfetmek.
	18-Ormanların Sorunları	Ormanların sorunlarına ve bu sorunların çözüm yollarına dair araştırma yapmak.
BİYOÇ EŞİTLİ LİĞE KATKI	19-Evim Evim Güzel Evim	Bir ekosistemdeki canlı yuvalarını gözlemlemek ve kuş yuvası yapmak.
	20-Arılarla Gelen Yaşa	Arıların yaşamı hakkında farkındalık sağlamak.
	21-Yaşam Tohumda Başlar	Tohumların yayılma stratejileri hakkında farkındalık sağlamak ve tohum topu yapmak.

(Devam ediyor)

Tablo 31 (Devam)

Ortaokul TEMA Eğitim Programında Yer Alan Etkinlikler

KONU GRUBU	ETKİNLİK İSMİ	ANA TEMA
YAŞAMIN DÖNGÜLERİ	22-Yer Şekilleri	Yer şekillerinin, iklim, bitki örtüsü, yerel türler, yerleşim biçimleri ve kültür üzerine etkileri.
	23-Besin Ağı	Yeryüzündeki yaşam ağına dair farkındalık sağlamak.
	24-Su Döngüsü	Su döngüsü ve suyun yeryüzündeki yolculuğu.
SÜRDÜRÜLEBİLİR YAŞAM	25-Ekolojik Mimari	Doğa ile uyumlu mimari.
	26-Kent Bostanları	Okul bahçesinde bostan oluşturmak, yağmur suyu hasadı, ekim-dikim gibi etkinlikleri gerçekleştirmek.
	27-Hayalimdeki Yer	Doğa ile uyumlu bir yaşam alanı geliştirmek.
	28-Sürdürülebilir ulaşım	Sürdürülebilir ulaşım nedir, nasıl sağlanabilir.
	29-Etiketler Ne Söyler?	Etiket okuma ile öğrencilerin yaptığı tercihlerin doğaya olan etkileri konusunda farkındalık yaratmak.
GEZENİN SINIRLARI	30-Karbon Ayak İzi	Karbon ayak izi kavramını öğrenmek ve öğrencilerin kendi karbon ayak izini hesaplamalarını sağlamak.
	31-Güneş Fırını	Yenilenebilir enerji kaynakları hakkında bilgi vermek, güneş fırını yapmak.
	32-Su Ayak İzi/Sanal Su	Suyun doğrudan ve dolaylı tüketimi hakkında farkındalık sağlamak ve su ayak izini hesaplamak.
	33-Yağmur Hasadı	Su tasarrufu için yağmur suyu hasadı yöntemini göstermek ve tasarlamak.
	34-Solucan Kompostu	Kompost yapmak.
DOĞA HER YERDE	35-Doğanın Şiiri: Haiku	Doğa ile sanat arasında ilişki kurarak şiir yazmak.
	36-Bitki Ressamlığı	Doğada çiçek gözlemi ve resmi yapmak.
	37-Biyomimikri	Doğadan ilham alan teknolojiler; biyomimikri.
DOĞA HAKKI	38-Burada Biterse Dünyada Biter: Sığla Ağacı	Ekoloji-ekonomi arasındaki denge ve sürdürülebilir koruma faaliyetleri. Örnek olay çalışması: Sığla Ağacı Ormanı
	39-Türkiye'nin Korunan Alanları	Doğa koruma alanı ve doğa korumada farklı koruma statüleri hakkında bilgilendirmek.
	40-Yeşil Meslekleri Tanıyalım	Doğa korumaya ve çevreye verilen zararları azaltmaya yönelik çalışma alanları; "yeşil meslekler" ile tanışmak.
	41-Çevre Günlerim	Çevre ile ilgili özel günleri öğrenmek ve farkındalık kampanyası düzenlemek.
	42-Aynı Suyun Etrafında	Bütüncül, demokratik ve katılımcı çevre ve havza yönetimine ilişkin farkındalık geliştirmek.
	43-Gönüllüyüm	Sivil toplum kuruluşlarını ve gönüllülük kavramını tanımak.

Kaynak. TEMA, 2016c

- İklim değişikliği, temiz suya erişim, hava kirliliği, erozyon gibi çevresel sorunlar sadece insanlar açısından değil, tüm canlılar ve yaşam bakımından ele

alınmıştır. Örneğin; “Erozyonu Gözlemleyelim” başlıklı etkinlikte erozyonun zararları dile getirilirken; “erozyon toprağın altındaki ve üstündeki ekolojik yaşama büyük zarar verir” (TEMA, 2016c, s.38) diye belirtilerek, sadece ekonomik ya da insana olan etkilerinden değil diğer canlılara olan etkilerinden de bahsedilmiştir. “Besin Ağı” ve “Burada Biterse Dünyada Biter: Sığla Ağacı” etkinliklerinde yeryüzündeki yaşamın bir bütün olduğu ve her şeyin birbirine bağlı olduğu” vurgulanmıştır. “Toprağın Başına Gelenler” etkinliğinde ekosistem hizmetleri kavramına yer verilmiş ancak kavram ekosistemlerin sadece insanlara değil, tüm canlılara sunduğu hizmetler bağlamında ele alınmıştır.

- Kitapçıkta insan-merkezli mesajlara da birkaç yerde rastlanmıştır. “Aynı Suyun Etrafında” etkinliğinde, “sürdürülebilir kalkınma”, “bütüncül, demokratik, katılımcı çevre yönetimi”, “bütüncül havza yönetimi” gibi nispeten insan-merkezli kavramlara yer verilmiştir.
- Ortaokul TEMA Eğitim Programı Etkinlik Kitapçığı ekonomi, sürdürülebilirlik ve kalkınmaya dair verdiği mesajlar bakımından incelendiğinde; endüstrileşmenin ve sanayileşmenin yol açtığı kirlilik, “Havanın Başına Gelenler”, “Nehirler ve Hikâyeler”, “Ekolojik Mimari” ve “Sürdürülebilir Ulaşım” etkinliklerinde dile getirilmiştir. “Havanın Başına Gelenler” etkinliğinde, Zonguldak ilindeki hava kirliliği örneği üzerinden endüstri ve fosil yakıtlara dayalı enerji üretimi, hava kirliliğinin nedeni olarak gösterilirken, “Nehirler ve Hikâyeler” etkinliğinde sanayileşmenin Büyük Menderes Havzasına verdiği zararlar ele alınmıştır. “Arılarla Gelen Yaşam” ve “Karbon Ayak İzi” etkinliklerinde, arıları korumak ve sera gazı salımlarını azaltmak için daha az tüketmek ve tasarruf önerilmiştir. “Yaşam Tohumda Başlar”, “Hayalimdeki Yer”, “Güneş Fırını” ve “Yağmur Hasadı” etkinliklerinde ise yerel üretim, yerel ekonomi ve yerel ihtiyaçlara yerel çözümlerin bulunmasının öneminin altı çizilmiştir. “Yağmur Hasadı” etkinliğinde yağmur suyu hasadı yapmanın; “yerel ihtiyaçlara yerel çözümler üreterek baraj, sutaşıma sistemleri gibi ülke ekonomisine ağır yük getiren yatırımlara olan ihtiyacı azaltma” (TEMA, 2016c, s.107) potansiyeli dile getirilmiştir. Bununla beraber, kitapçıkta yer alan etkinlikler ekonomik

büyümenin sorgulanması ve/veya sınırlandırılmasına ilişkin açık bir mesaj vermemektedir.

- Ortaokul TEMA Eğitim Programı Etkinlik Kitapçığı siyasal ve toplumsal konulara yaklaşımı bağlamında değerlendirildiğinde, 43 etkinlikten 4 tanesinde katılım, demokrasi, insan haklarına ilişkin mesajlar olduğu görülmüştür. “Ekolojik Mimari” etkinliğinde hızlı ve plansız kentleşmenin “tüm canlıların sağlığını tehdit etmeye ve sağlıklı yaşam hakkını elinden almaya başladığı” (TEMA, 2016c, s.81) belirtilerek, sağlıklı bir doğada yaşamın, sadece insanlar için değil tüm canlılar için bir hak olduğunun altı çizilmiştir. “Burada Biterse Dünyada Biter: Sığla Ağacı” ve “Aynı Suyun Etrafında” isimli etkinliklerde ise demokratik ve katılımcı doğa korumanın önemine değinilmiştir. “Aynı Suyun Etrafında” etkinliği kapsamında “Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi”nin ilgili maddeleri ile T.C. Anayasasının 56. Maddesi öğrencilere okuma metni olarak sunulmuştur. “Gönüllüyüm” etkinliğinde de öğrencileri STK’larda gönüllü olmaya cesaretlendiren bir etkinliğe yer verilmiştir.

4-Lise TEMA Eğitim Programı: Lise TEMA Eğitim Programı, lise kademesinde görev yapan öğretmenler ile öğrencilere yönelik hazırlanmış, ücretsiz bir programdır. Programa katılım gönüllülük esasına dayalıdır ve okullarda MEB Sosyal Etkinlikler Yönetmeliğinde belirtilen şartlar dâhilinde kulüp çalışması şeklinde, Lise TEMA danışman öğretmeni ya da kulüp üyelerinden birinin kolaylaştırıcılığında uygulanmaktadır. Lise TEMA Eğitim Programı Etkinlik Rehberi, “Sürdürülebilir Yaşam” ana başlığı altında 3 ana bölümden (Doğadaki Döngü, Dünden Bugüne Hikâyemiz, Yaşamı Dönüştürmek), her ana bölümün altında yer alan 2 alt bölüm ve 24 etkinliktен oluşmaktadır. Bu bölümler ve konu başlıkları Tablo 32’de sunulmuştur.

Lise TEMA Eğitim Programı Etkinlik Kitapçığında yer alan etkinlikler genel olarak değerlendirildiğinde; ağırlıklı gençleri, sürdürülebilir yaşam konusunda adım atmaya cesaretlendiren ve karar süreçlerine dâhil etmeyi amaçlayan etkinliklere yer verildiği görülmüştür. Nitekim “Etkinlik Kılavuzunun Kullanımı” başlıklı bölümde kitapçığın amacı şöyle belirtilmiştir: “Lise TEMA Etkinlik Kılavuzu kulüp üyelerimizde doğa ile buluşma, günlük hayattaki tercihlerimizi sorgulama ve sürdürülebilir, demokratik, katılımcı karar alma konularında farkındalık yaratma amacıyla bir yol gösterici olarak hazırlanmıştır” (TEMA, 2016b, s.5).

Tablo 32

Lise TEMA Eğitim Programında Yer Alan Etkinlikler

KONU GRUBU	ETKİNLİK İSMİ	ANA TEMA
DOĞAL MİRASLAR	1-Geçmişten Geleceğe	Günümüz çevre sorunlarını geçmiş ve gelecek çerçevesinden ele alarak değerlendirmek ve çözüm önerileri geliştirmek.
	2-Bahçeli Günler	Okul ya da kent bahçeciliği ile ilgili uygulama yapmak.
	3-Uzman Röportajı	Küresel ve yerel çevre sorunları hakkında farkındalık sağlamak ve bu alanda çalışan uzmanları tanımak.
	4-Su Havzasının Hikâyesi	Su havzasını tanımak, sorunlarını belirlemek ve çözüm üretmek.
DOĞADAKİ BİLGELİK	5-Bir Yaşam Mucizesi Toprak	Toprağın insan yaşamı için geçmişten günümüze önemi.
	6-Haftasonu Buluşmaları	Doğa gözlemi, gözlem yoluyla doğayı daha yakından tanımak ve doğayla bağ kurmak.
	7-Tanı ve Sahip Çık	Endemizm kavramıyla tanışmak, bölgelerinde yaşayan endemik türleri tanımak ve korunmak.
	8- Yeşil Rota	Öğrencilerin yaşadıkları bölgenin doğal ve kültürel varlıklarını tanımak.
SINIRLARI AŞMAK	9- Ekolojik Ayak İzim	Günlük yaşamdaki faaliyetlerin doğaya olan etkileri konusunda farkındalık kazanmak.
	10- Tarihi Kavşaklara Yolculuk	Çevre sorunlarının tarihsel süreçlerini kavramak.
	11-İhtiyaç Mı İstek Mi?	İhtiyaç ile istek arasındaki farkları ayırt etmek, tartışmak ve atıkları azaltmak.
	12-Sıcak Noktalar	Dünyanın ve Türkiye'nin önemli doğa alanlarını tanımak.
SINIR TANIM AYANLAR	13-Benim Hikâyem	İnsanlığa yön veren bitki türlerini tanımak.
	14-Endüstriyel Gıda	Gıda üretim süreçleri ile insan sağlığı, hayvan sağlığı ve çalışan hakları arasındaki ilişki hakkında farkındalık geliştirmek.
	15-Herkes İçin Yeterli (Mi)?	Doğal kaynaklara erişimin herkes için yeterli ve adil olup olmadığını sorgulamak.
	16-Yeniden Düşün	Yenilenebilir ve yenilenemez enerji kaynaklarının insana ve doğaya etkilerini fark etmek.
DOĞA DOSTU YAŞAM	17-On Adımda Yeşil Okul	Okulu ekolojik olarak dönüştürmek için atılması gereken adımları atmak.
	18-On Adımda Yeşil Ev	Sürdürülebilir bir ev için gerekli adımları atmak.
	19-Ortak Yaşam Alanları	Kamusal alanların önemini ve işlevini anlamak.
	20-(Yeşil) Bir İyilik Yap	Sürdürülebilir yaşam için pratikler geliştirmek.
YAŞAM HAKKI	21-Ekolojik Zekâ	Günlük hayatımızdaki davranışlarımızın doğaya olan etkilerinin farkına varmak.
	22-Sivil Topluma Katıl	Sivil Toplum Kuruluşlarını tanımak.
	23-Etik Tartışma	İnsan-doğa ilişkisini ego ve eko bakış açılarıyla değerlendirmek.
	24-Sonrasını Düşün	Gençlerle çocukları bir araya getirerek çevre konusunda nesiller arası öğrenmeyi sağlamak.

Kaynak. TEMA, 2016b

Kitapçıkta yer alan 24 etkinlikten 9 tanesi, yaparak ve yaşayarak öğrenmeyi amaçlayan ve sınıf dışında gerçekleşen aktivitelerden oluşmaktadır. Lise TEMA Eğitim Programı Etkinlik Kitapçığında yer alan etkinlikler; insan doğa ilişkisine yaklaşım, doğa ile ekonomi ve teknoloji arasında kurulan ilişki, siyasal ve toplumsal konulara dair mesajları bakımından içerik analizi yöntemiyle incelenerek bulgular aşağıda sunulmuştur.

- Lise TEMA Eğitim Programı Etkinlik Kitapçığının söylemleri insan-doğa ilişkisine yaklaşımı açısından değerlendirildiğinde, genel olarak eko-merkezci bir dili olduğu görülmektedir. “Hafta Sonu Buluşmaları”, “Yeşil Rota”, “Benim Hikâyem”, “Endüstriyel Gıda” ve “Ekolojik Zekâ” eko-merkezci söyleme sahip etkinliklere örnek gösterilebilir.
- Bununla beraber Lise TEMA Eğitim Programı Etkinlik Kitapçığında hem insan-merkezci hem de eko-merkezci yaklaşımı barındıran söylemler de mevcuttur. Örneğin; “Bir Yaşam Mucizesi Toprak” etkinliğinin ilk bölümünde yer alan sorular genellikle toprağın, insan yaşamı ve medeniyetlerin kurulması üzerindeki etkisine odaklanmış, sürdürülebilirlik kavramı da “bugünün gereksinimlerini karşılarken, gelecek nesillerin gereksinimlerini tehlikeye atmayan” şeklinde tanımlanmıştır. Ancak grupların yapacağı sunumlarla ilgili bölümde, seçilen iyi örnek için verilen yönerge eko-merkezli bir yaklaşımla yazılmış, gençlerden, iyi örneklerini belirlerken, “ekolojik dengelere ve süreçlere saygı gösteren, gerçekleştirdiği faaliyet sonucunda türlerin/nesillerin ve ekosistemlerin zarar görmesine izin vermeyen, doğada var olan tüm yaşam formlarına saygıyı esas alan uygulamaları” (TEMA, 2016b, s.19) seçmeleri istenmiştir. Ayrıca, etkinlik kapsamında öğrencilere, “Toprak Ana Evrensel Bildirgesi”ni okumaları da önerilmiştir. “Uzman Röportajı”, “Ekolojik Ayak İzim”, “Herkes İçin Yeterli(mi?)” etkinliklerinde de benzer bir durum söz konusudur; hava, su, toprak gibi doğal unsurlar bazen insanlara olan faydaları bağlamında ‘yönetilecek kaynaklar’ olarak görülürken, bazen de eko-merkezci bir şekilde insana olan yararından bağımsız, “varlık” olarak ele alınmıştır.
- Lise TEMA Eğitim Programı Etkinlik Kitapçığında yer alan 24 etkinlikten 11’inde, ekonomi, kalkınma ve sürdürülebilirlik konularına değinilmiştir: “Su Havzasının Hikâyesi”, “Bir Yaşam Mucizesi Toprak”, “Ekolojik Ayak İzim”, “Tarihi Kavşaklara Yolculuk”, “İhtiyaç Mı İstek Mi?”, “Benim Hikâyem”,

“Herkes İçin Yeterli(mi?)”, “On Adımda Yeşil Okul”, “On Adımda Yeşil Ev”, “Yeşil Bir İyilik Yap” ve “Ekolojik Zekâ”. “Benim Hikayem”, “Herkes İçin Yeter(mi?)” ve “Tarihi Kavşaklara Yolculuk” etkinliklerinde ekoloji-toplum-ekonomi ilişkisinin temelinde ekolojinin olduğu ifade edilmiştir. Bu yaklaşıma örnek olarak “Benim Hikâyem” etkinliğinde yer alan “Pamuğun Hikâyesi” başlıklı okuma parçasında; “İnsanın doğanın bir parçası olduğu, kurduğu toplumların ve ekonominin gücünün doğadan geldiği” belirtilerek, “doğa-insan ilişkisinde sürdürülebilirliği kurmanın yolunun doğaya uyumlu olandan geçtiği” (TEMA, 2016b, s.45) dile getirilmiştir. “İhtiyaç Mı İstek Mi?” ve “Ekolojik Zekâ” etkinliklerinde ise tüketim kültürü ve alışkanlıkları sorgulanarak, “Hiçbir Şey Satın Almama Günü”ne öğrencilerin katılımı teşvik edilmiş, “On Adımda Yeşil Okul” ve “On Adımda Yeşil Ev” etkinliklerinde de takas şenliği düzenlenmesi önerilmiştir. Bunlara ek olarak “Yeşil Bir İyilik Yap” etkinliğinde gençler, alışveriş yapacaklarsa “sürdürülebilir yaşam, adil ticaret, sürdürülebilirliği ilke edinmiş yerel, ekolojik ya da satışı sonucunda kamusal bir yarar sağlayan şirket-kurum seçmeye” (TEMA, 2016b, s.64) teşvik edilmiştir.

- Lise TEMA Eğitim Programı Etkinlik Kitapçığı siyasal ve toplumsal konulara yaklaşımı bağlamında değerlendirildiğinde, gençleri karar alma süreçlerine katılım konusunda cesaretlendiren etkinliklere yer verildiği görülmüştür. “Su Havzasının Hikâyesi” etkinliğinde demokratik ve katılımcı doğa korumanın önemine değinilirken, “Ortak Yaşam Alanları” etkinliğinde gençler, kamusal alanlara eleştirel bir gözle bakmaya teşvik edilerek, gençlerin, karar süreçlerine katılması için okulda ve kentte bulunan mekanizmalar sorgulanmıştır. “Endüstriyel Gıda” isimli etkinlik gıda sektöründe çalışan kişilerin ve hayvanların yaşam haklarına dair bir tartışmaya yer vermiş, “Herkes İçin Yeterli(mi?)” etkinliği de “doğal kaynaklara erişimin herkes için yeterli ve adil olup olmadığı sorusunu gündeme getirmiştir. “Sivil Topluma Katıl” etkinliğinde de öğrencileri STK’larda gönüllü olmaya cesaretlendiren bir etkinliğe yer verilmiştir.

TEMA Vakfı’nın tez kapsamında analiz edilen dört çevre eğitimi programının içerikleri genel olarak değerlendirildiğinde; erken ve orta çocukluk dönemine ilişkin geliştirilen Minik TEMA ve Yavru TEMA Eğitim Programlarının; daha çok çocukları dışarıya çıkmaya ve evlerinin/okullarının yanı başındaki doğayı keşfetmeye, doğada

zaman geçirmeye teşvik ettiği görülmüştür. İklim değişikliği, tür kaybı, ormansızlaşma vb. küresel çevre sorunları bu yaş gruplarında ele alınmamaktadır. Daha büyük yaş gruplarına yönelik hazırlanan Ortaokul TEMA ve Lise TEMA Eğitim Programlarında ise hem küresel çevre sorunları dile getirilmekte hem de, özellikle Lise TEMA Eğitim Programında, gençler kampanya düzenleme vb. yöntemlerle çözüm için eylemde bulunmaya teşvik edilmektedir.

TEMA Vakfı'nın çevre ideolojisine ilişkin bulguların sunulduğu bir önceki bölümde, Vakfın reformist çevre örgütleri arasında yer aldığı ortaya konmuştur. Bununla beraber Vakfın söylemleri insan-doğa ilişkisine dair hâkim çevre ideolojileri açısından incelendiğinde, TEMA'nın net bir duruş sergilemediği ve zaman zaman insan-merkezci, zaman zaman ise eko-merkezci bir pozisyondan seslendiği görülmüştür. TEMA'nın çevre ideolojisinin, Vakfın öğretmen ve öğrencilere yönelik düzenlediği eğitim programlarının içeriğini nasıl etkilediğine ilişkin elde edilen bulgular da bir önceki bölümde sunulan verileri destekler niteliktedir. TEMA Vakfı'nın öğretmen ve öğrencilere yönelik geliştirdiği eğitim programlarında, genellikle eko-merkezci bir dil kullanılmasına rağmen, zaman zaman insan-merkezci yaklaşımlar da görülmüştür. TEMA, eğitim programlarında ekonomi ve kalkınma konularını doğrudan ele almamakla beraber, özellikle ortaokul ve lise öğrencilerine yönelik geliştirdiği programlarda “tüketim kültürü ve tüketim alışkanlıkları”, “adil ticaret”, “yerel üretim ve tüketim” gibi ekonomiyle ilişkili konulara değinmiştir. Ancak Vakıf, eğitim programlarının hiçbir yerinde açıkça ekonomik büyümenin sınırlandırılması gerektiğini belirtmemiş ya da mevcut ekonomik sistemin eleştirisini yapmamış, “ekonomik küçülme” gibi kapitalist sisteme alternatif başlıklara yer vermemiştir. TEMA Vakfı, eğitim programlarında doğa-teknoloji ilişkisine dair konuları da ele almamıştır. Ancak özellikle yeni güncellediği Minik TEMA ve Yavru TEMA programlarında, teknoloji kullanımını teşvik eden çeşitli etkinliklere yer vermiştir. TEMA Vakfı'nın çevre eğitimi programları toplumsal ve siyasal konular açısından değerlendirildiğinde, bu başlıkların genellikle, ortaokul ve lise kademesinde, demokratik ve katılımcı doğa koruma bağlamında ele alındığı, toplumsal cinsiyet, barış, sosyal adalet gibi konulara değinilmediği ancak analiz edilen tüm kitapçıklarda toplumsal cinsiyete duyarlı bir dil kullanıldığı görülmüştür.

5.3.4.1.2. TÜRÇEV. Tez kapsamında TÜRÇEV'in okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim kademesinde öğrenim gören öğrencilere yönelik uyguladığı çevre eğitimi

programları; Eko-Okullar, Okullarda Orman ve Çevrenin Genç Sözcüleri ele alınmış, bu programlara ait Tablo 28’de sunulan eğitim malzemeleri içerik analiziyle incelenmiş ve elde edilen bulgulara aşağıda yer verilmiştir.

1-Eko-Okullar Programı: Eko-Okullar Programı okul öncesi ve ilköğretim kurumlarına yönelik geliştirilmiş uluslararası bir çevre eğitimi programıdır. Programa katılım ücretlidir ve katılım gönüllülük esasına dayalıdır. Programın hedef kitlesi öğretmenlerden ziyade okullardır ve okullarda ders programına paralel uygulandığı için MEB’in kazanımlarını destekler nitelikte hazırlanmıştır. Eko-Okullar Programını uygulamak üzere başvuran okullara 6 kılavuz kitapçık gönderilmektedir. Bu kitapçıkların içinde yer alan konu başlıkları Tablo 33’de sunulmuştur.

Tablo 33

Eko-Okullar Programı Konu Başlıkları

EKO-OKULLAR PROGRAMI KONU BAŞLIKLARI	
Eko-Okullar Programı Çöp-Atık El Kitabı	1-Giriş 2-Çöp ve Atık Nedir? 2.1- Atık Bertarafı 2.2- Geri Dönüşüm 3-Bir Eko-Okul Çöp-Atık Konusunda Neler Yapabilir? 3.1- Çöp-Atık Konulu Örnek Etkinlikler 3.2- Çöp-Atık Konulu Müfredat Çalışmaları Çevresel İnceleme Kontrol Listesi Çevresel İnceleme Anketi 4-Örnek Eylem Planı Formatı (konudan bağımsız tüm kitapçıklarda aynı) 5-Kaynakça
Eko-Okullar Programı Su El Kitabı	1- Giriş 2- Su ve Su Kaynakları 2.1- Türkiye Su Kaynakları 3- Su Kirliliği ve Su Arıtımı 3.1- Su Arıtımı 3.1.1- İçme Suyu Özellikleri 3.1.2- Su Arıtım Tesisi Üniteleri 3.1.3- Su Kirliliği Bizleri Tehdit Eder 3.1.4-Evde Okulda Bahçede Su Tasarrufu Yöntemleri 4- Bir Eko-Okul Su Konusunda Neler Yapabilir? 4.1- Su Konulu Örnek Etkinlikler 4.2- Su Konulu Müfredat Çalışmaları ve Etkinlikler Çevresel İnceleme Kontrol Listesi 5- Örnek Eylem Planı Formatı (konudan bağımsız tüm kitapçıklarda aynı) 6- Kaynakça
Eko-Okullar Programı Enerji El Kitabı	1- Giriş 2- Enerji ve Enerji Türleri 3- Enerji Kaynakları

(Devam ediyor)

Tablo 33 (Devam)

Eko-Okullar Programı Konu Başlıkları

EKO-OKULLAR PROGRAMI KONU BAŞLIKLARI	
Eko-Okullar Programı Enerji El Kitabı	3.1- Yenilenemez Enerji Kaynakları 3.1.1- Fosil Yakıtlar 3.1.2- Nükleer Enerji 3.2- Yenilenebilir Enerji Kaynakları 3.2.1- Hidroelektrik Enerji 3.2.2- Jeotermal Enerji 3.2.3- Güneş Enerjisi 3.2.4- Rüzgâr Enerjisi 3.2.5- Biyokütle Enerjisi 3.2.6- Deniz Kökenli Yenilenebilir Enerji 3.2.7- Hidrojen Enerjisi 4- Bir Eko-Okul Enerji Konusunda Neler Yapabilir? 4.1- Enerji Konulu Örnek Etkinlikler 4.2- Su Konulu Müfredat Çalışmaları ve Etkinlikler Çevresel İnceleme Kontrol Listesi 5- Örnek Eylem Planı Formatı (konudan bağımsız tüm kitapçıklarda aynı) 6- Kaynakça
Eko-Okullar Programı Biyolojik Çeşitlilik El Kitabı	1- Giriş 2- Biyolojik Çeşitlilik Nedir? 2.1- Genetik Çeşitlilik 2.2- Tür Çeşitliliği 2.3- Ekosistem Çeşitliliği 2.3.1- Ekosistem Elemanları 2.3.2- Besin Zinciri 3- Türkiye Biyolojik Çeşitliliği 4- Bir Eko-Okul Biyolojik Çeşitlilik Konusunda Neler Yapabilir? 4.1- Biyolojik Çeşitlilik Konulu Örnek Etkinlikler 4.2- Biyolojik Çeşitlilik Konulu Müfredat Çalışmaları ve Etkinlikler Çevresel İnceleme Kontrol Listesi 5- Örnek Eylem Planı Formatı (konudan bağımsız tüm kitapçıklarda aynı) 6- Kaynakça
Eko-Okullar Programı Programda Çalışılan Diğer Konular El Kitabı	1- Giriş 2- Eko-Okullar Programında Çalışılan Diğer Konulardan Bazıları 2.1- Küresel Isınma ve İklim Değişikliği 2.2- Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar 2.3- Sağlıklı Yaşam 2.4- Hava Kirliliği 2.5- Gürültü Kirliliği 3- Bir Eko-Okul Bu Konularda Neler Yapabilir? 4- Örnek Eylem Planı Formatı (konudan bağımsız tüm kitapçıklarda aynı) 5- Kaynakça

Eko-Okullar Program Kılavuzlarının içeriği; insan-doğa ilişkisine dair baskın çevre ideolojileri, ekoloji ile ekonomi arasındaki tercih, siyasal ve toplumsal konulara dair mesajları bakımından içerik analizi yöntemiyle incelenerek bulgular aşağıda sunulmuştur.

- Eko-Okullar Programı Çöp-Atık El Kitabında, bir kaç yerde öncelikli amacın aslında çöp üretiminin azaltılması olduğu dile getirilmekle beraber, Kitapçıkta geri-dönüşüme büyük yer ayrılmış ancak atık üretiminin sınırlandırılması, sıfır atık ve yeniden kullanım gibi atık çıkarmamaya yönelik konulara, geri-dönüşüm kadar yer verilmemiştir. Çöp-Atık El Kitabında geri-dönüşümün, enerji/su vb. maliyetleri olduğuna ve aslında hiç atık çıkarmamanın geri-dönüşümden daha sağlıklı olduğuna dair güçlü bir vurgu da yapılmamıştır. Bunlara ek olarak, program kapsamında okullarda geri dönüşüm panosu oluşturulması önerilmiş ancak yeniden kullanım/kazanım panosu ya da tamir/takas köşesi oluşturulması gibi önerilerde bulunulmamıştır.
- Eko-Okullar Programı Çöp-Atık El Kitabına ilişkin araştırmacının dikkatini çeken bir başka nokta; okullarda en fazla atık çıkan yerlerin başında yemekhane gelmesine rağmen, kompostla ilgili bir etkinliğe yer verilmemiş olmasıdır. Bu durum da aslında kitapçığın atıkları önlemek yerine daha çok geri-dönüşüme odaklandığını göstermesi açısından önemlidir.
- Çöp-Atık El Kitabında 1 ton kullanılmış kâğıdın geri dönüştürülerek, kâğıt üretimine yeniden katılmasının yararları, tamamen insana faydalı işlevler üzerinden tanımlanmış, ağaç kesilmesinin önlenmesinin ekosistem ya da insan dışındaki türler açısından nasıl yararları olduğuna değinilmemiştir:

34 kişinin oksijen ihtiyacını karşılayan 16 yetişkin ağacın kesilmesi önlenir. Fotosentez ile 12400 m³ karbondioksitin kullanılması ve 12400 m³ oksijen üretimi sağlanır. 2.4 m³ çöp depolama alanı sağlanır. 3 ailenin ortalama olarak 1 ayda tükettiği 32 m³ su tasarruf edilir. İki ailenin kış aylarında ısınma amaçlı tüketeceği 1750 litre fuel-oil tasarruf edilir. 20 ailenin 1 ayda ortalama olarak tüketeceği 4100kW/sa elektrik enerjisi tasarrufu sağlanır. Yeni kâğıt üretimine kıyasla hava kirliliği %74-94, su kirliliği %35, su kullanımı, %45 azaltılmış olur (s.9).
- Çöp-Atık El Kitabında tek bir yerde (s.4) kaynakların hızla tükenmesinin sebeplerinden birinin endüstrileşme olduğundan bahsedilmiş ancak bu konuya başka bir yerde değinilmemiş, atık üretimi ile endüstriyel büyümeye dayalı ekonomik sistem arasında bir bağlantı kurulmamıştır.
- Eko-Okullar Programı Su El Kitabında suyun tüm canlılar için öneminden bahsedilmiş olsa da, su genel olarak insan-merkezli bir yaklaşımla “kaynak” olarak ele alınmıştır. Bu yaklaşıma paralel olarak El Kitabında; su kaynakları, su döngüsü, atık su arıtımı gibi başlıklara çok geniş yer ayrılmıştır. Kitapçıkta okullara önerilen su konulu örnek etkinlikler arasında; yağmur suyu hasadı,

damlama sulama, içme suyunun nereden geldiğinin araştırılması, vb. çeşitli uygulamalar yer almakla beraber, çoğunlukla pano oluşturmak, bülten tasarlamak, broşür hazırlamak gibi bilinçlendirme ve fatura takibi, sayaç okuma gibi su israfının önlenmesine yönelik tasarruf-odaklı etkinliklere yer verilmiştir.

- Eko-Okullar Programı Su El Kitabında; su kirliliğinin nedenleri ile bu kirliliğe çözüm bulmak amacıyla getirilen öneriler arasında önemli bir çelişki bulunmaktadır. Kitapçığın “3. Su Kirliliği ve Su Arıtımı” başlıklı bölümünde; “Bilinçli su kullanımıyla, yaşam kalitemizi bozmadan alacağımız basit tedbirlerle su kaynaklarımızın kirlenmesini ve tükenmesini önleyebiliriz” (s.6) diye belirtilmiştir. Ancak metnin devamında su kirliliğinin nedenleri şöyle sıralanmıştır: Evsel ve endüstri atıkları, tarımda aşırı ve bilinçsiz zirai ilaç kullanılması, deniz taşımacılığı, petrol sızıntıları vb. Görüldüğü gibi bu nedenlerin, “alacağımız basit tedbirlerle” ortadan kalkması mümkün değildir. Benzer şekilde kitapçıkta; içilebilir suyun kalitesinin düşmesindeki nedenlerin başında “fabrikalar veya tarımda kullanılan kimyasallar” gösterilmiş ancak fabrikaların veya tarımda kullanılan kimyasalların suları nasıl kirlittiğine dair konu detaylandırılmamış, öğrencilere, ilaçsız tarım/ekolojik tarım, okullarında ekolojik/organik bahçe kurulması vb. etkinliklere program kapsamında yer verilmemiştir.
- Eko-Okullar Su El Kitabında üretim süreçlerinde kullanılan dolaylı su sarfiyatını konu alan “su ayak izi” başlığına kısaca değinilmiş ancak konu genellikle doğrudan su sarfiyatı üzerinden ele alınarak, tasarruf bir yöntem olarak sunulmuştur. Bu durum tasarruf tedbirlerinin yanında su kaynaklarını korumak için tüketimin azaltılması vurgusunun zayıf kalmasına sebep olmuştur.
- Eko-Okullar Programı Su El Kitabında “su” konusu, apolitik olarak ele alınmış; Türkiye’de zaman zaman yaşanan su sıkıntılarının sebeplerinin başında; plansız ve yoğun şehirleşme, su hatlarındaki kaçaklar, nüfus artışı ve akarsu akımlarının yaz ve kış aylarında farklılaşması olduğu dile getirilmiştir. Kitapçıkta hidroelektrik santraller, iki yerde (s.16 ve 19) enerji üretimi bağlamında konu edilmiştir. Ancak HES’lerin ekolojik zararlarına ya da

toplumsal ve ekonomik sonuçlarına yer verilmemiş, su kullanım hakkı ve suyun ticarileştirilmesi konulara değinilmemiştir.

- Su El Kitabında olduğu gibi, Eko-Okullar Programı Enerji El Kitabında da enerji konusu genellikle “kaynak” yaklaşımıyla ele alınmış ve çoğunlukla tasarrufa yönelik öneriler ve etkinlikler sunulmuştur. Kitapçıkta enerji konusunda yapılan çalışmaların öncelikli amacının; “enerji tasarrufu bilinci oluşturulması, sonra enerji tüketiminin azaltılması ve son olarak da bu davranışların alışkanlık haline getirilmesi” (s.20) olduğu belirtilmiştir. Enerji tasarrufu kitapçıkta şöyle tanımlanmaktadır: “Üretimde, konforumuzda ve iş gücümüzde herhangi bir azalma olmadan enerjiyi verimli kullanmak, israf etmemek, başka bir deyişle aynı işi daha az enerjiyle yapmak” (s.5). Bu yaklaşım, günlük yaşantımızda ve sanayi üretiminde hiçbir değişiklik yapmadan, sadece verimli kullanma ve tasarruf tedbirleriyle, enerji sorununa çözüm üretmeyi önermektedir. Ancak bilimsel araştırmalar (IPCC, 2018), iklim değişikliğinin çözümü için karbon salımlarını radikal derece azaltacak çözümlere ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır.
- Eko-Okullar Programı Enerji El Kitabında, yenilenebilir ve yenilenemez enerji kaynakları, avantaj ve dezavantajlarıyla geniş şekilde ele alınmış (s.4-19), yenilenemez enerji kaynakları başlığı altında fosil yakıtlara ve nükleer enerjiye, yenilenebilir kaynaklardan da güneş, rüzgâr ve suyun yanında, jeotermal, hidrojen, dalga enerjisi, biyokütle gibi nispeten yeni enerji kaynaklarına da yer verilmiştir. Bu bölümde HES’ler yenilenebilir enerji başlığı altında incelenmiş ancak ekolojik risklerine değinilmiş, bütüncül havza bazında planlama gerektiği dile getirilerek, bu konuda “eğer ki zararın önüne geçilemiyorsa o bölgeye santral yapılmamalıdır” (s.14) diye belirtilmiştir. Ancak Türkiye’de HES’lerle ilgili güncel duruma ve tartışmalara yer verilmemiştir. Bunun sebebi kısmen kitapçıkların güncel olmaması olabilir. Bununla beraber, “4.2. Enerji Konulu Müfredat Çalışmaları” başlığı altında Karadeniz bölgesindeki HES projelerine dair araştırma yapmak da bir seçenek olarak sunulmuştur (s.25).
- Enerji El Kitabında, enerji üretiminin/tüketiminin toplumsal boyutları ele alınmamıştır. Örnek olarak; HES’ler, sadece çevresel etkileri bakımından ele alınmış, yerel halkın suya erişimi, su kullanım hakkı ve suyun

ticarileştirilmesi, adil ve şeffaf enerji üretim politikaları gibi konulara hiç değinilmemiştir. Bu bakımdan “4.1. Enerji Konulu Örnek Etkinlikler” başlığı altında, öğrencilere eleştirel bakış açısı kazandırabilecek tek etkinlik: “Türkiye’nin enerjideki dışa bağımlılık durumunun araştırılıp panoda sergilenmesi”dir (sayfa-21).

- Eko-Okullar Eğitim Programı El-Kitapçıkları arasında eko-merkezci yaklaşım açısından en güçlü kitapçık; “Biyolojik Çeşitlilik El Kitabı”dır. Biyolojik Çeşitlilik El Kitabı’nda diğer canlıların yaşam hakkına ilişkin mesajlar verilmiştir; “Yaşamak her canlının hakkı. Bilelim, onların neslini tüketmeyelim” (s.12). “4.2. Biyolojik Çeşitlilik Konulu Müfredat Çalışmaları” kapsamında Fen ve Teknoloji dersinde “biyolojik çevremizin canlı olduğu bilincinin kazandırılması” (s.16) bir öneri olarak sunulmuştur. Eko-Okullar Programının diğer kitapçıklarının insan-merkezci söylemlere sahip olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Biyolojik Çeşitlilik El Kitabında görülen eko-merkezci dilin, ele alınan konunun doğasından kaynaklandığı düşünülebilir.
- Biyolojik Çeşitlilik El Kitabında dünya ekosisteminin dengesini bozan en önemli sebeplerin başında nüfus artışı gösterilmiştir. İkincil olarak yanlış ve aşırı kullanım ile sanayileşmeden söz edilmiştir:

Özellikle insan nüfusunun aşırı derece artması dünya ekosisteminin dengesini bozan en önemli etkenlerden biridir. Çünkü nüfus arttıkça insanların oduna, kömüre, ekmeğe, sebze ve meyveye olan ihtiyaçları da artmaktadır. Oysaki sahip olduğumuz tarlalar, ormanlar ve yeraltı kaynakları aynı şekilde artmamaktadır. Tam tersine doğal kaynaklarımızın miktarı ve kişi başına düşen değeri azalmaktadır. İşte bu aşırı nüfus artışı sonunda, doğal kaynakların hızlı kullanılması ve sömürülmesiyle ekosistemin dengesi bozulmaktadır. Yeryüzü sistemindeki doğal kaynaklar, yanlış ve aşırı kullanım nedeniyle sürekli bir tehdit altındadır. Bu tehdit özellikle endüstriyle birlikte kendini çok açık bir biçimde göstermiştir. Doğal kaynaklar ya kendini yenileyemeyecek ölçüde tahrip olmakta ya da verimliliklerini süratle kaybetmektedir” (s.6).

Bu paragrafa göre, dünya ekosistemlerinin önündeki en büyük tehdit nüfus artışıdır. Ancak WWF (2018) tarafından her sene yayımlanan Yaşayan Gezegen Raporunun verilerine göre, biyolojik çeşitliliğin önündeki en büyük tehdit; büyük ölçekli tarımsal üretim, kentsel gelişim, altyapı projeleri ve madencilik kaynaklı arazi bozunumları ile ormansızlaşmadır. Dolayısıyla söz konusu biyolojik çeşitlilik olduğunda nüfustan daha önemli konu; kitlesel

üretim ve tüketime dayanan ekonomi politikalarıdır. Ancak burada ekonomik büyümeye odaklı gelişme anlayışına çok kısa ve yüzeysel olarak değinilmiştir.

- Biyolojik Çeşitlilik El Kitabında yer alan “Biyolojik Çeşitlilik Konulu Örnek Etkinlikler” başlığı altında, hayvan barınağı, tıbbi bitkiler bahçesi, kuş cenneti gibi belli yerlere alan gezileri düzenlenmesi önerilmiştir (s.14). Alan gezisi için önerilen yerlerden biri de “hayvanat bahçesi”dir. Alan gezileri öğrencilerin teorik bilgilerini somutlaştırmak ve aktif, yaparak-yaşayarak öğrenmenin gerçekleşmesi açısından çok önemlidir. Ancak hayvanat bahçeleri, yunus parkları vb. yerler, vahşi canlıların, doğal yaşam ortamlarından koparılarak, insanlar için kafes içinde sergilendiği yerlerdir. Bu sebeple hayvanat bahçeleri aslında biyolojik çeşitliliği olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle hayvanat bahçesi ziyaretini önermek yerine, hayvanat bahçelerinin biyolojik çeşitliliğe nasıl zarar verdiği tartışılmalıdır.
- Biyolojik Çeşitlilik El Kitabının birkaç farklı yerinde biyolojik çeşitlilik kaybının insan faaliyetleri sebebiyle gerçekleştiği belirtilmiştir. Örneğin; “Bir Okul Biyolojik Çeşitlilik Konusunda Neler Yapabilir” başlıklı bölümde yapılacak etkinliklerin öncelikli amacının; “ekolojik dengenin öneminin kavranması, sonra insanların bu dengeyi nasıl bozduğunun ve son olarak da bu davranışların biyolojik çeşitliliği nasıl etkilediğinin vurgulanması” (s.14) olarak ifade edilmiştir. “Ekosistem Çeşitliliği” başlıklı bölümde ise şöyle bir bilgiye yer verilmiştir: “Çağdaş insanın neden olduğu tür katliamı, yakın 7 jeolojik devirlerde gözlenen tür kayıplarından 400 kat daha hızlıdır ve belki de en az son 65 milyon yıldır bu boyutta bir tür çeşitliliği kaybına rastlanmamıştır. En iyimser tahminle bile yeryüzündeki canlı türlerinin hemen hemen 1/5’inin önümüzdeki 20–30 yıl içinde kaybolma tehlikesi bulunduğu belirtilmektedir” (s.6-7). Bu tür vurgular yanlış olmamakla beraber küçük yaş çocuklarda suçluluk duygusuna ve “ekofobi⁵”ye sebep olabilir. Eko-Okullar Programı, okul öncesinden, ilköğretimin sonuna kadar çok geniş bir yaş

⁵ David Sobel tarafından ortaya atılan kavram; ekolojik sorunlar ve doğal dünya korkusu anlamına gelmektedir (2014, s.26). Sobel (2014), petrol sızıntıları, yağmur ormanlarının zarar görmesi, iklim değişikliği ve balina avcılığı gibi küresel çapta çevre sorunlarını, erken (4-7 yaş) ve orta (8-11 yaş) çocukluk dönemindeki çocuklarla paylaşmanın, çocukları, anlayamayacakları ve kontrol edemeyecekleri sorunlarla başa çıkmak zorunda bıraktığını ve bu durumun çocuklarda doğal dünyaya ilişkin bir fobi ya da duyarsızlık yarattığını öne sürmektedir.

aralığına uygulandığı için bazı etkinlikler ve/veya bölümler için özellikle yaş grubu belirtilmesi gereklidir.

Eko-Okullar Programı kapsamında “Programda Çalışılan Diğer Konular” başlıklı El Kitabıyla, beş konunun daha çalışılması teşvik edilmektedir: Küresel ısınma ve iklim değişikliği, genetiği değiştirilmiş organizmalar, sağlıklı yaşam, hava kirliliği ve gürültü kirliliği. Bu kitapçık da yer alan konular da; insan-doğa ilişkisine yaklaşım, ekolojiyle-ekonomi arasındaki tercih ile siyasal ve toplumsal konuları ele alıp almadığına ilişkin incelenerek, bulgular aşağıda sunulmuştur.

- “İklim Değişikliği” konusuna, Programda Çalışılan Diğer Konular El Kitabçığında üç sayfalık bir bilgi notu ile yer verilmiştir. Bu bölümde, iklim değişikliğinin çevresel bir sorun olduğu dile getirilmiş ancak konu genellikle insanlara, tarım ve ekonomiye etkileri bağlamında ele alınmış, diğer türlerin üzerindeki etkilerine değinilmemiştir. Örneğin; “Küresel Isınma ve İklim Değişikliğinin Potansiyel Etkileri” başlığı altında şöyle bir giriş paragrafına yer verilmiştir: “İklim değişikliği konusundaki ileriye dönük tahminler, geçmiş meteoroloji verileri değerlendirilerek ve bu verilerin gelecekte de devam edeceği varsayımı ile oluşturulmaktadır. Bu tahminlere göre insan sağlığının da olumsuz yönde etkileneceği düşünülmektedir” (s.5). Bu giriş paragrafından sonra, sıcaklık artışı, hava olaylarında artış, buzulların erimesi, suların yükselmesi, okyanus sıcaklıklarının artışı gibi iklim değişikliğinin potansiyel sonuçları belirtilmiş ancak bu sonuçlar yine insan sağlığı bağlamında ele alınarak tüm yaşama olan etkileri tartışılmamıştır. Bu bölümle ilgili araştırmacının dikkatini çeken bir başka husus, bilgiler dile getirilirken kıyamet retoriğinin (Garrard, 2016) kullanılmış olmasıdır. Özellikle son cümlede yer alan; “Sibiryaya ve Kanada gibi yerlerdeki sürekli donmuş durumdaki toprakların erimesiyle fosiller çürüyüp milyonlarca m³ Metan gazı açığa çıkacak ki asıl felaket bu olacaktır” ifadesi, çocuklarla kullanılması sakıncalı bir dildir. Bu bilgiler, öğrencilerle doğrudan paylaşıldığı takdirde ekofobiyi tetikleyebilir. Bu sebeple bu bölümdeki bilgilerin hangi yaş grubuyla paylaşılmasının doğru olacağına ilişkin öğretmene öneride bulunulması gereklidir.
- Eko-Okullar Programı kapsamında iklim değişikliği konusu; okyanusların asitlenmesi, insan-dışındaki türlerin sıcaklık artışlarına verdikleri tepkiler gibi

ekolojik boyutlarına, iklim değişikliği sebebiyle göç etmek zorunda kalan insanlar vb. sosyal etkilerine ya da Kyoto Protokolü, karbon ticareti vb. politik boyutlarına hiç değinilmeden ele alınmıştır. İklim değişikliği, çok farklı boyutları olan günümüzün en önemli sorunlarından biridir ve enerji konusuyla doğrudan bağlantılıdır. Bu sebeple, araştırmacı, iklim değişikliğinin, daha kapsamlı bir şekilde enerji konusunun ele alındığı kitapçıkta yer almasının daha uygun olacağı düşünülmektedir.

- Programda Çalışılan Diğer Konular El Kitapçığında yer verilen bir diğer başlık: Genetiği Değiştirilmiş Organizmalardır (GDO). Kitapçıkta GDO'lara ilişkin genel bilgiler verilmiş, konu çevresel, insan sağlığı ve ekonomik boyutlarıyla ele alınmıştır. Örnek olarak; GDO konusu kapsamında gıda üretiminin yanında, gıdanın paylaşımına da değinilmiştir:

Bugün dünya üzerinde yaklaşık 854 milyon kişi açlık ile karşı karşıyadır ve her dört çocuktan biri açtır. Bu sorunlar çoğunlukla gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde yer alırken gelişmiş ülkelerde ise yiyecekler israf edilmekte ve çöpe atılmaktadır. Bu durumda dünyadaki açlığı değerlendirirken, besin üretiminin yeterli olduğu ancak besinin dengesiz dağıldığı saptamasını yapmak daha uygundur. Eğer sorun açlık değilse “Neden GDO'lara gereksinim duyuluyor?” sorusu akla gelmelidir (s.6).

Buna ek olarak GDO'lu ürünlerin ekonomik etkilerinin ele alındığı bölümde şöyle bir ifade de yer almaktadır:

Bugün üretim, başta ABD olmak üzere çoğunlukla gelişmiş ülkelerde ve özel sektörde yapılmaktadır. Bitkileri korumak için özel ilaçların kullanılması gerekmektedir. Geleneksel olarak üretim sürekliliğini sağlamak için yapılan “gelecek yıla üretim için tohum ayırma” işe yaramamaktadır. Çünkü tohumlarda “yok edici gen” nedeniyle yeniden üreme yetisi bulunmamaktadır. Bu durumda üretici her yıl yeni tohum alacak, bitkileri korumak için özel ilaç kullanmak durumunda kalacaktır. Dışa bağımlılık sürecek, beslenmeye patent konulmuş olacak ve beslenme dünyası tekellerinin eline bırakılacaktır (s.8).

Görüldüğü gibi GDO konusu sadece gıda üretimi açısından değil sosyo-ekonomik boyutuyla ve eleştirel bir yaklaşımla ele alınmıştır.

- Programda Çalışılan Diğer Konular El Kitapçığında ele alınan bir başka konu başlığı “Sağlıklı Yaşam”dır. Sağlıklı Yaşam, Eko-Okullar programında kapsanan tüm konular arasında en geniş yer verilen konudur. Bu başlık altında; “dengeli beslenme (proteinler, karbonhidratlar, yağlar, vitaminler, mineraller)”, “fiziksel aktivite”, “bağımlılık yapan maddeler” konuları

kapsamlı olarak ele alınmıştır. Sağlıklı yaşam başlığı altında paylaşılan bilgiler, insan-doğa ilişkisi açısından incelendiğinde; konunun, tüm canlıların sağlıklı beslenme ve gıda ihtiyacı bağlamında değil sadece insan beslenmesi bakımından ele alındığı görülmüştür. Örneğin kitapçıkta; “Günde en az bir porsiyon et ve etli yemekler olmak üzere dengeli beslenmek demir ihtiyacını karşılar” (s.15) yazılmıştır. Et tüketimi; insan-merkezci bir bakış açısıyla ele alınmış, et üretiminin/tüketiminin iklim değişikliği üzerindeki olumsuz etkilerine, orman arazilerinin hayvan otlatmak amacıyla kesilmesine ya da hayvan refahı gibi konulara hiç değinilmemiştir. Bunların yanında tarımın endüstrileşmesi, tohumların patentlenmesi, çiftçi hakları, yerel üretim ve tüketim gibi, gıda konusunun sosyal ve ekonomik boyutlarına da yer verilmemiştir.

- Kitapçıkta yer verilen diğer konular “Hava Kirliliği” ve “Gürültü Kirliliği”dir. Her iki konu da, diğer türlere ve doğaya olan etkilerine çok az değinilerek, neredeyse tamamen insan-merkezci bir yaklaşımla ele alınmıştır. Hava kirliliği genel olarak asit yağmurları çerçevesinde konu edilmiş ve hava kirliliğinin sadece insan sağlığına olan etkileri üzerinde durulmuştur. “Hava Kirliliğini Önlemek için Alınabilecek Tedbirler” başlığı altında yenilenebilir enerji kullanımı dile getirilmemiş, “evleri ısıtmak için yüksek kalorili kömür kullanımı” ya da “doğalgaz kullanımının yaygınlaştırılması” gibi önerilere yer verilmiştir (s. 23). Ancak her iki yakıt türü de yenilenebilir olmayan fosil yakıtlardır ve iklim değişikliğine sebep olmaktadır.

Eko-Okullar Programının içeriği genel olarak değerlendirildiğinde, yarı-yapılandırılmış ve esnek olduğu görülmektedir. Program kapsamında okullara etkinlik önerileri sunulmakta ve okullardan inisiyatif kullanarak, imkânları dahilinde bu önerileri gerçekleştirmesi beklenmektedir. Ayrıca Eko-Okullar Programı El Kitabında; “herhangi bir okul bu el kitabında belirtilen yönlendirmeleri kullanarak etkinlikleri kendi şartlarında uygulayabilir, yönetmelikleri hayata geçirirken farklı yollar bulabilir” (s.6) ibaresiyle, kitapçıklarda yer almayan etkinliklerin uygulanması da cesaretlendirilmiştir.

Eko-Okullar Programı El Kitapları insan-doğa ilişkisine yaklaşımları açısından analiz edildiğinde, kitapçıklarda insan-merkezci bir yaklaşımın hâkim olduğu görülmüştür. Toprak, hava, su, ormanlar vb. doğal unsurlar hemen her zaman, insanlara olan yararı bağlamında “kaynak” olarak ele alınmıştır. Çevre sorunsalı ise,

reformist örgütlerde tipik olarak görüldüğü üzere, endüstriyel büyüme paradigması hiç eleştirilmeden sadece tasarruf ve verimlilik tedbirleriyle çözülmeye çalışılmaktadır. Özellikle Çöp-Atık El Kitabında yer verilen etkinliklerin çoğu tasarrufa odaklanmaktadır. Bu durum TÜRÇEV'den görüşmelere katılan RE-3 tarafından da fark edilmiş ve programın geliştirilmesi gereken bir yönü olarak dile getirilmiştir.

RE-3: Mesela biraz daha nitelik açısından daha farklı çalışmalar yapılabilir. Daha, bu işin daha özü, özünü kavramasını sağlayabiliriz okulların. Hani işte konuşmanın başında demiştim, geri-dönüşüm yapıyoruz ama bizim amacımız sınıflar arasında işte atık toplama yarışması yapmak değil. Bizim amacımız o atığı azaltmak, çıkartmamak, bir yerde. Dolayısıyla konu bazen farklı yere kayabiliyor işte okullara gidiyoruz mesela “ne yaptınız?” dediğim zaman işte sınıflar arasında atık toplama yarışması yaptık, birinci olan okula şunu verdik gibi. E böyle bir yarışma yapmak aslında öğrencileri biraz daha tüketime sevk ediyor sonuçta. Bizim işimizin özü bu değil, istediğimiz bu değil. Biraz daha öğretmenleri eğitebiliriz. Öğretmenlere daha gerçek anlamda işte “çevre koruma nedir?” “nasıl koruruz”, “doğaya nasıl daha saygılı oluruz?” bunu mesela öğretebilmeyi hedeflerim ben. Ulusal koordinatör olarak bunu söyleyebilirim, bu konuda eksiklerimiz var.

2-Okullarda Orman Programı: Okullarda Orman Programı okul öncesi ve ilköğretim kurumlarına yönelik geliştirilmiş uluslararası bir çevre eğitimi programıdır. Programa katılım ücretsizdir ve gönüllülük esasına dayalıdır. Programın hedef kitlesi öğretmenlerden ziyade okullardır. Okullarda Orman Programının Tablo 28’de sunulan eğitim malzemeleri insan-doğa ilişkisine yaklaşım, ekolojiyle-ekonomi arasındaki tercih ile siyasal ve toplumsal konuları ele alıp almadığına dair incelenerek, bulgular aşağıda sunulmuştur.

Okullarda Orman Eğitim Programının eğitim malzemelerinden biri “İklim Değişikliği ve Orman-İklim Makinesi Kitapçığı”dır. Bu kitapçık ile öncelikle “Orman Timi”nde yer alan öğrencilerin, orman eko-sistemi ve ormanın iklim değişikliğinin önlenmesine olan katkısı hakkında bilgilendirilmeleri hedeflenmiştir” (s.2). Kitapçık bu açıdan incelendiğinde, ormanların, iklim değişikliğinin önlenmesi, iklimi düzenleme ve biyolojik çeşitlilik bakımından oynadığı rollere yer vermekte ve ağaç dikmeyi teşvik etmektedir. Ancak İklim Makinesi Kitapçığı ormanların diğer türler için taşıdığı öneme yer vermekle beraber, ağaçları ve ormanları genellikle karbon tutma kapasitesi bakımından ele alan insan-merkezci bir yaklaşıma sahiptir. Örneğin; Kitabın 11. sayfasında “Ahşap Kullanımı İklim Nasıl Katkıda Bulunur?” başlıklı bölümde şu bilgilere yer verilmiştir:

Bir ağaç büyürken geçen zaman içerisinde havadan gittikçe daha fazla CO₂ alır ve bu gazı içerisinde tutar. Yaşlı bir ağaç ölüp ormanın içerisinde çürüme evresine girdiğinde ise bünyesinde tuttuğu CO₂ tekrar havaya salınır. Ancak, ağaç tam olarak büyüdüğünde kesilip tomruklar haline getirilirse CO₂ ahşabın içerisinde tutulmaya devam edilir ve iklime zarar vermez. Bu durum tabii ki kesilen ağaçların yerine yenilerinin dikildiği sürdürülebilir ormancılık koşullarında kabul edilebilirdir (s.11).

Paylaşılan bu bilgiler insan-merkezli bir bakış açısıyla ve araçsal bir yaklaşımla ağaçların sadece karbon tutma özelliği göz önünde bulundurularak yazılmıştır ve yaşlı ya da ölmekte olan ağaçların iklim açısından zararlı olduğu fikrini uyandırmaktadır. Bu bilgi hem eksik hem de yanlıştır. Yaşlı ve ölü ağaçlar, orman ekosistemi için oldukça önemli görevlere sahiptir (Bkz: WWF, 2004).

Okullarda Orman Eğitim Programı kaynakları arasında yer alan malzemelerden bir diğeri Okullarda Orman Programı Danimarka Ulusal Koordinatörlüğü tarafından hazırlanıp, Okullarda Orman Programı Türkiye Ulusal Koordinatörlüğü tarafından Türkçe'ye çevrilen "Ormanlar, Ağaçlar ve İklim Hakkında 10 Soru" başlıklı 7 sayfalık belgedir. Belgede on soru ve her sorunun altında açıklamalar yer almaktadır. Belgede yer alan sorular şöyledir: 1-Sera etkisi nedir ve neden iklim değişikliğine yol açmaktadır? 2-Karbon döngüsü nedir ve iklimi nasıl etkilemektedir? 3-Ağaç dikilmesi iklim değişikliği için neden faydalı bir şeydir? 4-Ahşap kullanımı neden çevre açısından faydalı olmaktadır? 5-Ahşap nasıl geri dönüştürülebilir? 6-Dünyanın ormanlarını ve iklimi ahşap kullanarak yok mu ediyoruz? 7-Sürdürülebilir ormancılık nedir? 8-Dünyada ne kadar orman bulunmaktadır? 9-Ormanlar gezegeni nasıl korumaktadır, 10-Ne yapabiliriz? Her sorunun altında açıklamalar yer almaktadır. Belge ile ilgili araştırma amaçları kapsamında dikkat çeken en önemli nokta; sera etkisi, karbon döngüsü, fotosentez, solunum vb. bilimsel bilgilerin yanında verilen tüm bilgilerin, ormanların ve ağaçların sadece karbon tutma özelliklerine değinerek, ahşap ürünleri kullanmaya yönelik öğrencileri cesaretlendirmesidir. Bu sebeple, yetişkin ağaçların belli bir süre sonra karbon tutma kapasitesinin azalmasından dolayı hasat edilmesi önerilmektedir:

Ağaç büyümeye devam ettiği sürece nefes alırken verdiği daha fazla CO₂ emecektir. Bir ağaç tamamen büyüdüğünde ise fotosentez yaptığı sürece nefes alabileceği sabit bir duruma gelir. Ağacın yaşlanması ve bozulmaya başlamasının ardından fotosentez ile emdiği daha fazla CO₂ salınmaya başlayacaktır. Ağaç tamamen çürüdüğünde ise ağaç içindeki bütün CO₂ bağları atmosfere dönecektir ...Her ağaç dikişimizde bir tanesini kesersek, ormandan kestiğimiz ağaçlar CO₂ açısından nötr olacaktır. Normalde hasat edilmiş olan alandan daha büyük bir alana ağaçlar dikersek de daha fazla CO₂

emilmesini sağlarız ve bu şekilde daha fazla CO₂ 'i hapsedebiliriz. Swedish Agricultural University tarafından yapılan bir araştırma göstermiştir ki bir orman ne kadar hızlı büyürse, o kadar fazla CO₂ emilir. İklim açısından bakıldığında ise ormanların yetiştirilmesinin ve ağaçların yalnız bırakılmak yerine kullanılmasının daha faydalı olacağı görülebilecektir; tabii ki bunun için bir ormanın sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesi ve bütün çevresel sorunların üretim aşamasında değerlendirilmesi gerekmektedir. Sürdürülebilirlik için aynı zamanda eski ormanlara da ihtiyaç olduğunun hatırlanması gerekmektedir (TÜRÇEV, 2019).

Yukarıdaki paragrafta her ne kadar ormanların “sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesi” gerektiğinin altı çizilmiş olsa da, ormanlar ve ağaçlar sadece iklim açısından ele alınmış, ormanların birçok canlıya ev sahipliği yapan, yaşayan bir ekosistem olduğu göz ardı edilmiştir. Metinde eski ormanlara da ihtiyaç olduğu belirtilmiş ancak bu ihtiyaç yine insan-merkezci bir şekilde sürdürülebilirlik açısından ele alınmıştır. Belgenin; “Düşünce için yiyecek!” başlıklı bölümünde ise bu yaklaşım iyice somutlaşarak, ağaçların karbon tutma kapasitesi tamamen bir matematik hesabına indirgenmiştir.

Benzer vurguları “Ormanlardan Elde Edilen Ürünler ve Hizmetler Etkinlik Kitapçığı”nda da görmek mümkündür. Kitapçığın giriş paragrafında şöyle bir bilgi yer almaktadır:

Çeşitlilik sadece farklı türleri ifade etmez. Aynı zamanda türler arasındaki çeşitliliği ve yaşam alanları arasındaki farklılıkları ifade eder (ekosistemler). Farklı toprak türleri, farklı bitki çeşitleri anlamına gelmektedir. Biyolojik çeşitliliğin önemli olmasının birçok nedeni bulunmaktadır ve insanlar için en önemli neden bütün gıdalarımızın, ilaçlarımızın, giysilerimizin ve diğer ürünlerimizin doğadan gelmesidir. Bu nedenle de bir türün ortadan kalkması, ihtiyacımız olan bir ürünün yok olması anlamına gelmektedir. Bir başka önemli nedeni ise doğanın ve muhteşem çeşitliliğinin mutluluk vermesidir (TÜRÇEV, 2019).

Bu paragrafta biyolojik çeşitliliğin önemli olmasının birçok sebebi olduğu dile getirilmesine rağmen sadece insanlara olan faydaları; ihtiyaçlarımızın doğadan gelmesi ve mutluluk vermesi, belirtilmiştir. Kitapçıkta, dört ana bölüm altında yedi farklı etkinlik yer almaktadır: 1-Ekoloji ve biyolojik çeşitlilikle ilgili etkinlikler (Toprak Sanatı ve Yiyecek Ağı), 2-Ekoloji ve biyolojik çeşitlilik deneyi (Yerel Ormanınızı Keşfedin), 3-Ekoloji Suda Deney (Orman Alanları ve Su Kalitesi), 4-Sosyokültürel hizmetler (Kim Ormandan Ne Bekliyor? Çıkar Çatışmaları, Ormanda Ne Yapabilirsin?). Bu etkinliklerden bazıları kozalak, yaprak vb. doğal malzemelerle resim yapmak gibi sanatsal faaliyetleri içerirken, biyolojik çeşitliliğin ölçümü ya da ormanların suyu nasıl filtre ettiğine ilişkin çeşitli deneyler de vardır. “Sosyokültürel

Hizmetler” başlığı altında yer alan “Çıkar Çatışmaları” etkinliğinin giriş paragrafında şöyle bir ibare yer almaktadır:

Ormanlar insanlar için birçok amaca hizmet eder. Bazı kişilerin ekonomik çıkarları varken, bazıları sosyal ve kültürel değerler için ormanlar ile ilgilenmektedir. Tüm bakış açılarının değeri eşittir ve özellikle kendi açılarından orman ile ilgili olmaktadır. Birden fazla paydaşın olması halinde çıkar çatışmaları meydana gelebilir.

Görüldüğü gibi burada da ormanlar, ister ekonomik isterse sosyal ya da kültürel olsun, yine sadece insanlara olan ‘hizmetleri’ bakımından ele alınmıştır. Ormanların, toprağın oluşumu, su döngüsü, birçok canlının yaşam alanını oluşturması gibi işlevleri dile getirilmemiş, konu yaşam hakkı bağlamında değerlendirilmemiştir.

Ormanlardan elde edilen dört farklı ürün grubu; ahşap, gıda, kâğıt ve biyoenerji için öğretmenlerin öğrencileriyle birlikte uygulayabilecekleri etkinlikleri içeren “Orman Ürünleri Etkinlik Kitapçığı”nda da aynı söylemler görülmüştür. Bu kitapçıkta da ormanlar, insanlara sağladığı ürünler bağlamında değerlendirilmiştir.

Okullarda Orman Eğitim Programı kaynakları arasında yer alan malzemelerden bir diğeri Okullarda Orman Programı Danimarka Ulusal Koordinatörlüğü tarafından hazırlanıp, Okullarda Orman Programı Türkiye Ulusal Koordinatörlüğü tarafından Türkçe’ye çevrilen 16 sayfalık “Sürdürülebilir Bir Geleceğe Doğru Modern Vatandaşlar Öğretmen Kılavuzu”dur. Kılavuzda yer alan etkinliklerin amaçları şöyle açıklanmıştır:

Bu etkinliğin amaçları, öğrencilerin tüketimlerini arttırdıklarında iklim değişikliği üzerindeki etkilerini öğrenmesidir. Ayrıca tüketici olarak görevleri kapsamında günlük hayata yansıtmasıdır. Bir başka öğrenim amacı ise bir karbon döngüsünde ağaçların kullanılması ve iklim değişikliği ile mücadelede ormanların önemidir.

Görüldüğü gibi kılavuz öğrencileri “tüketici”ler olarak konumlandırmaktadır ve ağaçlar da iklim değişikliğiyle mücadelede ‘kullanılacak araçlar’ olarak ele alınmıştır. Kılavuzda öğrencilere yönelik, evlerinde ya da okullarında yapabilecekleri beş etkinlik yer almaktadır: Karbon Ayak İzim, Ailenize İlham Verin, İyi ve Kötü Seçenek, Tişörtünüz Ne Kadar Seyahat Etti ve Neyden Yapılmış. Bu etkinliklere giriş aktivitesi olarak öğretmenlere 3 farklı sunum hazırlamaları önerilmektedir: CO2 Küresel Bir Sorun, Ağaçlar Neden Çözümün Bir Parçasıdır, Malzeme Olarak Ağaç. Sunumlara ilişkin kısa bilgi notları da kılavuzda verilmiştir. Sunumlardan ve etkinliklerden sonra öğrencilere çevre-dostu ve çevre-dostu olmayan fotoğraflar gösterilerek, sınıfta bir tartışma yürütülmesi önerilmektedir. Kılavuzda öğrencilere

yönelik önerilen 5 etkinliğin tamamı da öğrencilerin ve ailelerinin, günlük yaşamları sırasında yaptıkları seçimlerle iklimi nasıl etkiledikleri ve olumsuz etkilerini nasıl azaltabileceklerine dair araştırma ve eylemleri içermektedir.

Malene Bendix tarafından yazılan ve Okullarda Orman Programı Ulusal Koordinasyonu tarafından 2017 yılında Türkçe'ye çevrilen “Kâğıdın Hikâyesi” kitabı da Okullarda Orman Eğitim Programı kaynakları arasında yer almaktadır. Kitap, bir hikâye şeklinde ağaçlardan kâğıt yapım sürecini anlatmakta, eski gazete ve kâğıtları dönüştürerek yeniden kâğıt yapmaya ilişkin bir etkinlik içermektedir. Kitapta ayrıca, ağaçların yaşının nasıl hesaplanacağı, iklim ve fotosentez, kâğıdın tarihçesi, ağaç lifleri, endüstriyel kâğıt yapımının aşamaları, kâğıt ve baskı, kâğıt yapımının çevreye olan etkileri ile sürdürülebilir ormancılık gibi konulara da yer verilmiştir. Kitabın ana konusu ormanların, insanlara sağladığı ürünlerden biri olan kâğıt olduğu için; tüm içerik bu bakış açısıyla ele alınmış, hem evde hem de endüstriyel olarak kâğıt yapım süreci anlatılmıştır.

Okullarda Orman Eğitim Programı kaynakları arasında eko-merkezci bir yaklaşıma sahip tek kaynak; “Yaşam Ağı Oyunu” adlı bir sayfalık bir etkinliktir. Ekosistem bakış açısını öğrencilere kazandırmayı amaçlayan etkinlik, öğrencilerin doğal bir ekosistem hakkında düşüncelerini, ekosistem elemanlarının nasıl etkileşim kurduğunu ve doğal dünyadaki her şeyin arasındaki bağlantıyı anlamasını hedeflemektedir.

Okullarda Orman Programının içeriği genel olarak değerlendirildiğinde, tıpkı Eko-Okullar Programı gibi, yarı-yapılandırılmış, esnek ve katılımcı bir program olduğu görülmüştür. Okullarda Orman Programı Kaynakçasında okullara çeşitli kaynaklar sunulmakta ancak, FEE tarafından belirlenen yıllık temaya bağlı kalmak şartıyla, okulların program boyunca başka kaynaklardan da yararlanmalarına izin verilmektedir. Dolayısıyla program kapsamında sunulan kaynaklar öneri niteliği taşımaktadır.

Okullarda Orman Programı Kaynakçasında önerilen belgeler, insan-doğa ilişkisine dair hâkim çevre ideolojileri bakımından analiz edildiğinde, bir belge (Yaşam Ağı) dışında tüm belgelerin, ağaçları ve ormanları sadece karbon tutma kapasitesine ve iklim değişikliğini önleme potansiyeline göre değerlendiren güçlü bir insan-merkezci bakış açısına sahip olduğu görülmüştür. Ormanların tüm yaşam açısından değerine çok az yer verilmiş, sunulan materyallerin hiçbirinde “yaşam hakkı” ya da “özel değer”e ilişkin bir vurguya rastlanmamıştır. Özellikle yaşlı ya da

ölen ağaçlar sadece karbon tutma kapasitesi açısından değerlendirilmiş ve ekosistemin bütününe olan etkilerine yer verilmemiştir. Belgelerin, Danimarka, İsveç gibi orman varlığı açısından zengin ve yasaların kararlı bir şekilde uygulandığı, çevresel standartları yüksek Kuzey Avrupa ülkelerinde hazırlanmış olmaları da bu vurguya yol açıyor olabilir. Ancak programın tüm dünyada 20 farklı ülkede uygulandığı, bu ülkeler arasında bilinçsizce ağaç kesimi yapılan, çevresel standartların düşük ya da yasaların uygulanmadığı ülkelerin de olduğu göz önünde bulundurulduğunda, aslında yapılan önerinin, insan-merkezci olmasının yanında tehlikeli olduğu da görülecektir.

3-Çevrenin Genç Sözcüleri Programı: Çevrenin Genç Sözcüleri Eğitim Programı, 11-18 yaş grubundaki öğrencilere yönelik geliştirilmiş, ücretsiz, uluslararası bir çevre eğitimi programıdır. Program, gençlerin, çevre sorunları üzerine görüş ve fikirlerini topluma aktarabilmeleri için makale, fotoğraf ya da video kaydı yoluyla çevre gazeteciliği yapmalarını hedeflemektedir. Program kapsamında öğrenciler; öncelikle yerel bir çevre sorununu ya da konuyu belirlemekte ve bir gazeteci gibi konu ile ilgili araştırma yapmaktadır. Bu süreçte öğrenciler, belirledikleri konuyu tarihsel, ekonomik ve sosyal yönleriyle ele almaya ve yerel sorun ile küresel boyutları arasında ilişki kurmaya cesaretlendirilmektedir. Araştırmalarının ardından belirledikleri soruna yönelik bir çözüm önerisi geliştirmekte ve dönem sonunda projelerini bir makaleye, fotoğrafa ya da videoya dönüştürerek, okul gazetesi, yerel gazete, radyo ve/veya televizyon aracılığıyla ya da sosyal medya üzerinden yayınlanmaktadır. Bu sebeple programın basılı bir eğitim malzemesi bulunmamaktadır. TÜRÇEV'in web sitesinde programa ilişkin yer alan malzemeler ise fotoğraf, makale ve videonun biçimsel ve teknik olarak nasıl hazırlanacağını belirtmektedir. Bu nedenle Çevrenin Genç Sözcüleri Programına dair analizler derinlemesine görüşmelerde paylaşılan bilgilere dayanarak yapılmıştır. TÜRÇEV'den görüşülen RE-4'ün Çevrenin Genç Sözcüleri Programının işleyişine ilişkin verdiği bilgiler aşağıda sunulmuştur.

RE-4: Çevrenin Genç Sözcüleri aslında Eko-Okullar, Okullarda Ormandan farklı aslında dünyada bu tarz bir çalışma stili çok az. Öğrenciler çevre gazeteciliği yapıyor ve çevre gazeteciliği yaparken bunu hem okulda hem yerel basında hem ulusal basında yaymak durumundalar bunlar mesela kriterleri.

RE-4, öğrencilerin Çevrenin Genç Sözcüleri Programı kapsamında yaptıkları çalışmaların ulusal basında da çıktığını belirterek, şu detayları paylaşmıştır:

RE-4: Çok çıkıyor. Yani şöyle son 2 yılda bu bir puan. Hem bizde, bizim jürimizde puan hem de uluslararası düzeyde bir puan. Çevrenin Genç Sözcülerinde okul kaydı alınmıyor, öğrenciler yerelde olması gerekiyor yani şöyle söyleyeyim Ankara’da bir okulun çevre, denizle ilgili bir çalışma yapmasını biz onu eliyoruz. Yani yerelde onları rahatsız eden mesela genelde okullar işte ses, ışık kirliliği ondan sonra denizlerle ilgili çalışıyorlar İzmir’dekiler, daha iç bölgeler daha farklı çalışmalar yapıyorlar. Bir de tarafsız olması gerekiyor hani bir yeri kirleten varsa gidip onunla da görüşüyorlar, o kirlilikten etkilenenle de görüşüyorlar. Bu çocuklar aslında şey yapıyor birazcık daha böyle özgüven ne bileyim hani sonuçta onlara öğretmenleri yaka kartı hazırlıyor, mikrofon, video kamera ve ekip olarak çalışıyorlar ve gidiyorlar röportaj yapıyorlar, kamerayı yine öğrenci çekiyor tabii öğretmenleri var. Bu çocuklara mesela çok iyi geliyor

RE-4, araştırmacının program kapsamında teorik bilgi paylaşımı yapıp yapılmadığı sorusuna şöyle yanıt vermiştir:

RE-4: Hayır. Ama şöyle belli kriterimiz var. Mesela kaynakça var, bizim bir, bu konuda öğretmenlerin makale hazırlama video çekimi ve fotoğraf çekimiyle ilgili, yani bu programın bir formatı var. Formatı da haber gazeteciliği ama haber gazeteciliğinin de Young Reporters formatına indirgenmiş bir formatı bir kriterler şeyi var ve uluslararası ve ulusal seçimlerle ilgili bizim kriterlerimiz var bununla ilgili. Öğretmenlere onlar gidiyor yani bir videonun ne şekilde olması, bu teknik kalitesi dışında videonun içerdiği metinler, uzunluğu vs. gibi ya da bir makalenin nasıl olması bunlar öğretmenlere gidiyor. Ayrıca öğretmenlere Young Reportersın öğretmenler ve öğrenciler için olan handbookları var 2 tane elektronik, onlar yollanıyor. Öğretmenler aslında ilk bir iki ay işte bu videolarda makale nasıl hazırlanır, o nasıl hazırlanır, handbooklar çalıştırılıyor birazcık programla ilgili öğretmenler bilgi veriyor. Yani öğretmenin buradaki rolü yine aynı diğer programlarda olduğu gibi biraz öğretici nitelikte, programı tanıtıcı nitelikte. Sonra alana iniyorlar, bir problem seçiyorlar, o problemi ele alıyorlar. Genelde ilk bir iki ay, işte bu programda neler isteniyor neler yapılıyor diğer örnekler inceleniyor videolar bakılıyor vs. gibi hep öğretmenler bunu yapıyorlar ilk bir iki ay. Bir eylem planımız yok bunda ama aslında kendi içinde bir çalışma planı var yani biz sadece istemiyoruz bunu. Bu şekilde.

RE-4, program kapsamında herhangi bir ödül uygulaması olup olmadığı hususunda şu bilgileri paylaşmıştır:

RE-4: Bunda ödül sistemi yok. Bunda yine diğer programda Okullarda Ormanda da olduğu gibi her yıl ikinci dönemin ortalarında uluslararası koordinatörlük bize bir ulusal dereceler için bir şey yolluyor, sertifika yolluyor biz onu bastırıp yolluyoruz. Bir de bizim kendi içimizde, yine Türkiye’de geliştirdiğimiz öğrencinin adının yazdığı, öğretmenin adının yazdığı, çalışma başlığının yazdığı, okul adının yazdığı bir sertifika ve her öğrenciye bir tane. Sebebi de şu okullar hep uluslararası, çocuklar özellikle lisedekiler, başvuru yaparken yurtdışındaki okullara bunları kullanıyorlar portfolyolarında dolayısıyla çok önemli. Her öğrenciye şöyle (*elleriyle tarif ediyor*) okul adı, öğretmen adı, çalışma başlığı yani aslında neyle ilgili çalışma yapmış,

kategorisi video mu, yaş kategorisini, altına tüm ekibin adının yazdığı atıyorum 10 kişilirse 10 adet basılıyor bunlar ekip olarak şu şu çalışmayı yapmıştır diye. Bunu biz ulusda kendimiz şey yaptık çünkü böyle bir talep de geldi ben mesela kendi adıma çok masraflı ama bence öğrencinin bu şekilde, daha çok öğrencinin şey yapılması gerekiyor belgeli olarak.

Araştırmacının Çevrenin Genç Sözcüleri Programının sonunda bir değerlendirme süreci olup olmadığına dair sorusunu RE-4 şöyle yanıtlamıştır:

RE-4: Var. Çevrenin Genç Sözcülerinde işte çalışmalarını yapıyorlar. Bana yolluyorlar. Yine mail, Çevrenin Genç Sözcüleri de mail sistemi, we transfer kullanıyoruz bunda. Bir çalışma künyesi var; her okul makale, video ve fotoğraf dalında çalışma yapabiliyor. Son 3 yıldır bir sponsorlukla çalışıyoruz şöyle denizde kirli karelerle başladık, sonra başka bir işte KETOB; Kemer Turizm Otelciler Birliği 2.yıl, geçen yıl da Alanya Belediyesi sponsor oldu. Fotoğraf yarışması kategorisinde ayrı ödül veriyoruz aileleri ile tatil ödülü. Her okul fotoğraf, makale ve video yollayabiliyor ama hepsinden birer tane. Yolluyorlar çalışma künyesiyle beraber, bizim jürilerimiz oluyor. ... Fotoğrafta biz de şöyle bir şey var: fotoğraf başlığı ve fotoğraf alt yazısı gerekiyor. Sadece fotoğrafla katılmıyorlar öğrenciler, o fotoğrafın anlatmak istediklerini İngilizce olarak ve başlığıyla beraber yazıp yolluyorlar, değerlendirmemiz bu şekilde oluyor. Bir jüri eşliğinde.

RE-4'ün yukarıda paylaştığı bilgiler, Çevrenin Genç Sözcüleri Programı kapsamında öğrencilerin hazırladığı makalelerin, fotoğrafların ve videoların, konuyla ilgili jüriler tarafından değerlendirerek, derecelendirildiğini ve ilk üçe giren çalışmalara çeşitli ödüller verildiğini göstermektedir. Fotoğraf kategorisinde öğrencilere aileleri ile tatil ödülü verilirken, makale ve video kategorilerinde ise sertifika verilmektedir.

RE-4: Sertifika herkese veriliyor ama ulusal derece sertifika da veriliyor ayrıca. Yani Türkiye'de sertifika, ödülden kabul edilmiyor ben 5 yıldır bunu anladım. Ama aslında sertifika da bir ödül çünkü orada derecesini yazdığı bir ödül o da bir sertifika ödülü. Her kategoride jürimiz var ve her jüri 11-14, 15-18 yaş şeylerini seçiyor, derecelerini seçiyor. Bir de ayrıca uluslararası yarışmaya gönderiyoruz bunlar bu şekilde bizim ulusal derecelerimiz seçiliyor uluslararası dereceye de 2'şer tane yolluyoruz. Mesela 11-14'ün makale birincisini, 15-18'in makale birincisini gönderiyoruz. O şekilde biz de uluslararası yarışmaya Türkiye olarak katılıyoruz.

RE-4'ün Çevrenin genç Sözcüleri Programına ilişkin yukarıda paylaştığı bilgilere göre, Programda öğrenciler, kendi yerel çevrelerinde belirledikleri bir sorunla ilgili çevre gazeteciliği yaparak, seçtikleri konu ile ilgili video, makale ya da fotoğraf üretmekte ve programın sonunda bir yarışma ile en iyi fotoğraf/makale ve videolar seçilmektedir. RE-4'ün aktardığına göre; Çevrenin Genç Sözcülerine katılan tüm öğrencilere, dereceye girip girmediklerinden bağımsız olarak bir sertifika verilmektedir. Bu sertifika Türkiye'ye özgü olarak okulların talebine göre

geliştirilmiştir. RE-4 böyle bir sertifikaya ihtiyaç duymalarının sebebinin şöyle açıklamıştır: “okullar hep uluslararası, çocuklar özellikle lisedekiler, başvuru yaparken yurtdışındaki okullara bunları kullanıyorlar portfolyolarında dolayısıyla çok önemli”. RE-4 görüşme esnasında birkaç kez Çevrenin Genç Sözcüleri Programına katılan okulların genelde özel ve uluslararası okullar olduğunu dile getirmiştir. Araştırmacının, Programın neden böyle bir profili olduğunu sorusunu, RE-4 şöyle yanıtlamıştır:

RE-4: Devlet liseleri de var ama şöyle birincisi dili İngilizce. Dili İngilizce olduğu için ve teknik olarak da işte video kameraydı izinlerdi vs.di bir de bu tip araştırmalar yapmak çocuğu okuldan çıkarmak bir yere götürmek bazı okullar mesela deniz suyu analizleri yapıyor vs. işi ciddiye alıyorlar, dolayısıyla bunlar hep bir para oluyor. Biz devlet okulunda öğretmen bunun nasıl yapılacağı konusunda bir destek almıyor ama özel okulda, özel okul için zaten bu bir PR malzemesi yani bizim okulumuz işte derece aldı demesi dolayısıyla öğrenciler de çok açıklar, İngilizce bilmesi İngilizce burada biraz kilit nokta

RE-4’ün yukarıdaki ifadeleri, Çevrenin Genç Sözcüleri Programına (ÇGS’ye) katılımın özel ve uluslararası okullardan gelmesinin ana sebebinin, programın dilinin İngilizce olmasından kaynaklandığını göstermektedir. Bunun yanında program kapsamında video kamera, mikrofon vb. çeşitli malzemeler de gerekebilmekte, bu da katılan okulların ve öğretmenlerin belli bir masraf yapmalarına sebep olmaktadır. Bu kriterler ÇGS’ye katılımı sadece İngilizce seviyesi iyi olan özel okullarla sınırlamaktadır.

Araştırmacı yaptığı derinlemesine görüşmelerde, Çevrenin Genç Sözcüleri Programının ekonomi, kalkınma, sürdürülebilirlik, teknoloji gibi konuları ele alıp almadığını da araştırmıştır. Konu ile ilgili sorulara RE-4’ün verdiği yanıtlar aşağıda sunulmuştur.

RE-4: Çevrenin Genç Sözcüleri de teknolojiyi kullanıyorlar ama doğa ilişkisini kurmuyorlar. Teknoloji işte video, kamera kaydı işte montaj yaparak, fotoğraf çekerek kameralarıyla çıkarak o şekilde oluyor. Ama uluslararası düzeyde de bu konu yok bildiğim kadarıyla. Teknolojiyle doğayı bir arada kullanma gibi bir başlıkları ya da benzer bir şey yok.

RE-4, Program kapsamında ekonomi, sürdürülebilirlik ya da kalkınma gibi başlıklara yer verilmediğini ancak ÇGS ile Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) arasında bir bağlantı olduğunu ifade etmiştir.

RE-4: Sürdürülebilir kalkınma hedefleri var. Birleşmiş Milletlerle zaten FEE’nin çok yakın bir ilişkisi var. Bizim programların her birinde, her birinin onların birkaçı ile ilişkisi var. Onlar ilişkilendirilmiş başlıklar. Ama ekonomi

ile ilgili yok. Ha şöyle var şey düşününce atıyorum enerji çalışırsa, enerji tasarrufu yapması konusunda öyle bir ekonomi olarak şimdi o aklıma geldi. Onun dışında tasarruf şeklinde ilerliyor genelde.

RE-4, ÇGS kapsamında toplumsal cinsiyet, demokrasi, karar alma, insan hakları vb. başlıkların ele alınıp alınmadığı hususunda şu bilgileri paylaşmıştır:

RE-4: Yok yok. Ama şey Çevrenin Genç Sözcülerinde toplumsal cinsiyetle ilgili çalışmalar yapıyor. Ama bunu şu anda çok şey yapmıyor yani henüz şeye geçilmedi. Çünkü o tüm 17 kalkınma hedefinin de hepsinin uygulanması planlanıyor, planlanıyor ama henüz hepsi geçmedi.

RE-4'ün paylaştıklarına paralel olarak TÜRÇEV, 2017 Yılı Faaliyet Bülteninde konuyla ilgili şu bilgileri paylaşmıştır:

FEE çevre korunması ve sürdürülebilir kalkınma için katılım, kararlılık, bilgi, eylem, beceri ve yaratıcılık değerlerini amaç edinmiştir. Çevre eğitimi ve ekoturizm konularında eğilim belirleyiciliği ve paydaşlığının arkasında, sürdürülebilir kalkınma hedeflerini gerçekleştirmek için çalışmaktadır. Yakın bir gelecekte, FEE'nin yürüttüğü programlardan biri olan Young Reporters For the Environment (YRE)'da (Çevrenin Genç Sözcüleri Programı) Sürdürülebilir Gelişme Hedefleri (SGH) ile YRE yarışmalarını birleştirmek hedeflenmektedir. Bu nedenle ulusal koordinatörlere SGH'leri ulusal yarışmalarda kullanmaları önerilmektedir (TÜRÇEV, 2018, s.45).

Programın tanıtım metinleri, Çevrenin Genç Sözcüleri programında öğrencilerin, inceledikleri çevre sorunlarını tarihsel, ekonomik ve toplumsal bağlamı ile birlikte ele almaya teşvik edildiklerini göstermektedir. Ancak Programın hazır eğitim içeriklerinin olmaması ve konunun, öğrencilerin incelemeyi seçeceği çevre sorununa göre değişkenlik göstermesi, Çevrenin Genç Sözcüleri Programının ekonomik ve toplumsal konuları nasıl ele aldığına dair bulguların sınırlı kalmasına sebep olmuştur. Bununla beraber RE-4'ün paylaştığı bilgiler ve ÇGS Programına ilişkin TÜRÇEV'in web sitesinde ve faaliyet raporlarında yer verdiği metinler, Program kapsamında yapılan çalışmaların Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleriyle (SKH) ilişkilendirildiğini göstermektedir.

TÜRÇEV'in çevre ideolojisinin, eğitim programlarının içeriğini nasıl etkilediğine ilişkin yukarıda sunulan bulgular, reformist çevre örgütlerinde yaygın olarak görüldüğü gibi, TÜRÇEV'in eğitim programlarında insan-merkezci bir yaklaşımın hâkim olduğunu ve doğal unsurların genellikle insana sunduğu faydalar açısından ele alındığını göstermiştir. TÜRÇEV, eğitim programlarında ekonomi ya da kalkınma konularına doğrudan yer vermemekte, ancak çevre sorunsalına çözüm önerisi olarak genellikle tasarruf ve kaynakların verimli kullanılmasını önermektedir.

Ayrıca Vakıf, eğitim programlarında ekonomik büyümenin sınırlandırılması gerektiğine ya da mevcut ekonomik sistemin eleştirisine ilişkin bir mesaj da paylaşmamıştır. Görüldüğü üzere TÜRÇEV, ana akım reformist çevre örgütlerinde tipik olarak görüldüğü gibi (Dobson, 2016), çevre sorunlarına yönetsel bir yaklaşımı savunmakta, varolan üretim ve tüketim kalıplarında büyük dönüşümler olmaksızın, çevre sorunlarını çözmeyi önermektedir.

TÜRÇEV'in tez kapsamında ele alınan çevre eğitimi programları toplumsal ve siyasal konular bağlamında değerlendirildiğinde, bu konulara hiç değinilmediği görülmüş, özellikle Eko-Okullar Programında, “bilimadami”, “insanoğlu” gibi cinsiyetçi kavramların kullanıldığı tespit edilmiştir. Bunun sebebi Eko-Okullar Programı kitapçıklarının güncel olmaması olabilir. Nitekim Eko-Okullar Programında ele alınan başlıklar genel olarak değerlendirildiğinde, çevre meselesine dair güncel başlıklara yer verilmediği, iklim değişikliği gibi günümüzün en yakıcı çevre sorununa dahi çok az yer ayrıldığı görülmüştür.

5.3.4.1.3. DenizTemiz Derneği/TURMEPA. Tez kapsamında TURMEPA'nın okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim kademesinde öğrenim gören öğrencilere yönelik uyguladığı çevre eğitimi programları; Sınırsız Mavi, Deniz Eğitim Atölyesi, Fark Ettim Denizler Bizim Oksijen Kaynağımız ve Geri-Dönüştürüyoruz-Plastikler ele alınmış, bu programlara ait Tablo 28'de sunulan eğitim malzemeleri içerik analiziyle incelenerek, elde edilen bulgulara aşağıda yer verilmiştir.

1-Sınırsız Mavi Eğitim Programı: Sınırsız Mavi Eğitim Programı ilköğretim ve ortaöğretim öğrencilerine yönelik hazırlanan, iki ders saati (40+40 dakika) süreli, MEB kazanımlarıyla ilişkilendirilmiş bir programdır. Programın eğitim malzemeleri; farklı yaş gruplarına yönelik öğretmenler ve öğrenciler için ayrı ayrı hazırlanan el kitaplarıyla, PowerPoint sunumlardan oluşmaktadır (Bkz: Tablo 28). Sınırsız Mavi Eğitim Programının öğretmenlere ve öğrencilere yönelik hazırlanan kitapçıkları incelendiğinde; eğitim öğretimin hangi kademesinde olurlarsa olsunlar, öğretmenlere yönelik hazırlanan bütün kitapçıkların “Bilimin Temel Kavramları” bölümü ile başladığı, bu bölümü, programın amaçları ile kazanımlarına ilişkin bilgilerin verildiği bölümlerin takip ettiği görülmüştür. Öğretmen kitapçıklarında ve sunum dosyasında yer alan ana başlıklar Tablo 34'de sunulmuştur.

Tablo 34

Sınırsız Mavi Programı Konu Başlıkları

SINIRSIZ MAVİ PROGRAMI KONU BAŞLIKLARI	
Sınırsız Mavi Öğretmen El Kitabı Konu Başlıkları	• Giriş• Sınırsız Mavi Programı Öğretmen El Kitabı İle İlgili Açıklamalar: Bilimin Temel Kavramları• Amaçlar• Kazanımlar• Süre• İçerik• Öğrenme ve Öğretme Süreci• Öğretim Materyalleri• Sunu Slaytları ve Açıklamaları• Ölçme ve Değerlendirme• Etkinlikler• Bunları Biliyor Musunuz?• Sınırsız Mavi Eğitimleri Geri Bildirimi
Sınırsız Mavi Sunum Dosyası Konu Başlıkları	• Dünyadaki su miktarı• İkinci sınıftan itibaren su döngüsü ve denizlerin, mevsimlerin oluşumundaki rolü• Dördüncü sınıftan itibaren denizlerin oksijen ve su sağlamadaki rolü• Denizde yaşayan canlı türleri• Denizlerin insanlara olan faydaları; besin, mineral, ulaşım ve ticaret, rekreasyon, enerji.• Deniz kirliliği ve kirliliğin sebepleri• Atıklar ve bozulma süreleri• “Alipot ve Çevre Dedektifleri” çizgi filmi (1, 2, 3, 4 ve 5. sınıf sunum dosyasında yer alıyor)• Denizler için neler yapabilirsiniz?

Sınırsız Mavi Eğitim Programı öğrenci sunumları incelendiğinde, yaş grubuna göre farklılaşmakla beraber, sunumların genel olarak şöyle bir kurguya sahip olduğu görülmüştür: Dünyadaki su miktarı, su döngüsü (2. sınıftan itibaren), denizlerin oksijen sağlamadaki rolleri (4. sınıftan itibaren), denizlerde yaşayan farklı canlılardan örnekler, denizlerin insanlara olan çeşitli faydaları, deniz kirliliği, farklı atıkların denizde yok olma süreleri, denizler için öğrencilerin neler yapabileceği. Sınırsız Mavi Programının içeriği; insan doğa ilişkisine yaklaşım, doğa ile ekonomi ve teknoloji arasında kurulan ilişki, siyasal ve toplumsal konulara dair mesajları bakımından içerik analizi yöntemiyle incelenerek bulgular aşağıda sunulmuştur.

Sınırsız Mavi Eğitim Programının sunumları insan-doğa ilişkisine yaklaşımı bakımından analiz edildiğinde; sunumlarda hem eko-merkezci hem de insan-merkezci söylemler bir arada görülmüştür. Sunumların hemen hepsinde denizin diğer canlılar için yuva olduğu belirtilmiş, denizlerde yaşayan farklı canlılardan örnekler verilmiş

ve denizlerin temiz olmasının tüm canlılar için önemli olduğu vurgulanmıştır (Örnek; 2-3. Sınıflar Öğretmen El Kitabı, s.19). Ayrıca 1, 2, 3, 4 ve 5. sınıfların sunumlarında yer alan “Alipot ve Çevre Dedektifleri” çizgi filminde, deniz kirlenmesinin sebebi olarak; denize arıtılmadan akıtılan lağım suyu gösterilmiş ve bundan denizde yaşayan canlıların nasıl etkilendiği konu edilmiştir. Bunlara ek olarak 1., 2-3. ve 4-5. sınıf Öğretmen El Kitaplarının “Etkinlikler” bölümünde öğrencilerin temiz ve kirli denizlerde yüzen balıklara empati yapmalarını sağlayacak etkinlikler yer almaktadır. 6-8. sınıflara yönelik hazırlanan sunum dosyalarında da deniz kıyılarının insanlar için olduğu kadar diğer canlılar için de barınma alanı olduğu ve ışıklandırma ya da kirliliğin deniz kaplumbağalarını ve Akdeniz foklarını olumsuz yönde etkilediği belirtilmiş ve insanların kendi barınma ihtiyaçlarını karşılarken, diğer canlıların yaşam hakkına zarar vermemesi gerektiğine değinilmiştir (örnek: sunum sayfa numarası:16). Denizde yaşayan diğer türleri ve bu türlerin yaşam alanlarını gözetmesi bakımından Sınırsız Mavi eğitim kitinin insan-merkezci yaklaşımın dışına çıktığı söylenebilir. Bununla beraber sunumlarda ve kitapçıklarda denizlerin faydalarının ele alındığı bölümlerde, bu faydalar hemen her zaman insanlar açısından ele alınmıştır. Örnek olarak 4-5. Sınıf Öğrenci El Kitabında, “Denizin Yararları” başlıklı bölümde verilen bilgiler, “İklimlerin Düzenlenmesi” başlığı haricinde, denizlerin sadece insanlara olan yararını dile getirmektedir (s.5). Yine 4-5. sınıflara yönelik hazırlanan sunum dosyasının 25. sayfasında “Tüm dünyada denizler hızla kirlenmektedir. Denizler kirlenince insanlar yine de denizlerden aynı şekilde yararlanmaya devam edebilir mi?” diye sorulmuştur. 2-3. sınıflara yönelik hazırlanan sunum dosyasının da 20-25. sayfaları, denizlerin sadece insanlar için olan faydalarını ele almıştır.

Sınırsız Mavi Programında, 6-8. sınıflara ve 9-12. sınıflara yönelik hazırlanan sunumlarda deniz kirlenmesinin sebepleri arasında tanker kazaları sonucunda oluşan petrol sızıntılarına ve endüstriyel atıklara yer verilmiştir. Ancak bu konular fosil yakıtların enerji kaynağı olarak kullanılması ya da endüstriyel büyümeye dayalı kalkınma anlayışı gibi daha geniş bağlamı içinde ele alınmamış, genellikle endüstriyel büyümenin kaçınılmaz sonuçları olarak gösterilerek, arıtma tesisleri kurulması önerilmiştir. 1. Sınıf, 2-3. Sınıflar, 4-5. Sınıflar İçin Öğretmen El Kitaplarının “Deniz Kirliliğinin Önlenmesi İçin Biz Neler Yapabiliriz?” başlıklı bölümünde genellikle geri-dönüşüm ve kimyasal temizlik ürünleri için öğrencilerin bireysel olarak yapılabileceklerini içeren beş adet öneri sunulmuştur. Sınırsız Mavi Eğitim

Programında su/denizler/atıklar konuları apolitik bir biçimde, toplumsal ve/veya sosyal meselelerle ilişkilendirilmeden ele alınmıştır.

Sınırsız Mavi Eğitim Programının öğrenci sunum dosyalarına ilişkin araştırmacının dikkatini çeken bir başka nokta deniz kirliliğine ilişkin bölümlerde paylaşılan görsellerin ve bilgilerin öğrencilerde ekofobi yaratma potansiyelidir. İkinci sınıftan itibaren sunumlarda, ölü kuşların ya da petrole bulanmış deniz canlılarının (sunum sayfa numarası: 26 ve 27) fotoğrafları paylaşılmıştır. 9-12. sınıflara yönelik hazırlanan sunum dosyasında da şu tür başlıklara ve bilgilere yer verilmiştir: “Balığın 40 yıl ömrü kaldı” “Çevre kirliliği ve aşırı avlanma günümüzdeki gibi devam ederse 2048’de balıklar tükenecek” (sunum sayfa numarası:13), “Balinalar Ölüyor” (sunum sayfa numarası: 22), “İstanbul Boğazı Çölleşiyor” (sunum sayfa numarası: 24). Garrard (2016) tarafından kıyamet retoriği olarak adlandırılan bu dil, Sobel’in (2014) de belirttiği gibi özellikle erken ve orta çocukluk dönemindeki öğrencilerde çaresizlik ve umutsuzluğa yol açarak, çocukların çevre sorunlarına duyarsızlaşmasına neden olmaktadır.

2-Deniz Eğitim Atölyesi: Okul öncesi, ilkokul ve ortaokul öğrencilerine yönelik hazırlanan program üç temel bileşenden oluşmaktadır: Deniz Eğitim Atölyeleri Öğretmen El Rehberi, 1-4. sınıflara yönelik hazırlanan “Yaşam Döngüsü Eğitim Sunumu” ve 5-8. sınıflara yönelik hazırlanan “Atıklar ve Deniz Yaşamı Eğitim Sunumu”. Bu eğitim malzemelerinin içerikleri analiz edildiğinde; MEB okul öncesi ve ilköğretim müfredatında yer alan kazanımları destekleyen, yapılandırılmış bir program olduğu görülmüştür. Deniz Eğitim Atölyeleri Öğretmen El Rehberinde ele alınan konu başlıkları Tablo 35’de sunulmuştur.

Deniz Eğitim Atölyesi eğitim malzemelerinin içerikleri insan-doğa ilişkisini ele alış biçimi, ekonomi, kalkınma ve sürdürülebilirlik konularına yaklaşımı ile siyasal ve toplumsal konulara dair mesajları bakımından içerik analizi yöntemiyle incelenerek bulgular aşağıda sunulmuştur.

1-4. sınıflara yönelik hazırlanan “Yaşam Döngüsü” başlıklı sunum şu konuları ele almaktadır: Dünyadaki tuzlu ve tatlı su miktarı, su döngüsü, suyun yaşamımızdaki yeri ve kullanım alanları, evde su tasarrufu, su ve deniz kirliliği, atıkların suda yok olma süreleri, iklim değişikliği. Sunumun başında genelde su döngüsü, tatlı ve tuzlu suyun miktarı ile ilgili bilimsel bilgiler paylaşılmış, ardından suyun yaşamdaki yeri ve su kirliliği ele alınmıştır. Sunumun genelinde su “yaşamın kaynağı” (s.27) ve “hayatın

var olmasının nedeni” (s.26 ve 29) olarak ele alınmış, deniz kirliliğinin, denizlerde yaşayan canlıların yaşamını tehdit ettiği belirtilmiştir.

Tablo 35

Deniz Eğitim Atölyeleri Öğretmen El Rehberi Konu Başlıkları

DENİZ EĞİTİM ATÖLYESİ ÖĞRETMEN EL REHBERİ KONU BAŞLIKLARI	
Deniz Eğitim Atölyeleri Öğretmen El Rehberinde Yer Alan Konu Başlıkları	• Deniz Eğitim Atölyesi Hakkında; ○ Eğitimin Hedefi, ○ Eğitimin Amacı, ○ Eğitimin Konusu, ○ Eğitim Materyalleri, ○ Eğitim Yöntemleri • Eğitim Programları Rehberi ○ Okul Öncesi Atölye ve Oyunlar ○ 1. 2. 3. ve 4. Sınıf: Yaşam Döngüsü ○ 5. 6. 7. ve 8. Sınıf: Atıklar ve Deniz Yaşamı ○ Uygulamalı Çevre Deneyleleri • Eğitimci Konuşma Notları ○ 1. 2. 3. ve 4. Sınıf: Yaşam Döngüsü ○ Yaşam Döngüsü Sorular ve Cevaplar ○ 5. 6. 7. ve 8. Sınıf: Atıklar ve Deniz Yaşamı ○ Atıklar ve Deniz Yaşamı Sorular ve Cevaplar • Belirli Gün ve Haftalar • Kaynaklar

5-8. sınıflara yönelik hazırlanan “Atıklar ve Deniz Yaşamı” başlıklı sunumun ele aldığı ana konu başlıkları da “Yaşam Döngüsü” sunumunda ele alınan başlıklarla aynıdır ancak bilgiler yaş grubunun seviyesine göre değiştirilmiştir. Atıklar ve Deniz Yaşamı sunumunun içerikleri insan-doğa ilişkisi bakımından analiz edildiğinde, sunumda insan-merkezci ve eko-merkezci söylemlerin bir arada kullanıldığı görülmüştür. Örneğin sunumun altıncı sayfasında denizlerin işlevlerine ve önemine ilişkin dokuz tane cümle yazılmış, bunlardan 6’sı; oksijen kaynağı, besin kaynağı, mineral kaynağı, ilaç kaynağı, ekonomik değer vb. denizlerin, insanlara sağladığı faydalara odaklanmıştır. Bunun yanında sunumun onuncu sayfasında öğrencilere, “İnsanlar yaşamak için nelere gereksinim duyar? sorusu yöneltilmiş, buradan hareketle, çocukların, deniz canlılarının yaşamak için neye ihtiyaç duyduklarını düşünmeleri istenmiştir. Sunumda 10-13. sayfalarda ele alınan “atıklar” konusu deniz canlılarının yaşamını ve deniz suyunu nasıl etkilediği bağlamında değerlendirilerek, eko-merkezci bir yaklaşımla ele alınmıştır.

Deniz Eğitim Atölyeleri Öğretmen El Rehberinin “Atıklar ve Deniz Yaşamı Sorular ve Cevaplar” başlıklı bölümünde barajlara ilişkin şöyle bir bilgi paylaşılmıştır:

Yağan yağmur ve akan sular yeryüzünü zaman içinde değişikliğe uğratar. Dev barajların yardımıyla suyun bir bölümü denize dökülmeden önce tutulabilir. Bu yapay depolarda toplanan sudan yararlanılarak elektrik üretimi için kullanılan su türbinleri çalıştırılabilir, kasaba ve kentlerin su gereksinimi karşılanabilir (s.47).

Barajlara ilişkin başka bir bilgi programın herhangi bir yerinde paylaşılmamış. HES’lerin ekolojik, sosyal ya da ekonomik boyutlarıyla ilgili konulara değinilmemiş, Türkiye’de HES’lere ilişkin güncel tartışmalara yer verilmemiştir. Deniz Eğitim Atölyeleri Öğretmen El Rehberinin “Belirli Gün ve Haftalar” başlıklı bölümünde ise Çevre Koruma Haftası ile ilgili şu bilgilere yer verilmiştir: “Çevre, insanların sürekli yaşadıkları yere denir. Denizler, dağlar, ovalar, nehirler, göller, yaylalar, ormanlar, çayırlar doğal çevreyi oluşturur.” Görüldüğü gibi bu tanımda çevre tamamen insan-merkezci bir bakış açısıyla ele alınmıştır.

Deniz Eğitim Atölye içerikleri insan-doğa ilişkisine yaklaşımı açısından genel olarak değerlendirildiğinde belli bir ideolojiyi sergilediğini söylemek zordur. Ancak çevre problemleri hemen her zaman toplumsal ve ekonomik bağlamından kopararak ele alınmış, çözüm önerisi olarak da çoğunlukla tasarruf, geri-dönüşüm gibi bireysel eylemlere odaklanılmıştır.

3-Fark Ettim Denizler Bizim Oksijen Kaynağımız: İlkokul üçüncü ve dördüncü sınıflara yönelik hazırlanan Fark Ettim Denizler Bizim Oksijen Kaynağımız Eğitim Programı üç temel bileşenden oluşmaktadır: “Denizlerimiz Olmasaydı” başlıklı eğitim sunumu, “Denizleri Neden ve Nasıl Korumalıyım 4. Marina Eğitimi Öğrenci Kitapçığı” ve “Bilimsel Proje Hazırlama Rehberi”. Bu eğitim malzemelerinin içerikleri insan doğa ilişkisine yaklaşım, doğa ile ekonomi ve teknoloji arasında kurulan ilişki, siyasal ve toplumsal konulara dair mesajları bakımından içerik analizi yöntemiyle incelenerek bulgular aşağıda sunulmuştur.

Sınırsız Mavi Eğitim Programı ve Deniz Eğitim Atölyesi sunumlarında olduğu gibi, Fark Ettim Denizler Bizim Oksijen Kaynağımız programının eğitim sunumu da insan-doğa ilişkisine dair bazen insan-merkezci bazen de eko-merkezci vurgulara sahiptir. Örneğin; sunumun yedinci sayfasının sunum notlarında şöyle bir açıklama yapılmıştır:

Sünger Bob çizgi filmini izleyen var mı aranızda diye sorulur? İşte orada kötü bir karakter olan plankton aslında aynı ağaçlar gibi bize oksijen üretirler. Ayrıca denizin ormanları olan deniz çayırları da aynı ağaçlar gibi bizler için oksijen üretirler denir.

Bu cümlede planktonlar ve deniz çayırlarının sadece insanlar için oksijen ürettiği dile getirilmiştir ancak bu canlılar, tüm yaşam için oksijen üretmektedir. İnsan-merkezci vurguları sunumun 8, 9, 10, 15 ve 16. sayfalarında da görmek mümkündür. Bununla beraber denizlerin başka canlılar için yuva olduğu bilgisi de verilmiştir.

Fark Ettim Denizler Bizim Oksijen Kaynağımız sunumunun 18-29 sayfaları iklim değişikliği ve yenilenebilir enerjiler konularına ayrılmıştır. Bu bölümde sunulan bilgiler sunumun hedef kitlesi olan üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencileri için oldukça üst seviyede kalmaktadır. Bunun yanında iklim değişikliğinin sonuçlarına ilişkin 19-22. sayfaların sunum notlarında paylaşılması önerilen bilgilerin 8-10 yaşındaki çocuklarda ekofobiye yol açma olasılıkları yüksektir. Örneğin sunumun 21. sayfasının sunum notunda şu açıklamaya yer verilmiştir:

İklim değişikliğinin etkisi yalnızca sıcaklıklardaki artıştan ibaret değildir. Kuraklık, seller, şiddetli kasırgalar gibi aşırı hava olaylarının sıklığı ve etkisinde artış yaşanır. Okyanus ve deniz suyu seviyelerinde yükselme (drama yapılabilir: şimdi biz karaya basıyoruz değil mi? Burası su ile dolsa biz ne oluruz sular altında kalırız sular yükselir.), buzulların erimesi gibi etkenler sonucunda bitkiler, hayvanlar ve ekosistemlerin yanı sıra insan toplulukları da ciddi risk altındadır. Deniz seviyesinin yükselmesiyle türler başka yerleşim yerlerine taşınırlar ve buralarda sayıları giderek artabilir.

Görüldüğü gibi bu bilgiler zaman, mekân ve benlik algıları henüz oturmamış çocuklar için oldukça soyuttur ve çocukları çaresizliğe, umutsuzluğa ve duyarsızlığa sürüklemektedir (Louv, 2010; Sobel, 2014).

Fark Ettim Denizler Bizim Oksijen Kaynağımız Eğitim Programı bileşenlerinden bir diğeri “Denizleri Neden ve Nasıl Korumalıyım 4. Marina Eğitimi Öğrenci Kitapçığı”dır. Bu kitapçığın insan-doğa ilişkisine dair verdiği mesajlar da, diğer programlarda olduğu gibi, zaman zaman insan-merkezci zaman zaman ise eko-merkezcidir. Örneğin Kitapçığın altıncı sayfasında şu bilgilere yer verilmiştir:

Karadeniz, Marmara, Ege ve Akdeniz’i içeren Türkiye denizleri ekolojik açıdan çok ilginç özelliklere sahiptir. Denizlerimiz, içinde bulundurduğu canlı kaynaklar ve biyoçeşitlilik açısından büyük önem arz etmektedir. Denizlerin akciğeri olan deniz yosunları aldığımız her iki nefesten birinin oksijenini sağlamaktadır. Denizlerimizde tüm tür ve canlı kaynakların korunması ve sürdürülebilir yönetimi, gelecek nesillerin de bu zenginlikten yararlanması açısından gereklidir.

Bu cümlede, bir yandan denizlerdeki biyolojik çeşitliliğinin önemi vurgulanırken, diğer yandan türler ve canlılar ‘kaynak’ olarak ele alınarak, korunması, yaşam hakkı bağlamında değil, insan-merkezci bir yaklaşımla gelecek nesillerin de ‘bu zenginlikten yararlanması’ için önerilmiştir. Bununla beraber sayfa 8-9’da yer alan “Denizlerin Bazı Ev Sahipleri” bölümünde, denizlerde yaşayan çeşitli türlerden bahsedilerek, denizler bu canlıların ‘evi’ olarak ele alınmıştır.

“Denizleri Neden ve Nasıl Korumalıyım 4. Marina Eğitimi Öğrenci Kitapçığı”nın içinde ele alınan konu başlıklarından biri de “geri dönüşüm”dür. Kitapçıkta geri-dönüşüm ile ilgili bilgiler paylaşılmış ve geri-dönüştürülebilir atıkların doğada kaybolma süreleri belirtilerek, öğrenciler geri-dönüşüme teşvik edilmiştir (s.14-15). Geri dönüşüm elbette önemlidir ancak tek başına yeterli değildir zira geri-dönüşüm sürecinde de enerji kullanılmakta ve atık çıkmaktadır. Daha önemlisi hiç atık çıkmamasını sağlamaktır. Ancak Kitapçıkta; takas, satın almama, tamir/onarım, eşya paylaşımı vb. hiç çöp çıkarmamaya yönelik öneriler paylaşılmamıştır.

Bu iki malzemeye ek olarak “Fark Ettim Denizler Bizim Oksijen Kaynağımız” eğitim kitinde bir de öğrencilere yönelik “Bilimsel Proje Hazırlama Rehberi” yer almaktadır. Ankara Üniversitesi Ölçme ve Değerlendirme Uygulama ve Araştırma Merkezi işbirliğiyle geliştirilen kitapçık, proje nedir, proje hazırlama yolları, proje raporu yazımı, proje değerlendirme ölçütleri gibi bilgileri içermektedir. Bu kitapçık ile hedeflenen hem öğrencileri hem de öğretmenleri TURMEPA’nın çalışma alanlarıyla ilgili bilimsel bir proje hazırlamaya teşvik etmektir. Eğitimin sonunda proje yarışması yapılarak, dereceye girecek projeler seçilmektedir.

4-Geri Dönüştürüyorum Plastikler: İlköğretim ve ortaöğretim kademelerinde öğrenim gören öğrencilere yönelik hazırlanan Geri Dönüştürüyorum-Plastikler sunumu iki ana bölümden oluşmuştur: İlk bölümde su döngüsü, denizlerin oksijen üretimindeki rolü, denizlerde yaşayan farklı canlılar ve denizlerin insanlar için faydalarına değinilmiş, ikinci bölümde ise atıklarla ilgili bilgiler paylaşılarak; çöp ve deniz çöpu tanımlanmış, çöplerden olumsuz yönde etkilenmiş deniz canlılarının çeşitli fotoğrafları paylaşılmış ve atıkların denizde yok olma süreleri belirtilmiştir. Sunum, “Denizlerimizi Korumak İçin” başlığı altında öğrencilere sunulan çeşitli önerilerle tamamlanmıştır. TURMEPA’nın tez kapsamında incelenen eğitim malzemeleri arasında sadece bu sunumda, atık yönetimi piramidi paylaşılmış ve atık yönetiminin ilk aşamasının aslında “atığın oluşmasının önlenmesi” olduğu belirtilmiştir (sunum

sayfa numarası: 25). Bunun dışında Geri Dönüştürüyorum-Plastikler sunumunun içeriği, TURMEPA'nın incelenen diğer programlarında ele alınan bilgilerle hemen hemen aynıdır. Bu sebeple araştırmacı, daha önceki bölümlerde sunulan bulgulardan farklı bulgulara ulaşmamıştır.

TURMEPA'nın tez kapsamında analiz edilen çevre eğitimi programlarının içerikleri genel olarak değerlendirildiğinde; programın isminden bağımsız olarak, içeriklerin hemen hemen her zaman aynı olduğu ve şu başlıkları içerdiği görülmüştür: Su döngüsü; Denizlerin oksijen üretimindeki ve iklimin düzenlenmesindeki rolü; Denizlerde yaşayan farklı canlı türleri; Denizlerin insanlara olan faydaları (gıda sağlama, turizm, ulaşım, ticaret, enerji üretimi, rekreasyon); Atıklar; Atıkların deniz canlılarına olan etkileri; Atıkların doğada yok olma süreleri ve Denizleri temiz tutmak için çeşitli öneriler. Bu konular, insan-doğa ilişkisine dair hâkim çevre ideolojileri açısından incelendiğinde, zaman zaman eko-merkezci bir dil kullanılmasına rağmen, eğitim programlarının baskın söylemi genellikle insan-merkezidir. Dernek, eğitim programlarında ekonomi, kalkınma ve sürdürülebilirlik gibi konulara hemen hemen hiç değinmemektedir. Programlarında deniz kirliliğinin sebeplerinden birinin endüstriyel atıklar olduğunu belirtmekle beraber, mevcut ekonomik sisteme ya da tüketim kültürüne bir eleştiri getirmemektedir. Eğitim programlarında atıkların ele alındığı bölümlerde, atık sorununa çözüm önerisi olarak tasarruf ve geri dönüşüm sunulmakta, tüketimin azaltılmasına ilişkin vurgu çok zayıf kalmaktadır. TURMEPA eğitim programlarında su/denizler/atıklar konularına tamamen apolitik bir biçimde yaklaşmakta, bu konuları, su hakkı, suyun ticarileştirilmesi vb. toplumsal ve sosyal meselelerle hiç ilişkilendirmeden sadece kirlilik bağlamında ele almaktadır.

5.3.4.2. Radikal STK'ların Eğitim İçerikleri. Reformist grupta yer alan STK'ların aksine, radikal STK'ların basılı, standart eğitim malzemeleri bulunmamaktadır. Bu STK'lar, genellikle belli ana başlıklar etrafında söyleşi, panel, konferans, atölye benzeri etkinlikler düzenlemekte ve içerikleri hemen her defasında değişmektedir. Bu sebeple radikal grupta ele alınan STK'ların benimsedikleri çevre ideolojilerinin, eğitim programlarının içeriğini nasıl etkilediğini bulabilmek için, bu grupta yer alan STK'ların etkinliklerinin programları ile görüşmelere katılan kişilerin paylaştıkları bilgilerden yararlanılmıştır. Bunun yanında araştırmacı radikal grupta yer alan STK'ların çeşitli etkinliklerine katılarak, katılımcı gözlem de yapmıştır. Elde

edilen bulgular Yeşil Düşünce Derneği, Yeryüzü Derneği ve Permakamp Kooperatifi için aşağıda sırasıyla sunulmuştur.

5.3.4.2.1. Yeşil Düşünce Derneği. Yeşil Düşünce Derneği her yıl üç ana etkinlik düzenlemektedir: Yeşil Ekonomi Konferansı, Yeşil Diyalog Toplantısı ve Yeşil Kamp. Bu programlar, her sene farklı temalarla gerçekleşmekte ve içerikleri hemen her seferinde değişmektedir. Bu sebeple araştırmacı, Yeşil Düşünce Derneğinin çevre ideolojisinin düzenlediği eğitim programlarının içeriklerini nasıl etkilediğini bulabilmek amacıyla, 2016, 2017 ve 2018 yıllarında düzenlenen Yeşil Diyalog Toplantıları, Yeşil Ekonomi Konferansları ve Yeşil Kampların programlarını incelemiş ve Derneğin 09 Aralık 2017 tarihinde İstanbul’da düzenlediği bir gün süreli “Sürdürülebilir Bir Yaşam İçin Alternatifler: Ulaşım, Eğitim, Enerji” konulu 14. Yeşil Diyalog toplantısı ile 01-05 Ağustos 2018 tarihleri arasında, Assos Sivrice Koyu’nda gerçekleştirdiği Yeşil Kamp programına “gözlemci olarak katılımcı” pozisyonunda katılmıştır. Bu programlara ilişkin bulgular aşağıda sunulmuştur.

1-Yeşil Diyalog Toplantısı: 2002 yılından bu yana gerçekleştirilen Yeşil Diyalog Toplantıları, son dört senedir Yeşil Düşünce Derneği tarafından düzenlenmektedir. Her sene belli bir temayı konu alan, bir gün süreli bu toplantıların amacını RA-3 şöyle açıklamıştır:

RA-3: Yeşil Diyalog Toplantısının temel amacı; Türkiye’de değişik parçaları olan yeşil düşüncenin yaratıcısı, katılımcısı, aktivisti, insanların bir arada oldukları, birlikte paylaştıkları, birlikte ürettikleri bir platform oluşturmaktır. Daha doğrusu bir platform değil, bir konuşma yeri, konuşma alanı oluşturmak amacımız. Bu aracı yıllardır kullanmaya devam ediyoruz.

Tablo 36’da 2016, 2017 ve 2018 yıllarında düzenlenen Yeşil Diyalog Toplantılarının programları sunulmuştur. Son üç seneye ait Yeşil Diyalog Toplantılarının programları, Yeşil Düşünce Derneği’nin ekoloji sorunsalını politik olarak ele aldığını ve etkinliklerinde, “şiddetsizlik”, “demokrasi”, “yerel örgütlenme” gibi çevre sorunsalının daha geniş sosyo-politik bağlamını da dahil ettiğini göstermektedir.

2-Yeşil Ekonomi Konferansı: Yeşil Düşünce Derneği 2009 yılından bu yana Heinrich Böll Stiftung Derneği desteği ve işbirliği ile Yeşil Ekonomi Konferanslarını düzenlemektedir. Bir gün süreli etkinlik, ekoloji, ekonomi ve enerji konusunda çalışan aktivistleri, STK temsilcilerini, akademisyenleri, araştırmacıları ve öğrencileri bir araya getirmeyi amaçlamaktadır.

Tablo 36

2016, 2017 ve 2018 Yılında Düzenlenen Yeşil Diyalog Toplantılarının Programları

	KONUŞMACI	KONUŞMA BAŞLIĞI
2018 Yeşil Diyalog Toplantısı: Kırsal&Kent Diyalogları	Güneşin Aydemir, Yeşil Düşünce Derneği Mehmet Ali Çalışkan, Yaşama Dair Vakfı	Kent Kır Arası Bağlara Genel Bakış
	Alper Can Kılıç, EkoHarita Akif Burak Atlar, Şehir Plancıları Odası Burhan Eltan, Bir Tohum Vakfı Can Kazaz, Müzisyen-Anadolu Meraları Gonca Sadıki, Komşu Kapısı Gökmen Argun, BM GEF/SGP Ulusal Koordinatörü Özlem Işıl, Gıda Aktivisti Shirley Kaston, Maide Mutfak Uygar Özesmi, Good4Trust Yasemin Kırkağaçlıoğlu, Kokopelli Şehirde Zeynep Araboğlu, Bisikletli Kadın İnsiyatifi	Kenti ve Kırsalı Dönüştürmeye Dair Hikâyeler, Fikirler
	Diyalog Buluşması: Güncel Politika ve Yeşil Politik Alternatifler	Forum
2017 Yeşil Diyalog Toplantısı: Alternatifler	Evelyne Huytebroeck, Brüksel Bölgesi Eski Çevre Bakanı ve Avrupa Yeşiller Partisi Komite Üyesi	Yeşil Dönüşüm-Deneyim Paylaşımı
	Mustafa Özgür Berke, WWF İklim Değişikliği ve Enerji Programı Koordinatörü	Kirli enerjiyle mücadelede gelinen nokta ve yenilenebilir enerjilere geçiş
	Arzu Erturan, Sokak Bizim Derneği ve TMMOB Şehir Plancıları Odası	Trafik sorununa dair alternatifler
	Ümit Şahin İstanbul Politikalar Merkezi Kıdemli Uzmanı ve İklim Çalışmaları Koordinatörü	Dünden Bugüne Türkiye’de ve Dünyada Yeşil Hareket
Ayşe Gül Yılgör, Kültürhane	Kültürhane ve alternatif eğitim modelleri	
2016 Yeşil Diyalog Toplantısı: Zor Zamanlar	Anne de Boer, Avrupa Yeşiller Vakfı Aydın Engin, Cumhuriyet Gazetesi Yazarı Monica Frasson, Avrupa Yeşiller Partisi Eş Sözcüsü Özgecan Kara, Yeşil Düşünce Derneği	Açılış Konuşması: Avrupa’da ve Dünya’da Zor Zamanlar
	İklim İçin Platformu	Trump’a rağmen İklimi Kurtarmak
	Yeryüzü Derneği	Yerel Mücadeleler ve Ağ Tipi Örgütlenme
	Yeşil Siyaset	Zor Zamanlarda Demokrasi ve Birlik
	Genç Yeşiller	Gitmek Mi Zor, Kalmak Mı Yoksa?
Şiddetsizlik Eğitim ve Araştırma Derneği	Zor Zamanlarda Şiddetsiz Direniş	

Kaynak. Yeşil Düşünce Derneği, 2019

Tablo 37’de sunulan Yeşil Ekonomi Konferanslarının son üç yıla ait programları Yeşil Düşünce Derneğinin, yeşil ekonomi konusunu, yenilenebilir enerji finansmanı, iklim finansmanı, uluslararası antlaşmalar ve ekonomik küçülme gibi farklı boyutlarıyla ele aldığını ve hem uluslararası düzeyde hem yerel düzeyde, konunun taraflarını bir araya getirerek, yeşil ekonominin gezegenin sorunlarına yönelik bir çözüm üretip, üretemeyeceğini tartıştığını göstermektedir.

Tablo 37

2016, 2017 ve 2018 Yılında Düzenlenen Yeşil Ekonomi Konferanslarının Programları

	KONUŞMACI	KONUŞMA BAŞLIĞI
2018 Yeşil Ekonomi Konferansı: Yenilenebilir Enerji Finansmanı	Daan Creupelandt, REScoop	Yenilenebilir Enerji Finansman Modelleri ve Yaratıcı Yatırım Örnekleri
	Stanislas d’Herbemont, REScoop	REScoop PLUS toolkit Projesi: Kooperatifler için enerji verimliliği katma değeri
	Dirk Holmens, Think Tank Oikos, Belçika	Finansman ve Enerji Demokrasisi Bağlamına Bir Bakış
	Daniele Pagani, Nordisk Folkecenter, Danimarka	Danimarka Finans ve Yenilenebilir Enerji Yatırımları Örneği
	Faruk Telemcioğlu, Günder Genel Sekreteri	Türkiye’de Yenilenebilir Enerjinin Finansmanı, Fırsatlar, Engeller ve Alternatifler
	Asuman Sönmez, Türkiye Sürdürülebilir Enerji Finansman Programı	Yenilenebilir Enerji Yatırımları ve TurSEFF
	Doç. Dr. Sevil Acar, Altınbaş Üniversitesi	Yenilenebilir Enerjiyi Karbon Vergisiyle ve Fosil Yakıt Teşviklerinden Vazgeçerek Finanse Etmek: Türkiye için İzlenebilir Bir Yol Önerisi
Dr. Değer Saygın, SHURA Enerji Dönüşüm Merkezi	Türkiye’de Yenilenebilir Elektrik Üretim Teknolojilerinde 2026’ya Kadar Yatırım Potansiyeli	
2017 Yeşil Ekonomi Konferansı: İklim Finansmanı	• Reinhard Bütikofer, Avrupa Yeşiller Parisi Eş Sözcüsü • Kristian Brakel, Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilcisi • Sevil Turan • Yeşil Düşünce Derneği	Açılış Konuşmaları
	Liane Schalatek, Heinrich Böll Derneği Washington Ofisi, Yeşil İklim Fonu Gelişmiş Ülke STK Aktif Gözlemcisi	Uluslararası İklim Finansmanı Mekanizmaları ve Yatırım Akışının Yönünü Değiştirmek
	Benito Müller, Oxford Üniversitesi–Oxford İklim Politikaları, Avrupa Kapasite Geliştirme Programı	İklim Finansmanı Kimin Finansmanı; Alıcı Ülkeleri Sürücü Koltuğuna Oturtmak

(Devam ediyor)

Tablo 37 (Devam)

2016, 2017 ve 2018 Yılında Düzenlenen Yeşil Ekonomi Konferanslarının Programları

	KONUŞMACI	KONUŞMA BAŞLIĞI
2017 Yeşil Ekonomi Konferansı: İklim Finansmanı	Serkan Erten Şahin, BM Kalkınma Programı	Paris Antlaşması ve İklim Finansmanı
	Melis Bitlis, TSKB / Erascus	Finans Sektörü İçin Sürdürülebilirlik ve İklim Değişikliği: İki Yönlü Bir Yaklaşım
	Kerem Okumuş, S.360	Yeşil Tahviller ve İklim Finansmanı
	Vesna Jusup, Avrupa Yeşiller Partisi Üye Parti İlişkileri Asistanı	İklim Finansmanı Kullanma Yöntemi Olarak Yatırımları Geri Çekme
2016 Yeşil Ekonomi Konferansı: Ekonomik Küçülme (Degrowth)	Kristian Brakel, Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Sevgi Mutlu, Yeşil Düşünce Derneği	Açılış Konuşmaları
	Clive Spash Federica Demaria Ahmet Atıl Aşıcı Ethemcan Turhan	Çare Küçülme Mi?
	Molly Scott Cato Bengi Akbulut Orestes Kolokouris	Büyüme-Ötesi Topluma Geçiş Stratejileri

Kaynak. Yeşil Düşünce Derneği, 2019

3-Yeşil Kamp: Yeşil Düşünce Derneği 2015 yılından bu yana yeşil politikayı tanıtmak ve güncel konuları yeşil bakış açısıyla tartışıp değerlendirecek bir ortam yaratmak amacıyla, yetişkinlere ve ailelere yönelik, İstanbul dışında 3-5 gün süreli kamp düzenlemektedir. Yeşil Kamp'ta; doğaya uyum, sürdürülebilirlik, küresel mücadele, erkek egemenliğinin reddi, şiddetin reddi, doğrudan demokrasi, yerellik, adil paylaşım, özgür yaşam ve çeşitliliğin korunması başlıklarıyla özetlenebilecek 10 temel ilkesiyle Yeşil Siyaset'i diğer mevcut siyaset yapma tarzlarından net bir biçimde ayıran Yeşil Düşünceyi ve Yeşil Hareketi toplumsallaştırmanın olanakları ve araçları, farklı oturumlarda ele alınmaktadır. Yeşil Kamplara katılım ücretsiz olmakla beraber, katılımcıların yol, konaklama ve yeme-içme giderlerini kendilerinin karşılaması gerekmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi araştırmacı 01-05 Ağustos 2018 tarihleri arasında düzenlenen Yeşil Kamp programına katılmıştır. Yeşil Kamp, Çanakkale'ye bağlı Ayvacık'ta bulunan Bektaş Köyü yakınındaki Son Gemi Camping'te gerçekleştirilmiştir. Son Gemi Camping'te; yemek pişirmek ve yemek için açık bir mutfak ile 25-30 adet masa etrafında sandalyelerin olduğu üstü gölgelik açık bir alan, kampta kalan kişilerin çadır kurması için ayrılmış ayrı bir bölüm, eğitim oturumlarının ve sunumlarının gerçekleştiği, üzerinde gölgelik olan açık hava bir

oturma alanı/sınıfı ve 12 adet odanın bulunduğu beton alçak bir yapı ile en önde sahil/plaj şemsiyeler ve şezlonglar yer almaktadır. Kamp alanında ayrıca bir kümes ve birkaç tane kedi ile köpek de vardır. Son Gemi Camping'in araştırmacı tarafından çekilen fotoğrafları ile kamp alanına ve programına ilişkin gözlemler aşağıda sunulmuştur.

Görsel 1: Yeşil Okul Afışı 1

Görsel 2: Yeşil Kamp Çadır Alanı

Görsel 3: Yeşil Kamp Ders

Görsel 4: Yeşil Kamp Açık Sınıf

Kampın ilk günü (1 Ağustos 2018) Avrupa Yeşil Vakfı'nın (GEF) desteği ile 1 günlük "Yeşil Okul" programı düzenlenmiş ve 3 ana başlıkta teorik sunumlar ve atölyeler gerçekleştirilmiştir. "Doğanın Hakları ve Yeryüzü Anayasacılığı" başlıklı ilk oturum; İstanbul Politikalar Merkezi'nden Ümit Şahin'in kolaylaştırıcılığında Yeşil

Düşünce Derneği'nden Rana Göksu, Yunanistan Yeşilleri'nden Michael Bakas ve Bulgaristan Yeşilleri'nden Georgi VeleV'in sunumlarıyla gerçekleşmiştir. "Toplumsal Cinsiyet ve Queer Ekoloji" başlıklı ikinci oturum; Yeşil Düşünce Derneği'nden Sevil Turan tarafından kolaylaştırılmış, oturumda Avrupa Yeşiller Partisi'nden Vesna Jusup, Avrupa Yeşil Vakfı'ndan Beatrice White ve Avrupa Genç Yeşilleri'nden Teo Comet sunumlar yapmışlardır. Kolaylaştırıcılığı Ekoloji Kolektifi'nden Bengi Akbulut'un yaptığı üçüncü oturumda Gıda Egemenliği ve Gıda Politikaları tartışılmış, oturumda Buğday Derneği Başkanı Leyla Aslan Ünlübay, Slowfood Türkiye lideri Ayşenur Arslanoğlu ve Avrupa Genç Yeşilleri'nden Antoine Tifine sunum yapmışlardır. Günün sonunda üç paralel atölye gerçekleştirilmiştir: 1-Su Krizi ile Nasıl Mücadele Edilir? 2-Toplumsal Cinsiyet ve 3-Gıda Politikaları. Yeşil Okul boyunca yapılan sunumların ve atölyelerin hemen hepsinde insan-merkezcilik konusu gündeme getirilerek, insanın merkezden nasıl alınabileceği konu edilmiştir.

Yeşil Kamp programı ise 2 Ağustos 2018 tarihinde Dr. Alper Akyüz'ün "Yeşil Politikaya Giriş" sunumu ile başlamıştır. Bu sunumların çoğu, sunumu yapan kişilerin doğaçlama ya da elinde kısa notlarla konuşmasıyla gerçekleşmiş, PowerPoint gibi bilgisayar ve projeksiyon cihazı gerektiren sunumlar çok az yapılmıştır. Kampın detaylı programı ve 2017 ile 2016 yıllarına ait Yeşil Kamp programları Tablo 38'de sunulmuştur.

Yeşil Düşünce Derneği'nden e-posta yoluyla edinilen bilgilere göre Yeşil Kampa 279 kişi başvurmuş ve 16 ilden toplam 153 kişi katılmıştır. Katılımcılar arasında en kalabalık grubu 20-26 yaş arası üniversite öğrencileri ile yeni mezun kişiler oluşturmaktadır. Katılımcıları seçerken cinsiyet, coğrafi dağılım vb. özelliklerine dikkat edilmiş olmakla beraber, kampa katılan kişilerin büyük çoğunluğu Türkiye'nin batısından gelmiştir. Bu durum Yeşil Düşünce Derneği'nden görüşülen RA-3'ün de dikkatini çekmiş, Derneğin programlarına ilişkin neyi değiştirmek istediği sorulduğunda şöyle bir yanıt vermiştir:

RA-3: Valla herhalde daha çok program yapardım. Mesela senede iki Yeşil Kamp yapardım, bir değil. Senede iki Yeşil Diyalog yapardım. Senede iki Yeşil Ekonomi Konferansı yapardım. Her şeyi ikişer tane yapardım bence. Bir de coğrafi koşulları düşünerek Batı'da yaptığımız şeyin aynısını Doğu'da da yapmak isterdim. Öyle de olabilirdi mesela. Burada çünkü büyük kentlerle sınırlı kalıyor, organizasyonların çok önemli bir bölümü, bir tanesini Doğu'da, bir tanesini Batı'da yapabilirsek ne güzel olurdu.

Tablo 38

2016, 2017 ve 2018 Yılında Düzenlenen Yeşil Kampların Programları

	TARİH	KONUŞMACI
Yeşil Kamp- 2018: Alternatifler	02 Ağustos 2018	Tanışma ve ısınma etkinlikleri Gülümseyen Bir Bugün İçin: Yeşil Politika- Dr. Alper Akyüz, Bilgi Üniversitesi Tasarım Atölyesi-Gökalp Ceylan Demokrasinin Gelişimine Dair Üç Alternatif Hikâye: Ya Demokrasi Zannettiğimiz Şey Değilse? -Sezai Ozan Zeybek Belgesel Gösterimi: Kötü Tohum
	03 Ağustos 2018	Yoga-Tuba Yalçın Eğitimde Alternatif Modeller- Burhan Eltan, Çamtepe Oyun Grubu ve Nihan Körpe Aslan, Başka Bir Okul Mümkün Sosyal Fayda Kavramlar Evreni - Rauf Kösemen Yaşamsal Hukuk-Şebnem Eraş Çelebi Alternatifin Daniskası: Doğa -Güneşin Aydemir Kestirmeden Hikâyeler Esmeray – (Gösteri)
	04 Ağustos 2018	Yoga-Tuba Yalçın İnsan Kaynağımız Kadar Mı İletişiyoruz?-Pınar İlkiz Rüzgâr, Güneş Bize Yeter! Adil, Temiz, Yerel, Yenilenebilir Enerji-Sevil Turan ve Oral Kaya Örgütlenmede ve Sivil Toplumda Alternatifler-Dr. Alper Akyüz Doğal uyumu yeniden keşfetmek için bir araç: Skinner Bırakma Tekniği -Bahar Vidinlioğlu Bir Enstrüman Olarak Bedeni Yeniden Tanımlamak – Beden Müziği Çemberi-Ömer Ongun
	05 Ağustos 2018	Toplu fotoğraf çekimi Değerlendirme atölyesi ve kapanış
Yeşil Kamp- 2017: Dil, Masal, Oyun	20 Temmuz 2017	Tanışma ve Oyunlar Reklamın Sosyali, İletişimin Faydalısı-Rauf Kösemen Joseph Beuys'un 7000 meşesi ve Yeşil Sanat - Zerrin İren Boynudelik
	21 Temmuz 2017	Toprağın Yapısı, Mikrobiyolojik Yaşam ve Besin Ağı -Çöp Değil Kompost: Uygulamalı Kompost Atölyesi-Murat Akhuy Gülümseyen Bir Bugün İçin Yeşil Düşünce-Özgecan Kara Herkesi Okula Götürmek Değil, Her Yeri Okula Çevirmek: Ekolojik Bir Eğitimin İmkânları - Sezai Ozan Zeybek Dansın Dili, Bedenin Ritmi - Ömer Ongun
	22 Temmuz 2017	Kopuş Çağında Yeniden Bağlanmanın Yolu Olarak Masallar ve Hikâye Anlatıcılığı - Güneşin Aydemir Neden İklim Değişikliği Umurumuzda Değil? Dil, Söz, Düşünce ve Edebiyatta İklim Değişikliği-Ümit Şahin İnsanların Düzeninden Eşitlik Düzenine: Hayvanlara Anayasal Haklar? - Serkan Köybaşı Birlikte Hikâye Örneği Atölyesi - Güneşin Aydemir
	23 Temmuz Pazar	İnşaat Fakirleştirir; Çare Yeşil Dönüşüm - Ahmet Atıl Aşıcı Hayaller Yeşil, Gerçekler Beton... Queer, Adil, Ekolojik Bir Yaşam Mümkün! -Genç Yeşiller Dilek, Temenni, Hatıra Fotoğrafı ve Kapanış

(Devam ediyor)

Tablo 38 (Devam)

2016, 2017 ve 2018 Yılında Düzenlenen Yeşil Kampların Programları

	TARİH	KONUŞMACI
Yeşil Kam p- 2016	27 Ağustos 2016	Yeşil hareket/Ne, Nasıl, Nereye? Sevil Turan, Yeşil Düşünce Derneği Yeşil hareket nasıl doğdu, nasıl kitleselleşti ve nasıl iktidarları etkilemeye başladı? Bu deneyim Türkiye'ye nasıl aktarılabilir? Karşılaştırmalı değerlendirmelerle yol haritaları belirliyoruz. Tanışma, Yeşil Dil ve Çöp Dönüştürme Atölyesi- Serkan Köybaşı, Yeşil Düşünce Derneği. Mevcut dil şiddetin, kapitalizmin ve erkek egemenliğinin diliyse, o dili konuşmuyor, kendi dilimizi üretiyoruz Hayvan Hakları -Tolga Özturun, Hayvan Hakları Aktivisti Mevcut hayvan hakları kavramı hayvanların haklarını korumak için yeterli mi? Hayvanları insanlardan ayıran özellikler ne? İnsan hakları hayvan haklarını da kapsayacak şekilde genişletilebilir mi? Münazara – Karın doyurmanın etiği -Durukan Dudu, Anadolu Meraları, Özgecan Kara, Yeşil Düşünce Derneği
	28 Ağustos 2016	İnsan Hakları vs. Doğa Hakları - Serkan Köybaşı, Yeşil Düşünce Derneği İnsanı merkezine alan ideolojilerin sonunda geldiğimiz yer ekolojik kriz. Bizi yaşatan dünyamızı öldürüyoruz. Peki, farklı bir bakış açısı mümkün mü? İnsanı yüceltmeyi bırakıp doğayı merkezine alan yeni bir düzeni beraber düşünüyoruz. Gıda Politikaları -Berkay Atik, Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği ve Anday Ataman, Yeryüzü Derneği Endüstriyel gıda üreticilerinin kirli oyunlarına karşı bir uyanış devam ediyor. Temiz, aracsız, hormonsuz, GDO'suz bir üretimi mümkün kılmanın yollarını araştırıyoruz. Yeşil Düşünce, Teknoloji Karşıtlığı ve Alternatif Tartışmaları - Ümit Şahin Ekolojik krizin en önemli nedenlerinden biri olan teknoloji bizi bu krizden çıkartan bir araca dönüşebilir mi? Teknoloji ve tüketim arasında nasıl bir bağ var? Yeşillerin üzerinde en çok tartıştığı konulardan biri olan teknolojiyi masaya yatırıyoruz. Yeşil Feminizm -Feministler Tartışıyor Erkek egemen düzene karşı mücadele eden kadınlar insanın doğa üzerindeki egemenliğine karşı da bir araya geliyor. Yeşil hareket ve feminizm mücadelelerini hangi temeller üzerinde ortaklaştırıyor? Neden bu birliktelik önemli? Hep beraber tartışıyoruz Konsensüsün İnşası - Sema Alphan Atamer Katılımcı bir demokrasinin, çoğulculuğun, özgürlüğün, eşitliğin, dayanışmanın karar alma yöntemi olan konsensüsü tartışıyoruz.
	29 Ağustos 2016	10.30-12.00 Hep birlikte kapatıyoruz

Kaynak. Yeşil Düşünce Derneği, 201

Yeşil Kamp öncesinde ve boyunca araştırmacı, Yeşil Düşünce Derneği'nin savunduğu ilkeleri kamp boyunca ne kadar hayata geçirebildiği konusunda da veri toplamaya çalışmıştır. Yeşil Kamp öncesinde, kamp katılımcılarıyla, e-posta yoluyla şu bilgiler paylaşılmıştır:

Yeşil Düşünce Derneği olarak etkinliklerimizi dayanışmacı ve doğaya uyumlu gerçekleştirmeye özen gösteriyoruz. Düzenlediğimiz tüm etkinliklerde şiddetsiz, cinsiyetsiz, ayrımcı olmayan bir dil kullanmaya özen gösteriyoruz. Yeşil Kamp katılımcılarının da bizimle benzer öncelikleri olduğunu bilerek bazı hatırlatmalar yapmak istiyoruz;

- Kamp alanına tek kullanımlık plastik getirmiyoruz ve kamp süresince kullanmıyoruz.
- Yanınızda sıcak ve soğuk sıvı tüketimi için termos/matara bulundurmamayı unutmayın.
- Kamp geliş ve gidişlerinde karbon ayak izimize dikkat etmek için mümkün olduğunda toplu ulaşım araçlarını kullanmaya özen gösteriyoruz.
- Kişisel araç kullanıyorsak ve boş yerimiz var ve özel bir manimiz yok ise aracımızı talep edecek diğer kamp katılımcılarıyla ihtiyaç öncelikli olarak paylaşıyoruz.
- Kamp alanımız deniz kenarı olduğundan geceleri serin oluyor. Çanakkale rüzgârı bol bir şehir. Kıyafetlerinizi buna uygun seçerseniz iyi olur.
- Çadırda kalacaklar uyku tulumu, mat, battaniye, kulak tıkacı gibi malzemeleri unutmasınlar.
- İlaç kullanıyorsanız yanınıza almayı unutmayın. Hastanelere biraz uzak olacağız.
- Duş jeli, sabun, şampuan gibi kişisel bakım malzemelerini kullanır ve taşırken denize ve toprağa zarar vermeyen ekolojik ürünleri tercih ediyoruz.
- Kamp sırası ve bitiminde ortalıkta çöp bırakmamaya dikkat ediyoruz.

Kamp esnasında da çeşitli uygulamalarla bu öneriler desteklenmeye çalışılmıştır. Öncelikle kamp boyunca yerel üreticilerden satın alınan ürünlerle hazırlanan vejetaryen yemekler sunulmuş, çöp çıkarmama konusunda katılımcılar uyarılmış ve geri dönüştürülebilir atıklar ayrı toplanmıştır. Kamp öncesinde ve sonunda bir araç-paylaşım listesi yapılarak, katılımcılar araç paylaşmaya teşvik edilmiştir. Ancak yine de birçok kişi kendi aracıyla kampa gelmeyi tercih etmiştir. Bunlara ek olarak kampta bir "İhtiyaçlar" listesi oluşturularak, katılımcılar takas yapmaya davet edilmiştir. Kampın bir gününde de bölgede ekolojik işlerde çalışan insanlar davet edilerek, bir çeşit pazar kurulmuştur. Ayrıca çocuklu ailelere yönelik kamp boyunca çeşitli etkinlikler organize edilmiş, böylece ebeveynlerin oturumlara rahat katılımı sağlanmaya çalışılmıştır.

Kamp boyunca araştırmacının dikkatini çeken bir başka nokta sunum yapan ya da atölyeleri yürüten kişilerle, katılımcılar arasında kurulan samimi diyalog ve

tartışma ortamıdır. Katılımcılar hemen hemen her oturumda sunumları yapan ya da atölyeleri yürüten kişilere çok rahat bir şekilde sorular sormuşlar ve merak ettikleri konularda daha fazla bilgi edinme şansını bulmuşlardır. Etkinliğin kamp formatında gerçekleşmesi informal bir ortam da yaratmış, böylece katılımcılar, atölye yürütücüleriyle, yemek yerken ya da akşamları, sohbet etme şansı yakalamışlardır. Araştırmacıya da “Siz konuşmacı mısınız yoksa katılımcı mısınız?” sorusu birkaç kere sorulmuştur. Bu soru da aslında konuşmacılarla, katılımcılar arasında bir fark olmadığını göstermektedir.

4-Yeşil Politika Okulu: Yeşil Düşünce Derneği 2012, 2013 ve 2014 yıllarında, Avrupa Yeşil Vakfı desteğiyle “Yeşil Politika Okulu”nu düzenlemiştir. 8-9 hafta süren eğitim programının ilk ve son haftası sınıf içi ve yüz yüze eğitimlerden oluşurken, geri kalan haftalar çevrimiçi olarak yürütülmüştür. Dernek aktif olarak bu etkinliği gerçekleştirmeye devam etmediği için araştırmacı, tez kapsamında bu programa katılamamıştır. Ancak Derneğin gerçekleştirdiği en önemli eğitim faaliyetlerinden biri olduğu için, fikir vermesi amacıyla 2014 yılında düzenlenen Yeşil Politika Okulunun programı Tablo 39’de sunulmuştur. 2012 ve 2013 yıllarında düzenlenen Yeşil Politika Okullarının programları da, başlıkların sıralaması değişmekle beraber, Tablo 39’da sunulan programla aynıdır.

Tablo 39

Yeşil Politika Okulu-2014 Programı

TAKVİM	KONU BAŞLIKLARI
1. Hafta	Yeşil Politikaya Giriş (Sınıf Dersi) a. Felsefi temelleri b. Politik prensipleri c. Yeşil Politika Tarihi, Avrupa’da Yeşiller (Yeşil Partiler, EGP, Greens-EFA) ve Dünya’da Yeşiller
2. Hafta	Ekoloji: Yerel ve Küresel Soru(n)lar a. İklim Değişimi, Ekolojik krizler, İklim Adaleti b. Doğanın Korunumu c. Avrupa Birliği Çevre Politikaları ve 27. Fasıll
3. Hafta	Haklar ve Özgürlükler a. Ayrımcılık ve İnsan Hakları – hak temelli politika b. Feminizm ve yeşil politika c. LGBTI hakları ve hareketi
4. Hafta	Karar Alma Mekanizmaları ve Katılımcılık a. Karar alma mekanizmaları b. Katılımcılık c. Doğrudan Demokrasi

(Devam ediyor)

Tablo 39 (Devam)

Yeşil Politika Okulu-2014 Programı

TAKVİM	KONU BAŞLIKLARI
5. Hafta	Özyönetim a. Avrupa'da yerel ve bölgesel özyönetim b. Yerel örgütlenme
7. Hafta	Yeşil Ekonomi a. Yeşil & Katılımcı Ekonomi ve Yeşil İşler b. Yeşil Sosyal Politikalar ve Küresel Adalet c. Büyüme Çözüm mü? / De-Growth
8. Hafta	Gıda ve Kırsal Yaşam Politikaları a. Gıda ve Kırsal Yaşam Politikaları b. Kentsel Dönüşüm Projeleri, ulaşım ve barınma c. Enerji Politikaları, Yenilenebilir Enerji, Nükleer Enerji
9. Hafta	Yeşil Politika Kampanyacılığı (Atölye Çalışması) a. Organizasyonel boyutları b. Aktivizm ve iletişim c. Politik kampanyacılık

Kaynak. Yeşil Düşünce Derneği, 2019

5-Diğer Eğitim Faaliyetleri: Yeşil Düşünce Derneği, yukarıda yer verilen etkinliklerinin yanında, yetişkinlere yönelik çeşitli başlıklarda birkaç saatlik atölye programları da düzenlemektedir. 2017 ve 2018 yılında gerçekleştirdiği atölyelerden bazıları şunlardır: Endüstriyel Hayvancılık ve Hayvan Hakları, Bana Bir Masal Anlat: Gerçeği Dinlemek İstiyorum!, Takas Şenliği, İhtilafı Konular Kavga Etmeden Nasıl Konuşulur, Bedeni Bir Enstrüman Olarak Yeniden Tanımlamak, Zehirsiz Ev, Düşünceyi Görünür Kılmak: Beden ve İmge, Aktivizmin Meslek Hali: Mesleki Aktivizm Atölyesi. Bunların yanında Yeşil Düşünce Derneği, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi ve Raoul Wallenberg Enstitüsü ortaklığıyla 30 Kasım 2017 tarihinde “Uluslararası Doğa ve Hukuk Konferansı”nı düzenlemiştir. Konferansta, ekolojik krizde hukukun rolü, doğanın, çevrenin ve kentlerin hukuk tarafından ne kadar korunabildiği gibi konular ele alınmıştır.

Bunlara ek olarak Yeşil Düşünce Derneği 2017 yılının Mart ayında Olağanüstü Hal Döneminde KHK'larla işlerinden uzaklaştırılan akademisyenlerle dayanışmak amacıyla “Bahar Dersleri” Programı düzenlemiştir. Bu kapsamda dört hafta boyunca dört akademisyen, Derneğin İstanbul'daki merkez ofisinde çeşitli dersler vermişlerdir. Bahar Dersleri Programı Tablo 40'da sunulmuştur.

Tablo 40

Bahar Dersleri Programı

TARİH	KONUŞMACI VE KONUŞMA BAŞLIĞI
09 Mart 2017	Hülya Dinçer – Geçmişle Yüzleşme: İmkânlar ve Sınırlar
16 Mart 2017	Baran Alp Uncu–Çevre Hareketlerinden İklim Adaleti Hareketine
23 Mart 2017	Nilay Etiler – Sağlık Etki Değerlendirmesi
30 Mart 2017	Elçin Aktoprak – Ulus Nedir? Azınlık Kimdir?

Kaynak. Yeşil Düşünce Derneği, 2019

Araştırma kapsamında ele alınan STK'ların çevre ideolojilerinin analiz edildiği bir önceki bölümde, Yeşil Düşünce Derneği'nin “radikal” çevre örgütleri arasında yer aldığı ortaya konmuştur. Derneğin benimsediği çevre ideolojisinin, çevre eğitimi alanında düzenlediği etkinliklerinin içeriğini nasıl etkilediğine ilişkin yukarıda sunulan bulgular, Derneğin çevre sorunsalına politik yaklaştığını ve çevre sorunlarını tek başına ayrı bir mesele olarak değil, sosyal adalet, barış politikaları, demokrasi gibi toplumsal ve siyasal konularla ilişkilendirerek ele aldığını göstermektedir. Nitekim Yeşil Düşünce Derneği düzenlediği tüm etkinliklerinde doğa hakları, küresel ekoloji mücadeleleri, erkek egemenliğinin reddi, şiddetin reddi, doğrudan demokrasi, yerellik, adil paylaşım, insan hakları, hayvan hakları, yeşil ekonomi gibi konu başlıklarına yer vermektedir.

Yeşil Düşünce Derneğinin insan-doğa ilişkisine yaklaşımı hâkim çevre ideolojileri açısından değerlendirildiğinde, Derneğin açıkça eko-merkezci bir yaklaşımı olduğu görülmektedir. Dernek, düzenlediği etkinliklerinde insan-merkezçiliği sorunsallaştırarak, insanın merkezden nasıl alınabileceğini tartışmaktadır. Yeşil Düşünce Derneğinin ekonomi, sürdürülebilirlik, kalkınma ve teknoloji konularına yaklaşımı incelendiğinde, Yeşil Ekonomi konusunun, Derneğin ana faaliyet alanlarından birini oluşturduğu ve her sene Yeşil Ekonominin farklı boyutlarını ele alan bir konferans düzenlediği görülmüştür. Gerek bu konferanslarda gerekse diğer etkinliklerinde Yeşil Düşünce Derneği, endüstriyel büyüme ekonomisini açıkça eleştirmekte ve yenilenebilir enerji kooperatifleri, yenilenebilir enerji finansmanı, enerji demokrasisi, büyüme-ötesi topluma geçiş, ekonomik küçülme gibi konuları gündeme getirerek, enerji konusunu, ekolojik, toplumsal, siyasal ve ekonomik boyutlarıyla beraber ele almaktadır.

5.3.4.2.2. Yeryüzü Derneği. Yeryüzü Derneği çocuklara ve yetişkinlere yönelik, birkaç saatlik atölyelerden, birkaç gün süreli eğitimlere kadar çok çeşitli etkinlikler düzenlemektedir. Bu etkinliklerin listesi Tablo 41’de sunulmuştur.

Tablo 41

Yeryüzü Derneği’nin Yetişkinlere ve Çocuklara Yönelik Düzenlediği Atölyeler

YETİŞKİN PROGRAMLARI	ÇOCUK PROGRAMLARI
Alternatif Eğitim Sempozyumu	Ahşap Oyuncak Atölyesi
Balkon Bahçeciliği	Arka Bahçe Etkinlikleri
Doğal Annelik	Atık Malzemelerden Kuş Yapım Atölyesi
Doğal Malzemelerle Temizlik Atölyesi	Bahçecilik Eğitimi
Ekoloji Kitapları Okuma ve Söyleşi	Balkon Bahçeciliği Atölyesi
Gıda Toplulukları Çalıştayı	Çocuklar için Permakültüre Giriş
Kent Bahçeciliği	Doğal Malzemelerle Temizlik Atölyesi
Permakültür	Duygular ve Hayvanlar Atölyesi
Repair Cafe	Ekolojik Mahalle Atölyesi
Tohum Takas Şenliği	Kent Bahçeleri Gezisi
Vegan Akademi	Küçük Hayvanlar Atölyesi
	Renkli Hayvanlar Atölyesi
	Tohum Takas Şenliği

Yeryüzü Derneği Tablo 41’de listelenen ve herkese açık olarak gerçekleştirilen bu etkinlerine ek olarak, talep geldiği takdirde öğretmenlerle, öğrencilerle ve kurumlarla da çalışmaktadır. Derneğin okullara ve kurumlara yönelik düzenlediği etkinlikleri hakkında RA-1 ve RA-2 şu örnekleri paylaşmıştır:

RA-1: Okullarla yaptığımız etkileşimler ya da eğitimler şöyle; gene bu yıl, Üsküdar’da bir okulda, okul bahçesinde çocuklara yükseltilmiş yatakta sebze bahçesi yaptık. Oradaki, kaçınıcı sınıflardı, 4-6. sınıf arası öğrencilere, onlarla birlikte yükseltilmiş yatak yaptık. İki yıl önce örneğin Beşiktaş Belediyesinin Çiçek Festivali sırasında bir çalışması olmuştu. Orada da, kaç okuldu, 25 civarında okula, anaokulu, ilköğretim okulu vesaire, gene, şeyini, sponsorluğunu belediyenin yaptığı, yükseltilmiş yataklar içinde gene sebze bahçeleri ve gene şey oluşturduk, bitki spirali oluşturduk, o okullardan yarısını bir 10-12 tanesini Yeryüzü Derneği olarak biz yaptık. Aaa gene geçmiş yıllardan örnek verebilirim işte bir okulda düzenli olarak eğitimler verildi. Bu ayda 1 kez ya da 2 kez şeklinde çocuklara işte bahçeleri düzenlendi. Tabii sadece bahçe düzenlemesi ile iş bitmiyor, onunla ilgili temel bilgiler de veriyorsunuz. Yani bir yandan eğitim yapıyorsunuz, ekolojiyle, işte doğal yaşamla, bitkinin üretilmesiyle ilgili, bir tür permakültüre giriş eğitimi falan da veriyorsunuz çocukların seviyelerine göre ama şeyde uygulamada işi görmeleri için de bahçede uygulama da yapıyorsunuz. Bir başka okulda iki yıl

süreyile ekoloji dersleri verildi. Mesela, kaç, 7-8-9-10. sınıflara, haftada 2, 4 saat, 2 saat bir sınıfa, 2 saat diğere sınıfa şeklinde ama o dört sınıf bir arada bahçeye çıktı. Kış aylarında normal şey eğitimleri verildi, teorik eğitimler verildi, artık bahçeye çıkma zamanı geldiğinde de bahçede yükseltilmiş yataklar yapıldı işte saman balyaları üzerinde ekimler yapıldı. Oralara sebzeler ekildi, ıtrılı bitkiler ekildi, vesaire. Yani okulun bahçesi düzenlendi o çocuklarla birlikte. Bir başka etkinliğimiz şey oldu, o da önceki yıl yaptık, XX Kolejleriyle, mesela ekoloji dersi var, oradan da bize şöyle bir talep geldi, “bizim ekoloji öğretmenlerimize, ekoloji dersi veren öğretmenlerimize uygulama atölyeleri yapar mısınız?” dediler. Onlar için de bir gün belirlendi, bir kampüs belirlendi, o kampüste, 4 ya da 5 tane permakülürle ilgili atölye yaptık.

RA-2: Bizim ekofobi diye bir kavramımız var üzerinde düşündüğümüz. Bu David Sobel’in ürettiği bir kavram o diyor ki her yaş grubuna ancak onun mücadele edebileceği kadar bir, ekolojiyle ilgili bir şeyi oturt, kavramı oturt diyor. Ne demek bu? İlkokul çocuğuna iklim değişikliğinden bahsetme diyor. Bir müddet sonra o çaresizlik yaşayacak çünkü diyor. Buna özen gösteriyoruz ama lise öğrencisiyle lüfer balığını konuşuyoruz, gidiyoruz, bakıyoruz, balıkçıları dolaşıyoruz. Üniversite öğrencileriyle iklim değişikliğini konuşuyoruz gibi. Ama her yıl okullara eğitim veriyoruz, okullar dışında biz şirketlere de gidiyoruz yeni yeni. Bizi çağırıyorlar çünkü...Atölyeler yapıyoruz. Mesela kimyasal kullanılmayan evler, diyoruz ki deterjan kullanmayın bak kendiniz yapabilirsiniz. Ekşi mayalı ekmek, evde yoğurt mayalama, evde sirke yapma, evde peynir yapma, evde kombu çayı yapmak bunları anlatıyoruz.

Hem Tablo 41’de yer alan başlıklar hem de RA-1 ile RA-2’nin verdiği bilgiler, Yeryüzü Derneğinin eğitim etkinliklerinin çok büyük bir bölümünün ekim, dikim, bahçecilik, temizlik malzemesi yapımı vb. uygulamaya yönelik eğitimler olduğunu göstermektedir. Araştırmacı veri toplama sürecinde Dernekten farklı kişilerle iletişime geçerek bu etkinliklere ilişkin eğitim malzemeleri olup olmadığını araştırmış ancak irtibat kurduğu kişiler, standart, basılı ya da hazır eğitim malzemeleri olmadığını iletterek sadece konu başlıklarına ilişkin bilgileri kendisiyle paylaşmıştır. Bu sebeple araştırmacı, Yeryüzü Derneğinin çevre ideolojisinin düzenlediği eğitim programlarının içeriklerini nasıl etkilediğini bulabilmek amacıyla, belli başlı bazı etkinliklerinin programlarını incelemiş, görüşmelerde katılımcıların verdiği bilgileri analiz etmiş ve 04 Kasım 2018 tarihinde Yeryüzü Derneği tarafından, herkesin katılımına açık olarak gerçekleştirilen yarım gün süreli “Repair Cafe” etkinliğine katılmıştır. Toplanan veriler insan-doğa ilişkisine yaklaşım, doğa ile ekonomi ve teknoloji arasında kurulan ilişki, siyasal ve toplumsal konulara dair mesajları bakımından içerik analizi yöntemiyle incelenerek bulgular aşağıda sunulmuştur.

1-Gıda Toplulukları ve Gıda Toplulukları Çalıştayı: Yeryüzü Derneğinin başlıca faaliyet alanları arasında gıda toplulukları kurmak ve yürütmek gelmektedir. Dernek, gıda topluluklarını şöyle tanımlamaktadır:

Gıda toplulukları; etik, sağlıklı, doğal üretim yapıp, gerçek gıda üreten “üreticiler” ile tükettiği gıdanın nereden geldiğini bilmek isteyen, üretim için harcanan emeğin parçası olmaya gönüllü “tüketiciler” arasında bağ kurmayı hedefler. Böylece tüketici, “türetici” ya da “eş-üretici”ye dönüşür (Yeryüzü Derneği, 2017a, s.9).

Gıda topluluklarının ana amaçları; 1-Tedarikçileri aradan çıkararak tüketiciyle küçük üreticinin arasında kopan bağları yeniden kurmak; 2-Kırsalda yaşayan küçük üreticinin desteklenerek konvansiyonel tarımın toprağı kirleterek yarattığı ekolojik tahribatı azaltmak; 3-Gıda üretiminin kırsal alandan kent merkezine taşınmasını desteklemek, var olan kent bostanları ve topluluk bahçelerinin varlığını sürdürebilmek; 4-Yerel türlerin ve atalık tohumların kullanımını teşvik etmek; 5-Tüketicilerin sağlıklı, katıksız, gerçek gıdalara daha az maliyetle ulaşmasını sağlamaktır (Yeryüzü Derneği, 2017a). Gıda topluluklarında, şirketleşmiş organik ürün sertifika süreci yerine Katılımcı Onay Sistemi (KOS) yöntemi kullanılmaktadır. Yeryüzü Derneği Gönüllüleri Müge Alaboz ve S. Ebru Yıldız, KOS’u şöyle tanımlamaktadır:

Gıda topluluklarımızda organik sertifika sistemine alternatif olarak Katılımcı Onay Sistemi (KOS) yöntemini kullanıyoruz. Bu yöntem küçük çiftçi için sertifikasyon süreçlerinin zorluğu, maliyeti ve eşitsiz piyasa koşulları karşısında, katılımcıların güveni ve bilgi takasıyla üreticinin değerlendirilmesi esasına dayanan alternatif bir sertifikalama yöntemi (Yeryüzü Derneği, 2017a).

Yeryüzü Derneği Yönetim Kurulu Başkanı Aytaç Tolga Timur ile Küçükyalı Gıda Topluluğu hakkında yapılan ve Derneğin web sitesinde yayınlanan bir röportajda Timur, gıda toplulukları ile ekonomik küreselleşmenin karşısında durduklarını ifade etmiştir.

Bugün anladığımız bu ekonomik küreselleşme, çok merkezi olduğu için bir tahakküm oluşturuyor üzerimizde. Böyle bir sıkıntılı formülü var. Bu merkezi tahakküme karşı koyabilmek için yerelleşmek zorundayız. Bunu gıdada yaptığımız zaman, yani ben gıdada bir yerel üreticiden dikenli hıyarı alarak Monsanto’nun hibrit tohumuyla dekarlarca alanda üretilmiş, dünyanın her yerinde satılan hıyarın karşısında durmuş oluyorum (Yeryüzü Derneği, 2019).

Aynı röportajda Timur, Gıda toplulukları içinde kurulan güven ilişkisini ise şöyle tarif etmiştir:

Gıda topluluğunda biz, sertifikadan çok üretici ile kurduğumuz ilişkinin niteliğine odaklanıyoruz. Sertifika varmış yokmuş bizi ilgilendirmiyor. Listemize girmek için bu zorunlu bir koşul değil. Varsa vardır, almıştır. Önemli değil. Bu güveni kurduğumuz, bizim bir kaç yöntemimiz var, ama en temeli tanışıklık. Onunla tanışmak, üretici ile. Bir arama mesafesinde olmak, gitmek, onun yerinde kalmak, hangi buğdayı ektiğini bilmek, gerekirse ekerken, hasatta yardım etmek. O buğdayı una çevirirken değirmende bulunmak. Bunlar yaptığımız işler, ezbere konuşmuyorum. Domates fidesini toprakla buluşturacağı zaman ona katılmak... Bu doğrudan kurduğumuz o güven ilişkisi. Bize biri başvurduğu zaman listenize girmek istiyorum diye biz önce tanışmak istiyoruz, arazisini görmek istiyoruz, çünkü bizim kentte duyduğumuz kaygıları kırdı duyan insanlar da var. Biz esas o insanlarla ilişki kurmak istiyoruz. Bu kaygıların 2 boyutu var, Birincisi ekolojik boyut, ikincisi sosyolojik boyut. Bu iki kaygıyı da özellikle bizimle duyan üreticilerle temas ettiğimizde zaten sağlıklı, sürdürülebilir, gittikçe büyüyen bir ilişki kuruluyor, bu çok kıymetli bir şey. Çünkü bu koparılmaya çalışılan bir ilişki. Biraz önce bahsettiğim o küresel merkezlerin kopartmaya çalıştığı, yabancılaştırmaya çalıştığı; kenti kıra yabancılaştırmaya çalıştığı bir ilişkiyi biz akıntının tersine giderek yeniden kurmaya çalışıyoruz (Yeryüzü Derneği, 2019).

Yeryüzü Derneği var olan gıda topluluklarını desteklemek ve yenilerinin kurulmasına ön ayak olmak amacıyla 2016 yılından bu yana Gıda Toplulukları Çalıştayı düzenlemektedir. İlk Çalıştay Yeryüzü Derneği tarafından düzenlenirken, ikinci ve üçüncü çalıştaylar, Yeryüzü Derneğinin de içinde olduğu, farklı gıda topluluklarından oluşturulan bir platform tarafından organize edilmiştir. Yeryüzü Derneğinin 2016 yılında düzenlediği Gıda Toplulukları Çalıştayı, Heinrich Böll Stiftung Derneği, Boğaziçi Üniversitesi Rektörlüğü ve Boğaziçi Üniversitesi KöyKoop Öğrenci Kulübü desteğiyle, Boğaziçi Üniversitesinde düzenlenmiştir. Derneğin çalıştayla ilgili yaptığı çağrı metni aşağıda, çalıştayı programı ise Tablo 42'da sunulmuştur.

Gıda Toplulukları, Dünya'da ve Türkiye'de yüz güldüren bir ivmeyle kök salıyor. Aradan geçen uzun zamana inat, üreticiler ve tüketiciler, geleneksel olarak asırlarca sürmüş olan doğrudan ilişkilerini, bu kez şenlikli bir şekilde ve çağın imkânlarını kullanarak tekrar kurmak için el ele veriyor. Gerçek Gıda bu işbirliğinin meyvesi olarak, sofralarımızı süslüyor. Dayanışma, özgür paylaşım ve yatay katılımcılık sözden çıkıp, günlük hayatımızın pratiğine dönüşüyor. Yeryüzü Derneği Gıda Topluluğu 4. yaşını kutluyor. Topluluk, 5. yaş için umutlarını, dertlerini, kendi akıl edemediği çözümlerini üretmek, tanışmak, kaynaşmak ve motivasyonunu artırmak için düzenlediğimiz çalıştaya, bu konuda düşünen, eyleyen, fikrini söyleyen ve farklı fikirleri dinlemek isteyen herkesi davet ediyoruz (Yeryüzü Derneği, 2017a, s.1).

Tablo 42

Gıda Toplulukları Çalıştayı Programı-2016

SAAT	ETKİNLİK
09:00-10:00	Fermentasyon Atölyesi (Sirke, Kombuçay, Ekşi Mayalı Ekmek, Çerkes Peyniri, vb.)
10:00-10:15	Açılış Konuşması
10:15-10:45	İstanbul'daki Gıda Toplulukları
10:45-11:15	Topluluk Destekli Tarımla Tanışma: Ceyhan Temürcü
11:15-11:30	Çay Molası
11:30-12:30	Dünyadan TDT Örnekleri (Konuk: AMAP – Fransa)
12:30-13:30	Öğle Yemeği
13:30-15:00	Paralel Oturumlar A A-1: Gıda Topluluğu Olmak A-2: Sağlıklı, Sömürsüz, Adil Bedelle Gıdaya Erişim A-3: Topluluk Destekli Üretim – El Emeği Ürünler A-4: Üreticilerin Gıda Topluluklarından Beklentileri
15:00-15:15	Çay Molası
15:15-16:15	Üreticileri kendi masalarında ziyaret, tanışma ve tadım
16:15-17:15	Paralel Oturumlar B B-1: Üreticilerin Karşılaştığı Sorunlar B-2: Gıda Topluluklarının Çoğalmasa B-3: Biyoçeşitliliği Destekleyen Tüketim B-4: Gıda ve Çevre Politikaları: Reel Siyasete Yön Verebilecek Eylemler ve Birliktelikler
17:15-17:30	Çay Molası
17:30-19:00	Film
19:00	Akşam Yemeği

Görüldüğü gibi Yeryüzü Derneği için gıda toplulukları sadece ekolojik ve sağlıklı gıdaya erişmek amacını taşımamaktadır. Bu topluluklar aynı zamanda yerel üretimi ve yerel ekonomileri desteklemeyi, kırsal-kent arasında “küresel merkezlerin koparmaya çalıştığı” bağı canlı tutmayı, kırsalda üretim yapan küçük üreticiyi ekolojik sertifikasyon sürecinin getirdiği maliyetlerden kurtarmayı ve kentlerde aynı bölgede yaşayan, benzer kaygıları taşıyan insanlarla topluluklar oluşturarak küresel ekonomik sistemin dayattığı yaşam şeklini aşmayı sağlamaktadır.

2-Kent Bahçeleri Projesi: Yeryüzü Derneği 2011 yılından beri Kent Bahçeleri Projesi'yle balkonunda, terasında, avlusunda bitki yetiştirmek isteyenlere ücretsiz tohum-fide dağıtmakta ve konuyla ilgili eğitimler vermektedir. Yeryüzü Derneğinden görüşmelere katılan RA-1 Kent Bahçeleri Projesinde yaptıklarını şöyle ifade etmiştir.

RA-1: Kent Bahçeleri projesine ilk olarak 2011 yılında başladık. O tarihte yaptık. Burada da amacımız şu; biliyorsunuz kentler büyüyüp metropol haline geldikçe ekilebilir alanlar azalıyor, gittikçe azalıyor ve kentin dışına doğru itilmeye başlıyor gittikçe kentten uzaklaşıyorlar, bir süre sonra da kentten tamamen kopuyorlar başka yerlerden, kentin beslenmesi, sebze meyve anlamında beslenmesi, başka şehirlerden karşılanır hale geliyor. İşte İstanbul’u düşünürseniz; eskiden İstanbul’da işte atıyorum Yedikule Bostanı gibi, Kuzguncuk Bostanı gibi böyle şeyler vardı, bostanlar vardı, insanlar oralardan beslenirken, ya da adını şu anda hatırlamadığımız birçok bostan varken, şimdi oralar neredeyse imara açılmak isteniyor ve gittikçe oralarda üretim yapılamaz hale geliyor. Yakın zamanda işte Çatalca’dan ya da ne biliyim işte Kurtköy’den vesairenden, birçok yerden şehir beslenebilirken, şehre yetecek sebze meyve üretilebilirken, şimdi oralarda da üretim bitti. İstanbul’un beslenmesi tamamen dışarıya bağlı şu an. En yakın yer Yalova, Antalya’ya kadar bu uzuyor ki zaten Türkiye’nin tamamı İstanbul’u besliyor. Öyle de düşünebiliriz. Şimdi burada amacımız insanların topraktan kopuşlarının bir ölçüde önüne geçmek. “Hala toprakla bağ kurabilirsiniz. Evin içinde, apartmanın üçüncü, beşinci katında yaşıyor bile olsanız, balkonunuzda saksı içerisinde bir şeyler yetiştirebilirsiniz ya da terasınız varsa ya da apartmanınızın bahçesi varsa onu atıl bırakmayın, oralarda bir şey yapabilirsiniz” diyoruz ve onlara bu konuda hem bilgilendirme yapıyoruz, ekim dikim bakım eğitimi veriyoruz hem de onların ekilebilir alanlarına uygun sayıda tohum ve fide sağlıyoruz.

RA-1 bu çalışmalar için, Yeryüzü Derneği’nin katılımcılardan bir ücret talep edip etmediği hususunda şu bilgileri paylaşmıştır.

RA-1: Ücretsiz yapıyoruz. 2011’den beri yapıyoruz dedim, Mart ayında başlıyor proje, başvuruları alıyoruz. Sonra onlar semtlere göre ayrılıyor ee eğitimler veriliyor ve onlarla bir ön görüşme yapıyoruz başvurulardan sonra. Çünkü başvurularda sadece basit bilgilerini alıyoruz onların nerede yaşadıklarıyla ilgili, toprakla ilişkileriyle ilgili basit bilgileri alıyoruz ama ondan sonra onlarla bir yüz yüze bir görüşme yapıp, ekilebilir alanları ne kadar, ne ekmek istiyorlar, ne kadar ihtiyaçları var, onları öğreniyoruz ve ona göre biz şeyimizi sağlıyoruz, tohum ve fidelerimizi sağlıyoruz. Bir Anadolu Yakasında, bir Avrupa Yakasında olmak üzere iki ayrı eğitim veriyoruz. İşte burada permakültürden de biraz bahsediyoruz, insanlara yetecek kadar basit bir anlamda. Fidenin ya da tohumun nasıl dikileceği, nasıl bakım yapılacağı ile ilgili bilgileri de veriyoruz, örneklerle. Sonrasında da, İstanbul için ekim mevsimi Mayıs’ın ikinci yarısıdır, Mayıs’ın ikinci yarısı yani 15 Mayıs’tan sonra bir hafta sonu da bu katılımcılara talep ettikleri tohum ve fideleri ulaştırıyoruz. Burada gene gönüllülerimiz çalışıyor. Tohum ve fideleri ilk başlarda biz tanıdığımız üreticilerden, organik üreticilerden sağlarken, şimdi kendi fidelerimizi kendimiz yetiştiriyoruz artık. Bunu da bu kent bahçecileri aracılığıyla yapıyoruz... Eee bugüne kadar İstanbul’da sanıyorum 2000’e yakın kişiye biz tohum ve fide dağıttık. Tabii bunların takibini yapmak da zor, takibini yapmak da istemiyoruz. Ya bizden tohum ve fide aldı ve yetiştiriyorsa artık o, bize ertesi yıl bize gelmiyor çünkü neden artık kendi tohumunu kendisi almış oluyor, kendi fidesini kendisi yetiştiriyor ve ekim bakımını artık sürdürmeye devam ediyor. Orada da bir sürdürülebilirlik yakaladık diye

düşünüyoruz çünkü her yıl yeni katılımcılar geliyor aramıza, böylece o projede devam ediyor, sekiz yıldır devam ediyor.

RA-1'in paylaştığı bilgiler, Kent Bahçeleri Projesinin ana amacının; kentte yaşayan insanların topraktan kopuşunun önüne geçmek olduğunu ve önemli bir ayağını da, kentlilere yönelik düzenlenen ekim, dikim, bakımla ilgili eğitimlerin oluşturduğunu göstermektedir. Aytaç Tolga Timur Kent Bahçeleri Projesinin neden gerekli olduğunu, Yeryüzü Derneği tarafından yayımlanan "Kent Bahçeleri Deneyimi: İstanbul" kitabında şöyle açıklamaktadır.

İster İzmit tarafından, ister Tekirdağ'dan sabaha karşı İstanbul'a giriş yapın, dikkatli bakan gözleri ilginç bir tespit şaşırtır; alabildiğine tır, kamyon ve kamyonet, kasaları tıka basa dolu şehre yiyecek taşıyorlar. Bunlar çok yakın zamana kadar Yalova, Bursa ya da Adapazarı gibi yakın şehirlerden gelirken, artık Antalya, Muğla, Afyon, Kütahya ya da Samsun gibi iyiden iyiye uzak bölgelerden sebze ve meyve taşır hale geldiler. Bunlar gözle gördüğümüz kamyonlar. Oysa daha uzaklardan gelenler var; Orta Amerika'dan muz, Batı Afrika'dan kahve, kuzey denizinden balık, Güney Pasifik'ten pirinç ya da Kuzey Amerika'dan pamuk. ... Olanı biteni mercek altına tutunca koca gemilerle şehre gelen bu ürünlerin birim maliyetlerinin çok düşük olduğunu böylece yerel ürünlerden daha ucuza satılabildiğini hayretle öğreniyoruz. Ayrıca hükümetlerin verdiği sübvansiyonlar, DTÖ'nün garip uygulamaları ve devletlerarası kimi dengesiz anlaşmalar bu durumu daha da körüklüyor. Ekonomik olarak Dünya Ticaret Örgütü'nün kontrolünde gelişen ve bu örgütün toplantı odalarında çeşitli çıkar gruplarının lehine süregiden bu alışveriş, uzaydan baktığımızda hiç de makul ve mantıklı bir alışveriş olarak gözüküyor. Çünkü artık küresel iklim değişikliği adında büyük bir derdimiz var. Bu derdimizin en temel kaynağı fosil yakıtların gemilerde, otomobillerde, kamyonlarda, elektrik üreten tesislerde yakılması. ... Artık çok iyi biliyoruz ki; bu yaşam modelimizin sonuna geldik. ... Bu geçiş sürecinin en önemli ayaklarından biri yerel ekonomiye geçiş. İtalya'da yerel ekonomi kavramını 50 kilometre çap ile tarif ediyorlar. Yani yediğiniz içtiğiniz her şey, size 50 kilometre çapında bir dairenin içinden geliyor. Kent bahçenizin ise size uzaklığı sıfır kilometre. (Timur, 2012, s.13-17).

Aynı yayında Devlin Bahçeci de kent bahçelerinin, hem iklim değişikliği ile mücadele için hem de yoksul kesimin sağlıklı gıdaya erişimi için önemli bir yöntem olduğunu belirtmektedir.

Kent Bahçeleri girişimi yürütmek ve kentsel atıl alanları kamu yararı için gıda üretimine yönlendirmek, önemli bir iklim değişikliği ile mücadele yöntemi ve bu yöntem ile özellikle kentli yoksul nüfusu iklim değişikliği ile mücadele konusunda güçlendirmiş, insanların yaşam kalitelerini arttırmış ve sürekli bir biçimde sağlıklı gıdaya erişimlerini kolaylaştırmış olacaktır (Bahçeci, 2012, s.49)

Bu bulguların da gösterdiği gibi hem Gıda Toplulukları hem de Kent Bahçeleri Projeleri, Yeryüzü Derneği'nin gıda üretimini yerelleştirerek, gıda taşımacılığında kaynaklanan sera gazı emisyonlarını azaltmak, konvansiyonel tarımda kullanılan kimyasal girdileri bertaraf etmek, endüstriyel gıda yerine, yerelde üretilen sağlıklı gıdaya erişimi halkın tüm kesimleri için mümkün kılmak ve yerel ekonomileri desteklemek amacıyla yürüttüğü projelerdir.

3-Takas Şenlikleri ve Repair Cafe: Yeryüzü Derneği gıda üretimi alanında yaptığı çalışmaların yanında takas, tamir/onarım gibi alanlarda da aktif olarak faaliyet göstermektedir. Dernek, 2016 yılından bu yana düzenli olarak her sene, atalık tohumlara sahip çıkmak amacıyla tohum takas şenliği organize etmektedir. 2018 yılında Kuleli Emek Mahallesi Yaşatma Derneği, Yeryüzü Derneği, Ovacık Kadın Tohum Derneği, Malva Permakültür Çiftliği, Zeytinliboğaz Permakültür Çiftliği, Refikler Kolektifi, Permakamp, Can Yücel Tohum Merkezi, İyi ki Üsküdar Var! ve Yeni İnsan Yayınevi işbirliğiyle düzenledikleri tohum takas şenliğinin programı Tablo 43'de sunulmuştur.

Tablo 43

Üçüncü Tohum Takas Şenliği Programı

SAAT	ETKİNLİK
14:00-15:00	Tanışma ve kayıt
15:00-15:10	Açılış
15:10-16:30	Panel ve forum
16:30-17:00	Tohum dağıtımı
17:00-18:00	Ümit Taşkırın Konseri
ATÖLYELER	
14.00	Ekşi mayalı ekmek atölyesi
14.15	Tohum bombası atölyesi
14.45	Çocuklar için drama atölyesi: Tohumdan meyve ağacına olan süreci canlandırma/resim yapma (6-8 yaş).
15.45	Çocuklar için okuma etkinliği, hayvanlar dünyası ile ilgili canlandırma, soru-cevap, resim yapma (6-8 yaş).
17.00	Çocuklar için fotoğraf atölyesi.

Takas şenliklerinin yanında Yeryüzü Derneği, her ayın ilk Pazar günü İstanbul'da Kadıköy Kent Konseyi'nin mekânında Repair Cafe isimli bir tamir,

onarım atölyesi de gerçekleştirmektedir. Herkese açık ve ücretsiz olarak gerçekleşen etkinlikte katılımcıların getirdiği bozuk eşyalar, ücretsiz olarak onarılmaktadır. RA-2 Repair Cafe’de yaptıklarını şöyle açıklamaktadır.

RA-2: Üç sene önce Amsterdam’dan bir adam geldi. Türkiye kökenli bir adamdı bu, Amsterdam’da Repair Cafe’yi görmüş, çok hoşuna gitmiş, Türkiye’de niye yok! Bize gelmiş, derneğe bir mail atıldı, Repair Cafe diye bir şey var, buna ileri dönüşüm kavramını koyduk. Geri-dönüşüm değil de ileri-dönüşüm upcycle yani. İlgilenenler geldiler, gerçekten çok güzel bir proje, Amsterdam’da bu işi başlatan kadınla ilişki kuruldu, normalde üyelik parayla oluyormuş, kadın bizim derneği öğrenince bunu parasız vermeyi kabul etti. Biz Avrupa’nın mı, Dünyanın mı bilmem kaçınıcı Repair Cafesi olarak İstanbul’da, bu arkadaşlar başladılar. Bugün Kadıköy Kent Konseyinin verdiği yerde, her ayın ilk pazarı aletini edevatını getirene, perdesini, pantolonunu getirene dikiyorlar, tamir ediyorlar, onarıyorlar, bedava.

Araştırmacı, tamire ihtiyaç olan bir eşyasını da yanına alarak, 04 Kasım 2018 tarihinde Yeryüzü Derneği tarafından organize edilen Repair Cafe etkinliğine katılmıştır. Etkinliğe, 2.5 saat içinde tost makinesi, oyuncak, ütü, çeşitli takılar, kasetçalar, elektrik süpürgesi, gece lambası gibi eşyalarını getiren yaklaşık 16 kişi katılmıştır. Katılan herkesten, tamire ihtiyaç duyan eşyası ile ilgili bir form doldurması istenmiş ve eşyalara geliş sırasına göre bir numara verilerek, sıraya konmuştur. Sırasını bekleyen kişiler çay eşliğinde sohbet etmiştir. Etkinlikte Yeryüzü Derneği gönüllülerinden biri Dernek ve faaliyetleri hakkında kısaca sözlü bir bilgilendirme yapmıştır. Repair Cafe etkinliğine ilişkin araştırmacı tarafından çekilen iki fotoğraf aşağıda paylaşılmıştır.

Görsel 5: Repair Cafe Etkinliği

Görsel 6: Repair Cafe Etkinliği

Yeryüzü Derneğinden görüşülen RA-1, Repair Cafe ve takas şenlikleriyle ana amaçlarını şöyle açıklamaktadır:

RA-1: Ya şimdi buradaki ana amaç şu; teknoloji bize şunu dayatıyor ya da vahşi kapitalizm bize şunu dayatıyor: Aldığımız ya da kullandığımız bir eşyayı kısa sürede değiştirin, yenisini alın. ABD’de yapılan bir araştırmada insanların 6 ayda bir gardırop yenilediğini gösteriyor. Yani gardıroptaki neredeyse bütün eşyaları çöpe atılıyor yerine yenileri geliyor. Yani bu şey döngü altı ayda bire düşmüş durumda, tabii bu herkes için söz konusu değil ama ekonomik durumu uygun olanların yaptığı bir çalışma. Ve burada yapılan şu, artık o eşyayı değiştirirken ihtiyacı olan birine vermek gibi bir kaygı da yok doğrudan çöpe atılıyor. Oralardan işte toplanırsa geri dönüşümü sağlanırsa, sağlanıyor. Bir başka şey var yine bu arada fark ettiğimiz örneğin elektronik eşyaların geri dönüşümü ee o elektronik eşyanın üretiminden daha zor. Yani o komponentlerin ayrılması işte bakırının, demirinin, civasının vesairesinin ayrılması için yapılan kimyasal işlemler daha zor, daha çok enerji tüketiyor, daha çok kaynak tüketiyor. Bizim kaynaklarımız sınırlı. Şimdi dolayısıyla bir eşyayı kullanmaktan vazgeçip, onu geri dönüşüme sokmak yerine onu onarıp, daha uzun süre onu kullanılabilir hale getirmek önem kazanıyor. Biz de buna aslında ileri-dönüşüm, upcycle diyoruz. Recycle değil, upcycle deniyor. Onun da bir karşılığı var. Bizim yaptığımız hem takasla hem Repair Cafe ile bu. Takasla eşyaları el değiştirerek, sağlam eşyaların, kullanılabilir eşyaların el değiştirmesini sağlıyoruz. İhtiyacı olmayandan, ihtiyacı olana aktarmış oluyoruz. Repair Cafe’de de çalışmayı onararak, bu işlemi yerine getiriyoruz. Upcycle’ı ya da ileri dönüşümü gerçekleştirmiş oluyoruz.

RA-1, Repair Cafe ve takas şenlikleriyle asıl yapmaya çalıştıklarının; “vahşi kapitalizmin dayattığının aksine”, tüketimi önlemek ve sağlam ya da tamir edilebilir eşyaların yeniden kullanımını teşvik etmek olduğunu ifade etmiş ve bunu “ileri-dönüşüm” olarak adlandırarak, geri-dönüşümden farklı olduğunu belirtmiştir. Bu etkinliklerine gerekçe olarak da gezegenin kaynaklarının sınırlı olduğunu dile getirmiştir. Tezin kavramsal çerçevesinde de belirtildiği gibi radikal çevreciler, geri-dönüşüme karşı çıkmamakla beraber, geri-dönüşümün atık konusunda gerçek bir çözüm olmadığını, asıl vurgunun tüketilmiş bir kaynağı geri-dönüştürmekten ziyade, tüketimi azaltmanın üzerinde olması gerektiğini savunmaktadırlar (Wall, 2013). Bu açıdan RA-1’in paylaştıkları, radikal çevrecilerin atık konusuna yaklaşımıyla birebir örtüşmektedir.

4-Diğer Etkinlikler: Yukarıda özetlenen etkinliklerinin yanında, Yeryüzü Derneği alternatif eğitim alanında da aktif olarak çalışmaktadır. Geçen sene Mayıs ayında, Alternatif Eğitim Dergisi, Alternatif Eğitim Derneği, Başka Bir Okul Mümkün, Bir Sınıf Değişir, Eğitim Sanatı Dostları Derneği, Gel Oyna, OÇA-Oyun Çalışmaları, Şimdilik Bilim Sanat ve Felsefe Derneği ve Yeni İnsan Yayınevi işbirliğiyle “I. Uluslararası Alternatif Eğitim Sempozyumu”nu düzenlemişlerdir.

Bunlara ek olarak Yeryüzü Derneği, Kadıköy Ekolojik Yaşam Merkezi'nde her hafta “Çocuklar için Permakültüre Giriş”, “Çocuklar için Bahçecilik Eğitimi”, “Yetişkinler İçin Permakültür Eğitimi” gibi birkaç saatlik atölyeler de düzenlemektedir. Dernek, ayrıca çeşitli fuarlarda, festivallerde ve şenliklerde de “Doğal Malzemelerle Temizlik”, “Permakültür” vb. konularda atölyeler düzenlemekte, ekolojik köy kurmak amacıyla Pamukova'da aldıkları arazide ekolojik mimari, permakültür gibi ekolojik yaşama dair uygulamalı eğitimlere ve atölyelere ev sahipliği yapmaktadır.

Tez kapsamında ele alınan STK'ların benimsedikleri çevre ideolojisini belirlemek amacıyla yapılan analizler, Yeryüzü Derneği'nin radikal grupta yer aldığını göstermiştir (Bkz: Bölüm 5.2). Bu ideolojinin Yeryüzü Derneği'nin eğitim etkinliklerinin içeriğini nasıl etkilediğine dair yapılan araştırma sonucu ulaşılan bulgular; Yeryüzü Derneği'nin birkaç saatlik atölyelerden, birkaç günlük eğitimlere kadar değişen sürelerde, halka açık, ücretsiz ve genellikle uygulamaya dönük etkinlikler düzenlediğini göstermektedir. Bu etkinliklerin başında sağlıklı, aracısız, yerel gıda üretimine yönelik yapılan çalışmalar ve takas, ileri-dönüşüm gibi tamir/onarım faaliyetleri gelmektedir. Dernek üyelerinin aynı zamanda kırsalda ekolojik yaşama dair bir projeleri de bulunmaktadır. Dernek yürüttüğü tüm bu faaliyetleriyle hem ekolojik sorunlara çözüm üretmeye hem de ana akım endüstriyel sisteme alternatifler yaratarak, tüketim kültürünün önüne geçmeye çalışmaktadır. Bunların yanında Yeryüzü Derneği alternatif eğitim, topluluk kurmak, şiddetsizlik, sosyal adalet ve insan hakları konularında da çalışmalar yürütmektedir. Nitekim Dernek, kömür yatırımlarında, mülkiyet hakkı, çalışma hakkı ve sağlıklı çevrede yaşama hakkı kategorilerinde insan hakkı ihlallerine ilişkin bir araştırma raporu da yayınlamıştır (Pamuk, 2016). Bu bulguların da işaret ettiği gibi Yeryüzü Derneği faaliyetlerini, radikal çevre örgütlerinde sıkça görüldüğü üzere, sadece çevre sorunlarıyla sınırlı tutmamakta ve etkinliklerini yürütürken ekolojik, ekonomik ve toplumsal boyutların tamamını kapsamaktadır.

5.3.4.2.3. Permakamp Kooperatifi. Permakamp Kooperatifinin ana eğitim etkinlikleri arasında; okullara yönelik düzenledikleri “Serbest Gezen Çocuklar” ve “Öğretmenimiz Doğa” programları, çocuklu ailelere yönelik düzenledikleri “Ekolojik Kamplar” ve yetişkinlere yönelik düzenlenen “Permakamp Günü”, “Sen'de Yap Deneyim Atölyeleri” ile sirke yapımı, kompost yapımı, ekmek yapımı vb. çeşitli

atölyeler yer almaktadır. Bu programların hiçbirinin standart, basılı ya da hazır eğitim malzemeleri yoktur. Bu sebeple araştırmacı, Permakamp Kooperatifinin çevre ideolojisinin düzenlediği eğitim programlarının içeriklerini nasıl etkilediğini bulabilmek amacıyla, belli başlı bazı etkinliklerine ilişkin web sitesinde yer alan metinleri incelemiş, görüşmelerde katılımcıların verdiği bilgileri analiz etmiş ve 24-25 Kasım 2018 tarihlerinde Beykoz-Öğümce'deki yerleşkesinde düzenlediği “Ekolojik Çocuk Kampı”na, 24 Kasım Cumartesi günü, gününbirlik katılmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi ile incelenerek bulgular aşağıda sunulmuştur.

1-Permakamp Günü: Permakamp Günü, Kooperatifin, Permakamp'ta bir günün nasıl geçtiğinin deneyimlenmesi amacıyla ebeveyn olsun, olmasın herkese açık biçimde gerçekleştirdiği etkinliktir. Katılımcılar, gün boyunca tohum ekmek, çapa, bahçe bakımı, tamirat, tadilat, çocuklar için oyun alanlarının kurulması vb. çeşitli etkinliklerde yer almaktadır. Permakamp Kooperatifinden derinlemesine görüşmelere katılan RA-5 Permakamp Günü'nü şöyle tarif etmiştir.

RA-5: İlk çıktığımız programın ismi “Permakamp Günü Programı” idi. Permakamp Günü ne demektir? Yani şu demektir: Kurucular oraya gittiğinde bir gün içinde ne yapıyorlarsa, dışarıdan gelen katılımcıların da aynı güne dâhil oldukları gün demek, “Permakamp günü”. Sitemizde de bunun yayını var zaten. Yani biz o hafta sonu ne yapıyoruz? Sebze bahçesinde mi çalışıyoruz? Kompostları mı yeniliyoruz, toprak mı üretiyoruz? Sebze bahçesini mi söküyoruz, gıda mı topluyoruz? Tamirat mı yapıyoruz? Ne yapıyorsak, o hafta sonu biz yaklaşık 15-20 kişiyi dışarıdan katılımcı alabilmeye karar veriyoruz. Ayda bir kez muhakkak bunu yapmaya çalışıyoruz. Dışarıdan insanlar da geliyor. Bizim çocuklarımızın rehberliğinde onların çocukları, bizim kurucularımızın rehberliğinde de anne babalar, o gün Permakampın içerisinde günlerini geçiriyorlar. Biz ne iş yapıyorsak, onlar da yapıyor, biz ne zaman dinleniyorsak onlar da dinleniyor ya da biz nasıl eğleniyorsak onlar da aynı şekilde eğlenerek günü tamamlıyorlar.

RA-6 da programlarında gözettikleri temel ilkeyi şöyle açıklamıştır:

RA-6: Şimdi buradaki temel ilke, yaşayarak yaparak öğrenme. Yani biz burada, bir şey yapıyor isek, işte sebze bahçesi, biz bir kere burada, doğanın ritmi ile kendimiz iş yapıyoruz. Dolayısıyla, buradaki eğitimler, burada var olmakla oluyor. Buraya gelen birisi, buraya katılmak istediği sürece, öğrenmek istediği zaman öyle. Yani biz burada turşu yapıyorsak, o gün turşu eğitimi oluyor ama turşu yaparak oluyor. Sirke yapıyorsak sirke yaparak oluyor, bahçe çapalıyorsak bahçe çapalayarak bildiklerimizi ve bayağı da saatlerce çapalayarak oluyor. Yani o şeyi tutarak ya da çivi çakarak.

Yukarıda paylaşılan bilgilerin de gösterdiği gibi Permakamp Günü teorik bir eğitimi içermemekte, sadece uygulamaya ve deneyim yoluyla öğrenmeye dayanmaktadır. Dolayısıyla Permakamp Günü'nün standart bir programı bulunmamaktadır. Mevsime

ve iş yoğunluğuna göre o hafta hangi işlerin yapılması gerekiyorsa, günün programı da ona göre oluşmaktadır. Permakamp, okullara yönelik gerçekleştirdiği programlarda da benzer ilkeleri takip etmektedir.

2-Serbest Gezen Çocuklar: Serbest Gezen Çocuklar, Permakamp'ın okullarla işbirliği içinde uyguladığı, okul öncesi ve ilköğretim kademelerine yönelik geliştirilen, yaklaşık bir eğitim-öğretim yılına yayılan ve aynı sınıfın yıl içinde 15-20 defa Permakamp'ı ziyaret etmesini gerektiren ücretli bir eğitim programıdır. Serbest Gezen Çocuklar Programının ana amacı; çocukların özgürlük alanlarına girmeden, gözlem ve deneyim ile içsel keşiflerine olanak sağlayacak bir alan yaratmaktır. Bu programda çocuklar; hem “açık sınıf” uygulamasıyla müfredatta yer alan derslerini açık hava sınıfında gerçekleştirmekte hem de Permakamp ekibinin kolaylaştırıcılığında, orman yürüyüşü, doğa gözlemi, tohum ekmek gibi etkinlikleri uygulamaktadır. Permakamp'tan görüşülen RA-5, programın içeriği ve uygulama yöntemlerine ilişkin şu bilgileri paylaşmıştır:

RA-5: Serbest Gezen Çocuklar Programı, okullara, okullarda kapalı alanlarda ve beton üzerinde yaşamaya çalışan, kalan çocuklara, normal müfredatlarını ve öğretmenlere tabii, normal müfredatlarını aksatmadan bütün günlerini hem müfredatlarını işleyip hem de bir orman sınıfı, orman okulunda, bir orman sınıfında günlerini geçirebilecekleri bir ortam yaratmaktı amacımız. Fakat bunu yaratırken de sadece ders olsun istemedik. Bir gün planladık, bu günün içerisinde okulun belirlediği müfredat dersleri artı bizim belirlediğimiz yıllık bir program, yıllık bir programın işletildiği bir eeee düzenek kurduk. Düzen kurduk. Burada ne? Çocuklar sabah geliyorlar kahvaltılarını ediyorlar, derslerine giriyorlar, derslerinden sonra, çocuklar bizim hazırladığımız, “doğanın dört döngüsel zamanı” programını işliyorlar. Ve bu program 1 yıl sürüyor. Serbest Gezen Çocuklar Programı, okulların bir yıl boyunca katıldıkları bir program... yıllık olarak, belli bir haftanın, günün altına düşemiyor. Neden? Çünkü bizim uyguladığımız programın belli bir güne ihtiyacı var.

RA-5 “Serbest Gezen Çocuklar Programı”nın neden belli bir günün/haftanın altına düşemediğini şöyle açıklamıştır:

RA-5: Tek gelişli olan program da var. Onun ismi “Öğretmenimiz Doğa Programı”. Kimi okullar evet, bu kadar uzun hafta gelmeyi göze alamıyor. Ama ziyaret etmek istiyor ve hani o anda bunu etkinlik olarak alacağı, etkinlik olarak yapabileceği bir takım şeyler arzuluyor. Buna da karşılık veriyoruz ama Serbest Gezen Çocukların amacı farklı, sebebi şu: yağmur ve hava şartlarının çocukların mental gelişiminde çok olumlu etkiler bıraktığını düşünüyoruz biz ve bu şartlar içerisinde ayakta kalmaya çalışan öğretmen, yetişkinler ve çocukların, mental gelişimlerinde ileriki yaşlarına daha rahat hazırlanmalarını

düşünüyorum. Onun için sobayla ısıtılan bir domun⁶ içerisinde, dışarıda yağmur yağarken işlenen matematik dersinin, çocuğun işleyişine, zihnine ya da içine işlenmesinin diğer şartlardan farklı olduğunu düşünüyorum. Zaten bu “helikopter ebeveynlik” şehirde çok büyük dert. Bu helikopter ebeveynliği de bir anlamda kırmış oluyor bu. Ama bunu yılda bir iki defa yaptığınızda çok da farklı bir fayda sağlayamıyorsunuz. Ama bunu yıl boyunca bir programla yaparsanız, biz çok daha iyi olacağını düşündük.

RA-5, Serbest Gezen Çocuklar Programı kapsamında çocukların birden fazla kere düzenli aralıkla Permakamp’a gelmesini şart koştuklarını ve bunu çocukların doğada karşılaştıkları zorluklarla mücadele etme konusundaki becerilerini arttırmak amacıyla istediklerini ifade etmiştir. Serbest Gezen Çocuklar Programına ilişkin RA-6 da, öğrencilerin bir eğitim-öğretim yılı boyunca düzenli olarak Permakamp’ta eğitim yapmalarının, hem onların bir yıla yayılacak şekilde doğanın dönüşümlerine şahitlik etmelerini hem de doğada her mevsim değişen güçlüklerle (kışın çamur, yazın sinekler vb.) mücadele ederken farklı deneyimler yoluyla öğrenmelerini sağladığını belirtmiştir.

RA-6: Yani yaşayarak olduğu için işte Serbest Gezenler Programı, okullardan öğrenciler geliyorlar, 10 ay boyunca geliyorlar ve düzenli gelmeleri şartıyla zaten baştan o kabul ediliyor. Dolayısıyla çocuklar oradan bir yıl boyunca doğanın dönüşümleri, tohumların ekilmesi, çıkması, ama biz bunları ders gibi yapmıyoruz. Tohumları ekiyoruz, suluyoruz, çapalıyoruz, otları yoluyoruz. Ve bunlara katılmak isteyen öğrenci katılıyor, katılmak istemeyen gene katılmıyor. Ama şunu gördük çok enteresan, katılmayanlar dahi 2-3 ay sonra fark ediyoruz ki, aslında ta 3 ay önceki o şeyin farkındalar. Yani o onlarda bir iz bırakmış. Yani böyle, işte yaşayarak, yani öğretim, eğitim olmayan eğitim, eğitim düzeneğinde bir eğitim yapmıyoruz o anlamda. Bunun özel bir sebebi var, burada bulunan çocuklar ya da yetişkinler, tabi daha çok çocuklar, sadece bahçe yaparken toprağı öğrenmiyorlar, birbirleriyle olan ilişkileri, kendilerinin işte ellerinin acıması, işte sineklerin gelmesi, terlemeleri yani bütün bu, bütünsel olarak mücadele ediyorlar ya da bir deneyim yaşıyorlar. Ve bunların hepsinin ayrı ayrı katkıları var. Yani izole edilmiş bir eğitim biz tercih etmiyoruz.

Araştırmacı, Serbest Gezen Çocuklar Programı kapsamında neler yapıldığını öğrenmek amacıyla Permakamp’ın web sitesinde program yürütücülerinin paylaştığı deneyimleri incelemiştir. Uygulanan program, mevsime göre değişmekle beraber genel olarak şöyle bir kurguya sahiptir: Sabah Permakamp’ın Beykoz Öğümce’deki yerleşkesine gelen öğrenciler önce 15 dakika boyunca istedikleri gibi oyun oynamaktadır. Ardından genelde çocuklar iki gruba ayrılmakta, gruplardan biri

⁶ İngilizce kubbe, tepe anlamında kullanılan “dome” kelimesi, kubbe şeklinde yuvarlak büyük çadırı tarif etmek amacıyla kullanılmıştır.

Permakamp eğitmenleriyle orman yürüyüşüne giderken, diğer grup Permakamp'ta kalmakta ve Permakamp eğitmenleri eşliğinde ekşi mayalı ekmek yapmak, doğal mum yapmak, ateş yakmak, tohum ekmek vb. çeşitli işler yapmaktadır. Orman yürüyüşüne giden ekibin dönmesiyle öğlen yemeği yenmekte, yemekten sonra çocuklar yine bir müddet serbest şekilde oyun oynamaktadır. Oyun zamanından sonra Permakamp'ta kalan çocuklar orman yürüyüşüne giderken, sabah ormana giden çocuklar da öğleden sonra Permakamp'ta kalarak, diğer grubun sabah yaptığı atölyeleri uygulamaktadır. Öğleden sonra ormana giden grubun dönmesiyle “açık sınıf” uygulaması başlamakta, hava güzelse dışarıda, hava yağışlıysa domda, çocuklar öğretmenleriyle kitap okumakta ya da çeşitli konularda sohbet etmektedir. Hem orman yürüyüşlerinde hem de Permakamp yerleşkesi içinde mevsimlerin değişimine göre ele alınan konular da değişmekte, örneğin baharda kurbağa yavruları ya da suların miktarının artmasıyla sulak alanlar gibi konu başlıkları programa dâhil edilmektedir. Permakamp eğitmenlerinden Setenay Koz, çocuklarla yürüttüğü doğal mum yapma atölyesine ilişkin, Permakamp'ın web sitesinde şu bilgileri paylaşmıştır:

Balmumundan tarçın kokulu mumlar yapıyoruz birlikte. Çocuklar ile mum yapmaya başladığımdan beri onlar için bu atölyenin birçok faydası olduğunu gözlemledim. Mum fitilini hazırlayıp sabitlerken ince motor becerilerini kullanıyorlar. Kimi hemen gördüğünü yapıyor, kimi biraz uğraşıp yardım istiyor. Bu aşamada da bitirenler hemen arkadaşlarının yardımına yetişiyor. Sıcak mumu kavanozlara koymak da ayrıca dikkat gerektiriyor. Tabii ki bir de sabırlı olmak var bu işte. Mumun bir kaç kez daha erimesini bekleyip kavanoza eklemek de işin zaman alan ve sabır gerektiren kısmı (Permakamp, 2019).

Permakamp'tan görüşmelere katılan RA-6 da orman yürüyüşünde neler yaptıklarını şöyle açıklamıştır:

RA-6: Şimdi bir kere bizim tercihimiz, çocukların potansiyelini keşfetmelerini sağlamak. Yani bu şu, modern ya da işte son dönem ebeveynlik, çocukları fazla kapatmak, fazla kontrollü, işte çok müdahale etmek. Bir kere bunun tersinin de mümkün olduğunu yani çocukların da kendi başlarına gayet akli başında, kendi bilincinde, yürüyerek vs. Onun da açığa çıkartabilecek bir şekilde bunu yapıyoruz. Yani bu olabildiğince velilerin az olduğu bir ortam. Yabancı bir ortama giriyorlar, işte mesela köpekler geliyor, işte bazen çok fazla sinek oluyor, bazen çok çamurlu kaygan oluyor, bazen çok güneş oluyor, bazen çok soğuk oluyor, bunlar da bizim kontrolümüzde değil, yani doğanın şeysi ama her hâlükârda çocukların aşması gereken, işte anneden uzak kalma, işte orda hafif düşmek ya da yaprağa dokunmak ya da diken batması gibi olaylar bazılarını çok rahatsız ediyor ve biz bunları çocukların yaşamasını da istiyoruz yani gerçekten. Beraber yaşamayı istiyoruz ve ilk orman yürüyüşünde olmasa bile birkaç, iki, üç, dört, bu birikim, yavaş yavaş

gerçekten, bu konularda sonuç aldığımızı, ilerlemeler kaydettiğimiz görüyoruz. Nasıl gelişmeler oluyor? E işte yani, her düştüğünde hemen ağlamıyor mesela. Ya da işte burada, burada 1.5 metrelik bir yüksekten aşağı, ipten aşağı atlaması lazım ziplinedan, atlıyor yani çok rahat. Yani çok rahat atlıyor bir kaç süre sonra. Kendi beden bilinci diyelim, ya da işte bu kendi bedeninin de farkına varıyor. Arkadaşlarının da farkına varıyor. Ve bir süre sonra yani bizim kendi çocuklarımızdan gördüğümüz, bu kampa geliyoruz ve yemekten yemeğe görüyoruz. Bir öğlen yemeğinde, bir akşam yemeğinde, mesela öyle durumlar oluyor.

Bu bulguların da gösterdiği gibi Serbest Gezen Çocuklar Programı, hemen hemen hiç teorik bilgi içermeyen çok az yapılandırılmış bir programdır ve çocukların yaparak-yaşayarak öğrenmesini desteklemektedir. Permakamp uzun süreli programlarının yanında, okullar için tek seferlik uygulamalar da gerçekleştirmektedir.

3-Öğretmenimiz Doğa: Öğretmenimiz Doğa; Permakamp'ın, yerleşkelerini tek sefer ziyaret etmek isteyen, okul öncesi ve ilköğretim kurumlarına yönelik gerçekleştirdiği günübirlik bir programdır. Programda 6 farklı tema belirlenmiştir ve gün boyunca, okulların tercihine göre seçilen bir temayla ilgili, atölyeler uygulanmaktadır. Öğretmenimiz Doğa Eğitim Programının temalarına ve uygulanan atölyelere ilişkin Permakamp'ın web sitesinden edinilen bilgiler aşağıda sunulmuştur.

- Çiftçi Çocuklar Teması: Bu temanın amacı çocukların günlük çiftlik işlerinde çalışmaları ve bu süreçte deneyim yoluyla öğrenmeleridir. Gün boyunca uygulanan atölyeler şunlardır: Çevre yürüyüşü, sebze bahçesinde toprak işleri, tohum ve fide, saksıda sebze. Atölye sonunda her çocuk bahçe aletlerinin nasıl kullanılacağını öğrenir ve bir saksıda sebze fidesini büyütme için evine götürür (Permakamp, 2019).
- Evde Bahçecilik Teması: Bu temanın amacı çocukların evlerinde kendi gıdalarını yetiştirmek için yeterli sevgi ve farkındalığa ulaşmalarını sağlamaktır. Gün boyunca uygulanan atölyeler şunlardır: çevre yürüyüşü, saksı hazırlıkları, tohum, toprak ve fide, evde gübre üretmek. Atölyenin sonunda her çocuk bir saksıda sebze fidesine ve küçük bir solucan çiftliğine sahip olarak evine döner (Permakamp, 2019).
- Dostumuz Hayvanlar Teması: Bu temanın amacı çocukların bilindik hayvanlar dışındaki hayvanları tanımasıdır. Gün boyunca şu atölyeler uygulanmaktadır: Çevre yürüyüşü, dostumuz hayvanlar, kuş yuvası yapımı, evde gübre üretmek.

Atölye sonunda çocuklar kuş yuvası yaparlar ve küçük bir solucan çiftliğine sahip olurlar (Permakamp, 2019).

- Ağaç ve Mantarlar Teması: Bu temanın amacı çocukların ağaçları tanımaları ve her çocuğun ayrı ayrı yaprak müzesini oluşturmasıdır. Gün boyunca şu atölyeler uygulanmaktadır: Çevre yürüyüşü, merhaba ağaç senin adın ne, kabuk haritaları, ağaçlar nasıl konuşur mantarlar, benim yaprak müzem. Atölye sonunda her çocuk, kabuk çizimleri ve bir yaprak koleksiyonuna sahip olarak evlerine döner (Permakamp, 2019).
- Atölye ve Çocuk Teması: Bu temanın amacı çocukların el işlerinde becerilerini arttırmak üzere doğal malzemelerden uygulamalar yapmasıdır. Gün boyunca uygulanan atölyeler şunlardır: Çevre yürüyüşü, doğal malzeme avı, hayalimdeki heykel, doğal ev eşyası üretimi. Atölye sonunda çocuklar ürettikleri heykel ve ev eşyasını evlerine götürürler (Permakamp, 2019).
- Çocuklar için Permakültür Uygulamaları: Bu temanın amacı Permakültür uygulamaları içerisinde kadim topluluklardaki çocuk uygulamalarını gerçekleştirmektir. Gün boyunca şu atölyeler uygulanmaktadır: Çevre yürüyüşü, atık malzeme avı, yumurta kabı dünyası, solucan çiftliğim (Permakamp, 2019).

4-Ekolojik Çocuk Kampları: Permakamp, çocukların doğada geçirdikleri zamanı arttırmak amacıyla ekolojik kamplar düzenlemektedir. Bu kamplara ebeveynleri ile beraber katılan çocuklar, bir yandan doğa içinde, serbest şekilde oyun oynama fırsatı yakalarken, diğer yandan tohum ekme, sebze bahçesi kurma, ağaç kabuklarından ve dallardan çeşitli oyuncaklar ve küçük tamirat işleri yapma gibi işlere dâhil olmaktadır. Kamp programı Tablo 44'de sunulmuştur. Araştırmacı, Permakamp Kooperatifinin 24-25 Kasım 2018 tarihlerinde Beykoz-Öğümce'deki yerleşkesinde düzenlediği ekolojik çocuk kampına, 24 Kasım Cumartesi günü, gününbirlik katılarak, kamp boyunca gerçekleştirilen etkinlikleri yerinde gözlemlemiş ve gözlemlerine ilişkin bulguları aşağıda paylaşmıştır.

Tablo 44

Ekolojik Çocuk Kampı Bir Günlük Programı

SAAT	ETKİNLİK
09.00-10.30	Kampa giriş
09.00-10.30	Kahvaltı
10.30-11.00	Oryantasyon: Günlük program, yerleşke ve kooperatifin etkinlikleri hakkında bilgi paylaşımı
11.00-12.00	Çocuklar için orman yürüyüşü
12.00-13.30	Serbest oyun zamanı
13.30-14.30	Öğlen yemeği
15.00-18.00	Ebeveynler ve ebeveyn olmayan yetişkinler için atölyeler: Atölyeler, değişik ilgi alanlarına göre toprak, solucan, kent bahçeciliği, tarım, sebze yatağı üretimi, kompost tuvalet yapımı, gibi konularda gerçekleşmektedir. Çocuklar: Çocuklar dilerlerse yukarıda sayılan atölyelere ebeveynleri ile beraber katılabilirler, serbest şekilde oyun oynayabilirler ya da küçük çocuklar için mandala boyama, böcekler vb. çeşitli etkinlikler gerçekleştirilebilir.
18.00-20.00	Akşam yemeği
20.00-21.00	Çocuklar için ateş başında masal, hikâye, sohbet.
21.00-23.00	Yetişkinler ateş başında sohbet

- 24-25 Kasım 2018 tarihlerinde Permakamp'ta iki ayrı etkinlik paralel olarak yürütülmüştür. Bunlardan ilki bir gece konaklamalı "Ekolojik Çocuk Kampı"dır. Diğeri ise yetişkinlere yönelik gününbirlik düzenlenen "Kompost Atölyesi"dir. Ekolojik Çocuk Kampına 6 aile çocuklarıyla beraber katılırken, Kompost Atölyesi'ne de yaklaşık 8 yetişkin ve kamp için gelen bazı ebeveynler katılmıştır.
- Permakamp Öğümce Yerleşkesi, İstanbul Riva'da bulunan 17.000m²'lik doğal bir alandır. İçinde büyükçe bir açık mutfak, masalardan ve banklardan oluşan yemek yeme alanı, çocuklar için geniş bir oyun alanı, iki adet tekerlekli karavan (yürüyen ev), toprak fırın, tarım yapılan alanlar, sınıf ve sera olarak da kullanılan büyük bir çadır (dome), ziyaretçilerin çadır kurması için ayrılan alanlar ve bir adet kompost tuvalet bulunmaktadır. Permakamp Öğümce Yerleşkesinin fotoğrafları aşağıda sunulmuştur.
- Kamp programı 24 Kasım Cumartesi sabahı saat 09.00'da kahvaltıyla başlamıştır. Kampa katılan çocuklar kahvaltının hazırlanmasını beklerken, oyun alanında oyun oynamaya başlamış, yetişkinler ise sohbet etmişlerdir.

Görsel 7: Permakamp Yürüyen Ev

Görsel 8: Permakamp Dome

Görsel 9: Permakamp Çocuk Oyun Alanı

Görsel 10: Permakamp Orman Yürüyüşü

- Kahvaltının ardından çocuklar bir süre daha serbest olarak oyun alanında oynamış, yetişkinler ise ya paralel olarak düzenlenen “Kompost Atölyesi”ne katılmış ya da çocuklarla beraber oyun alanında kalmıştır.
- Serbest oyun zamanından sonra Permakamp eğitmenlerinden ikisi çocuklarla, ebeveynleri olmadan, orman yürüyüşüne çıkmak istemiştir. Bu süreç bazı ebeveynler ve çocuklar için oldukça güç olmuştur. Bazı ebeveynler çocuklarından ayrılmak istemezken, bazı çocuklar da ebeveynlerinden ayrılmak istememiş, uzun ikna süreçleri sonunda, eğitmen çok ısrarcı ebeveynlerin grubu uzaktan takip etmesine izin vermiştir. Araştırmacı da, Permakamp eğitmeninin izniyle çocuklarla beraber orman yürüyüşüne katılmıştır.
- Yürüyüş 40-60 dakika arasında sürmüş ve yürüyüş boyunca çoğunlukla çocukların deneyimlerine ya da sorularına yönelik bir program yapılmıştır. Bu süreçte öne çıkan konulardan biri “düşme korkusu”dur. Kampın, Kasım ayının sonunda gerçekleşmesinden ötürü ormanda zemin oldukça ıslak ve çamurluydu ve bu durum bazı çocukların kendi başına yürümekten korkmasına ve tedirgin olmasına sebep olmuştur. Bu süreçte çocuklar ebeveynlerinden destek almadan yürümeye cesaretlendirilmiş, bir sorun olduğu zaman da yine ebeveynlerinden bağımsız çözüm yolları bulmaya teşvik edilmişlerdir. Yürüyüşün ortasında, grubun yarısı yorulduğunu ifade ederek daha fazla yürümek istemediğini dile getirmiştir. Ancak grubun diğer yarısı daha yukarıya gitmeyi istemiştir. Permakamp eğitmeni çocukların kendi içlerinde ortak bir karar vermelerini istemiş, sonunda yürümek isteyen grup Permakamp eğitmenlerinden birinin eşliğinde yukarıya doğru giderken, dinlenmek isteyen grup diğer eğitmen ve bazı ebeveynlerin gözetiminde arkadaşlarının gelmesini beklemiştir. Orman yürüyüşünde çocuklarla ağaçlar, mantarlar ve bazı çiçek türlerine ilişkin bilgiler de paylaşılmıştır. Orman yürüyüşünden sonra kamp alanında öğlen yemeği yenmiştir.
- Öğlen yemeğinin ardından çocuklara serbestçe oyun oynamaları için uzun bir süre izin verilmiştir. Oyunların ardından çocuklar, Permakamp eğitmenleriyle, ağaç dikme, odun toplama, ateş yakma vb. çeşitli etkinliklere katılmışlardır. Ardından kampta konaklayacak çocuklarla Permakamp eğitmenleri çadır

kurmaya başlamıştır. Birinci günün akşamında dört aile ve kompost atölyesine katılmak üzere gelen yetişkinler dönerken, 2 aile çadırlarıyla konaklamıştır.

Araştırmacı, Permakamp'ın eğitim içeriklerinde ekonomi, kalkınma, sürdürülebilirlik ve teknoloji gibi konuları ele alıp almadığını, eğer ele alıyorsa hangi bağlamda ve nasıl ele aldığını öğrenebilmek amacıyla, Permakamp'tan derinlemesine görüşmelere katılan kişilere, yetişkinlerle ya da çocuklarla yaptıkları etkinliklerde ekonomi, kalkınma ve teknoloji konularına değinip, değinmediklerini sormuştur. Hem RA-5 hem de RA-6 ekonomi ya da kalkınma konusuna çocuklarla yaptıkları etkinliklerde değinmediklerini belirtmiş, RA-5 “çocukların bu konuyu merak etmediklerini” ifade etmiştir. Teknolojiyle ilgili olarak ise RA-5 şu bilgileri paylaşmıştır:

RA-5: Tabi ki. En çok konuştuğumuz 2 konudan biri gıda, endüstriyel gıda. Çocukları zehirleyen gıdalar ve teknolojiye kamplarda ve bütün uygulamalarda en çok karşımıza çıkan şeylerden biri. Çünkü artık her çocuğun cep telefonu var çok küçük yaştan itibaren. Ve hani çocuğa not almasını bile telefonun üzerine sesli kayıt, fotoğraf çekmesi telefonun üzerinden, annesiyle konuşması telefonun üzerinden, annesine rapor vermesi telefonun üzerinden, yani otomatikman çocuğun telefonsuz bir anı olamayacak gibi bir tasarımla geliyor karşımıza çocuklar. Otomatikman bizim de mücadele etmek zorunda olduğumuz bir şey haline dönüşüyor tabi ki bu. Çünkü kendi gözleriyle değil, kalbiyle değil, telefonun üzerinden çevreye bakmak gibi bir hal oluşuyor bu durumda. Onun için ister istemez biz biraz, fotoğraf çekmek dâhil, bunu anneniz babanız çeker diyoruz ama mesela yaptığımız doğa farkındalığı çalışmalarında mantarların, ağaçların isimlerini evde bir müzeye dönüştürme şeklinde yaptığımız çalışmalar var. Bu fotoğraflar çekilirken çocuklar fotoğraf makinesi yerine bir birdenbire babalarının cep telefonlarını alıyorlar tabi fotoğraf çekmek için. Nerden, nerden olsa çok iyi tasarlanmış bu teknolojinin bizi sömürmesi. Onun için her halükarda ellerine geçiyor bu. Ama biz mümkün olduğunca bunu, bu teknolojiyi, yeterince doyduklarını düşündüğümüz için diğer hayatlarında, kamplarımızda ve uygulamalarımızın tamamında hep dışarıda tutmaya çalışıyoruz.

RA-5 eğitim programlarına ve kamplara katılan çocuklara fotoğraf makinesi verip vermedikleri konusunda şu bilgileri paylaşmıştır:

RA-5: İhtiyacımız yok diyoruz evet. Bizde yine yasakla tariflendirilmiyor hiçbir şey. Ama “cep telefonuna ihtiyacımız yok” diyoruz. Eee ve çekmemiz gereken güzel bir fotoğraf varsa hep beraber gözlerimizi kapatıyoruz. Fotoğrafını çekeceğimiz yere doğru bakıyoruz. Gözümüzü açıyoruz ve tekrar kapatıyoruz. Ve onun yine fotoğrafını çekmiş oluyoruz diye uygulamalar yapıyoruz.

4-Diğer Etkinlikler: Permakamp yukarıda listelenen bu etkinliklerin yanında “Sen’de Yap Deneyim Atölyeleri” başlığı altında yetişkinlere yönelik, çeşitli etkinlikleri içeren bir seri atölyele de düzenlemektedir. Bu programın ana hedefi; “Gerçekten üreten olmak ya da üreten ekibin bir parçası haline gelebileceğiniz deneyimsel olanaklar oluşturmak”tır (Permakamp, 2019). Mart-2019’da “Sen’de Yap Deneyim Atölyeleri” kapsamında yürüyen ekmek fırınları, araçlar için küçük taşıma römorku ve yaşayan doğal havuz yapma programları vardır.

Permakamp 2018 yılında bir de Fermantasyon Festivali düzenlemiştir. Bu festivalin ana amacı “herkesin sağlıklı beslenebilmesi ve sağlıklı gıdaya ulaşabilmesini sağlamanın yanında becerilerini geliştirerek endüstriyel ürünlere mahkûm kalmamasını sağlamak”tır (Permakamp, 2019). Festival kapsamında katılımcılarla yoğurt, sirke, kefir, turşu, boza gibi ürünlerin evde nasıl yapılacağına ilişkin bilgiler paylaşılmıştır.

Permakamp’ın eğitim programlarına ilişkin yapılan araştırma sonucu ulaşılan bulgular; Permakamp’ın gününbirlik atölyelerden, bir eğitim-öğretim yılına yayılan uzun erimli eğitimlere kadar, yetişkinlere, çocuklara ve okullara yönelik çeşitli eğitim ve atölye programları düzenlediğini göstermektedir. Permakamp’ın düzenlediği tüm eğitimler uygulamaya ve deneyim yoluyla öğrenmeye dayanmakta, programlarda teorik bilgilere ya hiç yer verilmemekte ya da çok kısa zaman ayrılmaktadır. Permakamp tüm programlarını ücretli olarak gerçekleştirmekte, ücret ödmeden katılmak isteyenler için ise gönüllü çalışmayı bir seçenek olarak sunmaktadır.

Permakamp’ın eğitim içerikleri insan-doğa ilişkisine dair hâkim çevre ideolojileri açısından değerlendirildiğinde; yetişkinlerle ya da çocuklarla uyguladıkları atölyelerde bu konuyu doğrudan, bir konu başlığı olarak ele almadıkları, ancak uygulamalarıyla ya da benimsedikleri ilkelerle eko-merkezci bir yaklaşıma sahip oldukları görülmüştür. Permakamp’ın eğitim içeriklerinde ekonomi, kalkınma ya da sürdürülebilirlik konularını nasıl ele aldığını ortaya koymak amacıyla Permakamp’tan görüşmelere katılan kişilere konuyla ilgili sorular sorulmuştur. Hem RA-5 hem de RA-6 ekonomiye ya da kalkınmaya ilişkin konu başlıklarını çocuklarla yaptıkları eğitimlerde ele almadıklarını, yetişkinlerle olan etkinliklerinde ise daha çok uygulamaya ağırlık verdiklerini ifade etmişlerdir. Araştırmacının katıldığı Ekolojik Çocuk Kampı Programında ekonomi ya da kalkınma konusuna ilişkin bir paylaşım çocuklarla ya da yetişkinlerle yapılmamıştır. Ancak eğitim programlarının içeriği standart olmadığı ve farklı eğitmenler tarafından hemen her zaman doğaçlama bir yol

izlendiği için bir grupla paylaşılmayan bilgi başka bir grupla paylaşılabilir. Bu sebeple araştırmacı Permakamp'ın eğitim programlarında ekonomi, kalkınma, sürdürülebilirlik gibi konuları nasıl ele aldığına ya da toplumsal ve siyasal konuları çevre sorunsalı ile ilişkilendirip, ilişkilendirmediğine ilişkin net bulgulara ulaşamamıştır. Ancak Permakamp'ın kurduğu bir gıda birliği vardır ve bu çatı altında ekolojik üretim yapan küçük çiftçileri desteklemektedir. Araştırmacının katıldığı programın sonunda da bu üreticilerin ürünlerinin yer aldığı bir tezgâh kurularak satış yapılmıştır. Özetle, Permakamp eğitim ve atölye programlarında genellikle, ekim-dikim, kompost yapma, tamir vb. uygulamalar yapmakta, Yeşil Düşünce Derneği gibi açıkça politik bir duruş sergilememektedir. Ancak gıda birliği gibi uygulamalarla sağlıklı gıda üreten küçük ölçekli çiftçilere destek olmaya çalışmakta, tamir-onarım vb. çalışmalarıyla da tüketim kültürünün önüne geçmeye çabalamaktadır.

Araştırma kapsamında ele alınan STK'ların benimsedikleri çevre ideolojisinin, çevre eğitimi programlarının; hedef kitlesini, uygulama, ölçme ve değerlendirme yöntemlerini, eğitim malzemelerini ve içeriklerini nasıl etkilediğine ilişkin yukarıda sunulan bulgular; Reformist çevre STK'larının eğitim programlarını MEB ile yakın ilişki içinde, başvuru, ölçme-değerlendirme, raporlama ve sertifikalandırma gibi adımları içeren bir program dâhilinde, standart eğitim malzemeleri kullanarak, geniş kitlelerle uyguladığını göstermektedir. MEB ile yaptıkları işbirliği, reformist örgütlere, büyük kitlelerle çalışma imkânı sağlamakla beraber, eğitim içeriklerini MEB'in belirlediği sınırlar dâhilinde hazırlamaya mecbur bırakmaktadır. Bu STK'ların genelde tüm halkın katılımına açık, ücretsiz eğitim etkinlikleri bulunmamaktadır. Buna karşılık radikal grupta ele alınan STK'lar, hem resmî kurumlarla yakın ilişki kurmak istememeleri hem de merkezî eğitim sistemini eleştirmelerinden ötürü örgün eğitim içinde çevre eğitimine sıcak bakmamakta, eğitim etkinliklerini, standart eğitim malzemeleri ve program kullanmadan, genelde herkesin katılımına açık ve ücretsiz şekilde, atölye, panel, sempozyum, kamp gibi formatlarda gerçekleştirmektedir. Bu durum bir yandan radikal örgütlerin daha küçük kitlelerle çalışmasına sebep olurken, öte yandan içerik ve uygulama yöntemleri bakımından daha özgür olmalarını sağlamaktadır. Reformist STK'lar, alanyazındaki çalışmalara paralel olarak, insan-merkezci bir bakış açısıyla çevre sorunsalını genelde toplumsal ve ekonomik konularla ilişkilendirmeden münferit olarak ele alıp, geri-dönüşüm, tasarruf, gibi önlemler üzerine odaklanırken, radikal STK'lar eko-merkezci bir

anlayışla, çevre sorunlarını büyüme-odaklı ana akım iktisadi sistemin bir sonucu olarak değerlendirerek, mevcut ekonomik düzeni sorgulamakta ve çevrenin yanında siyasal ve toplumsal konularda da çalışmalar yapmaktadır.

BÖLÜM 6

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

1970'lerden itibaren iyice görünür ve hissedilir olmaya başlayan çevre sorunlarıyla beraber çözüm arayışları da hızlanmış, çevre eğitimi, bu sorunların çözümü için önemli bir araç olarak görülmüştür. Buna paralel olarak çevre eğitimi programlarının sayısında da hızlı bir artış olmuş, yöntem, içerik, uygulama bakımından çok farklı çevre eğitimi akımları ortaya çıkmıştır. Ancak son elli yılda giderek yaygınlaşan ve çeşitlenen çevre eğitimi uygulamalarına rağmen, ekolojik kriz her geçen gün derinleşmektedir. Bu durum çevre eğitimi programlarında insan-doğa ilişkisinin nasıl ele alındığı sorusunu da beraberinde getirmektedir. Alanyazında Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının düzenledikleri çevre eğitimi programlarına ilişkin çalışmalar olmakla beraber, bu eğitimlerin insan-doğa ilişkisini nasıl ele aldığına dair bilgi eksikliği olduğu görülmüştür. Bu ihtiyaçtan hareketle bu araştırmanın amacı; Türkiye'de çevre eğitimi alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının çevre eğitimlerinin insan-doğa ilişkisine nasıl yaklaştığını incelemek ve konuya ilişkin bilgi birikimine katkıda bulunmaktır.

Bu amaçla, bu çalışmada, Türkiye'de farklı çevre ideolojilere sahip ve çevre eğitimi alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının çevre eğitimi programları incelenmiş, bu kurumlardan kişilerle derinlemesine görüşmeler yapılmış ve uygun olan durumlarda doğrudan katılımcı gözlem ile bu kuruluşların çevre eğitimi etkinlikleri gözlemlenmiştir. İncelenen belgelerden ve kaynak kişilerin anlattıklarından ortaya çıkan resim önceki bölümde detaylı olarak paylaşılmıştır. Bu bölümde önce araştırmanın bulgularından ortaya çıkan sonuçlar genel olarak özetlenecek, ardından Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının çevre eğitimi uygulamalarının etkisini desteklemek amacıyla bazı öneriler geliştirilmeye çalışılacaktır.

6.1. Sonuçlar

Genel amacı Türkiye'de çevre eğitimi alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarının benimsedikleri çevre ideolojilerinin, bu kuruluşların düzenledikleri çevre eğitimlerini nasıl etkilediğini analiz etmek olan bu çalışmada, öncelikle çalışma grubunda yer alan sivil toplum kuruluşlarının betimsel özellikleri ortaya

konmuş, sonra literatürdeki çalışmalardan yola çıkarak, çevre örgütleri iki ana gruba ayrılmıştır: Reformistler (TEMA Vakfı, TÜRÇEV ve TURMEPA) ve radikaller (Yeşil Düşünce Derneği, Yeryüzü Derneği, Permakamp Kooperatifi). Ardından bu sınıflandırmanın doğruluğunu kontrol etmek amacıyla bu örgütlerin kuruluş amaçları, faaliyet alanları, örgütlenme biçimleri, kurumsal ilişkileri ve insan-doğa ilişkisine yaklaşımları araştırılmıştır. Bu araştırma sonucunda ulaşılan sonuçlar aşağıda özetlenmiştir.

6.1.1. Çevreci Örgütlerin Benimsedikleri Çevre İdeolojilerine İlişkin Sonuçlar

- Reformist sivil toplum kuruluşları ile radikal sivil toplum kuruluşları arasında görülen en temel fark, bu kurumların insan-doğa ilişkisine yaklaşımında ortaya çıkmaktadır. Reformist örgütler genel olarak insan-merkezci bir düşünce yapısına sahiptir ve çevre sorunlarını, toplumsal ya da ekonomik konularla ilişkilendirmeden, apolitik olarak ele alarak, bu sorunları mevcut ekonomik, toplumsal ve politik pratiklerin sınırları dâhilinde çözmeye çalışmaktadır. Radikal grupta yer alan sivil toplum kuruluşları ise eko-merkezci bir anlayışla, çevre sorunlarını büyüme-odaklı ana akım ekonomik sistemin bir sonucu olarak değerlendirerek, mevcut ekonomik düzeni sorgulamakta ve siyaset ile çevreyi birbirinden ayırmaz görerek, çevrenin yanında siyasal ve toplumsal konularda da çalışmalar yapmaktadır. İnsan-doğa ilişkisine dair reformist ve radikal örgütler arasında görülen bu ideolojik ayrılık, bu kurumların kuruluş amaçlarından, faaliyet alanlarına, örgütlenme biçimlerinden, kurumsal işbirliklerine, fon kaynaklardan, çalışanlarıyla ya da gönüllüleriyle kurdukları ilişkilere kadar hemen her alanda belirleyici olmaktadır.
- Tez kapsamında ele alınan reformist çevre örgütleri, genellikle 1990'lardan sonra, neoliberal dönemle beraber ortaya çıkmıştır ve kuruluşlarını Birleşmiş Milletlerin öncülüğünde başlatılan uluslararası çevre koruma hareketiyle ilişkilendirmektedirler. Neoliberal dönemde sivil toplum kuruluşlarında görülen dönüşümleri bu örgütlerde de görmek mümkündür. Araştırma kapsamında ele alınan üç reformist çevre örgütü de devlet kurumları ya da sanayici ve iş insanları öncülüğünde kurulmuştur ve hepsinin gelişmiş bir ofisi, tam-zamanlı profesyonel bir çalışan kadrosu vardır. Tez kapsamında incelenen radikal örgütler ise genellikle ya küçük bir ofis ile birkaç çalışana

sahiptir ya da gönüllü desteği ile faaliyetlerini yürütmektedir ve hepsi 2000’li yıllarda kurulmakla beraber kuruluşlarını belirleyen belli bir dönemin olduğunu söylemek zordur.

- Kuruluş amaçları incelendiğinde; radikal örgütlerle, reformist örgütler arasında önemli bir fark olduğu görülmüştür: Reformist örgütlerin kuruluş amaçlarına ilişkin söylemleri, ağırlıklı olarak “çevre ve doğa koruma”, “topluma ağaç sevgisi aşılama”, “eğitim”, “duyarlı, bilinçli ve etkin kamuoyu oluşturmak” ile “sürdürülebilirlik” gibi kavramlara odaklanırken, radikal örgütler, kendilerini çevreci gruplardan ayırarak, ana amaçlarını "yeşil düşünceyi yaymak" "politika oluşturmak", "topluluk kurmak", "ekolojik yaşamı deneyimlemek" olarak belirlemektedir.
- Kuruluş amaçları arasında görülen bu ayrım, reformist ve radikal örgütlerin faaliyet alanlarına da yansımaktadır. Reformist örgütler siyasal sistem ya da toplumsal düzenle, çevre sorunları arasında doğrudan bir ilişki kurmadan, çevre sorunsalını apolitik bir yaklaşımla ele alırken, radikal örgütler çevre sorunsalını sorgulanması gereken bir ilişkiler bütünü olarak görmekte ve ekolojik sorunların yanında, insan hakları, demokrasi, barış, erkek egemenliğinin reddi gibi konularda da faaliyet göstermektedirler. Bu yaklaşım onları apolitik reformist örgütlerden keskin bir biçimde ayırarak, politik grupta yer almalarına sebep olmaktadır.
- Bu iki grup arasında görülen bir diğer önemli fark örgütlenme biçimleri konusunda ortaya çıkmaktadır. Araştırma kapsamında ele alınan reformist örgütlerin hepsi merkezî ve hiyerarşik, diğer bir deyişle dikey, bir örgüt yapısına sahiptir ve karar alma süreçlerine katılım konusunda çalışanları ile gönüllülerine dar bir alan tanımaktadırlar. Radikal örgütler ise uzlaşma, sosyokrazi, üyelere ve gönüllülere eşit söz hakkı tanınması gibi anti-hiyerarşik uygulamalarla merkezî ve dikey karar alma yapılarını aşmaya çalışarak, çalışanlarını, üyelerini ve gönüllülerini karar verme süreçlerine ve yönetime dâhil etmenin yollarını aramaktadır.
- Örgütlenme konusunda reformist örgütlerle, radikal örgütler arasında görülen bir diğer önemli fark bu kurumların “kurumsal büyümeye yaklaşımı”nda ortaya çıkmıştır. Reformist örgütler, Türkiye çapında şube, üye, gönüllü sayılarını artırma yönünde çalışmalar yaparak, her sene

üye/gönüllü/şube/temsilcilik vb. artan sayılarını kamuoyuyla paylaşırken, radikal örgütler “ekolojist” dünya görüşlerinin bir ifadesi olarak, “yerellik” ve “sınır” kavramlarına vurgu yapmakta ve özellikle kurumsal olarak büyümekten kaçınarak, benzer kurumların oluşması için örnek teşkil etmeyi amaçlamaktadır.

- Reformist örgütlerle, radikal örgütler kurumsal ilişkiler ve işbirlikleri konusunda da birbirinden ayrılmaktadır. Reformist örgütler, çevre sorunlarını apolitik olarak ele aldıklarından ve doğanın korunmasıyla, ekonomik büyüme paradigması arasında bir çelişki görmediklerinden dolayı, devlet, uluslararası kurumlar, sanayi ve iş çevreleriyle yakın ilişkiler kurmakta ve enerji, inşaat, madencilik, otomotiv gibi ekolojik açıdan ciddi sorunlara yol açan sektörlerde faaliyet gösteren firmalarla sponsorluk ilişkisi kurmaktadır. Radikal grupta yer alan örgütler ise, çevre sorunlarının, endüstriyel büyüme ideolojisinin bir sonucu olduğu gerekçesiyle, özel sektörle yakın ilişkiler kurmaktan kaçınmakta, özel sektör sponsorlukları yerine, ağırlıklı AB fonlarına, uluslararası vakıfların sağladığı hibelere ve sivil toplum dayanışma ağlarına başvurmaktadır.
- Reformist STK’larla, radikal STK’lar arasında görülen başka bir fark, bu kurumların “eğitime yaklaşımı” konusunda ortaya çıkmaktadır. Eğitim yoluyla çevre bilincinin yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi reformist örgütlerin önemli faaliyet alanlarından birini oluşturmaktadır ve bu örgütler yaygın olarak örgün eğitim içinde çevre eğitimi uygulamaları gerçekleştirmektedir. Buna karşın radikal STK’lar devlet tarafından kontrol edilen merkezî eğitim sistemini; hiyerarşik ve endüstriyalizme dâhil edici bir kurum olarak görmekte ve örgün eğitim içinde gerçekleştirilen çevre eğitimine sıcak bakmamaktadır. Onun yerine, eğitimden çok öğrenmeyi odağa alan, düşünme, sorgulama ve tartışma süreçlerini içeren, öğretmen-öğrenci ya da eğiten-eğitilen ayrımını ortadan kaldıran öğrenme fırsatlarından yanadırlar.

6.1.2. Çevreci Örgütlerin Benimsedikleri Çevre İdeolojisinin Çevre Eğitimleri Üzerindeki Etkilerine İlişkin Sonuçlar

Reformist ve radikal örgütler arasında çevre ideolojisi açısından yukarıda özetlenen farklar ortaya konduktan sonra, bu farkların, her iki grupta yer alan örgütlerin çevre eğitimi programlarını; hedef kitle, uygulama, ölçme ve değerlendirme

yöntemleri, eğitim malzemeleri ve içerik bakımından nasıl etkilediği araştırılarak, bu araştırma neticesinde ulaşılan sonuçlar sırasıyla aşağıda özetlenmiştir.

- Reformist grupta ele alınan STK'ların düzenledikleri çevre eğitimlerinin ana hedef kitlesini MEB bünyesinde yer alan öğretmen ve öğrenciler oluştururken, radikal grupta ele alınan STK'lar genellikle yetişkinlere yönelik etkinlikler düzenlemektedir. Bu fark her iki grupta yer alan STK'ların benimsedikleri çevre ideolojisi ile yakından ilişkilidir. Bir yandan çevre sorunsalına apolitik yaklaşımları, diğer yandan niceliksel olarak büyüme çabaları, reformist örgütlerin çevre eğitimlerini uygularken devlet ve iş çevreleriyle yakın ilişkiler kurmasını da beraberinde getirmektedir. Bunun bir sonucu olarak reformist STK'lar çevre eğitimlerini hemen her zaman örgün eğitim içinde uygulamaktadır. Bu durum reformist örgütleri MEB ile işbirliği yapmak zorunda bırakmakta, bu işbirliğini gerçekleştirebilmek için reformist STK'lar, eğitim programlarının içeriğini MEB'in kazanımlarıyla ilişkilendirerek, MEB'e sunmakta ve onay almaktadır. Bu işbirliği onlara bir yandan eğitim programlarını geniş kitlelere ulaştırma fırsatı sunarken, diğer yandan onları, içeriklerini belirlerken devletin çizdiği sınırlara sadık kalmak zorunda bırakmaktadır. Radikal grupta ele alınan STK'lar ise gerek resmî kurumlarla yakın ilişkiler kurmak istememeleri gerekse merkezî eğitim sistemini eleştirmelerinden dolayı, örgün eğitim içinde gerçekleşen çevre eğitimi uygulamalarına sıcak bakmamakta, onun yerine halka açık etkinlikler düzenlemekte, okullarla yaptıkları çalışmalarda ise izin süreçlerini okullar yürütmektedir. Bu durum, radikal örgütlerin, daha küçük kitlelere ulaşmasına sebep olmakla beraber, eğitim programlarının içeriklerini müfredat kazanımlarıyla ilişkilendirmek zorunda olmadıkları için içerik ve uygulama yöntemleri bakımından daha özgür olmalarını sağlamaktadır.
- Çevre eğitimi programlarını kamu kurumlarıyla işbirliği içinde uygulamalarının reformist örgütler açısından bir diğer önemli sonucu; bu işbirliğinin, reformist örgütlerin toplumsal ve siyasal konulardaki politik duruşlarını da belirlemesidir. Araştırma kapsamında incelenen reformist STK'lardan görüşmelere katılan kişiler, Gezi Parkı'nda gerçekleşen olaylardan sonra MEB ile yaptıkları protokollerin iptal edildiğini ifade etmişlerdir. Dolayısıyla reformist örgütler, çevre eğitimi etkinliklerini sorunsuzca

uygulamaya devam edebilmek için, ister istemez politik mesajlar vermekten kaçınmak zordunda kalmaktadır. Radikal örgütler ise çevre eğitimi programlarını uygularken kamu ve/veya özel sektörle işbirliği yapmadıkları için toplumsal ve siyasal konularda verdikleri politik mesajlar, bu kurumların faaliyetlerinin önünde bir engel teşkil etmemektedir.

- Araştırma kapsamında incelenen reformist ve radikal örgütler arasında hedef kitle açısından görülen bir diğer önemli fark; halka açık olarak düzenlenen eğitim etkinlikleri konusunda ortaya çıkmıştır. Reformist STK'lar öğretmen, öğrenci ve kurum çalışanlarına yönelik hazırladıkları eğitim programlarının dışında halka açık eğitim etkinlikleri sunmazken, radikal STK'ların ana eğitim faaliyetlerini, halka açık şekilde gerçekleştirdikleri atölye, panel, sempozyum, toplantı, şenlik vb. etkinlikler oluşturmaktadır.
- Reformist ve radikal STK'ların benimsedikleri çevre ideolojisi, bu kurumların düzenledikleri çevre eğitimlerinin yalnızca hedef kitlelerini değil aynı zamanda uygulama, ölçme ve değerlendirme yöntemlerini de belirlemektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi reformist STK'lar, MEB'in bünyesinde yer alan binlerce öğretmen ve öğrenciyle programlar yürütmektedirler. Ancak bu büyüklükte bir hedef kitleyle eğitim yapabilmek sadece adım adım planlanmış, sistemli, her aşaması belirlenmiş ve merkezî olarak koordine edilen bir uygulama yöntemi ile mümkün olmaktadır. Bu sebeple araştırma kapsamında incelenen reformist örgütler genellikle eğitim programlarını uzaktan yürütmekte, bu kurumların eğitim biriminde çalışanlar programların uygulamasında değil, koordinasyonunda görev almaktadır. Dolayısıyla reformist örgütlerin çevre eğitimi programlarının ana uygulayıcısı, MEB'e bağlı olarak çalışan öğretmenlerdir ve etkinlikler ders programı içinde uygulanmaktadır. Çevre eğitimi öğretmenler aracılığıyla uygulamak bir yandan aynı öğrenciyle birden fazla kere uygulama yapılmasını, dolayısıyla bilgilerin pekiştirilmesini sağlarken, öte yandan çevre eğitiminin sınıf ortamında, egemen ilişki türleri ve değerler çerçevesinde gerçekleşmesine sebep olmaktadır. Radikal örgütler ise ana akım eğitim sistemini eleştirmelerinden ve bu sistemin dışında kalmayı seçmelerinden ötürü, eğitimlerini, okul dışında, kurum çalışanları ve/veya gönüllüleri aracılığıyla yüz yüze uygulamaktadır. Bu yöntem radikal örgütlerin daha az kişiye

ulaşmalarına sebep olsa da, onları içerik, uygulama yöntemleri ve eğitim seçimi konusunda daha özgür bırakmakta, böylece eğitimden çok öğrenmeyi odağı alan, düşünme, sorgulama ve tartışma süreçlerini içeren, öğretmen-öğrenci ayrımını ortadan kaldıran öğrenme fırsatları ve ortamları yaratabilmektedirler.

- Reformist örgütlerle radikal örgütler arasında çevre eğitimlerini uygulama açısından görülen önemli farklardan biri de ölçme-değerlendirme yöntemleri konusunda ortaya çıkmıştır. Reformist STK'ların hemen hepsi çeşitli ölçme-değerlendirme yöntemleriyle, uyguladıkları programların etkisini ölçerken, radikal STK'lar standart bilgi ve bu bilgiyi kanıtlayan ölçme-değerlendirme yöntemlerine sıcak bakmamakta, bu sebeple ya hiç ölçme değerlendirme yapmamakta ya da katılımcıların geri-bildirimlerini daha çok gözlem yoluyla almaktadırlar.
- Reformist ve radikal STK'lar arasında çevre eğitimi programlarını uygulama yöntemleri açısından görülen başka bir önemli fark sertifikalandırma ve ödül konusunda kendini göstermiştir. Reformist örgütler uzaktan uyguladıkları eğitim programlarının izleme ve değerlendirme süreçlerini kolaylaştırmak ve okulları/öğretmenleri programı uygulamaya devam etmeleri için cesaretlendirmek amacıyla, program sonunda sertifika ve/veya ödül gibi çeşitli teşvik mekanizmaları kullanmaktadır. Radikal STK'lar ise böyle bir uygulamada bulunmamaktadır.
- Benimsedikleri çevre ideolojisi reformist örgütlerle, radikal örgütlerin eğitim malzemeleri bakımından da birbirinden ayrılmasına neden olmaktadır. Reformist örgütler hem MEB ile işbirliği yapabilmek hem de eğitim programlarını Türkiye'nin farklı köşelerinde uzaktan uygulayabilmek için MEB müfredatıyla uyumlu, standart eğitim malzemelerine ihtiyaç duymaktadır. Ancak radikal örgütlerin, gerek çevre eğitimi programlarını MEB'den bağımsız uygulamaları ve programlarının içeriklerinin hemen her uygulamada değişkenlik göstermesi, gerekse ilkesel olarak basılı malzeme kullanmayı tercih etmemeleri nedeniyle standart eğitim malzemeleri yoktur.
- Reformist örgütlerin eğitim malzemeleri incelendiğinde; müfredatla ilişkili kazanımların belirtildiği ve öğretmenlere adım adım uygulayacakları yönergelerin yazıldığı, detaylı içerik ve görsellere sahip oldukları görülmüştür.

Bu malzemeler çevre eğitimi için bir kaynak olması ve hali hazırda var olan MEB müfredatını çevre konusunda destekleyerek zenginleştirilmesi açısından önemlidir. Bununla beraber bu materyaller bilgiye, pozitivist bir bakış açısıyla yaklaşmakta, bilginin, birlikte üretilen, bağlamsal boyutlarını ihmal ederek, eleştirel öğelere yeterince yer vermemektedir.

- Reformist STK'larla, radikal STK'lar arasında hedef kitle, uygulama, ölçme ve değerlendirme yöntemleri ve eğitim malzemeleri bakımından görülen bu farklar, bu kurumların örgütlenme biçimini de etkilemektedir. Reformist STK'ların MEB ile işbirliği içinde programlarını binlerce kişiyle uygulamaları, MEB'in kazanımlarıyla ilişkilendirilmiş içerikleri olan, yaş grubuna uygun çizim ya da fotoğraflar içeren, grafik tasarımı yapılmış eğitim malzemeleri ihtiyacını doğurmakta, reformist STK'lar bu malzemeleri geliştirmek için eğitim alanında çalışan profesyonel bir kadro istihdam etmek zorunda kalmaktadır. Bu durum kurumun eğitim giderlerini büyük ölçüde arttırmakta dolayısıyla eğitim programlarını uygulayabilmek için fon bulmak amacıyla çeşitli kurumlarla ilişki kurmaya yönelmektedir.

Reformist ve radikal STK'ların benimsedikleri çevre ideolojilerinin, bu kurumların düzenledikleri çevre eğitimi programlarının içeriklerini nasıl etkilediğini bulabilmek için, eğitim programları, insan-doğa ilişkisine yaklaşım, doğa ile ekonomi ve teknoloji arasında kurulan ilişki, siyasal ve toplumsal konulara dair mesajları bakımından içerik analiziyle incelenerek, araştırma sonuçları aşağıda sunulmuştur.

- Reformist grupta ele alınan STK'ların çevre eğitimi programlarında, zaman zaman eko-merkezci mesajlar görülmekle beraber, söylemlerine genelde insan-merkezci bir dil hâkimdir. Doğal unsurlar çoğunlukla insana sağladığı faydalar bağlamında ele alınarak, insan yaşamının devamı için korunmasının altı çizilmiştir. Ancak radikal STK'ların eğitim içerikleri insan-doğa ilişkisine yaklaşımı bakımından değerlendirildiğinde, eko-merkezci bir dilin hâkim olduğu ve çevre sorunsalının, diğer türlerin de yaşam hakkını gözeterek şekilde ele alındığı görülmüştür.
- İki grup arasında görülen en önemli farklardan biri, ekonomik büyümeye yaklaşımları konusunda ortaya çıkmaktadır. Araştırmanın reformist grubunda yer alan STK'lar, çevre sorunlarını genelde toplumsal ve ekonomik konularla

ilişkilendirmeden, ana akım iktisadi sistem dâhilinde çözmeye çalışmakta, buna paralel olarak eğitimlerinde geri-dönüşüm, tasarruf gibi bireysel çözümleri önermektedir. Ancak radikal grupta yer alan sivil toplum kuruluşları, çevre sorunlarını büyüme-odaklı ekonomik sistemin bir sonucu olarak değerlendirerek, mevcut ekonomik düzeni sorgulamakta ve ekonomik küçülme, takas ekonomisi, ileri-dönüşüm gibi uygulamalarla ana akım endüstriyel sisteme alternatifler yaratmaya çalışmaktadırlar.

- Araştırma kapsamında incelenen reformist örgütler, çevre eğitimi programlarında toplumsal ve siyasal konulara ya hiç yer vermemiş ya da bu konuları sadece doğa koruma bağlamında ele almıştır. Ancak radikal grupta incelenen üç örgüt de farklı derecelerde siyasal ve toplumsal konularda çalışmalar yapmakta, çevre eğitimi programlarında sosyal adalet, barış, doğrudan demokrasi, erkek egemenliğinin reddi, adil paylaşım, insan hakları, hayvan hakları gibi konu başlıklarına da yer vermektedir.

6.2. Öneriler

Yukarıda özetlenen araştırma sonuçlarından yola çıkarak, aşağıda Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının çevre eğitimi uygulamalarını desteklemek amacıyla bazı öneriler geliştirilmeye çalışılmıştır.

- Araştırma sonuçlarına göre; Türkiye'de en yaygın şekilde çevre eğitimi uygulayan kurumların başında reformist çevreci STK'lar gelmektedir ve bu kurumların çevre eğitimi programları, insan-doğa ilişkisine dair hâkim çevre ideolojileri açısından incelendiğinde genellikle insan-merkezci bir yaklaşımın benimsendiği görülmüştür. Bu çerçevede çevre, sıklıkla insan yaşamını ve ekonomik büyümeyi sürdürmenin kaynağı olarak görülmekte, çevre sorunları da kaynakların tükenmesinden dolayı ortaya çıkan sorunlar olarak ele alınmaktadır. Buna paralel olarak ana akım çevre eğitimi programları, modern paradigmadan ve sınırsız ekonomik büyüme idealinden vazgeçmeden, çevre sorunlarını çözmeye çalışmakta ve genellikle doğayı “yönetilecek kaynaklar” olarak ele almaktadır. Bu sebeple insan-merkezci çevre eğitimi programlarının çok büyük bir bölümü, doğayla olan ilişkimizi sadece insanların ihtiyaçlarına ve isteklerine odaklanılan bir ‘monolog’a çevirmektedir. Orr'un (1992, s.90) da belirttiği gibi “gerçek diyalog ancak diğerinin (diğer canlıların) de varlığını

ve menfaatlerini kabul ettiğimiz an başlayabilir”. Bu sebeple çevre eğitimi programları düzenleyen kurumlar, eğitim içeriklerinde insan-doğa ilişkisini nasıl ele aldıklarını, bu konuda açık ya da örtük olarak verdikleri mesajları, eleştirel olarak gözden geçirmeli ve bu mesajların doğayla kurmayı arzu ettiğimiz ilişkiyi destekleyip desteklemediğini yeniden değerlendirmelidir.

- Reformist STK’ların düzenledikleri çevre eğitimlerinin büyük kısmı MEB işbirliğiyle örgün eğitimin içinde gerçekleşmektedir. Okullarda gerçekleşen çevre eğitimi etkinlikleri öğrencilerin farkındalık düzeylerinin yükselmesi ve öğretmenlerin çevre eğitimi materyali bakımından desteklenmesi açısından önemli olmakla beraber, sivil toplum örgütleri, egemen ilişki türleri ve değerler çerçevesinde devletin kontrolünde işleyen okul sistemine alternatifler de sunabilmelidir. Özellikle çevre eğitiminin ana konusunun insanın doğa ile kurduğu ilişki olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu ihtiyaç daha net bir şekilde görülmektedir. Zira çevre eğitimi, nasıl yaşamamız gerektiğine ilişkin temel soruları sorma ve bugün yaşadığımız ekolojik krize neden olan sosyal normları, davranış kalıplarını ve yaşam tarzlarını eleştirme becerisi geliştirmelidir. Böyle bir sorgulama ise ancak öğrenmenin ve eğitimin, yerleşik kabullere ilişkin eleştirel bir bakışın geliştirildiği, bu kabullere yönelik sorgulamanın yaşandığı, dinamik bir süreç olarak ele alınmasıyla mümkündür. Örgün eğitim içinde gerçekleşen çevre eğitimi uygulamalarının, eğitimin eleştirel boyutunu ne kadar açığa çıkardığı bir soru işaretidir. Bu sebeple reformist STK’lar, okul içinde gerçekleşen çevre eğitimlerinin yanında, çocukları ve gençleri etkin, keşfetmeye meraklı ve yaratıcı özneler olarak kabul eden, eleştirel bir bakış geliştiren, mevcut duruma ilişkin sorular sormaya teşvik eden ve örgün eğitim dışında gerçekleşen eğitim/öğrenme imkânları da sunmalıdır.
- Reformist STK’ların çocuklara ve gençlere yönelik çevre eğitimi programlarını sadece MEB sistemi içinde gerçekleştirmesi, onları, eğitim etkinliklerini uygulamaya devam edebilmek için kamu kurumlarıyla iyi ilişkiler kurmaya ve bu ilişkileri sürdürmeye mecbur bırakmaktadır. Okullarda gerçekleştirdikleri çevre eğitimi programlarının yanında, okul dışında da çeşitli eğitim ve öğrenme fırsatları sunmak, reformist örgütlerin kamuyla

kurduğu tek taraflı ve bağımlı ilişkiyi biraz gevşeterek, gerektiğinde toplumsal ve siyasal konularda kendi görüşlerini daha rahat ifade etmelerini sağlayabilir.

- Radikal sivil toplum kuruluşlarının düzenledikleri çevre eğitimi etkinlikleri genel olarak değerlendirildiğinde, bu kurumların, eleştirel öğrenme deneyimlerine yer veren etkinlikler sunduğu görülmüştür. Ancak bu programların ana hedef kitesini genellikle yetişkinler oluşturmakta, radikal STK'ların çocuklara ve gençlere yönelik düzenledikleri etkinlikler zayıf kalmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'de çocukları ve gençleri hedef alan çevre eğitimi programlarının çok büyük bir kısmı resmî kurumlar ya da reformist çevre örgütleri tarafından örgün eğitim kapsamında gerçekleştirilmektedir. Yukarıda da dile getirildiği gibi çocuklara ve gençlere yönelik eleştirel bakış açısı geliştirmeyi ve mevcut durumu sorgulamayı sağlayacak öğrenme ortamlarına ihtiyaç vardır. Bu sebeple çevreci radikal örgütlerin yetişkinlere yönelik düzenledikleri etkinliklerin yanında çocuk ve gençlere yönelik programlarını da güçlendirmeleri gerekmektedir.
- Araştırma kapsamında incelenen reformist STK'ların halkın katılımına açık, ücretsiz eğitim etkinlikleri bulunmadığı görülmüştür. Mevcut programlar ya okullarda gerçekleştirilmekte ya da kurum çalışanlarına yönelik ücretli olarak düzenlenmektedir. Çevre alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarının, çevre sorunlarını bağımsız olarak ele alarak kamuoyunu bilgilendirme ve aydınlatma sorumluluğu vardır. Bu sorumlulukları doğrultusunda reformist STK'ların tüm halkın katılımına açık, ücretsiz, mevcut duruma ilişkin sorular sormaya ve bu durumu sorgulamaya yönelik öğrenme ortamları yaratmaları gerekmektedir.
- Hem reformist hem de radikal sivil toplum kuruluşları, çevre eğitimi etkinlikleri kapsamında, katılımcıların yaşam pratiklerinden yola çıkan informal öğrenme süreçlerine daha fazla yer açmalıdır. Öğrenme sürecinin, ağırlıklıla örgün ve yaygın eğitim gibi yapılandırılmış öğrenmelerle birlikte anılması, meydana gelen informal öğrenmelerin gölgede kalmasına sebep olmakta ve öğrenmeyi yapılandırılmış süreçlere indirgemektedir. Oysa öğrenme sadece yapılandırılmış süreçlere indirgenemeyecek kadar çok boyutlu bir olgudur. Sivil toplum kuruluşları tarafından gerçekleştirilen çevre eğitimi faaliyetleri, çocukların ve yetişkinlerin bilinçlenmeleri ya da farkındalık düzeylerinin yükselmesi açısından oldukça önemli olmakla

beraber, yapılandırılmış öğrenme süreçlerinin dışında gerçekleşen ve katılımcıları özne kılan dönüştürücü informal öğrenme süreçleri, bireylerin, insan-doğa ilişkisine dair mevcut kabullere ilişkin eleştirel bir bakış kazanmasına katkı sunacaktır.

- Çevre eğitimi de, eğitim alanında görülen genel eğilime paralel olarak, merkezî müfredat, testler ve hesap verilebilirlik gibi süreçlerle standartlaşmakta, büyük ölçüde indirgemeci, teknik ve bağlam-dışı bir nitelik kazanmaktadır. Doğa; yaşamımızın içkin bağlamı olmak yerine herhangi bir konu olarak ele alınmakta, “birbiriyle ilişkili canlı bir bağlamın dışında tam olarak anlaşılabilirilmiş gibi, fiziksel ve ruhsal olarak bizden koparılmakta, *onlar* haline getirilmektedir” (Sobel, 2014, s.10). Bu sebeple doğanın doğrudan deneyimlenmesini sağlayacak çevre eğitimi pratiklerine çok ihtiyaç vardır. Nitekim derinlemesine görüşmelere katılan altı reformist STK temsilcisinden dördü ve iki radikal STK temsilcisi “hayalinizdeki çevre eğitiminden biraz bahseder misiniz?” sorusunu, doğada gerçekleşecek eğitimlerden örnekler vererek yanıtlamıştır. Ancak mevcut pratikler, çevre eğitimlerini genellikle sınıf ortamında gerçekleştirme yönündedir. Bu sebeple okul ortamında gerçekleşsin ya da gerçekleşmesin, doğada uygulanacak çevre eğitimi örneklerinin artmasına ihtiyaç vardır.
- “Mekân-odaklı eğitim (placed-based education)” de çevre eğitimi alanında görülen standartlaşma ve küreselleşme eğilimlerini aşmak için önemli bir alternatif olabilir. Mekân-odaklı öğrenme, dikkati ekonomik ve politik kararların belli yerleri nasıl etkilediğine çektiği için eleştirel bir potansiyeli de beraberinde getirmektedir (Bkz: Gruenewald, 2003; McInerney, Smyth & Down 2011; O’Malley, 2014; Orr, 2005). Nitekim Paulo Freire de “Ezilenlerin Pedagojisi” adlı eserinde, eleştirel pedagojinin, insanların ve öğrenenlerin kültürel bağlamını fark etmekle başladığını dile getirmektedir (Freire, 1991). Bu ve benzeri görüşler mekân/yer odaklı bir çevre/ekoloji eğitiminin aslında dönüştürücü bir potansiyele sahip olduğunu düşündürmektedir. Bu sebeple aidiyet duygusunu geliştiren, iyi mekân-odaklı çevre eğitimi örneklerinin çoğalması, çevre eğitimi uygulamalarının çeşitlenmesi ve alanda görülen standartlaşma eğiliminin aşılması açısından önemlidir.

- Araştırma sonucunda reformist örgütlerin çevre eğitimi programlarını giderek artan oranda sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle ilişkilendirerek, “sürdürülebilir kalkınma için eğitim (SKE)” çerçevesinde gerçekleştirdikleri görülmektedir. Ancak sürdürülebilir kalkınma için eğitim yaklaşımında eğitimin nihai amacı, sürdürülebilir kalkınma olarak önceden belirlenmiştir. Bu sebeple SKE yaklaşımı insan-doğa ilişkisinin tüm boyutlarını kapsamamaktadır. Yukarıda da dile getirildiği gibi çevre eğitimi özünde insanın doğa ile nasıl bir ilişki kurması gerektiğine ve nasıl yaşamamız gerektiğine ilişkin bir arayıştır ve ana işlevi öğrencilerin/insanların dünyayı nasıl algıladıklarının eleştirel olarak farkına varmalarını sağlamaktır. Bu nedenle SKE'nin yanında, çevre eğitiminin toplumsal, sosyal, kültürel, etik, felsefi, estetik ve politik boyutlarını da kapsayan uygulamaların çoğalması gerekmektedir.
- Reformist STK'ların hiçbiri ve radikal STK'ların da çoğu düzenledikleri çevre eğitimlerinde doğa-teknoloji ilişkisini açıkça ele almamaktadır. Bazı reformist STK'lar çevre eğitimi uygulamalarında teknoloji kullanımına sıcak baksalar da, bu konuyu tartışmaya açmamaktadır. Ancak teknoloji yaşantımıza giderek daha fazla girmektedir ve doğayı hem olumlu hem de olumsuz şekillerde etkilemektedir. Dolayısıyla çevre eğitiminde doğa-teknoloji ilişkisi de ele alınmalı ve teknolojinin doğaya olan etkileri bütüncül ve eleştirel bir bakış açısıyla tartışılmalıdır.
- Araştırma kapsamında incelenen iki reformist örgütün ilkökul ve hatta okul öncesi yaş grubuna yönelik hazırlanan çevre eğitimi malzemelerinde, ölü hayvanları, petrole bulanmış kuşları ve balıkları gösteren fotoğraflar ve dünyada yaşamın sona ermesinin yakın olduğuna ilişkin bazı ifadelere rastlanmıştır. Alanyazındaki bazı araştırmalara göre (Bkz: Louv, 2010; Sobel, 2014); bu tür bilgilerin ve görsellerin, zaman, mekân ve benlik algıları henüz gelişmekte olan erken (4-7 yaş) ve orta (8-11 yaş) çocukluk aşamalarında paylaşılması, çocukları anlayamayacakları ve kontrol edemeyecekleri büyüklükte sorunlarla başa çıkmak zorunda bırakarak, ekofobiye (ekolojik sorunlar ve doğal dünya korkusu) sebep olmaktadır. Bu sebeple çocuklara yönelik çevre eğitimi programları hazırlanırken, çocuk gelişiminin farklı aşamaları göz önünde bulundurularak, erken ve orta çocukluk aşamalarında,

dünyanın içinde bulunduğu sıkıntıları çocukların omuzlarına yüklemeyen önce, çocukların kendi evlerinin yakınındaki doğayla bağ kurmalarına ve empati temeli geliştirmesine destek olacak içerikler sunulmalıdır.

- Araştırma sonuçları, tez kapsamında incelenen reformist STK'ların faaliyetlerini yürütürken, iş çevreleriyle yakın ilişkiler kurduğunu ve çevre eğitimi projelerine fon bulabilmek için özel kurumlarla işbirlikleri yaptığını göstermektedir. Bu noktada işbirliği yapılan firmaların ne tür çalışmalar yaptığı önemli bir konu olarak belirlemektedir. Çevreci sivil toplum kuruluşlarının, çevreye olumsuz etkisi yüksek sektörlerde iş yapan firmalarla sponsorluk ilişkisi içine girmesi, bir yandan bu örgütlerin güvenilirliğinin sorgulanmasına sebep olurken öte yandan işbirliği yapılan firmaların marka ve itibar değerini yükselterek, çevresel etkisi yüksek faaliyetlerini 'aklama aracı'na dönüşmelerine sebep olmaktadır. Bu sebeple çevre alanında çalışan STK'lar projelerine sponsor seçerken ince eleyip sık dokumalı, işbirliği yapacakları firmaların 'çevre karnesi'ni iyi değerlendirmelidir.
- Eğitim programını tamamlayan öğretmenlere ya da okullara sertifika ya da çeşitli ödüller vermek, uzaktan uygulanan programların sürdürülmesini ve tamamlanmasını sağlamak açısından gerekli olabilir ancak bu noktada ödülün, araçtan ziyade amaç haline gelmemesinin sağlanması gereklidir. Nitekim reformist grupta yer alan bir katılımcının görüşme sırasında verdiği "atık toplama yarışması" gibi örnekler, çevre eğitimi programının amacından sapmasına ve programın uygulanması sırasında daha fazla atık çıkmasına sebep olabilmektedir.
- Son olarak bu araştırmada çevreci sivil toplum kuruluşlarının benimsedikleri çevre ideolojilerinin, bu kuruluşların çevre eğitimi programları üzerindeki etkisi, belgelerden ve STK temsilcilerinin verdiği bilgilerden yararlanılarak araştırılmıştır. Bunun yanında çevreci sivil toplum örgütlerinin çevre eğitimlerine katılan kişilerle görüşme yoluyla da farklı çevre ideolojilerini benimseyen STK'ların çevre eğitimi programlarının katılımcılarda istenen değişim ve dönüşümü yaratıp yaratmadığı araştırılabilir.

KAYNAKLAR

1. Adem, Ç. (2005). Non-state actors and environmentalism. In F. Adaman & M. Arsel (Eds.), *Environmentalism in Turkey: Between democracy and development* (pp. 71-86). Ashgate Publishing.
2. Akınoğlu, O. ve Sarı, A. (2009). İlköğretim Programlarında Çevre Eğitimi. M.Ü. *Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 30, 5-29. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/maruabbd/issue/372/2144>
3. Althusser, L. (2017). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. (A. Tümertekin, Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları. (1995).
4. Altunya, N. (2009). Eğitim Hakkı ve Yetişkin Eğitimi. M. Uysal ve A. Yıldız (Editörler), *Yetişkin Eğitimi*. (ss. 317-337). İstanbul: Kalkedon Yayınevi.
5. Arellano-Lopez, S. (2001). Başyazı. (I. Ergüden, Çev.). *Sivil Toplum Örgütleri: Neoliberalizmin Araçları mı, Halka Dayalı Alternatifler Mi?* (ss. 11-42). İstanbul: Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi. (1997).
6. Arellano-Lopez, S. ve Petras, J. (2001). STÖ'lerin Muğlak Yardımı, Bolivya Örneği: Latin Amerikalı Bir Yaklaşım (I. Ergüden, Çev.). *Sivil Toplum Örgütleri: Neoliberalizmin Araçları mı, Halka Dayalı Alternatifler Mi?* (ss. 99-120). İstanbul: Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi. (1997).
7. Ataay, F. (2008). *Neoliberalizm ve Muhafazakar Demokrasi: 2000'li Yıllarda Türkiye'de Siyasal Değişimin Dinamikleri*. Ankara: De Ki Basım Yayımları Ltd.
8. Atauz, A. (1994). Çevreci Hareketlerin Türkiye'yi Sarsmayan On Yılı. *Birikim Aylık Sosyalist Dergi*, (Ocak-Şubat 1994), 17-23. Erişim adresi: <http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/4939/cevreci-hareketlerin-turkiye-yi-sarsmayan-on-yili#.XLIR0ugzY2w>
9. Ayboğa, E. (2012). Barajlara Eleştirel Bir Bakış. N. Yüce, C. Hasenpusch ve E. Erdoğan (Editörler), *Türkiye'de Suyun Özelleştirilmesi ve Su Hakkı*. (ss. 60-67). İstanbul: Sosyal Değişim Derneği.
10. Bahçeci, D. (2012). İklim Değişikliği ve Kent Bahçeleri. D. Bahçeci (Editör), *Kent Bahçeleri Deneyimi: İstanbul*. (ss. 41-52). İstanbul: Yeryüzü Derneği Yayınları
11. Berkes, F. ve Kışlaoğlu, M. (1990). *Çevre ve Ekoloji*. İstanbul: Remzi Kitabevi
12. Berryman, T. & Sauv e, L. (2016). Rulling relationships in sustainable development and education for sustainable development. *The Journal of Environmental Education*, 47(2), 104-117. doi: 10.1080/00958964.2015.1092934

13. Bertnard, Y. & Valois, P. (1992). *École et Sociétés*. Montreal: Éditions Agence d'Arc.
14. Billington, R. (2011). *Felsefeyi Yaşamak: Ahlak Düşüncesine Giriş* (A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (2003).
15. Bookchin, M. (2013). *Toplumsal Ekoloji ve Komünalizm* (F. D. Elhüseyni, Çev.). İstanbul: Sümer Yayıncılık. (2007).
16. Bowler, J. P. (2002). *Doğanın Öyküsü 2. Cilt* (M. Mater, Çev.). İstanbul: İzdüşüm Yayınları. (1992).
17. Büyüköztürk, Ş., Çakmak, K. E., Akgün, E. Ö., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. (12. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
18. Capra, F. (2012). *Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası* (M. Armağan, Çev.). İstanbul: İnsan Yayınları. (1982).
19. Carson, R. (2004). *Sessiz Bahar* (Ç. Güler, Çev.). Ankara: Palme Yayıncılık. (1962).
20. Clark, B & York, R. (2010). Çatlaklar ve Değişimler: Çevre Krizlerinin Kökenine İnme (U. S. Akalın, Çev.). *Türkiye Monthly Review*, (22), 63-76.
21. Clover, D.E. & Hall, B.L. (2000). In search of social movement learning: The growing jobs for living project. *NALL Working Paper No.18*. 120.
22. Coombs, P. & Ahmed, M. (1974). *Attacking rural poverty: How non-formal education can help*. Baltimore:John Hopkins Press.
23. Çalgüner, T. (2003). *Çevre mi? Ekoloji mi?*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
24. Çevre ve Orman Bakanlığı. (2004). *Türkiye Çevre Atlası*. Ankara: Çevre ve Orman Bakanlığı.
25. Çoban, A. (2002). Çevreciliğin İdeolojik Unsurlarının Eklemlenmesi. *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 57 (3), 3-30. Erişim adresi: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ausbf/article/view/5000094398/5000087766>
26. Darwin, C. (2016). *Türlerin Kökeni* (Ö. Ünalın, Çev.). İstanbul: Evrensel Basım Yayın. (1859).
27. Dawson, J. (2012). *Ekoköyler* (D. Dinçel, Çev.). İstanbul: Sinek Sekiz Yayınları. (2006).
28. Demir, E. ve Yalçın, H. (2014). Türkiye’de Çevre Eğitimi. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 7 (2), 07-18. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/derleme/issue/35093/389303>

29. Diamond, J. (2013). *Tüfek, Mikrop ve Çelik* (Ü. İnce, Çev.). Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları. (1997).
30. Dobson, A. (2016). *Ekolojizm* (C. Yücel, Çev.). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi. (1990).
31. Duru, B. (1995). *Çevre Bilincinin Gelişim Sürecinde Türkiye’de Gönüllü Çevre Kuruluşları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
32. Earth First! (2015, 5 Nisan). Retrieved from: <http://www.earthfirst.org/>
33. Eckersley, R. (1992). *Environmentalism and political theory: Toward an ecocentric approach*. New York: State University of New York.
34. Ehrlich, P. (1968). *The population bomb*. New York: Ballantine Books.
35. Elias, J. L. ve Merriam, S. B. (1995). *Philosophical foundations of adult education* (2nd ed.). Malabar FL: Kreiger.
36. EPA-Environmental Protection Agency. (2017, 27 Haziran). Retrieved from: <https://www.epa.gov/education/what-environmental-education>
37. Erdoğan, N. (2012). Sancılı Dil, Hadım Edilen Kendilik ve Aşınan Karakter (3. Baskı). T. Bora, A. Bora, N. Erdoğan ve İ. Üstün (Editörler), *Boşuna Mı Okuduk?* (ss.75-115). Üçüncü Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
38. Esengün, K., Sayılı, M., & Akça, H. (2006). Perceptions of environmental issues in a Turkish province. *Polish Journal of Environmental Studies*, 15 (4), 635-642. Retrieved from: <http://www.pjoes.com/Perceptions-of-Environmental-Issues-in-a-Turkish-Province-,87915,0,2.html>
39. Foley, G. (1999). *Learning in social action: A contribution to understanding informal education*. London: Zed Books.
40. Foster, J. B. (2001). *Marx’ın Ekolojisi: Materyalizm ve Doğa* (E. Özkaya, Çev.). Ankara: Epos Yayınları. (2001).
41. Freire, P. (2010). *Ezilenlerin Pedagojisi* (D. Hattatoğlu ve E. Özbek, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (1970).
42. Friends of the Earth, 04 Nisan 2015. Retrieved from: <http://www.foe.org/about-us>
43. Garrard, G. (2016). *Ekoeleştiri: Ekoloji ve Çevre Üzerine Kültürel Tartışmalar* (E. Genç, Çev.). İstanbul: Kolektif Kitap. (2004).
44. Geray, C. (1997). Çevre için Eğitim. R. Keleş (Ed.), *İnsan Çevre Toplum* (ss.323-342). Ankara: İmge Yayıncılık.

45. Glesne, C. (2012). *Nitel Araştırmaya Giriş* (A. Ersoy ve P. Yalçınoğlu, Çev.). Ankara: Anı Yayıncılık.
46. Gough, A. (1997). Founders of environmental education: Narratives of the Australian education movement. *Environmental Education Research*, 3 (1), 43-57. doi: 10.1080/1350462970030104
47. Gökberk, M. (2012). *Felsefe Tarihi* (23.Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
48. Greenpeace, 04 Nisan 2015. Erişim adresi:
<http://www.greenpeace.org/turkey/tr/about/history/greenpeacein-kuruculari/>
49. Gruenewald, A.D. (2003). The best of both worlds: A critical pedagogy of place. *Educational Researcher*, 32 (4), 3-12. doi: [10.3102/0013189X032004003](https://doi.org/10.3102/0013189X032004003)
50. Hassard, J. (2009). *Paradigm shifts: Education about, in and for environment*. Retrieved from: <http://www.artofteachingscience.org/paradigm-shifts-education-about-in-and-for-the-environment/>
51. Hern, M. (2008). *Alternatif Eğitim*. İstanbul: Kalkedon Yayınları. (1996).
52. Huckle, J. & Wals, A. E. J. (2015) The UN Decade of Education for Sustainable Development: business as usual in the end. *Environmental Education Research*, 21 (3), 491-505. doi: 10.1080/13504622.2015.1011084
53. Hursh, D., Henderson, J. & Greenwood, D.(2015). Environmental education in a neoliberal climate. *Environmental Education Research*, 21 (3), 299-318. doi: 10.1080/13504622.2015.1018141
54. Illich, I. (2018). *Okulsuz Toplum* (M. Özey, Çev.). (6. Baskı). İstanbul: Şule Yayınları. (1970).
55. International Panel on Climate Change (IPCC). (2014). *Climate change 2014: Impacts, adaption and vulnerability volume I: Global and sectoral aspects*. USA: IPCC. Retrieved from: <https://www.ipcc.ch/report/ar5/wg2/>
56. International Panel on Climate Change (IPCC). (2018). *Global warming of 1.5 °C*. USA: IPCC. Retrieved from: <https://www.ipcc.ch/sr15/>
57. İklim Haber, (2019, 01 Ocak). Erişim adresi:
<https://www.iklimhaber.org/turkiye-sera-gazi-emisyon-istatistiklerine-yakin-bakis/>
58. Insel, A. (2002, 10 Mart). Sivil Toplum Kuruluşlarının Meşruiyeti. *Radikal-2*. Erişim adresi: http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=r2&haberno=987
59. Jardins, J.R. (2006). *Çevre Etiği* (R. Keleş, Çev.). Ankara: İmge Yayıncılık. (1992).

60. Jarvis, P. (2004). *Adult education and lifelong learning* (3rd ed.). Londra: RoutledgeFalmer.
61. Jickling, B. (1992). Why i dont want my children to be educated for sustainable development. *Journal of Environmental Education*, 23 (4), 5-8. doi:[10.1080/00958964.1992.9942801](https://doi.org/10.1080/00958964.1992.9942801)
62. Jickling, B. (1994). Studying sustainable development: Problems and possibilities. *Canadian journal of education*, 19 (3), 231-240. doi: 10.2307/1495129
63. Jickling, B. ve Wals, E. J. A. (2008). Globalization and environmental education: looking beyond sustainable development. *Journal of Curriculum Studies*, 40 (1), 1-21. doi: [10.1080/00220270701684667](https://doi.org/10.1080/00220270701684667)
64. Kalouche, F. & Mielants, E. (2008). Dünya Sisteminin ve Sistem Karşıtı Hareketlerin Dönüşümü:1968-2005 (D. Keskin, Çev.) W. G. Martin (Ed.). *Toplumsal Hareketler 1750-2005: Dipten Gelen Dalgalar* (s.219-303). İstanbul: Versus Kitap. (2008).
65. Karabekir, M. H. (2016). *Çocuk Refahı Alanında Çalışan Sosyal Hizmet Uzmanlarının Savunuculuk Uygulamaları: Bir Niteliksel Araştırma* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
66. Karadeniz İsyandadır Platformu. (2011, 14 Ocak). Erişim adresi: <https://ekolojiagi.wordpress.com/2011/02/09/tema-kocaman-sirketlerin-kocaman-vakfi-sermaye-cevreciliginin-ana-temasi/>
67. Karataş, A. (2013). *Çevre Bilincinin Geliştirilmesinde Çevre Eğitiminin Rolü ve Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi Örneği* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
68. Kavas, A. (2011). *Türkiye'deki Gönüllü Çevre Örgütleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
69. Keleş, R. (1997). İnsan, Çevre, Toplum. R. Keleş (Ed.), *İnsan, Çevre, Toplum* (ss. 9-17). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
70. Keleş, R., Hamamcı, C. ve Çoban, A. (2012). *Çevre Politikası*. (7. Baskı). Ankara: İmge Yayıncılık.
71. Kısa, A. (2008). *Türkiye'deki Sivil Toplum Kuruluşlarının Çevre ve Ormancılık Politikalarındaki Yeri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, Türkiye.
72. Knowles, M. (2009). Androgoji: Yetişkinlerde Öğrenme Konusunda Yeni Bir Teknoloji (S. Ayhan, Çev.) M. Uysal ve A. Yıldız (Editörler), *Yetişkin Eğitimi* (ss.127-144). İstanbul: Kalkedon Yayınevi.

73. Kümbetoğlu, B. (2015). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
74. Leopold, A. (2013). *Bir Kum Yöresi Almanacağı* (U. Özdağ, Çev.). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları. (1949).
75. Lifting, K. (2012). Thinking like a planet: Gaian politics and the transformation of the world food system. In P. Dauvergne (Ed.), *Handbook of global environmental politics* (pp. 419-430). Kanada: Edward Elgar.
76. Livingstone, D.W. (1999). *Exploring the icebergs of adult learning: Findings of the first Canadian survey of informal learning experiences*. NALL working paper 10, 1-22. Retrieved from: <http://webspaces.oise.utoronto.ca/~living13/icebergs/index.html>
77. Lovelock, J. (1979). *GAIA: A new look to life on earth*. Oxford: Oxford University Press.
78. Louv, R. (2010). *Doğadaki Son Çocuk: Çocuklarımızdaki Doğa Yoksunluğu ve Doğanın Sağlatıcı Gücü* (C. Temürcü, Çev.). Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları. (2005).
79. Macy, J. & Brown, Y. M. (1998). *Coming back to life: Practices to reconnect our lives and our world*. USA: New Society Publishers.
80. Madra, Ö. (2011). M. Boynudelik (Ed.). *Ekolojik anayasa* (s.25-39). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
81. McCrea, J. E. (2006). *The roots of environmental education: How the past supports the future*. Retrieved from: <http://eric.ed.gov/?id=ED491084>
82. McInerney, P., Smyth, J. & Down, B. (2011). Coming to a place near you? The politics and possibilities of a critical pedagogy of place-based education. *Asia-Pacific Journal of Teacher Education*, 39 (1), 3-16. doi: [10.1080/1359866X.2010.540894](https://doi.org/10.1080/1359866X.2010.540894)
83. Meadows, D., Meadows, D., Randers, J. ve Behrens III, W. (1974). *The limits to growth*. London: Universe Books.
84. Meriç, C. (2007). *Ummandan Uygarlığa*. İstanbul: İletişim Yayıncılık
85. Miser, R. (2010). *Çevre Eğitimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Mezunları Derneği.
86. Naess, A. (1973). The shallow and deep, long-range ecology movement: A Summary. *Inquiry*, 16 (1- 4), 95-100. doi: [10.1080/00201747308601682](https://doi.org/10.1080/00201747308601682)
87. Naess, A. (1995). The deep ecological movement: Some philosophical aspects. In G. Sessions (Ed.). *Deep ecology for the 21st century*. (pp. 64-84). Boston: Shambhala.

88. NASA. (2019, 01 Ocak). The fourth warmest year in continued warming trend, according to NASA, NOAA. Retrived from:
<https://www.nasa.gov/press-release/2018-fourth-warmest-year-in-continued-warming-trend-according-to-nasa-noaa>
89. Neuman, W. L. (2013). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar-2* (S. Özge, Çev.). (6. Baskı). Ankara: Yayın Odası. (2006).
90. Nohl, A. M. (1994). Türkiye’de Hükümet Dışı Örgütlerde Ekoloji Sorunsalı. *Birikim Aylık Sosyalist Dergi*, Ocak-Şubat, 23-26. Erişim adresi:
<http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/4940/turkiye-de-hukümet-disi-orgutlerde-ekoloji-sorunsali#.XLHqtegzY2w>
91. Nohl, A. M. (1995). Türk ekolojik hareketinde eğitim ve öğrenme. *Ağaçkakan*, 21-22, 39-50. Erişim adresi: <https://www.hsu-hh.de/systpaed/wp-content/uploads/sites/755/2018/03/Nohl-1995-T%C3%BCrk-ekoloji-hareketinde-egitim-ve-%C3%B6grenme.pdf>
92. Novikau, A. (2016). The evolution of the concept of environmental discourses: Is environmental ideologies a useful concept? *Western Political Science Association 2016 Annual Meeting Paper*. Retrieved from: <https://ssrn.com/abstract=2754835>
93. O’Malley, S. (2014). *(Re)connecting children with nature? A sociological study of environmental education in Ireland* (Unpublished doctoral dissertation). National University of Ireland, Ireland.
94. Orr, D. (1992). *Ecological literacy: Education and the transition to postmodern world*. New York: State University of New York.
95. Orr, D. (2005). Place and pedagogy. In M. K. Stone & Z. Barlow (Eds.), *Ecological literacy* (pp. 85-95). San Francisco: Sierra Club Books
96. O’Riordan, T. (1981). *Environmentalism*. (2nd Ed.) London: Pion.
97. O’Sullivan, E. & Taylor, M. (2004). Glimpses of an ecological consciousness. E. O’Sullivan & M. Taylor (Ed.). *Learning toward an ecological consciousness* (pp. 5-23). New York: Palgrave Macmillan.
98. Özdağ, U. (2011). Sessiz Bahar’dan Sonra Ses Getiren Elli Yıl: Kadın, Çevre, Sağlık. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28(2), 179-199. Erişim adresi: <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~ozdag/sessizbahar.pdf>
99. Özdemir, İ. (2003). The development of environmental consciousness in modern Turkey. R. Foltz (Ed.). *Environmentalizm in Muslim world* (pp. 1-23). Boston: MIT Press.
100. Özdemir, M. (2014). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal*

Bilimler Dergisi, 11 (1), 323-343. Erişim adresi:
<http://dergipark.gov.tr/ogusbd/issue/10997/131612>

101. Özden, M. ve Cavlazoğlu, B. (2015). İlköğretim Fen Dersi Öğretim Programlarında Bilimin Doğası: 2005 ve 2013 Programlarının İncelenmesi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi – Journal of Qualitative Research in Education*, 3(2), 40-65. doi:10.14689/issn.2148-2624.1.3c2s3m
102. Palmer, J. (1998). *Environmental education in the 21st century: Theory, practice, progress and promise*. London: Routledge.
103. Pamuk, A. (2016). *Çevre ve İnsan Hakları Saha Araştırması Rehberi*. İstanbul: Yeryüzü Derneği Yayınları
104. Patton, M. Q. (1987). *How to use qualitative methods in evaluation*. California: Sage Publications.
105. Pepper, D. (2003). *Modern environmentalism: An introduction*. (2nd Ed.) New York: Taylor Francis e-Library.
106. Permakamp Kooperatifi. (2019, 10 Mart). Erişim adresi:
<https://www.permakamp.com/tr>
107. Plumwood, V. (2004). *Feminizm ve Doğaya Hükmetmek*. (B. Ertür, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları. (1993).
108. Politzer, G. (2004). *Felsefenin Temel İlkeleri*. (M. Erdost, Çev.). Ankara: Sol Yayınları. (1969).
109. Ponting, C. (2012). *Dünyanın Yeşil Tarihi: Çevre ve Büyük Uygarlıkların Çöküşü* (A. Başcı, Çev.). İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları. (1991).
110. Rousseau, J. J. (2014). *Emile*. (Y. Avunç, Çev.). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları. (1762).
111. Rubin, J. H. & Rubin, S. I. (2012). *Qualitative interviewing: The art of hearing data* (3rd edition). USA: Sage Publications
112. Russ, J. (2014). *Avrupa Düşüncesinin Serüveni: Antik Çağlardan Günümüze Batı Düşüncesi*. (Ö. Doğan, Çev.) Ankara: Doğu-Batı Yayınları. (1998).
113. Sancar, M. (2000). Global Sivil Toplum mu?. *Birikim*, 130, 19-32. Erişim adresi: <http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/5842/global-sivil-toplum-mu#.XLHxI-gzY2w>
114. Sauv e, L. (1996). Environmental education and sustainable development: A further appraisal. *Canadian Journal of Environmental Education*, 1, 7-34. Retrieved from: <https://cjee.lakeheadu.ca/article/view/490>

115. Sauvé, L. (2005). Currents in environmental education –mapping a complex and evolving pedagogical field. *Canadian Journal of Environmental Education*, 10, 11-37. Retrieved from: <https://cjee.lakeheadu.ca/article/view/175>
116. Sayılan, F. (2006). Küresel Aktörler (DB ve GATS) ve Eğitimde Neo-Liberal Dönüşüm. *TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası Haber Bülteni*, 2006 (4), 44-51. Erişim adresi: https://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/1e03cc77d4bbd6b_ek.pdf?dergi=HABER%20B%DCLTEN%DD
117. Sayılan, F. (2009). Küreselleşme ve Yetişkin Eğitimi. M. Uysal ve A. Yıldız (Editörler), *Yetişkin Eğitimi* (ss. 255-272). İstanbul: Kalkedon Yayınevi.
118. Sayılan, F. (2012). * zellikle Kız Çocuklarının Okullaşma Oranının Arttırılması Projesi Eğiticilerin Eğitimi Notları*. Ankara: MEB
119. Schugurensky, D. (2000). *The forms of informal learning: Towards a conceptualization of the field*. Working Paper 19-2000. Presented at the New Approaches for Lifelong Learning (NALL) Fourth Annual Conference, October 6-8. Retrieved: 15 April 2018, Retrieved from: <http://oaji.net/articles/2015/1428-1421752921.pdf>
120. Schumacher, F. (2014). *Küçük Güzeldir:  nceliği İnsana Veren Bir Ekonomi Anlayışı* (O. Deniztekin,  ev.). İstanbul: Varlık Yayınları. (1973).
121. Seçkin, O. (2008). “*Learning in the Kaz Mountains environmental social movement*” (Unpublished master’s thesis). Boğaziçi University, İstanbul.
122. Shiva, V. (2012). *İyilerin Yanında:  iftiçi Haklarına Adanmış Bir Yaşam* ( . Ekiz,  ev.). İstanbul: Sinek Sekiz Yayınevi. (2007).
123. Sinha, S. (2014). Neoliberalizm ve Sivil Toplum: Proje ve Olasılıklar. A. Saad-Filho ve D. Johnston (Ed.). *Neoliberalizm Muhalif Bir Seçki* (ss. 271-281). İstanbul: Yordam Kitap.
124. Sivil Sayfalar (2019, 20 Şubat) Erişim adresi: <http://www.sivilsayfalar.org/2017/05/29/sosyokrasi-kampi/>
125. Smith, R. L. (1992). *Elements of ecology*. (3rd ed.). New York: HarperCollins Publishers Inc.
126. Sobel, D. (2014). *Ekofobiyi Aşmak: Doğa Eğitiminde Kalbin Yeri*. (İ. Urkun Kelso,  ev.). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi. (1996).
127. Stapp, W.B. (1969). The concept of environmental education. *Journal of Environmental Education*, 1(1), 30-31. doi: [10.1080/00139254.1969.10801479](https://doi.org/10.1080/00139254.1969.10801479)

128. Sterling, S. (2002). A baker's dozen-towards changing our 'loaf'. *The Trumpeter*, 18 (1). Retrieved from:
<http://trumpeter.athabasca.ca/index.php/trumpet/article/view/121/130>
129. Şahin, Ü. (2004). Truva Atı Olarak Sürdürülebilir Kalkınma. *Üç Ekoloji*, Mart-2004, 1-16. Erişim adresi:
https://www.academia.edu/1923053/Truva_At%C4%B1_Olarak_S%C3%BCrd%C3%BCr%C3%BClebilir_Kalk%C4%B1nma
130. Şahin, Ü. (2007). Bir Sivil Toplum Teması Olarak Çevrecilik: Ekoloji Hareketlerinin Siyaset Dışına İtilmesi. *Sivil Toplum Dergisi*, Ekim-Aralık 2007, 5 (20), 77-89. Erişim adresi:
https://www.academia.edu/1988827/Bir_Sivil_Toplum_Temas%C4%B1_Olarak_%C3%87evrecilik_Ekoloji_Hareketlerinin_Siyaset_D%C4%B1%C5%9F%C4%B1na_%C4%B0tilmesi
131. Şakacı, B.K. ve Aygün, B. (2013). Türkiye'de Çevreye Doğrudan Odaklı Çevreci Hareketler. F. K. Sezer (Ed.). *Siyasal Ekoloji* (ss. 222-250). Ankara: Otorite Yayınları.
132. Şaylan, G. (2009). *Postmodernizm*. (4. Baskı). Ankara: İmge Yayıncılık.
133. Şengül, M. (2008). Türkiye'de Kamu Yönteminde Neoliberal Dönüşümün Çevresel Sonuçları. *Memleket Siyaset Yönetim*, 3 (6), 67-87. Erişim adresi:
<http://www.msydergi.com/uploads/dergi/153.pdf>
134. Tandon, Y. (2001). Afrika'daki Yabancı STÖ'ler Üzerine Afrikalı Bir Yaklaşım: Faydalar ve İstismarlar (I. Ergüden, Çev.). *Sivil Toplum Örgütleri: Neoliberalizmin Araçları mı, Halka Dayalı Alternatifler mi?* (ss.71-86). İstanbul: Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi. (1997).
135. T.C. Çevre Kanunu. Kanun numarası: 2872. Resmi Gazetede Yayımlanma Tarihi: 11.08.1983, Sayı:18132, Yayımlandığı Düstur Tertip:5, Cilt:22, Sayfa 499.
136. Teksöz, G. (2014). Geçmişten Ders Almak: Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eğitim. *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 31 (2), 73-97. Erişim adresi:
<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/buje/article/view/5000175630/5000158326>
137. TEMA Vakfı. (2015). *2015 Yılı Faaliyet Raporu*. Erişim tarihi: 11.03.2017, Erişim adresi: http://www.tema.org.tr/web_14966-2_1/neuralnetwork.aspx?type=178
138. TEMA Vakfı. (2016a). *2016 Yılı Faaliyet Raporu*. Erişim tarihi: 25.12.2017, Erişim adresi: http://www.tema.org.tr/web_14966-2_1/neuralnetwork.aspx?type=178
139. TEMA Vakfı. (2016b). *Lise TEMA Eğitim Programı Etkinlik Rehberi*. İstanbul: TEMA Vakfı.

140. TEMA Vakfı. (2016c). *Ortaokul TEMA Eğitim Programı Etkinlik Rehberi*. İstanbul: TEMA Vakfı.
141. TEMA Vakfı. (2017a). 2017 Yılı Faaliyet Raporu. Erişim tarihi: 24.01.2019, Erişim adresi: http://www.tema.org.tr/web_14966-2_1/neuralnetwork.aspx?type=178
142. TEMA Vakfı. (2017b, 11 Mart). http://www.tema.org.tr/web_14966-2_1/index.aspx
143. TEMA Vakfı. (2018a). *Minik TEMA Eğitim Programı Öğretmen Rehberi*. İstanbul: TEMA Vakfı.
144. TEMA Vakfı. (2018b). *Yavru TEMA Eğitim Programı Etkinlik Rehberi*. İstanbul: TEMA Vakfı.
145. TEMA Vakfı. (2018c). Ekosiyaset Belgesi. Erişim tarihi: 20 Ocak 2019, Erişim adresi: <http://www.tema.org.tr/folders/14966/categorial1docs/97/TEMA%20VAKFI%202018%20EKOS%20C4%20BOYASET%20BELGES%20C4%20B0%201.pdf>
146. TEMA Vakfı. (2019, 24 Ocak). http://www.tema.org.tr/web_14966-2_1/neuralnetwork.aspx?type=22
147. The Story of Stuff Project, (2014, 24 Mayıs). Erişim adresi: <http://Storyofstuff.Org/>
148. Thoreau, H. D. (2007). *Doğal Yaşam ve Başkaldırı*. (S. Çiftçi, Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları. (1854).
149. Tight, M. (2002). *Key concepts in adult education and training* (2nd ed.). London: Routledge Falmer
150. Timur, T. A. (2012). Kent Bahçeleri Felsefesi. D. Bahçeci (Editör), *Kent Bahçeleri Deneyimi: İstanbul*. (ss. 13-32). İstanbul: Yeryüzü Derneği Yayınları
151. Titmus, C., Buttedahl, P., Ironside, D. ve Lengrand, P. (1985). *Yetişkin Eğitimi Terimleri* (Dr. A. F. Oğuzkan, Çev.). Ankara: UNESCO Türkiye Milli Komisyonu. (1979).
152. Tough, A. (2002). *The Iceberg of informal adult learning*. NALL Wall Working Paper. No.49. Retrieved: 15 April 2018, Retrieved from: <https://nall.oise.utoronto.ca/res/49AllenTough.pdf>
153. TURMEPA. (2017). *2017 Yılı Faaliyet Raporu*. <http://www.turmepa.org.tr/>
154. TURMEPA. (2019, 31 Ocak). Erişim adresi: <http://www.turmepa.org.tr/>
155. TÜRÇEV. (2017, 26 Kasım). Erişim adresi: www.turcev.org.tr

156. TÜRÇEV. (2017a). 2016 Yılı Faaliyet Raporu. Erişim tarihi: 22 Ağustos 2017, Erişim adresi: http://www.turcev.org.tr/V2/icerikDetay.aspx?icerik_id=30
157. TÜRÇEV. (Basım yılı belirtilmemiş). *Eko-Okullar Programı El Kitabı*. Ankara: TÜRÇEV
158. TÜRÇEV. (Basım yılı belirtilmemiş). *Okullarda Orman Programı El Kitabı*. Ankara: TÜRÇEV
159. TÜRÇEV. (2018). 2017 Yılı Faaliyet Raporu. Erişim tarihi: 22 Ağustos 2017, Erişim adresi: http://www.turcev.org.tr/V2/icerikDetay.aspx?icerik_id=30
160. TÜRÇEV. (2019, 31 Ocak). <http://www.turcev.org.tr/V2/Default.aspx>
161. Türk Dil Kurumu. (2016, 20 Ağustos). Erişim adresi: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a4a6a3c5da299.03253536
162. Türk Dil Kurumu. (2017, 30 Temmuz). Erişim adresi: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a4a82bc95c7d4.47834955
163. Türk Dil Kurumu. (2018, 08 Nisan). Erişim adresi: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5ac9e70b6b1547.78967743
164. Türkmen, N. (2011). *Sosyal Eylem İçinde Öğrenme: Tekel Direnişi Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
165. Vincent, A. (1993). The character of ecology. *Environmental Politics*, 2(2), 248-276. doi: [10.1080/09644019308414074](https://doi.org/10.1080/09644019308414074)
166. Wall, D. (2013). *Yeşil Politika* (İ. Urkun Kelso, Çev.). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi (2010)
167. Walter, P. (2009). Philosophies of adult environmental education. *Adult Education Quarterly*, 60 (1), 3-25. doi: [10.1177/0741713609336109](https://doi.org/10.1177/0741713609336109)
168. Westfall, R. S. (2015). *Modern Bilimin Oluşumu* (İ. H. Duru, Çev.). İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım. (1971).
169. WHO, (2014, 12 Mayıs). Erişim adresi: <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs266/en/>
170. Wissenburg, M. L. J. (1997). A taxonomy of green ideas. *Journal of Political Ideologies*, 2(1), 29-50. doi: [10.1080/13569319708420749](https://doi.org/10.1080/13569319708420749)

171. World Commission on Environment and Development (WCED). (1987). *Our common future*. Oxford, UK: Oxford University Press.
172. World Resources Institute, (2014,11 Mayıs). Erişim adresi: <http://www.wri.org/>
173. WWF. (2012). *Yaşayan Gezegen Raporu-2012*. İstanbul: WWF-Türkiye
174. WWF. (2018). *Yaşayan Gezegen Raporu-2018*. İstanbul: WWF-Türkiye
175. WWF-Türkiye. (2004). *Ölü Ağaçlar-Yaşayan Ormanlar: Yaşlı ve Ölü Ağaçların Biyolojik Çeşitlilik Açısından Önemi*. Erişim adresi: http://www.wwf.org.tr/basin_bultenleri/raporlar/?6260/olu-agaclar-yasayan-ormanlar
176. WWF-Türkiye. (2012). *Türkiye'nin Ekolojik Ayak İzi Raporu*. İstanbul: Ofset Yayınevi
177. WWF. (2014). *Türkiye'nin Su Ayak İzi Raporu: Su Üretim ve Uluslararası Ticaret İlişkisi*. İstanbul: WWF-Türkiye
178. UN. (1992). *Agenda 21*. Erişim tarihi: 05 Nisan 2015, Erişim adresi: <http://www.un-documents.net/a21-36.htm>
179. UNDP. (2012). *Türkiye İklim Değişikliği İkinci Ulusal Bildirimi*. Ankara: UNDP
180. UNESCO. (1975). *The international workshop on environmental education, 13-22 October 1975, Belgrade, Yugoslavia, Final Report*. Erişim tarihi: 05 Nisan 2015, Erişim adresi: unesdoc.unesco.org/images/0001/000177/017772eb.pdf
181. UNESCO. (1977). *First intergovernmental conference environmental education, Tblisi, 14-26 October 1977, Final Report*. Erişim tarihi: 17 Eylül 2016, Erişim adresi: <http://www.gdrc.org/uem/ee/tbilisi.html>
182. Ural, E. (2005). Türkiye'de Çevre Sorunları ve Gönüllü Kuruluşlar. *İşveren Dergisi*, Nisan/Mayıs.
183. Uysal, M. (2009). Adult education in developed countries. *International Journal of Educational Policies*, 3(2), 17-23. Retrieved from: <http://ojs.ijep.info/index.php?journal=ankaijep&page=article&op=view&path%5B%5D=15&path%5B%5D=18>
184. Ünal, L. I. (2005). Öğretmen İmgesinde Neoliberal Dönüşüm. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 3 (11), 4-15.
185. Ünal, S. ve Dımişkı, E. (1999). UNESCO-UNEP Himayesinde Çevre Eğitiminin Gelişimi ve Türkiye'de Orta Öğretim Çevre Eğitimi. *Hacettepe*

Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 16-17, 142-154. Erişim adresi:
<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/88098>

186. Ünder, H. (1996). *Çevre Felsefesi: Etik ve Metafizik Görüşler*. Ankara: Doruk Yayıncılık.
187. Yeğen, M. (2015). *Devlet Söyleminde Kürt Sorunu*. (7. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları
188. Yeryüzü Derneği. (2017, 25 Aralık). Erişim adresi:
<http://www.yeryuzudernegi.org/>
189. Yeryüzü Derneği. (2017a). *Yeryüzü Derneği Gıda Toplulukları Çalıştayı 2016*. İstanbul: Yeryüzü Derneği.
190. Yeryüzü Derneği. (2019, 09 Mart). Erişim adresi:
<http://www.yeryuzudernegi.org/>
191. Yeşil Düşünce Derneği. (2014). *Gülümseyen Bir Bugün için Yeşil Politika*. D. Duru (Editör). İstanbul: Yeşil Düşünce Derneği
192. Yeşil Düşünce Derneği. (2017). *İklim İçin Yeşil Ekonomi Politikaları: Nasıl Bir Kent? Nasıl Bir Enerji Sistemi? Nasıl Bir Toprak Kullanımı?*. İstanbul: Yeşil Düşünce Derneği.
193. Yeşil Düşünce Derneği. (2017a). *2017 Faaliyet Raporu*. İstanbul.
194. Yeşil Düşünce Derneği. (2018). *Yeşil Ekonomi Kampanyacı Kılavuzu*. Yeşil Düşünce Derneği: İstanbul
195. Yeşil Düşünce Derneği. (2019, 29 Ocak). Erişim adresi:
<http://yesildusunce.org/>
196. Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. (8. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
197. Yıldız, A. (2012). Transformation of adult education in Turkey: From public education to life-long learning. In K. İnal & G. Akkaynak (Eds.), *Neoliberal Transformation of Education in Turkey* (pp. 245-258). New York, NY: Palgrave Macmillan.
198. Yücel, S. A. ve Morgil, F.İ. (1998). Yükseköğretimde Çevre Olgusunun Araştırılması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14, 84-91. Erişim adresi:
<http://www.efdergi.hacettepe.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/1183-published.pdf>
199. Zeybek, S. O. (2014). Hocam Merhaba Yine Kaldım Değil Mi?: Okulların Ne Öğrettiği Ne Öğretmediği Üzerine. D. Dudu (Editör). *Gülümseyen Bir Bugün İçin Yeşil Politika* (ss.76-93). İstanbul: Yeşil Düşünce Derneği

EKLER

EK 1. Türkiye’de Çevre Alanında Faaliyet Gösteren STK’ların Listesi

SAYI	ORGANİZASYON	FAALİYET ALANI	ŞEHİR
1	100.Yıl Dayanışma Ve Güzelleştirme Derneği	Çevre	Adana
2	100.Yıl Üniv.Çevre Sorunları Arş.Ve Uyg.Merk.	Çevre	Van
3	360 Derece Gelişen Türkiye Platformu	Çevre	İstanbul
4	Acemi Gönüllüler	Çevre	Erzurum
5	Acil Ve Afet Derneği	Çevre	Ankara
6	Adana Barosu Çevre Komisyonu	Çevre	Adana
7	Adana Bölgesi Doğayı Koruma Derneği	Çevre	Adana
8	Adana Çevre Gönüllüleri Derneği Çev-Gön-Der	Çevre	Adana
9	Adana Çevre Koruma Derneği	Çevre	Adana
10	Adana Çevre Koruma Ve Sorunları Derneği	Çevre	Adana
11	Adana Çevre Ve Tüketici Koruma Derneği ÇETKO	Çevre	Adana
12	Adana İşçöz	Çevre	Adana
13	Adıyaman Balıkçılar Birleşme Derneği	Çevre	Adıyaman
14	Adıyaman Çevre Ve Tanıtım Platformu	Çevre	Adıyaman
15	Adıyaman İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Adıyaman
16	Adıyaman Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Topluluğu	Çevre	Adıyaman
17	Afrodiasias'lı Sevenler Derneği	Çevre	İzmir
18	Afyon İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Afyon
19	Afyon Köprülü Köyü Kalkındırma Ve Güzelleştirme Derneği	Çevre	Afyon
20	Afyon Yenice Mahallesi Koruma Ve Güzelleştirme Derneği	Çevre	Afyon
21	Ağaçlandırma Ve Doğayı Koruma Derneği	Çevre	Aydın
22	Ağrı İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Ağrı
23	Akasya Gençlik Çevre Platformu	Çevre	İstanbul
24	Akbük Köyü Ve Civarındaki Doğayı Koruma Ve Yaşatma Derneği	Çevre	Aydın
25	Akçay Güzelleştirme Ve Belediye Kurma Derneği	Çevre	Balıkesir
26	Akdeniz Foku Araştırma Grubu	Çevre	Ankara
27	Akdeniz Koruma Derneği	Çevre	İzmir
28	Akdeniz Sanayi Sitesi Koruma Yaşatma Eğitim Ve Kültür Vakfı (Askev)	Çevre	Antalya
29	Aklımız Doğanın Aydınlığında (Adader)	Çevre	Gaziantep
30	Aksaray Doğayı Sevenler Derneği	Çevre	Aksaray
31	Aksaray İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Aksaray
32	Aksaray Ortaköy Ağaçlandırma Ormanları Koruma Ve Güzelleştirme Derneği	Çevre	Aksaray
33	Aksaray Türkiye Tabiatını Koruma Derneği Temsilciliği	Çevre	Aksaray
34	Aksu-Anamas Doğa Sporları, Turizm Ve Çevre Derneği	Çevre	Isparta
35	Aktif-İz Gençlik Topluluğu	Çevre	Ankara
36	Alanya Çevre Eğitim Ve Mavi Bayrak Derneği ALÇED	Çevre	Antalya
37	Alanyayla Çevre Derneği Yayçed	Çevre	Antalya
38	Alaplı Çevre Koruma Derneği	Çevre	Zonguldak

39	Alpu Köyü Güzelleştirme Dern	Çevre	Adana
40	Alternatif Hayat Derneği(Ah-Der)	Çevre	Balıkesir
41	Amasya İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Amasya
42	Amik Sürdürülebilir Avcılık Ve Ekoturizm Derneği	Çevre	Hatay
43	Anadolu Çevre Koruma Derneği	Çevre	Gaziantep
44	Anadolu Genç İnovasyon Derneği	Çevre	Afyon
45	Ankara Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Ankara
46	Ankara Çubuk Avcılar Ve Doğayı Koruma Derneği	Çevre	Ankara
47	Ankara Doğal Güzellikleri Koruma Derneği	Çevre	Ankara
48	Ankara İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Ankara
49	Ankara Kuş Gözlem Topluluğu	Çevre	Ankara
50	Ankara Mağara Araştırma Ve Koruma Derneği	Çevre	Ankara
51	Ankara Sanayii Odası Çevre Komisyonu	Çevre	Ankara
52	Ankara Valiliği Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Ankara
53	Antakya Çevre Koruma Derneği	Çevre	Hatay
54	Antalya Akdeniz Platformu	Çevre	Antalya
55	Antalya İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Antalya
56	Aqua Kültür Ve Su Ürünleri Derneği	Çevre	İzmir
57	Ardahan'ı Tanıtma Ve Güzelleştirme Derneği	Çevre	Ardahan
58	Arhavi İlçesi Doğa Koruma Ve Yayla Turizmini Geliştirme Derneği	Çevre	Artvin
59	Arhavi Mahalle Ve Köyleri Güzelleştirme Derneği.	Çevre	Artvin
60	Arkadaş Çevre Grubu Arkadaş	Çevre	İçel
61	Artvin İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Artvin
62	Asar Yaylasi Koruma Ve Dayanışma Derneği	Çevre	Adana
63	Ataköy Çevre Dostları Derneği	Çevre	İstanbul
64	Av Hayvanlarını Koruma Ve Yaşatma Derneği	Çevre	Afyon
65	Av Hayvanlarını Ve Su Ürünlerini Koruma Yaşatmader	Çevre	Kahramanm araş
66	Av Veyabanhayatını Koruma GeliştirmeveTanıtımvak	Çevre	Ankara
67	Avrupa Birliği Proje Yapımcıları Derneği	Çevre	İstanbul
68	Avrupa Gençlik Derneği(Ageder)	Çevre	Manisa
69	Ayaspaşa Çevre Ve Güzelleştirme Derneği	Çevre	İstanbul
70	Aydın Ağaçlandırma Çevreyi Ve Doğayı Korumaderneği	Çevre	Aydın
71	Aydın İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Aydın
72	Aydincik Çevre Koruma, Güzelleştirme, Tanıtma, Kalkındırma Ve Kültür Derneği	Çevre	İçel
73	Aydinlik Çevre Derneği	Çevre	Ankara
74	Bafra Doğal Hayatı Koruma Derneği	Çevre	Samsun
75	Bahçe Bitkileri Derneği	Çevre	İzmir
76	Bakırköy Çevre Dostları Derneği	Çevre	İstanbul
77	Balaban Köyü Çevre Güzelleştirme Ve Kültür Der.	Çevre	Kocaeli
78	Balıkesir Çevreyi Ve Doğayı Koruma Derneği	Çevre	Balıkesir
79	Balıkesir Sürdürülebilir Kalkınma Ve Çevre Derneği	Çevre	Balıkesir
80	Bandırma Şehir Güzelleştirme Derneği	Çevre	Balıkesir
81	Bartın Çevre, Kültür, Doğa Varlıkları Koruma Derneği	Çevre	Bartın
82	Başak Ekolojik Yaşam Derneği	Çevre	Konya

83	Başak Ekolojik Yaşam Derneği	Çevre	Konya
84	Başçiftlik Ahlak Kültür Ve Çevre Derneği	Çevre	Tokat
85	Başka Derneği Başka-Der	Çevre	Bursa
86	Batman Çevre Gönüllüleri Derneği	Çevre	Batman
87	Batman Sosyal Girişimciler Derneği	Çevre	Batman
88	Bayramiç Evciler Kültür Çevre Güzelleştirme Derneği	Çevre	Çanakkale
89	Berdan Tarih Ve Kültür Varlıklarını Koruma Vakfı	Çevre	İçel
90	Bergama Çevre Yürütme Platformu	Çevre	İzmir
91	Beyaz Gelincik Çevre,Spor Ve Çocuk Derneği	Çevre	Gaziantep
92	Beyşehir Çevre Gönüllüleri Derneği	Çevre	Konya
93	Beyşehir Çevre Gönüllüleri Derneği	Çevre	Konya
94	Beyşehir Dogal Kültürel Zenginlikleri Koruma Yaşatma Derneği	Çevre	Konya
95	Biga İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Mezunlar Derneği	Çevre	Çanakkale
96	Bigadiç İlçesi Doğayı Sevenler Derneği	Çevre	Balıkesir
97	Bilecik İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Bilecik
98	Bingöl İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Bingöl
99	Binyülder- Bin Yıllık Kültür Ve Sanatlar Derneği	Çevre	İstanbul
100	Birleşik Altyapı Müteahhitleri Derneği	Çevre	Ankara
101	Bisikletliler Derneği	Çevre	İstanbul
102	Bodrum Habitat Çevre Kozası	Çevre	Muğla
103	Bodrum Yalıkavak Çevre Ve Fok Araştırmaları Derneği	Çevre	Muğla
104	Bodrum Yalıkavak İnsan Doğa Ve Çevre Derneği	Çevre	Muğla
105	Bodrumlu Gönüllüler Derneği Bgd	Çevre	Muğla
106	Bolu Çevre Derneği	Çevre	Bolu
107	Bolu İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Bolu
108	Bolu İli Erozyon Önleme Ve Ağaçlandırma Gönüllüleri Derneği	Çevre	Bolu
109	Bozburun Çevre Gönüllüleri Derneği	Çevre	Muğla
110	Bozkır Çevre Derneği	Çevre	Kırşehir
111	Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği	Çevre	İstanbul
112	Buluncak Deniz Kulübü	Çevre	Giresun
113	Burdur İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Burdur
114	Bursa İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Bursa
115	Bursa Uludağ Kültür Eğitim Ve Yardımlaşma Derneği (BUKED)	Çevre	Bursa
116	Bürüceği Güzelleştirme Derneği	Çevre	Adana
117	Büyükçekmece Çevre Koruma Ve Güzelleştirme Derneği	Çevre	İstanbul
118	Büyükdere Güzelleştirme Derneği	Çevre	İstanbul
119	Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Konya Şubesi	Çevre	Konya
120	Çağlayan Bilim Kültür Ve Sanat Derneği	Çevre	Erzurum
121	Camili Çevre Koruma Ve Geliştirme Derneği	Çevre	Artvin
122	Çamlı Köyü Çevre Koruma Derneği	Çevre	Balıkesir
123	Çamlıhemşin-Hemşin Doğa Ve Kültür Vakfı ÇAHEV	Çevre	Ankara
124	Çanakkale 1915 İzcilik Gençlik Ve Spor Klübü Derneği	Çevre	Çanakkale
125	Çanakkale Çevre Gönüllüleri Derneği	Çevre	Çanakkale
126	Çanakkale Çevre Ve Sokak Hayvanlarını Koruma Derneği	Çevre	Çanakkale

127	Çanakkale Çevre Ve Sokak Hayvanlarını Koruma Derneği	Çevre	Çanakkale
128	Çankiri İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Çankırı
129	Çankiri Sivil Toplum Derneği	Çevre	Çankırı
130	Çayeli Vakfı	Çevre	İstanbul
131	Çayyolu Bölgesi Ağaçlandırma Derneği (Çaba)	Çevre	Ankara
132	Çekül	Çevre	Diyarbakır
133	Çekül Vakfı İzmir Şubesi	Çevre	İzmir
134	Çekül Vakfı Konya Şubesi	Çevre	Konya
135	Çeşme Doğa Ve Hayvan Sevenler Ve Koruyanlar Derneği	Çevre	İzmir
136	Çevre Danışmanlık Ve Mühendislik Birliği Derneği ÇEV BİR	Çevre	Ankara
137	Çevre Dostları Derneği Ankara Şubesi	Çevre	Ankara
138	Çevre Dostları Derneği Çev Dost	Çevre	İstanbul
139	Çevre Eğitim Sağlık Ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı	Çevre	Ankara
140	Çevre Eğitim Ve Koruma Derneği	Çevre	Tekirdağ
141	Çevre Ekoloji Ve Yaban Yaşamı Destekleme Derneği	Çevre	Mardin
142	Çevre Ekolojisini Koruma Derneği	Çevre	Kocaeli
143	Çevre Geliştirme Derneği	Çevre	Muğla
144	Çevre Girişimi Derneği	Çevre	Antalya
145	Çevre Gönüllüleri Derneği	Çevre	Adana
146	Çevre Gönüllüleri Derneği	Çevre	Şanlıurfa
147	Çevre Hizmetleri Derneği	Çevre	İzmir
148	Çevre Hukuku Derneği	Çevre	İstanbul
149	Çevre Koruma Araştırma Ve Doğa Sporları Der.DASK	Çevre	Ankara
150	Çevre Koruma Derneği	Çevre	Van
151	Çevre Koruma Derneği (Marmaris)	Çevre	Muğla
152	Çevre Koruma Ve Ambalaj Atıkları Değerlendirme Vakfı ÇEVKO	Çevre	İstanbul
153	Çevre Koruma Ve Araştırma Vakfı	Çevre	Ankara
154	Çevre Koruma Ve Araştırma Vakfı ÇEV-KOR	Çevre	İzmir
155	Çevre Koruma Ve Güzelleştirme Derneği Ağrı	Çevre	Ağrı
156	Çevre Koruma-Ayvalık Güzelleştirme Derneği	Çevre	Balıkesir
157	Çevre Kültür Girişimcileri Derneği	Çevre	Trabzon
158	Çevre Kültür Ve Turizm Derneği Tirebolu	Çevre	Giresun
159	Çevre Sağlığı Hizmetlerini Geliştirme Derneği	Çevre	Çanakkale
160	Çevre Sağlığını Koruma Vakfı	Çevre	Ankara
161	Çevre Ve Kültür Değerlerini Koruma Vakfı	Çevre	Diyarbakır
162	Çevre Ve Tüketici Haklarını Koruma Derneği- Çetkoder	Çevre	Adana
163	Çevre Ve Tüketicini Koruma Derneği ÇETKO	Çevre	Adana
164	Çevreyi Koruma Ve Geliştirme Derneği ÇEVREM	Çevre	Bursa
165	Çevreyi Koruma Ve Yaşatma Derneği	Çevre	Kırklareli
166	Çevsad	Çevre	Eskişehir
167	Ceyhan Çevre Gönüllüleri Derneği	Çevre	Adana
168	Ceyhan İlim Kültür Ve Çevreyi Koruma Derneği	Çevre	Adana
169	Ceyhan Sahil Koruma Derneği	Çevre	Adana
170	Çiğdem Eğitim Çevre Ve Dayanışma Derneği	Çevre	Ankara
171	Cihangir Güzelleştirme Derneği	Çevre	İstanbul
172	Çökek Yaylası Ve Çevresini Geliştirme Der.	Çevre	Hatay

173	Çorlu Çevre Derneği ÇÇd	Çevre	Tekirdağ
174	Çorum Kuş Gözlem Topluluğu	Çevre	Çorum
175	Çukurova Çevre Gönüllüleri Derneği	Çevre	Adana
176	Dağlica Köyü Güzelleştirme Ve Kalkındırma Derneği	Çevre	Adana
177	Dağlık Alanların Sürdürülebilirliği Ve Yönetişimi	Çevre	İzmir
178	Datça Çevre Derneği Daçev	Çevre	Muğla
179	Datça Kent Konseyi	Çevre	Muğla
180	Datça/Aktur Çevre Koruma Derneği	Çevre	Muğla
181	Dazkiri Aşağı Yenice Köyü Güzelleştirme Derneği	Çevre	Afyon
182	Değirmenli Köyü Av Hayvanları Ve Doğayı Koruma Derneği	Çevre	Balıkesir
183	Demirköy Doğayı Kültürel Değerleri Koruma Ve Tanıtma Derneği	Çevre	Kırklareli
184	Denge Doğa Koruma Ve Araştırma Derneği	Çevre	Ankara
185	Denge Ekolojik Yaşam Derneği	Çevre	Adana
186	Deniz Kaplumbağaları Araştırma Merkezi	Çevre	Muğla
187	Deniz Kaplumbağaları Ve Doğal Hayatı Koruma Der.	Çevre	İçel
188	Denizli Çevre Spor Kulübü	Çevre	Denizli
189	Denizli Ekoloji Derneği (Ekoder)	Çevre	Denizli
190	Denizli Genç Tema Kulübü	Çevre	Denizli
191	Denizli İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Denizli
192	Denizli Turizm Elçileri Derneği	Çevre	Denizli
193	Deniztemiz Derneği Turmepa	Çevre	İstanbul
194	Dere Mahallesi Kalkındırma Ve Güzelleştirme Derneği	Çevre	Artvin
195	Deveciuşağı Çkkd	Çevre	Adana
196	Didim Karadeniz Güçbirliği Derneği	Çevre	Aydın
197	Didim Yeşilkent Ve Civari Çevre Gönüllüleri Derneği	Çevre	Aydın
198	Dinar Çapalı Köyü Güzelleştirme Kalkındırma Yaptırma Yaşatma Ve Koruma Derneği	Çevre	Afyon
199	Dinar Çiçektepe Kasabası Güzelleştirme Derneği	Çevre	Afyon
200	Dinar Doğanlı Kasabası Güzelleştirme Ve Hayir Eserlerini Yaptırma Ve Yaşatma Derneği	Çevre	Afyon
201	Dinar Kinik Kasabası Çevre Güzelleştirme Ve Kuran Kursu Yaptırma Ve Yaşatma Derneği	Çevre	Afyon
202	Dişli İmar Ve Güzelleştirme Derneği	Çevre	Afyon
203	Diyarbakır Çevre Gönüllüleri Derneği	Çevre	Diyarbakır
204	Diyarbakır Çevre Gönüllüleri Derneği ÇEV-GÖN - Çıkarılacak. Mükerrer	Çevre	Diyarbakır
205	DİYARBAKIR İLİ ÇEVRE KORUMA VAKFI Çıkarılacak	Çevre	Diyarbakır
206	Diyarbakır Ticaret Ve Sanayi Odası	Çevre	Diyarbakır
207	DOÇEV Doğa Ve Çevre Vakfı	Çevre	Denizli
208	Doğa Araştırmaları Derneği	Çevre	Ankara
209	Doğa Derneği	Çevre	Ankara
210	Doğa Derneği Burdur Ofisi	Çevre	Burdur
211	Doğa Dostları Derneği	Çevre	Kayseri
212	Doğa Emanetçileri Çevre Eğitim Derneği	Çevre	İstanbul
213	Doğa Gezginleri Derneği	Çevre	Ankara
214	Doğa Gözcüleri Derneği	Çevre	Van

215	Doğa İle Barış Derneği DİB	Çevre	İstanbul
216	Doğa İnsan İşbirliği Derneği	Çevre	Ankara
217	Doğa Koruma Derneği	Çevre	Gaziantep
218	Doğa Koruma Ve Milli Parklar Şube Müd.	Çevre	Aydın
219	Doğa Kültür Ve Yaşam Derneği	Çevre	Şanlıurfa
220	Doğa Melekleri Derneği	Çevre	İstanbul
221	Doğa Sağlık Koruma Vakfı	Çevre	Adana
222	Doğa Savaşçıları Çevre Örgütü	Çevre	İstanbul
223	Doğa Sevenler Yardımlaşma Ve Dayanışma Derneği	Çevre	Adana
224	Doğa Tarihi Araştırmaları Derneği	Çevre	Ankara
225	Doğa Ve Hayvan Severler Derneği	Çevre	Ankara
226	Doğa Ve Yaban Hayatı Koruma Derneği	Çevre	Samsun
227	Doğal Afetler Ve Yol Güvenliği Eğitim Derneği (DAYGED)	Çevre	Denizli
228	Doğal Çiçek Soğancıları Derneği	Çevre	Van
229	Doğal Denge Ekolojik Yaşam Üretim Tüketim Ve Eğitim Derneği	Çevre	Ankara
230	Doğal Denge Ekolojik Yaşam Üretim Ve Tüketim Derneği DDD	Çevre	Ankara
231	Doğal Hayatı Koruma Derneği Ankara Şubesi	Çevre	Ankara
232	Doğal Hayatı Koruma Derneği Burdur Şubesi	Çevre	Burdur
233	Doğal Hayatı Koruma Derneği Dhkd	Çevre	İstanbul
234	Doğal Hayatı Koruma Geliştirme Vakfı	Çevre	Ankara
235	Doğal Hayatı Koruma Vakfı Ankara Temsilciliği	Çevre	Ankara
236	Doğal Hayatı Koruma Vakfı Dhkv	Çevre	İstanbul
237	Doğal Sağlığı Koruma Vakfı	Çevre	İstanbul
238	Doğal Ve Kültürel Hayatı Koruma Derneği	Çevre	Adıyaman
239	Doğal Ve Tarihi Değerleri Koruma Derneği	Çevre	Trabzon
240	Doğal Yaşam Derneği	Çevre	Ankara
241	Doğal Yaşam Derneği	Çevre	Ankara
242	Doğaya Davet Derneği	Çevre	Kayseri
243	Doğayı Duyanlar Derneği	Çevre	Ankara
244	Doğayı Duyanlar Doğa Sporları Kulübü Derneği	Çevre	Ankara
245	Doğayı Hayvanları Koruma Derneği - Dohayko	Çevre	Adana
246	Doğayı Sevenler Derneği	Çevre	Ankara
247	Doğayı Ve Çevreyi Koruma Derneği	Çevre	Tekirdağ
248	Doğayı Ve Hayvanları Koruma Derneği	Çevre	Konya
249	Doğayı Ve Hayvanları Koruma Derneği	Çevre	Konya
250	Doğayı, Hayvanları Koruma Yaşatma Derneği	Çevre	Adana
251	Doğu Akdeniz Çevre Dernekleri Ortak Sekretaryası	Çevre	Hatay
252	Doğu Karadeniz Çevre Platformu	Çevre	Trabzon
253	Doğubayazıt Çevre Koruma Ve Güzelleştirme Derneği	Çevre	Ağrı
254	Duacı Köyü Çevre Geliştirme Ve Dayanışma Derneği	Çevre	Antalya
255	Düzce İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Düzce
256	Edirne Çevre Gönüllüleri Derneği Eçgd	Çevre	Edirne
257	Edirne Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Edirne
258	Edirne Kent Konseyi Gençlik Meclisi	Çevre	Edirne
259	Ege Doğal Yaşamı Koruma Derneği	Çevre	İzmir

260	Ege Sürdürülebilir Sağlık Çevre Eğitim Ve Kalkınma Derneği	Çevre	İzmir
261	Eğirdir Gölü Ve Çevresini Kurtarma Koruma Derneği	Çevre	Isparta
262	Ekogenç	Çevre	Van
263	Eko-Jîn	Çevre	Diyarbakır
264	Ekoloji Kolektifi Derneği	Çevre	Ankara
265	Ekolojik Sürdürülebilir Kalkınma Derneği	Çevre	Adıyaman
266	Ekolojik Tarım Çevre Yönetimi Ve İyi Tarım Uyg	Çevre	Ankara
267	Ekolojik Turizm Ve Çevre - Geri Dönüşüm Eğitim Derneği	Çevre	Ankara
268	Ekolojik Turizmi Destekleme Ve Çevre Eğitim Derneği - EKOT	Çevre	Muğla
269	Ekolojik Yaşam Derneği	Çevre	Bursa
270	Ekosistemi Koruma Ve Doğa Sevenler Derneği - Ekodosd	Çevre	Aydın
271	Elazığ İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Elazığ
272	ENERJİ VERİMLİLİĞİ Ve ÇEVRE KORUMA DERNEĞİ	Çevre	Muğla
273	Ereğli Sazlıkları Akgöl Ve Çevresini Koruma Ve Güzelleştirme Derneği (Eskod)	Çevre	Konya
274	Ereğlisazlık.Akgöl Ve Çevresi. Koru.Vegüzelleş.Der	Çevre	Konya
275	Ergin Karlibel Bilgi Vakfı	Çevre	Ordu
276	Erzin Çevre Koruma Derneği	Çevre	Hatay
277	Erzincan İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Erzincan
278	Erzurum İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Erzurum
279	Escevder Eskişehir Çevre Derneği	Çevre	Eskişehir
280	Esenboğa Çevre Kültür Ve Doğal Hayati Koruma Derneği (Esçevko)	Çevre	Ankara
281	Eskişehir Çevre Koruma Ve Geliştirme Derneği	Çevre	Eskişehir
282	Eskişehir Çevre, Sağlık, İzcilik, Gençlik Ve Spor Kulübü Derneği	Çevre	Eskişehir
283	Eskişehir İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Eskişehir
284	Eskişehir Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Derneği	Çevre	Eskişehir
285	Fatih Köyü Geliştirme Ve Koruma Derneği	Çevre	Balıkesir
286	Fatih Mahallesi Kalkınma Güzelleştirme Okul Camii Yaptırma Derneği	Çevre	Afyon
287	Fatih Mahallesi Kalkınma Güzelleştirme Okul Camii Yaptırma Derneği	Çevre	Afyon
288	Foça Çevre Dostları Derneği	Çevre	İzmir
289	Folklor Araştırmacıları Vakfı	Çevre	Ankara
290	Gaye Eğitim,Sağlık,Spor Ve Çevre Vakfı	Çevre	Antalya
291	Gayrettepe Çevre Kültür Ve İşletme Koop.	Çevre	İstanbul
292	Gaziantep İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Gaziantep
293	GEKİDER Geri Kazanım İşletmeleri Ve Çevre Teknolojileri Derneği	Çevre	İstanbul
294	Gema Vakfı	Çevre	Manisa
295	Genç Çevre Girişimi	Çevre	İstanbul
296	Genç Doğa Derneği	Çevre	Niğde
297	Genç TEMA	Çevre	Diyarbakır
298	Gençali Köyü Kalkındırma Ve Güzelleştirme Derneği	Çevre	Afyon
299	Geri Dönüşümlü Maddeler Toplatma Ve Çevre Koruma Derneği	Çevre	İzmir

300	Giresun Çevre Kültür Ve Yardımlaşma Derneği	Çevre	Giresun
301	Giresun İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Giresun
302	Gökbeç Köyü Güzelleştirme Ve Doğal Hayati Koruma Derneği	Çevre	Adana
303	Gökova Akyaka Sevenler Derneği	Çevre	Muğla
304	Gökova Sürekli Eylem Kurulu	Çevre	Muğla
305	Göller Bölgesi Teknik Elemanlar Derneği (Göl-Ted)	Çevre	Isparta
306	Göller Yaylası İle Çevresini Güzelleştirme Ve Yaylacıların Haklarını Koruma Derneği	Çevre	Adana
307	Gönüllü İnci Grubu	Çevre	Van
308	Göynücek Tarım Ürün.Doğ.Kor.Ve Afetten Kor.Derneği	Çevre	Amasya
309	Gözsüzce Köyü Deniz Kaplumbağaları Doğal Hayatı Koruma Derneği	Çevre	İçel
310	Gözsüzceköyü Deniz Kaplumbağavedoğ.Hayatı Kor.Der.	Çevre	İçel
311	Greenpeace Akdeniz Ofisi Türkiye	Çevre	İstanbul
312	Gümüşay Sağlık Yardımlaşma Kültür Ve Çevre Derneği	Çevre	Aydın
313	Gümüşhane İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Gümüşhane
314	Gümüşlük Beldesi Çevre Koruma Kültür Sanat Eğitim Ve Sağlık Derneği GÜMÜŞ-ÇEVRE DER.	Çevre	Muğla
315	Gündoğan Gönüllüleri Derneği	Çevre	Muğla
316	Güneş Enerjisi Ve Çevre Derneği	Çevre	İzmir
317	Güneydoğu Çevre Teknolojileri Geliştirme Katı Atık Değerlendirme Derneği	Çevre	Diyarbakır
318	Güneydoğu Çevre Teknolojilerini Geliştirme Kattı Atık Değerlendirme Derneği	Çevre	Diyarbakır
319	Güzelbahçe Kültür Çevre Ve Güzelleştirme Derneği	Çevre	İzmir
320	Güzelbahçe Kültür Ve Çevre Güzelleştirme Derneği	Çevre	İzmir
321	Habitat Kalkınma Ve Yönetişim Derneği	Çevre	İstanbul
322	Hakkari Doğa Tarihi Güzelliklerini Ve Ters Lale Koruma Derneği	Çevre	Hakkari
323	Hakkari Güzelleştirme Ve Yeşillendirme Derneği	Çevre	Hakkari
324	Hakkarinin Doğal Ve Tarihi Güzelliklerini Koruma Derneği	Çevre	Hakkari
325	Hamamözü Hükümet Kon.Kor.Ve Güz.Derneği	Çevre	Amasya
326	Harmancık Ece Mah.Güzelleştirme Ve Kalkındırma Der	Çevre	Bursa
327	Hasan Baba Vakfı	Çevre	Balıkesir
328	Hasan Baba Vakfı	Çevre	Balıkesir
329	Hasankeyf Gönüllüleri Derneği	Çevre	Batman
330	Hatay İli Çevre Koruma	Çevre	Hatay
331	Hatay'a Hizmet Vakfı	Çevre	Hatay
332	Hava Kirlenmesi Araştırmaları Ve Denetimi Türk Milli Komitesi (HKADTMK)	Çevre	İzmir
333	Hayvan Haklarını Koruma Ve Geliştirme Derneği (HAGİD)	Çevre	İstanbul
334	Hayvanların Yaşam Haklarını Koruma Derneği	Çevre	İstanbul
335	Herkes İçin Mimarlık	Çevre	İstanbul
336	Hidrojen Kulübü Derneği	Çevre	Sakarya
337	Horzum Yaylası Güzelleştirme Ve Kalkındırma Derneği	Çevre	Adana
338	İç Anadolu Kuraklıkla Mücadele Ve Ekolojik Yaşam Derneği	Çevre	Niğde
339	İçel Çevre Dostları Derneği	Çevre	İçel

340	İçel İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	İçel
341	İhsaniye Döğer Çevre Yeşillendirme Güzelleştirme Sosyal Ve Kültürel Dayanışma Derneği	Çevre	Afyon
342	İnovasyon Enstitüsü Derneği	Çevre	Adana
343	İscehisar İlçesine Ve Köylerine Sosyal Kültürel Ve Fiziksel Güzelleştirme Tesis Bina Düzenleme Düzeltme Yaptırma Ve Yaşatma Derneği	Çevre	Afyon
344	İscehisar Karaağaç Köyü Güzelleştirme Derneği	Çevre	Afyon
345	İscehisar Merkez Doğanlar Köyü Güzelleştirme Derneği	Çevre	Afyon
346	İskenderun Çevre Koruma Derneği	Çevre	Hatay
347	İskenderun Çevre Koruma Derneği	Çevre	Hatay
348	İskenderun Çevre Koruma Derneği İçkd	Çevre	Hatay
349	Isparta İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Isparta
350	İstanbul Bahcelievler Halk Eğitim Merkezi	Çevre	İstanbul
351	İstanbul Çankırı Gençlik Derneği	Çevre	İstanbul
352	İstanbul Çevre Konseyi Federasyonu	Çevre	İstanbul
353	İstanbul Çevre Koruma Vakfı	Çevre	İstanbul
354	İstanbul Çevre Ve Kültür Derneği	Çevre	İstanbul
355	İstanbul İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	İstanbul
356	İstanbul Sosyal Ekoloji Grubu İse	Çevre	İstanbul
357	İstanbul Yeşilleri	Çevre	İstanbul
358	İtibar Yönetimi Enstitüsü	Çevre	Ankara
359	İzmir Atatürk Ormanını Kurma Koruma Ve Anıt Yaptırma Derneği	Çevre	İzmir
360	İzmir Çevre Doğal Hayatı Ve Hayvanları Koruma Derneği	Çevre	İzmir
361	İzmir Çevre Hareketi Avukatları	Çevre	İzmir
362	İzmir Dokuz Eylül Dağcılar Ve Doğaseverler Kulübü	Çevre	İzmir
363	İzmir İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	İzmir
364	İzmir Valiliği Çevre Koruma Vakfı	Çevre	İzmir
365	JCI Antalya (Genç Liderler Ve Girişimciler Derneği)	Çevre	Antalya
366	Jeolojik Mirası Koruma Derneği	Çevre	Ankara
367	Junior Chamber International Megapol Şubesi	Çevre	İstanbul
368	Kadın Ve Çevre Derneği	Çevre	Denizli
369	Kados Kadıkoy Bilim Kültür Ve Sanat Dostları Derneği	Çevre	İstanbul
370	Kahramanmaraş Çevre Koruma Derneği	Çevre	Kahramanmaraş
371	Kahramanmaraş Çevre Koruma Derneği	Çevre	Kahramanmaraş
372	Kahramanmaraş Çevre Ve Kültür Derneği	Çevre	Kahramanmaraş
373	Kahramanmaraş İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Kahramanmaraş
374	Kaldırım Çevre Koruma Ve Kalkınma Derneği	Çevre	Adana
375	Kalkandere Eğitim, Sağlık, Çevre Ve Kültür Vakfı	Çevre	İstanbul
376	Karabağları Geliştirme Ve Güzelleştirme Derneği	Çevre	Muğla
377	Karabük Çevre Derneği	Çevre	Karabük
378	Karabük İli Eflahi İlçesi Başışdırcöyü Kalkındırma Ve Güzelleştirme Derneği	Çevre	İstanbul
379	Karaburun Çevre Kültür Turizm Birliği	Çevre	İzmir

380	Karaburun Sivil İnisiiyatif	Çevre	İzmir
381	Karacaören Köyü Güzelleştirme Ve Camii Yaptırma Derneği	Çevre	Afyon
382	Karadeniz Çevre Derneği Kaçed	Çevre	Rize
383	Karadeniz Çevrecileri (Karçev)	Çevre	Trabzon
384	Karadeniz Çevrecileri Doğal Çevreyi Koruma Derneği	Çevre	Trabzon
385	Karadeniz Doğa Koruma Federasyonu	Çevre	İstanbul
386	Karadeniz Eğitim Kültür Ve Çevre Koruma Vakfı	Çevre	İstanbul
387	Karadeniz Ereğli Çevre Koruma Derneği	Çevre	Zonguldak
388	Karadeniz Ereğli Tarih Doğa Ve Kültür Yaşatma Derneği	Çevre	Zonguldak
389	Karadeniz Teknik Üniversitesi Çevre Kulübü	Çevre	Trabzon
390	Karadeniz Teknik Üniversitesi Tema Kulübü	Çevre	Trabzon
391	Karadere Bağları Çevre Koruma Ve Geliştirme Derneği	Çevre	Ankara
392	Karaman İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Karaman
393	Kars İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Kars
394	Kastamonu İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Kastamonu
395	Katı Atık Maddeleri Değerlendirme Derneği	Çevre	Manisa
396	Kavaklıdere Dayanışma Ve Güzelleştirme Derneği KAVAKLIDEREM	Çevre	Ankara
397	Kayseri Çevre Dostları Derneği	Çevre	Kayseri
398	Kayseri Çevre Dostları Derneği	Çevre	Kayseri
399	Kayseri Erozyonla Mücadele Ve Ağaçlandırma Vakfı (Kayema)	Çevre	Kayseri
400	Kayseri İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Kayseri
401	Kazanlı Çevre Koruma Derneği	Çevre	İçel
402	Kazanlı Chelonia Mydas Çevre Koruma Derneği Kaçed	Çevre	İçel
403	Kdz.Ereğli Tema İlçe Gönüllü Temsilciliği	Çevre	Zonguldak
404	Keçiören Doğa Sevenler Derneği	Çevre	Ankara
405	Kemaliye Çevresini Ağaçlandırma Ve Doğasını Koruma Derneği	Çevre	Erzincan
406	Kenan Evren Eğitim, Kültür Ve Doğayı Koruma Vakfı	Çevre	Muğla
407	Kilis Çevresi Doğal Kültürel Mirası Koruma Derneği	Çevre	Kilis
408	Kilis İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Kilis
409	Kilyos Çevre Koruma Derneği	Çevre	İstanbul
410	Kilyosdoğal Çevre.Kor.Veçevre Kültür.Geliştirmeder	Çevre	İstanbul
411	Kirikkale İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Kırkkale
412	Kirikkale Teknik Elemanlar Derneği	Çevre	Kırkkale
413	Kirklareli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Kirklareli
414	Kırsal Çevre Ve Ormanlık Sorunları Araştırma Derneği	Çevre	Ankara
415	Kırşehir Kent Konseyi Gençlik Meclisi	Çevre	Kırşehir
416	Kızıldağ Yaylası İmar Ve Kalkındırma Derneği	Çevre	Adana
417	Kızılören Ekinova Köyü Güzelleştirme Derneği	Çevre	Afyon
418	Kızılören Kasabası Geliştirme Güzelleştirme Kalkındırma Ve Camii Kuran Kursu Yaptırma Yaşatma Derneği	Çevre	Afyon
419	Kızıltepe Çevre Gönüllüleri Derneği	Çevre	Mardin
420	Kızıltepe TEMA	Çevre	Mardin
421	Kocabey Sahara Çevre Koruma Ve Hizmet Vakfı	Çevre	İstanbul
422	Kocaeli Çevre Eğitim Ve Koruma Derneği	Çevre	Kocaeli
423	Kocaeli Çevre Eğitimi Ve Koruma Derneği	Çevre	Kocaeli

424	Kocaeli Doğayı Koruma Ve Güzelleştirme Derneği	Çevre	Kocaeli
425	Kocaeli Engelsiz Gençlik Ve Spor Kulübü	Çevre	Kocaeli
426	Kocaeli İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Kocaeli
427	Kocaeli Üniversitesi Ar-Ge Ve İnovasyon Kulübü	Çevre	Kocaeli
428	Kombassan Vakfı	Çevre	Konya
429	Konaklı Çevre Ve Doğayı Koruma Derneği	Çevre	Antalya
430	Konaklı Çevreyi Koruma Derneği	Çevre	Antalya
431	Konya Çevre Koruma Eğitim Ve Araştırma Derneği (KONÇED)	Çevre	Konya
432	Konya Çevre Sağlığını Koruma Birliği Derneği	Çevre	Konya
433	Konya Eğitim, Kültür Ve Sağlık Vakfı	Çevre	Ankara
434	Konya İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Konya
435	Köprülü Köyü Kalkındırma Ve Güzelleştirme Der.	Çevre	Artvin
436	Kopuzlar Vakfı	Çevre	İstanbul
437	Kordon Derneği	Çevre	İzmir
438	Köyceğiz Turizm Ve Çevre Derneği	Çevre	Muğla
439	Kozan Akçalı Uşağı Köyü Çatalgöl Yaylasını Yaşatma Ve Güzelleştirme Derneği	Çevre	Adana
440	Kozan Akçalıuşağı Köyü Yol, Su Ve Çevreyi Koruma Derneği	Çevre	Adana
441	Kriton Curi Çevre Vakfı	Çevre	İstanbul
442	KTÜ Doğal Varlıkların Korunması Ve Erozyonla Mücadele Kulübü	Çevre	Trabzon
443	Küç.Kumla Büy.Kumla Karacaali NarlıÇev.Koruvegüzel	Çevre	Bursa
444	Küçükyalı Çevreyi Koruma Ve Kültür Dayanışma Derneği KÜÇEV	Çevre	İstanbul
445	Küre Dağları Milli Parkı Ekoturizm Derneği Ked	Çevre	Kastamonu
446	Küresel Denge Derneği	Çevre	Ankara
447	Küresel Eylem Grubu	Çevre	İstanbul
448	Küresel Isınma Ve İklim Değişimi İle Mücadele Derneği	Çevre	Adıyaman
449	Kurucuova Köyü Güzelleştirme Ve Geliştirme Derneği	Çevre	Afyon
450	Kuş Cenneti Ve Çevre Güzelleştirme Vakfı	Çevre	Kocaeli
451	Kuşadası Kent Konseyi	Çevre	Aydın
452	Kuşadası Kent Konseyi Gençlik Meclisi	Çevre	Aydın
453	Kütahya Ağaçları Ve Ormanları Koruma Derneği	Çevre	Kütahya
454	Kütahya Doğa Ve Hayvan Sevenler Derneği	Çevre	Kütahya
455	Kütahya İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Kütahya
456	Kuzeydoğa Derneği	Çevre	Kars
457	Kuzuluk Yaylası Koruma Ve Güzelleştirme Derneği	Çevre	Adana
458	Ladik Doğayı Ve Çevreyi Koruma Derneği Doğader	Çevre	Samsun
459	Levant Doğa Koruma Derneği	Çevre	İçel
460	Lisinia Doğa Projesi	Çevre	Burdur
461	Malatya Çevre Orman Eğitimi Ve Sosyal Faaliyetleri Geliştirme Derneği	Çevre	Malatya
462	Malatya İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Malatya
463	Malhatun Dostluk Çevre Ve Kültür Derneği	Çevre	Eskişehir
464	Manisa Çevre Ve Kültür Varlıklarını Koruma Derneği	Çevre	Manisa
465	Manisa İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Manisa

466	Marmara Çevre Platformu	Çevre	İstanbul
467	Marmaris Çevre Koruma Derneği	Çevre	Muğla
468	Marmaris Çevre Koruma Derneği Çev-Der	Çevre	Muğla
469	Mavi Marmara Marmarayı Kurtarma Derneği	Çevre	İstanbul
470	Mavi Yeşil Dostlar Derneği -	Çevre	Antalya
471	Megnesia'yi Koruma Ve Yaşatma Derneği	Çevre	Aydın
472	Menemen Çömlekçiler Derneği	Çevre	İzmir
473	Mercimek Köyü Güz.Çevre Düz.Ve Kor.Derneği	Çevre	Amasya
474	Mersin Çevre Dostları Derneği	Çevre	İçel
475	Mersin Çevre Dostlari Derneği	Çevre	İçel
476	Mersin Çevre Dostlari Derneği- Sokak Çocuklari Derneği	Çevre	İçel
477	Mersin Ermenek Ve Çevresi Dayanışma Yardımlaşma Ve Kültür(Erçev) Derneği	Çevre	İçel
478	Mersin Mezitli Çevresini Kalkındırma Ve Yeşillendirme Derneği	Çevre	İçel
479	Merzifon Han Köyü Kal.Güz.Kültür Derneği	Çevre	Amasya
480	Meydan Yayılası İmar Ve Kalkındırma Derneği	Çevre	Adana
481	MeydancıkTanıtGeliştir.Turizmvedoğalhayatkorumader	Çevre	Artvin
482	Mezitli Kristalcam Sitesi Kalkındırma Ve Güzelleştirme Derneği	Çevre	İçel
483	Mimarlık Kültürü Ve Mirası Araştırmaları Derneği	Çevre	İstanbul
484	Misya Çevre Derneği	Çevre	Balıkesir
485	Muğla 2000 Derneği	Çevre	Muğla
486	Muğla Çevre Derneği	Çevre	Muğla
487	Muğla Eğitim Çevre Koruma Ve Dayanışma Vakfı MEÇEV	Çevre	Ankara
488	Muğla Enerji Verimliliği Ve Çevre Koruma Derneği	Çevre	Muğla
489	Muğla İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Muğla
490	Muğla Karabağları Geliştir.Vegüzelleştir.Der.	Çevre	Muğla
491	Muğla Kent Konseyi Gençlik Meclisi	Çevre	Muğla
492	Munzur Vadisi Ve Doğal Yaşamı Koruma Derneği	Çevre	Tunceli
493	Muş İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Muş
494	Mustafa Kemal Üniversitesi Tog	Çevre	Hatay
495	Nemrut Dağı Eko Turizm Derneği	Çevre	Adıyaman
496	Nevşehir Çevre Koruma Derneği	Çevre	Nevşehir
497	Nevşehir Ekoloji Ve Sosyal Hayatı Geliştirme Derneği	Çevre	Nevşehir
498	Ngo010 Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Çanakkale Şubesi Çyod	Çevre	Çanakkale
499	Niğde İli Ve İlçeleri Kültür Ve Yardımlaşma Derneği	Çevre	İçel
500	Nilüfer Damalı Eğitim Kültür Ve Çevre Vakfı	Çevre	Ankara
501	Nişantaşı Koruma Ve Güzelleştirme Derneği	Çevre	İstanbul
502	Ödemiş Süs Bilgileri Yetiştirme Derneği	Çevre	İzmir
503	Odtü Doğa Topluluğu	Çevre	Ankara
504	Of İlçesi Cumapazari Beldesi Cumavank Yaylasini Kalkındırma Güzelleştirme Turizm Ve Tabiat Varliklarini Koruma Derneği	Çevre	Trabzon
505	Of Ve Çevresi Kültür Dayanışma Derneği	Çevre	Trabzon
506	Okuma Yazma Ve Çevrecilik Derneği	Çevre	Batman
507	Oran Şehri Çevre Koruma Derneği	Çevre	Ankara

508	Ordu Çevre Derneği Orçev	Çevre	Ordu
509	Ordu Doğa Aktiviteleri Derneği-Odad	Çevre	Ordu
510	Ordu İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Ordu
511	Ordu İli Ve İlçelerini Geliştirme Vakfı	Çevre	Ordu
512	Ören Turizm Tanıtma Eğitim Ve Sağlık Vakfı	Çevre	Muğla
513	Organik Kültür Derneği	Çevre	İstanbul
514	Orman Çevre Eğitim Gönüllüleri Derneği Orçed	Çevre	Ankara
515	Ormancılık Ve Tabiatı Koruma Vakfı	Çevre	Ankara
516	Osmangazi Üniv. Çevre Ve Sanat Kulübü	Çevre	Eskişehir
517	Osmaniye Çevre Dostları Derneği Çevdost	Çevre	Osmaniye
518	Osmaniye Çevre Dostları Derneği Çevdost	Çevre	Osmaniye
519	Osmaniye Çevre Koruma Derneği	Çevre	Osmaniye
520	OSTİD Organik Sürdürülebilir Ve İyi Tarım Derneği	Çevre	Antalya
521	Özdemir Köyü Güzelleştirme Ve Çevreyi Koruma Der.	Çevre	Tokat
522	Pak Temiz Pak.Tem	Çevre	Malatya
523	Pet Dönüştürücüleri Derneği	Çevre	Ankara
524	Peyzaj Araştırmaları Derneği	Çevre	Ankara
525	Pomak Hora Derneği	Çevre	Çanakkale
526	Pozanti İlçesi Fındık Yaylası Doğal Kaynakları Koruma Yaşatma Ve Güzelleştirme Derneği	Çevre	Adana
527	Queer Adana	Çevre	Adana
528	Rize Çevre Gönüllüleri Derneği	Çevre	Rize
529	Rize İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Rize
530	S.O.S Akdeniz Derneği	Çevre	İzmir
531	Sağlıklı Ve Yeşil Çevre Derneği SAYÇE	Çevre	İstanbul
532	Sağlıklı Yeşil Çevre Derneği	Çevre	İstanbul
533	Saimbeyliyi Güzelleştirme Ve Koruma Derneği	Çevre	Adana
534	Sakarya İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Sakarya
535	Sakarya İli Kaynarca İlçesi Çevre Gönüllüleri Derneği	Çevre	Sakarya
536	Salihli Gediz Havzası Ve Bozdağ Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma Çevre Ve Kalkınma Vakfı	Çevre	Manisa
537	Salihli Gediz Havzası Ve Bozdağ Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma Çevre Ve Kalkınma Vakfı	Çevre	Manisa
538	Salıkvran Yayla Şenliği Ve Turizm Geliştirme Ve Yaşatma Derneği	Çevre	Artvin
539	Samsun Çevre Kulübü	Çevre	Samsun
540	Samsun İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Samsun
541	Samsun Kuş Gözlem Kulübü	Çevre	Samsun
542	Sanayi Odası Çevre Komisyonu	Çevre	Ankara
543	Sancaktepe Kültür Sağlık Çevre Ve Hizmet Vakfı	Çevre	İstanbul
544	Sandıklı Akin Köyü Güzelleştirme Derneği	Çevre	Afyon
545	Sandıklı Alamescit Köyü Güzelleştirme Camii Kuran Kursu Yaptırma Ve Yaşatma Derneği	Çevre	Afyon
546	Sandıklı Ballık Kasabası Güzelleştirme Derneği	Çevre	Afyon
547	Sandıklı Dutağaç Köyü Güzelleştirme Derneği	Çevre	Afyon
548	Sandıklı Esnafı Ve Sanayi Sitesi Koruma,Güz. Yaşa. Derneği	Çevre	Afyon
549	Sandıklı Karasandıklı Köyü Güzelleştirme Camii Yaptırma Ve Yaşatma Derneği	Çevre	Afyon

550	Sandikli Koçhisar Köyü Güzelleştirme Ve Cami Kuran Kursu Yaptırma Ve Yaşatma Derneği	Çevre	Afyon
551	Sandikli Örenkaya Kasabasi Güzelleştirme Ve Kalkindirma Derneği	Çevre	Afyon
552	Sandikli Saltik Kasabasi Güzelleştirme Derneği	Çevre	Afyon
553	Sandikli Sorgun Kasabasi Güzelleştirme Ve Yardimlaşma Derneği	Çevre	Afyon
554	Şanlıurfa İli Çevre Koruma Vakfi	Çevre	Şanlıurfa
555	Şavşat Köyü Çevre Koruma Ve Kalkindirma Der.	Çevre	Artvin
556	Şavşat Yardimlaşma Ve Güzelleştirme Derneği.	Çevre	Artvin
557	Selçuk Efes Kültür Ve Turizm Vakfi	Çevre	İzmir
558	Selendiği Güzelleştirme Derneği	Çevre	Manisa
559	Şerefli Koçhisar Ağaçlandırma Ve Yeşillendirme Derneği	Çevre	Ankara
560	Sevgi Eliizcilik Gençlik Ve Spor Kulübü	Çevre	Ankara
561	Siirt İli Çevre Koruma Vakfi	Çevre	Siirt
562	Sincanlı Akören Kasabasi İmar Ve Güzelleştirme Derneği	Çevre	Afyon
563	Sincanlı Gezler Köyü İmar Ve Güzelleştirme Derneği	Çevre	Afyon
564	Sincanlı Güneyköy Kasabasi İmar Ve Güzelleştirme Derneği	Çevre	Afyon
565	Sincanlı Kinik Köyü İmar Ve Güzelleştirme Derneği	Çevre	Afyon
566	Sincanlı Kirka Kasabasi İmar Ve Güzelleştirme Derneği	Çevre	Afyon
567	Sincanlı Küçükhöyük Kasabasi İmar Ve Güzelleştirme Derneği	Çevre	Afyon
568	Sinop Çevre Dostları Derneği Şçdd	Çevre	Sinop
569	Sinop İli Çevre Koruma Vakfi	Çevre	Sinop
570	Şirnak İli Çevre Koruma Vakfi	Çevre	Şirnak
571	Sivas İli Çevre Koruma Vakfi	Çevre	Sivas
572	Siyanürlü Altına Hayır Bergama Köylüleri	Çevre	İzmir
573	Sokak Bizim Derneği	Çevre	İstanbul
574	Sorgun Çevre Ahlak Kültür Derneği	Çevre	Yozgat
575	Sos Akdeniz Derneği	Çevre	İzmir
576	Sos Akdeniz Grubu	Çevre	Adana
577	Sos Ankara Çevre Gönüllüleri	Çevre	Ankara
578	Sos Çevre Platformu Düzce Şubesi	Çevre	Düzce
579	Sos İstanbul Çevre Gönüllüleri Platformu	Çevre	İstanbul
580	Sosyal Rehabilitasyon Ve Restorasyon Derneği	Çevre	Konya
581	Sosyal Sorumluluk Eğitim Derneği Sed	Çevre	İstanbul
582	Su Hayattır Platformu	Çevre	Uşak
583	Su Vakfi	Çevre	İstanbul
584	Su Ve Doğa Koruma Gönüllüleri	Çevre	Elazığ
585	Su-Der	Çevre	İstanbul
586	Şuhut Arizli Köyü Güzelleştirme Ve Geliştirme Derneği	Çevre	Afyon
587	Şuhut Kiliçkaya Köyü Güzelleştirme Ve Geliştirme Derneği	Çevre	Afyon
588	Sultan Sazlığı Tabiati Koruma Vakfi	Çevre	Kayseri
589	Sultansazlığını Koruma Ve Yaşatma Derneği	Çevre	Kayseri
590	Sülün Köyü Geliştirme Güzelleştirme Su Yolu Köy Yolu Yaptırma Ve Yaşatma Derneği 2241072	Çevre	Afyon
591	Sürdürülebilir Çevre Derneği	Çevre	Konya
592	Sürdürülebilir Ve Ekolojik Tarım Derneği STD	Çevre	Ankara

593	System And Generation	Çevre	Ankara
594	Tarihi Koruma Ve Doğayı Yaşatma Derneği	Çevre	Tekirdağ
595	Tarimsalkalkınma Derneği Van Şubesi	Çevre	Van
596	Tarsus Çevre Koruma Kültür Ve Sanat Merkezi Derneği	Çevre	İçel
597	Taşova Gökpınar Köyü Sosyal Yar.Day.Gel.Güz.Ve Çevre Düzenleme Derneği	Çevre	Amasya
598	Tavşanlı Ve Köylerini Geliştirme Derneği	Çevre	Kütahya
599	Tekir Yaylası Ağba Semti Eser Mutlu Mahallesi Geliştirme Ve Güzelleştirme Derneği	Çevre	Adana
600	Tekirdağ Doğayı Ve Çevreyi Koruma Derneği	Çevre	Tekirdağ
601	Tekirdağ İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Tekirdağ
602	Teknoloji Çevre Eğitim Ve Kültür Derneği	Çevre	Aksaray
603	Telsiz Mahallesi Kültür Ve Dayanım Derneği	Çevre	İstanbul
604	Tema Adana	Çevre	Adana
605	Tema Bingöl	Çevre	Bingöl
606	Tema Erzincan Temsilciliği	Çevre	Erzincan
607	Tema Eskişehir Şubesi	Çevre	Eskişehir
608	Tema İstanbul Besiktas	Çevre	İstanbul
609	TEMA Kocaeli Şb.	Çevre	Kocaeli
610	TEMA Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma Ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı	Çevre	İstanbul
611	Tema Vakfı	Çevre	İstanbul
612	Tema Vakfı	Çevre	Rize
613	Tema Vakfı Ağrı Temsilciliği	Çevre	Ağrı
614	Tema Vakfı Alanya Temsilciliği	Çevre	Antalya
615	Tema Vakfı Amasya Şubesi	Çevre	Amasya
616	Tema Vakfı Ankara Şubesi	Çevre	Ankara
617	Tema Vakfı Balıkesir İl Temsilciliği	Çevre	Balıkesir
618	Tema Vakfı Bolu Temsilciliği	Çevre	Bolu
619	Tema Vakfı Denizli Şubesi	Çevre	Denizli
620	Tema Vakfı Diyarbakır Şubesi Çıkarılacak	Çevre	Diyarbakır
621	Tema Vakfı Eskişehir Şubesi	Çevre	Eskişehir
622	Tema Vakfı Hatay Şb.	Çevre	Hatay
623	Tema Vakfı Hatay Temsilciliği	Çevre	Hatay
624	Tema Vakfı İzmit Şubesi	Çevre	Kocaeli
625	Tema Vakfı Kahramanmaraş Şubesi	Çevre	Kahramanmaraş
626	Tema Vakfı Kars Temsilciliği	Çevre	Kars
627	Tema Vakfı Kırklareli Temsilciliği	Çevre	Kırklareli
628	Tema Vakfı Konya Şb.	Çevre	Konya
629	Tema Vakfı Samsun Temsilciliği	Çevre	Samsun
630	Tema Vakfı Siirt Temsilciliği	Çevre	Siirt
631	Tema Vakfı Tokat İl Temsilciliği	Çevre	Tokat
632	Tema Vakfı Tokat Şubesi	Çevre	Tokat
633	Tema Vakfı Trabzon Temsilciliği	Çevre	Trabzon
634	Tema Vakfı Uşak Şb.	Çevre	Uşak
635	Temel Hizmetler Eğitim Turizm Sağlık Ve Çevresel Değerler Vakfı	Çevre	İstanbul

636	Temiz Enerji Çevre Vakfı	Çevre	Ankara
637	Temiz Toplum Hareketi Derneği	Çevre	İçel
638	Tire Çevre Koruma Ve Yeşillendirme Derneği Tire Çevkor	Çevre	İzmir
639	Tire Çevre Koruma Yeşillendirme Derneği	Çevre	İzmir
640	Tokat İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Tokat
641	Tokatdoğalhayatı Kültür ve tabiat Var.veçevreyaşat.K	Çevre	Tokat
642	Topaloğulları Kültür Dayanışma Ve Çevre Koruma Der	Çevre	Rize
643	Toplum Temelli Psikososyal Destek Ve Araştırma Derneği	Çevre	İzmir
644	Toplumsal Konuları Araştırma Ve Geliştirme Derneği (Toplumsalarge)	Çevre	Kocaeli
645	Toprak Islahi Erozyonla Mücadele Stratejik Ağaçlandırma Sakat Ve Spastik Özürlülere Yardım Ve Dayanışma Vakfı	Çevre	İstanbul
646	Trabzon İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Trabzon
647	Trkerozyonlamücadele Ağaçlan. Vedoğ.Varlık.Kor.Vak	Çevre	İstanbul
648	Troya Genç Çevre Derneği	Çevre	Çanakkale
649	Turgutreis Gönüllüleri Derneği	Çevre	Muğla
650	Turizm Ve Çevre Gazetecileri Derneği-TURÇEV	Çevre	Ankara
651	Turizm Ve Çevre Koruma Derneği	Çevre	Muğla
652	Türk Ekoloji Ve Hidro-Klimatoloji Derneği	Çevre	İstanbul
653	Türk Kızılayı Eskişehir Şubesi	Çevre	Eskişehir
654	Türkbükü Çevre Koruma Sanat Kültür Ve Turizm Der.	Çevre	Muğla
655	Türkiye Anıt-Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı	Çevre	İstanbul
656	Türkiye Çevre Eğitim Vakfı Türçev	Çevre	Ankara
657	Türkiye Çevre Koruma Vakfı (Tüçev)	Çevre	Ankara
658	Türkiye Çevre Koruma Ve Yeşillendirme Kurumu	Çevre	Ankara
659	Türkiye Çevre Koruma Ve Yeşillendirme Kurumu Giresun Şubesi	Çevre	Giresun
660	Türkiye Çevre Koruma Ve Yeşillendirme Kurumu-TÜRÇEK	Çevre	İstanbul
661	Türkiye Çevre Vakfı Tçv	Çevre	Ankara
662	Türkiye Deprem Vakfı Tdv	Çevre	İstanbul
663	Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma Vakfı	Çevre	İstanbul
664	Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma Ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı Tema	Çevre	Tokat
665	Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma Ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı	Çevre	İstanbul
666	Türkiye Gençlik Cemiyeti Çorum İl Başkanlığı	Çevre	Çorum
667	Türkiye Ormancılar Derneği Tod	Çevre	Ankara
668	Türkiye Ormancılık Kooperatifleri Merkez Birliği Or-Koop	Çevre	Ankara
669	Türkiye Tabiatını Koruma Derneği Antalya Şubesi	Çevre	Antalya
670	Türkiye Tabiatını Koruma Derneği Gaziantep Şb.	Çevre	Gaziantep
671	Türkiye Tabiatını Koruma Derneği İst. Şubesi Ttkd	Çevre	İstanbul
672	Türkiye Tabiatını Koruma Derneği Konya Şubesi	Çevre	Konya
673	Türkiye Tabiatını Koruma Derneği Ttkd	Çevre	Ankara
674	Türkiye Toprak İlimi Derneği Ttid	Çevre	Ankara
675	Türkiye'de Doğayı Koruma Vakfı	Çevre	İstanbul
676	Uludağ Üniversitesi Atlı Spor Topluluğu	Çevre	Bursa
677	Uludağ Üniversitesi Genç Eğitimciler Topluluğu	Çevre	Bursa
678	Ulupınar Çevre Koruma Kooperatifi	Çevre	Antalya

679	Ulusal Doğa Koruma Ve Belgeselleme Derneği / Doğabel	Çevre	Kayseri
680	Ulusal Su Samuru Data Bank Çalışma Grubu	Çevre	Muğla
681	Uluslararası Çevre Gazetecileri Derneği	Çevre	Ankara
682	Ürküt Köyü Kalkındırma Ve Güzelleştirme Derneği	Çevre	Afyon
683	Ürmezi Güzelleştirme Çevre Koruma Turizm Der.	Çevre	İzmir
684	Uşak Çevre Gönüllüleri Derneği	Çevre	Uşak
685	Uşak Çevre Gönüllüleri Derneği	Çevre	Uşak
686	Uşak Çevreyi Koruma Ve Yeşillendirme Derneği	Çevre	Uşak
687	Uşak İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Uşak
688	Uşak Sportif Olta Balıkçılığı Ve Su Hayatını Koruma Derneği	Çevre	Uşak
689	Utes Derneği	Çevre	Ankara
690	Uzunköprü Çevre Gönüllüleri Derneği Çgd	Çevre	Edirne
691	Uzunköprü Çevre Gönüllüleri Derneği Çgd	Çevre	Edirne
692	Validebağ Gönüllüleri Derneği	Çevre	İstanbul
693	Van Gölü Çevre Koruma Derneği	Çevre	Van
694	Van Gölü Havzası Turizm Geliştirme Der.	Çevre	Van
695	Van İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Van
696	Veliköy Güzelleştirme Ve Kalkındırma Derneği	Çevre	Artvin
697	Veysipaşa Korusu Tarih Eğitim Ve Çevre Derneği	Çevre	İstanbul
698	Vizara Yaylası Koruma Ve Güzelleştirme Derneği	Çevre	Trabzon
699	Vuslat Vakfı	Çevre	İstanbul
700	Yalıkavak İnsan Doğa Ve Çevre Derneği	Çevre	Muğla
701	Yalın Kılıç Eğitim Kültür Sanat Ve Çevre Vakfı (Yeksav)	Çevre	Adana
702	Yalova İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Yalova
703	Yalova Turizm Tanıtma Ve Kültür Derneği	Çevre	Yalova
704	Yaşam Alanlarını Koruma Ve Yaşatma Derneği YAŞAD	Çevre	Balıkesir
705	Yatağan Çevre Koruma Derneği	Çevre	Muğla
706	Yavaş Yaşamı Destekleme Derneği	Çevre	İzmir
707	Yerel Gündem 21 Çevre Çalışma Grubu	Çevre	Malatya
708	Yeryüzüne Özgürlük Derneği	Çevre	İstanbul
709	Yeşeren Düşler Derneği	Çevre	Şanlıurfa
710	Yeşil Adımlar Çevre Eğitimi Derneği	Çevre	İstanbul
711	Yeşil Artvin Derneği	Çevre	Artvin
712	Yeşil Ayancık Koruma Ve Yaşatma Derneği	Çevre	Sinop
713	Yeşil Barış Çevre Derneği Yeşil Barış	Çevre	İstanbul
714	Yeşil Borçka Derneği	Çevre	Artvin
715	Yeşil Doğa Derneği	Çevre	Balıkesir
716	Yeşil Kuşak Çevre Öncüleri Grubu	Çevre	İstanbul
717	Yeşil Ve Estetik Kapadokya Çalışma Grupları Derneği	Çevre	Nevşehir
718	Yeşilköy-Yeşilyurt ve Sahilkoru Kalkındırma Güzelleş. Der.	Çevre	İstanbul
719	Yeşiller	Çevre	İstanbul
720	Yeşilyurt Çevre Koruma Ve Güzelleştirme Der.	Çevre	Aydın
721	Yozgat İli Çevre Koruma Vakfı	Çevre	Yozgat
722	Yumurtalık Turizm Ve Çevre Koruma Derneği	Çevre	Adana
723	Yuva Derneği	Çevre	İstanbul
724	Zeytinbeli Kasabası Turizm-Kültür Ve Güzelleştirme	Çevre	Adana

	Derneği		
725	Zeytinburnu evre Ve Kültür Derneği	evre	İstanbul
726	Zonguldak evre Koruma Derneği Zkd	evre	Zonguldak
727	Zonguldak evre Sağlığını Koruma Derneği	evre	Zonguldak
728	Zonguldak İli evre Koruma Vakfi	evre	Zonguldak

EK 2. İzin Yazıları

TEMA, Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı
27.07.2017

Sayın Deniz Dinçel,

10.07.2017 tarihinde vakfımıza gönderdiğiniz dilekçeye istinaden doktora çalışmanızda incelemek üzere TEMA Vakfı'nın uyguladığı Minik TEMA, Yavru TEMA, Ortaokul TEMA, Lise TEMA, Ağaç Kardeşliği, Her Dem Toprak İçin Sürdürülebilir Çay Tarımı eğitim programlarına ait kitapçıklar ve yetişkin eğitiminde yerel yönetimler için hazırladığımız programın broşürleri tarafınıza sunulmuştur.

Saygılarla

TEMA Vakfı

Eğitim Bölüm Başkanı

Ali Değer ÖZBAKIR

Haleskergazi Mah. Haleskergazi Cad. No:22 Kat 5-6-7 Şişli, İstanbul

Tel: (212) 291 9090 Faks: (212) 264 9593

tema.org.tr | tema@tema.org.tr | temavakfi

Genel Başq: T. İy Bankası İstanbul - Lavant Şb. 804352 IBAN NO: TR2900064000001 1035604352

TÜRÇEV
TÜRKİYE ÇEVRE
EĞİTİM VAKFI
FOUNDATION FOR ENVIRONMENTAL
EDUCATION IN TURKEY

Sayı: 141

19.12.2018

Sayın Deniz Dinçel,

Vakfımıza 11.12.2018 tarihinde gönderdiğiniz dilekçeye istinaden doktora çalışmanızda incelemek üzere Türkiye Çevre Eğitim Vakfı'nın yürüttüğü "Eko-Okullar", "Okullarda Orman" ve "Çevrenin Genç Sözcüleri" programlarına ait kitapçıklar tarafınıza sunulmuştur.

Blue Flag

Green Key

Eco-Schools

Millî Eğitim Bakanlığı

Çevre, Şehircilik ve İklim Bakanlığı

Saygılarımla,

Murat Yiğitöl

Türkiye Çevre Eğitim Vakfı Genel Müdürü

**DenizTemiz Derneği
TURMEPA**

YÖNETİM KURULU

Kurucu ve Onursal Başkan
Rehmi M. KOÇ

Yönetim Kurulu Başkanı
Şadan KAPTANOĞLU

Geçmiş Dönem Başkanı
Tezcan YARAMANCI

Yönetim Kurulu Başkan Yrd.
İbrahim YAZICI

Sekreter Üye
Turgut KONUKOĞLU

Sayman Üye
Jonathan BEARD

Diyaler

Aldo KASLOWSKI

Ali GURUN

Ali ULKER

Diane ARCAS

Erdal BAHCANAN

Eyref CERRAHOĞLU

M. Akşit ÖZKURAL

Pelin AKIN ÖZALP

Şükran GÜZELİŞ

Tamer KRAN

Vera BULGURLU

DENETİM KURULU

Denetim Kurulu Başkanı
Ahmet Bedri İNCE

Denetim Kurulu Sözcüsü
Ali Tarkan UZUN

Üye
Cengiz KAPTANOĞLU

Member of:

Nispetiye Aziz Bey Sk. No: 32
PK: 34674 Üsküdar/ İSTANBUL
T: (0216) 310 9301
F: (0216) 343 2177
e-posta: info@turmepe.org.tr

Derneğimiz, Bakanlar Kurulu'nun
19 Haziran 2000 tarih ve
2000/1013 sayılı kararıyla "Kamu
Yararına Çalışan Dernek"
statüsündedir.

19.12.2018
DER/18-134

Sayın Deniz Dinçel,

17.12.2018 tarihinde derneğimize göndermiş olduğunuz dilekçeye istinaden doktora çalışmanızda incelemek üzere DenizTemiz Derneği/ TURMEPA'nın uyguladığı "Sınırsız Mavi", "Mavi Kuşak Hareketi", "Geri Dönüştürüyorum-Plastikler", "Fark Ettim Denizler Bizim Oksijen Kaynağımız" ve "Sualtı Atık Sergisi" projelerine ait eğitim malzemeleri tarafınıza sunulmuştur.

Saygılarımla,
Mine Göknaç
Genel Müdür Yardımcısı
DenizTemiz Derneği/ TURMEPA

İstanbul, 20/07/2018

Sayın Deniz Dinçel,

17.07.2018 tarihinde derneğimize gönderdiğiniz dilekçeye istinaden, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Hayat Boyu Öğrenme ve Yetişkin Eğitimi bölümünde yaptığımız doktora çalışmanız kapsamında Yeryüzü Derneği'nin faaliyetlerini incelemenizde, derneğimiz açısından bir sakınca yoktur.

Saygılarımızla,

Aytaç Timur

Yeryüzü Derneği

Bostancı Mah. Prof.Ali Nihat Tarlan Cad. 76/12 Kadıköy / İstanbul

www.yeryuzderneği.org 0 90 216 368 11 73 0 90 533 144 87 35 iletisim@yeryuzderneği.org
Demek No: 34-161/037

20.12.2018

Sayın Deniz Dinçel

11.12.2018 tarihinde kooperatifimize gönderdiğiniz dilekçeye istinaden doktora çalışmanızda "S.S. Permakamp Riva Tüketim Kooperatifinin" faaliyetlerini incelemenizde bir sakınca yoktur. Permakamp Riva Tüketim Kooperatifi Ana Sözleşmesi ile Kurucu Adaylık ve Etik Manifesto Belgesi tarafınıza e-posta yoluyla sunulmuştur.

Saygılarımızla

S.S.Permakamp Riva Tüketim Kooperatifi Başkanı

Alpay Oğuş

10.07.2018

Sayın Deniz Dinçel

09.07.2018 tarihinde derneğimize gönderdiğiniz dilekçeye istinaden, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Hayat Boyu Öğrenme ve Yetişkin Eğitimi bölümünde yaptığınız doktora çalışmanız kapsamında Yeşil Düşünce Derneği'nin faaliyetlerini incelemenizde, derneğimiz açısından bir sakınca yoktur.

Saygılarımızla

Savaş Çömlek

Yeşil Düşünce Derneği Başkanı

Yeşil Düşünce Derneği (34-156/116)
Viziyade Mah. Sair Nedim Cad. Barbaros Apt.
No: 27 D: 1 Beşiktaş/İstanbul
Beşiktaş V.D. 4500460211

EK 3. Katılımcı Bilgi Formu

GENEL	Kod:	
	Katılımcı:	
	E-posta adresi:	
	Telefon:	
	İli	
	Adres:	

GÖRÜŞME	Görüşme tarihi:	
	Görüşülen yer:	
	Görüşmede bulunanlar	
	Başlama-tamamlama saati:	
	Toplam süre:	

MESLEK YAŞAMI	Mesleği:		
	Halen çalıştığı kuruluş ve görevi:		
	Bu kuruluşta çalışma süresi:		
	Geçmiş iş deneyimleri	Çalıştığı kurum	Çalıştığı süre
		1-	
		2-	
	3-		
	Çevre/çevre eğitimi alanında çalıştığı süre:		
	STK çalışma süresi:		
	En uzun çalıştığı kuruluşun statüsü:	Özel _____ STK _____ Devlet _____	
Meslek örgütlerine üyeliği			
Çalıştığı kurum dışında başka STK üyeliği var mı? Varsa hangisi?			

EĞİTİM YAŞAMI	Lisans okuduğu üniversite ve bölüm:	
	Lisans mezun olduğu yıl	
	Yüksek lisans derecesi var mı?	Evet () Hayır ()
	Yüksek lisans yaptığı üniversite ve bölüm/alan:	
	Doktora derecesi var mı?	Evet () Hayır ()
	Doktora yaptığı üniversite ve bölüm/alan:	

KİŞİSEL	Cinsiyet:	
	Doğum tarihi veya yaş	
	Mesleği ile ilgili katıldığı son eğitim/çalıştay/seminer/atölye başlığı ve katılım tarihi	

EK 4. Görüşme Çerçevesi

A-KURUM HAKKINDA SORULAR

Kuruluş Amacı:

1. Vakfınızın/derneğinizin kuruluş amacı nedir?

Faaliyet alanları:

2. Hangi alanlarda faaliyet gösteriyorsunuz?
 - a. Açma sorusu: İnsan hakları, sosyal adalet, demokratikleşme, katılım vb. konularda da faaliyetleriniz var mı?
 - b. Açma sorusu: Bu faaliyetlerinizi nasıl gerçekleştiriyorsunuz?

Kurumsallaşma:

3. Kurumunuzun profesyonel/maaşlı çalışanı var mı? Yanıt evet ise; tam-zamanlı ve yarı-zamanlı çalışan sayınız nedir?
 - a. Açma sorusu: Siz bu kurumda profesyonel olarak mı çalışıyorsunuz?
4. Gönüllüleriniz var mı? Varsa kaç kişi?
 - a. Açma sorusu: Gönüllülerinizle ilişkiyi nasıl yürütüyorsunuz?
 - b. Açma sorusu: Gönüllüleriniz faaliyetlerinize nasıl katılım sağlıyor?

Örgütlenme biçimi:

5. Kurumunuzun örgütlenme biçiminden bahsedebilir misiniz?
 - a. Farklı ifade: Kurumunuzda bir karar alınacağı zaman nasıl bir süreç işliyor?
 - b. Açma sorusu: Karar süreçlerinde çalışanların fikirleri alınıyor mu?
 - c. Açma sorusu: Karar süreçlerinde gönüllülerin fikirleri alınıyor mu?
 - d. Açma sorusu: Bir gönüllünüz bir etkinlik ya da eylem yapmak istediğinde ya da size bir öneri ile geldiğinde nasıl bir süreç işliyor?

İnsan-doğa ilişkisine yaklaşımı:

6. Kurumunuzun insan-doğa ilişkisine yaklaşımını nasıl tanımlarsınız?
 - a. Farklı ifade: Kurumunuza göre; insanın, doğa ile ilişkisi nasıl olmalı?

Ekonomik büyümeye yaklaşımı:

7. Kurumunuzun ekonomi, sürdürülebilirlik ve kalkınma konusundaki görüşü nedir?

B-ÇEVRE EĞİTİM PROGRAMLARI HAKKINDA SORULAR

Çevre eğitimi programlarına genel bakış ve hedef kitle:

1. Çevre eğitimi programlarınızdan bahsedebilir misiniz? Ne tür programlarınız var?
 - a. Açma sorusu: Bahsettiğiniz bu programların hedef kitleleri kimler?
 - b. Açma sorusu: Bahsettiğiniz bu eğitim programlarının süreleri ne kadar?
2. Kaç senedir çevre eğitimi alanında faaliyet gösteriyorsunuz?

Uygulama yöntemleri

3. Çevre eğitimi programlarınızı nasıl uyguluyorsunuz?
 - a. Açma sorusu: Yüz yüze eğitimler mi veriyorsunuz, uzaktan mı uyguluyorsunuz?
 - b. Açma sorusu: Katılımcılarınızı nasıl belirliyorsunuz?
4. Kurumunuzun düzenlediği çevre eğitimi etkinliklerinde siz eğitmenlik yapıyor musunuz? Başka kimler eğitmenlik yapıyor?
5. Çevre eğitimi programlarınızda eğitmenlik yapacak kişileri nasıl belirliyorsunuz?
6. Eğitim programlarınızın etkisini ölçmeye dair bir ölçme-değerlendirme yapıyor musunuz? Nasıl?
 - a. Açma sorusu: Ölçme-değerlendirme sonucu elde ettiğiniz verileri nasıl kullanıyorsunuz?

İçerik:

7. Çevre eğitimi programlarınızın içeriklerini kimler hazırlıyor?
 - a. Açma sorusu: Programlarınızın içeriklerinin hazırlanmasına siz görev yapıyor musunuz?
8. Çevre eğitimi programlarınızın içeriğine nasıl karar veriyorsunuz?
 - a. Açma sorusu: Bir eğitim programı hazırlanacağı zaman hangi aşamalardan geçiyor?
 - b. Açma sorusu: Çevre eğitimi programlarınızın içeriğine karar verirken gözettiğiniz belli ölçütler ya da kriterler var mı? Varsa neler?
9. Programlarınızda ağırlıklı olarak ele aldığınız belli başlı konular/konu başlıkları neler?
10. Programlarınızı hazırlarken esinlendiğiniz, ilham aldığınız, size yön gösteren kişiler, kurumlar ya da özellikle takip ettiğiniz yayınlar neler?
11. Eğitim programlarınız ne sıklıkta güncelleniyor?
12. MEB'le ya da başka kurumlarla protokolünüz var mı? Varsa, çevre eğitimi programlarınızın içeriklerini bu kurumlarla da paylaşıyor musunuz?
13. Sponsorlu projelerinizde, destek olan kurumlarla da çevre eğitimi programlarınızın içeriğini paylaşıyor musunuz?
 - a. Açma sorusu: İçeriklerinizle ilgili sponzorlardan da onay almanız gerekiyor mu?

Genel amacı:

14. Neden çevre eğitimi programları düzenliyorsunuz?
 - a. Açma sorusu: Bu programları düzenlerken temel amacınız nedir?

Çevre ideolojisi

15. Çevre eğitimi programlarınızda insan-doğa ilişkisini nasıl ele alıyorsunuz?

- a. Farklı ifade: Çevre eğitimlerinize katılan biri programdan, insan-doğa ilişkisine dair nasıl bir mesaj olarak çıkar?
- b. Açma sorusu: Eğitim programlarınızda insan-doğa ilişkisini nasıl ele aldığınıza dair örnek verebilir misiniz?
16. Çevre eğitimlerinizde teknoloji-doğa ilişkisini ele alıyor musunuz? Yanıt evet ise; nasıl ele alıyorsunuz?
- a. Farklı ifade: Çevre eğitimlerinize katılan biri programdan teknoloji-doğa ilişkisine dair nasıl bir mesaj olarak çıkar?
- b. Açma sorusu: Eğitim programlarınızda teknoloji-doğa ilişkisini nasıl ele aldığınıza dair örnek verebilir misiniz?
17. Çevre eğitimlerinizde ekonomi ilgili konulara da değiniyor musunuz? Yanıt evet ise; neler söylüyorsunuz?
- a. Açma sorusu: Örnek verebilir misiniz?
18. Çevre eğitimlerinizde karar alma süreçleri ya da katılımıla ilgili konulara da değiniyor musunuz? Yanıt evet ise; neler söylüyorsunuz?
- a. Açma sorusu: Örnek verebilir misiniz?
19. Düzenlediğiniz çevre eğitimlerinde, çevresel/ekolojik sorunların çözümü için ne gibi çözüm yolları öneriyorsunuz?
- a. Farklı ifade: Kurumunuzun düzenlediği çevre eğitimleri, mevcut çevresel sorunlara dair ne tür çözüm önerileri sunuyor?
20. Çevre eğitimlerinizde katılımcılara önerdiğiniz adımları/stratejileri kurumunuzda uygulayabiliyor musunuz? Örnek verebilir misiniz?
21. Çevre eğitimi programlarınızı genel olarak değerlendirdiğinizde, programlarınızı başarılı buluyor musunuz? Yanıt evet ise, sizce düzenlediğiniz programlar hangi bakımlardan başarılı?
22. Çevre eğitimi programlarınızda değişiklik yapma fırsatınız olsa neleri değiştirdiniz?
- a. Açma sorusu: Kurumunuzun çevre eğitimi programlarında, eksik gördüğünüz şeyler var mı?
23. Sizin doğaya yaklaşımınızla, kurumunuzun doğaya yaklaşımının birbir örtüştüğünü düşünüyor musunuz?
- a. Farklı ifade: Sizin doğaya bakış açınızla, kurumunuzun doğa görüşü arasında farklar var mı? Varsa hangi bakımlardan farklı?
- b. Açma sorusu: Kurumunuzun doğaya yaklaşımını nasıl tanımlarsınız?
- c. Açma sorusu: Siz bireysel olarak insan-doğa ilişkisinin nasıl olması gerektiğini düşünüyorsunuz?
24. Hayalinizdeki çevre eğitiminden biraz bahseder misiniz?
- a. Açma sorusu: Size göre ideal koşullarda çevre eğitimi nasıl olmalıdır? Hangi yöntem ve teknikler uygulanmalıdır?

EK 5. Görüşme Değerlendirme Formu

1. Görüşme öncesi verdiğim bilgiler yeterli miydi?
2. Görüşmenin başlangıcı/girişi nasıldı? Görüşmenin başında bir sonraki görüşmede daha farklı yapardım dediğim bir nokta oldu mu?
3. Farklı görüşmelerle karşılaştırdığımda süreç nasıldı?
4. Konuşma doğal akışında mıydı, yoksa yönlendirmeye çalıştım mı?
5. Görüşmenin yapıldığı mekâna dair değerlendirmelerim neler?
6. Teknik ekipmanla ilgili sorun yaşandı mı?
7. Katılımcı kendi deneyimlerini sorduğum sorularla kolaylıkla eşleştirebildi mi?
8. Katılımcı hangi noktalarda heyecan ve duygu belirtisi gösterdi? Bunlar ne tür duygulardı?
9. Katılımcının beden dili nasıldı? Ne zaman değişti?
10. Katılımcının konuşması nasıldı? Yavaş/hızlı, yumuşak/sert, net/karmaşık, vb.
11. Katılımcı hiç kendi ile çelişti mi?
12. Katılımcının sorduğum soruya cevap vermediği oldu mu?
13. Katılımcı için olumlu bir deneyim oldu mu? Görüşmeyle ilgili duygularını benimle paylaştı mı?
14. Katılımcı bugün bana ne sordu? Bu soru katılımcının endişesini ya da beklentisini nasıl yansıtıyor olabilir?
15. Bu görüşmede ne öğrendim?
16. Örnekler sormayı hatırladım mı?
17. Genellemeyi deşmek yerine kabul edip, diğer soruya geçtim mi?
18. Görüştüğüm kişinin sözünü kestim mi? Konuşmasını böldüm mü?
19. Takip sorusu sormayı atladığım bir yer oldu mu?
20. Beni şaşırtan bir şey oldu mu? (Varsayımların izini sürmeye yardımcı olur.)
21. Görüşme sürecinde davranışlarım nasıldı?
22. Bir sonraki görüşmede neyi farklı yapardım?

EK 6. Katılımcı Gözlem Formu

KAMP ÖNCESİ

- Ön bilgilendirme ve duyuru:

KAMP ALANI

- Mekâna dair notlar:
- Eğitim ortamı ve alanı:

HEDEF KİTLE:

- Hedef kitle:
- Katılımcılar (yaş, cinsiyet, etnik köken, sosyal sınıf, inanç, vb.) :

UYGULAMA VE EĞİTİM YÖNTEMLERİ

- Günlük çizelge:
- Sunucu-katılımcı ilişkileri nasıl:
- Katılımcıların birbirleriyle ilişkileri nasıl:
- Eğitim yöntemlerine dair gözlemler neler:
- Değerlendirme:

KAMPIN İŞLEYİŞİ

- Bulaşık/yemek vb. işlerin nasıl kimler tarafından yapıldığı:
- Ücret

İÇERİK/ÇEVRE İDEOLOJİSİ

- Konu başlıkları/içerik:
- İnsan-doğa ilişkisine dair mesajları:
- Kamp boyunca doğa ile ilişki nasıldı?
- Teknolojiye dair mesajları:
- Kamp boyunca teknoloji ile ilişki nasıldı:
- Ekonomik büyümeye dair mesajlarla ilgili notlar:
- Kampta ekonomi ilişkileri nasıl?
- Siyasal ve toplumsal konulara dair mesajlar:
- Kampta bu konular nasıl ele alınıyor?
- Çevre kirliliğine ve atıklara dair notlar:
- Kamp alanında atıkların durumu:
- Çevre sorunlarına çözüm önerileri neler:

DIĞER

- Belirli diyaloglar, sıkça kullanılan ya da buraya özgü kelimeler neler? (kodlar açısından düşün):
- Bugün gözüne çarpan bir örüntü gördün mü:

EK 7. TEMA Vakfı Gerçek Kişi ve Hükmi Şahıs Kurucu Üyelerinin Listesi

GERÇEK KİŞİ KURUCU ÜYELER	HÜKMİ ŞAHIS KURUCU ÜYELER
Semahat ARSEL	AKFİL Sanayii ve Ticaret A.Ş.
Ahmet Oğuz DAĞDELEN	AKIN Tekstil A.Ş.
S. Müfit ERBİLGİN	AKSA Akrilik Kimya Sanayii A.Ş.
Numat SABİTESİN	ALTINYILDIZ Holding A.Ş.
E. Yalım EREZ	ECZACIBAŞI Holding A.Ş.
Ahmet Fikret EVYAP	HAS Otomotiv Ticaret ve Sanayii A.Ş.
A.Nihat GÖKYİĞİT	HÜRRİYET Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş.
Sevgi GÖNÜL (Merhume)	KALEBODUR SERAMİK Sanayii A.Ş.
E. Kağan GÜRSEL	KARACA Holding A.Ş.
Mehmet Osman KAVALA	MİLLİYET Gazetecilik A.Ş.
Suna KIRAÇ	ORTA ANADOLU Tic. ve Sanayii İş. T.A.Ş.
Asım KOCABİYİK(Merhum)	SABAH Yayıncılık A.Ş.
Rahmi M. KOÇ	SINAİ VE MALİ YATIRIMLAR Holding A.Ş.
Vehbi KOÇ (Merhum)	TATKO Otomobil, Lastik ve Makine Tic. T.A.Ş.
Ali KOÇMAN (Merhum)	TEKFEN Holding A.Ş.
Halis KOMİLİ	TÜRKPETROL ve Madeni Yağlar T.A.Ş.
H. Ayduk Esat KORAY	
Enver ÖREN (Merhum)	
Ahmet ÖZKÖSEOĞLU	
Sakıp SABANCI (Merhum)	
Ahmet SALAHOR (Merhum)	
Şarık TARA	
Sabri ÜLKER (Merhum)	
M. Selahattin ÜZEL (Merhum)	
Orhan YAVUZ	
Rona YIRCALI	

(TEMA, 2016a)

EK 8. TÜRÇEV Gerçek Kişi ve Hükmi Şahıs Kurucu Üyelerinin Listesi

Gerçek Kişi ve Hükmi Şahıs Kurucu Üyeler	
Adnan Üstün	Lütfi Fikri Tuncel
Ahmet Aydın	M. İSMET URAN (Vefat Etmiş)
Ahmet Munib Bilen	Mazlum Akbayır
Ahmet Şen Mağden	Mehmet Cezmi Terzioğlu (Vefat Etmiş)
Alarko Sanayi Ve Ticaret A.Ş.	Mehmet Gülmez
Ali Onur Bilgin	Mehmet Turan Söylemez
Ali Talip Özdemir	Meral Kazak
Antalya Rehberler Esnaf Odası (Aro)	Meriç Albay
Arzum Akar	Muğla Valiliği
Aydın Atıcı	Muharrem Sarıgül
Aydın Valiliği	Mustafa Doğan
Ayk Gürdikyan	Müzgan Şavkay
Aykan Köseoğlu	Münevver Doğan
Ayşe Tüz Sıdika Gülgün Koroğlu	Mürvet Çelen
Ayşegül Şahin	Nazmiye Uzun
Barbaros Gönençgil	Neziha Tiftikçioğlu
Bedrettin Özdemir	Niyazi Yaşar
Berç Gürdikyan	Nuran Soyuinice
Burhan Kızıllöz	Nurhayat Öründü
Cengiz Özyalçın	Orhan İspekter
Prof. Dr. Çelik Tarımcı	Orhan Koroğlu
Çetin Göktürk	Ömer Fırat
Dedeman Madencilik Turizm Sanayi Ve Ticaret A.Ş.	Özcan Ertürk
Deniz Şahin	Palmye Tatil Köyü İşletmeleri Tur. Ve Ticaret A.Ş.
Emin Pozan	Ruhi Paker
Erdal Kabatepe	Sadık Özen
Ergüder Tırnova	Prof. Dr. Saliha Yakut Özden
Erol User	Sefa Gürman
F. Hülya Baykal	Suna Giritli
Fuat Akdoğan	Şahin Zapcı
Hacı Çalış	Tamar Gürdikyan
Hadi Özbal	Tektur Turizm Ve Ticaret A.Ş.
Hakkı Bilen Akıncı	Turistik Otelciler Ve İşletmeciler Birliği
Halit Kurtoğlu	Turizm Yatırımcıları Derneği

Hasan Yıldırım Akıncıoğlu	Türkiye Çevre Koruma Ve Yeşillendirme Kurumu Derneği
Hayrettin Karaca	Türkiye Seyahat Acentaları Birliği
Hikmet Kaplan	Ünüvar Turizm Ticaret Ve Sanayi A.Ş.
Hikmet Özarslan	Yaşar Sobutay
Hülya Narin	Yaşar Yalçın Manav
İstanbul Valiliği	Yücel Gökçeoğlu
İzzet Cahit Özden (Vefat Etmiş)	Zeliha Ayşe Feyizoğlu
Kadri Nezihi Şanal	Zerrin Barlak
Kasım Kartal	Zerrin Onsekizoğlu
Kasım Kolcuoğlu	Ziya Yıldız

EK 9. TURMEPA Yönetim Kurulu Üyelerinin Listesi

TURMEPA YÖNETİM KURULU ÜYELERİ	
Rahmi M. Koç	Kurucu ve Onursal Başkan
Şadan Kaptanoğlu	Yönetim Kurulu Başkanı
Tezcan M. Yaramancı	Geçmiş Dönem Başkanı
İbrahim Yazıcı	Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı
Jonathan Beard	Sayman Üye
Turgut Konukoğlu	Sekreter Üye
Aldo Kaslowski	Üye
Ali Gürün	Üye
Ali Ülker	Üye
Diane Arcas	Üye
Erdal Bahçıvan	Üye
Eşref Cerrahoğlu	Üye
M. Akşit Özkural	Üye
Pelin Akın Özalp	Üye
Şükran Güzeliş	Üye
Tamer Kıran	Üye
Vera Bulgurlu	Üye

EK 10. Yeşil Düşünce Derneği Yönetim Kurulu Üyelerinin Listesi

Yeşil Düşünce Derneği Yönetim Kurulu Üyeleri	
Dr. Savaş Çömlek	Yönetim Kurulu Başkanı
Meltem Düzel Ayrıl	Yönetim Kurulu Saymanı
Dr. Ali Alper Akyüz	Üye
Emine Özkan	Üye
Yrd. Doç. Dr. Barış Gençer Baykan	Üye

EK 11. Yeryüzü Derneği Yönetim Kurulu Üyelerinin Listesi

Yeryüzü Derneği Yönetim Kurulu Üyeleri
Aytaç Timür
Ayşe Doğru
Ceyda Saygıner
Hüseyin Varış
Zerrin Timur

BENZERLİK BİLDİRİMİ

“Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Çevre İdeolojileri ve Çevre Eğitimleri” başlıklı tezimin ana bölümü (ön bölüm, kaynaklar ve ekler hariç) Turnitin İntihali Engelleme Programı aracılığıyla incelenmiş ve ilgili rapor danışmanım tarafından da kontrol edilmiştir. Kontrol sırasında (1) “Beş sözcükten daha az olan benzeşmeler” (2) “Kaynaklar” (3) “Doğrudan Alıntılar” dışarıda tutulmuştur. Benzerlik kontrolüne ilişkin rapordan elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

Rapor Tarihi	: 30 Nisan 2019
Gönderim Numarası	: 1122236106
Sayfa Sayısı	: 315
Sözcük Sayısı	: 98575
Karakter Sayısı	: 688.520 (boşluksuz), 784.022 (boşluklu)
Benzerlik Oranı	: %9
Savunma Tarihi	: 21 Mayıs 2019

Yukarıda belirtilen sonuçları gösteren Turnitin İntihali Engelleme Programı’na ilişkin orijinal raporu, sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmaksızın bu beyanım ekinde Enstitüye teslim ettiğimi, tezimin %10’dan fazla benzerlik oranı içerdiğinin belirlenmesi durumunda, bundan doğabilecek tüm yasal sorumluluğu kabul ettiğimi bildirir, saygılarımı sunarım.

Öğrencinin Adı Soyadı: Deniz Dinçel.....

Tarih:

İmza:

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı : Deniz Dinçel

Doğum Tarihi : 02.05.1978

E-posta Adresi : ddincel@gmail.com

Öğrenim Durumu:

DERECE	BÖLÜM/PROGRAM	ÜNİVERSİTE	YIL
Yüksek Lisans	Moleküler Biyoloji ve Genetik	Bilkent Üniversitesi	2002
Lisans	Biyoloji	ODTÜ	1999

İş Deneyimi :

UNVAN	GÖREV YERİ	YIL
Eğitim Birimi Koordinatörü	Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma Vakfı	2015-halen
Okul ve Atölye Programları Koordinatörü	Araştırmacı Çocuk Merkezi	2014-2015
Bağımsız Danışman ve Eğitmen	Bölgesel Çevre Merkezi-Türkiye WYG Uluslararası Danışmanlık	2006-2014
Proje Koordinatörü	Findhorn Vakfı ve Ekoköyü	2004-2005
Proje Asistanı	Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği	2003-2004
Burslu Araştırma Görevlisi	Bilkent Üniversitesi	1999-2002

Yayınlar:

- Dinçel, P., Balcı, B., Yuva, Y., Talim, B., Brockington, M., Dinçel, D., ...Topaloğlu, H. (2003). A novel form of recessive limb girdle muscular dystrophy with mental retardation and abnormal expression of α -dystroglycan. *Neuromuscular Disorders*, 13:771-778.
- Dinçel, D. (2018). Yetişkin Çevre Eğitimini Felsefe Akımları Bağlamında Değerlendirmek. *Yetişkin Eğitimi Dergisi*, 1(1) 7-29.

Çeviriler:

- Dawson, J. (2012). *Ekoköyler* (D. Dinçel, Çev.). İstanbul: Sinek Sekiz Yayınevi. (2006).
- Kumar, R. (2014). Hindistan Yükseköğretim Sisteminde Neoliberalleşme, Demokrasinin Zayıflaması ve Sermayenin Tiranlığı. M. Uysal ve A. Yıldız (Editörler), *Eleştirel Eğitim Yazıları*. (ss.173-189). Ankara: Siyasal Kitabevi
- Geladaki, S., Papadimitriou, G. & Spetsiotou-Melliou, E. (2014). Mükemmellik: Pilot Okullardan Deneysel Okullara ve Deneysel Okullardan Pilot Deneysel Okullara. N. S. Baykal, A. Ural ve Z. Alica (Editörler), *Eleştirel Eğitim Seçkisi*. (ss.152-164). Ankara: Pegem Akademi